MONICA ALI

PLYTŲ GATVĖ

Sunkus atėjimas į šį pasaulį Bangladešo kaimelio lūšnoje Naznyn pripildo fatalizmo, kuris jos neapleidžia net ištekėjus už „išsilavinusio“ Čianu. Jos gyvenimas Londone iš pažiūros atrodo ramus. Metų metus ji daro tai, ko iš jos tikimasi — tvarkosi namuose ir augina vaikus. Vis dėlto Naznyn tarsi balansuoja ant lyno, ištempto tarp dukters kaprizų ir vyro nepasitenkinimo. Čianu stengiasi griežtai auklėti vyresniąją dukterį. „Neprašiau manęs čia pagimdyti“, — dažnai atrėžia Šahana.

Šią trapią ramybę sudrumsčia Karimas. Jis Naznyn paakina susimąstyti apie savo troškimus; jis sukelia joje sumaištį, atspindinčią neramumus emigrantų bendruomenėje; jis atveria jai akis ir nukreipia žvilgsnį kitur — tačiau tai, ką ji galiausiai išvysta, nustebina juos abu.

Kol palengva skleidžiasi vidinės Naznyn galimybės, jaunesnioji jos sesuo Hasina, likusi Bangladeše, stačia galva metasi į gyvenimą: pirmiausia „išteka iš meilės“, paskui bėga nuo smurtaujančio vyro. Hasinos laiškai iš Dakos, įausti į visą romaną, išsamiai nupasakoja neįveikiamų nesėkmių pasaulį. Skirtingai savarankišką gyvenimą pradėjusios seserys kiekviena savaip išlaiko autentišką gimtojo krašto dvasią, tačiau abi veržiasi asmenybės laisvės link.

Gražiai parašyta — tai komiška, tai sminganti į pačią širdį — *Plytų gatvė* nepaliks nė vieno skaitytojo abejingo.

MONICA ALI

PLYTŲ GATVĖ

Jotema

UDK 820-93
Al-107

Monica Ali
BRICK LANE
London, Doubleday, 2003

ISBN 9955-13-021-0

Su meile — Abai

Kiekvieną iš mūsų valdo likimas — rūsčiai, nepalenkiamai; tik iš pat pradžių, kol viską mums gožia smulkmenos, visokie niekai, kol esame įsigilinę patys į save, nepastebime jo kietos rankos.

IVANAS TURGENEVAS

Žmogaus charakteris — jo likimas.

HERAKLITAS

I skyrius

MAIMENSINGO RAJONAS, RYTŲ PAKISTANAS, 1967 METAI

Valandą ir keturiasdešimt penkias minutes iki prasidedant Naznyn gyvenimui, — o prasidėjo jis, lyg ruoštųsi trukti ne taip jau trumpai, nors užtikrintai nebūtų buvę galima taip teigti, — jos motina Rupban pajuto tarsi smūgį geležiniu kumščiu į pilvą. Rupban tupėjo ant žemo trikojo suolelio prie lauko virtuvės. Ji pešė vištą, nes iš Džesorės atvyko Hamido giminaičių ir bus vaišinamasi.

— Čipi Čipi, kokia tu sena ir kieta, — sumurmėjo ji, vadindama paukštį vardu kaip visada, — bet norėčiau tave suvalgyti, nesvarbu, ar virškins, ar ne. O rytoj tegausiu virtų ryžių ir jokių papločių.

Ji nupešė dar kelias plunksnas ir žiūrėjo, kaip tos leidžiasi prie kojų.

— Aaai, — sudejavo jinai. — Aaaai, aaaai.

Jai viskas paaiškėjo. Ji noko septynis mėnesius it koks mango vaisius ant medžio. Tik septynis mėnesius. Ji nustūmė į šalį mintis apie tai, kas paaiškėjo. Kurį laiką, — pusantros valandos, nors to ir nežinojo, — kol vyrai grįžo iš laukų, palikdami dulkių pėdsakus ir pliaukšėdami sau per pilvus, Rupban spaudė nugeibusį ir kaulėtą Čipi Čipi sprandelį ir tik kartojo „tuojau, tuojau“ visiems, kas klausinėjo apie paukštį. Vaikų, žaidžiančių stiklo rutuliukais ir besikumščiuojančių, šešėliai ištįso ir nusmailėjo. Virš sodybos tvyrojo kepamų kmynų ir kardamonų kvapas. Garsiai mekeno ožkos. Rupban suklykė tarytum skerdžiama.

Hamidas parbėgo iš išvietės net nebaigęs, ką buvo pradėjęs. Jis parlėkė per daržą, pro ryžių stiebelių bokštus, aukštesnius už aukščiau-

sius pastatus, per purvo kelią, sukantį aplink kaimą, atgal į sodybą, ir griebė kuoką užmušti kaži ką, kas pjovė jo žmoną. Žinojo, jog tai ji. Kas dar galėtų klykti taip, kad dūžtų stiklai? Rupban buvo miegamojoje pusėje. Lova išskleista, nors pati vis dar stovėjo. Viena ranka ji laikėsi Mumtaz peties, kitoj tebeturėjo pusiau nupeštą vištą.

Mumtaz pamojo Hamidui išeiti.

— Eik. Atvesk Banesą. Ar lauki rikšos? Pirmyn, į kojas.

Banesa pakėlė Naznyn už kulkšnies ir niekinamai pūstelėjo pro dantenas į mažutį melsvą kūnelį:

— Ji neįkvėps nė vieno sykio. Kai kurie labai taupantys ir skaičiuojantys kiekvieną taką žmonės nekviečia pribuvėjos.

Ji papurtė pliką raukšlėtą galvą. Banesa jau kokį dešimtmetį teigė esanti šimto dvidešimties metų senumo. Kadangi niekas kaime neprisiminė jos gimimo ir kadangi pati ji buvo sudžiūvusi labiau nei senas kokoso riešutas, niekas ir nesivargino ginčytis. Dar ji teigė priėmusi tūkstantį naujagimių, iš kurių tik trys buvo nesveiki, du — mutantai (hermafroditas ir kuprius), vienas gimė negyvas, o dar vienas buvo „beždžionės ir driežo mišrūnas — nuodėmė prieš Dievą — ir buvo palaidotas gyvas — tolimame miške — ir motina dėl to pasiųsta — kam čia svarbu kur“. Naznyn, nors ir negyva, negalėjo būti priskaičiuota prie jos nesėkmių, nes gimė prieš pat Banesai įvirstant į lūšną.

— Pažvelk į savo dukterį, — Banesa pasakė Rupban. — Iš visų pusių puiki. Jai tereikėjo lengvesnio kelio į šį pasaulį.

Ji pažvelgė į Čipi Čipi, kėpsančią šalia sielvartaujančios motinos, ir išpūtė skruostus; alkis kiek praplėtė jai akis, nors tos buvo, galima sakyti, užvirtusios raukšlėmis. Jau daug mėnesių ji nebuvo ragavusi mėsos, o dabar šiedvi mergiščios (reikėjo prismaugti jas tik gimusias) nusiteikė rungtis prieš ją.

— Duok, nuprausiu ir aprengsiu ją laidotuvėms, — tarė Banesa. — Žinoma, siūlausi už dyką. Gal tik tą vištytę už vargą. Matau — ji sena ir kieta.

— Duok man ją, — pasakė Naznyn teta, Mumtaz, verkdama.

— Maniau, kad man sutriko skrandis, — pasakė Rupban, irgi bepravirkstanti.

Mumtaz paėmė Naznyn, vis dar kabančią žemyn galva, ir pajuto, kaip mažytis slidus kūnelis ištrūko iš pirštų ir klykdamas šleptelėjo ant kruvino čiužinio. Klyksmas! Verkimas! Rupban suėmė ją saujomis ir davė vardą, kad vėl nemirtų bevardė.

Banesa supliauškėjo lūpomis. Gelstančio sario kampučiu nusivalė nuo smakro seiles.

— Tai vadinama mirties baidymu, — paaiškino ji.

Visos trys moterys prikišo veidus prie vaiko. Naznyn sumojavo rankutėmis ir suspiegė, lyg būtų galėjusi matyti šį baisų vaizdą. Iš melsvos ji pamažu virto rusva ir violetine.

— Dievas pašaukė ją atgal į žemę, — tarė Banesa pasibjaurėjusi.

Mumtaz, jau ėmusi abejoti pirmine Banesos diagnoze, pasakė:

— Bet argi Jis nepasiuntė mums jos prieš kelias minutes? Negi manai, kad Jis kas sekundę vis persigalvoja?

Banesa iškvėpdama suburbėjo. Ji uždėjo ranką Naznyn ant krūtinės, suvijusi pirštus lyg seno medžio šaknis, išsivertusias žemės paviršiun.

— Kūdikis gyvas, bet silpnas. Gali eiti dviem keliais, — tarė ji, kreipdamasi vien į Rupban. — Nuvežk ją į miestą, į ligoninę. Ją apkarstys laidais ir duos vaistų. Tai labai brangu. Tau teks parduoti brangenybes. Arba tiesiog gali žiūrėti, ką darys Likimas.

Ji šiek tiek pasigręžė į Mumtaz, kad įtrauktų į pokalbį ir ją, o tada vėl į Rupban:

— Žinoma, galiausiai viską spręs Likimas, kad ir kokiu keliu eitum.

— Mes vešime ją į miestą, — ištarė Mumtaz, skruostams bešvintant pasipriešinimo raudoniu.

Tačiau Rupban, neįstengdama liautis verkusi, laikė dukrytę prie krūties ir purtė galvą.

— Ne, — pasakė ji, — nereikia stoti skersai kelio Likimui. Kad ir kas atsitiktų, aš su tuo sutinku. Ir mano vaikas nešvaistys energijos kovai su Likimu. Šitaip ji bus stipresnė.

— Gerai, tada nuspręsta, — tarė Banesa. Kelis akimirksnius ji pasisukiojo, nes buvo išalkusi, — būtų kone galėjusi suvalgyti kūdikį, — tačiau sugavusi Mumtaz žvilgsnį išslinko atgal į savo lūšną.

Pažiūrėti Naznyn atėjo Hamidas. Ji buvo suvystyta į marlę ir paguldyta ant seno džiuto maišo virš patalynės. Akutės užmerktos ir papurtusios, lyg būtų gavusi porą rimtų smūgių.

— Mergaitė, — tarė Rupban.

— Žinau. Nieko tokio, — pasakė Hamidas. — Ką gi tu galėjai padaryti?

Ir vėl nuėjo.

Atėjo Mumtaz su skardine lėkšte ryžių, dalo ir vištienos kario*.

— Ji nevalgo, — pasakė jai Rupban. — Ji nežino, ką daryti. Turbūt jos Likimas — numirti iš bado.

Mumtaz pavartė akis:

— Valgys iš ryto. Dabar tu pavalgyk. Arba ir tau bus lemta mirti iš bado.

Ji nusišypsojo liūdnam smulkiam savo brolienės veideliui, kurio visi bruožai kaip visada skleidė gedulą dėl to, kas praėjo ir nebegrįš, ir dėl to, kas dar praeis.

Tačiau iš ryto Naznyn nevalgė. Nei kitą dieną. Dar po dienos ji nusuko veiduką nuo spenelio ir sugugavo. Rupban, kuri garsėjo verkimu, nebegalėjo sulaikyti ašarų. Ėjo žmonės: tetos, dėdės, pusbroliai, broliai, sūnėnai, dukterėčios, vyro giminės, kaimo moterys ir Banesa. Pribuvėja vilko sulenktą pėdą per kietą trobelės aslą ir spoksojo į kūdikį.

— Girdėjau apie vieną vaiką, kuris nežindo motinos, o tik ožką, — ji nusišiepė parodydama juodas dantenas. — Žinoma, tas vaikas nebuvo iš *mano* vaikų.

Kartą ar du užėjo Hamidas, bet naktimis jis miegojo lauke, ant čokio**. Penktąją dieną, kai Rupban, nusižengdama pati sau, pradėjo galvoti, kad geriau jau Likimas paskubėtų ir apsispręstų, Naznyn taip sugnybo burnyte spenelį, kad lyg tūkstantis iki raudonumo įkaitintų adatų susmigo Rupban į krūtį, ir ši pravirko iš skausmo ir palengvėjimo, kokį patiria gera ir kantri moteris.

---

* Dalas, karis (*dahl, curry*) — Pietryčių Azijos kraštų virtuvei itin būdingi įvairūs troškiniai, pagardinti gausiais, dažniausiai aštriais, prieskoniais.

** Čokis (*choki*) — tam tikras medis.

Augdama Naznyn daug kartų girdėjo pasakojimą „Apie tai, kaip tu buvai palikta savo Likimui". Būtent dėl išmintingo motinos sprendimo Naznyn išgyveno ir tapo plačiaskruoste akyla mergaite. Kovojant su Likimu, gali nusilpti kraujas. Kartais, o galbūt ir dažniausiai, nuo to galima ir numirti. Ne kartą Naznyn svarstė, ar logiškas tas pasakojimas „Apie tai, kaip tu buvai palikta savo Likimui". Žinoma, ji buvo dėkinga mamai už ramią drąsą, už jos ašaringą stoiškumą, regimą kone kasdien. Hamidas sakė (kalbėdamas jis visad žiūrėdavo pro šalį): „Tavo mama — iš tikrųjų šventoji. Ji iš šventųjų giminės". Todėl kai Rupban mokė ją širdies ir proto ramybės, priimti Dievo malonę, žiūrėti į gyvenimą taip pat abejingai, kaip ir jis į tave žiūri, Naznyn klausėsi įdėmiai, atlošusi didelę galvą ir šaltakraujiškai.

Ji buvo keistai vienišas vaikas.

— Kaip mano brangutė? Vis dar patenkinta, kad grįžai į gyvenimą? — sakė Mumtaz, kelias dienas jos nemačiusi.

— Neturiu dėl ko krimstis ar kuo skųstis jums, — tardavo Naznyn, — viską sakau Dievui.

Ko negalima pakeisti, su tuo reikia susitaikyti. O kadangi nieko negalima pakeisti, tai reikia susitaikyti su viskuo. Jos gyvenimą valdė šitoks principas. Tai buvo mantra, nusiteikimas ir pasiryžimas. Todėl kai trisdešimt ketverių, — jau pagimdžiusi tris vaikus ir netekusi vieno, turėdama tuščiagalvį vyrą ir Likimo skirtą jauną reiklų meilužį, — tada, kai pirmą sykį nebegalėjo laukti ateities, bet turėjo pati ja pasirūpinti, ji taip nusigando savo jėgos — lyg vaikas, užsimojęs sugniaužtu kumščiu ir pataikęs sau į akį.

Jos sesuo Hasina, gimusi vos trys dienos po Banesos mirties (tuo laiku ir jau per amžius šimto dvidešimties metų), neklaūsė nieko. Sulaukusi šešiolikos, kai pačios grožis jau tapo toks nepakeliamas, kad net sunku žiūrėti, ji pabėgo iš namų į Chulną su lentpjūvės savininko sūnėnu. Hamidas griežė dantimis ir, be to, pasigalando kirvį. Šešiolika karštų dienų ir vėsių naktų jis sėdėjo tarp dviejų citrinmedžių, žyminčių vartus į sodybą. Tuo metu jis tik svaidė akmenis į keršus šunis, besirausiančius šiukšlyne čia pat už nugaros, ir keikė savo kiaulę

kekšę dukterį, besiruošdamas nurauti jai galvą, vos tik toji paršliauš atgal. Tomis naktimis Naznyn gulėjo nemiegodama, klausydamasi, kaip barška rifliuotos skardos stogas, krūpteldama suūkus pelėdoms, kurios jau ūkė ne kaip pelėdos, bet kaip kirviu sprandan kirsta mergaitė. Hasina namo neparėjo. Hamidas grįžo prižiūrėti darbininkų ryžių laukuose. Bet iš poros peštynių, kilusių nuo menkiausios provokacijos, nė nebūtum galėjęs pasakyti, kad jis netekęs dukters.

Netrukus po to, kai tėvas paklausė, ar nenorėtų pamatyti nuotraukos žmogaus, už kurio kitą mėnesį ištekės, Naznyn papurtė galvą ir atsakė:

— Aba, gerai, kad išrinkai man vyrą. Tikiuosi būti gera žmona, kaip Ama.

Bet pasisukusi eiti nė nenorėdama pastebėjo, kur tėvas padėjo nuotrauką.

Taip jau atsitiko, kad jinai į ją pasižiūrėjo. Taip jau būna. Ji nešiojosi atvaizdą mintyse, vaikščiodama po banjanais su pusseserėmis. Vyras, už kurio tekės, buvo senas. Mažiausiai keturiasdešimties. Veidas kaip varlės. Jie susituoks, ir jis parsiveš ją Anglijon. Ji žvelgė į laukus, žėrinčius žaluma ir auksu trumpo vakaro šviesoje. Tolumoje sukęs ratus vanagas krito žemėn lyg akmuo, vėl ėmė kilti ir kilo, kilo į dangų, kol dingo iš akių. Ryžių lauko viduryje stovėjo trobelė. Ji nekaip atrodė: sutrikusi, palinkusi į vieną šoną besistengdama pasislėpti. Viesulas, sulyginęs su žeme pusę gretimo kaimo, buvo pasirinkęs ją išsaugoti, tik perkėlė į kitą vietą. Kaime jie vis dar laidojo žuvusiuosius ir ieškojo kūnų. Tolimuose laukuose judėjo juodi taškeliai. Žmonės, darantys ką galį šiame pasaulyje.

TAUER HAMLETSAS, LONDONAS, 1985 METAI

Naznyn pamojo tatuiruotajai damai. Tatuiruotoji dama visad būdavo tenai, kai Naznyn pažvelgdavo virš nudžiūvusios žolės ir apdaužytų šaligatvio plytelių į daugiabutį namą priešais. Daugumą butų, užimančių tris aikštės kvadrato kraštines, dengė dieninės užuolaidos, ir gyvenimas už jų tereiškė formas ir šešėlius. Tačiau tatuiruotoji

dama gyveno be užuolaidų. Rytais ir per pietus ji sėdėdavo ant kėdės, didžiulėms šlaunims virstant per kraštus, pasilenkdama nukratyti pelenų į vazą ir atsilošdama sriubtelėti iš skardinės. Dabar ji išgėrė ir išmetė skardinę pro langą.

Pats vidurdienis. Naznyn baigė namų ruošą. Netrukus imsis gaminti vakarienę, bet dabar galėjo šiek tiek laiko praleisti laisvai. Buvo karšta, saulė kepino metalinius lango rėmus ir spindėjo atsimušdama nuo stiklo. Iš viršutinio buto Rozmedo daugiabutyje karojo raudonas su auksu saris. Žemiau — seilinukas ir mažutis kombinezonas. Prie plytų mūro buvo priveržtas ženklas stačiomis didžiosiomis raidėmis angliškai, o ornamentai apačioje — bengališkai. Nemesti šiukšlių. Nestatyti automobilių. Nežaisti kamuoliu. Du seniokai baltomis pižamomis ir kepuraitėmis lėtai pėdino takeliu, lyg nenorėdami nueiti ten, kur keliavo. Liesas rudas šuo uostinėdamas nurisnojo į žolės vidurį ir išsituštino. Naznyn veidą pasiekė vėjelis, tirštas nuo perkrautų šiukšlių konteinerių kvapo.

Jau šeši mėnesiai, kai ji parsiųsta į Londoną. Kiekvieną rytą, prieš atmerkdama akis, pagalvodavo: *jei būčiau iš reiškiančiųjų norus, žinočiau, ko norėti*. Tada ji atsimerkdavo ir šalia savęs ant kitos pagalvės išvysdavo išpurtusį Čianu veidą, net miegant iš pasipiktinimo pravertomis lūpomis. Ji pamatydavo raudoną sekciją su atsilenkiančiu veidrodžiu ir pabaisišką juodą drabužių spintą, užimančią didžiumą kambario. Gal tai apgaudinėjimas? Galvoti, kad *žinočiau, ko norėti*? Ar tai ne tas pat, kaip pareikšti norą? Jei žinotų, ko norinti, tai kažkur širdyje jau būtų užsimaniusi.

Tatuiruotoji dama irgi pamojo Naznyn. Ji pasikasė rankas, pečius, pasiekiamas užpakalio vietas. Nusižiovavo ir prisidegė cigaretę. Bent du trečdaliai demonstruojamo kūno buvo padengti rašalu. Naznyn niekad nebuvo priartėjusi tiek (nei arčiau, nei toliau), kad įžiūrėtų, kas pavaizduota. Čianu pasakė, kad tatuiruotoji dama — Pragaro Angelas, ir tai prislėgė Naznyn. Ji manė, kad ištatuiruotos gėlės arba paukščiai. Tatuiruotės buvo bjaurios ir labiau nei derėtų bjaurino tatuiruotąją damą, tačiau toji aiškiai nekreipė dėmesio. Kiekvieną kartą, kai Naznyn ją matydavo, ta nuobodžiaudavo ir atrodydavo viskam abejinga. Tokios būsenos siekė sadhai*, keliaujantys apsiskarmalavę

per musulmonų kaimus, neimantys domėn svetimųjų gerumo, nešvelnios saulės.

Naznyn kartais svarstydavo, ar nenulipus laiptais, neperėjus kiemo ir neužkopus Rozmedo laiptine iki ketvirtojo aukšto. Turbūt tektų pabelsti į keletą durų, kol atsilieptų tatuiruotoji dama. Naznyn tektų ko nors pasiimti — samosų ar bhadžių** — vaišėms, o tatuiruotoji dama nusišypsotų, ir Naznyn nusišypsotų, ir gal jiedvi pasėdėtų drauge prie lango, ir laikas tekėtų lengviau. Ji pasvarstydavo apie tai, bet neidavo. Jei pasibelstų ne į tas duris, atidarytų nepažįstamieji. O ir tatuiruotoji dama turbūt supyktų už neprašytą trukdymą. Buvo aišku, kad ji nemėgsta palikti savo kėdės. Ir net jei nesupyktų, kas iš to? Naznyn temokėjo du žodžius angliškai: atsiprašau ir ačiū. Dar vieną dieną ji galėjo praleisti viena. Juk tai tik dar viena diena.

Jau reikėjo imtis vakarienės. Tam buvo skirtas ėriuko karis. Ji paruošė jį praeitą vakarą su pomidorais ir šviežiomis bulvėmis. Šaldiklyje padėta višta nuo ano karto, kai buvo pakviestas daktaras Azadas ir paskutinę minutę atsisakė. Dar reikia sutaisyti dalą ir daržovių patiekalus, sumalti prieskonių, nuplauti ryžių ir sumaišyti padažo žuviai, kurią šį vakarą parneš Čianu. Ji išplaus stiklines ir ištrins laikraščiu, kad blizgėtų. Reikia išvalyti staltiesę, nes buvo kelios dėmės. O jeigu bus kas nors blogai? Juk gali sušokti ryžiai. Gal ji persūdys dalą. Čianu gali užmiršti parnešti žuvį.

Tai tik vakarienė. Viena vakarienė. Vienas svečias.

Ji paliko atvirą langą. Atsistojusi ant sofos, kad pasiektų, pasiėmė šv. Koraną nuo viršutinės lentynos, kurią prispirtas Čianu buvo specialiai pritvirtinęs. Ji kaip įmanydama karščiau pasimeldė, kad išsigelbėtų nuo šėtono — sugniaužtais kumščiais, suvariusi nagus į delnus. Tada atsivertė atsitiktinį puslapį ir ėmė skaityti.

Dievui priklauso visa, kas yra danguje ir žemėje. Raginame jus, kaip raginome tuos, kuriems ši Knyga buvo duota prieš jus, bijoti Dievo. Jei neigsite Jį, žinokite, kad Dievui priklauso visa, kas yra danguje ir žemėje. Dievas yra pats iš savęs ir vertas garbinti.

---

* Indų vienuoliai.

** Tokie indiški pyragėliai su įdaru.

Šie žodžiai apmaldė jai pilvą, ir ji liko patenkinta. Net daktaras Azadas buvo niekas prieš Dievą. Dievui priklauso visa, kas yra danguje ir žemėje. Ji tai pakartojo kelis kartus, garsiai. Nusiramino. Niekas negali jos sutrikdyti. Tik Dievas, jei taip nuspręstų. Čianu turbūt blaškysis ir šūkalos, nes vakarienės ateis daktaras Azadas. Tegu blaškosi. Dievui priklauso visa, kas yra danguje ir žemėje. Kaip tai skambėtų arabiškai? Turbūt dar gražiau nei bengališkai, nes tokie buvo tikrieji Dievo žodžiai.

Ji užvertė knygą ir apsidairė po kambarį, ar viskas pakankamai tvarkinga. Po stalu buvo sukrautos Čianu knygos ir popieriai. Juos tektų pernešti, antraip daktarui Azadui nebus kur pakišti kojų. Reikėjo įtraukti takus, kuriuos ji anksčiau buvo persvėrusi pro langą ir išmušusi mediniu šaukštu. Buvo trys takai: raudonai oranžinis, žalias su violetiniu ir rudas su mėlynu. Kilimas buvo geltonas su išpieštais žaliais lapais. Šimto procentų nailono ir, kaip sakė Čianu, labai ilgai nenusidėvintis. Sofa ir kėdės buvo džiovinto karvės mėšlo — labai praktiškos spalvos. Kur remiasi galva, buvo prisiūti plastmasės dangalėliai, kad jų neišteptų Čianu plaukų tepalas. Daugybė baldų — tiek Naznyn dar niekur nebuvo mačiusi viename kambaryje. Net paėmus visus baldus iš sodybos, iš visų tetų ir dėdžių, jų nebūtų tiek, kiek šitame viename kambaryje. Čia buvo žemas stalas su stikliniu stalviršiu ir oranžinėmis plastiko kojomis, trys nedideli mediniai staliukai, sukrauti vienas ant kito, didelis vakarienės stalas, knygų spinta, kampinis bufetas, lentyna laikraščiams, bylų ir segtuvų prikrautas stalelis ant ratukų, sofa ir foteliai, dvi kėdutės kojoms, šešios valgomojo kėdės ir sekcija. Sienos buvo muštos geltonais tapetais su rudais kvadratais ir apskritimais, gražiai išrikiuotais aukštyn ir žemyn. Niekas Guripure neturėjo nieko panašaus. Ji tuo didžiavosi. Jos tėvas buvo antras turtingiausias žmogus kaime, o ir jis niekad neturėjo nieko panašaus. Jis rado jai gerą partiją. Ant sienų, pritvirtintos kabliais ir vielomis, kabojo lėkštės, iš kurių nebuvo valgoma, tik žiūrima. Kai kurios aprėmintos auksiniais dažais. „Aukso lapas“ — taip vadino Čianu. Tarp lėkščių kabojo jo pažymėjimai. Viską čia ji turėjo. Visus tuos nuostabius daiktus.

Ji grąžino Koraną į vietą. Šalia jo gulėjo Švenčiausioji Knyga,

apvilkta audeklo viršeliu — Koranas arabų kalba. Pirštais ji palietė audeklą.

Naznyn metė žvilgsnį į stiklinę sekciją, prikrautą keraminių gyvuliukų, kiniškų figūrėlių ir plastmasinių vaisių. Nuo kiekvieno reikėjo valyti dulkes. Ji spėliojo, kaip dulkės patenka vidun ir iš kur jos. Visa tai priklauso Dievui. Ji stebėjosi, kam Jam tie moliniai tigrai, pigūs niekučiai ir dulkės.

Ir tada, kadangi buvo leidusi mintims laisvai plaukti ir vėl išsikoncentruoti, ji ėmė mintyse deklamuoti vieną iš šv. Korano surų, kurių buvo išmokusi mokykloje. Ji nežinojo, ką reiškia tie žodžiai, tačiau jų ritmas ramino. Ji įkvėpdavo iš pat pilvo apačios. Įkvėpdavo ir iškvėpdavo. Lygiai. Tyliai. Naznyn užmigo ant sofos. Ji žvelgė į nefrito žalumo ryžių laukus ir maudėsi vėsiame tamsiame ežere. Ėjo susikabinusi rankomis su Hasina į mokyklą, išsuko iš kelio, parkrito ir rankomis barstėsi sau kelius dulkėmis. O medžiuose šaukė mainos, šalia mekeno ožkos ir pro šalį lyg laidotuvės praplaukė dideli liūdni vandens buivolai. Dangus virš galvos buvo platus ir tuščias, priešaky plytėjo žemė, ir ji galėjo matyti ją iki pat pabaigos, kur žemė tepė dangų tamsiai mėlyna linija.

Kai ji nubudo, buvo beveik keturios. Nulėkė į virtuvę ir ėmė kapoti svogūnus vis dar būdama užmiegotomis akimis, todėl beregint įsipjovė pirštą — giliai įpjovė kairįjį smilių, prie pat nago. Atsuko šaltą vandenį ir palaikė ranką po juo. Ką veikia Hasina? Ta mintis vis lindo į galvą. *Ką ji veikia dabar?* Tai buvo jau net ne mintis. Tai buvo jausmas, dūris į plaučius. Tik vienas Dievas žino, kada jos vėl pasimatys.

Ją jaudino, kad Hasina spardosi prieš likimą. Iš to nieko gero negali būti. Ne vienas galėtų taip pasakyti. Bet jei tikrai įsižiūrėsi, giliau apie tai pamąstysi, kaip gali būti tikras, kad Hasina tik paprasčiausiai neseka paskui savo likimą? Jei likimo negalima pakeisti, kad ir kaip prieš jį kovotum, tai galbūt Hasinai buvo lemta pabėgti su Maleku. Gal ji ir kovojo su *tuo*, ir *to* ji negalėjo pakeisti. Oi, manai, kad būtų taip paprasta seniai seniai ką nors nusprendus tik laukti likimo mostelint, bet iš kur žinoti, kurion pusėn jis moja? O turi pereiti kiekvieną kiekvienužę dieną. Jei Čianu grįžtų šį vakarą namo ir rastų nieko ne-

tvarkyta ir net prieskonius nesumaltus, argi ji galėtų sudėti sau rankas ir sakyti: „Neklausk manęs, kodėl nieko neparuošta, ne aš taip nusprendžiau, o Likimas“. Žmona visai teisėtai gali būti primušta ir už mažesnį įžeidimą.

Čianu jos dar niekad nemušė. Nebuvo panašu, kad norėtų ją mušti. Tiesą sakant, jis buvo geras ir švelnus. Bet net ir tokiu atveju kvaila būtų manyti, kad jis niekada nemuš. Jis galvojo, kad ji — gera darbininkė (ji buvo nugirdusi jį taip sakant telefonu). Čianu būtų šokas, jeigu ji nusidėtų.

— Ji nesugadinta mergina. Iš kaimo.

Vieną naktį ji pakirdo atsinešti stiklinės vandens. Po vestuvių buvo praėjusi savaitė. Ji grįžo į lovą, o jis vis dar nebuvo atsigulęs, kalbėjosi telefonu jai stovint už durų.

— Ne, — kalbėjo Čianu. — Nepasakyčiau. Ne gražuolė, bet ir ne bjauri. Platus veidas, aukšta kakta. Akys kiek per arti viena kitos.

Naznyn palietė ranka galvą. Tai tiesa. Kakta aukšta. Bet ji niekad nebūtų pamaniusi, kad akys per arti.

— Ne aukšta, ne žema. Apie penkias pėdas ir du. Klubai siauroki, bet, mano manymu, pakankamai platūs vaikams išnešioti. Viską įvertinus, aš patenkintas. Gal kai bus vyresnė, ant smakro atsiras plaukų, bet dabar jai tik aštuoniolika. O juk geriau žvirblis rankoj, nei jautis lankoj. Jau per ilgai ieškojausi žmonos.

Siauri klubai! Tu tik apsidžiaugtum tokiu trūkumu, pamanė pati sau Naznyn, prisiminusi riebalų ringes, karančias Čianu ant pilvo. Po tomis ringėmis būtų galima sukišti visus šimtą tavo parkerių ir pieštukų, ir jie ten sau ramiai ir gražiai laikytųsi. Galėtum ten įgrūsti ir vieną kitą knygą. Jei tik tavo ištįsusios kojelės atlaikytų tokį svorį.

— Dar daugiau — ji gera darbininkė. Plauti, virti ir visa kita. Galėčiau prikišti vienintelį dalyką, kad ji nemoka tvarkingai sudėti mano popierių, nes visai nesupranta angliškai. Bet aš nesiskundžiu. Kaip sakiau, mergina iš kaimo — visiškai nesugadinta.

Čianu kalbėjo toliau, bet Naznyn nuslinko atgal, į lovą. Geriau žvirblis rankoj, nei jautis lankoj. Jos vyras bet kokiam atvejui turėjo patarlę. Geriau bet kokia žmona, negu jokios. Kažkas geriau nei nieko.

O ką ji įsivaizdavusi? Kad jis ją mylįs? Kad jis dėkingas, jog ji, jauna ir daili, sutiko būti jo žmona? Kad pasiaukodama jam kažką gavusi? Taip. Taip. Tvilkančiu greitumu ji suvokė, kad visa tai įsivaizdavo. Kokia kvaila mergaitė. Kokios geros nuomonės apie save.

Kraujas, rodos, nustojo bėgęs. Naznyn užsuko čiaupą ir apsivyniojo pirštą susuktu servetėlės gabalu. Su kuo Čianu kalbėjosi tą dieną? Gal ten skambino iš Bangladešo, giminaitis, neatvykęs į vestuves. Gal tai buvo daktaras Azadas. Šį vakarą jis pats pamatys aukštą kaktą ir akis, per arti viena nuo kitos. Prie įpjovimo dar sunkėsi kraujas. Ji išmetė servetėlę ir stebėjo, kaip raudoni lašai krenta ant sidabrinės kriauklės. Lašai susibėga kaip gyvsidabris ir rieda į vamzdį. Kiek truktų, kol iš piršto išbėgtų visas kraujas? Iš rankos? O iš kūno, iš viso kūno? Labiausiai jai trūko žmonių. Ne kokio nors konkretaus žmogaus (išskyrus, žinoma, Hasiną), bet tiesiog žmonių. Jei pridėdavo ausį prie sienos, galėjo kai ką girdėti. Įjungtą televizorių. Kažką kosint. Kartais nuleidžiamą vandenį. Kažką viršuje girgždinant kėdę. Šaukiančią porą apačioje. Kiekvienas savo dėžutėje, skaičiuojantis savo turtus. Per visus savo aštuoniolika metų ji sunkiai būtų galėjusi prisiminti akimirką, kai buvo viena. Kol ištekėjo. Ir išvažiavo į Londoną, kur sėdi diena iš dienos šitoje didelėje dėžėje su baldais, nuo kurių reikia valyti dulkes, o prislopinto asmeninio gyvenimo garsai užgęsta kažkur viršuje, apačioje ir aplinkui.

Naznyn apžiūrėjo pirštą. Kraujuoti vėl nustojo. Ėmė lįsti padrikos mintys. Ji pasikalbės su Čianu dėl dar vieno sario. Aba neatsisveikino. Ji manė jį ateisiant iš ryto, prieš jiems išvykstant į Daką, į oro uostą. Bet kai ji atsikėlė, jis jau buvo išėjęs į laukus. Ar tai dėl to, kad jis per daug rūpinosi, ar kad visiškai nesirūpino? Reikia daugiau politūros baldams. Ir valiklio tualetui. Ar Čianu ir šį vakarą reikės apipjaustyti nuospaudas? Ką dabar veikia Hasina?

Ji nuėjo į miegamąjį ir atsidarė spintą. Laiškas gulėjo pačiame batų dėžės dugne. Ji atsisėdo ant lovos perskaityti jį, kojomis beveik liesdama juodas lakuotas duris. Kartais ji sapnuodavo, kad spinta nuvirsta ant jos ir priploja prie čiužinio. Kartais sapnuodavo, kad ji užrakinta viduje ir beldžia beldžia, bet niekas negirdi.

Mūsų pusbrolis Achmedas man davė tavo adresą šlovė Dievui. Girdėjau apie vestuves ir daugsyk meldžiausi per tavo vestuvių dieną dabar irgi meldžiuos. Meldžiu kad tavo vyras būtų geras žmogus. Parašyk ir viską man papasakok.

Aš dabar tokia laiminga kad beveik bijau. Vos beišdrįstu akis atmerkt. Ko taip? Ko taip baisu? Dievas siuntė mane žemėn ne tik kentėti. Visada tai žinau, net kai diena nėr šviesi.

Maleko dėdė gavo jam Aukštos Klasės darbą geležkelyje. Malekas išeina anksti rytą ir grįžta vėlai vėlai. Jis nelabai daug žino apie traukinius ir visus tuos dalykus bet ir sako taip pat kad jam nėr svarbu. Kas iš to kad būsi gudrus. Nėr gudresnio už mano vyrą.

Ar gali patikėt? Mes gyvenam blokuos trečiam aukšte. Pas mus du kambariu. Nėra verandos bet einu ant stogo. Ten rudo akmens grindys ir vėsu kojom. Mes turim lovą su metalo spyruoklėm komodą ir dvi kėdi miegamajam. Aš susilankstau sarį ir dedu dėžėn po lova. Svečių kambary mes turim tris pintas kėdes kilimą vieną kėdutę (Malekas mėgsta pasidėti koją) dėžę tik laikinai kol įsitaisysim stalą. Dar žibalinę krosnelę laikau po skara kad būt tvarka. Mano puodas ir keptuvės sudėta dėžėj. Beveik nėr tarakonų gal kokį vieną ar du matau retkarčiais.

Net jei mudu nieko neturėta bučiau laiminga. Mes turim meilę. Meilė yra laimė. Kartais noriu lėkt ir straksėt lyg ožka. Va taip mes darydavom pakeliui mokyklon. Bet čia ne tiek vietos kad lakstyčiau ir man šešiolika ir aš ištekėjus moteris.

Dabar mudviem gerai. Neleidžiu savo liežuviui įsibėgėt kaip sako vyras. Kad vyras geras žmonai tai nereiškia kad ta gali sakyt bet ką. Jei moteris tai supranta nieks jos nemuš. Malekas turi Aukštos Klasės darbą. Meldžiu už sūnų. Meldžiu kad Maleko motina atleistų mūsų santuokos „nusikaltimą“. Taip ir bus. Ateis laikas kad ji mane pamils kaip dukterį. Jei aš klystu tai ji netikra motina nes motina myli visas sūnaus puses. Dabar aš jo pusė. Jei Ama būt gyva manai ji atleistų tą dalyką kur Aba negali? Kartais

galvoju taip ji atleistų. Daug kartų galvoju neatleistų ir tada man pikta ir taip pat liūdna.

Sesute galvoju apie tave kiekvieną dieną ir siunčiu meilę. Siunčiu linkėjimus vyrui. Dabar turi adresą ir parašysi ir papasakosi viską apie Londoną. Net drebu kaip tu toli. Prisimeni tą pasaką kur mums pasakojo vaikams kur prasideda taip. „Gyveno kartą princas toli toli, už devynių jūrų ir devynių marių." Aš taip galvoju apie tave. Bet kaip apie princesę.

Mes susitiksim dar daug laiko nepraėjus ir vėl kaip mažos mergaitės.

Kažkas beldėsi į laukujes buto duris. Naznyn atvėrė plyšelį, užkabinusi grandinėlę, paskui uždarė, kad ją atkabintų, ir atvėrė plačiai.

— Niekas jam to tiesiai nepasako, — kalbėjo ponia Islam Razijai Aikbal, — tik visi kalba jam už nugaros. Man tokios apkalbos nepatinka.

Naznyn pasisveikino musulmoniškai su savo viešniomis ir nuėjo taisyti arbatos.

Ponia Islam lankstė nosinaites pasilenkusi nuo sofos virš žemojo stalelio ir kišo jas už storai gumbuotų megztinio rankovių.

— Skleisti gandus — tautinis mūsų laisvalaikio užsiėmimas, — pasakė Razija. — Nematau nieko čia gera. Dažniausiai atvirkščiai.

Moterys žvilgtelėjo skersom į Naznyn, serviruojančią stalą arbatai.

— Kas gi kalba šį sykį? Jei išgirsiu dar iš ko nors, galiu išdrožti joms tiesiai šviesiai.

— Na, — lėtai ištarė ponia Islam. Ji atsirėmė į rudą sofos atlošą. Jos prikimštos rankovės pūpsojo kaip maišai. Ant juodų kojinių ji buvo užsitempusi kilimines šlepetes. Naznyn pažvelgė pro stiklą stalo viduryje ir pastebėjo, kaip virpa iš susijaudinimo ponios Islam kojos, nors veidas to neišduoda. — Nepamiršk, kad ji neturėjo vaikų. Ir tai po dvylikos metų santuokos.

— Taip, tiesa, — pasakė Razija. — Tai juk blogiausia bet kokiai moteriai.

— O jei nusprendi šokti nuo šešiolikto aukšto, galas viskam, — ponia Islam išsitraukė nosinaitę ir nusibraukė prakaito lašelius nuo kaktos. Jau vien žiūrint į ją, Naznyn darėsi nepakeliamai karšta.

— Nėra vilties, kad liksi gyvas, jei šoksi iš tokio aukščio, — pritarė Razija. Ji paėmė iš Naznyn puodelį arbatos ir dabar laikė jį savo vyriškose rankose. Ji avėjo juodus suvarstomus batus plačiais ir storais padais. Saris ant jos atrodė keistai. — Bet, žinoma, tai buvo nelaimingas atsitikimas. Kam sakyti kitaip?

— Baisus atsitikimas, — pareiškė ponia Islam. — Tik visi šnabždasi vyrui už nugaros.

Naznyn siurbčiojo arbatą. Jau buvo dešimt po penkių, o ji dar tik supjausčiusi du svogūnus. Ji nebuvo girdėjusi apie tą nelaimingą atsitikimą. Čianu nieko neužsiminė. Norėjo sužinoti, kas buvo toji moteris, kuri taip baisiai žuvo. Ji suformulavo mintyse kelis klausimus ir vartė juos vienaip ir kitaip.

— Tokia gėda, — pasakė Razija.

Ji nusišypsojo Naznyn. Ši pamanė, kad toji neatrodo, lyg iš tikrųjų taip galvotų. Kai ji šypsojosi, atrodė labai linksma, nors lūpos tik trupučiuką išlinkdavo ir rodydavo labiau gailestį nei juoką. Jos ilga nosis ir siauros akys, visad žiūrinčios į tave skersomis, niekad tiesiai, todėl ji atrodo nuolat sverianti, jei tik nesityčiojanti iš tavęs.

Ponia Islam mykdama pritarė, kad tai, žinoma, gėda. Ji pasiėmė naują nosinaitę ir išsipūtė nosį. Sulaukusi reikiamo laiko, paklausė:

— Ar girdėjai apie Džoriną?

— Šį bei tą girdėjau, — pasakė Razija, tarsi jos visiškai nedomintų jokios naujienos apie Džoriną.

— Ir ką pasakysi apie tai?

— Priklauso nuo to, — pasakė Razija, žiūrėdama per nosį į savo arbatą, — ką konkrečiai turite galvoje.

— Nekalbu apie nieką daugiau, tik kas jau žinoma. Vargu ar išlaikysi paslaptį, kai eini į darbą.

Naznyn matė, kad Razija žvilgtelėjo aštriai. Razija nežino kai ko, ką žino ponia Islam. Ponia Islam žinojo viską apie kiekvieną. Ji gyveno Londone jau beveik trisdešimt metų, ir jei čia būdavo bangladešiečių, kaip jie būtų galėję ką nors nuo jos nuslėpti? Ponia Islam buvo pirmoji, apsilankiusi pas Naznyn per tas kelias pirmąsias dienas, kai šios

galva dar sukosi, kai dienos būdavo lyg sapnas, o tikrasis gyvenimas prasidėdavo tik naktį, kai ji eidavo miegoti. Apie ponią Islam Čianu buvo susidaręs nuomonę kaip apie „padorią". Nedaug tebuvo „padorių" žmonių, pas kuriuos galėtum lankytis ar juoba pats juos priimti. „Matai, — kalbėjo Čianu, kai aiškino tai pirmą sykį, — dauguma mūsų žmonių silhetiečiai. Jie laikosi drauge, kadangi yra kilę iš vieno krašto. Jie pažįsta vienas kitą dar iš kaimo, jie atvyko į Tauer Hamletsą ir vis dar mano, kad yra kaime. Dauguma iš jų prasmuko į laivą. Taip jie atkeliauja. Laive jie atlieka juodą darbą, dirba už asilus arba išsilaksto lyg nustverti žiurkiukai". Jis krenkštelėjo ir toliau kalbėjo į tolimąjį kambario galą, Naznyn net pasuko galvą pažiūrėti, į ką jis kreipiasi: „O kai prasiskverbia į laivą ir atsprunka čionai, tai tam tikra prasme vėl atsiduria namie. O, matai, baltajam žmogui visi mes kaip vienas — nešvarios mažos beždžionės iš tos pačios beždžionių šeimos. Bet šie žmonės — kaimiečiai. Neišsilavinę. Beraščiai. Buki. Be jokių troškimų". Jis atsilošė ir pliaukštelėjo sau per pilvą: „Nežiūriu į juos iš aukšto, bet ką padarysi? Jei žmogus visą gyvenimą tik traukė rikšą ir nė nelaikė rankoje knygos, tai ko iš jo galima tikėtis?"

Naznyn domino ponia Islam. Jei žinojo visų reikalus, tai turėjo maišytis tarp visų — ir kaimiečių, ir ne. O vis tiek buvo padori.

— Išėjo į darbą? — Razija paklausė ponios Islam. — Kas atsitiko Džorinos vyrui?

— Džorinos vyrui nieko neatsitiko, — atsakė ponia Islam.

Naznyn žavėjosi tuo, kaip žodžiai byra jai iš burnos — it kulkos. Dabar jau per vėlu klausti apie moterį, kuri iškrito iš šešiolikto aukšto.

— Jos vyras vis dar dirba, — tarė Razija, lyg informaciją teiktų ji.

— Vyras dirba, bet vis tiek ji negali užkimšti pilvo. Bangladeše vienas atlyginimas gali išmaitinti dvylika, bet Džorinai neužtenka pilvui užsikimšti.

— Kur ji eina? Į siuvimo fabriką?

— Malasi su visais — turkais, anglais, žydais. Su visais. Aš nesu senamadė, — pasakė ponia Islam. — Nedėviu burkhos. Mintyse laikausi purdos*, o tai ir yra svarbiausia. Be to, turiu megztinių, striukių

* Privalomas moterų musulmonių galvos apdangalas viešose vietose.

ir skarą galvai. Bet jei bendrauji su visais tais žmonėmis, net jei jie ir geri žmonės, tenka atsisakyti savo kultūros, kad priimtum jų. Taip jau yra.

— Vargšė Džorina, — pratarė Razija. — Ar gali įsivaizduoti? — ji paklausė Naznyn, kuri įsivaizduoti negalėjo.

Jos toliau sau kalbėjo, Naznyn paruošė dar arbatos ir atsakė į keletą klausimų apie save ir savo vyrą, ir vis susimąstydavo apie vakarienę ir tai, kad viešnioms nieko nevalia sakyti, nes jos turi jausti svetingumą.

„Daktaras Azadas pažįsta poną Delovėjų, — jai buvo aiškinęs Čianu. — O šis yra įtakingas. Jei jis užtartų už mane žodelį, iš karto būčiau pakeltas. Štai taip būna. Būtinai gerai paspragink prieskonius, o mėsą pjaustyk dideliais gabalais. Šį vakarą nenoriu mažų mėsos gabaliukų“.

Naznyn paklausė apie Razijos vaikus — berniuką ir mergaitę, penkerių ir trejų, kurie buvo palikti žaisti tetos namuose. Ji pasiteiravo apie ponios Islam klubo artritą, ir ponia Islam numykė, tuo parodydama, kad, žinoma, klubas ją labai varginąs, bet neverta apie jį šnekėti, kad ji iš tiesų stoiška. Ir tada, kai nuo rūpesčio dėl vakarienės jau ėmė mausti krūtinę, viešnios pakilo išeiti, ir Naznyn puolė atidaryti durų, jausdamasi nemandagi, kad stovi palei jas laukdama, kol tos išeis.

2 skyrius

Daktaras Azadas buvo nedidukas pedantiškas vyriškis, kuris, priešingai bengališkam papročiui, kalbėjo vos ketvirčiu decibelo garsėliau nei šnabždesys. Visi, norintys išgirsti, ką jis sako, turėjo palinkti prie jo, todėl Čianu visą vakarą rodėsi tiesiog gaudąs kiekvieną jo žodį.

— Eikš, — pasakė daktaras Azadas, kai Naznyn sukinėjosi už stalo pasiruošusi patarnauti. — Eikš ir sėsk su mumis.

— Mano žmona labai drovi, — nusišypsojo Čianu ir linktelėjo galva jai atsisėsti.

— Šią savaitę mačiau kelis mūsų jaunuolius labai liūdnos būklės, — tarė daktaras. — Tiesiai pasakiau jiems, kad tai jų pasirinkimas: arba nustojate gerti alkoholį, arba, vardan Eido, jūsų kepenims bus galas. Prieš dešimt metų tai būtų buvę sunku net įsivaizduoti. Du per savaitę! Bet dabar mūsų vaikai mėgdžioja tai, ką mato kavinėse, naktiniuose baruose. Arba geria namie, miegamuosiuose, kur, kaip mano jų tėvai, jie visiškai saugūs. Bėda ta, kad mūsų bendruomenė nėra tinkamai šviečiama apie tuos dalykus.

Daktaras Azadas išgėrė stiklinę vandens vienu ilgu gurkšniu ir pats prisipylė dar vieną.

— Visada išgeriu dvi stiklines prieš valgį, — jis išgėrė antrąją stiklinę. — Gerai. Dabar nepersivalgysiu.

— Valgyk! Valgyk! — paragino Čianu. — Vanduo gerai išvalo organizmą, bet ir maistas labai svarbu.

Jis pasėmė pirštais avienos su ryžiais ir sukramtė. Per daug prisikimšo burną ir čepsėjo valgydamas. Kai vėl galėjo kalbėti, pasakė:

— Sutinku su tavim. Mūsų bendruomenė tuo nešviečiama, kaip ir daug kuo kitu. Bet aš neketinu rizikuoti savo vaikais. Sugrįšiu atgal, kol jie dar nesugadinti.

— Tai dar viena liga, kuri mus pažeidžia, — pasakė daktaras. — Vadinu tai „grįžimo namo sindromu“. Ar žinai, ką tai reiškia? — jis kreipėsi į Naznyn.

Jai sušilo sprandas, ji sudėliojo žodžius, kurių taip ir neištarė.

— Tai natūralu, — pasakė Čianu. — Šie žmonės iš esmės kaimiečiai, todėl ilgisi žemės. Žemės šauksmas net stipresnis už kraujo balsą.

— O kai pakankamai susitaupys, jie sės į lėktuvą ir skris?

— Jie net ir nepalieka namų. Jų kūnai čia, bet širdys likusios tenai. Bet ir žiūrėk, kaip jie gyvena: tiesiog atkuria čia kaimus.

— Tik jie niekad nesusitaupys skrydžiui.

Daktaras Azadas įsidėjo daržovių. Jo balti marškiniai buvo be dėmelės, o apykaklė ir kaklaraištis taip aukštai po smakru, kad jis atrodė lyg be kaklo. Naznyn matė tik riebią geltoną dėmę ant savo vyro marškinių, kur tas buvo užsidrėbęs maisto.

Daktaras Azadas tęsė:

— Kasmet jie galvoja: „Dar tik vienus metus“. Bet kad ir kiek sutaupytų, to niekad neužteks.

— Mums labai daug nereikėtų, — ištarė Naznyn. Abu vyrai pažvelgė į ją. Ji kalbėjo savo lėkštei: — Noriu pasakyti, mes galėtume verstis iš labai mažai, — sprandas tiesiog degte degė.

Čianu užpildė tylą juoku:

— Mano žmona dar tik kuriasi čia, — jis nusikosėjo ir atstūmė kėdę. — Dalykas tas, kad kai jau artėja paaukštinimas, reikalai man ims suktis geriau. Jei tik paaukštinimas bus patvirtintas, daug kas pasidarys įmanoma.

— Aš visąlaik galvojau apie grįžimą atgal, — pasakė daktaras Azadas. Jis kalbėjo taip tyliai, kad Naznyn privalėjo žiūrėti tiesiai į jį ir stebėti jo lūpas, kad galėtų sugaudyti visus žodžius. — Kasmet aš galvodavau: „Gal šiemet“. Ir aš vizituodavau, nusipirkdavau dar daugiau žemės, susitikdavau su giminėmis ir draugais ir nusiteikdavau grįžti. Bet nuolat kas nors nutikdavo. Potvynis, uraganas, pralėkęs pro pat pastatą, dingusi srovė, kokia kvaila biurokratinė smulkmena, kyšis,

kurio reikia, kad bet kas būtų padaryta. Ir aš galvodavau: „Na, turbūt ne šiemet". O dabar net nežinau. Tiesiog nežinau.

Čianu atsikrenkštė:

— Žinoma, tai dar nepaskelbta. Kiti irgi padavė pareiškimus. Bet po mano tarnybos metų... Žinai, per šešerius metus nesu vėlavęs nė vienos vienintelės dienos! Ir sirgau tik tris dienas, net turėdamas opą. Kai kurie mano kolegos labai nesveiki, vis suserga tai šiuo, tai tuo. Bet juk į tai negalėčiau atkreipti pono Delovėjaus dėmesio. Nors jis vis tiek, manau, turėtų tai žinoti.

— Linkiu tau sėkmės, — tarė daktaras Azadas.

— Tada atsivers akademinės perspektyvos. Per kelis mėnesius būsiu visavertis mokslininkas su dviem laipsniais. Vienas iš Britų universiteto. Meno bakalauro laipsnis. Su pagyrimu.

— Esu tikras, tavo geros galimybės.

— Ar taip tau sakė ponas Delovėjus?

— Kas toks?

— Ponas Delovėjus.

Daktaras gūžtelėjo dailučiais pečiais.

— Mano viršininkas. Ponas Delovėjus. Ar jis tau pasakė, kad mano galimybės geros?

— Ne.

— Jis sakė, kad mano galimybės ne kokios?

— Jis visai nieko nesakė. Aš nepažįstu to džentelmeno, apie kurį kalbame.

— Jis vienas iš tavo pacientų. Jo sekretorė užrašė jį pasimatyti su tavim dėl peties sausgyslių patempimo. Jis žaidžia skvošą. Labai aktyvus vyriškis. Vidutinio sudėjimo, pasakyčiau. Raudonplaukis. Su kontaktiniais lęšiais — gal patikrinsi jam ir akis.

— Gali būti, kad jis pacientas. Mano praktikos sąraše jų — keli tūkstančiai.

— Tiesiai turėjau tau pasakyti — jis su kiškio lūpa. Na, ji sutvarkyta, plastinė operacija ir visa kita, bet vis tiek matyti. Pagal tai turėtum atsiminti.

Svečias išliko ramus. Naznyn išgirdo, kaip Čianu nuslopino raugėjimą. Ji norėjo prieiti ir trenkti jam per kaktą. Norėjo pakilti nuo stalo, išeiti pro duris ir niekad daugiau jo nematyti.

— Gal jis ir pacientas. Nepažįstu, — jau bemaž sukuždėjo.

— Taip, — tarė Čianu. — Suprantu.

— Bet linkiu tau sėkmės.

— Man keturiasdešimt metų, — pasakė Čianu. Jis kalbėjo tyliai kaip daktaras, tik be tokio pasitikėjimo savimi kaip anas. — Aš šitoje šalyje jau šešiolika metų. Kone pusę gyvenimo. — Sausa jo gerklė švokštė. — Kai atvykau, buvau jaunas. Turėjau troškimų. Didelių svajonių. Kai išlipau iš lėktuvo, turėjau diplomą portfelyje ir keletą svarų kišenėje. Laukiau, kad man bus patiestas raudonas kilimas. Ruošiausi įstoti į valstybės tarnybą ir tapti asmeniniu ministrės pirmininkės sekretoriumi. — Kai pasakojo savo istoriją, jo balsas vis garsėjo. Jis užpildė kambarį. — Jau taip planavau. O tada paaiškėjo, kad viskas kiek kitaip. Čia žmonės neskyrė manęs, išlipusio iš lėktuvo su diplomu portfelyje, nuo kaimiečių, pasprukusių iš laivo ir teturinčių tik pilną galvą utėlių. Ir ką padarysi?

Jis pirštais sugniaužė ryžių ir mėsos gumulėlį ir sukiojo jį sau po lėkštę.

— Dirbau tai šį, tai tą. Viską, ką tik galėjau. Labai sunkiai ir už labai menką atlyginimą. Beveik nemeluočiau sakydamas, kad vaikiausi laukinius buivolus ir valgiau savo paties ryžius. Žinai tą posakį? Deginau visus išmaldos laiškus iš namų. Sau daviau du pažadus. Sulauksiu sėkmės, kad ir kas būtų. Tai pirmasis pažadas. Antrasis — grįšiu namo. Kai sulauksiu pasisekimo. Ir gerbsiu šituos pažadus, — Čianu, kilte kilęs kėdėje, susmuko atgal.

— Labai gerai, labai gerai, — pasakė daktaras Azadas. Jis pasižiūrėjo į laikrodį.

— Išmaldos prašantys laiškai vis dar atkeliauja, — pasakojo Čianu. — Iš senų tarnų, iš tarnų vaikų. Net iš mano paties šeimos, nors jie stygiaus nejaučia. Jie tegalvoja tik apie pinigus. Jie mano, kad čia tiesiog gatvėse pribarstyta aukso, o aš tik kaupiu jį savo rūmuose. Bet aš nevažiavau čia dėl pinigų. Argi aš badavau Dakoje? Nebadavau. Ar jie teiraujasi mano diplomų? — jis mostelėjo į sieną, kur buvo iškabinti visokiausi įrėminti pažymėjimai. — Nesiteirauja. Anaiptol...

Jis atsikrenkštė, nors ir nebuvo užkimęs. Daktaras Azadas pažvelgė į Naznyn, o ši, to visai nenorėdama, atsakė į žvilgsnį taip, kad yra

pasiklydusi painiavoje mestų žvilgsnių, kurie sakė kai ką apie jos vyrą, ko jai nederėjo žinoti.

Čianu kalbėjo toliau. Daktaras Azadas iš savo lėkštės suvalgė viską, o Čianu maistas atšalo. Naznyn pakėlė kalafiorų karį. Daktaras, papurtęs galvą, atsisakė pakartoti bet kokio deserto. Jis sėdėjo sunėręs rankas ant stalo, kol Čianu, baigęs savo oraciją, triukšmingai ir skubiai valgė. Jis pasižiūrėjo į laikrodį dar porą kartų.

Pusę dešimtos daktaras Azadas pasakė:

— Na, Čianu, dėkui tau ir tavo žmonai už labai malonų vakarą ir skanų maistą.

Čianu užprotestavo, kad dar anksti. Daktaras buvo nepalenkiamas:

— Aš visad einu ilsėtis pusę vienuoliktos ir visad prieš tai pusvalandį skaitau lovoje.

— Mes, intelektualai, turime laikytis vienas kito, — pasakė Čianu ir nuėjo su svečiu prie durų.

— Jei paklausysi mano patarimo, kaip vieno intelektualo kitam, turėtum valgyti lėčiau, gerai sukramtyti ir vartoti nedaug mėsos. Antraip vėl susitiksim klinikoje su dar viena opa.

— Tik pagalvok, — pasakė Čianu, — jei pirmiau nebūčiau susirgęs opa, nebūtume susitikę ir dabar nevakarieniautume drauge.

— Esu pagalvojęs, — pasakė daktaras. Jis šaltai pamojavo ir dingo už durų.

Buvo įjungtas televizorius. Čianu mėgdavo, kad jis šviestų vakarais, lyg ugnelė kambario kampe. Kartais jis prieidavo ir pajudindavo jį spaudinėdamas mygtukus, ir šviesa blykstelėdavo ir pakeisdavo spalvą. Dažniausiai į televizorių jis nekreipdavo dėmesio. Naznyn laikė kaugę paskutinių nešvarių indų, kuriuos nešėsi virtuvėn, bet ekranas ją sustabdė. Vyras itin ankštu kostiumu (tokiu ankštu, kad buvo matyti visos jo slaptos vietos) ir moteris sijonėliu, nedengiančiu nė užpakalio, įsitvėrė vienas kito, nematomai jėgai bloškiant juos per ovalią areną. Publika ėmė ploti rankomis, o paskui liovėsi. Per kažkokį stebuklą jie visi nustojo ploti tiksliai tuo pačiu metu. Pora išsiskyrė. Jie pabėgo viens nuo kito, bet dar neatsitolinę ieškojo vienas kito

akimis. Kiekvienas jų judesys buvo skubrus, intensyvus, tiesiog deklaracija. Moteris pakėlė vieną koją ir padėjo batą (Naznyn pirmąkart išvydo siaurus ašmenis) ant kitos blauzdos, taip iš kojų padarydama trikampę vėliavą, ir ėmė suktis vilkeliu, kol tikrai turėjo pargriūti, bet nepargriuvo. Ji nesustojo. Apmirė ir atmetė rankas virš galvos tokia pergalinga išraiška, kad buvo aišku, jog ji viską nugalėjo: savo kūną, gamtos dėsnius, vyro ankštu kostiumu širdį, o jis parkrito ant kelių, prisiekdamas aukoti jai savo gyvybę.

— Kaip tai vadinasi? — pasiteiravo Naznyn.

Čianu užmetė akį į ekraną:

— Dailusis čiuožimas, — atsakė jis angliškai.

— Dailusis i-čiuožimas, — tarė Naznyn.

— Dailusis čiuožimas, — pakartojo Čianu.

— Dailusis i-čiuožimas.

— Ne, ne. Nereikia „i“. Dailusis čiuožimas. Pakartok.

Naznyn sudvejojo.

— Nagi!

— Dailusis įčiuožimas, — atsargiai ištarė jinai.

Čianu nusišypsojo:

— Nesijaudink. Tai bengalams įprasta problema. Sunku ištarti čaižią priebalsę. Aš tik po ilgo laiko tai įveikiau. Bet nepanašu, kad tau kada prireiktų tų žodžių.

— Norėčiau truputėlį pramokti angliškai, — pasakė Naznyn.

Čianu išpūtė skruostus ir išleido orą garsu „fuf“:

— Pramoksi. Nesijaudink dėl to. Ir kam tau to reikia? — jis įsigilino į knygą, o Naznyn stebėjo ekraną.

— Jis mano, kad gaus paaukštinimą, nes eina į *barą* su bosu. Jis toks kvailys, kad net nesuvokia, jog galima ir kitais būdais gauti paaukštinimą, — Čianu lyg ir studijavo. Ant stalo gulėjo atverstos knygos. Dažnokai jis vis žvilgteldavo į kurią arba perversdavo puslapį. Bet daugiausiai kalbėjo. *Baras, baras, baras.* Naznyn vartė tą žodį mintyse. Dar vienas žinomas anglų kalbos lašelis. Ir kitų angliškų žodžių Čianu įmaišydavo į pokalbį, kitų dalykų, kurių ji galėtų pasakyti tatuiruotajai damai. Šią akimirką ji neįstengė sugalvoti nė vieno.

— Tas Vilkis — pasakojau tau apie jį — jis turi vos vieną, gal du O lygius. Per kiekvienus pietus eina į barą ir grįžta pusvalandį

vėluodamas. Šiandien mačiau jį pono Delovėjaus kabinete šnekantį telefonu, kojos ant stalo. Neperšokęs per griovį, nesakyk op. Jokiu būdu jo nepaaukštins.

Naznyn spoksojo į televizorių. Rodė moterį iš arti. Aplink akis jai buvo žibantys taškeliai — lyg blizgučiai, priklijuoti prie veido. Plaukai suimti atgal ir surišti viršugalvyje su dirbtinėmis gėlėmis. Jos krūtinė kilnojosi, tarytum tuoj iššoks širdis, o šypsojosi ji grynu, auksiniu džiaugsmu. Jai turėtų būti baisu, pamanė Naznyn, nes tokių dalykų negali išlaikyti, juos turi pamesti.

— Ne, — kalbėjo Čianu, — man nėr ko baimintis dėl Vilkio. Turiu laipsnį iš Dakos universiteto, anglų literatūros. Ar galėtų Vilkis pacituoti Čoserį, Dikensą arba Hardį?

Naznyn, išsigandusi, kad vyras pradės savo mėgstamą ilgą citatą, užkrovė paskutinę lėkštę ir nuėjo į virtuvę. Jam patikdavo cituoti angliškai, o paskui išversti kiekvieną frazę. O išversta dažniau nereiškė nieko daugiau nei pasakyta angliškai, todėl ji nežinojo, ką atsakyti ir ar iš viso reikia atsakyti.

Ji išplovė ir perskalavo indus, o Čianu atėjo ir, palinkęs virš prastai įtaisytų spintelių, dar šiek tiek pakalbėjo:

— Matai, — sakė jisai, kaip kad dažnai pradėdavo kalbą, nors paprastai ji nieko ir nematydavo, — ta žemesnioji baltųjų klasė, tokie kaip Vilkis, labiausiai bijo tokių žmonių kaip aš. Jam ir panašiems į jį žmonėms mes esame vienintelis dalykas, neleidžiantis nusmukti į pačią apačią. Kol mes žemiau negu jie, tai jie dar yra virš ko nors. Jeigu jie mato, kaip mes kylam, tai pasipiktina, nes mes paliekam sau priklausančią vietą. Štai kodėl atsiranda toks reiškinys kaip *Nacionalinis frontas*. Žaisdami ta baime, jie kuria rasinę įtampą, o tiems žmonėms tai suteikia pranašumo kompleksą. Vidurinioji klasė saugesnė ir todėl labiau atsipalaidavusi. — Jis pabarbeno pirštais Formiką*.

Naznyn paėmė pašluostę ir sušluostė lėkštes. Ji svarstė, ar dailiojo i-čiuožimo moteris namie plauna ir valo. Sunku įsivaizduoti. Bet čia nėra tarnų. Jai turbūt tenka tvarkytis pačiai.

---

* *Formica* — šimtametes tradicijas turinti įvairių, daugiausia namų vidaus apdailos, paviršių gamybos ir projektavimo korporacija.

Čianu varė toliau:

— Vilkis nėra taip jau iš tikrųjų *žemutinės klasės*. Jis turi darbą, todėl *techniškai* sakyčiau — ne, jis ne toks. Bet jo protavimas. Būtent tai nagrinėju poskyryje apie rasę, etniškumą ir identitetą. Tai sociologijos modulio dalis. Žinoma, kai turėsiu Atvirojo universiteto laipsnį, niekas neabejos mano kvalifikacija. Nors Dakos universitetas vienas geriausių pasaulyje, čia tiems žmonėms niekas nerūpi ir jie nieko nežino nei apie Brontė, nei apie Tekerėjų.

Naznyn ėmėsi dėlioti daiktus. Jai reikėjo į spintelę, prie kurios priėjimą buvo užtvėręs Čianu. Jis nekreipė dėmesio, nors ji laukė stovėdama priešais jį. Galiausiai ji paliko keptuves ant viryklės — padės jas iš ryto.

— Aiššš, — sušnypštė Čianu, aštriai kvėpuodamas. — Ar bėga kraujas?

Jis pažiūrėjo iš arti į savo mažąjį kojos pirštelį. Sėdėjo ant lovos vien su pižamos kelnėmis. Naznyn klūpojo šalia su skutimosi peiliuku rankoje. Vėl buvo metas apipjaustyti vyro nuospaudas. Ji brūkštelėjo per pusiau permatomą odą, išaugą aplink geltoną šerdį, ir surinko į delną negyvus gabaliukus.

— Nieko, — pasakė jis, — bet būk atsargi, gerai?

Naznyn perėjo prie kitos pėdos.

— Manau, šį vakarą pasisekė, — pasakė Čianu, kai Naznyn atsidūrė lovoje šalia jo.

— Taip, aš irgi taip manau, — pritarė Naznyn.

— Jis nepažįsta Delovėjaus, bet tai nesvarbu. Jis geras žmogus, labai padorus.

— Padorus. Taip.

— Manau, vis tiek gausiu paaukštinimą.

— Džiaugiuosi dėl tavęs.

— Išjungsime šviesą?

— Aš išjungsiu.

Po minutės kitos tamsoje, kai akys priprato ir pasigirdo knarkimas, Naznyn pasivertė ant šono ir pasižiūrėjo į savo vyrą. Ji atidžiai

apžiūrinėjo veidą, apvalų lyg kamuolį, tiesiai kirptus plonyčius plaukus viršugalvyje ir tankius antakius, šliaužiančius per kaktą. Jo burna buvo praverta, ir ji prisitaikė kvėpuoti, kad įkvėptų drauge su juo. Kai suklysdavo, jausdavo jo kvapą. Ilgai į jį žiūrėjo. Tai nebuvo gražus veidas. Mėnesį prieš vestuves, kai išvydo jo veidą nuotraukoje, ji pamanė, kad jis bjaurus. Dabar ji matė, kad jis nėra gražus, bet malonus. Jo burna, nuolat užimta, nuolat krutanti, buvo storų lūpų ir dosni, be žiaurumo bruožų. Akys, nedidukės ir apgultos tų storų antakių, buvo susirūpinusios arba kažkur nutolusios, arba ir viena, ir kita. Dabar, kai jos buvo užmerktos, ji matė, kaip oda kyla vokų raukšlėmis ir krenta žemyn, kur kampučiuose sueina klostėmis. Jis per miegus apsivertė ant pilvo, rankomis prie šonų, veidu į pagalvę.

Naznyn išlipo iš lovos ir perėjo prieškambarį. Ji pagriebė ir palaikė karolių užuolaidą, kabančią tarp virtuvės ir siauro koridoriaus, kad toji nustotų barškėti, ir nuėjo prie šaldytuvo. Išsiėmė *Tupperware* indelius su ryžiais, žuvimi ir vištiena ir iš stalčiaus pasiėmė šaukštą. Kai valgė, stovėdama prie kriauklės, ji žiūrėjo į mėnulį, kybantį virš tamsių butų, pamargintų šviesomis. Jis buvo didžiulis, baltas, ramus. Ji mąstė apie Hasiną ir bandė įsivaizduoti, kaip būtų, jeigu įsimylėtų. Ar ji jau pradėjo pamilti Čianu, ar tik beapsiprantanti su juo? Ji pažvelgė žemyn į kiemą. Du berniokai juokais niuksavosi, trenkdami kairėn ir dešinėn. Lūpose jiems žioravo cigaretės. Ji atvėrė langą ir palinko į vėjelį.

O tą moterį, kuri užsimušė, kokia baimė turėjo apimti krentant žemyn? Kokios mintys kilo? Jei ji iššoko, kokios kilo mintys? Ar jai būtų kilusios tokios pačios? Galiausiai, ar tai svarbu, ar ji iššoko, ar iškrito? Staiga Naznyn pasidarė aišku, kad ji iššoko. Dideliu šuoliu, kojom pirmyn, plačiai išskėtusi rankas, plačiai atmerktom akim, krito visą laiką tylomis, o plaukai plazdeno palaidi, ir veide — šypsena, nes šituo vieninteliu amžinu veiksmu ji metė iššūkį visiems ir viskam. Naznyn uždarė langą ir patrynė rankas. Skersai kiemo tatuiruotoji dama pakėlė prie lūpų skardinę.

Gyvenimas tekėjo savo vaga aplink, po ir per ją. Naznyn valė, virė ir plovė. Ji ruošdavo pusryčius Čianu ir žiūrėdavo, kaip jis valgo,

surinkdavo jo pensus ir sudėdavo į portfelį, stebėdavo pro langą jį žengiantį it kokį vadeivą per kiemą į autobuso stotelę tolimojoje kvartalo pusėje. Tada pavalgydavo stačiomis prie kriauklės ir išplaudavo indus. Paklodavo lovą ir sutvarkydavo butą, išskalbdavo kojines bei kelnaites kriauklėje, o didesnius daiktus — vonioje. Po vidurdienio ji virdavo ir virdama pavalgydavo, o Čianu net ėmė stebėtis, ko ji vos tepaliečia vakarienę; pati tiktai trukteldavo pečiais, parodydama, kad maistas jai nesvarbu. Ir dienos buvo pakenčiamos, ir vakarais nebuvo dėl ko skųstis. Kartais ji įsijungdavo televizorių ir perbėgdavo kanalus, ieškodama dailiojo i-čiuožimo. Visą savaitę jį rodė kiekvieną popietę, o Naznyn sėdėdavo ant grindų sukryžiavusi kojas. Kol sėdėjo, ji nebuvo vilčių, atsitiktinių minčių, smulkių rūpesčių ir egoistiškų norų rinkinys, bet jautėsi nedaloma ir gryna. Senoji Naznyn išgaruodavo, o naujoji buvo sklidina baltos šviesos, triumfo.

Bet vos tai pasibaigdavo ir ji išjungdavo televizorių, grįždavo senoji Naznyn. Kurį laiką šioji būdavo net blogesnė negu prieš tai, nes ji nekentė kojinių, trinamų muilu, ir trankydama molinius tigrą ir dramblį pyko, kad tie nedūžta. Ji liko patenkinta, kai dailiojo i-čiuožimo neberodė. Ji ėmė melstis penkis kartus per dieną, pasitiesdama maldų kilimėlį svetainėje, veidu į rytus. Jai patiko, kad tai jos dienai suteikia tvarkos, ir Čianu pritarė, jog tai gerai. „Tik atmink, — sakė jis, ir atsikrenkšdavo įsivaizduojamų skreplių, — šventuoju nepasidarysi vien trindamas veidą pelenais. Dievas mato, kas tau širdyje“. Ir Naznyn vylėsi, kad tai tiesa, nes, jos žiniomis, Čianu niekad nesimeldė, ir iš visų knygų, kurias jis kada laikė savo rankose, ji nė vieno kartelio nematė Šventojo Korano.

Jis nuėmė savo įrėmintuosius pažymėjimus ir apie kiekvieną jai paaiškino. „Šitas iš Meditacijos ir gydymo centro Viktorijos gatvėje. Iš esmės tai yra transcendentinės filosofijos kvalifikacija. Šitai iš Rašytojų biuro, korespondencijos kursų. Tada ieškojausi darbo kaip žurnalistas. Ir dar parašiau kelis trumpus apsakymus. Kažkur turiu laišką iš *Bexleyheath Advertiser*. Rasiu tau jį. Ten sakoma: „Mus labiausiai sudomino jūsų apsakymas „Princas tarp kaimiečių“, tačiau, deja, mūsų leidiniui jis netinka. Dėkojame už domėjimąsi *Bexleyheath Advertiser*“. Gražus buvo laiškas, kažkur jį laikau.

O čia iš tikrųjų ne pažymėjimas. Tai iš Morlio koledžo vakarinių kursų apie devyniolikto amžiaus ekonomikos mintis, ir tai tik nurodymai, kaip rasti tą mokyklą — tiek jie tedavė. Jokio pažymėjimo. Čia mano matematikos A lygis. Buvo tikra kova. Tai dviratininko kvalifikacijai, o čia laiškas apie mano priėmimą į IT komunikacijų kursus — teatlaikiau vos porą pamokų".

Jis kalbėjo, o ji klausė. Dažnai jai atrodydavo, kad jis kalba ne jai, bet kad ji — tik dalis didesnės auditorijos, kuriai skiriama toji kalba. Jis jai šypsodavosi, bet jo akys nuolat kažko ieškojo, lyg ji tebūtų veidas minioje, išskirtas vieną akimirką. Jis kalbėdavo garsiai, juokaudavo, dainuodavo ar niūniuodavo. Kartais jis vienu metu ir skaitydavo knygą, ir dainuodavo. Arba skaitydavo, žiūrėdavo televizorių ir kalbėdavo. Tik akys būdavo nelaimingos. Ką mes čia veikiam, — sakydavo jos, — ką mes veikiam čia, šitame apvaliame, smagiame veide?

Kalbėdamas apie paaukštinimą Čianu surimtėdavo. „Ta ponia Tečer daro dar daugiau apkarpymų. Išlaidų apkarpymai, išlaidų apkarpymai — girdime vien tai. Savivaldybė išgręžta sausai. Jau turime mokėti už sausainį su arbata. Juokinga. Ir tai gali paveikti mano paaukštinimą". Ir tada kuriam laikui jis nutilo, o Naznyn įtraukė paaukštinimą į savo maldas, nors tai ėjo po meldimo dar vieno laiško iš Hasinos.

Kartą ar du ji buvo išėjusi. Ji paprašė Čianu naujo sario. Jie dairėsi po parduotuvių vitrinas Betnal Gryn Roude.

— Labai gražus tas rausvas su geltonu, — pasakė jinai. — Kaip tu manai?

— Palauk, pagalvosiu, — pasakė Čianu. Jis užsimerkė. Naznyn pažvelgė į viršų, į pilkus bokštus, į prasimušusius užmirštus dangaus ruoželius tarp jų. Ji stebėjo eismą. Čia buvo daugiau automobilių nei žmonių — miestą plėšanti riaumojanti metalo armija. Jai horizontą užstojo milžiniškas sunkvežimis, ant liežuvio — degalų skonis, ausyse — varikliai. Praeiviai ėjo skubiai, žiūrėdami priešais į nieką arba žemyn į šaligatvį, įveikdami balas, šiukšles ir išmatas. Baltosios moterys dėvėjo aptemptas kelnes, kur iškirpta tik pėdoms. Jos stūmė vaikų vežimėlius ir įnirtingai malė liežuviais. Jų vaikai klykė joms, o

jos rėkė ant vaikų. Praėjo kitaip apsirengusių merginų pora — juodais sijonais su priderintais švarkeliais. Jų pečiai pūpsojo aukštyn ir į šonus. Ant kiekvieno jos būtų panešusios po kibirą ir neišliejusios nė lašo. Jos pamatė ją žiūrint ir pasišnabždėjo tarpusavyje. Nuėjo juokdamosi ir žiūrėdamos į ją per savo pasipūtusius pečius.

— Pagal Hjumą, — pratarė Čianu, — ėėė, aaa. — Jis ruošėsi. Paskui kiek pakalbėjo angliškai ir susuko grimasą. — Nelengva išversti. Tuoj pamėginsiu. „Visus žmogaus proto ar domėjimosi objektus natūraliai galima suskirstyti į dvi rūšis, tai yra idėjų santykius ir faktų dalykus." Taip, manau, kad tai geras vertimas. Jis pateikia kelis pavyzdžius iš geometrijos ir aritmetikos apie pirmuosius, tai yra idėjų, santykius. „Kad triskart penki lygu pusei trisdešimties." Ar seki mintį? „Nors gamtoje niekad nebuvo apskritimo ar trikampio, tiesos, pademonstruotos Euklido, per amžius išlaikys tikrumą ir akivaizdumą." Ar klausai manęs? Nesuk galvos dėl to apskritimo ir trikampio. Jie iš kitų jo pavyzdžių.

Nesijaudink, jau greitai prieisiu prie esmės. „Faktiniai dalykai, antrieji žmogaus proto objektai, nėra nustatomi tokiais pat būdais; ir jų teisingumo akivaizdumas, kad ir koks didžiulis, taip pat nėra panašios prigimties." Ir tai jis iliustruoja, mano manymu, kuo puikiausiai. *Kad rytoj nepatekės saulė* nėra mažiau protinga prielaida ir nekelia didesnių prieštaravimų negu teiginys, *kad ji patekės*.

Matai? Du tinkami žmogaus domėjimosi objektai, o tu klausi, ar rausva su geltona yra gražu? Ką gi aš galiu pasakyti? Galiu sakyti, kad tai gražu arba negražu, bet kaipgi galėčiau suklysti? — jis stabtelėjo ir nusišypsojo Naznyn. Ji matė, kad jis laukia atsakymo.

— Aš manau, kad tai gražu, bet man nesvarbu.

Jis nusijuokė ir įėjo į parduotuvę. Grįžo su gabalu audeklo.

— Moderniosios filosofijos pagrindai. Tai labai įdomus modulis. Štai tau saris.

Tą naktį, gulėdama šalia savo knarkiančio vyro, Naznyn svarstė, koks gi tas darbas, kurį jis dirbo, kur rimtai buvo svarstoma, ar saulė patekės, ar ne. Jei tokius dalykus jam reikėjo išmokti, kad padarytų pažangą, tai kuo jis ten užsiima? Jis dirba vietinėje savivaldybėje. Tiek ji suprato. Bet jei tik paklausdavo, ką ten veikia, jis pateikdavo tokį ilgą atsakymą, kad ji paklysdavo jame ir, nors suprasdavo paskirus

žodžius, tie eidavo drauge taip, kad prasmė tapdavo nebeaiški arba ją sutrikdydavo. Ji prisiminė Čianu žodžius apie saulę ir svarstė, ką jis norėjo pasakyti. Jei saulė rytoj nepatekėtų, tai būtų suprantama tik vienam Dievui. O sakyti, kad ji nepatekės ir kad patekės — aiškus prieštaravimas. *Lygiai taip pat, kaip kad aš sakau, kad lova per minkšta, ir vartausi dėl to kiaurą naktį, o Čianu sako, kad ne per minkšta, ir akimirksniu užmiega. Bet juk mes abu galime būti teisūs dėl lovos, bet ne dėl saulės. Tačiau bet kokiu atveju, kokia prasmė gulėti nemiegant ir svarstyti apie tai? Užmik, užmik, užmik.* Ir ji nuplaukė ten, kur norėjo būti — Guripure, lazdele vedžioja raides dulkėse, o Hasina šoka aplink savo šešerių metukų kojytėmis. Guripure, savo sapnuose, ji visad buvo mergaitė, o Hasinai visad buvo šešeri. Ama barėsi, glostė ir kvepėjo taip saldžiai, kaip greimas ant pieno, kai šildai jį visą dieną su cukrumi. Aba sėdėjo ant čokio, dainavo ir plojo. Jis pašaukė jas, paėmė į glėbį ir vėl paleido šiurkščiu bučiniu į skruostą. Tada jos ėjo aplink ežerą pažiūrėti žvejų, traukiančių didžiulius sidabrinių žuvų tinklus, ir stebėjo raumenų mazgus jiems ant rankų, kojų ir krūtinių. Kai pabudo, ji pamanė: *žinau, ko galėčiau norėti,* bet dabar ji jau žinojo, kad norėjo patekti ne į kitą vietą, bet į kitą laiką. Ji galėjo laisvai to norėti, bet taip niekada nebus.

Ji nedažnai išeidavo.

— Kam tau išeidinėti? — pasakė Čianu. — Jei išeisi, dešimt žmonių pasakys: „Mačiau ją vaikštant gatvėje". Ir aš atrodysiu kaip kvailys. Man asmeniškai nesvarbu, kad tu išeisi, bet tie žmonės tokie neišprusę. Ką padarysi.

Ji niekad nieko į tai neatsakydavo.

— Be to, aš tau parnešu iš parduotuvės viską, ko reikia. Viską, ko nori, tau tereikia paprašyti.

Ji niekad nieko į tai neatsakydavo.

— Aš nuo nieko tavęs nesulaikau. Aš jau suvakarėjęs. Tau pasisekė, kad ištekėjai už išsilavinusio žmogaus. Tau nusišypsojo laimė.

Ji tęsė namų ruošą.

— Vis tiek, jei būtum Bangladeše, neišeidinėtum. Čia atvykusi tu nieko neprarandi, tik prapleti savo horizontus.

Ji pjaustinėjo negyvą odą jam nuo nuospaudų. Tvirtai laikė peiliuką.

Dabar dienos ėjo lengviau nei anksčiau. Reikia tik palaukti, kaip visada sakydavo Ama. Ji palaukė, ir dabar jos ėjo lengviau. Jei jai nebūtų kėlusi rūpesčio Hasina, būtų galėjusi pavadinti save ramia. *Tiesiog laukti ir žiūrėti, tik tiek ir tegalime daryti.* Kaip dažnai ji girdėjo šiuos žodžius. Ama visuomet nusibraukdavo ašarą su šiais žodžiais. Kai prastai užderėdavo, kai susirgdavo jos pačios motina, kai kamuodavo potvyniai, kai Aba dingdavo ir nesirodydavo kelias dienas. Ji verkdavo, nes taip reikėjo, bet ji priimdavo viską, kad ir kas nutiktų. „Kokia šventoji“, — sakė Aba. O paskui ji mirė, ir mirtimi įrodė, kad gyvenimas nenuspėjamas ir nevaldomas.

Mumtaz rado ją, žemai palinkusią ant ryžių maišų sandėliuke, iešmo perverta širdimi. „Ji parkrito, — pasakojo Mumtaz, — ir ją telaikė tik iešmas. Atrodė... atrodė, kad ji vis dar krenta“.

Per laidotuves Mumtaz pasakė: „Tavo motina buvo apsirengusi geriausią sarį. Man atrodo, tai gražu, kaip manai?“

Atgedėjęs Aba vedė kitą žmoną. Ji staiga iš kažkur atsirado, o Aba pasakė: „Tai tavo naujoji motina“. Po keturių savaičių, lygiai taip pat staiga, ji išėjo. Jos daugiau niekada neminėjo.

„Tavo mama dėvėjo savo geriausią sarį, — kalbėjo Mumtaz. — Keista. Juk tai nebuvo kokia ypatinga diena“.

Paskui ji niekad nebekalbėjo su Aba, bent jau matant Naznyn. Ji visad palikdavo Naznyn ir Hasinai gardžiausius mėsos gabaliukus. Ji jas visą laiką bučiuodavo, nors toms jau buvo keturiolika ir dvylika. Ir ji vis kalbėjo apie Amą, lyg tuo kalbėjimu būtų buvę galima ką nors pakeisti. „Nežinau, kodėl tie iešmai buvo sandėliuke, ir dar taip įsprausti. Taip pavojingai“. Hasina visad pasprukdavo jai šitaip pradėjus, bet Naznyn tiesiog likdavo ir klausydavosi.

Razija persikėlė į Rozmedo daugiabutį, dviem aukštais žemiau po tatuiruotąja dama. Būdama kvartale, nesi išėjusi. Grįždama po trumpos išvykos į Sisolterio namą, Naznyn susidurdavo su daugybe pažįstamų. Ji linkteldavo apopleksiškam vyriškiui su marškinėliais ir trumpikėmis, kuris kiekvieną kartą jai praeinant atlapodavo duris į menkai

apšviestą koridorių. Nusišypsodavo bengalų mergaitėms, visu garsumu ant laiptų aptarinėjančioms vaikinus, bet nutylančioms jai praeinant. Razija supažindino su kitomis bengalų žmonomis iš kvartalo. Kartais jos užeidavo ir su ja išgerdavo arbatos. Ji džiaugdavosi kompanija, nors dažniausiai apie tai neužsimindavo Čianu. Ji nežiūrėdavo į jaunuolių bengalų grupelę, stoviniuojančių laiptinės apačioje, besišukuojančių ir rūkančių arba staiga garsiai užrinkančių taip, kad balsai atsimuša į supantį pastatų betoną ir apiberia ją lyg fejerverkais. Vasaros vakarais jie stovėdavo lauke šalia didelių metalinių dėžių ir žaisdavo su geležiniais dangčiais, turėjusiais slėpti dėžes nuo akių. Jie kilnodavo jas, kartais spardydavo ir, rodos, jausdavo malonumą nuo tokių paprastų užsiėmimų. Naznyn tiesiai į juos nežiūrėdavo, tačiau jai praeinant jie laikydavosi padoriai, prasiskirdavo ir nutęsdavo „saliam".

Labiausiai jai patikdavo susitikti su Razija. Ta visuomet turėdavo ką papasakoti. Ji buvo mimas, stambiakaulis klounas. Ir nedarydavo nieko bloga. Ji pati atrodė juokinga ir į kitus žiūrėjo nerimtai, bet iš tikrųjų buvo geraširdė. Lankydamasi pas Raziją, Naznyn atitrūkdavo nuo minčių apie Hasiną. Paskutinį laišką iš Hasinos buvo gavusi kone prieš pusę metų. Jis buvo trumpas ir parašytas paskubomis, ne taip, kaip paprastai.

Mano sesute gavau tavo laišką. Man taip svarbu žinot kad tu laikaisi gerai ir tavo vyras taip pat. Tarp jūsų auga meilė aš jaučiu. O tu gera žmona. Aš turbūt negera žmona bet aš taip stengiuos visą laiką. Tik kartais labai sunku. Vyrui gerai einasi darbe. Jį jau paaukštino. Jis geras žmogus ir labai kantrus. Kartais jis per mane netenka kantrybės nors aš to nenoriu. Jis greit grįš namo ir aš ruošiuos pasitikt. Telaimina tave Dievas. Hasina

Naznyn rašė dar tris kartus, bet negavo jokio atsakymo. Tai pašto sistema, sakė jai Čianu, gal ir ji negavo tavo laiškų. Ją tai labai kankino. O Razija gerai nukreipdavo dėmesį.

— Žinai tą — su baisiai pasipūtusiais karčiais ant šono, va taip, — Razija drastiškai persibraukė kaktą ranka su didžiuliais sąnariais. — Jis malasi tavo namo laiptinėje, nors turėtų būti koledže.

Ji nutraukė kalbą ir sušėrė ranka per pakaušį Tarikui, kad tampo seserį už plaukų, o paskui pliaukštelėjo Šefali, kuri bandė nustverti jos arbatos puodelį. Vaikai nulėkė guosti vienas kito.

— Jo tėvas jį matė bare su baltąja. Jis tiesiog ėjo gatve, o jie ten sėdėjo prie lango, gerdami ir visa kita, o viskas aiškiai matyti. Kitą kartą pažinsi tą vaikiną, kai pamatysi. Jo abu paakiai juodi.

— Tie vaikai! — pasakė Naznyn.

Razija nusišypsojo ir savo siauromis akimis pažiūrėjo į ją skersomis. Naznyn pajuto, kaip kaista sprandas. Vaikinai buvo kone jos amžiaus, gal tik metais ar dvejais jaunesni.

— Aha, o Džorinos berniukas pateko į bėdą. Girdėjau, kad jis kasdien geria alkoholio, net per pusryčius. Jis negali išlipti iš lovos neišgėręs, o tada jau jis niekam nebetikęs, — Razija patraukė savo didžiulius kaulėtus pečius. — Todėl aš bijau dėl savo pačios vaikų.

— Bet Džorina eina į darbą, o tu būni namie. Ir Tarikas su Šefali taip gražiai išauklėti. Ir dar tokie maži.

— Taip, bet labai greitai auga. Ar matai, kokios jau trumpos Tariko kelnaitės.

— Džorina juk turi ir dukterį, kaip žinau.

— Aaa, — ištarė Razija. Jos akys sužėrėjo. Ji sukryžiavo kojas ir iškišo abi ant grindų tiesiai priešais save. Pasitaisė sario klostes. Klostės niekad negulėjo gerai: tai per įtemtos, tai per laisvos, tai per toli krašte, tai per žemai, tai per aukštai. Razija būtų atrodžiusi geriau su kombinezonu. Kombinezonas būtų geriau tikęs prie didžiulių jos batų. — Ji tikrai turi dukterį. Tu buvai ją sutikusi. Ji svečiavosi čia vieną dieną, kai tu atėjai. Vilkėjo mokykline uniforma — kaštoniniu palaidiniu ir pilku sijonu. Atsimeni? Bet daugiau neateis. Jie ją išsiuntė atgal.

— Ištekėti?

— Žinoma, ištekėti ir gyventi kaime.

— Jie nebeleido jos į mokyklą?

— Jai šešiolika. Ji maldavo leisti jai baigti ir laikyti egzaminus... — Razija nutilo ir taukštelėjo batus vieną į kitą. — Kad ir kaip būtų, — gyvai ištarė ji, — iš brolio nieko nebus, tad jie norėjo išgelbėti dukterį. Štai taip būna. Dabar ji negalės pasprukti ir ištekėti iš meilės.

Naznyn padėjo ranką ant radiatoriaus. Jis buvo išjungtas, nors langas apšarmojęs. Kambarys čia beveik kvadratinis, kaip ir jos svetai-

nė, su durimis į prieškambarį ir kitomis — į vonią. Pusę erdvės užėmė vaikų niekniekiai: plastmasiniai žaislai, kaugė begalvių lėlyčių, nedidelis aprūdijęs dviratukas, į sieną atremta sulankstyta speciali kėdė, dvi dailios krūvelės vaikiškų drabužėlių, daugybė ir pripūstų, ir subliūškusių futbolo kamuolių, išpaišytas medinis vaikiškas stalas. Šalia vienos sienos stovėjo kušetė, po langu grūdosi kiti baldai, o kėdės ir sofa lietėsi porankiais. Tarikas miegojo ant kušetės, o Šefali — su tėvais. Dar buvo kur augti. *Trys kablelis penki žmogaus viename kambaryje. Tokia savivaldybės statistika, — Čianu buvo sakęs Naznyn. — Visur sausakimša. Arba nesiliauja gimdę vaikų, arba susikviečia visus gimines ir sugrūda juos kaip silkes statinėje. Tokia oficialioji Tauer Hamletso statistika: trys kablelis penki bangladešiečio viename kambaryje.*

— Sugedo šildymas. Vyras skambino į savivaldybę, bet niekas neatėjo, — Razija gūžtelėjo pečiais ir parodė į dvigubą elektrinį šildytuvą kampe. — Kol kas tiek.

— Mano sesuo ištekėjo iš meilės, —Naznyn pažiūrėjo į šerkšno nėrinius ant stiklo.

— Palauk, — nutraukė Razija. Ji pakilo. — Pažiūrėsiu vaikus. Noriu viską išgirsti, todėl kai grįšiu, galėsi pradėti nuo pradžių.

Naznyn jai viską papasakojo. Apie Hasiną ir jos širdelės formos veidą, jos granato raudonumo lūpas ir drėgnas akis. Kaip visi į ją spoksodavo — ir moterys, ir vyrai, ir vaikai, net kai Hasina tebuvo šešerių. Ir kaip pagyvenusios moteriškės pradėjo kalbėti, jai dar nesukakus vienuolikos, kad toks grožis neturės ką veikti žemėje, kels vien rūpesčių. Ama verkdavo ir kartodavo, kad tai ne jos kaltė. Aba paniurdavo ir sakydavo, kad tikrai taip, ir nuo to ji dar gailiau įsiverkdavo. Ir visa pa- ėmus buvo aišku kaip dieną, kad būti gražiai — neganda, nors niekas nepagalvotų, ir dar labai gerai baigėsi, kad vedybos buvo sėkmingos.

— Jos vyras turi aukščiausios klasės darbą geležinkelio kompanijoje.

— O vaikų?

Naznyn dvejojo. Gal ir turėjo vaikutį. Tai dėl to Hasina pernelyg užsiėmusi, kad parašytų. Turbūt ji pasiuntė dar vieną laišką pranešti, kad laukiasi, ir laiškas pasimetė, o ji nebeturėjo laiko darsyk parašyti.

— Galbūt. Taip, turbūt, — pasakė ji ir norėjo dar kažką pridurti, tačiau nutylėjo.

Razija iš tiesų nesiklausė. Ji atsiduso:

— Kaip romantiška, — ji įtempė nugarą, paskui apsimetė besikuičianti megztinio rankovėje ir išsipūtė nosį. — Bet kai aš buvau jauna mergaitė, — pasakė ji, stengdamasi kalbėti griežtai ir svaidyti žodžius kaip strėles, — tokių nesąmonių visai nebuvo. Aš iš šeimos sodybos išvykdavau tik su mama ir tik palankine. Keturi nešikai mus nunešdavo į mano motinos tėvo namus. Tai trukdavo šešias valandas. Jei kuris nors būtų išdrįsęs pakelti uždangą ir žvilgtelėti, tam vyrukui... — Razija tyliai čirkštelėjo, braukdama pirštu per gerklę.

Naznyn nusijuokė:

— Vargšelė ponia Islam. Neturėtume smagintis.

— Jokia ji ne vargšė, toji ponia Islam, — pasakė Razija, takšnodama akis. — Kaip romantiška.

Ji pakilo, nes iš miegamojo ją šaukė dukrelė.

— Bet Šefali iš meilės ištekės tik per mano lavoną.

Įprastinės maldos, įprastinė namų ruoša, įprastiniai apsilankymai pas Raziją. Ji liepė protui nurimti. Įsakė širdžiai neplakti iš baimės, neplakti karštu troškimu. Kartais jai tai pavykdavo, kai liaudavosi galvojusi apie seserį. Jeigu ko norėdavo, paprašydavo vyro. Bet jam nusileisdavo. Pavyzdžiui, taip:

— Lova tokia minkšta. Ar tau neskauda nugaros?

— Ne.

— Ar tau ne per minkšta?

— Ne.

— Gerai.

— Ruošiu eskizą.

— Parodyk. Kas tai?

— Projektuoju namą, kurį statysiu Dakoje. Ką manai apie tai?

— Kaip čia pasakius? Aš tik mergaitė iš kaimo ir nieko nenusimanau apie didelius namus.

— Manai, jis per didelis?

— Aš nieko nenusimanau apie namus, arba lovas.

— Kokias lovas? Ar tau ji per minkšta?

— Nesvarbu.

— Sakyk, jei tau nuo jos skauda nugarą.

— Nesvarbu.

— Negali nieko pasakyti?

— Man nesvarbu. Galiu miegoti ant grindų.

— Jau tu juokinga.

— Gausiu miegmaišį. Kaimo mergaitės prie to pripratusios. Žinoma, kai mums gims kūdikis, jis miegos su mama ant grindų.

— Ką? Ar tu?..

— ...

— Tikrai?

— Taip.

— Kodėl nesakei?

— Dabar sakau.

— Esi įsitikinusi?

— Buvau pas daktarą Azadą. Ponia Islam nusivedė.

— O, o. Gerai. Oho.

— Pasitiesiu miegmaišį svetainėje. Miegamajame nėra vietos.

— Nesąmonė. Ką tu čia šneki apie miegmaišį? Nupirksiu naują čiužinį. Prikimšiu jį plytų, jei nori.

— Gerai. Man nieko nereikia. Jei nori jį pirkti, aš nesu prieš.

— Tada nutarta. O kaip čia atrodytų tvenkinukas — tuoj nupiešiu. Ir bungalas svečiams tolumoje, — jis palaižė pieštuko galą ir ėmė piešti. — Mane turi paaukštinti, jie jau nebegali atidėlioti. Pasakysiu jiems, pasakysiu ponui Delovėjui: „Klausyk, aš tuoj turėsiu sūnų. Būsiu tėvas. Duok man gerą darbą, tinkamą tikram vyrui, tėvui". O jeigu neduos, pasakysiu, kad eitų po velnių.

Po savaitės atėjo laiškas. Jis pakėlė jos širdį aukštyn ir tada tėškė į uolas. Ji nesistengė nusiraminti.

3 skyrius

Ji padavė jam priešpiečius, likusį karį tarp dviejų baltos duonos riekučių, ir jis įsidėjo į portfelį. Užsitraukė striukės užtrauktuką ir užsikėlė gobtuvą. Gobtuvas buvo didelis, apkraštuotas baltu kailiu. Iš šono veido nebuvo matyti. Iš priekio jis atrodė kaip Kačugos vėžlys. Žmona stebėjo jį pro langą — žalią, juodom kojom, skuodžiantį per kvartalą. Tatuiruotoji dama buvo dar su naktiniais. Nuo nuorūkos ji prisidegė naują cigaretę, neleisdama užgesti šventajai ugnelei. Ji buvo rubuilė lyg kūdikis. Rankos putlios, net su įrantom, o plaštakos mažutės. Ši moteris buvo neturtinga ir stora. Naznyn tai nesuvokė. Bangladeše būti neturtingam ir storam buvo taip pat neįmanoma, kaip turtingam ir badmiriauti. Naznyn pamojavo. Tada apsirengė megztinį, pasiėmė raktus ir išėjo.

Ji lėtai slinko koridoriumi, žiūrėdama į butų duris. Visos jos buvo vienodos. Besilupantys raudoni dažai, pro kuriuos matėsi blyškaus medžio atskalos, stačiakampis stiklo langelis su vielos tinklu, paauksuotos raktų skylutės, griežti juodi beldikliai. Ji paspartino žingsnį. Vienos durys atsilapojo ir priešais iššoko galva. Plika ir raudona, su neįprastu įniršiu. Ji linktelėjo, bet šiandien jis su ja nepasisveikino. Naznyn praėjo, nukreipusi akis į sieną. Kažkas storu juodu flomasteriu buvo nupiešęs užpakalį, o šalia — porą krūtų ilgais speneliais. Už jos trinktelėjo durys. Ji pribėgo laiptus ir pasileido žemyn. Viršuje švietė ryški šviesa: ji jautė jos kaitrą net betono šalčiui skverbiantis į pėdas. Nuo laiptų padvelkė šlapimu. Ji sugriebė sario kraštus viena ranka ir lėkė per du laiptelius, o tada nepataikė ant pakopos ir atsitrenkė blauzda į negailestingą briauną. Nusitvėrė turėklo ir neparkrito, tik

akimirką pasviro ant šono, tada nulėkė toliau žemyn trepsėdama, lyg skausmas būtų kaip mėšlungis, kurį reikia išvaikščioti.

Lauke nuo gatvės šviestuvų kybojo nedideli miglos kamuoliai, o ant žolės lyg pasivaikščioti išvaryti kaliniai vangiai suko ratus balandžių pulkelis. Pro šalį praskubėjo moteris su vaiku ant rankų. Tas rėkė ir spardė savo grobikę. Moteris pabarškino plastmasę, kad apramintų savąją auką. Naznyn užsitraukė sario kraštą ant plaukų. Prie pagrindinio kelio ji apsidairė į abi puses ir tada pasuko kairėn. Pora vyrų tempė baldus iš senų rakandų parduotuvės parodai ant šaligatvio. Vienas iš jų nuėjo vidun, o paskui išėjo nešinas kėde su ratukais. Jis aprišo ją grandine ir prirakino prie fotelio, lyg rengdamas trikojų baldų lenktynes. Naznyn persigalvojo ir apsisuko. Ėjo, kol pasiekė didžiąją sankryžą, ir palaukė prie kelkraščio, kol pralėkė mašinos pirma iš vienos pusės, paskui iš kitos. Du kartus ji žengė į gatvę ir vėl atsitraukė atgal. Pereiti į kitą gatvės pusę taip, kad nepartrenktų mašina — tas pat, kaip tikėtis per liūtį išlikti nepaliestam lietaus lašų. Priešais ją atsivėrė erdvė. Dievas didis, sušnabždėjo Naznyn. Pasileido bėgti.

Lyg senovės muedzinas užkaukė signalas, skaudžiai ūkdamas, įtempdamas iki ribos balso stygas. Ji sustojo, ir automobilis metėsi į šalį. Kitas automobilis sustojo priešais, išlindo vairuotojas ir ėmė šaukti. Ji vėl pasileido bėgti ir pasuko šoninėn gatvelėn, tada vėl į dešinę, į Plytų gatvę. Ji čia keletą kartų buvo ėjusi su Čianu — į pavakarę, kai restoranai pakvipdavo šviežiai virtais ryžiais ir pasenusiu kepamu aliejum, o tarpduriuose stovėdavo padavėjai aptemptomis juodomis kelnėmis, siūlantys meniu ir šypsenas. Tačiau dabar padavėjai sau miegojo namuose arba patys buvo aptarnaujami žmonų, kurios paduodavo jiems valgyti, bet joms niekas nieko nepatiekdavo, išskyrus pastogę, pragyvenimą ir maistą vaikams, kuriuos irgi, savaime suprantama, reikėjo apšokti. O gatvės buvo pilnos šiukšlių, nusėtos kalnų kalnais šiukšlių, aukštumo sulig tvirtovėmis, ir juos skyrė tik plastmasinių butelių ir riebaluotų kartonų pylimai. Į kažkokius pastolius spoksojo vyras dėmesinga, kone aistringa išraiška, lyg ten, viršuje, būtų buvusi jo meilė, susigūžusi aukštybėse ant lentų ar tamsaus šiferio stogo. Keli mokinukai, balti kaip ryžiai ir triukšmingi kaip povai, perkirto kelią ir nuskuodė šonine gatvele, lėkdami šuoliais iš džiaugsmo, o gal iš siaubo. O šiaip Plytų gatvė driekėsi tuščia. Naznyn stabtelėjo prie

kažkokių filmų plakatų, susibangavusių metalo rėmuose. Aktorius ir aktorė spoksojo vienas į kitą su epopėjiniu alkiu. Jos lūpų raudonis derėjo prie jo spalvotos skarelės ant kaktos. Jo raumenų kontūrus ryškino prakaito lašeliai. Nuo dažytų vokų jos akys buvo aptrauktos aistros migla. Kažkokia nematoma jėga laikė juodu per atstumą (vos per keletą colių) vieną nuo kito. Plakato apačioje užrašas skelbė: *Pasaulis negalėjo nutraukti jų meilės.*

Naznyn traukė toliau. Ji pasiekė skersgatvio pabaigą ir pasuko į dešinę. Už keturių daugiaaukščių perkirto kelią (palaukė šalia moters ir žengė į gatvę drauge su ja, lyg veršelis paskui motiną) ir pasileido į šoninę gatvelę. Pirmiausiai ji pasuko dešinėn, paskui patraukė kairėn. Nuo čia ji vinguriavo tai dešinėn, tai kairėn — kas antras posūkis, kol suvokė, kad palieka sau pėdsaką. Tada ėmė sukti atsitiktinai, leidosi bėgti, kiek pašlubavo, kad atpalaiduotų blauzdą, ir pamanė, kad jau eina ratu. Pastatai atrodė pažįstami. Labiau tai pajuto, nei pamatė, nes stengėsi nepastebėti. Tačiau dabar sulėtino žingsnį ir apsidairė. Pažiūrėjo į pastatą, pro kurį ėjo. Jis kone visas buvo iš stiklo, su keliais plieno strypais, laikančiais viską viename daikte. Įėjimas buvo lyg stiklo vėduoklė, lėtai besisukanti, įtraukianti vienus žmones ir išspjaunanti kitus. Viduje, ant paaukštinimo, už stiklo stalo moteris tai pakeldavo koją ant kojos, tai nuleisdavo. Petimi ji laikė prispaudusi prie ausies telefono ragelį ir graužė nagą. Naznyn atlošė galvą ir pamatė, kaip viršuje stiklas tamsėja lyg tvenkinys naktį. Pastatas buvo begalinis. Kažkur viršuje jis įsirėžė į debesis. Tolimesnis pastatas ir dar vienas priešais buvo balto akmens rūmai. Prie įėjimų vedė laipteliai tarp kolonadų skersai fasado. Vyrai juodais kostiumais po du arba po tris skubiai bėginėjo laipteliais aukštyn ir žemyn. Jie rėkalojo ir niūriai linksėjo vieni kitiems. Kartkartėmis paplekšnodavo savo kompanionui per petį, ir Naznyn matė, kad ne padrąsinamai, bet pabrėžiamai. Kiekvienas žmogus, praeinantis pro ją šaligatviu, kiekviena jos matoma nugara skubėjo su asmenine misija pagal tikslų ir reikalaujantį daug pastangų planą: šiandien pat gauti paaukštinimą, būti tiksliai nustatytu laiku susitikime, nupirkti laikraštį už reikiamą monetų kiekį, kad paimtų grąžą skubiai ir nematomai, eiti nešvaistant veltui nė sekundės ir pasiekti priešingą kelio pusę kaip tik su raudona šviesa. Šlubuodama ir vis stovinėdama pailsėti, Naznyn pradėjo atsigauti. Be palto, be

kostiumo, be balto veido, be tikslo. Drebuliukas iš baimės — o gal iš susijaudinimo? — perbėgo jos kojomis.

Tačiau jie jos nė nepastebėjo. Jau kitą akimirką ji tai suprato. Jie ją tematė tiek pat, kaip ji — Dievą. Jie žinojo ją egzistuojant (lygiai kaip ir ji žinojo Jį egzistuojant), bet kol ji ko nors nepadarė — nepamojavo pistoletu, nesustabdė eismo — jie jos nematė. Naznyn ši mintis patiko. Ji ėmė kruopščiai tirti aplinką. Žiūrėjo į ilgus siaurus veidus, atsikišusius smakrus. Moterų plaukai buvo keisti. Jie pūpsojo aplink galvas, iškelti lyg gyvatės galva. Jos spaudė lūpas ir siaurino akis lyg būtų supykusios dėl kažko, ką išgirdo, arba ant vėjo, šiaušiančio plaukus. Moteris ilgu raudonu lietpalčiu stabtelėjo ir iš krepšio išsitraukė užrašų knygutę. Peržiūrėjo puslapius. Lietpaltis buvo nuotakos sario spalvos. Ilgas ir sunkus, auksinėmis sagomis, derančiomis prie rankinuko grandinėlės. Blizgantys juodi batai buvo su didelėmis auksinėmis sagtimis. Prabangūs drabužiai. Solidūs. Tai šarvai, o žieduoti pirštai — ginklai. Naznyn apsitampė megztinį. Jai buvo šalta. Pirštų galiukai stingo nuo šalčio. Moteris žvilgtelėjo aukštyn ir pamatė spoksant Naznyn. Ji nusišypsojo, lyg juoktųsi iš žmogaus, mėginančio suprasti, tačiau niekaip nesuvokiančio, kas vyksta.

Vėl tapusi matoma, Naznyn ėmė eiti greičiau ir tiktai žiūrėjo, kad nepargriūtų ar už ko nors neužkliūtų. Jai šovė į galvą, kad nenorėdama bus prilyginusi save Dievui. Šita mintis ją taip prislėgė, kad akys apsiašarojo ir ji atsitrenkė į vyriškį, kurio portfelis daužė jai į kelį lyg plaktukas. Mintyse ji deklamavo savo mėgstamiausią surą.

Nei dienos šviesoje, nei nakties tamsoje tavo Viešpats nepalieka tavęs, nesi Jam bjaurus.

Būsimasis gyvenimas brangesnis tau už esamąjį. Būsi patenkintas, kai gausi iš Viešpaties, kas tau skirta.

Argi Jis nerado tavęs našlaičio ir nepriglaudė po pastoge?
Argi Jis nerado tavęs suklydusio ir nevedė tavęs?
Argi nerado tavęs skurde ir nepraturtino?

Tačiau kelio, rankų ir blauzdos skausmas ardė eiles. *Liudyk savo Viešpaties gerumą. Liudyk savo Viešpaties gerumą.*

Juodi turėklai rėmino žalumos lopelį, o viduryje stovėjo du mediniai suoleliai. Šiame mieste kuokštelį žolės reikėjo saugoti, aptverti,

lyg tai būtų smaragdų kruopelytės, įsodintos tarp ašmenų. Naznyn rado vartelius ir atsisėdo viena ant suolelio. Maharini* savo aptvare. Iš už juodo debesies pasirodė saulė ir švystelėjo jai į akis prieš pasislėpdama už uždangos, nusivylusi pamatytu reginiu. Jai buvo šalta, ji buvo pavargusi, jai skaudėjo, ji norėjo valgyti ir buvo pasiklydusi.

Ji paklydo, nes ir Hasina pasiklydo. Ir tik dabar ji suvokė, kokia buvusi kvaila. Hasina Dakoje. Moteris, viena pati sau mieste, be vyro, be šeimos, be draugų, be apsaugos. Prieš išvykdama Hasina parašė laišką.

Sesute aš nežinojau ką pasakot ir todėl tau neatėjo joks laiškas. Dabar turiu naujienų. Ryte kai tik vyras eis darban aš važiuoju į Daką. Ponia Kašem iš mūsų kaimo vienintelė kuri tai žino. Ji sako kad tai negeras sprendimas bet vis tiek padeda. Ji sako kad geriau tegu muša savas vyras nei kad svetimas. Bet tie svetimi juk nesakys tuo pačiu metu kad myli mane. Jei muš tai visiškai atvirai.

Ponia Kašem turi dėdę Dakoje o to dėdės svainis nuomoja gyvenamą vietą. Turiu susitaupiusi nuo apyvokos. Atsimeni Ama visada sakydavo „Ryžių saujelė per dieną“. Aš taip ir gyvenau ir dar labiau taupiau. Ar manai kad Ama taupė? Kodėl ji netaupė?

Kiekvieną vakarą einu ant stogo. Gatvės kampe guli moteriškė elgeta. Į ją šovė bet nepribaigė. Jei ji sėdi tai gali žiūrėti tik į žemę. Tartum didelė didelė koja spaustų nugarą prie žemės. Jei ji nori pažiūrėti į viršų tai turi pasiversti ant šono. Ji juda pirmyn raitydamasi ir pasistumdama rankom kaip irklais. Kai sutemsta ateina vyras įkelia į vežimėlį ir kažkur nusiveža. Vieną kartą jis atėjo o ta nenorėjo eit. Ji ėmė irtis atgal ir šaukt. Ji nusirito iki pat kokosų pardavėjo prie kito kampo.

Man patinka žiūrėt į tą moterį. Ji drąsi.

Kai turėsiu adresą tai vėl tau parašysiu.

Hasina

---

* Maharadžos žmona; kunigaikštienė.

Ant priešais stovinčio suolelio atsisėdo jaunas vyras, aukštas lyg ant kojokų ir nelinkstančių kojų eisenos. Ant žemės jis pasidėjo motociklininko šalmą. Keturiais dideliais kąsniais suvalgė sumuštinį. Kažkas jo švarke sutraškėjo lyg radijas. Jis pakalbėjo į tą daiktą, o tas, rodos, pakalbėjo atgal. Jis užsidėjo šalmą ir nuėjo. Naznyn reikėjo į tualetą. Nuo vaikučio jai tekdavo šlapintis aštuonis ar devynis kartus per dieną, du ar tris kartus per naktį. Jau buvo po vidurdienio, o visą rytą ji nepagalvojo apie tualetą.

Teks šlapintis ant žolės lyg šuniui, antraip apsišlapins ir turės eiti namo drėgnais drabužiais. Bet kaip jai pareiti namo? Tai ir yra — pasiklysti. Ji, kaip ir Hasina, negalėjo paprasčiausiai eiti namo. Abi jos buvo pasimetusios miestuose, kurie nestabtelėtų nė gūžtelėti pečiais. Vargšė Hasina. Naznyn pravirko, bet pasirodžius ašaroms ji suprato, kad verkia labiau dėl savo kvailumo nei dėl sesers. Kas ją vijo visomis tomis gatvėmis? Kas ją taip stūmė? Hasinai juk nepadės tai, kad Naznyn pasiklydo. Ir iš to Naznyn juk nesupras, kaip kenčia Hasina. Ji stebėjo galvas virš turėklų. Žmonės, kurie pažvelgdavo į ją, tuoj vėl nukreipdavo žvilgsnius — nei lėtai, nei greitai, be susidomėjimo ar ketinimų. Razija visuomet sakydavo: jei eisi į parduotuvę, eik į Seinsburį. Anglai nepažvelgs į tave du kartus. Bet jei eisi į mūsų parduotuves, bengalai visko prisigalvos apie tave. Žinai, kaip jie kalba. Jei apie tave ims kalbėti, taip ir bus. Ir nieko nepadarysi.

Apie Hasiną kalbės.

Vaikutis spaudė jos šlapimo pūslę. Jis nebuvo didesnis už nefeliumo vaisių, bet jau valdė visus jos organus, ypač pūslę. Naznyn pakilo ir vėl ėmė eiti. Saulė kažkur pasislėpė. Daugiau jau nekyšteldavo iš už debesų. Debesys lėkė ant stogų, lyg norėdami uždusinti iš žudymo įniršio. Pastatai stovėjo ant pamatų ramūs it karvės. Ir pačią paskutinę sekundę debesys išsiblaškydavo į gabalus.

Naznyn svarstė, ar Čianu dirba panašiame pastate kaip šitie. Ji įsivaizdavo jį stikliniame biure, apsuptą popierių kalnų ir kalbantį pakeltu tonu su kolegomis, skubančiais ten ir šen, dirbančiais savo darbus, o jį vis kalbantį ir kalbantį. Atėjo pietų metas, ir gatvės pagyvėjo. Žmonės nešėsi baltus popierinius maišelius su kyšančiais sumuštiniais. Kai kurie taupydami laiką valgė eidami. Gal ji pamatys Čianu: gal jis

dirba kažkur čia pat, šitame pastate, o gal šitame. Čia svarbūs pastatai. Jie didžiuojasi, kad tokie yra. Tai gali būti vyriausybės pastatai. Gal Čianu jau eina jos link. Gal jis už jos. Ji apsigręžė ir atsitrenkė į vyriškį, nešantį plastmasinį puodelį su karšta arbata, ir ši išsipylė jai ant rankos. Ji vėl nusigręžė ir nuskubėjo, smarkiai mindama ant pakrypusios kairiosios blauzdos, kad atitrauktų dėmesį nuo skaudančios rankos, kad nubaustų save už tokį kvailumą. Kažkas patapšnojo jai per petį, ir ji stryktelėjo šalin lyg šuo nuo botago kirčio. Jis apėjo iš priekio. Rudaveidis vyras tamsiu lietpalčiu ir kaklaraiščiu. Kišenėlėje ant krūtinės jis turėjo nosinaitę, sulankstytą tarsi egzotišką gėlę, o akinių stiklai buvo stori it permatomi akmenukai. Jis kažką pasakė. Naznyn atpažino, kad tai hindi kalba, bet ji jos nesuprato. Jis pabandė dar kartą urdu kalba. Naznyn šiek tiek mokėjo urdu, tačiau vyriškis kalbėjo su tokiu stipriu akcentu, kad ji ir to nesuprato. Ji papurtė galvą. Šį kartą jis prabilo angliškai. Jo akys už lęšių atrodė didžiulės, lyg būtų išplėštos iš kito, žymiai didesnio, padaro. Ji vėl papurtė galvą ir pasakė *atsiprašau*. O jis didingai linktelėjo ir pasitraukė.

Tada pradėjo lyti. Nepaisant lietaus ir jį bloškiančio į veidą vėjo, nepaisant skaudamos blauzdos, rankos ir šlapimo pūslės ir nepaisant fakto, kad pasiklydo, kad jai šalta ir kad ji tokia kvaila, ji pajuto šiokį tokį pasitenkinimą. Ji kalbėjo angliškai su nepažįstamuoju, ją suprato ir jai pritarė. Tai labai mažai. Bet jau šis tas.

Ji parėjo namo dvidešimt minučių iki grįžtant vyrui, nuplovė ryžius ir supylė juos virti, perrinko stiklinę lęšių, išmetė akmenukus, į kuriuos gali dantį nusilaužti, subėrė lęšius keptuvėn su vandeniu be druskos ir uždėjo keptuvę ant viryklės. Ji nusiavė batus ir apsižiūrėjo pūsles. Persirengė švarius apatinius bei sarį ir išmuilino sulytąjį. Išgręžusi vandenį, paliko jį vonioje lyg miegantį rausvą pitoną.

Naznyn graibė rudas putas nuo lęšių, kai jis parėjo.

— Matai, — pasakė Čianu, lyg pokalbis nebūtų buvęs nutrauktas visai dienai, — labai mažai ką tegalėčiau padaryti. Negaliu pakeisti to, ką padarė tavo sesuo, ir niekas to negali. Jei ji nuspręs grįžti pas jį, taip ir padarys. Jei nuspręs likti Dakoje, liks. Bus taip, kaip bus.

Jis pasilenkė prie lentynų. Buvo vis dar su gobtuvu ir su pirštinėmis. Sudėjo rankas ant atsikišusio pilvo. Ji girdėjo, kaip jis kvėpuoja, ir tada jis ėmė niūniuoti. Tai buvo lopšinės melodija, kvaila dainelė apie tai, kaip eini į dėdės namus ryžių ir pieno, tačiau nusivili. Kiekviena odos dalelė ant jos kūno buvo pašiurpusi nuo kažko labiau fiziško nei neapykanta. Toks pat jausmas apimdavo beplaukiojant tvenkinyje, kai išlindusi aptikdavo ant kojos ar pilvo dėlę.

— Gal paimti tavo striukę? — paklausė ji. — Nenorėtum eiti ir atsisėsti?

— A, striukė, — ištarė jis ir toliau sau niūniavo. — Kai man gims berniukas, išmokysiu jį dainų. Ar žinai, kad vaikas girdi jau įsčiose? Jei dabar jam dainuosiu, gimęs jis atpažins melodijas.

Jis parpuolė ant kelių, apkabino rankomis Naznyn per juosmenį ir ėmė dainuoti jos pilvui. Ji laikė samtį, pilną verdančio vandens su putomis, jam virš galvos. Labai atsargiai išpylė jį į dubenį.

— Galėtum nuvažiuoti tenai.

Žodžiai išsiveržė karštai ir skubiai lyg verdančio vandens garai.

— Kur? — jis nusitraukė gobtuvą ir sumirksėjo.

— Kur? Į Daką. Galėtum ją rasti.

Jis pakilo ir atsikrenkštė. Negalvodamas pamaišė lęšius ir pakėlė dangtį nuo ryžių, garas paspruko, ir dabar ryžiai gerai neišvirs.

— Na, — pasakė jis, — taip, galėčiau važiuoti. Galėčiau nuvažiuoti, eiti gatvėmis ir klausinėti jos. „Gal matėte mano žmonos seserį? Ji ką tik pabėgo nuo vyro ir atsiuntė mums tokį adresą — Daka". Esu tikras, neilgai trukus ją rasčiau. Per vieną, o gal per du gyvenimus. O galiausiai čia mažai ką turiu nuveikti. Tik pabaigti tvarkytis laipsnį, gauti paaukštinimą ir sulaukti sūnaus. Susidėti lagaminą? Gal tu jau man suruošei? Vyksiu į Daką, tučtuojau susirasiu ją gatvėse ir parsivešiu gyventi su mumis. Pakeliui galėčiau prigriebti likusią tavo giminę, ir čia pat turėsime mažutį Guripurą. Ar tai norėjai pasakyti?

Viskas įmanoma. Ji tai norėjo surikti. Ar žinai, ką padariau šiandien? Užėjau į barą. Radau tualetą. Ar pagalvojai, kad galėčiau taip padaryti? Ėjau mylią po mylios, turbūt aplink visą Londoną, nors nemačiau jo krašto. O kad sugrįžčiau namo, užėjau į restoraną. Radau bangladešiečių restoraną ir paklausiau, kur eiti. Matai, ką galiu padaryti!

Ji pasakė:

— Daryk, kaip nori. Aš tik pasiūliau.

Čianu nusirengė striukę. Jis ėmė ranka trinti veidą, pasižiūrėjo į pirštines ir nusimovė.

— Tu susirūpinusi. Paklausyk, ką pasakysiu. Kartais reikia tiesiog palaukti ir pažiūrėti. Kartais negali padaryti nieko daugiau.

— Girdėjau tai. Žinau.

Ji įbėrė tris žiupsnelius druskos į lęšius, kai jie jau buvo minkšti ir beveik iro. Įmaišė aitriosios paprikos, kmynų, ciberžolės ir kapoto imbiero. Auksinis mišinys pūtė riebius išpampusius burbulus. Naznyn truputį paragavo iš šaukšto ir apsidegino liežuvį. Tačiau liepsnojo, maištu virė jos širdis.

Naznyn išmetė paaukštinimą iš savo maldų. Kitą dieną ji sukapojo dvi aitriąsias raudonas paprikas ir sudėjo jas lyg rankines granatas į Čianu sumuštinį. Sudėjo poromis neplautas kojines ir įkišo į jo stalčių. Peiliukas slydo, kai ji pjaustė nuospaudas. Kai tvarkėsi, sumaišė jo popierius. Sukilo visi jos ruošos darbai — valstiečiai didingoje jo karalystėje. Maži maištai, skirti sugriauti valstybei iš vidaus.

Ponia Islam nusivedė ją pas daktarą Azadą. Laukiamajame dvokė, lyg būtų norėta taip išvaryti ligas iš pacientų. Kampe sėdėjo senyvas vyriškis gumbuota nosimi, kažką liūdnai siurbčiojantis iš skardinės. Ant priekinių kėdžių buvo pasklidusi didžiulė afrikiečių šeima — šlapių upės akmenų spalvos, ilgais gražiais kaklais ir mažomis įkypomis akimis. Vaikai sėdėjo sau ant rankų ir šnabždėjosi. Suaugusieji tylėjo. Jų veidai reiškė vien gebėjimą laukti. Laukimas — jų profesija.

Ponia Islam čiulptelėjo dantį. Ji sukeitė kojas po kėde ir kairiosios šlepetės galu patrynė dešinįjį kulną. Iš didžiulio juodo krepšio (panašaus į daktaro krepšį, tik kvepiančio mėtomis ir su sagtimi, papuošta ryškiu stikliuku) ji išsiėmė polietileno maišelį su nosinaitėmis.

— Štai, vaike, — tarė ji. — Imk jas. Jos tau.

— Labai puikios, labai gražios, — pasakė Naznyn.

Ponia Islam prunkštelėjo:

— Kažkas man jų davė. *Mano* nosinaitės aukštos kokybės. Jei tau patinka šitos, gausiu daugiau.

— Ne. Nereikia daugiau, — užprotestavo Naznyn.

— Ir tau jos nepatinka, — ji iškėlė ranką, kad sustabdytų prieštaravimus. — Duok jas savo vyrui. — Ji palinko prie Naznyn. Iš karpos ant jos nosies styrojo trys plaukai, sukietėję ir sustorėję nuo pešiojimo. — Kaip reikalai su vyru?

Naznyn žiūrėjo į šalį.

— Jam viskas gerai, galbūt išskyrus nuospaudas ir kartais šiokias tokias problemas su skrandžiu.

Akies kampeliu ji pastebėjo, kad kompanionė purto galvą suspaudusi lūpas. Stojo pauzė.

Galiausiai prabilo ponia Islam:

— Nėra reikalo man pasakoti. Žinau, kaip yra. Turiu žinoti tokius dalykus.

Naznyn spoksojo į raštelį ant sienos, išspausdintą penkiomis kalbomis.

— Visi jauni žmonės ateina pas mane. Visi žino, kad ir ką jie man papasakotų, liks slapta. Tačiau jeigu nenori kalbėti, aš nenoriu girdėti.

Raštelis bylojo: Nerūkyti, nevalgyti, negerti. Visomis kalbomis, pagalvojo Naznyn, sakoma tiktai ko *negalima* daryti.

— Vietoj to kai ką papasakosiu tau, — ponia Islam paėmė Naznyn už riešo. Jos ranka buvo karšta ir sausa. Oda buvo lyg milteliai, kurie vandenyje būtų ištirpę. — Kai buvau mergaitė, artimiausias nuo kaimo šulinys buvo už dviejų mylių kelio. Kaime turėjome šulinį, tačiau jis sugedo nuo užkeikimo, o tvenkinio vanduo irgi buvo užnuodytas. Dvi sunkios mylios iki vandens ir dvi dar sunkesnės mylios atgal. Ir moterims jau visko buvo iki kaklo. Jos nešė ir tempė, o paskui skųsdavosi vyrams, bet kas iš to?

Nieko iš to. Nes vyrai neturėjo akstino. Jie nekentėjo. Kam jiems ką daryti? Tada kaimo moterys susirinko pasitarti. Pirmiausiai jos pasidalijo skundais. Tada užjautė viena kitą. Paskui išplūdo vyrų giminę. Kai nuveikė šiuos svarbius darbus, perėjo prie svarstymų, ką daryti.

Viena moteris, manau, tai buvo siuvėja Reba, pasakė: „Sesutės, viskas akivaizdu. Turime priversti vyrus kentėti, kad jie imtųsi mums padėti ir iškastų naują šulinį. Mums tereikia liautis dirbus. Sustreikuokime. Jeigu jie nori vandens, tegu patys atsineša". Šitas pasiūlymas susilaukė šiokio tokio pritarimo ir buvo apsvarstytas. Tačiau iškilo problemų. Ar galima pasikliauti vyrais, kad jie parneš šeimoms pakankamai vandens? Ar moterys galės parsinešti vandens tik sau ir nesidalyti su vyrais? Ar tik ne vaikai kentės labiausiai? Ar vyrai įžvelgs priežastį ir ims kasti, ar imsis smurto?

Tada prabilo Šenaz. Šenaz sėdėjo už rato. Iki tol ji tylėjo. Ištekėjusi Šenaz persikėlė į miestą, tačiau vyras ten ją paliko. Tada ji tapo Džatra mergina*, šokėja. Kai grįžo į kaimą, jai teko pragyventi pardavinėjant vienintelį dalyką, kurį galėjo parduoti. Tai todėl ji sėdėjo už rato.

Bet dabar ji prabilo. „Yra dar kitoks darbas, kurį dirbame, ir jei atsisakytume, nepatogumų patirtų tik vyrai". Visos atsigręžė į ją, ir nors ji tegalėjo žiūrėti į žemę, buvo nusprendusi viską išsakyti. „Vyras negali gyventi be vandens. Jis negali be jo, tačiau mintį, kad nėra vandens, jis gali pakęsti. Be santykiavimų vyras gali gyventi. Jis gali be jo gyventi, tačiau negali pakęsti minties, kad nebus santykiavimų. Toks mano pasiūlymas".

Taip moterys mano kaime išsireikalavo naujo šulinio. Jei manai, kad esi bejėgė, tai tokia ir būsi. Viską turi savyje, kur įdėjo Dievas. Jei tavo vyras nedaro, ko reikia, pagalvok, ko tu pati nepadarei.

Ponia Islam paleido Naznyn riešą. Ji išsitraukė nosinaitę ir nusivalė burną, lyg paruošdama kelią naujam pasakojimui. Jos akutės buvo mažos ir kietos kaip paukščio; balti jos plaukai, atrodė, traškėtų šukuojami. Veide buvo išrašyta kilnybė ir nuovargis, ir dar žinojimas — kad ir kas nutiktų, būtent jai lemta tai suvaldyti.

Registratorė su cigarete, užkišta už ausies, pašaukė Naznyn:

— Ponia Achmed, — pratarė ji, pasilenkdama ant stalelio taip, kad krūtys, rodėsi, išgrius į laukiamąjį.

Naznyn pakilo, tačiau susvyravo, nes nebuvo tikra, ar jai eiti vienai, ar su savo palydove.

---

* Džatra — populiarus Pietų Azijoje šokis.

— Eik, eik, — pasakė ponia Islam. Ji metė žvilgsnį į registratorės krūtis, ir mergina iškart jas patraukė.

Daktaras Azadas sėdėjo suglaudęs kojas, suspaudęs kelius. Nors jo kėdė buvo didžiulė ir patogiai mušta, jis nesėdėjo atsilošęs, bet tiesia nugara, ir todėl atrodė lyg kėdėje įtvirtinta marionetė. Jis sėdėjo devyniasdešimt laipsnių kampu į stalą, atsigręžęs į Naznyn. Ant stalo gulėjo bloknotas, parkeris, geltonas nedidelis aplankas ir eilutė pūgos rutulių. Pūgos rutulius Naznyn buvo mačiusi per pirmąjį apsilankymą pas daktarą Azadą. Jie buvo žavingi, tie miegantys povandeniniai miestai. Papurčius juos, viską nušluodavo balti sprogimai, bet tada, tik tada, galėdavai įsivaizduoti, kad viduj viskas gyva. Vaikų žaisliukai, sakė daktaras Azadas. Jis nepaaiškino, kodėl jie ant jo stalo.

— Buvo kokių nors bėdų, ar nieko neskaudėjo, nebėgo kraujas?

— Ne, — atsakė Naznyn. — Viskas gerai.

— Nemaudžia, netinsta rankos ar blauzdos?

— Ne.

— Gerai valgai?

— Taip.

— Tada galiu numatyti, kad viskas eis sklandžiai, turėsite sveiką vaiką ir jis prižiūrės jus senatvėje, — daktaras nusišypsojo. Jo šypsena buvo labai savotiška. Smakras pasistumdavo aukštyn, lūpų kampučiai nulinkdavo žemyn. Bet vis tiek tai buvo šypsena. Iš to, kaip pakildavo antakiai, galėdavai nuspėti, jog tai tam tikras linksmumas.

— Man tereikia pamatuoti kraujospūdį ir užsakyti tau vizitą į ligoninę. Ar turi klausimų?

Jo balsas buvo švelnus, žodžiai skleidėsi lūpose lyg žiedai, bet vis tiek atrodė autoritetingas. Čianu kalbėdavo garsiai. Jis sverdavo savo žodžius lyg auksą ir barstydavo juos aplink it kvailys.

— Tik vienas dalykas, — ištarė Naznyn. — Mano vyras norėtų, kad jūs vėl ateitumėte pas mus pietų.

Daktaras Azadas išsiėmė iš stalčiaus juodą platų raištį ir parodė Naznyn atsiraitoti rankovę. Ji stebėjo jo veidą, stengdamasi įskaityti atsakymą. Matė, kad jo nosies galas riestas — vyro silpnumo ženklas, pasak Amos. Daktaras neatrodė silpnas. Jo plaukai buvo lyg blizgantis

šalmas, kirpti trumpai ir tiesiai per kirpčiukus apvesti šviesos rato nuo lempos virš galvos. Oda aplink akis pabrinkusi ir pilka, o pačios akys — nei skvarbios, nei komanduojančios. Tačiau burna buvo tvirta ir povyza stačia. Jis laikėsi kaip žmogus, žinantis savo vietą pasaulyje, ir taip pat žinantis, kad pasaulis žino tai.

— Kraujo spaudimas idealus. Gerai, gerai, — jis padėjo atgal į stalčių platų raištį ir nedidelį vamzdelį su pompa.

— Taip, — tarė jis. — Priimu pakvietimą, su malonumu. Mes su vyru turime pratęsti pokalbį. Mus kuo šiurkščiausiai nutraukė pacientai. Ir turiu grąžinti keletą knygų. Vieną vis dar skaitau. Laikau ją savo krepšyje. Kaip manai, ar man galima ją dar pasilaikyti?

Naznyn nežinojo apie nutrauktuosius pokalbius ir pasiskolintąsias knygas. Jai sopėjo nugarą. Net gulint išsitiesus ant naujojo kieto čiužinio nebuvo atvangos. Jai reikėjo šlapintis, o šlapinantis perštėjo. Kitu laiku niežtėjo. Bet ką iš to galima pasakyti daktarui Azadui? Viskas gerai, taip ji jam sakė. Galėjo užsiminti apie nugarą, bet ko dar galėtų tikėtis nėščia moteris, jei ne nugaros skausmo?

— Tavo vyras buvo užėjęs kartą ar du, — jis padarė pauzę. — Ne, sakysim, tris ar keturis kartus. Ragavau jūsų puikiųjų kebabų. Pasirašiau jo peticiją. Pasiskolinau knygų. Ir buvau įtrauktas į diskusiją apie literatūrą. Visa tai puiku, bet viskas turi būti savo vietoje. Aš, taip sakykim, atliksiu vizitą į namus.

Peticiją? Kokią peticiją? Naznyn nebuvo mačiusi jokios peticijos. Ji grįžo pas ponią Islam, kuri tysojo sudribusi kėdėje, taip atmetusi galvą, kad, jei ne atmerktos akys, palaikytum ją kietai miegančia. Gal ji miega atmerktomis akimis, pamanė Naznyn. Šitaip ji nieko nepraklauso ir viską žino. Tačiau turbūt Razija bus papasakojusi jai apie Čianu, Hasiną ir mūsų rūpesčius. Ji šyptelėjo įsivaizdavusi Raziją, raitančią ilgas kojas ir skleidžiančią gandus pro savo vyriškos burnos kamputį.

Ji klūpėjo ant kelių, rankomis atsirėmusi į kilimėlį. Vidurdienio malda. Dabar viskas turi būti aišku. Visus skundus, visus rūpesčius ir sąrašus, kurie sudaro gyvenimą, dabar reikia atidėti šalin. Ji gali būti dėkinga. Gali nuplauti savo kūną ir mintis dėkingumu. Kitoms

mintims neturi likti vietos. Nors galima galvoti apie Dievą. Ir maldos žodžius. *Tebūnie pašlovintas mano Aukščiausiasis Viešpats. Dievas didesnis už viską.* Ir dar prisiminti kūdikį, nes Dievas nenorėtų, kad ji pamirštų tai. Taip pat ir Hasiną. Nes ji buvo dėkinga už saugumą, už saugiai gautą laišką. Vaiko ji negalėjo pamiršti, nes jis krutėjo pilve, ieškodamas atramos kojytėms tuoj po šonkauliais. Kakta ji nebeįstengė pasiekti kilimėlio. Tai buvo paprasčiausiai neįmanoma. Nėščiosios nuo to atleistos. Jei norėtų, Naznyn galėtų atlikti namazą kėdėje. Sykį ji bandė ir pasijuto tinginė. Bet gražu, kad imamai apie tai pagalvoja. Koks islamas švelnus ir atjautus moterims. Pagalvok, jei kada koks imamas būtų buvęs nėščias, ar nebūtų padarę *privaloma* sėdėti? Tada niekas niekad nesijaustų, kad tai iš tingėjimo. Ir iš kur aš tokia kvaila, pamanė Naznyn. Kas nutiko mano protui, kad jis svarsto apie nėščius imamus? Kartais atrodo, kad jis nepriklauso man: išsirengia ir susikiša pirštą į nosį kaip tikras juokdarys.

Ją iš dalies suerzino ir iš dalies suteikė palengvėjimo beldimas ir Razijos balsas:

— Sesute, tai tik aš. Atnešiau tau vaistų.

Razija buvo su vilnone kepure, užsmukusia ant ausų ir susilyginusia su antakių linija. Ant salvaro kamizo* ji buvo užsitempusi į maišą panašų bliuzoną su kažkokiu žvėrim (elniu? ožiu?), išmegztu priekyje. Batai didžiuliai lyg sunkvežimiai, nenusakomai apdaužyti. Ji nenusiėmė kepurės, o Naznyn vis rengėsi jai tai pasakyti.

— Ištirpink vandenyje ir gerk dukart per dieną. Tavo bėdos praeis. Daugiau nebedegins.

— Taip ir padarysiu, — pasakė Naznyn. — Kai ką tau parodysiu.

Šį kartą laiškas buvo ilgesnis. Jame buvo duotas adresas. Hasina pasakojo apie buto šeimininką, poną Čaudharį, apie darbą, kurį jis gaus jai siuvykloje, ir apie ledainę kelio gale. Ji rašė susijaudinusi, ypač apie pistacijų aromatą ir mažyčius plastmasinius šaukštelius. Rodėsi, ji nieko nenutuokia apie pavojų, kuriame buvo atsidūrusi (ji *tikrai* buvo pavojuje — mergina, gražuolė jauna mergina, viena Dakoje), bet Naznyn vylėsi, kad ją prižiūrės ponas Čaudharis. Ponas Čaudharis bus atsakingas. Pasiturintis žmogus bus garbingas, sakė Čianu, jis ją saugos.

---

* *Salwar kameez* — Indijos kraštuose populiarus moterų aprangos tipas.

— Džiaugiuosi už tave, — pasakė Razija. — Tikiuosi, ir tavo vyras džiaugiasi?

— Jis nenorėjo nieko daryti, o dabar jam ir nebereikia.

— Vyrams patinka, kai jie lieka teisūs. Turim iš kailio nertis, kad parodytume jiems, kokie jie teisūs. Mano vyras visiškai toks pat.

— Kai perskaitė laišką, jis pasakė: „Ką aš tau sakiau? Kartais reikia tik sėdėti ir laukti".

— Ar jis papūtė lūpas ir kraipė šitaip galvą? — Razija išvertė lūpas ir išpūtė akis.

Naznyn dar nebuvo baigusi:

— Jis niekaip negali susitaikyti su vienu dalyku savo gyvenime: galvoja, kad mano sesuo turi būti palikta likimui. Visa kita galima pakeisti, tik ne tai.

Razija atsilošė sofoje. Nuo jos sofa atrodė maža, ir ji nutrenkė ant žemės vieną iš plastmasinių dangalėlių po galva.

— Kaip mes galime paprieštarauti likimui?

— Aš ir nesakau nieko prieš, — Naznyn trumpai pamąstė, ar nepapasakojus istorijos „Kaip tu buvai palikta savo Likimui". Buvo per ilga į ją dabar gilintis. — Aš tik...

Ką? Supykusi ant Čianu. Bet dėl ko būtent?

— Tu tik susirūpinusi dėl sesers. Tai savaime suprantama. O tavo padėtyje dėl visko dar labiau jaudinamasi. Turi rūpintis savimi ir nepersistengti. Ar žinojai, kad šeštadienį Nazma susilaukė trečiojo, ir jis paskubėjo dviem mėnesiais? Nežinau, ar tai tiesa, bet Sorupa sako, kad tvyras nepaliko jos ramybėje, ir todėl vaikutis pasirodė dar nepasiruošęs tam.

— Ai, — ištarė Naznyn, primerkusi akis ir susimąsčiusi. Ji pasitrynė pilvą ir tvirtai jį paspaudė, kad pajustų jo galvutės, o gal užpakaliuko apvalumą. Kojas ji užsikėlė ant suolelio. Dabar čia jau buvo trys suoleliai kojoms ir viena papildoma kėdė. (Šita buvo su augalais, pilkos bjaurios medžiagos juostomis, bet Čianu sakė, kad ji vertinga ir sutvarkęs ruošėsi parduoti.) Jai darėsi sunku judėti tarp baldų. Ir viena, ir antra augo — ir Naznyn, ir baldai.

— Na, bet gimdymas buvo trumpas. Ne taip kaip pirmasis. Tas truko trisdešimt šešias valandas. Man — dvidešimt aštuonias.

— Man gimstant, Ama manė, kad tai skrandis sustojo. Ji sakydavo, kad kai kurios moterys viską perdeda.

— Cha, — tepasakė Razija. Ji paėmė sau iš po kojų vieną iš Čianu knygų ir padėjo ją ant kavos stalelio.

— Tai natūralus dalykas, kurį patiria visos moterys.

— Cha, — pakartojo Razija. — Važiuosiu su tavim į ligoninę. Kai kitą kartą ateisiu, padėsiu tau susikrauti krepšį didžiajai dienai.

— Man gimstant, Ama neišleido nė garso.

— Mmmm, — ištarė Razija. Ji apsižvalgė po kambarį, lyg būtų pirmąkart įžengusi. Naznyn irgi apsidairė. Prie pat lango gabalas tapeto buvo užsirietęs, o plonos pilkos užuolaidos priminė didelius naudotus tvarsčius. Buvo vidurdienis, bet saulė jau pasitraukusi, ir užuolaidų pilkuma, rodos, kabėjo viršum visko.

— Ar žinojai apie Aminą?

Naznyn nežinojo.

— Ji nori skyrybų. Girdėjau apie tai iš Razmos, kuri buvo girdėjusi iš Sorupos. Jai pasakojo Hanufa, o ši tai sužinojo tiesiai iš arklio dantų.

— Mačiau ją perskelta lūpa. O kartą buvo pasirišusi ranką. Šį kartą jis turbūt per toli nuėjo.

— Ne vien tai, — pasakė Razija. Ji pažvelgė į Naznyn iš po riestų blakstienų, ir Naznyn suprato, kad toji mėgaujasi momentu. — Jis turėjo kitą žmoną, kurią slėpė pastaruosius vienuolika metų.

— Apsaugok mus, Dieve, nuo tokių nedorų vyrų. — *Ir nuo mūsų pačių, kad turime mėgautis tokiais pasakojimais.*

— Na, bet savo vyrui tu ne antroji žmona. Turi už ką būti dėkinga, — nusišypsojo Razija. Jos veide nebuvo nieko moteriška, o kai plaukai buvo sukišti į kepurę, galėjai ją palaikyti darbininku arba žveju, bet jai besišypsant veidas prarasdavo suktą kreivumą ir nosis atrodė mažesnė. Šypsodamasi ji buvo kone patraukli. — Kas girdėti apie paaukštinimą?

— Mano vyras sako, kad jie rasistai, ypač ponas Delovėjus. Jis mano, kad gaus paaukštinimą, bet kur kas vėliau nei bet kuris baltasis. Jis sako, kad viskas būtų gerai, jei jis nusidažytų odą baltais ir rausvais dryžiais. — Ji pastebėjo, kad Čianu ėmė mažiau kalbėti apie paaukštinimą ir daugiau — apie rasizmą. Jis perspėjo, kad neieškotų draugių

„tarp jų", lyg būtų turėjusi tokią galimybę. *Jie visą laiką mandagūs. Jie šypsosi. Jie sako „Prašom" ir „Ačiū". Nesuklysk dėl to, dešiniąja jie purto tau ranką, o kairiąja duria į nugarą.*

— Na, — pasakė Razija, — gal tai ir tiesa.

Naznyn pergalvojo žodžius. *Gal* tai ir tiesa. Ji tikėjosi daugiau. Razija pešė siūlą iš bliuzono.

Naznyn tarė:

— Vyras sako, tai — diskriminacija.

— Tada paklausk jo štai ko. Ar čia geriau nei mūsų šalyje, ar blogiau? Jei blogiau, tai ko jis čia? O jei geriau, tai kodėl skundžiasi?

Tokių klausimų ji niekada nekėlė ir neketino kelti. Ji buvo šitoje šalyje, nes taip jai nutiko. Todėl ir bet kas kitas čia buvo dėl tos pačios priežasties.

— Nežinau, ar jis skundžiasi, — suprato ji sakanti. — Jam tik patinka kalbėti. Jis sako, kad rasizmas yra pačioje sistemoje. Nežinau tiksliai, apie kokią sistemą jis kalba.

— Mano sūnaus mokytoja gera. Ji daug jam padeda, ir jis ją mėgsta. Mano vyras turi bendradarbį, kuris duoda mums visokių daiktų. Vaikų išaugtų drabužių. Aparatą plaukams džiovinti. Radiją ir kopėčias. Visokiausių daiktų. Yra gerų, yra blogų, kaip ir mes patys. Ir su kai kuriais galima draugauti. Kai kurie nėra draugiški. Bet jie mums netrukdo, ir mes jiems netrukdom. Man to užtenka.

— Bet tie vyro darbe — jie gali būti blogieji.

— Kai kas kita: jei neturi čia darbo, jie duos tau pinigų. Ar žinojai tai? Gausi kur gyventi ir nieko nemokėsi už nuomą. Vaikai gali eiti į mokyklą. O visų svarbiausia — jie duoda pinigų. O kaip būtų namie? Ar galėtum valgyti nedirbdama? Ar turėtum stogą virš galvos? — Razija nusiėmė kepurę.

Naznyn cyptelėjo.

— Nusikirpau, — pasakė Razija. — Man jau sočiai — vis šukuotis ir šukuotis.

Ji persibraukė ranka plaukus ir užsimetė kuokštą ant veido. Šie net nesiekė burnos. Ji suprato, ką galvoja Naznyn.

— Jis dar nieko nesakė. Tik žiūrėjo va taip, — ji pravėrė burną ir sukryžiavo akis. Jos juokas nuaidėjo lyg numetus prikaistuvį ant plytelėmis klotų grindų: nuo tokio garso galėjai pašokti.

— Jis nesupyko? — Naznyn atrodė, kad Razijos vyras amžiais piktas. Matė jį jų bute keletą kartų ir kartą ar du kieme. Jis dirbo fabrike, gaminančiame plastmasines lėles. Toks didelis vyras, darantis mažas lėlytes. Virtuvės lentynose buvo kojų, ant palangių — galvų, už sofos — torsų. Arba jis parnešdavo namo tik dalių, arba Tarikas su Šefali mėgo jas išsukioti. Ji nebuvo girdėjusi jo kalbant, tik už uždarų durų su Razija, ir ji neįstengė suprasti žodžių. Nors jis buvo tylus, jo antakiuose tūnojo griaustinis, o burna buvo lyg žmogžudžio. Visai kitoks, nei jos pačios vyras. Net kai Čianu šaukdavo, jis būdavo labiau suglumintas pasaulio, negu įsiutintas.

— Tegu sau pyksta, — atsakė Razija, lyg tai būtų visai ne jos reikalas. — Argi nuo to man ataugs plaukai? Man jau reikia eiti. Nepamiršk tų vaistų. Reikia eiti, nes lankysiu koledžą. Mokysiuosi anglų kalbos.

Naznyn sunkiai pakilo. Ji priminė Razijai pasiimti kepurę. Jai staiga iškilo Hasinos paveikslas — trumpais plaukais, žingsniuojančios vyriškomis kelnėmis ir rūkančios cigaretę ryškiai dažytomis lūpomis.

— Ar žinai, kodėl mokysiuos angliškai? — paklausė Razija išeidama. — Kad kai vaikai ims negražiai juokauti man už nugaros, galėčiau apskalbti jiems šonus.

Čianu sukryžiavęs kojas lovoje. Pliki keliai rodo kažkur į sienas. Lyg gūžys virš tarpkojo pūpsantis pilvas. Plaštakos pakištos po pilvo ringėmis, tyrinėjančios, sveriančios. Plonos tamsios rankos, virš dešinės alkūnės — krūva spuogų. Liauni pečiai, taisyklingai laikomi, beveik grakštūs. Viršuje — apvalus, putlus veidas. Kito vyro toks veidas atrodytų patenkintas.

Čianu mąstė. Burna trūkčiojo. Ji persikreipė kairėn. Atgal į dešinę, šįkart aukštai, pakeldama skruostą, persukdama šnervę, užverdama akį. Sekundę lūpos atsipalaidavo ir tada išsiskyrė, įsitempė, atmetė žodį. Jį perėmė akys. Jos susiaurėjo nuo susitelkimo, išsiskyrė iš nuostabos, pažvairavo vertindamos. Darbo ėmėsi antakiai, kurie surinko raukšles prie smilkinių, kad šie atliktų savo dalį. Jei nemiegojo, Čianu mąstė, ir jo mintys būdavo išrašytos veide. Jis kaip vaikas, pamanė Naznyn, kuris išmoko skaityti, bet turi ištarti žodžius.

— Matai... — jis kiek pakramtė, lyg ragaudamas mintis. Atsikosėjo, ištraukė rankas iš po pilvo. — Matai, Azadas teigia buvus apgaulę, suktybę. Taip, jis konkrečiai padarė išvadą, kad būta klastotės. Taip nesiskaito. Paprasčiausiai nesiskaito.

Naznyn padavė jam pižamą. Ji užmetė ant pakabo jo kelnes, tinkamai nesulenkusi, ir pakabino į spintą. Vyras nepastebėjo nešvarių kojinių, susiglamžiusių kelnių. Jos maištas nebuvo pastebėtas. Naznyn erzino jo nesidomėjimas; jai buvo malonus savo pačios rafinuotumas.

Čianu žiūrėjo į pižamą, lyg matytų toje gėlėtoje medžiagoje kažką stebinančio ar nepažįstamo.

— Tik, matai, pritaikyto straipsnio esmė buvo ne suktumas, bet aiškinimas. Savaime suprantama, aš būčiau atsakingas už mobiliosios bibliotekos priežiūrą. Kas dar tai padarytų? Tai buvo mano mintis, mano peticija, mano kūdikis, taip sakant. Nėra nieko geriau už mane pasirengusio atskleisti didįjį literatūros pasaulį šiam varganam kvartalui. Žinoma, nebūtų sunku pradėti nuo bengališkų knygų. Bet aš galėčiau nukakti į Daką. Į Kalkutą, išnaršyti universiteto knygų lentynas. Su specialia literatūrine misija, manau. — Jis patenkintas supūkštė, lyg būtų ką tik baigęs patiekalą. Tada jo veidas vėl pagyvėjo. Jis pakėlė pirštą ir balsą: — Bet Azadas sakė, vartodamas ne tiek daug žodžių, kad aš kažkaip sugudravau. Pasakiau jam: „Klausyk, Azadai *(Aš ten buvau! Neatsimeni? Aš ten buvau, ir tu visąlaik vadinai jį daktaru)*, aš paprašiau tavęs pasirašyti peticiją, ir tu pasirašei. Tu pritarei minčiai apie biblioteką ant ratų kvartale. Man atrodo, kad pavartojai žodį „nuostabu". Ar dabar nori man pasakyti, kad aš atsakingas, jei tai iš nuostabaus virs niekšiška? *(Ne, taip nebuvo. Tu taip nesakei.)* Ir vargu ar reikia tau sakyti, peticijos dėstymo redagavimas — ne korupcijos, o korektūros aktas". Ir jis tylėjo.

Čianu apsirengė pižamos viršų. Nusišypsojo.

— Manau, tai daug ką pasako.

— Kada tu gausi tą biblioteką?

— A, tai, žinoma, finansavimo klausimas. Furgono, knygų, benzino kaina. Visi tie dalykai. Bet aš dar nebaigiau rinkti parašų.

— Kiek parašų jau turi?

Čianu kiek paskaičiavo, vis kraipydamas galvą.

— Iš viso, sakyčiau, septynis ar aštuonis. Bet man reikia daugiau. Kaip manai, ar Azadas iškabins tą kopiją savo kabinete?

— Nežinau, — pasakė Naznyn. — Galbūt.

Ji pasižiūrėjo į žmogų su pižamos viršumi geltonomis gėlėmis, plikais keliais, kyšančiais ant rausvos lovatiesės. Ji pažvelgė aukštyn į masyvią juodą blizgančią spintą ir auksinių zigzagų dekoracijas, kurias galėjai nukrapštyti nagu. Pažvelgė į rudą kilimą, į lopą, nutrintą ligi kilimą laikančio plastmasinio tinklo. Pažiūrėjo į lempą lubose, kuri apšvietė dulkes patamsyje ir lenkė ant sienų šešėlius. Pažiūrėjo į savo pilvą, per kurį nesimatė kojų ir kuris vertė loštis atgal, kad atlaikytum svorį. Ji pažiūrėjo ir pamatė, kad yra įkalinta šitame kūne, šitame kambaryje, šitoje betoninėje kapininės žmonijos plokštėje. Jie neturėjo nieko bendra su ja. Porą akimirksnių ji užsimerkė ir užuodė jazminą, augantį prie šulinio, išgirdo karštoje žemėje besikuičiančias vištas, pajuto saulės šviesą, nuo kurios šilo skruostai ir ant vokų šokinėjo mirguliai.

— Galbūt taip, galbūt ne, — pasakė Čianu. — Gal man nereikėjo jo įtraukti. Dievas žino, kuo dar jis mane apkaltins. Plikas žmogus nepraeis du kartus po varpamedžiu. — Jis nusijuokė. — Nors aš dar nevisiškai plikas.

Jis užsitempė pižamos kelnes neišlipęs iš lovos, paskui pasivertė ant pilvo ir nuo grindų pakėlė knygą:

— Tai labai gera knyga. *Prasmė ir jautrumas,* — tai pasakė angliškai. — Sunku išversti. Palauk, pagalvosiu.

— Razija ketina eiti į koledžą mokytis angliškai.

— A, gerai.

— Galbūt ir aš galėčiau eiti su ja.

— Na, galbūt, — jis neatitraukė akių nuo knygos.

— Tai galiu eiti?

— Žinai, turbūt čia apie politiką. Rinkimai devynioliktame amžiuje. Bet kaip sausai parašyta. Iš romanų gali ir daug ko išmokti. Gali rasti visokiausių dalykų: apie visuomenę, politiką, žemės reformą, socialines klases. Ir tai ne taip sausa.

— Ar gerai bus, kad eisiu?

— Kur? — jis atsivertė ant nugaros pasižiūrėti į ją. Pasirodė pilvas.

— Į koledžą. Su Razija.

— O ko?

— Mokytis anglų kalbos.

— Tu būsi motina.

Naznyn pasiėmė nuo palangės stiklinę. Taip, ji bus motina.

— Ar dėl to nebūsi per daug užimta? Ir vaiko negalėsi neštis į koledžą. Kūdikius reikia maitinti, reikia valyti jiems užpakaliukus. Nėra taip paprasta — tiesiog imti ir išeiti į koledžą.

— Taip, — pasakė Naznyn. — Matau, kad taip.

— Gerai. Dabar leisk paskaityti. Vis tos kalbos, kalbos, kalbos.

Ir jis vėl nusisuko.

Šaldytuvas dūzgė tarsi didžiulis uodas. Tolumoje riaumojo gatvės eismas. Naznyn nejungė šviesos. Priešpilnis, šiąnakt tvirtai nusiteikęs, kybojo tamsiame danguje. Linoleumas nusmelkė šiltas jos pėdas. Ji pasiėmė iš šaldytuvo jogurto ir pasibarstė jį cukrumi. Pasilenkė virš virtuvinio stalo ir valgė. „Valgyk, valgyk", — sakydavo vyras per pietus. Bet dėl jo ji nevalgys. Ji demonstravo tokį savo susilaikymą. Savęs atsižadėjimą. Norėjo, kad jis būtų pastebimas. Tai tapo įpročiu, paskui malonumu — guostis tokiais užvalgymais naktį.

Ama darydavo jogurtą tirštą, saldų ir šiltą. Visiškai ne tokį, kaip šitas plastikiniuose puodeliuose iš plastikinių angliškųjų karvių. Bet vis tiek. Su cukrumi buvo galima praryti. Ir tai labai patogu. Pagalvojusi apie Guripurą, ji prisimindavo nepatogumus. Gyventi be vandens tualete, netekti dviejų kriauklių (virtuvėje ir vonioje), kurti ugnį, užuot pasukus degiklį — ar tai apsimokėtų? Ji pabandė įsivaizduoti Čianu, žingsniuojantį išvietės link su didžiule knyga rankoje. Jis mėgo skaityti, kartais pusvalandį ar ilgiau, sėdėdamas tualete. Tualeto musės stebėtų jį.

Čianu užmigo veidu įsikniaubęs į knygą, seilė žymėjo puslapį. Negerai jam visas tas skaitymas. Nuo to jam užverda protas. Jam gali baigtis kaip Maku Paglai.

Jau seniai ji negalvojo apie Maku. Bet maža jinai jį vis sekiodavo. Hasina ir Naznyn eidavo jam iš paskos, laikydamosi už rankučių ir

mojuodamos laisvomis rankomis. Hasina šaukdavo: „Ji jo, Maku Pagla! Paskolink mums savo skėtį. Pasiskubink, nes lyja“.

Žmonės kalbėjo, kad jam suminkštėjusios smegenys, nes jis visąlaik skaito. Knygos jį ardė, ir kuo labiau jis iro, tuo daugiau skaitė. Šitaip jis ir gavo pravardę Maku Pagla — Pakvaišęs Pagla.

Tai Hasina atpažino jo skėtį šulinyje. Nuo daugelio taisymų per metų metus ir skirtingų spalvų lopų jis buvo tapęs žymus, ir Maku nė žingsnio nežengdavo be jo. „Jis nusižudė, — klykė Hasina, bėgdama atgal į namą. — Maku Pagla nusižudė šulinyje!“ Ama iškart ėmė kalbėti maldas, o Aba pasičiupo virvę ir išlėkė. Naznyn ir Hasina žingsniavo linkstančiom kojom.

Nors smarvė jau kelias dienas ėjo iš senojo šulinio, niekas neatkreipė dėmesio — žmonės buvo pradėję mesti ten atliekas. Bet kai ten buvo rastas Maku skėtis, logiška buvo manyti, kad jis buvo ten su juo. Minia greitai rinkosi. Visi turėjo savo nuomonę, bet niekas nenorėjo būti nuleistas į atmatų ir mėsos košę ištraukti kūno.

Galiausiai kaimo taryba pasitraukė į Naznyn namus. Aba ėmėsi pirmininkauti. Naznyn ir Hasina, laukiančios kieme, išgirdo jį sakant: „Jis mirė negarbinga mirtimi. Tai surenkime jam bent garbingas laidotuves“. Jie kartojo vieni kitiems tuos žodžius, šnabždėdamiesi prisidengę delnais, į ausį. Vėliau jos rado išdžiūvusį apsivertusį svirplį. Ir pakartojo žodžius, kasdamos duobutę. Šį žaidimą jos žaidė daugybę kartų, Naznyn rimta lyg varnas, o Hasina apsimetusi rimta.

Kai taryba išėjo, sprendimas jau buvo priimtas: šešiasdešimt rupijų ir dar išlaidų padengimas, didelis „Saulės“ muilo gabalas ir kvepalų butelis pirmajam savanoriui. Darbininkas žengė į priekį ir buvo džiaugsmingai sutiktas. Jis išsirengė ir šūktelėjo žmonai, kad atneštų garstyčių aliejaus, kuriuo išsitrynė kūną. Buvo surinkta įranga — didelis bambuko krepšys, storos virvės ir du geležiniai kabliai atmatoms išvalyti.

Kai jį leido žemiau žemės lygio, darbininkas garsiai pranešinėjo, ką darąs, trūkinėjančiu ir aidinčiu balsu. „Pasiekiau Maku, — raportavo jis, ir susilaukė antrojo žiūrovų pasveikinimo. Padėjėjai pradėjo suktuvu kelti kūną. „Lėtai, lėtai, — sakė balsas šulinyje. — Gal norite nudaužti jam galvą?“ Nuogą Maku kūną atsargiai paguldė ant žemės. Jis buvo visiškai baltas, ir tose vietose, kur buvo iškritusi mėsa, žiojėjo

skylės. Kai darbininką iškėlė iš šulinio, jis rūpestingai nešėsi ranką, kurią švelniai padėjo Maku ant krūtinės. Naznyn ir Hasina laikė viena kitą.

„Jie užmiršo skėtį", — pasakė Hasina.

„Nereikėjo mums jo erzinti", — tarė Naznyn.

Vakare Ama vis dar verkė. Jos nosis pasidarė raudona, akys — nutrintos. Kartais ji šaižiai surikdavo, lyg išgąsdinta beždžionė. Ji pakeldavo ranką prisidengti burnai, nes gėdijosi meliono sėklų formos dantų. Aba rūkė pypkę ir sėdėjo ant šlaunų.

„Neverk, Ama", — sakė Hasina ir bučiavo ją granatų raudonio lūpomis.

„Jūsų mama — šventoji, — sakė Aba. — Nepamirškite, kad ji — iš šventųjų giminės". Jis pakilo ir nuėjo šalin, tiesesnis už bet kurį vyrą. Negrįžo tris dienas.

„Kur eina Aba?" — paklausė Naznyn.

Ama pažvelgė į dangų. „Žiūrėk! Dabar vaikas klausia, kur jis eina".

Naznyn irgi pažvelgė į viršų. Dangus mirgėjo nuo rudų sparnų plazdenimo. Skrido antys, buvo jų sezonas. Jos lėkė ordomis, mesdamos didžiulius šešėlius ant upių ir baidydamos saulę. Ama smarkiai ją apkabino. Ji paėmė Naznyn veidą tarp delnų ir pasakė jai: „Jei Dievas būtų norėjęs, kad užduotume klausimus, būtų mus padaręs vyrais".

4 skyrius

Kūdikis buvo stulbinantis. Jo mažutės aksominės ausytės — lanksčios it katės. Apvalaus jo pilvuko šiluma galėjo sušildyti visą pasaulį. Galvutė kvepėjo kaip šventa gėlelė. O kumšteliuose jis spaudė mįslingus pūkų kamuoliukus, tarsi niekaip nepajėgtų nuo jų atsiskirti.

Naznyn susirangė aplink jį lovoje. Jis iškėlė rankutę, kuri tesiekė pusę galvos. Vėl padėjo ją atgal. Šito pratimo bergždumas, rodos, supykdė jį. Veidukas sprogo raudoniu ir pasigirdo garsas, lyg būtų botagu perlieti tūkstančiai šuniukų.

— Matai, — pasakė Čianu. Jis sėdėjo ant kėdės, įspraustos tarp lovos ir sienos, keliais įsirėmęs į lovatiesę. — Mano senelės pusseserė buvo šviesiaodė. Ji buvo gražuolė. Tokia graži, kad dėl jos mušdavosi. Vieną vyrą net užmušė. Tai šitaip smarkiai jis siekė jos rankos. O kitas vyras, darbininkas, pats nusižudė. Kad ir kaip ten būtų, aš taip girdėjau. Pats jos niekada nemačiau, tik kai ji jau buvo labai sena ir panaši į vabalą.

Naznyn atsisėdo atsirėmusi į pagalves ir pakėlė kūdikį prie krūtinės. Patrynė jam nugarėlę. Jos rankose buvo tikras stebuklas. Kūdikis švelniai čiulpė jai kaklą.

— Štai iš kur šviesi Ruku oda.

Kūdikio vardas buvo Mochamedas Rakibas. Čianu jį vadino Ruku. Rakibo oda buvo kaip jo tetos. Hasina buvo šviesi lyg vandens lelija. Rakibas buvo lyg šondešas* — kreminis, saldus ir labai skanus.

* Bangladeše populiarių saldainių rūšis.

— Šiandien vėl ateis ponia Islam. Jei snausiu, nežadink.

Ponia Islam tikrai turės ką patarti dėl kūdikio.

Čianu pasijudino kėdėje. Ta kėdė buvo paskutinis jo pirkinys. Ji buvo iš metalo ir storos drobės. Metalas rūdijo, o drobė plyšo. Čianu buvo atradęs, kad tai modernioji klasika, verta restauruoti. Naznyn užsispyrė ir nesėdo ant jos, net kai vyras liepė liautis kvailioti ir išbandyti. Ji tiesiog užsispyrė, ir tiek.

— Ji iš geros šeimos, — pasakė Čianu. — Geros kilmės. Gero išsilavinimo. Labai padori. Jos vyras turėjo didelį verslą — importas ir eksportas. Sykį ėjau pas jį su pasiūlymu, — jo žandikaulis dar kurį laiką tyliai malė, lyg būtų kramtęs nematomą siūlą. — Džiuto gaminiai — takeliai prie durų, knygų žymekliai, krepšiai. Visokie tokie daiktai. Jis labai susidomėjo. Labai susidomėjo. Bet paskui susirgo. Tiesiog buvo netinkamas laikas. Turiu pasiūlymą kažkur tarp popierių. Turbūt verta iškasti. Ten visi skaičiai. Išlaidos, pajamos ir pelnas, užrašyta juodu baltame. Bet jis, žinoma, mirė, o aš neturėjau kapitalo. Ką gi padarysi be kapitalo?

Rakibas pabandė kilstelėti galvą nuo Naznyn peties, lyg būtų žinojęs atsakymą į šį sunkų klausimą. Prislėgtas savo žinojimo naštos, jis akimirksniu nugrimzdo į miegą. Skersakiuodama žemyn, Naznyn žiūrėjo į jo mėnesio amžiaus nosytę, prabangų skruosto išlinkimą, stipriai užmerktas, amžiaus senumo akutes. Ji pati užsimerkė ir vylėsi, kad Čianu paliks juodu abu vienus.

— Jis miega. Kodėl jo nepaguldai? Jie išmiega keturiolika ar net šešiolika valandų per dieną. Ruku tiek nemiega. Aš asmeniškai manau, kad tai dėl protingumo. Kuo kūdikis protingesnis, tuo ilgiau jis būdrauja. Ir tada, kuo ilgiau jis nemiega, tuo daugiau yra stimuliuojamas ir darosi dar protingesnis. Tai uždaras ratas.

Naznyn patylėjo. Jai diegė vidurius. Kakta įsitempė. Jis temokėjo kalbėti. Kūdikis — dar viena tema jo kalboms. Naznyn kūdikio gyvenimas buvo tikresnis ir už jos pačios. Jo gyvenimas buvo pilnas poreikių, rimtų ir skubių poreikių, kuriuos ji galėdavo patenkinti. Ir priešingai, kas gi jos pačios gyvenimas, jei ne ištisinis maudimas, neapibrėžtas ir neįmanomas patenkinti?

O Čianu tik kalbėjo. Jam kūdikis buvo klausimų rinkinys, galimybių komplektas, kibirkštis diskusijoms ir svarstymams. Jis Rakibą

svarstė. Tyrinėjo jį, jo pažangą per atstumą ir planavo jam ateitį. Kūdikis atvėrė naujus horizontus, o kitus užvėrė; jis davė ir teleskopą, ir didinamąjį stiklą. Ką matė Čianu, žiūrėdamas į sūnų? Tuščią indą, kurį reikėjo pripildyti idėjų. Keršytoją — besiformuojantį, augantį. Būsimąjį verslo partnerį. Profesorių — namie užaugintą. Čianu — su šį kartą įgyvendintomis, o ne praleistomis galimybėmis.

Naznyn pravėrė lūpas ir ėmė giliau kvėpuoti.

— Gerai, — pasakė Čianu. — Pamiegok. Jei ateis ponia Islam, aš tave pažadinsiu.

Ji klausėsi, kaip jis išeina. Kaip jis girgžtelėjo (plaučiai, ne kaulai) stodamasis. Net užsimerkusi matė jį, rankomis ant kelių, vis tyrinėjančiomis akimis, plaukais viršugalvyje, styrančiais trumpais, pasišiaušusiais kuokštais. Žmogus, paimtas gyvenimo nepasiruošęs. Jis nesijudino.

— Ponia Islam yra, kaip sakai, padoraus tipo.

Naznyn pamėgino knarkti.

— Kita vertus, Razija... — jis atsikrenkštė ir pakėlė balsą, — kita vertus, Razijos nepavadinčiau padoria. Neturiu nieko prieš ją. Bet kokios ji kilmės? Jos vyras dirba prastus darbus. Jis neišsilavinęs. Greičiausiai neraštingas. Gal ir gali parašyti savo vardą. Jei nemokės parašyti vardo, padės kryželį. Razija kerpasi plaukus lyg kokia valkata. Turbūt ji vadina tai mada. Nežinau. Jos sūnus bastosi po kvartalą kaip koks perėjūnas, mėtydamas akmenis, ir ką tu jam. Kai kalbu su juo, jis įsikiša pirštą į nosį, štai taip, ir nutaiso va tokią išraišką, — Naznyn atsispyrė pagundai pasižiūrėti. — Tai gerai, jis mažas vaikas. Ką tai reiškia?

Dabar Čianu kostelėjo, ir Naznyn suprato, kad jo kalba tuoj pasieks viršūnę:

— Pasakysiu, ką reiškia. Mažas vaikas nebus mažas ilgą laiką. O kai jis augs, vis taip pat stokos pagarbos. Augant berniukui, augs ir pagarbos trūkumas. Tada jie tampa nepaklusnūs, pradeda elgtis vandališkai, ima muštis, gerti, persekioti moteris, lošti. Matai, kuo tai baigiasi ir kaip tai prasideda, — galiausiai jis atsistojo. — Tiesiog turėk tai galvoje. Nedraudžiu tau matytis su Razija, tik prašau turėti tai galvoje.

Ponia Islam ištempė kūdikio kojeles aukštyn taip, kad pėdelės palietė ausis. Nuleido jam rankutes — prie šoniukų ir skersai kūno. Paėmė kairę koją ir sulenkė ją, kad ta įsirėmė į krūtinę ir paskui spyrė į orą. Ponia Islam suskaičiavo iki dešimties. Ji pradėjo dar sykį iš dešinės. Naznyn sukiojosi aplink lyg gardaus kąsnelio tykantis paukštis. Lūpose mirgėjo šypsena. Dukart metėsi pirmyn ir dukart atšoko.

— Mankštink kūdikį kiekvieną dieną, — pasakė ponia Islam. — Antraip persitemps galūnės. Ko tu čia blaškaisi? Sėskis. Arba eik ir paruošk arbatos.

— Leisk man jį pamankštinti, — tarė Naznyn. — Aš tai galiu.

— Nedaryk per smarkiai. Žiūrėk! Jam patinka. Tai labai svarbu kraujotakai.

Kūdikis nusišypsojo. Visas jo veidas buvo ištisos dantenos. Jis suplasnojo rankutėmis tarytum paukščiukas. Ponia Islam, didelė kaip varna, pasilenkė virš jo ir pakuteno pažastėlę. Vaikiukas sugugavo ir sukrykštė. Ant lūpų pasirodė burbulų. Ponia Islam pasakė „cit, cit“. Ji dar jį pabaksnojo, o kūdikis vartė galvą nuo vieno šono ant kito ir taip triukšmavo, kad Naznyn nusigando, jog jam užeis priepuolis.

Ji pagriebė savo vaikutį nuo patiesalo, ir jis sunkiai žioptelėjo, lyg skęsdamas.

— Paruošiu arbatos, — pasakė ji, nežiūrėdama į lankytoją.

Naznyn ėmė bijoti šitų apsilankymų. Rakibui buvo penki mėnesiai, o ponia Islam dar nebuvo išsėmusi savo patarimų. Kiek dar ji jų turi? Kiek dar Naznyn sugebės jų priimti? Ponia Islam pradėjo nuo akivaizdžių dalykų. Kūdikiui reikia skusti galvą. Plaukeliai, su kuriais jis gimė, nešvarūs. Jam reikia ištepti juodais dažais aplink akis, nes velnias pasiima tik gražučius vaikučius. (Bet jis vis tiek gražutis.) Ir reikia reguliariai trinti jį aliejukais ir padėti saulutėje, kad prisigertų jos gėrybių. Lyg Naznyn nebūtų žinojusi šitų dalykų!

Paskui ėjo ypatingos vertybės, kurias poniai Islam buvo perdavusi motina. Kartą per savaitę įkišk pirštą į užpakaliuką, kad išvalytum jam organizmą. Pačiulpk nosytę, kad išvalytum snarglius. Patrink nykščiais spenelį prieš maitindama, kad paruoštum jam pieną. Valandai per dieną paguldyk jį ant pilvo, kad sustiprėtų sprandas ir krūtinė.

Padaryk pagalvėlę iš plunksnų, lauro lapų ir gvazdikėlių, kad lengviau užmigtų. Geriausiai tinka papūgų plunksnos. Į vonią įlašink lydyto sviesto, kad odelė būtų minkšta. Nuo kosulio dėk ant krūtinėlės ciberžolės ir anyžių. Ištrink pėdutes kokosų aliejumi, kad ištrauktų peršalimą. Jokiu būdu neapversk jo aukštyn kojom.

Naznyn pripildė virdulį. Ji pakėlė kūdikį ant šlaunies.

— Gi gi, — ištarė jinai. — Go gi.

Vaikutis krūptelėjo ir smalsiai sužiuro.

— Ga! — tęsė ji. — Gi ga, gi ga, gi ga!

Rakibas nepatikliai atsilošė. Jam atvipo apatinė lūpytė. Drykstančios seilės rodė, koks jis meilus. Naznyn pakilsnojo jį. Aukštyn žemyn, aukštyn žemyn.

— Daa, — ištarė kūdikis ir spyrė storomis kojytėmis. Jis spoksojo jai į veidą, lyg tai būtų stebuklas, lyg įžvelgtų ten didį grožį. Jo akys, išsiplėtusios nuo senovinės išminties, kurią atsinešė iš įsčių, spindėjo lyg pasauliai, lyg ryškios žvaigždės. Ji paguldė jį į gūžtelę iš pagalvių, kurias buvo atsinešusi iš svetainės. Jis buvo sukrėstas. Išduotas. Jis sustūgo tarsi našlė.

Naznyn nusišypsojo. Užpylė verdančio vandens ant maišelių ir suciksėjo liežuviu. Tada jį vėl pakėlė.

— Ar verki manęs? Ar manęs? Ar verki manęs? — ir su šiais žodžiais pavertė į gera jo netektį.

— Pasiimsiu šią popietę jį su savim, — pasakė ponia Islam. — Leisiu tau truputį apsiruošti. — Ji ore pirštu apsuko ratus. Mažos juodos jos akys įvertino kambarį. — Atvažiuoja mano dukterėčia. Jai labai patinka žaisti su vaikais.

Vienuolika, pati sau pasakė Naznyn. Kambaryje vienuolika kėdžių, neskaičiuojant karvašūdžio spalvos fotelių prie sofos. Ir kaipgi ji galėtų susitvarkyti? Nė kur ką padėti. O Čianu knygos ir popieriai kyla kaip nendrės. Ir dulkės — jos atsiranda iš nežinia kur, kaip prakeikimas, kurio niekaip neišvengsi.

— Jis toks mažas, — tarė Naznyn. — Atsiųsk savo dukterėčią pas mane.

— Nesąmonė. Aš jį pasiimsiu, — ponia Islam siurbtelėjo arbatos. Šeriai aplink jos karpą šiandien buvo ilgi. Netrukus jie bus išpešioti.

Naznyn buvo užsiėmusi su Rakibu. Ji brūkštelėjo skudurėliu jam smakriuką. Apžiūrėjo nagučius, persvėrė jį ant peties ir paplekšnojo nugarytę, kad jis galėtų atsirūgti. Jis išleido garsą, lyg bandydamas, ir ji suprato, kad jis nepatenkintas, ir Naznyn nuėjo su juo prie lango.

— Štai štai, — pasakė ji. — Nesijaudink. Žiū, žiū, žiū.

Bet ji laikė jį ant peties, ir todėl tik pati žiūrėjo pro langą.

Saulė didžiulė ir blyški. Nepatogiai prakaituoja miglotame danguje, įsprausta tarp betono plokščių. Vos pakanka dangaus jai išlaikyti. Apačioje komunaliniai konteineriai juosia kiemą tarytum pritūpę metaliniai kariai, besirungiantys nešvarumu, susimąstę stebį stovus. Vienas pargriuvo ant šono ir išvertė žarnas. Ten laksto žiurkės. Pro šalį eina berniukas — šešiolikos, septyniolikos — jis pasirąžydamas kraipo pečius. Galva tai išlenda, tai įsitraukia kaip vištos, nenatūraliai. Vienoje rankoje jis laiko cigaretę, o kitoje radiją ar magnetolą. Iš po pastogės, šalia Rozmedo įėjimo, jį šaukia draugai. Tai jų būstinė. Konteineriai iškraustyti. Bhangra. Jie tai groja, pasako jai Razija. Bhangra ir Šeikin Stivensas. Visą dieną ir dar naktį. Tėvai jų nebesuvaldo. Bet kai kas visai gerai, — jos akys nuslysta kairėn ir susitraukia į du plonyčius plyšelius, — ypač Šeikin Stivensas.

Nemirksėdamas į ją žiūri Rozmedas. Metaliniai langų rėmai. Savaitę jie kibirkščiavo ir zvimbė. Atrodė daug žadantys. Puikavosi, kokie gražūs, kokie nauji. O paskui pasidarė kaip visi. Per naktį. Kitą rytą jau buvo nuslopę. Šviesa nebežaidė juose. Prasimušė plytos, nykiai raudonos. Rėmai nešvarūs ir paniurę, kaip ir jų šeimininkai.

Siela gali išsiskleisti virš ryžių lauko, galima šnabždėtis su mango medžiu, po kojom gali justi žemę, žinoti, kad tai toji vieta, kur viskas prasideda ir baigiasi. O ką gali pasakyti plytų krūvai? Plytų nepajudinsi.

Televizijos antena kybo lange lyg pakaruoklis. Kitą langą užstoja dėžių krūva. Razijos butas slepiasi po užuolaidomis, o už jų šen bei ten slankioja galva: Šefali arba Tarikas slepiasi nuo Tariko arba Šefali. Tatuiruotoji dama pasilenkia, stebėdama kiemą ir gurkšnodama. Jos

plaukai krenta į šonus lyg aliejaus dėmė. Ji juos nusidažė, bet jie liko neplauti. Ji dėvi vyrišką maršką. Jos krūtys, išsiskiriančios tamsaus rašalo dėmėmis, liula po ja. Šlaunys apgulusios kėdę. Ji perleidžia skardinę iš vienos rankos į kitą ir vėl atgal. Kaip ji taip gali sėdėti ir sėdėti? Ko ji laukia? Ir į ką čia žiūrėti?

— Po poros valandų galėsi jį paimti. Pamaitink jį dabar, ir mes eisim, — ponios Islam balsas grąžino Naznyn atgalios. Jos žodžiai buvo aštrūs kaip smėlis akyse. Balso ji nekeldavo. Toks jau buvo balsas, kad jo nereikėdavo kelti. Jis nuaštrindavo žodžius ir sąmoningai juos paleisdavo.

Naznyn apsigręžė.

— Ne, — tarė ji. — Jis valgys vėliau.

Ponia Islam iš rankovės išsitraukė nosinaitę, pakratė ją ir nusišluostė kaktą. Žiemą vasarą ji dėvėjo tą patį daiktą: virš sario megztinį, juodas kojines, šlepetes. Ji nepaisė sezonų. Tie jai nesilenkė, ir ji jiems nesilenkė.

— Geriau dabar pamaitink. Aš pasiruošusi eiti.

— Jis liks čia, — nenusileido Naznyn. — Su manimi.

Viešnia pasižiūrėjo į ją. Jos bruožai nebuvo tikę nuostabai reikšti, tik antakiai įsikasė arčiau vienas kito. Naznyn pirmą kartą pastebėjo, kokie jie tamsūs, nepaliesti baltumos, nušviesinusios plaukus.

— Kas tai?

Naznyn sudrebėjo, tačiau Rakibo kūnelio šiluma prie krūtinės suteikė jai ryžto.

— Jis lieka čia.

Ji būtų galėjusi pasakyti ką nors švelninančio. Ką nors, reiškiančio pagarbą. Galėjo pasakyti — atnešiu jį vėliau. Jis šiandien nekaip jaučiasi. Atnešiu jį kitą dieną. Jūsų rankose jam gerai. Ji tik pasakė:

— Jis lieka čia.

Ponia Islam viską susirinko. Paėmė rankinę ir atsisėdo su ja atverta ant kelių. Akimirką Naznyn įsivaizdavo, kaip ji griebia Rakibą ir grūda į juodos odos olą. Tačiau ponia Islam paprasčiausiai uždarė ją, nykščiu patrynė stiklo sagą ir atsistojo.

— Baltieji žmonės, — pasakė ji, — visi jie daro, ką nori. Niekam nesvarbu. Jei vaikas rėkia, nes jį mušė, jie tik užsidarinėja duris ir langus. Jie gali skųstis triukšmu. Tačiau vaikas jiems nesvarbu, net jei jis ir mirtinai primuštas. Jie daro, ką nori. Tai asmeninis reikalas. Viskas asmeninis reikalas. Taip gyvena baltieji.

Ji nuėjo prie durų, o Naznyn sekė iš paskos, stebėdama jos nelygų svyravimą ir formuluodama klausimus apie jos klubo artritą, kurių taip ir nepaklausė. Ponia Islam ištiesė popierinę ranką kūdikiui virš veido. Kūdikis siekė jos ir persisvėrė, bet Naznyn laikė jį tvirtai.

Daktaro Azado klausimas kėlė Čianu nerimą. Klausimas buvo toks: kas neleido daktarui atsakyti į vaišingumą — priešiškumas ar aplaidumas? O gal štai toks: ar tai skaičiaus klausimas, ar dar vieni pietūs jau užtikrintų pakvietimą? O gal tai: ar svarbu, ar iš viso yra koks skirtumas, jei pakvietimai ir toliau bus vienpusiai? Vis dažniau ir dažniau kilo toks klausimas: koks dar snobas tas Azadas?

— Jis valgo mano maistą, skaito mano knygas. Vienas Dievas žino, kur dar jis randa intelektualinės stimuliacijos, intelekto kompanionų. Ar man pasiteirauti, kada mes eisim į jo namus? Galėčiau taip paklausti, — Čianu pasitrynė pakaušį, pabaksnojo į kėdės atlošą ir kalbėjo su numanomu žiovuliu. — Taigi, Azadai, ką ten slepi savo namuose? Gal mums užeiti ir pažiūrėti?

Jis vėl paleido kėdę.

Naznyn šaukšteliu kišo kūdikiui obuolio. Tas griebė šaukštelį ir švystelėjo jį. Nusijuokė, apipurkšdamas ją lipnia mase. Ji stebėjosi, kad galėjo sukurti tokį padarą, suverpti jį iš savo kūno. Kai atsiminė, kad ir Čianu darė jį, liko priblokšta.

— Gal jis niekuomet apie tai negalvoja, — tęsė Čianu. — Jį reikia tik truputį bakstelėti. O gali būti, kad jis nelaiko manęs saviškiu. Daktaras — tai kažkas aukščiau. Bet kas iš tikrųjų yra daktaras, kai pagalvoji? Jis viską atsimena iš knygų: lūžusias kojas, peršalimus ir virusus, egzemą ir astmą, reumatą ir artritą, furunkulus ir karpas. Tai iškalimas. Simptomas ir gydymas, nieko intelektualaus. Ne. Jis — tik pirštas, išsipūtęs iki tokio dydžio kaip banano medis. Tegu

saugo savo namus ir dar tegu juos apsuka spygliuota viela. Man visai neįdomu.

Naznyn pasodino kūdikį ant grindų, kol ieškojo šaukštelio. Po stalu buvo privisę aplankų ir popierių, susikergusių su virvių kamuoliais, sąvaržėlių dėžutėmis, etikečių ritiniais, spaustukų kirbinėmis. Krūvoje gulėjo nešvarios kelnaitės, dulkėse lyg fosilija dūlėjo kojinė. Šaukštelio niekur nebuvo matyti. Kūdikis nušliaužė su ja po stalu ir pešė už plaukų. Jo veido išraiška pastarąjį mėnesį buvo pasikeitusi iš pagarbios į lengvai pašaipią. Bruožai dar nebuvo visai išryškėję, bet jau aiškiai apibrėžti. Jis žvelgdavo į ją visada klausiamai. Už klausimo slypėdavo didžiulis pokštas, ir jis žiūrėdavo tarsi norėdamas jai tai iškrėsti.

— Sveikas, — pasakė jinai jam, — ieškau tavo šaukšto.

— Gal jeigu gausiu paaukštinimą, — tęsė Čianu, — tai tada jis labiau bus linkęs reikšti svetingumą. Matyt, toks jau jis žmogus.

Naznyn pakilo. Pasikišo kūdikį po ranka. Pažiūrėjo Čianu į veidą, ar jam reikia jos atsakymo. Jis svarstė savo žodžius, visaip juos votulodamas, raukdamas antakį, įtempdamas skruostą. Akys žvelgė kaži kur į tolį. Jos jam nereikėjo. Ji nusinešė vaiką į virtuvę ir pasiėmė kitą šaukštelį. Šiomis dienomis jis vartodavo „jei". Anksčiau buvo „kai". Kai buvo paskelbta apie paaukštinimą. Ir niekada jis nebekalbėjo apie Vilkį, Žerardą, savo darbo perėmėją, arba Hovardą, atėjusį po jo. Jis dažniau kalbėjo apie pareigų atsisakymą.

Buvo sekmadienio rytas. Greitai jie eis pasivaikščioti po Plytų gatvę, Čianu stums vežimėlį, o ji keliaus žingsniu atsilikusi. Kai žmonės sustabdys jį gatvėje pasidžiaugti Rakibu, pabučiuoti ar pakutenti jį, Čianu ūgtelės iš pasididžiavimo, jei žmonės nestabdys jo, tai jis juos stabdys. „Pažiūrėkit, koks jis guvus. Atkreipkit dėmesį, kokia didelė jo galva. Kuo didesnė galva, tuo didesnės smegenys. Manote, juokauju? Ar žinote, kokio dydžio buvo dinozaurų galvos? Ir stebitės, kodėl jie išnyko?" Tuomet žmogus tik šyptelės ir nueis. Parduotuvėse Čianu pirks daržoves. Moliūgų, cukinijų, špinatų, ochros, baklažanų. Kad ir koks būtų metų laikas. Jis pirks prieskonių, ryžių, lęšių ir kartais saldėsių: tūbelę pieniško rošmolo, tąsaus rudo gulabdžemo, auksinių dželabio vijų. Jis nesiderės. „Nesižemins" ir „nesielgs kaip netašytas". Jis lauš dželabio gabaliukus ir maitins jais Rakibą, apsilaižydamas pirštus, kur nubėgo skystas cukrus.

Šiandien prieš išeinant jai teko pakirpti jam plaukus. Ji nuolat apkarpydavo jį. Negyvą odą aplink nuospaudas. Kojų nagus. Dešinės rankos nagus, nes kaire jis negalėjo to gerai padaryti. Kairės rankos nagus, nes jai tai visai lengva jau turint rankoje žirkles. Styrančius plaukelius iš ausų kaušelių ir galvą kartą per šešias savaites, kai Čianu pasakydavo: „Geriau pagražink mane truputėlį".

Ji pririšo kūdikį specialioje kėdėje ir davė jam pakramtyti duonos kriaukšlę. Čianu sėdėjo prie stalo su atversta knyga. Jis pasibraukė keletą pastraipų, kol ji tvarkė jam sprandą. Jis niekaip nebaigė tų kursų laipsniui gauti. Naznyn abejojo, ar jis tikrai turi diplomą iš Dakos. Bet gal tomis dienomis jis dar baigdavo, ką pradėjęs.

— Man jau gana to Atvirojo universiteto, — tarė Čianu, lyg perskaitęs jos mintis. — Jie atsiunčia tiek šlamšto skaityti. Grįžtu prie savo pirmosios meilės. — Jis iškėlė savo knygą: — Gražiausia anglų literatūra. Girdėjai apie Viljamą Šekspyrą? Taip, net mergina iš Guripuro girdėjusi apie Šekspyrą.

— Taip, tiesa, — atsakė Naznyn. Ne, laipsnio jis niekad negaus. Niekad nelaimės paaukštinimo. Niekad neatsisakys pareigų. Niekad nerestauruos baldų. Niekad nepastatys namo Dakoje. Taip ir nepradės džiuto verslo. Bus pamiršta net biblioteka ant ratų, peticija, su kuria Čianu ėjo nuo durų prie durų.

— Ar esi girdėjusi apie karalių Ričardą II? — Čianu pasiruošė kalbai. — Ne taip paprasta išversti. Minutėlę. Nuostabus posmelis.

— Jei eičiau su Razija į koledžą, galėtum padeklamuoti man angliškai.

— Suprastum Šekspyrą? Tiesiog imtum ir suprastum! Ar šito mokosi Razija?

— Nežinau, — Naznyn nubraukė kuokštą plaukų nuo pečių ir suvyniojo į tualetinį popierių.

O, kad būčiau aš didis
Kaip mano sielvartas arba mažesnis už savo vardą,
Ar kad galėčiau užmiršti, kuo esąs,
Ir neprisiminti, kuo dabar turiu būti.

Ne. Bibliotekos nepamirš. Ją prisimins kaip ir visa kita. Įtrauks ją į sąrašą ir niekad nepamirš.

Man akys pilnos ašarų, aš nieko nematau:
Ir vis dėlto sūrus vanduo netemdo jų dar taip,
Kad negalėtų jos matyti išdavikų.
Ne, jei pažvelgsiu į save,
Išvysiu tokį patį išdaviką.

Čianu užsimerkė. Ėmė niūniuoti. Grojo stalu lyg pianinu. Jam galva lingavo į taktą, ir Naznyn net turėjo nustoti kirpusi. Kai atsimerkė, jis nusipurtė lyg šlapias šuo.

— Taigi, — pasakė jis. — Gerai. Važiuojam toliau.

Kūdikis numetė duoną ir ėmė verkti.

— Žiūrėk, kaip greitai jis supyksta, — pasakė Čianu.

Jis mato, pamanė Naznyn. Jis komentuoja. Tik negali imtis veikti. Ji nuėjo ir pakėlė duoną. Vaikutis kramtė ir buvo ramus. Čianu buvo ramus. Žirklės čeksėjo ček ček. Ji girdėjo, kaip pati traukia ir pučia orą pro šnerves. Jai sugurgė pilvas, nes sekmadieniais, šalia esant Čianu, ji nedaug tevalgydavo.

Šiandien ji vėl praleido ryto maldas. Vakar praleido ir fadžrą, ir zurą. Tačiau jos reikėjo Rakibui. Užvakar jis snaudė, ir ji atsivertė žurnalą. Nėra kaip pasiteisinti dėl tos dienos. Tik kad retkarčiais jos protas daro, ką nori. Ji vartė žurnalą, Čianu paliktą anglišką žurnalą. Ten buvo nuotrauka — dailiojo čiuožimo meistrų pora. Ji stovėjo ant vienos kojos. Kūnas ir kita koja ištiesta horizontaliai. Jos rankos ištiestos ir laikosi už jo rankos, bet ji žiūri ir šypsosi tiesiai Naznyn. Kūnas žėri sidabru ir žydrumu. Kojos ilgos lyg Padmos. Ji — pasakų būtybė, hinduizmo dievybė. Kažkaip Naznyn pati pateko į tą nuotrauką ir laikėsi vyriškiui už rankos. Ji apstulbo supratusi, kad čiuožia ledu, ant vienos kojos, baisiu greičiu. O vyras nusišypsojo ir tarė: „Tvirtai laikykis". Juodame jo kostiume žėrėjo nedidukai žali brangakmeniai. Naznyn spaudė jam ranką. Ji pajuto ant skruostų vėjo gūsį ir besilenkiant raumenis šlaunyse. Ledas kvepėjo citrinomis. Nuo šalto oro ji pajuto šilumos bangą giliai iš apačios. Plojimai. Ji nematė žiūrovų, tačiau

girdėjo juos. O vyriškis paleido ranką, bet ji nebijojo. Ji ėmė čiuožti abiem kojom. Tada nubudo Rakibas ir skeptiškai įsispitrijo į ją.

— Taip, — tarė ji jam, — tavo mama — kvaila moteris.

Tačiau nuėjo prie veidrodžio ir įsižiūrėjo į savo rimtą veidą, plačius skruostus, aukštą kaktą ir trumpomis blakstienomis apvestas, arti viena kitos įsodintas akis, stebėdamasi tuo, ką mato.

Jos mintys nerimdavo. Jos stengėsi pavaryti ją tai šen, tai ten. Kai tik gaudavo laišką iš Hasinos, porą dienų ji ir save įsivaizduodavo nepriklausoma moterimi. Laiškai būdavo ilgi ir išsamūs. Naznyn kūrė ir perkūrė atsakymus, kol gramatika tapdavo patenkinama ir klaidos išnykdavo drauge su visais gyvybės požymiais. Tačiau Hasina visai nepaisė tokių apribojimų: jos laiškai buvo pilni klaidų ir tryško gyvybe. Naznyn pati įsigaudavo tarp žodžių ir leisdavosi drauge su jais už devynių jūrų, devynių marių į Daką, kur darbuodavosi su Hasina. Keliaudavo ir Rakibas. Kartais besibaigiant dienai ji nustebdavo, kad Čianu parėjo. Tada duodavo pati sau įžadus. Kasdieninė malda, kasdieninė ruoša, daugiau jokių svajonių. Hasinai ji siųsdavo gaivius, veiksmingus laiškus. Žiūrėk, sakydavo Amai (kuri visados stebėdavo iš šono), žiūrėk, kokia dabar aš gera.

Ji baigė kirpti. Iš vienos pusės buvo gal kiek nelygu, bet Čianu nepatikrins.

— Papūsk man į sprandą, — pasakė jis. Ji papūtė ir pavalė pirštų galais. — Užteks čia mums kuistis, — tarė iškėlęs pirštą. Ji sulaikė kvėpavimą. — Eisime pasivaikščioti. Eik, išskleisk vežimėlį.

Ji vis dar matydavosi su Razija. Šefali mėgo žaisti su kūdikiu. Ji duodavo jam begales lėlių galvų, ir jis visas iš eilės pagnaibydavo. Tarikas šiomis dienomis buvo daugmaž tylus. Aštuonmetė tėvo kopija.

— Vėl reikia skusti jam galvą, — pasakė Razija. Tarikas pasikasė šerius. — Utėlės. Prisigraibo mokykloje.

— Gal duotum man pinigų? — paklausė Tarikas. Jis vogčiomis įspyrė seseriai.

— Pinigų neturiu. Palik ramybėje sesę.

— Noriu penkių svarų.

— Ką? Eik žaisti. Bėk.

— Noriu penkių svarų.

— Kam? — Razija atsiduso ir parodė į kūdikį. — Tokio amžiaus su jais daug lengviau.

— Noriu futbolo kamuolio.

— Turi futbolo kamuolį.

— Noriu tikro kamuolio, — tiek daug Naznyn jau seniai bebuvo iš jo girdėjusi. Jis visad atrodė toks užsidaręs, toks kietas, kad net stebino išgirsti jo balsą. — Noriu penkių svarų, — pakartojo jis, šįkart ygzdamas.

— Noriu penkių svarų, — pamėgdžiojo Razija. Ji labai tiksliai atkartojo jo balsą.

— Noriu penkių svarų, — įsikišo ir Šefali. Tarikas dar sykį jai spyrė, ir ši ėmė žviegti.

— Lauk, abudu! — suriko Razija. — Tarikai, pasiimk sesę ir eikit žaisti į koridorių. Jei išgirsiu ją verkiant, prilupsiu tave.

Jie išėjo ir ėmė peštis už durų. Razija atsisėdo ant grindų ir pasiėmė į glėbį Rakibą. Jis pasiekė ir įsitvėrė jos nosies. Žiūrėdamas į ją, sužvairavo.

— Užsmaugsiu tuos vaikus, — pasakė Razija. — Man jau gana.

Naznyn žinojo, kad apie Rakibą ji pati niekad taip nepasakys.

— Ir dar vyrą. Visą dieną jis praleidžia fabrike, grįžta pavalgyti, numiega dvi tris valandas, ir vėl jo nėra. Visą naktį.

— Kodėl? — paklausė Naznyn. — Kur jis eina?

— Jis vairuoja sunkvežimius. Išvežioja mėsą į visas mėsines. Kai grįžta, visas smirdi. Ilgai neišlaiko gero darbo.

Ji įkišo ranką į kelnių kišenę ir ištraukė ledinuką ant pagaliuko. Vaikas nustėro. Tik seilės ėmė tekėti. Razija išvyniojo saldumyną ir įsikišo atgal į kišenę popieriuką. Ji dėvėjo drabužį, kurį vadino treningu. Ji jau niekad, kaip pati sakė, nebevilkės sario. Ji pavargusi tipenti kaip paukštis.

— Gerai, kad vyras dirba. Aš neprieštarauju. Tegu dirba dvidešimt keturias valandas per parą, — Razija pamojavo ledinuku kūdikiui prieš nosį. Tas ištikimai jį stebėjo. Tapo jo apaštalu. Būtų viską dėl jo paaukojęs. — Bet mes nematome nė vieno papildomo penso. Štai prieš ką aš protestuoju. Jis viską siunčia namo. Jis didžiausias šykštuolis. Didžiausias šykščiausias niekšas. Jei vaikams reikia dantų šepetėlių,

turiu maldauti. Viską turiu pirkti dėvėta. Gal jis tikisi, kad gausiu vaikams naudotų dantų šepetėlių? Negaliu jiems bet ko duoti.

Ji priglaudė ledinuką kūdikiui prie lūpyčių. Tas švelniai suburkavo.

— Visi pinigai eina atgal į namus. Nežinau, kas juos ten laiko. Greičiausiai jo brolis. Ir greičiausiai jo brolis — niekšingas vagis. Nemanau, kad dar kada nors išvysim tuos pinigus.

Naznyn apsižvalgė. Kambarys sausakimšas daiktų. Baldai, Tariko lovelė, dviračiai, drabužiai, kopėtėlės, plastmasinės dėžės, žaislai, batai, dažų skardinės, krūvos medinių lentų, dujiniai ir elektriniai šildytuvai, kilimai, prikimšti krepšiai, ryžių maišų rietuvė, konservų skardinių piramidė. Visko daugiau nei reikėtų vidutiniam kaimiečiui per visą gyvenimą. Kaimo vaikas būtų laimingas turėdamas kamuolį. Turėti ir kamuolį, ir dviratį — prabanga. Turėti ir kamuolį, ir dviratį, ir kaugę žaislų — išvis negirdėta. Ir vis dėlto Naznyn neprisiminė, kad vaikai būtų skundęsi, neprisiminė, kad būtų skundusis pati.

— Tiesiai sakiau jam, — tęsė Razija. — Pakratyk piniginę, tu kekšės ar kieno ten vaike.

Tai naujas išgirstas keiksmažodis. Arba Razija dabar jau pakankamai atsipalaidavusi su ja, kad susilaikytų. Suaugusieji, žinoma, kartkartėmis bambėdavo. Dailidei reikėjo naujo pjūklo. Batsiuviui — daugiau klientų. (Ir dar tie vaikai, besipainiojantys po kojų!) Saldumynų pardavėjas skundėsi pistacijų kainomis. Bet jei jie turi kėdę, stalą ir kasdien pavalgyti — šlovė Dievui!

— Pati gausiu darbą. Tiesiai jam pasakiau, — Razija pasižiūrėjo į Naznyn, ne skersai ir skeptiškai, bet tiesiai.

— Kokį darbą? — paklausė Naznyn. Guripure saldumynų pardavėjas — tai saldumynų pardavėjas, batsiuvys — tai batsiuvys, o dailidė — tai dailidė. Jie nenori būti mokytojais ar bibliotekininkais. Jie nelaukia paaukštinimų. Jie nedaro sau problemų.

— Kalbėjausi su Džorina. Fabrike eina visokie darbai.

— Oi, — tarė Naznyn. — Ponia Islam sako, kad Džorina apsigėdino. Jos vyras eina pas kitas moteris. Ji pradėjo dirbti, ir visi kalba: „Jis nepajėgia jos išmaitinti“. Nors jis ir pats dirbo, bet apsigėdino. Ir dėl to jis pasidarė nerūpestingas ir pradėjo eiti pas kitas. Taigi Džorina užtraukė gėdą jiems visiems.

Razija suprunkštė:

— Taip sako ponia Islam? Tegu kalba, ką nori, tai manęs nesustabdys.

— O kaip bendruomenė? Ji nebus viena tokia.

— Ar bendruomenė mane išmaitins? Ar ji pirks kamuolius mano sūnui? Tegu bendruomenė kalba, ką nori. *Šitaip* aš sakau bendruomenei. — Ir ji spragtelėjo pirštais.

— Ką sako tavo vyras?

Razija prisimerkė. Ji pažiūrėjo per savo ilgą tiesią nosį į kūdikį:

— Ponia Islam mėgsta pakalbėti. Ji tam tikusi.

— Ponia Islam?

— Ta, su tūkstančiu nosinaičių, — Razija pirmąsyk nusišypsojo.

Naznyn nusijuokė:

— Na ir ką? Ką tos nosinaitės?

— Nebuvai girdėjusi? Tau nebuvo atskleista nosinaičių paslaptis? — Razijos juokas suvibravo aukšta metaline gaida. — Sesut, ar ką tik iššokai iš laivo? Žiūrėkim. Kai kas sako, kad ji varžosi dėl savo nosies. Žinai, kad ji turi karpą. Sako, kad ji pradėjo naudoti nosinaites, kad prisidengtų ją, kai mano, jog kas nors žiūri. Bet kas drįs spoksoti į senos raganos karpą? Lažinuosi, kad ji atrodė lyg sena ragana, dar kai buvo jauna mergaitė. Kita teorija sako, kad kartą ji turėjo meilužį, kuris padovanojo jai nėriniuotų nosinaičių, ir taip ji su savo kolekcija palaiko jo atminimą. Kokie niekai! Kiti sako, kad tai prietarai. Fakyras sakęs jos motinai, kad gaudytų jos iškvėpimą audeklu ir iškratytų per ištiestą ranką, nes antraip tai užtrauks nesėkmę. Kai kurie žmonės jau tokie kvailiai, — Razija atidavė Rakibą Naznyn. Jis kaip išprotėjęs čiulpė ledinuką. Razija atsistojo ir pasirąžė. Jos treningo keliai styrojo atsikišę.

— Na, tai kaip ten vis dėlto? — pasiteiravo Naznyn. — Kokia tikroji priežastis?

— Tai sistema. Bent jau taip prasidėjo. Jos vyras buvo Didis Žmogus. Varė verslą, kalė didžiulius pinigus. Jie visur turėjo namų ir juos nuomojo. Jie turi du butus Dakoje. Didelį namą kaime su betoninėmis kolonomis. Tačiau vyras tebuvo dėl vaizdo. Smegenys priklausė poniai Islam. Ji niekuomet neturėjo čadros. Ji sako, kad dabar ji „adaptuota", kad turi eiti į lauką, nes ji našlė. Visiški niekai. Net

jei niekur neitų, ji vis tiek neturi čadros. Jos vyras parsivesdavo namo kompanionus, ir jie ten sudarydavo sandėrius. Ponia Islam visuomet dalyvaudavo. Ji laikydavosi nuošaliai, paduodavo ir sutvarkydavo. Bet ji žinodavo, ko aptarti jie susirinkę, ir tampė virveles. Ji tai darydavo per nosinaites. Jomis duodavo ženklus. Dėmėta reiškė „ne". Balta — „taip". Nėriniuotais krašteliais — kontraktas vieneriems metams. Lygus muslinas — dvejiems metams. Na, bent jau kažkas tokio.

Naznyn šokdino Rakibą sau ant kelių. Jis apsidairė, lyg norėdamas pasakyti: „Ar tu nieko prieš?"

— O dabar tai tik jos įprotis.

— Taip, — pasakė Razija. — Ir ne. Ir dabar yra kuo užsiimti. Šį kartą su sūnumis.

— Importas ir eksportas? — paklausė Naznyn.

Razija papurtė galvą. Naznyn laukė. Jos draugė kažkur žiūrėjo.

— Tai kas tada? — pasiteiravo Naznyn.

— Nesu visu šimtu tikra.

— O ką manai?

— Nenoriu skleisti gandų.

Tai jau naujiena.

— Apie ką?

— Nežinau. Anksčiau kažką girdėjau, bet nepatikėjau. Kitą savaitę pasikalbėjau su ja ir manau, kad dabar žinau. Bet nieko nenoriu sakyti.

Tai kodėl pradėjo?

— Gerai, — pasakė Naznyn. — Geriau palikti nesakius.

Jie pasigavo autobusą Mail End Roude. Konduktorius buvo afrikietis.

— Pažiūrėk, koks jis gražus, — sušnabždėjo Čianu. — Toks didelis. Toks stiprus. Matai... — jis padarė pauzę. Naznyn susirangė sėdynėje. Kūdikis dairėsi nekomentuodamas. — Tokie jie buvo išveisti. Vergai.

Jis sušnypštė tą žodį, ir porelė priekinėse sėdynėse atsisuko pasižiūrėti.

— Tokia jų kilmė, — tarė Čianu, liovęsis šnabždėti. Autobusas pajudėjo, ir variklio triukšmas nebeleido jam kreiptis į visus keleivius. — Tai atlaikydavo tik stiprūs. Buvo pageidaujama tiktai stiprių; juos vertindavo aukščiausia kaina. Komercija ir natūrali atranka darbavosi ranka rankon.

Naznyn nesuprato, apie ką jis kalba.

— Jei taip sakai, vyre.

Ji buvo pradėjusi jam taip atsakinėti. Tuo norėdavo pasakyti kai ką kita: kartais — kad nesutinka, kartais — kad nesupranta arba kad jis kalba niekus, kartais — kad jis išprotėjęs. Tačiau jis girdėdavo vien tai: „Jeigu taip sakai".

Čianu įsitaisė sėdynėje. Jo alkūnė įsmigo jai į šoną, bet jis nepastebėjo.

— Aaa, — ištarė jis, — kokia diena. — Jo veidu perbėgo susirūpinimo šešėlis. — Ką jam pasakysiu, kai atidarys duris?

Dabar atėjo eilė Naznyn susirūpinti. Net jos vyras turėtų įveikti tai.

— Salam aleikum? — surizikavo jinai. Moteris sukikeno, o kūdikis sučiaupė lūpas.

Čianu atrodė lyg prikeltas iš miego.

— A? Oi, cha! Taip, salam ir visa kita. Ką aš pasakysiu? — jis prikando lūpą.

Naznyn susigūžė. Ji pasitikrino krepšį, ar turi viską, ko reikės vakarui: vystyklų, sauskelnių, barškučių, muslino gabalą, bananą, šaukštelį, pašluosčių, kelnių Rakibui. Ji perrengs jį pas Azadą, o grįžtant namo jis miegos jai ant peties.

Ji pastatė vaiką sau ant kelio, kad jis galėtų drauge su ja žiūrėti pro langą. Buvo tamsu ir jauku nuo gatvės šviestuvų. Žmonės ėjo susisupę į didelius paltus ir eidami garavo. Priekinės ir raudonos užpakalinės šviesos pavertė kelią šliaužiančiu karnavalu. Autobusas toliau sau bumbsėjo. Dar švietė parduotuvės. Odos parduotuvės, suknelių parduotuvės, sarių parduotuvės, krautuvės, parduodančios žuvis, traškučius, samosus, picas ir trupinėlius visa ko iš viso pasaulio. Kioskai, metalo dirbinių parduotuvės, gastronomai, parduotuvės, prekiaujančios alkoholiu, parduotuvės, kurių langai nustatyti taburetėmis, šlepetėmis ir kasetėmis ir kurios, rodos, niekuo neprekiauja, bet

visuomet pilnos vyrų pandžabi pižamomis, rūkančių ir braukančių barzdas. Tarp šviesų žiojėjo tamsūs tarpai, kur langai buvo užtraukti arba kabojo iškabos „Parduodama“. Moteris masyviu oranžiniu paltu, užsitraukusi iki pat akių, puldinėjo į gatvę ir iš gatvės. Ji susigriebė sarį viena ranka, o kitą laikė prie krūtinės. Automobilių signalai rėkė visi vienu metu, gindami ją lėkti.

— Tiesiog nežinau, — pasakė Čianu. — Manau, tiesiai pasakysiu jam, kad atvežiau dėžę kalodžemo.

— Jei taip sakai, vyre, — pasakė Naznyn.

Ji buvo atsisakiusi partizanavimo namuose užmačių. Tai erzino tiktai ją. Be to, bute jau buvo įsiveisusi tokia netvarka ir kūdikis atimdavo tiek laiko, kad ji tik tik laikėsi nepaskendusi. Nebuvo kada gaišti.

— Bus gerai. Laukiu nesulaukiu to, — jis nusišypsojo neužtikrintai, lyg bandytų šypsotis pirmą kartą. Jis vilkėjo savo žaliąją striukę. Tą, kur su naro gobtuvu. Jo kelnės per kelius blizgėjo, o vieno bato puspadis (ji pastebėjo pakeliui į autobusą) buvo beatsiknojąs. Tuoj po vestuvių jis atrodė jei ne gražus, tai bent dailus. Pasigražindavo prieš eidamas į darbą. Kišenėje ant krūtinės laikė du parkerius ir pieštuką. Blizgindavosi batus. Blizgindavo portfelį. Tai buvo dienos, kada jis sakydavo „kai“. Kai sulauksiu paaukštinimo.

— Galėčiau pasakyti, kad mes tiesiog ėjome pro šalį.

Rakibas sukiojosi į visas puses ir gaudė tėvo nosį. Čianu pasidavė. Jis leidosi, kad jam gnaibytų nosį ir tąsytų plaukus. Kūdikis buvo aprengtas mėlyna striukele su tiek sluoksnių po ja, kad net kybojo jo rankos, lyg oras būtų buvęs per sūdrus joms nusileisti. Jis rodė dantukus, visus keturis perliukus, ir krizeno. Naznyn lėtai gėrė informaciją. Tiesiog ėjo pro šalį. Po visų Čianu pastangų jų net nepakvietė užeiti. Kodėl tėvas išleido ją už šito vyro?

Jis tiesiog norėjo manim nusikratyti, pamanė jinai. Norėjo, kad išvykčiau toli toli, kad nekelčiau jam jokių rūpesčių. Jis nesirūpino, kas mane perims iš jo rankų. Jei būčiau žinojusi, kokios tai bus vedybos, koks tai bus žmogus!..

Ir ką? Ką tada? Būčiau pasprukusi kaip Hasina? Būčiau pabėgusi su šlavėju? Cha. Vestuvių dieną būčiau verkusi. Taip ir dariau! Aš ir verkiau. Ir kas nuo to geriau?

Ji laikė glėbyje Rakibą ir lingavo jį pirmyn atgal, nors jis ir neketino miegoti. Iš už nugaros atėjo aštrus karštas kvapas, kai atsisėdo naujas keleivis su maistu, įvyniotu popieriun. Šviesa autobuse buvo apsiblaususi. Jis burzgė, tarškėjo ir leido geltonus teršalus. Net Rakibo veidelis šitoje šviesoje atrodė nesveikai. Dukart suskambo varpelis, greitai, gražiai ir nekantriai, ragindamas judėti toliau. Nuožmiai sudrebėjo autobuso grindys ir sėdynės, lyg būtų praėjęs uraganas.

Jos darbas — sėdėti ir laukti. Net jei tiesiai į ją lėktų uraganas. Daugiau ji neturėjo ką daryti. Nieko daugiau Dievas nenorėjo, kad ji darytų. Kartais ji užsimanydavo pašokti ir pabėgti. Šiaip ji nenorėjo bėgti, bet nenorėjo ir ramiai sėdėti. Koks sunkus buvo šitas darbas — ramiai sėdėti. Bet iš tikrųjų nebuvo ko skųstis. Čia Čianu, kuris jai švelnus ir niekada jos nemuša. Čia Rakibas. Ir dar tas beformis bevardis dalykas, atšliaužęs jai per pečius, įsisukęs į plaukus ir nuodijantis plaučius, verčiantis ir nerimauti, ir būti apatiškai. Ko tu nori iš manęs? — klausė jinai jo. O ko *tu* nori? — šnypštė jis jai atgal. Ji prašydavo palikti ją ramybėje, bet jis neatstodavo. Ji apsimesdavo, kad negirdi, bet jis šaukdavo dar garsiau. Ji derėdavosi su juo. Kad daugiau nevalgys naktimis. Daugiau nesvajos apie ledą, pačiūžas ir blizgučius. Nepraleidinės maldų. Neapkalbinės. Neberodys nepagarbos vyrui. Ji siūlė visus tuos dalykus, kad tik ją paliktų ramybėje. Bet jis ramiai klausėsi, o paskui įsirausė giliau į jos vidaus organus.

Galbūt, jai atėjo tokia mintis, visi turi tokį dalyką. Svarbiausia — nekreipti dėmesio. Atsukti tam nugarą. Kaip Ama. „Aš nieko nenoriu iš šio gyvenimo, — sakydavo ji. — Nieko neprašau. Nieko nesitikiu“. Hasina net šokteldavo nuo tokio pasakymo. „Jei nieko neprašai, tai nieko ir negausi!“ Tačiau ji įrodė, kad teisi mama. „Kaip galiu būti nusivylusi?“ Naznyn tai atrodė prasminga. Nebuvo aišku tik viena. Amos kentėjimų priežastis.

— Mes kentėsime tylomis.

Dešimtųjų Naznyn metų vasarą ilgam buvo atvykusi Amos sesuo. Oras buvo karštas ir drėgnas, tarsi sugėręs nesuskaitomų kūnų prakaitą. Pliūptelėjo skandalas. Kažkas apsėdo Mustafą, karvių piemenį. Šitas nedidukas žmogus rankutėm ir kojytėm lyg degtukai,

vaikščiojantis šipulys, pagrobė merginą iš gretimo kaimo ir laikė ją džiunglėse tris dienas ir tris naktis.

— Tylomis, — pasakė Ama.

Jos sesuo mąsliai nusispjovė ir patikrino pajamas. Abi moterys sėdėjo viduje, pasislėpusios nuo saulės. Naznyn stovėjo duryse, šviesos rombe.

Ką jos kentė? Naznyn norėjo paklausti. Jos tėvas nebuvo turtingiausias žmogus kaime, tačiau antras pagal turtingumą.

— Tai viskas, kas liko mums gyvenime, — pasakė tetulė.

Atvykusi ji įsitvėrė Amos, ir jos abi verkė taip ilgai ir taip karštai, kad Naznyn išsigando, jog kažkas mirė. Naznyn teikė pirmenybę Mumtaz, kuri nebuvo linkusi verkti ir kuri per tuos ilgus vizitus nesipainiodavo akyse.

— Mes juk tik moterys. Ką galim padaryti?

— Jie tai žino. Todėl taip ir elgiasi.

— Dievas sutvėrė šitokį pasaulį.

— Pasakiau jam, kad negrįšiu.

— Pasakei.

— Jei jis taip ir darys, taip ir bus.

— Taip sakei ir praeitą kartą.

— Ką dar galėčiau padaryti?

Pokalbis tęsėsi, vis sukdamasis apie tą patį, ir Naznyn klausėsi, tyliai kvėpuodama ir tikėdamasi, kad jei jos užmirštų ją esant, gal atskleistų savo sielvarto šaltinį. Tai kažkas dėl to, jog esi moteris — dėl šito ji buvo tikra. Kai bus moteris, ji išsiaiškins. Ji laukė tos dienos. Ji troško praturtėti šita neganda, nublokšti savo vaikiškas kelnaites ir ilgą maršką ir imti dėvėti šitą kančią — prabangią, sluoksniuotą ir sodrių spalvų kaip saris, gaubiantis kupinus rūpesčio Amos kaulus.

Hasina nusitempė ją šalin, ir jos atliko reidą į sandėlį tamarindo padažo ir chnos. Jos sukišo pirštus į tamarindą ir čiulpė jį lyg saldžiarūgštį irisą. Su chna jos išsipiešė ant delnų apskritimus ir žvaigždes, o paskui išsitepė juos statydamos pilis dulkėse. Hasina pynė plaukus Naznyn, o Naznyn supynė Hasinai dvi storas kasas ir surišo jas viršugalvyje. Hasina atrodė lyg princesė. Jos veidas neturėjo trūkumų, simetriškas, pasakiškas. Ji beveik nepriklausė šiam pasauliui. Lotosas ant mėšlo krūvos. Ji nebuvo sutverta kančiai.

Tą popietę, kai saulė atnešė kaimui poilsį ir patiesė jį ant lovų ar grindų miegoti, Naznyn nesijautė pavargusi. Ji ėjo aplink tvenkinį ir užlipo gyvatei ant sidabrinės nugaros, o ta nuslydo į vandenį ir pati virto tviskančiu ratilu. Ji šiek tiek palipo į amros medį ir įsisprаudė tarp dviejų šakų pasižiūrėti į lygius laukus. Artimesnieji buvo prašmatniai žali, sodrūs ir gilūs, bet tolimesni laukai, pilni auksinių džiuto žiedų, blizgėjo lyg veidrodžiai. Saulė juos blizgino, kol jie pradėjo tviskėti. Ji spėliojo, ar ištekėjus reikės keliauti taip toli kaip tie laukai. Pagalvojo, kad jai nepatiks taip toli keliauti. Tada nusileido ir paėjėjo takeliu, vedančiu į mokyklą, kurioje mokėsi vaikai iš trijų artimiausių kaimų. Jos sandalai kėlė dulkių debesis, o kelią per lomą gaubė moskitų rūkas. Marškiniai lipo prie nugaros, o veidas buvo drėgnas, lyg ji eitų per nematomą dušą. Judėjo tik moskitai. Paukščiai miegojo. Net galingas laumžirgis, atlėkęs į taką, gulėjo priblokštas kaitros, liepsnojančiais sparnais.

— Pššš!

Naznyn apsisuko. Vėl atsisuko.

— Pššš!

Pririštas prie medžio, karojo negyvėlis. Jo riešai buvo pritvirtinti prie šakos, o kojos kybojo kelis colius virš žemės. Galva nuvirtusi į priekį, lyg būtų nulaužtas sprandas.

— Prieik arčiau, — sugargėjo jis.

Naznyn išgirdo, kaip pati ryja seilę. Pajuto, kaip toji teka per ryklę. Žmogus dėvėjo nudriskusią baltą strėnjuostę. Jo kojų sąnariai rodėsi ryškiai per dideli. Šonkauliai buvo nelyginant vištos karkasas. Tai piemuo Mustafa, dar ne visai miręs.

Ji žingtelėjo medžio link. Tyla. Ji dar pažengė pirmyn. Vis tiek nieko. Tik kai ji priartėjo tiek, kad galėjo jį užuosti, jis vėl prabilo. Šį kartą jis pakėlė galvą. Akys buvo išsprogusios, o lūpų kampučiuose pridžiūvę kažkas balta.

— Atrišk mane. Gera mergaitė.

Jis kalbėjo, lyg jam būtų patikęs toks žaidimas, bet išdaigoms atėjo galas. Naznyn uždėjo rankas ant medžio kamieno. Ji nežinojo, kaip lipti į tą medį, kad pasiektų jo riešus. Ji abejojo, ar iš viso lips į jį. Mustafa buvo nubaustas.

— Tada atridenk ana tą akmenį. Arba rąstą — taip bus lengviau. Padėk man po kojom.

Jo balsas gergždė ir lūžinėjo, bet dabar atrodė, kad jis pyksta ant jos. Jo galva vėl nukaro, ir ji girdėjo, kaip gergždžia jam kvėpuojant. Ji apėjo medį ir atsisėdo ant kelmo. Iš nugaros Mustafa atrodė lyg medinė marionetė su keliomis nutrūkusiomis virvėmis. Ji spėliojo, ar jis nenumirs bežiūrint ir ar ji supras, kada jis miršta. Ji nenorėjo, kad jis mirtų, bet neatrodė įmanoma sutrukdyti tokiam reikšmingam įvykiui. Jai atrodė, kad žmonės gali supykti, jei ji išlaisvins šitą nusikaltėlį, kuris buvo nubaustas, bet ne tai rišo jai rankas. Gyvybės ir mirties reikalai tiesiog netilpo jos akiratin.

Po kurio laiko, kai nuo sėdėjimo nutirpo užpakalis ir jau ėmė troškinti, ji pagalvojo, ką jam galėtų padaryti. Ji nueis ir atneš vandens. Mustafa, rodos, užmigo. Ji patraukė jam už blauzdos, ir jis suvaitojo.

— Einu vandens, — pasakė ji. — Galiu atnešti ir kokoso ledo, — pridūrė ji.

Ji pasileido bėgti ir nusprendė, kad jeigu grįžus Mustafa bus dar gyvas, ji sugalvos, kaip įlipti į medį ir jį išvaduoti. Jeigu jis dar bus gyvas, samprotavo jinai, tai bus vis tiek išgyvenęs ir aš nieko nesugadinsiu. Ji atskleis paslaptį Hasinai, jeigu ras ją, bet Amai nieko nesakys. Jei ten bus Aba, ji nežiūrės į jį, kad jis neišskaitytų ko nors jai iš veido. Gal tai jis liepė taip nubausti. Ji nenorėjo irgi būti nubausta.

Take ji prasilenkė su trim vyrais, nešančiais lentgalius. Vienas iš jų buvo brolis to vyro iš gretimo kaimo, kurio dukra buvo pagrobta. Praeidami jie juokėsi ir pokštavo, ir linksmai mojavo savo didelėmis lazdomis, lyg būtų išėję pažaisti kriketo. Kai Naznyn apsigręžė, ji pamatė, kaip jie susibūrė aplink Mustafos medį — trys nedidelės tuščiavidurės figūrėlės tolumoje, lėtai šokančios aplink vieną besisukantį dalyvį.

Jie priėjo nedidelį darželį prie namų, apjuostą įvairiaspalvių šaligatvio plokštelių, įvairiausių dydžių ir spalvų, lyg iš didžiulio aukščio būtų buvusi paleista milžiniška vaza, kurios nuodužos nukrito tiesiai

priešais namą. Po langu į tamsą spoksojo gipsinė žąsis raudona taškuota skrybėlaite. Prie pat durų linksmai kojas raitė ir spaudė šypseną trijų pėdų aukščio policininkas. Kitos figūros — susigūžę niūrūs nestandartinio dydžio gyvūnai ir neūžaugos žmonės. Pats namas nieko nesakė. Už užuolaidų degė šviesos.

— Turtinga nuosavybė, — įvertino Čianu. Jis kalbėjo pašnibždom. — Tai itin padori zona. Čia nė vieno tavo silhetiečio. Jei pamatysi kokį rudą veidą, būk tikra, kad ne iš Silheto.

Naznyn laikė Rakibą ant klubo. Ji spėliojo, ar Čianu paskambins į duris, ar jie tiesiog nueis ir vėl sės į autobusą.

— Mes ilgai nebūsime, — pasakė Čianu. — Persimesime keliais žodžiais ir eisime. — Jis paspaudė skambutį, ir tas suskambo stebinama melodija. — Žinoma, neprieštarausiu, jei jie pakvies pasilikti vakarienės.

Durys atsivėrė. Į staktą atsišliejo moteris trumpu violetiniu sijonėliu. Šlaunis dengė medžiaga, o žemiau sijono krašto kyšojo pora įdubusių kelių. Rankos sukryžiuotos po krūtine. Tarp violetinių lakuotų nagų kyšojo cigaretė. Nosis stora, o akys ieško, su kuo susirėmus. Plaukai pakirpti trumpai lyg vyro ir padažyti kažkokia rūdžių spalva.

— Taip? — tarė ji angliškai.

— Manau, čia ne tas namas, — Čianu sumurmėjo Naznyn.

— Ko ieškote? — paklausė moteris, šįkart bengališkai.

— Atsiprašau jūsų. Ieškome daktaro Azado. Gal jūs galėtumėte parodyti jo namą?

— Tikrai galiu parodyti, — pasakė moteris. — Stoviu jame.

5 skyrius

Ji parodė jiems į svetainę, kur dujinę krosnelę saugojo du riaumojantys tigrai. Naznyn nuskendo didelėje aukso spalvos sofoje. Čianu padėjo kalodžemo dėžę ant paauksuoto, letenomis vietoj kojų stalo ir stovėjo rankomis už nugaros, tarsi bijodamas ką nors sudaužyti. Rakibas pliaukštelėjo riebiomis rankutėmis kviesdamas tarnus, kurie tikriausiai slapstėsi virtuvėje.

Ponia Azad užgesino nuorūką dramblio kaulo inde. Ji nykščiu pasitaisė apatinuką ir sukrutino įmantrią drabužio nugarą.

— Minutėlę, — pasakė ji ir nužingsniavo į prieškambarį. — Azadai! — sušuko ji. — Pas tave svečiai.

Naznyn apsikeitė žvilgsniu su vyru. Jis pakėlė antakius ir nusišypsojo. Ji nuleido juoką Rakibui į skruostą.

Ponia Azad įkopė į krėslą. Ji pasikišo pėdas po užpakaliu, ir jos sijonas nušliaužė didžiulėmis rudomis šlaunimis. Čianu kiek susvyravo. Naznyn įsmeigė akis į užuolaidas: mylios aksomo, suklostyto auksiniais kaspinais, medžiagos pakaktų bokštui apvynioti. Čianu atsikrenkštė. Ponia Azad atsiduso. Ji sukišo pirštus į rankoves ir suspaudė krūtis. Kūdikis ėmė rangytis, ir Naznyn nuleido jį ant storo kreminio kilimo, kur jis truputį atpylė vakarienės. Naznyn uždėjo koją ant dėmės.

Pamažu Naznyn perprato, kad Čianu spokso kažkur virš jos peties. Pasukusi galvą, ji pamatė duryse stovintį daktarą Azadą. Atrodė, abu vyrai sustingo. Daktaras buvo švarutis it siuvėjo manekenas. Jis laikė rankas gražiai prie šonų. Iš tamsaus kostiumo kyšojo balti rankogaliai. Apykaklė ir kaklaraištis laikė jo ryškų smakrą, o plaukai buvo

sušukuoti iki juodo blizgesio. Jis atrodė nelyginant išvydęs vaiduoklį. Naznyn pasižiūrėjo į Čianu. Vargšas vaiduoklis — suplyšusiais batais ir per didele žalia striuke.

— Dėl Dievo meilės! — tarė ponia Azad. — Nešk savo draugams atsigerti. Aš visą dieną ant kojų. — Ji kilstelėjo krūtis ant krūtinės. — Aš gersiu alaus.

Nuo to jie sujudo.

— Mes tik ėjome pro šalį, — skubotai paaiškino Čianu, lyg staiga prisiminęs išmoktus žodžius.

Daktaras Azadas patrynė rankas:

— Džiaugiuosi galėdamas jus pasveikinti. Bijau, kad, ee, mes jau pavalgę, antraip...

— Pasiliksite vakarienės, — nukirto jo žmona. Ji iššaukiamai pažvelgė į Naznyn savo kovai pasiruošusiom akim. — Mes dar nevalgėm.

Daktaras Azadas palingavo ant kojų pirštų.

— Dar ne visai valgę. Tik užkandę, ir tiek.

Jie valgė vakarienę iš padėklų, pasidėję juos ant kelių. Neaiškią mėsą su drungnu padažu ir virtomis bulvėmis. Priminė kartoną, išmirkusį vandenyje. Ponia Azad įjungė televizorių ir padidino garsą. Ji mesdavo piktą žvilgsnį į Čianu ir savo vyrą tiems besikalbant ir pakeldavo ranką, kai užsimanydavo, kad jie abu nutiltų. Ji išgėrė antrą alaus stiklinę ir atsiraugėjo rami bei patenkinta. Jos vyras iš pradžių atnešė apelsinų sulčių, ir ji pašoko nuo kėdės, tarsi norėdama jam trenkti. Daktaras Azadas išgėrė dvi stiklines vandens savo pedantišku stiliumi. Peilį su šakute jis naudojo tarsi chirurginius instrumentus. Naznyn pastumdė po lėkštę suzmekusį valgį ir suspaudė pilvą, kad tas neurgztų.

— Paseksiu jūsų pavyzdžiu, — kreipėsi Čianu į ponią Azad, — dėl alaus.

Savo pasiūlymą jis pateikė taip, it dovanodamas jai inkstą. Ta gūžtelėjo pečiais ir toliau spoksojo į ekraną.

Mano vyras nesimeldžia, o dabar geria alkoholį, pamanė Naznyn. Rytoj turbūt jau valgys kiaules.

— Žinoma, Saudo Arabijoje visi geria, — pasakė Čianu. — Net karališkoji šeima. Visi šventeivos. Aš pats manau, kad stikliukas retkarčiais — nieko bloga.

— Kaip medikas, nerekomenduočiau. Dėl religinio aspekto neturiu nuomonės.

— Matai, — Čianu prabilo balsu žmogaus, ilgai ir sunkiai svarsčiusio apie tai, — čia tai yra kultūros dalis. Tai giliai įsismelkę į visuomenės audinį. Jei gersi tenai, namie, rizikuoji tapti atstumtuoju. Londone rizikuoji tuo pačiu, jei negersi. Tada tai tampa pavojinga, ir jie pradeda gerti tokie jauni, kad lengvai gali virsti alkoholikais. Man pačiam ir tavo žmonai tas negresia.

Jis pažvelgė į šeimininkę, bet toji buvo iki ausų įsitraukusi į pašėlusio, smarkaus bučiavimosi sceną. Čianu vis dar vilkėjo lauko drabužiu. Jis drybsojo kėdėje plačiai praskėtęs kelius, sukryžiuotomis blauzdomis. Atrodė lyg sodininkas, atvykęs užmokesčio.

Ne pirmą kartą Naznyn nusistebėjo, kas atvesdavo daktarą Azadą pas Čianu. Jie netiko vienas kitam. Galbūt jis ateidavo dėl maisto.

— Mes būsim Dakoje, kol Ruku dar negrės joks pavojus. Aš jau suplanavau namą, ar nesakiau tau? Labai paprasto, labai klasikinio stiliaus. Pats rengiuosi būti jo architektas.

— Taip, — tarė daktaras, — kodėl gi nepabūti architektu?

— Būtent. Kokia prasmė mokėti kam nors kitam?

— Būk architektas. Būk dizaineris. Būk raketų mokslininkas.

Čianu pažvelgė sutrikęs.

— Dėl dizaino galėčiau pagalvoti, bet mokslui, turiu prisipažinti, turiu labai silpnus pagrindus, — jis kukliai praskėtė rankas. — Bet kokiu atveju namui dar neturiu pakankamai lėšų.

— Na, bet kai būsi paaukštintas... — daktaras Azadas sėdėjo tiesus ant kėdės su nelanksčiu atlošu. Jis laikėsi rankomis taip, lyg būtų norėjęs išspausti iš jų kraujo. Nuo to reikalo su gėrimais jis nė kartelio nepažvelgė į žmoną.

— Per ilgai užsibuvau savivaldybėje. Ilgos tarnybos niekas neskaičiuoja. Vietinis jogas išmaldos negaus. Tačiau turiu numatęs porą darbelių. Vystau vieną du sumanymus. Prekyba baldais, antikvariniais dirbiniais, kelios importo ir eksporto idėjos. Jie pamažėle bręsta ir nyksta. Problema — kapitalas. Jei neturi pinigų, ką padarysi?

Daktaras nusišypsojo savo ypatingu būdu — pakėlęs antakius, nuleidęs lūpas.

— Šiek tiek užsidirbti?

— Man nereikia labai daug. Tik kad užtektų namui Dakoje ir liktų Ruku išsilavinimui. Nenoriu, kad jis čia trūnytų su visais tais skustagalviais ir girtuokliais. Nenoriu, kad jis augtų šioje rasistinėje visuomenėje. Nenoriu, kad atsikalbinėtų prieš motiną. Noriu, kad gerbtų tėvą, — Čianu balsas ėmė skambėti aistringai. Ponia Azad sušnypštė ir iškėlė ranką violetiniais nagais. Čianu perėjo į garsų šnabždesį. — Vienintelis kelias — parsivežti jį namo.

Įėjo mergaitė ir atsistojo vidury kambario įsisprendusi rankomis į klubus. Ji buvo paveldėjusi tvirtas motinos kojas, bet sijonas buvo gerais keliais coliais trumpesnis. Šnekėjo angliškai. Naznyn sugavo žodžius „baras“ ir „pinigai“. Jos motina suniurnėjo ir pamojo į daktarą Azadą. Daktaras sudrebėjo. Jis metė kelis aštrius žodžius. Pečiai jam siekė virš ausų. Čianu sujudėjo kėdėje ir sukosėjo. Mergaitė kramtė gumą. Ji pasukiojo auskariuką nosyje, lyg tašką, kurį rengėsi paspausti. Jos plaukai buvo nublukinti ta pačia rūdžių medžiaga, kuria buvo nudryžuota motinos galva. Ji pakartojo reikalavimą. Čianu ėmė niūniuoti. Naznyn sprandas užsidegė. Daktaras pradėjo kalbėti, bet jo žmona išskėtė rankas. Ji pasikėlė iš krėslo ir pačiupo rankinę.

Mergaitė paėmė pinigus. Ji pažvelgė į Naznyn ir kūdikį. Pasižiūrėjo į Čianu. Daktaras griebėsi savo kėdės. Jis suspaudė pėdas ir kelius. Nuo jo plaukų it šalmo atsimušė šviesos ratas. Jis niekaip nepaleis tos kėdės. Vien tai jį palaikė. Mergaitė įsikišo pinigus į palaidinės kišenę.

— Salam aleikum, — pasakė ji ir išėjo į barą.

Ponia Azad išjungė televizorių. Eikim, pagalvojo Naznyn. Ji pabandė akimis duoti ženklą Čianu, bet jis tik tuščiai šyptelėjo jai.

— Tai mūsų gyvenimo tragedija. Būti imigrantu — tai gyventi tragedijoje.

Šeimininkė pakėlė galvą. Ji patrynė savo svogūnišką nosį:

— Apie ką jūs kalbate?

— Apie kultūrų susidūrimą.

— Atsiprašau?

— Ir kartų konfliktą, — pridūrė Čianu.

— O kur tragedija?

— Tai ne vien imigracija. Apie tai rašė Šekspyras, — jis atsikrenkštė ir pasiruošė ilgai citatai.

— Nusirenkite striukę. Tai veikia man nervus. Kas jūs? Profesorius?

Čianu išskleidė rankas.

— Turiu Dakos universiteto anglų literatūrologo laipsnį. Studijavau Britų universitete — filosofiją, sociologiją, istoriją, ekonomiką. Nesiskelbiu esąs išsimokslinęs džentelmenas. Bet galiu jums, madam, atvirai pasakyti, kad nuolat mokausi.

— Tai kas jūs tada? Studentas? — neatrodė, kad tai jai būtų padarę įspūdį. Nedidukės, giliai įsodintos jos akys spindėjo kietai ir purvinai kaip anglys.

— Tam tikra prasme ir jūsų vyras, ir aš — studentai. Taip mes ir susipažinome — per bendrą meilę knygoms, meilę mokymuisi.

Ponia Azad nusižiovavo.

— Na, taip, mano vyras — labai rafinuotas žmogus. Jis sukiša nosį į knygą, nes tikro gyvenimo kvapas jį žeidžia. Tačiau jis nuėjo ilgą kelią. Ar ne taip, brangusis?

Jis ateina pas mus į butą, kad pabėgtų nuo jos, pamanė Naznyn.

— Taip, — pratarė daktaras. Jo marškinių apykaklė buvo prarijusi kaklą.

— Iš pradžių, kai mes atvažiavom, — papasakok jiems, papasakok, — gyvenom vieno kambario lūšnoj. Pietų valgėm vien ryžius ir dalą, ryžius ir dalą. Pusryčių — ryžius ir dalą. Priešpiečių gėrėme vandenį, kad išpamptų pilvas. Taip jis baigė medicinos mokyklą. O dabar — pažiūrėkit! Žinoma, daktaras — labai rafinuotas. Kartais jis pamiršta, kad be mano šeimos pagalbos jis neturėtų visų tų raidžių prie savo vardo.

— Tai pasakojimas apie sėkmę, — apibendrino Čianu, pamankštindamas pečius. — Tačiau už kiekvieno pasakojimo apie imigranto sėkmę slypi gilesnė tragedija.

— Būkite malonus, paaiškinkite, kokia tragedija.

— Kalbu apie Vakarų ir mūsų pačių vertybių susidūrimą. Kalbu apie pasipriešinimą asimiliavimui ir poreikį išlaikyti savo identitetą ir

paveldą. Kalbu apie vaikus, nežinančius, kas jie. Kalbu apie svetimumo jausmus, gimdomus visuomenės, kur dominuoja rasizmas. Kalbu apie baisią kovą už blaivų mąstymą, besistengiant išrūpinti savo šeimai visa, kas geriausia. Kalbu apie...

— Nesąmonė!

Čianu pasižiūrėjo į daktarą Azadą, tačiau jo draugas tik studijavo plaštakų išorę.

— Kodėl jūs viską padarote taip sudėtinga? — paklausė daktaro žmona. — Asimiliavimas to, svetimumas ano! Aš jums pasakysiu kelis paprastus faktus. Faktas: mes gyvename Vakarų visuomenėje. Faktas: mūsų vaikai kuo toliau, tuo labiau bus vakariečiai. Faktas: tai nėra blogai. Mano dukra laisvai ateina ir išeina. Ar būčiau norėjusi taip džiaugtis savimi, kai buvau jauna? Taip!

Ponia Azad pakilo nuo kėdės. Naznyn pamanė — ir nuo to pasijuto truputį apsvaigusi — *ji irgi eis į barą*. Tačiau šeimininkė nuėjo prie krosnelės ir pasilenkė per juosmenį jos uždegti. Naznyn nukreipė žvilgsnį.

Ponia Azad tęsė:

— Paklausykit, Bangladeše aš apsirengiu sarį, dengiu galvą ir taip toliau. O čia aš einu dirbti. Dirbu su baltomis merginomis ir esu tiesiog viena iš jų. Jei noriu eiti namo ir valgyti karį — mano reikalas. Kai kurios moterys čia praleidžia dešimt, dvidešimt metų ir prasėdi virtuvėje, kiaurą dieną maldamos prieskonius, ir išmoksta vos porą žodžių angliškai, — ji pažvelgė į Naznyn, kuri buvo susitelkusi į Rakibą. — Jos vaikšto prisidengusios nuo galvos iki kojų savo mažuose kalėjimuose, o kai kas nors jas pašaukia gatvėje, jos susikremta. Visuomenė — rasistinė. Visuomenė — visiškai bloga. Joms viskas turi pasikeisti. Jos pačios nekeistų nė vieno dalyko. Tai, — ištarė ji, baksnodama į orą, — tai yra tragedija.

Kambaryje tvyrojo ramybė. Oras buvo per ryškus, stipri šviesa nieko neslėpė. Akimirkos ateidavo ir nueidavo, ir niekas nepalengvino jų slinkimo.

— Kiekvienas turi savo tragediją, — galiausiai apibendrino Čianu.

Jo lūpos ir antakiai smarkiai kažką sau dirbo. Rakibas liko nepa-

tenkintas tokia išvada. Jis įsispoksojo į tėvą įdėmiai lyg kobra ir tada ėmė verkti.

— Eikš su manim, — pakvietė ponia Azad Naznyn. — Turiu kai ko kūdikiui. Miegamajame ji pasikuitė spintelėje ir ištraukė apkramtytą meškiuką. Ji pabandė sudominti vaiką, bet Rakibas tik trynė akis ir nusisuko miegoti. Naznyn pakeitė jam vystyklus ir aprengė pižamą. Jis nepabudo. Ponia Azad užsirūkė cigaretę. Viena ranka ji glostė Rakibui galvą, o kita rūkė. Stebėdama dabar ją, Naznyn pajuto lyg ir susižavėjimą šia moterimi, šita storanose gatvės kariūne. Ir ji suprato, ko ateidavo daktaras. Ne dėl maisto, ne bėgdamas nuo šios moters violetiniais nagais (nors gal ir dėl šitų dalykų), ne mokymosi meile pasidalyti, ne pasiskolinti knygų ar pasiginčyti dėl bibliotekos ant ratų, literatūros, politikos ar meno. Jis ateidavo kaip mokslo žmogus stebėti reto egzemplioriaus — nelaimingumo, didesnio nei jo paties.

Ji nubudo iš sapno. Hasina — siuvykloje, lyginanti apykakles, besijuokianti su merginomis. Hasina, besijuokianti su merginomis, lyginanti sau ranką. Hasina, pati sau besijuokianti, lyginanti sau veidą.

Kūdikis buvo karštas. Galvutė jam degė. Net tamsoje ji įžiūrėjo nuraudusias jo skruostų dėmes. Kurį laiką ji pagulėjo su jo sulenkta rankute savojoje. Mėnesiena skverbėsi pro užuolaidas ir dryžiais gulė ant sienos. Čianu kvėpavo pro burną, leisdamas troškų brizą virš savo šeimos. Šalia lovos lyg didžiulė bjauri nuodėmė stūksojo spinta. Jos viduriuose buvo sukrautos dar dvi išardytos kėdės. Žadintuvas mirksėjo raudona akimi. Naznyn atsisėdo ir užsikėlė Rakibą ant krūtinės. Ji pabučiavo begalinio švelnumo vietelę ant jo kaklelio iš nugaros. Ji pajuto, kaip jo bekaulis kūnelis ant jos įsilieja kaip į formą. Ir viskas. Tai užgožė visa kita ir nustūmė visus klausimus.

Kol ji suvokė, dingo dar vienas akimirksnis. Ji pakėlė kūdikį ir palaikė, tikėdamasi, kad jis pabus ir kad ji galės vėl jį užmigdyti, jau nusiraminusi.

Rakibo galvutė nusviro į priekį. Naznyn išsirepečkojo iš lovos ir nusinešė jį į prieškambarį. Uždegė šviesą.

— Vaikeli, — ištarė ji. — Pabusk.

Pakuteno jam skruostelius, po smakriuku, pažastėles.

— Rakibai, — griežtai pasakė ji. — Tuojau pabusk.

Pasirodė Čianu, kasydamasis tarpkojį. Plaukai jam styrojo piestu, o pro pižamos plyšį virto pilvas. Vaikutis atsimerkė ir, rodės, jau rengėsi kažko pareikalauti iš esamos padėties. Bet jį staiga suėmė ir pavertė savanoriu savo įkaitu miegas. Ant skruostelių liko šypsena.

— Kas yra? — paklausė Čianu.

— Jis serga. Negaliu jo pažadinti.

— Leisk man. Nagi, Ruku, laikas keltis. Atmerk akutes. Ruku! Ruku! Kas jam atsitiko? Rakibai! Kas nutiko? Kodėl jis nepabunda? Kodėl nepabunda?

6 skyrius

Miestas dužo į gabalus. Viskas išlakstė į šukes. Ji tai jau žinojo, nužiūrėjo prabėgom iš skaudžiai balto greitosios vidaus. Paklaikę neono ženklai. Tamsą draskantys automobilių žibintai. Biuro pastatas, trūkęs nuo šviesos. Tos sudužusio miesto šukės.

Ligoninėje ją apėmė panika. Besitrankančios fojė durys, plūstantys balti chalatai, barškantys ryškūs vežimėliai, gurgiantis kavos aparatas. Ji bėgo su sūnumi, nešė jį ilgais koridoriais, o priešais skriejo sienos. Ir tada jie paėmė jį jai iš rankų.

Rakibas gulėjo vaikiškoje lovytėje stiklo sienomis lyg gėlė, kurią palaikė kumštyje ir paleido — nesulaužę, bet suglamžę. Jo rankutės buvo bet kaip atmestos, oda aplink burnytę susiraukšlėjusi, o plotas po šonkauliais įdubęs.

Naznyn prispaudė pirštus prie inkubatoriaus. Jis buvo centras. Pasaulis persitvarkė ir išsidėliojo aplink šitą naują šerdį. Taip reikėjo. Be jo gyvenimas neįmanomas. Jis buvo viduje, ir visa kita atrodė tarytum irgi būtų buvę viduje. Slaugės ir daktarai, kurie šiugždėjo, dūsavo ir būrėsi aplink. Ligoninės pastatas su savo dusinamais kvapais, mirtina tyla ir bauginamais žvangesiais. Krištoliniai bokštai ir raudonų plytų antkapiai. Nuogakojės merginos, tirtančios autobuso stotelėje. Susikūprinę vyrai ir gestikuliuojančios moterys. Gerai nušerti šunys ir pasipūtę balandžiai. Automobiliai, žviegę palei greitąją, raginę ją, tolstantys bangomis.

Ir pats miestas — tik pašvaistė tamsioje žemėje, po dangumi, kuris susilenkė paliesti neramius vandenynus, ir jis šalia jos, bet daugiau jau ne jos, ir triukšmas, užpildęs jos galvą, širdį ir plaučius, buvo toks

didžiulis, kad jei ji būtų atvėrusi burną, nebūtų atlaikę nei langai, nei sienos.

Tris dienas Čianu valgė tik sumuštinius su sūriu iš valgyklos. Ketvirtąją jis grįžo namo ir išvirė ryžių, bulvių ir kalafiorų kario. Jis atnešė maisto plokščiuose apvaliuose indeliuose į ligoninę, ir jie valgė kitame kambaryje, skirtame mirtinai sergančių pabėgėlių šeimoms. Šiltas, svaigus prieskonių kvapas užtvindė orą, tampė už nosies ir kėlė galvas. Sulysusi sena pora, visą dieną prisidengusi rankomis ir besišnabždanti, lyg planuodama itin sudėtingą savižudybės aktą, kuriam laikui atidėjo savo planus ir atvirai įsispoksojo. Paauglys berniukas, būnantis su savo motina ir jai vis duodantis vieną po kito popierinius lapelius, atsisėdo tiesiai, kad viską matytų. Ūsuotas vyriškis lėkštomis tuščiomis žiurkės akimis, vienišas ir miegantis už kėdžių, lėtai apsilaižė.

Naznyn vis valgė ir valgė. Ji švariai išgramdė indelius ir sudėjo juos ant grindų.

— Reikėjo atnešti daugiau, — pasakė Čianu. Jis suėmė jos riešą.

— Taip. Kitą kartą atnešk daugiau.

— Ar nenorėtum trumpam į namus?

— Ne. Dar nevažiuosiu.

— Atnešiau tau kai ko. Kojinės, muilas, ką galėjau rasti.

— Paklodę jam?

— Turiu ją.

— Jam reikia specialios paklodės.

Naznyn pagalvojo, ar neatsikėlus. Ji palauks, kol Čianu paleis ją, kad nepaliktų vaiko vieno. Ji nenorėjo jo palikti.

— Atėjo laiškas iš namų, — tarė Čianu. Jo smakras buvo pilkas nuo šerių, o plaukai — be kokoso aliejaus — gulėjo tarsi nusišėrusio kailio kuokštai. Jis nedaug tekalbėjo, ir jo balsas buvo minkštas it molis.

— Hasina!

— Ne, ne. Laiškas nuo vieno iš mano giminaičių. Išmaldos laiškas.

— Dar vienas.

— Nieko negirdėjau iš to žmogaus kone dvidešimt metų. Kai išvykau, jis buvo jaunas policininkas su nežmoniškais ūsais ir visi visi jo bijojo.

Duris atvėrė daktaras, jis pakalbėjo su paauglio motina. Ji išsipūtė nosį ir padavė berniukui permirkusį medžiagos gabalėlį. Išeidama su daktaru ji peržvelgė kambarį, lyg tas būtų ją išdavęs. Berniukas šnirpštelėjo. Jis taip žemai nuslydo kėdėje, kad kone iškrito. Čianu tvirčiau suspaudė Naznyn riešą.

— Kartkartėmis apie jį vis išgirsdavau. Iš kyšių jis pasistatė didelį namą ir vis kilo laipsnis po laipsnio. Jis turėjo keturis ar penkis tarnus, o jo žmona rengdavo puikiausius vakarėlius. Ir ne tik tai. Jis pirko amerikietišką automobilį. Kraislerį ar ševrolė, kažką tokio. Apie tai kalbėjo visas miestelis.

Naznyn nusišypsojo vyrui. Nes dabar jis kalbėjo tik su ja. Už jos pečių jau nieko nebuvo. Auditorija galiausiai išsiskirstė namo. Ji trumpam priglaudė laisvą ranką jam prie apvalaus skruosto. Čia, tarp šitų žmonių be valstybės, buvo leidžiama taip liesti — kur taisyklės nežinomos ir bet kokiu atveju negalioja.

— Dabar panašu, kad pinigai iš kyšių nuseko. Jis per senas mosuoti lazdele. Arba jau ir išspirtas lauk. Neaišku, kas nutiko. Bet dabar turi tik vieną tarną ir jam reikia pagalbos, — Čianu paleido ją. Pasitrynė šlaunis. — Jis prašo manęs Dievo vardu neleisti kentėti jo šeimai. Jis prašo tik dėl jų, ne dėl savęs.

— Neatsakyk jam, — patarė Naznyn. Jis skaitydavo ir skaitydavo tuos laiškus. Atsakymams sugaišdavo daugiau laiko nei studijoms, ir dažniausiai jie likdavo stalčiuje. — Tiesiog išmesk.

— Jis dabar teturi vieną tarną.

Naznyn pajuto, kaip iš pilvo kyla juoko burbulas. Ji išleido jį, prisidengusi ranka:

— Neleisk jo šeimai kentėti, — ištarė ji dusdama.

Čianu pažvelgė į ją suspaudęs savo vilnonius antakius. Ji nevaliojo liautis. Jis nusišypsojo. Ji pajuto, kad kiti žiūri į juos, keistą rudą porą, besijuokiančią ir besišypsančią. Sario krašteliu ji nusibraukė ašaras.

Rakibui ant veiduko buvo kaukė. Ji tiekė jam deguonį, kadangi, kaip paaiškino Čianu, jam reikėjo grynesnių dujų nei oras. Jo rankutėse styrojo adatos it milžiniškos ietys, ir aplink jį rangėsi laidai ir vamzdeliai, stori lyg susisukusi virvė. Rakibas plačiai atmetė plonytes rankutes ir kojytes. Išbėrimas, vos nenuvaręs jo į kapus, tos mažutės raudonos sėklytės dabar jau nebuvo tokios ryškios. Pasikeitė žymių forma ir spalva, jos pūpsojo pasklidusios po jo kremišką odelę tarsi sutrintos uogos. Rankutėmis jis siektelėjo už lovelės. Veidelis buvo susuktas į ryžtingą kamuoliuką. Naznyn pagalvojo apie žaidimą, kurį žaisdavo su Hasina, kaip jos linkdavo į vėją, plakantį ežerą ir gobiantį jas šiurkščiam glėbyje, pliauškinantį pasipūtusias jų kelnes ir laikantį iškeltas rankas.

Rakibas vis dar miegojo. Kartais jis atsimerkdavo, bet jo akys nieko nematė. Naznyn įdėjo į lovelę jo specialią paklodėlę. Ji įsitaisė kietoje lietos kėdės plastmasėje. Čianu sėdėjo kitoje pusėje, sukryžiavęs ant krūtinės rankas. Vos tik pro šalį eidavo slaugė, jis jas beveik atkryžiuodavo ir pažvelgdavo aukštyn.

Aba ne taip jau blogai ir parinko. Tai nebuvo blogas žmogus. Pasaulyje egzistuoja daug blogų vyrų, bet ne šitas. Ji galėtų jį mylėti. Gal jau ir mylėjo. Ji manė mylinti. O jei nemylėjo, tai greitai pamils, nes dabar ji suprato, kas jis toks ir kodėl. Po supratimo eis meilė.

Per ilgas, halogenu apšviestas naktis ir lėtai tirpstančias dienas kai kas tapo aišku. Joje dundėjęs ūžesys, tartum gigantiška bitė butelyje, jau buvo liovęsis. O įkandin jo atėjo visiška ramybė. Naznyn sėdėjo ir stebėjo sūnų, stebėjo vyrą, besisukiojantį aplink: griebiantį daiktus ir vėl juos padedantį, vis atsitrenkiantį į vežimėlius ir slauges, klausinėjantį daktarus, kalbinantį sanitares, įnikusį į diagramas ir straipsnius, traukiantį tai šen, tai ten kėdes, einantį kavos, einantį arbatos, surenkantį neišgertus puodelius ir išlaistantį juos, neprineštus iki kriauklės.

Jos susierzinimas dėl vyro užuot nuolat augęs, kaip darėsi trejus metus, ėmė silpti. Pirmą kartą ji pajuto, kad jis ne toks jau skirtingas. Pačiame viduje jis buvo toks pat kaip ji.

Visą laiką, kai Naznyn imdavosi maldų ir stengdavosi išvalyti savo mintis ir kiekvieną naują dalyką vertinti su dėkingumu ar abejingumu, Čianu veikdavo savo metodais. Jis ieškojo to paties esminio dalyko. Bet jis manė galėsiąs nutverti jį iš lauko ir prisispausti prie krūtinės lyg skydą. Diplomai, paaukštinimas, Dakos namas, biblioteka, kėdžių restauravimo verslas, importo ir eksporto planai, nepabaigiamas skaitymas. Tai buvo jo paties sukurti įrankiai. Su jais jis stengėsi susikurpti vietelę, kur galėtų rasti ramybę mintims.

Kur Naznyn pasisukdavo vidun, ten jis išsiversdavo laukan; kur ji stengdavosi susitaikyti, jis šokdavo kautis; kur ji bandydavo nuslopinti protą ir numarinti mintis, jis garsiai ginčydavosi; ji nenorėjo žiūrėti nei į praeitį, nei į ateitį, o jis gyveno išimtinai tik jose. Jie ėjo skirtingais keliais, tačiau, kaip ji suvokė, keliavo tą pačią kelionę.

— Dabar jam bus gerai, — pasakė Čianu.

— Žinau.

— Greitai parsivešime jį namo.

— Kai tik jis bus pasiruošęs.

— Maniau, viskas jau baigta.

— Žinau, — pratarė ji, neabejodama, kad niekada nebūtų leidusi taip atsitikti.

Nors valandų valandas praleisdavo prie lovelės, ji ne šiaip sau sėdėdavo. Jos rankos gulėdavo sulenktos ant kelių sario klostėse, kietais rudais krumpliais minkštame raudonyje. Ji buvo tyki nelyginant gyvatės užklupta mangusta. Tykesnė už audros nuvalytą dangų. Bet guvesnė kaip dar niekad iki šiol. Ji troško, kad jis gyventų, ir jis liko gyvas. Tyloje ji suvokė daugelį dalykų, daugiausia tai, kad ji nepaprastai, nenusakomai laiminga.

Atėjo Nazma ir Sorupa ir sudėjo po dešimt pirštų ant lovelės šonų.

— Dievui patiko padaryti visus mano vaikus stiprius ir sveikus, — pasakė Nazma. — Ketvirtąjį taip pat, jaučiu jo kojukes. Kokios stiprios! — ji patrynė apvalų savo pilvą.

Naznyn pažvelgė į ją. Netrukus gims dar vienas vaikas, bet iš

Nazmos sunkiai tai pasakytum. Nėštumai ateidavo ir praeidavo, o apvalumas vis likdavo.

Sorupa tarė:

— Ir dar Jam patinka padaryti mano vaikus tinkamiausio ir sveikiausio charakterio.

Nazma palietė pirštais Rakibo kaktą. Ji metė žvilgsnį į Sorupą:

— Kas tau yra? Ar atėjai piktdžiugiauti ir girtis prie ligonio lovos?

Sorupa prikando lūpą ir nudelbė akis į šalį.

Pakeliui į darbą užėjo Džorina, tik galėjo pabūti vos kelias akimirkas. Ji pasakė:

— Galiu pasėdėti prie jo naktį, leisčiau tau pailsėti. Šiomis dienomis prastai miegu. Man nebus sunku.

Šeimos kambaryje prie savo kietos krūtinės ją prispaudė Razija:

— Tu agonijoje, aš žinau. Trečiasis mano sesers vaikas, ramybė jo sielai, mirė po ilgos ligos. Blogiausia buvo liga. Kai jau jie numiršta, tai numiršta, bet kai serga, tai kenti su jais.

— Gaila tavo sesers. Bet man gerai.

Razija žvilgtelėjo skersomis į senąją porą, kurie sėdėjo veidu vienas į kitą ir laikėsi už rankų.

— Ši moteris — drąsiausia iš visų. Jaunystėje ji grūmėsi su krokodilais, — ji pažvelgė į Naznyn. — Ar pasakyti jiems angliškai?

— Džiaugiuosi, kad atėjai.

— Klausyk, turiu jam kai ką. Kai bus jau kiek didesnis, — iš plastikinio maišo ji ištraukė lėlę vyrą. — Jis galės pats nutraukti šitam galvą.

— Neleisiu. Palaikysiu, kol jis ims geriau suprasti. Perduok linkėjimus savo vyrui.

Razija nusitraukė nuo galvos skarelę. Pasitrynė savo stiprų žandikaulį. Dabar, kai mūvėjo kelnes, ji sėdėjo kaip vyras, dešinę kulkšnį užkėlusi ant kairiojo kelio ir linguodama didelį juodą batą:

— Negaliu. Mes nesikalbam. Pykstamės. Tiesą sakant, ginčijamės be kalbų.

— Tai kaip tada žinosite, kas nugalėjo?

— Tas kalės vaikas!

— Razija...

— Jis dirba dieną naktį. Mane laiko užrakintą.

— Tu gi išeini. Atėjai čia, į ligoninę.

— Jei gausiu darbą, jis mane užmuš. Jis švelniai papjaus mane, tik brūkšt čia. Toks jis žmogus. Valandomis, dienomis nieko nepratars, o kai prabyla, tai tokias kalbas ir girdžiu.

Ji suėmė pėdą, nebeleisdama jai šokinėti.

— Bet juk tu išeini. Lankai koledžą.

— Vaikai mokykloje. Ką gi man veikti visą dieną? Apkalbinėti ir dar kartą apkalbinėti? Vaikai visko prašo. Ką tik pamato, to užsimano. O aš neturiu pinigų. Džorina gali man gauti siuvėjos darbo, bet mano vyras ateis į fabriką ir papjaus mane kaip ėriuką.

— Pasikalbėk su juo.

Naznyn žiūrėjo, kaip atsidaro durys. Ji vylėsi, kad tai Čianu su maistu iš namų. Įėjo slaugė ir lengvai palietė senąją porą per pečius. Jie pažvelgė į ją nusikaltusiais veidais. Įsitraukę į savo sopulius užmiršo, ko jie čia.

Razija parodė į lėlę.

— Lygiai taip pat galėčiau pasikalbėti su juo. Mano vyras toks šykštus, kad gaili net žodį man pasakyti. Dabar jis turi naktinį darbą — važinėti su gyvulių skerdienom. Jei ir turi ką pasakyti, pasako jiems, — išliedama pyktį, Razija garsiai išsipūtė savo ilgą nosį. Ji atkryžiavo kojas ir sunėrė rankų pirštus. — Na, bet tau neįdomu klausytis apie mano vargus. Turi pakankamai savo.

— Rakibas vis stiprėja. Jaučiu tai.

Dabar jau buvo galima trumpam palikti jį vieną. Ji buvo prisijaukinusi sargyboje stovinčius aparatus, švelniai kalbėdama su jais, kaip kad dramblių varovas nuramina įniršusį dramblį. *Tai mano sūnus. Tai mano sūnus. Gerai juo pasirūpinkite.* Aparatai jos daugiau nebebaugino. Naktimis jie murkdavo lyg civetos, o jų pilvai švietė kaip jonvabalių. Dienomis jie veiksmingai zvimbė, o plokšti ekranai brėžė tieses ir kreives kukliais žaliais atspalviais.

— Kai ateisiu kitą sykį, jau leis jį paimti, — pasakė Razija. Ji nusišypsojo, bet nebegalėjo atgauti nuotaikos. — Atradau, kur eina pinigai. Pasakyti? Jie eina imamui. Jis ruošiasi kaime statyti naują mečetę.

— Telaimina tave Dievas.

— Jei jis tikėtų Dievu, neprieštaraučiau. Bet mano vyras netiki. Klausyk, ar taip elgiasi tikintis žmogus?

Jos vyras buvo nedoras. Ir darėsi dar blogesnis. Pasitrynęs po virtuvę ir peržiūrėjęs lentynas ir spinteles, jis pareiškė, kad žmona esanti neatsakinga namų tvarkytoja. Per daug stiklainių, per daug pakelių, per daug skardinių. Visa rodo perteklių, prabangą, švaistymą. Daugiau nebus pinigų, kol nebūsiąs suvalgytas nuo lentynų paskutinis dalykas. Dabar jie jau priėjo iki *Sun Maid* razinų ir kvietinių *Sainsbury* sausainių. Tris dienas vaikai valgė tik sausainius su vandeniu ir saujomis razinas. Šitaip pasimokysi, sakęs vyras. Pasimokysi, kaip pirkti *Sun Maid*, gražius pakelius, pensas šen, pensas ten. Tarikas parėjo namo iš mokyklos. Ak, Šefali bėga į tualetą devynis kartus per dieną. Ji ima gėdytis pakelti ranką.

Razija užsipuolusi jį. Statai mečetes ir žudai savo paties vaikus. Šventasis žmogus.

Jis nė nekrūptelėjo. Ką nori, kad daryčiau? Pačiam nusižudyti, vis dirbant ir dirbant, kad tu galėtum šen ir ten švaistyti pensus, o galiausiai neturėtum ką parodyti? Aš dirbu plytoms. Kai virsiu dulkėmis, jos stovės.

Cha, pasakiusi ji, ir kas kartą susikirtus keliams — plytų žmogus!

Paklausk savo tėvo, ji pasakiusi Šefali, paklausk, kiek plytų jis šiandien uždirbo. Šefali, sukdama plaukus, paklausė: „Aba, kiek plytų šiandien uždirbai?" Ir krito ant užpakalio, ir tyliai verkė į mamos skreitą.

— Susitaikyk su juo, — pasakė Naznyn. — Dėl vaikų.

Razija peržingsniavo skersai palatą. Jai virš kojinės matėsi kraštelis blauzdos, kur buvo pasikėlęs treningas. Čianu niekaip nenugalėtų, susiėmęs su Razija. Tačiau Razijos vyras buvo didelis: platus, su trumpomis storomis skerdiko rankomis ir įsiūčio paženklintais smilkiniais. Naznyn matė jį vos kelis kartus. Jis buvo toks tylus, kaip Razija ir pasakojo, bet toji tyla buvo įkrauta griausmo, nuo kurio vaikai skuto tolyn ir žmona pritildavo.

Razija neatsakė. Ji apsisuko ir nužingsniavo palei ilgąją sieną, numesdama nuo lentynos keletą lapelių.

— Tikrai dirbtum su Džorina? Ji turėjo problemų. Visi taip kalbėjo. Jos vaikai pateko į bėdą.

Hasina dirbo, tačiau ji neturėjo kitos išeities. Jei ji būtų turėjusi vyrą arba tėvą...

— Žinoma, mes liežuvavome, — tarė Razija. Ji pastovėjo ramiai, ir akimirką jos siaurose akyse vėl atsirado senasis spindesys. — Mes labai mėgstame paliežuvauti. Tai Bangladešo sportas. — Ji priėjo ir atsisėdo šalia Naznyn. — Klausyk, Džorinos vaikai nei geresni, nei blogesni negu kitų. Kad ir kokioje bėdoje jie būtų, ne jiems vieniems taip. Kai šiandien ėjau per kvartalą, mačiau berniokų gaują — penkiolikinių, šešiolikinių — besimušančių. Aš juos pašaukiau, bet jie man atsakė keiksmais. Vos prieš keletą metų jie nebūtų taip kalbėję su suaugusiais. Tai šitaip viskas klostosi.

— Ir jie taip garsiai leidžia muziką.

Razija ėmė šypsotis.

— Žinai, mano vyras išsiuntinėjo po radiją visiems savo sūnėnams ir dukterėčioms. Kai važiuos namo, vietoj liaupsių gali susilaukti akmenų.

— Tai jis ne visuomet toks jau šykštus? — paklausė Naznyn, stengdamasi iš paskutiniųjų rasti tame žmoguje ką nors gera.

— Mes gauname tik tai, ko nenori kiti. Lėlių fabrike yra toks žmogus — kas kelintas mėnuo jis užeina su dar viena šlamšto porcija, ir aš mirštu iš juoko. Tikrai, kai jis ateina, krintu ant kelių.

— Sutaupai jam kelionę į sąvartyną, — tarė Naznyn. — Padarai gerą darbą.

— Gal pradėti imti mokestį už kiekvieną krovinį — žiūrėsim, kaip jam patiks.

— Pagalvok, kiek benzino jam sutaupai.

— Dar vienos kopėtėlės, dažų skardinės, dvi lentos. Galėčiau pradėti namų dažymo verslą.

— Turėsi užsiėmimą, — Naznyn kovojo su juoko priepuoliu. Vieta tikrai netiko juokui iš viso pilvo.

— Tegu mano vyras vis nusidaužia kojos pirštą, kai keliasi tamsoje, — ji apsikabino kelius ir garsiai įkvėpė. — Garbės žodis, sesute, man pačiai nieko nereikia. Ar girdėjai mane kada skundžiantis? Tačiau kenčia vaikai.

— Ką darysi?

Razija atrodė rimta. Ji išskėtė rankas ir žiūrėjo į jas, lyg tos galėtų pačios imtis ką daryti, jei užsimanytų.

— Sakau tau...

Įėjo Čianu, nešdamas krepšius ir turtingą didžios puotos kvapą. Jis stabtelėjo išvydęs Raziją, tada ištarė „saliam", tartum tik atsitiktinai užkabindamas ir ją.

— Kitą kartą, — pasakė Razija, rinkdamasi daiktus.

— Pavalgyk su manim, — pasiūlė Naznyn. Ji paėmė krepšius iš Čianu ir visai norėjo, kad jis išeitų.

O jis atsikosėjo ir labai formaliai pasiteiravo apie ponią Islam, jos sveikatą apskritai, jos klubą konkrečiai ir besitęsiančią jos sūnų sėkmę. Razija atsakinėjo trumpai ir mandagiai, tačiau drybsojo kėdėje visai neprideramai bengalo žmonai. Išsekus klausimams, Čianu liko stovėti lengvai sutrikęs, lyg laukdamas pakvietimo prisėsti.

— Rakibas, — tarė Naznyn.

Čianu krūptelėjo. Jis atrodė pasirengęs lėkti.

— Ką?

— Eik ir pažiūrėk, kaip jis, — švelniai paragino Naznyn.

— Kodėl gi man jo nepažiūrėjus? — pratarė jis su palengvėjimu ir išskubėjo. Vienas kulnas laisvai šlepsėjo, nes buvo atsiklijavęs. Kelnės kitoje kelių pusėje buvo taip susiraukšlėjusios, kad ištisai atrodė lyg koncertina. Ji palydėjo jį ligi durų ir šnibžtelėjo į ausį.

Ryžiai buvo puikūs. Purūs balti grūdai, kiekvienas atskirai nuo gretimo. Per liūčių sezoną ten, namuose, kai žemė užleisdavo vietą vandeniui ir buivolams užaugdavo plėvės tarp nagų, kai vištos persikeldavo ant stogų, kai kaštoniniai ožiai sverdėdavo mažutytėse salelėse, kai moterys tekšėdavo patvinusiais takais į lauko virtuvėles ir atrasdavo, kad jau nebegalės užkurti mėšlo ir lukštų krosnyse, ir imdavo dairytis atsargų, kai lietus skambėdavo garsiau už karvių varpelius, ryžiai buvo pagrindinis dalykas, gyvybės teikėjas. Pavirti jie sustingdavo ir pasidarydavo kaip klijai. Arba sušokdavo į kietus gumulus, kurie pasileisdavo tik pilvuose, gerai išsipūsdavo viduriuose ir net vaikus priversdavo

nugriūti ant šono ir palaimingai atsidusti. Net tada jie būdavo skanūs. Šitie ryžiai buvo pasakiški. Jai būtų užtekę vien ryžių. Bet nuo šviežios kalendros ji alptinai užsimanė vištos. Geidulingai viliojo gerai aliejuje ištroškintas baklažanas. Ji vos neprarijo liežuvio su aksominiu dalu. Čianu gerai ruošė valgyti. Ji nebuvo susigaudžiusi, kad tais metais, kol buvo nevedęs, jis pats turėjo ruoštis valgyti. O po to jis tik pasvirdavo ant spintelių ir pasidėdavo pilvą ant virtuvės paviršių, kol ji kapodavo, kepdavo ir šluostinėdavo aplink jį. Jos neerzino, kad jis nepadeda. Vietoj to ji pajuto kaltę, kad laikė jį nieko vertu, kad neatrado jame šių stebinančių sugebėjimų.

— Skanu, — pasakė Razija. — Palik truputį savo vyrui. — Naznyn fanatiškai kimšo. Razija padėjo lėkštę ir šaukštą. — Kai ko nepasakiau tavo vyrui apie ponią Islam.

— Ji neužėjo. Aš ją įžeidžiau. Čianu nežino.

— Jis nežino dar kai ko.

— Tu nenori jos apkalbėti.

— Ne, — Razija primerkė sunkius vokus. Pasilenkė artyn. Blakstienos buvo užsirietusios lyg vabzdžio kojos, o vokai kilo nuo rainelių, kurios, kaip dabar pastebėjo Naznyn, tryško auksinėm švieselėm iki pat juodos gelmės. — Tai ne paskalos. Tai tiesa. — Ji truputį luktelėjo, kad sukeltų didesnį auditorijos susidomėjimą. — Toji moteris — lupikautoja.

— Ša!

— Aš atsakau už savo kalbas. Tai tiesa. Dievo akivaizdoje sakau dar kartą. Ta moteris užsiima lupikavimu ir ji degs liepsnose.

— Kaip gali taip sakyti? — Naznyn buvo priversta padėti lėkštę.

— Paklausyk manęs. Jau anksčiau įtariau. Aš jai prasitariau apie piniginius sunkumus, ir ji pasisiūlė paskolinti. Nieko konkretaus. Tada nebuvau tikra. Maniau — ji siūlo skolintis vien iš geros širdies. Gal ji nešiojasi pluoštus penkių svarų banknotų toje didelėje juodoje rankinėje, kad tik galėtų dalinti vargšams žmonėms.

— Liaukis.

— Aš nejuokauju. Juk žinai mane, kad visada noriu įžvelgti gerąją pusę, — ji nusišypsojo lyg šakalas. — Jei netiki manimi, paklausk Aminos. Paklausk, kiek ji moka palūkanų. Trisdešimt tris procentus.

— Razija!

— Atrodai truputį pasipiktinusi. Aš nenoriu tavęs piktinti. Tik pasakoju, ką žinau. Tai ne aš keliausiu į pragarą tą dieną, kai būsime teisiami.

— Jei ji atgailaus, Dievas jai atleis.

— Atgailaus? Ponia Islam? — Razija pasinėrė į rankinę ir ištraukė nosinaitę. Ji suspaudė ją nykščiu ir smiliumi ir pamojavo atkištu mažuoju piršteliu. — Kai buvau mergaitė, niekas nedrįsdavo šitaip įžeidinėti! Geriausia šeima visame Tangeile, negi nežinai, kad visi mums lenkiasi?

Naznyn nepajėgė pratarti žodžio. Ji spoksojo į draugę.

Razijos žvilgsnis nuslydo per kambarį. Paskui ji atkuto:

— Amina nesugebėjo sumokėti paskutinės įmokos. Jei ji nesusitvarkys iki kito karto, ir papildomai dar padidintų palūkanų už baudą, sūnūs sulaužys jai ranką. Kokią atgailą Dievas priims už tai?

— Kas apie tai žino?

Razija gūžtelėjo savo stambiais pečiais.

— Keli žmonės. O gal daug žmonių. Visi jie veidmainiai. Tokia jau mūsų bendruomenė. Visi *skęsta, skęsta, geria vandenį.*

Išgirdęs angliškus žodžius, paauglys — susmukęs kėdėje lyg nepripūstas balionas — truputėlį kilstelėjo ir teikėsi puse akies žvilgtelėti į Raziją.

— Apie sūnus girdėti visokiausių dalykų, — pasakė Razija. — Bet, kaip žinau, visa tai tik gandai.

Berniukas pasuko galvą ant spuoguoto kaklelio ir vėl susmuko. Jo motina pasižiūrėjo į jį, lyg tai būtų paskutinis šiaudas, ir ėmė raudoti prisidengusi ranka.

— Laikas man eiti, — tarė Razija. — Dar reikia kai ką nuveikti prieš susirenkant vaikus.

— Pabučiuok juos nuo manęs. Perduok pasveikinimą kvartalui.

— *Okei. Padarysiu tai.*

— Tavo anglų kalba vis gerėja. Perduok labų dienų nuo manęs tatuiruotajai damai.

— *Ačiū.* Bet tatuiruotosios nebėra.

Tuo buvo sunku patikėti, net po sunkiai praryjamų žinių apie ponią Islam, nuo kurių bet kas turėjo pasidaryti įmanoma.

— Pateko į įstaigą, — paaiškino Razija. Ji pastukseno smilkinį. — Galiausiai ji sėdėjo savo pačios... žinai.

— Oi, — ištarė Naznyn.

— Kam nors anksčiau reikėjo nusigauti pas ją. Nuolat sėdėjo lange kaip kokia dažyta statula. Argi niekas nematė?

Čianu jai atnešė tasbį. Ji palaikydavo vieną karoliuką ir eidavo prie kito. *Subhanallah*, sakė ji iškvėpdama. *Subhanallah. Subhanallah. Subhanallah.* Kai praėjo trisdešimt trečiąjį, pirštai stabtelėjo ties dideliu skiriamuoju karoliuku. Ji giliai atsikvėpė ir yrėsi toliau. *Alhamdu lillah.* Dėkui Dievui. Taip, pamanė ji. Bet argi Jis nenorėtų, kad jau grįžčiau prie sūnaus? Pirštai nulėkė prie devyniasdešimt devintojo.

Nebuvo galimybės jai melstis įprastu būdu. Ji meldėsi savo pačios, asmeninėmis, maldomis. Dabar ji dėkojo. Tik vienas Dievas išgelbėjo kūdikį. Tai Jo darbas, Jo galia, ne jos pačios. Jos pačios valia, nors išsiplėtusi kaip Džamuna ir srūvanti lyg įtrūkusi užtvanka, buvo niekis palyginus su Jo. Ji vėl pradėjo ratą, stipriai spausdama švelnius medinius rutuliukus. *Subhanallah.* Šlovė Dievui. *Alhamdu lillah.* Dėkui Dievui. *Allahu Akbar.* Dievas didis. Ji paleido karoliukus, ir jie pariedėjo po radiatoriumi nepasiekiamai.

Naznyn išsitraukė tasbį ilgakočiu indų šepečiu, kurį pasiskolino iš virtuvės, ir nušluostė dulkes. Turbūt bus geriau, jei Čianu pasiims jį namo, kur jis bus saugus. Vis tiek nuo to kartojimo ji apsvaigdavo lyg nuo vaistų, o jai reikėjo budėti. Geriau, kad jis parneštų karoliukus namo.

Nuo dabar, kai ji melsis, viskas bus kitaip, geriau. Šiek tiek nustebusi suvokė, kad atsiklaupusi, nusižeminusi ir sakydama žodžius niekada visiškai į juos nepasinerdavo. Maldomis ji stengdavosi apsisvaiginti lyg girtuoklis buteliu, lyg vabzdys žiburiu. Ne taip reikia melstis. Ne taip reikia skaityti suras. Ne taip reikia gyventi.

Ji norėdavo viduje pasidaryti dykos vietos. Liautis būti nepatenkinta, sustabdyti pilvo skausmus, nesantūrius išsiauklėjimo poreikius. Sustabdyti, kad neįsitaisytų kaip namie. Tai buvo lyg kaspinuočio gydymas badavimu. Visiškai įmanoma ir neišvengiamai mirtina.

Aštuntąją dieną, išėjusi koridoriun, ji tyliai visus suklasifikavo. Pacientas. Globėjas. Tolimas giminė. Draugas. Daktaras. Slaugė. Sanitarė. Su suaugusiais pacientais buvo lengva. Tie avėjo šlepetėmis ir vaikščiojo išspaustomis, prastai atrodančiomis šypsenomis. Jie šypsojosi norėdami parodyti, jog nėra ko jaudintis, kad jie patys nesijaudina ir kad jiems labai patinka šis sveikas, jėgas atstatantis vaikščiojimas ratu ligonių takeliais. Eidami koridoriais pro vaikų palatas, jie šypsodavosi ypač plačiai — idant parodytų žiną, kokie jie čia laimingi. Su globėjais ar tėvais irgi buvo lengva. Juos lankė visi tamsūs vaizdiniai, o lūpas jiems spaudė šokas. Blogiausia — kokia lėkšta jų vaizduotė. Kartais būdavo sunku atskirti vienus nuo kitų gimines ir draugus; tik iš to, kad giminės žingsniuodavo kiek lengviau, o draugai prisiimdavo linksminimo naštą, stengdavosi nešti džiaugsmą ir didžiulius pliušinius meškinus bei mažučius tarškančius žaisliukus. Daktarai spinduliavo valdžią savo baltais chalatais ir skubiais, grėsmingais žingsniais. Sustabdysi dabar mane — tai sukelsi pavojų kažkieno gyvybei. Slaugės varganai dalino linktelėjimus ir trumpas drąsinamas šypsenas, kurios įžiebdavo tėvams vilties atšvaitą, lyg jos būtų prisiminusios kažką sakyti: tiesiog ant liežuvio galo — ir vėl nebėra. Sanitarės sudarė margą kompaniją. Piktai dėbčiodamos, jos gūrindavo pirmyn, bruzdėdavo lyg daktarai, dainuodavo tiesiog fantastiškai nemuzikaliai, išrėkdamos fragmentus ir staiga užtildamos.

Buvo valomas Rakibo kambarys. Ji laukė išėjusi ir dairėsi Čianu. Šį rytą Čianu buvo darbe. Pirmą kartą daugiau nei po savaitės. Štai ir jis. Skuodžiantis, pasisukantis stačiu kampu aplenkti vežimėlį ir judantis šonu lyg didelis krabas minkštais šarvais. Jis priėjo prie jos ir prigludo ant radiatoriaus. Jei tik akiplotyje būdavo kietas paviršius, Čianu įsitaisydavo ant jo. Sunkus protinis darbas, sakydavo jisai. Tikras triūsas. Nėra sunkesnio darbo už įtemptą protinę veiklą.

— Jie kaip tik valo, — pasakė ji jam. — Ilgai netruks.

— Ach, — ištarė jis. Čianu pakramtė apatinę lūpą, atkišo ją ir ėmė tampyti viršutiniąją apatiniais dantimis.

Ji laukė, kol jis vėl prabils, ir jautėsi nepatogiai, nes jis tylėjo. Naznyn buvo pripratusi prie jo plepėjimo, užpildančio erdvę.

— Ponia Islam, — pradėjo ji, giliai įkvėpdama.

— *Skęsta, skęsta, geria vandenį.*

Taigi jis žino.

— Kai kas turi baigtis.

— Jei ji iš tiesų atgailautų...

— Jei gana, tai gana, — Čianu išsirietė į priekį ir pažiūrėjo į ją, tiesią lyg platanas. — Turėsiu jiems pasakyti.

— Kam?

— Savo giminėms. Jie turės žinoti. Kad būtų aišku. Gana veidmainiavimo.

— Tavo giminės? Kodėl jie turėtų žinoti?

Čianu nusišypsojo, riebūs jo skruostai įdubo. Akys lakstė tai šen, tai ten, ieškodamos, kaip pabėgti iš šio netinkamo veido. Jis paaiškino kaip vaikui:

— Visą šį laiką jie manė, kad aš turtingas. Kodėl gi būčiau likęs šioje svečioje šalyje, jei nebūčiau čia turtingas? Leidau jiems taip manyti. Tai tiko jiems ir tiko man. Tiesą sakant, pasakiau jiems kai ką, kas neatitinka tikrovės, niekada neatitiko. Nupiešiau save kaip didelį žmogų. Čia aš tik mažas žmogelis, tačiau ten... — šypsena dingo. — Galėčiau būti didelis. Didis Žmogus. Štai taip atsitiko.

Jis atsiduso ir susidėjo rankas ant pilvo.

— Taigi, kai ateina išmaldos prašantys laiškai, aš mėtau kaltinimus ir į kairę, ir į dešinę, o turėčiau kaltinti štai ką, — jis pakėlė rankas prie krūtinės parodyti, kaip jį apgavo jo širdis, jo didžiavimasis.

Skęsti, skęsti, gerti vandenį. Kai kiekvienas kaime pasninkavo ilgą mėnesį, kai nė grūdelis, nė lašelis vandens nepatekdavo pro suskirdusias lūpas nė vienam sveikam vyrui, moteriai ar vaikui, vyresniam nei dešimties, kai saulė būdavo karštesnė nei keptuvė, o sutemų tegalėjai vien karštligiškai trokšti, prie tvenkinio ateidavo veidmainis panardinti galvos į vandenį, pasinerti ir skęsti, gerti ir skęsti dar žemiau.

— Ne, — tarė ji. — Ne tai svarbu, ką kaltini.

— Tada — veikti. Svarbu — veikti. Visa, kas svarbiausia, tiesą sakant, yra veikla. Kalbėjimas baigtas. Nuo dabar imsiu veikti, — jis krenkštelėjo, šiek tiek panašus į ankstesnįjį, kalbantįjį, Čianu. — Turiu dar kai ką pasakyti. Šiandien išėjau iš darbo.

— Ką turi galvoje — išėjau?

— Ką turiu galvoje? Ar tu prieš? Argi perspėdamas to nekartojau tau daug kartų? Perspėjau Delovėjų, ir tave perspėjau.

— Taigi. Tai taip ir padarei.

— Galiu tau pasakyti, buvo ir nustebintų veidų, — jo paties veidas atrodė tarytum užpultas iš pasalų. Visa ta veikla tikrai paliko savo pėdsaką. Jis vėl pakramtė lūpą, ir ši net įtrūko, pasirodė raudona dėmelė. — Iš ryto susitvarkysiu savo stalą.

— Jie tave taip greitai pakeis kitu?

Čianu sukosėjo ir atsikrenkštė, ir Naznyn išsigando, kad jis nenusispjautų ant grindų. Jis prarijo.

— Žinoma, ne. Tačiau kai aš nusprendžiu ką nors daryti, tai ir padarau. Toks jau esu. Nuo dabar, — jis sulinksėjo galva ir lėtai sumirksėjo rodydamas, jog kelio atgal nebėra. — Jei atgailautų — kas?

— Ką sakai?

— Tu pasakei: „Jei ji iš tiesų atgailautų".

— Aš taip nemanau. — Praėjo sanitaras, su šluota stumdamas kibirą. Jis garsiai švilpavo, bet ne taip garsiai, kad paslėptų blogą nuotaiką. — Manau, jau baigė jo palatą. Eime.

Jai praeinant, valytojas kilstelėjo vieną lūpų kamputį ir išleido tokį garsą, kuris rodė, neva jis tikrai nežino, kur eina pasaulis, kai jis čia stovi su kibiru ir šluota, o visi kiti sau smaginasi. Ji atsisuko, kad pamatytų iš paskos žingsniuojantį Čianu, besisukiojančia galva, kažko be tikslo ieškančiom akim, kojom, užkliūvančiom už kibiro, ir valytoją — atsirėmusį į šluotą — kratantį galvą oriai, kaip giliai įžeistas žmogus.

Rakibas nemiegojo.

— Ba, — pasakė jis. Gana tų nesąmonių.

Jis pakėlė rankas sau priešais veidelį ir įdėmiai jas apžiūrėjo. Sulenkė iš jų žnyples, patikrino jų tvirtumą bei lankstumą ir liko patenkintas. Paskui jas paleido. Pasuko galvą į šoną. Naznyn suulbėjo, kai jis pažvelgė į ją. Ji paglostė jam pakaušiuką, kur vėlėsi plaukučiai, švelnūs it kašmyras. Mažuoju piršteliu ji patrynė jam patinusias dantenas ir

pajuto pasitenkinimą, kai jai įkando mažyčiai perlų dantukai. Greitai jie jau bus namie ir jis svirduliuos per svetainę kaip per laivo denį, vis tvarstydamasis, nebijodamas nematomos vėtros, blaškančios jį nuo sofos iki kėdės, iki stalo ir vėl atgal.

— Ruošiuosi nupirkti tau enciklopediją, — Čianu palinko prie sūnaus ir palietė jam kojytę. — Nusipirksiu ją sau, kol dar nepradėjai uždavinėti daugybės sunkių klausimų.

— Rytoj važiuosiu namo. Paruošk viską.

— Baisiai protingas šitas berniukas. Pažiūrėk, kokio dydžio jo galva.

— Enciklopedijos brangios.

— Šitam berniukui ne per brangios. Pavadinkime tai investavimu. Visos knygos — investavimas. Argi nematai, koks jis bus geras studentas? — jis ėmė niūniuoti, paskui perėjo į dainą:

Mes galybė, mes jėga,
Mes — gauja studentų!
Tamsią tamsią naktį žengiam sau keliu
Basom kojom versdami kliūtis.
Kietą žemę dažom
Kraujo raudoniu...

Jis liovėsi.

— Gerai, gerai. Nereikia vaipytis. Mes taip dainuodavom Dakos universitete. Tai padori daina, — jis tęsė melodiją, šįkart niūniuodamas.

Kūdikis miegojo. Naznyn nukreipė energiją į jį ir rymojo visiškai tyliai. Čianu sėdėjo su knyga. Naznyn pagalvojo, ar nepaklausus, kaip jie užsidirbs pinigų. Kokį darbą jis dabar gaus. Ji žiūrėjo, kaip jis nusiima batą ir nusimauna kojinę. Jis pasilenkė apžiūrėti nuospaudų, iš eilės visas paspaudė, tylutėliai tardamas „išš“. Kelias akimirkas jo dėmesį vėl prikaustė knyga, paskui jis kiek paniūniavo, paspragsėjo pirštais, pasėdėjo žiūrėdamas į orą, palikęs ir pamiršęs batą su kojine.

Ji uždėjo ranką Rakibui ant kaktos. Vien kad jį pajustų. Kad suteiktų jam stiprybės. Nors, žinoma, tik Dievas suteikia stiprybės. Kad

ir ką ji darytų, sprendžia Dievas. Dievas žino viską. Jis žino, kiek tu turi plaukų ant galvos. Nepamiršk. Ama taip sakė, kai jos išėjo į mokyklą. Ji pakvietė jas, šaukdama prislopintu balsu: „Jis jus mato. Nepamirškit. Jis žino, kiek plaukų jums ant galvos". Ji pamąstė apie tai. Ne, kad ir ką ji būtų padariusi dėl Rakibo — niekai. Dievas sprendžia. Ji pamąstė apie tai, kaip buvo palikta Likimo valiai. Matai! Jokio skirtumo. Ama nieko nepadarė, kad ją išgelbėtų. O ji gyvena. Tai Dievo rankose. Rakibo krūtinė kilnojosi. Jis sukrutėjo ir išleido oro, kuris ją giliai sujaudino.

Išsyk ji įniršo. Motina, kuri nieko nedarė, kad išgelbėtų savo vaiką! Jei Naznyn (savo vyro dalies ji neėmė domėn) nebūtų iškart atgabenusi kūdikio į ligoninę, jis būtų miręs. Taip sakė daktarai. Jie nemelavo. Negi ji blaškėsi po namus staugdama ir gręžiodama rankas? Argi bandė atkreipti dėmesį į savo padėtį ilgais atodūsiais ir pabrėžtinai slepiamu raudojimu? Ar pamaldžiai šaukėsi Dievo, kad jis paimtų, ką reikia, ir nieko jai nepaliktų? Argi ji elgėsi, trumpai sakant, kaip jos motina? Šventoji?

Ir dar dėl kai ko Ama klydo. Gimdymas — kaip skrandžio sutrikimas! Taip, jei gyvatė gelia kaip skruzdėlė. Lygiai taip pat. Jokio skirtumo.

Nieko keista, pagalvojo ji ir pati nusigando, nieko keista, kad Aba išeidavo ir dienomis negrįždavo. Jį išnešdavo ašaros. Jos jį pykdė. Net per laidotuves jis buvo piktas. Kai jis leido ją kojomis į priekį, balta įkapių drobule, jau sutepta purvo, lietui skubant pripildyti duobę, jis ją paleido per greitai. Dėdė palaikė ir pristabdė ją besiverčiančią ant nugaros. Aba pliaukštelėjo rankomis. Prasidėjus maldai, akmeninį dangų perskrodė žydras žaibas, griaustinis nusinešė žodžius nuo imamo lūpų, o lietus užsėmė jų ausis, akis ir burnas.

— Eikit žaisti, — sakė Mumtaz. — Aš atsivesiu jus pasižiūrėti jos, kai būsiu baigusi.

Hasina nubėgo, bet Naznyn pasiliko.

— Na, gerai, — tarė Mumtaz. — Padėk man. Juk tu galiausiai jau moteris.

Ji davė Naznyn palaikyti varinį indą, kol pati pamerkė audeklo gabalą ir nuspaudė. Ji nudengė ir nuplovė Amos veidą. Kaktą, smilki-

nius, skruostus, smakrą, akių vokus, akis, šnerves. Ranka sudavė per viršutinę lūpą, ir toji liko užsirietusi ir pakilusi, amžiams atverdama du meliono sėklų dantis, kuriuos Ama visą savo gyvenimą taip uoliai slėpė. Pakėlusi uždangalą, ji pasisuko į dukterėčią.

— Nežinau, ką tavo mama būtų apie tai pasakiusi.

— Likimas! — nukirto Naznyn ir gnybtelėjo sau į sprandą.

Mumtaz pasižiūrėjo į ją.

— Apie tai, kad tu čia.

Sprandas degė.

— Oi.

— Vis tiek tu jau moteris, — po uždangalu ji ėmė plauti dešiniąją viršutinės kūno dalies pusę. Ji ištraukė ranką ir perbraukė ją audeklu. — Neturėtum galvoti, kad ji mirė vieniša.

— Angelai.

Ji norėjo pravirkti. Taip atrodė negerai. Niekas neverkė. Kaimas neteko geriausios gedėtojos.

— Jie buvo su ja, ir Dievas. Saris, žinoma, sugadintas. Geriausias jos saris. Likusius galite pasidalyti su Hasina.

Ji plovė kūną. Pakilus uždangalui, Naznyn matė motinos krūtį, nusvirusią į pažastį. Rudas nuo kraujo skuduras buvo užkišęs skylę čia pat, kairėje.

Kai Mumtaz panardino audeklą į dubenį, išsiplovė nedideli kraujo krešuliukai, kurie sušoko į didesnius gabalus aplink kraštus.

Naznyn nuėjo pakeisti vandens. Pavertusi dubenį, ji negalėjo atsikratyti minties, kad gėda išpilti lauk dalelę savo motinos.

— Ji visad sakydavo, — balsu mąstė Mumtaz, — kad viską galima pakeisti šitaip.

Ji spragtelėjo pirštais.

— Dievas turi planų. Aš jai sakiau: „Bet, sesute, kol Jis atskleis juos, turime verstis patys“. Na... — ji čiulptelėjo dantį. — Dabar planas aiškus. Atėjo ir nuėjo. Puff!

Jai kažkas nepatiko. Naznyn stovėjo tiesi, vildamasi, kad atrodo tokia rimta, kaip stengėsi jaustis. Tiesą sakant, dabar jai jau buvo nuobodu ir bloga matyti kūną.

Mumtaz užbaigė kairę pėdą (kokie geltoni kojų nagai!) ir ėmėsi

drobulės. Ji nudengė apatinę Amos pusę, ir Naznyn pati nenorėdama įsispoksojo į tą nematytą nuogybę. Per šlaunis ir klubus ėjo strėnjuostė. Ją prie juosmens rišo kitas audeklas. Iš trečiojo buvo padaryta trumpa tiesi suknelė, o dar vienas buvo šydas.

— Oi, — tarė Mumtaz. — Plaukai.

Ji nuėmė šydą ir ėmė pinti plaukus, tupėdama ir nuo susitelkimo iškišusi liežuvio galiuką. Ir tada prasidėjo lietus. Kelias pastarąsias savaites pranašautas elektrinio dangaus ir tokio karšto oro, kad net raibuliavo nepasiekiamas ir svilino šnerves tiems, kas iš kvailumo ryžosi kvėpuoti, lietus buvo pasitiktas su džiaugsmu. Jis krito ant skardinio stogo, trenkėsi į žemę ir džiaugsmingai šoko aukštyn, pro duris jis barstė didelius riebius lašus. Laikydama dubenį, Naznyn stebėjo, kaip vaikai lekia laukan, po dušu. Cypdami jie tampė šlapius vienas kito marškinius, trynė plaukus. Suaugusieji išėjo lėčiau, dėdamiesi nesidomį, lyg būtų išmušusi valanda, skirta įprastiniam pasivaikščiojimui po kaimelį. Per kiemą perėjo Aba, ir vaikai išsisklaidė, traukdami vienas kitą nuo jo galingo ir nenuspėjamo buvimo. Jis ištiesė ranką ir paplekšnojo mažą berniuką permirkusia galva. Jis nusišypsojo, ir vaikai vėl ėmė judėti. Naznyn pagaliau atrado ašaras ir aplaistė jomis paskutinę visa dengiančią įkapių drobulę, Likimo lemtą Amai dėvėti.

Ji nubudo nutirpusiu sprandu. Ligoninėje buvo tylu. Palatoje tamsu, tik švytėjo aparatai. Čianu nesėdėjo savo kėdėje, o Razija stovėjo kitoje lovelės pusėje. Plaukai netvarkingi, akys — siauriausi plyšeliai. Kaulėtom rankom prie veido, kramtydama krumplius.

— Kas yra? — sušuko Naznyn.

Razija prispaudė pirštą prie lūpų:

— Ša. Nepažadink jo.

— Kas yra? — šįkart pašnabždomis.

— Labai gražu, — pasakė Razija, lenkdamasi virš lovelės. — Daug geriau tokio amžiaus, kai dar neatsikalbinėja. Abu maniškius reikėtų gerai prilupti.

Jos balsas užlūžo, bet akys, kiek buvo matyti, liko sausos.

— Gal nori arbatos?

— Daugiau arbatos nebenoriu. Čia visą dieną geriama arbata, — ji pasipurtė nuvydama mintį.

— Eikš, sėsk prie manęs.

Razija apėjo aplink ir atsisėdo. Jos pečiai kilojosi. Ji paspaudė sau krūtinę ir patraukė ilgą nosį. Batai kaukštelėjo vienas į kitą. Galiausiai ji tarė:

— Jis negyvas.

— Ką tu nori pasakyti? — nesąmoningai paklausė Naznyn.

— Mano vyras negyvas. Jį pražudė darbas.

Pyktis, pamanė Naznyn. Tai jis jį pražudė.

— Skerdykloje. Jie ruošėsi krauti, bet atsitiko avarija.

Naznyn bandė atrasti žodžių.

— Užmušė krentančios karvės. Jis buvo likęs vienas vos kelioms akimirkoms, o kai jie parėjo, jis jau buvo po karvėmis. Septyniolika sušaldytų karvių. Visos ant jo, — ji pažvelgė į Naznyn. Burna jai truktelėjo. — Baigėsi štai taip, — pridūrė ji. — Nė mečetė nepastatyta.

— Vaikai...

— Pas ponią Islam, — ji mažumėlį gūžtelėjo. — Ėjo žmonės. Darė arbatą, raudojo ir visa kita. Pasakiau jiems, kad noriu pabūti viena sau pati. Bet kai jie išėjo, aš nebenorėjau būti viena pati su... žinai. Vis galvojau apie tas karves. Tai atėjau čia.

Naznyn paėmė jos ranką ir colis po colio masažavo, kad nutrintų nors dalelę skausmo, kad sugertų dalį jo pati. Aparatai murkė patenkinti, o ekranai šoko savo begalinį šokį. Kažkur už sienos neaiškiuose skausmuose šaukė moteris. Po jų kojomis blyškiai spindėjo dezinfekuotos grindys, kvepėdamos neutraliu sielvartu.

Razija sunkiai atsiduso:

— Dabar galiu gauti tą darbą. Joks skerdikas dabar manęs nepapjaus.

Ji įžengė į bepročio kambarį. Visur beprotybės ženklai. Aukštos krūvos lūžtančių baldų — paskleistų, sujauktų. Popieriai ir knygos, nepadoriai — visa šio žodžio prasme — išbarstytos ant palangių, stalų, grindų. Visokių spalvų nerimą keliantys skudurai, specialiai skirti

sutrikdyti akiai ir sustabdyti širdžiai. Kampinis bufetas ir stiklinė sekcija, dūstančios nuo niekučių. Kvadratais ir apskritimais aukštyn žemyn išpaišyti geltoni tapetai. Susigriozdę rėmai, besirungiantys ant sienų dėl erdvės. Kažkas išklaikęs prie tų pačių sienų prikabino lėkščių, ir, atrodo, indai bandė sprukti.

Kaip greitai ji priprato prie ligoninės. Atsidususi suprato, kaip greitai vėl pripras ir prie šito kambario. Ji apžiūrėjo artimiausią kėdę. Neprisiminė jos. Kad nusigautų į tolimąjį kambario galą, turėjo perlipti kavos staliuką stiklo viršumi ir oranžinėmis kojomis. Kėdei iš vytelių buvo išimtas dugnas. Pro skylę palaidai dryko dvi vienišos plaukuotos virvės. Šalia gulėjo špagato kamuolys ir replės. Taigi prasidėjęs kėdžių restauravimo verslas. Ji pakėlė reples, manydama, kad pavojinga palikti jas, kai taip greitai namo grįš Rakibas. Ji surinko tris parkerius, sąsiuvinį ir puodelį, tada vėl viską padėjo atgal, kad paimtų priklydusį vystyklą, pusę sausainio ir tuščią kakavos skardinę, kuri Rakibui atstojo būgną. Būkim sistemingi, pagalvojo ji, ir viską sudėkim ant grindų. Pirmiausiai išsimaudykim, tada pasidarykim vietos virtuvės stalčiuose, ir jau tada sutvarkysim daiktus. Jei pasiskubins, ji dar turės laiko paskambinti Razijai. *(Tai tragedija,* sakė Čianu. ***Žmogus dirba kaip asilas. Dirba kaip asilas, o nieko neišeina. Širdyje jis niekad nepaliko savo kaimo.*** Štai, Čianu ėmė reguliuoti balsą. ***Ką padarysi? Toks neišsilavinęs žmogus. Tai imigranto tragedija.)***

Dar Naznyn nenuėjus į vonią, prie durų apsireiškė Hanufa.

— Laukiau tavęs, — tarė ji. — Atnešiau maisto.

Naznyn paėmė indus.

— Man vyras ruošė maistą.

— Žinau, — pasakė Hanufa. — Bet daugiau nežinojau, ką atnešti.

Naznyn išsimuilino kiaušininiu muilu, išsiplovė galvą „Pasakų skysčiu“ ir baigusi pasibarstė kojų tarpupirščius vaikišku talku. Miegamajame ji atsistojo su vienu apatiniu sijonu ir čoliu ir pažvelgė pro savo sarį. Spintos durys lietė lovos kraštą, kambaryje sudarydamos dar vieną kambariuką juodomis sienomis. Ant spintos dugno tysojo

Čianu kelnės. Kitos kelnės karojo ant kėdės, įgrūstos po kabančiais drabužiais. Ji jas paėmė, išlipo iš sijono ir užsimovė. Kad matytų save, turėjo pasilypėti ant lovos ir žiūrėti į tualetinio staliuko veidrodį raitytais pakraščiais. Taip matė tik kojas ir ėmė lankstytis bei sukiotis, kad susidarytų pilną vaizdą. Ji nusimovė kelnes, vėl užsitempė apatinį sijoną ir sukėlė jį iki pat kelių. Žingsniuodama per lovą, ji įsivaizdavo mosuojanti rankinuku kaip baltosios merginos. Ji pakėlė sijoną aukščiau ir veidrodyje ištyrinėjo kojas. Paėjo galvūgalio link, visa persisukusi, kad matytų vaizdą iš užpakalio, švysčiojančias kelnaites. Priėjusi sieną, įsispoksojusi į veidrodį, ji kuo aukščiau iškėlė vieną koją. Užsimerkė ir nučiuožė. Juokinga. Koja susverdėjo. Ji atsimerkė ir suvirpėjo nuo savo grakščių rudų kojų. Lėtai iškėlė kairę koją ir įrėmė kulną į dešiniąją šlaunį. Pamėgino suktis vilkučiu, susipainiojo lovoje ir kikendama nuvirto ant čiužinio.

Na, pamanė ji, ir kas čia blogo? Ji nusirito, kad įsisuktų į lovatiesę, ir nusprendė kurį laiką laisvai paplūduriuoti. Į galvą niekas neatėjo. Ji spoksojo į lubas. Nepamiršk įsidėti jo kepurėlės, pamanė jinai. Prireiks jam keliaujant namo. Daugiau nieko. Reikia išvalyti šaldytuvą. Daugiau tualetinio popieriaus. Ji pliaukštelėjo per lovą. Parašyti Hasinai. Tai jau geriau. Išskalbti keletą drabužių, kol neprisikaupė visa krūva. Ne, ne, ne. Ji užsitraukė lovatiesę ant galvos. Dailusis i-čiuožimas, ištarė ji garsiai. Torvilas ir Dyn. Vis tiek nieko. Ji išlipo iš lovos ir greitai apsirengė. Tada susirado parkerį ir popieriaus, knygą, ant kurios rašys, ir prisėdo ant čiužinio krašto.

Brangiausioji sesute, pradėjo jinai, pakramčiusi parkerio galą. *Aš laikausi gerai, taip pat ir mano vyras. Sirgo Rakibas, bet dabar jam geriau.* Ji dar pakramtė parkerį. Mintis, jog rašai, visuomet maloni, tačiau pats procesas — skausmingas. Kad ir kiek ji sumąstydavo papasakoti, kad ir kiek žodžių liejosi mintyse, besisukant apie namus, nepaisant emocijų, kurios tvinko ir virpėjo besiformuojant pasakojimo siužetui, užrašius jis tapdavo neišvengiamai trumpas ir tiesus, niekam tikęs, neūžauga lyg menkas augalėlis. *Mes jį nuvežėm į ligoninę,* rašė ji. *Man buvo labai liūdna, ir staiga tapau labai laiminga, dar net jam nepagerėjus. Greitai parsivešiu jį namo.* Ji viską perskaitė. Tada suglamžė popierių. Naujame lape parašė: *Brangiausioji sesute, tikiuosi,*

tau viskas gerai. Ačiū tau už laišką. Rakibas labai sirgo, bet dabar jam geriau. Nuvežėme jį į ligoninę. Nutiko keistas dalykas. Sėdėjau šalia jo ir pasijutau laiminga. Ne dėl to laiminga, kad jis serga, bet dėl kai ko savo viduje. Čianu metė darbą. Jis laikosi gerai. Tikiuosi, kad ir tau viskas gerai.

Ji peržiūrėjo rašinį, išbraukė paskutinįjį sakinį, kur buvo pasikartojusi. Pakeitė *bet dabar jam geriau* į *tačiau dabar jis jaučiasi geriau.* Tada išbraukė dalį apie tai, kad ji laiminga. Pakramtė parkerio galą.

Turės paaiškinti išsamiau. Ji pabandė visa tai pergalvoti. Nuo ko ji pasidarė tokia laiminga? Ji nupiešė veiduką ir uždėjo jam šypseną. Aš dėl jo kovojau. Ji pridūrė degtuko storio kūnelį. Ne susitaikiau. Kovojau. Ji nupiešė gėlę ilgu stiebu. Likimas! Likimo reikalai. Paukštis, pabandė piešti paukštį, tačiau tai atrodė panašiau į pakabą. Judino parkerį. Į tą pusę. Į šitą. Pradėjo piešti dramblį, o užpakalines kojas pavertė į arklio. Daugiau čia nieko nėra. Niekas daugiau nejudina šito parkerio.

Paskui vėl rašė. *Brangiausioji sesute, tikiuosi, tau viskas gerai. Vaikas sirgo ligoninėje, bet netrukus tikimės parsivežti jį namo. Čianu metė darbą. Aš nesijaudinu, ir tau nereikėtų jaudintis. Kai vaikas bus namie, vėl parašysiu. Kitą kartą — ilgą laišką. Melsk Dievą, kad tau viskas būtų gerai.*

Ji sutvarkė butą ir pasistengė svetainėje padaryti kiek vietos — sukrovė baldus vieną ant kito. Baigusi krauti, ji bakstelėjo krūvą ir stebėjo, kaip ta svyruoja. Tada ėmėsi nukrauti. Ji dirbo greitai ir garsiai kartojosi, kaip autobuso konduktoriaus prašyti bilieto. Staiga jai toptelėjo mintis, kad tai ji nužudė Razijos vyrą. Rakibui buvo skirta numirti, bet ji nuvijo mirtį. Mirčiai teko vėl pasirinkti. Eik nuo manęs! — šaukė ji. — Eik šalin! Grįžk į pragarą, ten tavo vieta. Ir su šiais žodžiais atsikratė džino, kuris trumpai piktdžiugiškai šoko po kambarius ir buvo įsimetęs jai į mintis.

Kol pasiekė kiemą, ji jau buvo pamiršusi džiną. Lauke švietė saulė, o dabar jau pažįstamas, bet vis dar bevardis medis kampe skleidė žalsvus pumpurus. Nepaisydama sunkumų, drąsiai kalėsi žolė. Šviežias šuns mėšlas palengva garavo ant juodo gudrono. Betonas buvo uždengtas, ir gudronas kvepėjo guma bei automobilių dūmų esencija. Jis

slopino mėšlo kvapą, net kai Naznyn žengė per jį. Buvo malonu veidu jausti saulės šilumą; jai būtų patikę tai jausti ir kojomis. Kai ji ėjo pro būrelį bengalų jaunuolių, tie prasiskyrė ir nusilenkė su pašaipiu formalumu. Vienas liko tiesus ir ramus, ir ji sugavo jo žvilgsnį — įžūlų ar prieštaraujantį. Kitas vyrukas puolė ant kelių. Oi oi. Mirštu. Ji sudaužė man širdį! Naznyn užsitraukė ant veido skarelę, kad paslėptų lūpas, kurių kampučiai kilsterėjo, jos išsiskyrė ir vėl virptelėjo.

Ligoninė, ligoninė, ligoninė. Dar vienas angliškas žodis. Ji glamonėjo jį eidama koridoriumi. Čianu negirdėjo jos įeinant arba girdėjo, bet nepasisuko. Ji uždėjo ranką jam ant peties ir kaip visada nustebo, koks jis plonas. Ant jo viršugalvio buvo maža dėmelė — maža pikta dėmelė tarp plonyčių plaukų kuokštelių. Jis nepakėlė akių. Tada ji pamatė tuščią lovelę. Rakibas buvo paimtas tyrimams.

— Nėra? — paklausė Naznyn.

— Jo nėra, — pasakė Čianu ir pažvelgė į ją. Po marškiniais matėsi iškilęs jo pilvas.

— Nesijaudink. Ilgai netruks. Greitai jie jį mums grąžins.

Čianu sumirksėjo. Jo akys atrodė dar neramesnės nei visuomet.

— Ar nuprausi jį? Nemanau, kad aš jį nuprausčiau.

— Aš visada jį maudau, — Naznyn nuėjo ir atsisėdo. Palata buvo ramesnė nei paprastai, ramybė kažkaip kilo virš prislopinto ligoninės ūžesio. Nebebuvo aparatų — štai kaip.

— Maudau su kempine, — pridūrė Naznyn. — Aš taip darau.

Čianu nulenkė galvą. Jis nekalbėjo. Veiklusis vyras nekalbėjo. Nieko ir nedarė. Naznyn apžvelgė plastmasinius puodelius prie kriauklės, sujauktus rankšluosčius ir drabužius ant ištraukiamos lovelės, kur ji ir Čianu pasikeisdami miegodavo. Ji pašoko:

— Reikia viską sutvarkyti.

— Dieve, Dieve, — sudejavo Čianu. — Palik viską.

— Veiklusis žmogus, — pasakė ji ir sudrebėjusi prisiminė Razijos žodžius: plytų žmogus.

— Jis dar nė neatšalęs! Tavo sūnus dar nė neatšalęs. Liaukis čia tvarkiusis.

— Mano sūnus? — ir dabar, net dabar ji atsisakė patikėti.

Čianu pasitrynė akis, jo skruostais nuriedėjo lašeliai vandens, ir atrodė, kad jis spaudžia ašaras.

— Turime eiti ir atsiimti jį. Jie čia jo nebeatneš.

Jie čia jo nebeatneš. Ji vis laikė plastmasinius indelius. Paėmė dar vieną ir uždėjo ant viršaus.

— Sakė, greitai atiduos kūną. Sakė žiną, kad mes musulmonai. Jie žiną, sakė žiną, kaip greitai mes turime palaidoti mirusiuosius.

Kaip greitai mes turime palaidoti mirusiuosius. Ji ėmė lankstyti drabužius. Nuėmė prikibusį siūlą nuo liemenės, pūkelį nuo megztinio. Čianu priėjo prie jos ir suėmė rankas. Jis atplėšė jos pirštus nuo Rakibo švarkelio. Kad priverstų atsisėsti, turėjo nustumti ją ant lovos. Ji leidosi paimama už rankos.

Taip, jinai jį nupraus. Jinai jį atvežė ir jinai išsiveš. Ji buvo mačiusi laidojant kūdikius. Kaime dažnai laidodavo kūdikius. Ji prisiminė vienas ar dvejas pusbrolių laidotuves; jie buvo tik užbėgę į pasaulį ir vėl išėję, lyg būtų užsukę per klaidą, atsiprašę ir grįžę atgal. Maži balti paketėliai, pūpsantys skylėje, padengti lapais ar nendrėmis, kad neišsiteptų žemėmis, kad išeitų tokie pat nepalytėti, kaip atėję. Ji atsiminė laidojimą. Iš pačių palaidotųjų jai atminty neužsiliko nė vieno.

7 skyrius

DAKA, BANGLADEŠAS

1988 metų gegužė

Tepalengvina tau Dievas šią sunkią valandą sesute. Meldžiuosi už tave Šviesos malda.

O Dieve įdėk šviesos man į širdį į burną į ausis į dešinę ranką ir į kairę šviesos priešais mane ir už manęs virš manęs ir po manimi. O Dieve kurs žinai mūsų širdžių paslaptis vesk mane iš tamsos ir duok man šviesą.

Jo siela Danguje. Meldžiuosi už tave ir tavo mylintį vyrą.

Hasina

1988 metų rugsėjis

Sesute turiu daug ko papasakoti. Gyvenu naujoj vietoj Narajangandže. Darbas naujame fabrike aš mašinistė tai pagaliau tikrai moteriškas darbas.

Ponas Čaudharis liepia pakuoti ir nesijaudinti. „Pirmos rūšies pastatas“ sako jis. „Didesnis kambarys“. Jis atveža su Tojota Land Kruizeriu. Oro kondicionierius radijas peleninės cigaretėms ir visa kita. Jis man kaip tėvas. Jis visada sako „Jei tik ko reikia. Jei tik turėsi problemų. Ateik pas mane“. Toks jau žmogus. Visi jį gerbia.

Kai atvažiavom buvo šiek tiek bėdų. Senieji nuomininkai nebuvo išsikraustę. Moteris truputį plūdosi. Ji bjauriai kalbėjo vaikams girdint. Pono Čaudhario vyrai padėjo jiems išsikraustyti.

Tada išsivaliau kambarį. Tie žmonės buvo blogi nuomininkai nė karto nesumokėjo nė vieno penso. Nuoma daugiau takų, bet kambarys didžiulis ir rajonas padorus. Namas atrodo toks ilgas ir žemas priešaky veranda ir užpakaly. Mano kambarys užpakaly. Už jo šeima du sūnūs ir trys dukros. Jie turi du kambarius. Atėjus ryto maldai imu kilimėlį ir girdžiu kaip jie laimingi ginčijasi. Tėvas dažniausiai pralenkia mane kelyje pakeliui į darbą. Jam ant nugaros pririšta priešpiečių skardinė jauniausias sūnus sėdi prie vairo atrodo protingas kaip ir visi su mokyklos uniforma ir visą laiką signalizuoja. Tėvas yra klerkas Rajono teisme. Tokie tie kaimynai. Betoninės grindys labai lygios ir greitai sienos viduj bus nutinkuotos. Mano kambaryje viena siena jau pusiau tinkuota.

Visi kiti kambariai užpakaly pilni džiuto fabriko vyrų. Trys keturi viename kambaryje. Jie verdasi valgyti tolimame verandos gale o aš turiu asmeninę vietą. Ponas Čaudharis sako jei jie kabinsis prie tavęs ateik pas mane. Aš jiems sulaužysiu rankas ir kojas. Nė vienas prie manęs nesikabinėja. Keturi penki vyrai viename kambaryje bet viskas labai tvarkinga. Pusėje verandos tvora. Kitą pusę pavogė. Ponas Čaudharis man slapčia sakė kad jis mano kad senieji nuomininkai ją sukūreno. Džiuto vyrai džiauna ant jos skalbinius. Viskas labai tvarkinga. Sukabintos strėnjuostės marškinėliai pižamos kelnės ir marškiniai.

Pro namą eina geležinkelio linija. Kaip patogu kur važiuoti! Džiuto vyrai jie išgirsta traukinį ateinant šoka žemyn iš verandos bėga pro kokosų medžius žemyn skardžiu slysdami ir šoka į traukinį. Visada užsikabina kur nors už briaunos laiptelių durų rankenos ar dar kur. Taip jie važiuoja į fabriką.

Šiandien vėl hartalas. Keli vyrai čia guli hamakuose kramto ir spjaudosi. Dauguma išvažiavo į mitingą. Ponas Čaudharis sako visi tie streikuotojai tingi kaip velniai ir tik pasidaro atostogas. Bet hartalo dieną visut viskas uždaryta todėl rašau kas šauna į galvą.

Jis turi daug ko pasakyti apie streikuotojus tas ponas Čaudharis. Bet jis doras žmogus. Jis sako vadai visi tokie patys visi blogi. Vadovai Teisėjai Politikai Kariuomenė Profsąjungos visi pasidarė blogi. Kai gaus kontraktą iš Vyriausybės ponas Čaudharis turės pridurti dvidešimt penkis procentus draudimui

sumokėti Ministrui ir Pareigūnui. Jis turi tiekti elektrines dalis Energetiniam tinklui. Dar jis daro keraminius tualetus ir kriaukles. Tik pagalvok! O jeigu įves elektrą ir kriauklę į šitą namą! Gal kai baigs tinkuoti sienas.

Korupcija be galo. Jis dėl to labai liūdi faktiškai iš tikrųjų. Žinai jis turi apgamą virš dešinės akies ir smilkinyje. Jis parausta kaip ką tik įpjautas kai jis kalba apie tuos dalykus. Ir dar taip pat jam niežti. Ir dar jis ima sukioti lazdelę kai labai susinervina. Jis turi naują lazdelę. Dramblio kaulo galas o rankena kaip paukščio koja ir iš ko ji padaryta? Rankena nori tikėk nori netikėk yra iš aukso. Jis su ta lazdele atrodo kaip džentelmenas.

Jis žino daug pasakojimų. Vienas draugas davė kyšį mokesčių surinkėjui kad gautų mokesčių formą. Jei ne kyšis jis būtų kalėjime. Kaip mokėti mokesčius pirmiausiai be formos? Ponas Čaudharis pats duoda kyšius telefonų kompanijai, kad gautų kvitą. Ne gana vien mokėti už telefoną, dar mokėk už tuos popierius. Net Prezidentas atrodo nuėjo blogais keliais. Jo paveikslas buvo ant sienos mano kambaryje. Aš galvojau pasiturėsiu paveikslą kad papuoštų sieną. Bet ponas Čaudharis šaukė baisiausiai. „Bjaurybė! Tu kvaiša!“ Tada numetė ant grindų ir trypė ant jo sudaužė stiklą. Rėmus pasilikau gal kada pravers.

Universitetas irgi uždarytas. Visi studentai palaiko protestą. Jie mitinguoja kad gautų teisę nusirašinėti. Širdyje aš jiems pritariu. Kai kurie kur išgali susimokėti profesoriui už mokymą nusiperka egzamino popierių. Kad būtų teisybė visi turi gauti priemonių vienodai sukčiauti.

Laukiu tavo laiško. Aš pilna džiaugsmo kad tavo vyras turi naują darbą. Jis jau kalba apie paaukštinimą. Daugeliui žmonių tai trunka ilgai daug metų. Siunčiu savo meilę ji per visą pasaulį pasieks tave. Saugok Dieve ir duok tau daugiau sūnų.

1988 metų lapkritis

Mano sesute kokiam puikiam kambary tu gyveni! Galiausiai pamačiau jį po šitiek metų prašymų. Pasidėsiu nuotrauką ant dėžės šalia Rakibo nuotraukytės. Kai turėsiu stiklo tikiuosi jas abi

įrėminsiu. Tu niekad nepasakojai apie stiklinę sekciją kampinį bufetą tapetus. Visa tai dabar tau įprasta. Kasdieną žiūriu ir galvoju juk tai mano sesutė ten su stikline sekcija kampiniu bufetu ir visa kita. Tik truputį nerimauju kad tavo rankos per plonos ir veidelis liesas. Bet Zainab sako kad Londone madinga liesėti.

Zainab motina kur gyvena už manęs. Ji sako „Šitą namą reikia nugriauti. Žiūrėk jis visai ant geležinkelio". Ji sako kad ponas Čaudharis gyviems lupa odą su savo nuoma ir jie netrukus išsikels. Aš jai sakau kad jau pakeliui tinkuotojas o ji čiulpia dantis lyg švilpdama. Nelabai draugiška moteris. Nieko daugiau nekalba tik skundžiasi. Vyras dirba Rajono teisme ji mano kad dabar ji jau Teisėja. Turiu draugių fabrike. Tegu Zainab kalba ką nori.

Papasakosiu tau apie siuvyklą. Eiti tik pusė valandos vieta graži. Darbas prasideda aštuntą valandą. Visi turi susirinkti keliom minutėm anksčiau ir lygiai aštuntą atrakina vartus. Jei ateisi vėliau turėsi vargo nes paskui jie užrakina vartus kad būtų saugu. Aplink kiemą trys kambariai visi trys nauji kieto betono. Viena vieta mašinoms. Aš ten einu. Kita kirpimui ir apdailai. Ten eina vyrai. Mažas kambariukas Valdytojui ir Buhalteriui ir panašiai.

Mano mašina tokia nauja ir graži kad man baisu ir paliesti palikti pirštų žymes. Kai atsisėdu ir pradedu ji žino kad aš tik pradedančioji ir bado nykščius. Dabar ji murkia kaip katė bet tik man vienai. Kai kas nors kitas dirba su ja ji ožiuojasi griebia visus drabužius trauko siūlus. Alėja sako jei medžiai turi dvasią tai kodėl mašina neturės. Šahnaz sako kad Alėja kaimietė ir jokie jos protėviai negarbino nei medžių nei akmenų nei kitų daiktų. Alėjai girdint taip nekalba. Ta Šahnaz tokia miela ir švelni.

Aš mašinistė ir dabar viskas kitaip. Kai buvau pagalbininkė tai tik laksčiau aplink su siūlais ir medžiagom ir buvau tiesiog mergaitė. Nežiūrint kad aš jau seniai moteris. Mes visos kalbamės drauge per pietų pertrauką. Keturios mano eilėje susidraugavę kaip seserys. Alėja Šahnaz Renu ir aš. Papasakosiu apie kitas savo sesutes. Alėja turi penkis vaikus ji iš Noakhalio. Visą savo gyvenimą mes galvojom kad Noakhalyje niekad nesiprausia ir visi prasmirdę bet prisiekiu gryna teisybė kad Alėja nesmirdi. Už pinigus kuriuos

uždirba leidžia berniukus į mokyklą. Vyras kelia rūpesčių bet ji galvoja tik apie vaikus ne apie vyrą. Vyras sako „Kam tau dirbti? Jei dirbsi nekaip atrodys. Žmonės sakys — jis jos neišmaitina“. Bet Alėja meta burtus į ryžius. Žiupsnelis druskos žiupsnelis norų ir galiausiai jis nusileidžia. Jis jai perka burchą ir kasdien su ja ateina į fabriką. Vakare jis laukia prie vartų.

Šahnaz tik truputį vyresnė metais dviem už mane ir ji labai daug mokėsi mokykloje. Daugiausiai ji kalba apie tai už ko tekėti. Tėvai parinko septynis aštuonis vaikinus bet Šahnaz visus atmetė. Ir jai nepatinka dėl kraičio. „Kodėl mes turime duoti kraičio? Aš juk ne našta. Aš uždirbu pinigų. Aš pati kraitis“. Mes labai suartėjome. Ji man rodo kaip elgtis su kosmetika ir mokina kaip pagražinti antakius išpešiojant plaukus. Ji parausvino man skruostus bet paskui nuvalė. Mano veido spalva netinka dažymui. Atrodo pigiai.

Vyriausia iš mūsų našlė Renu. Ji ištekėjo penkiolikos už senio kuris po trijų mėnesių mirė. Ji grįžo pas tėvą po kiek laiko jis ją išmetė. Visą gyvenimą ji turi darbą bet ji tokia kad to nenori. Tai kas kad turi tik du dantis ji valgo viską. Kietos dantenos ji sako. „Šitom dantenom galiu graužti plytas“. Per kiekvienus pietus ji kramto betelius. Tai uždrausta bet Renu nekreipia dėmesio. Aš klausiau ar ji dar kada tekės. „Kas ims šitus kaulus?“ Ji mojuoja rankomis bet nematyti jokių kaulų tik apyrankės nuo riešo iki alkūnės. „Mano gyvenimas! Mano gyvenimas! Baigėsi penkiolikos metų. Galėjau būti kaip indė. Jo kape būtume tilpę abu. Kodėl aš nešokau?“ Ji spjaudosi ir niekad nekreipia dėmesio kad spjaudytis uždrausta. Ji sako niekas manęs negina. Visur turiu eiti viena. Bet kas kalba ką nori nes aš vieniša moteris. Aš čia žemėje vien tam kad kentėčiau. Aš laukiu ir kenčiu. Tai tiek.

Aš ją tikrai užjaučiu. Per gyvenimą ji neturėjo meilės. Tai didžiai neteisinga.

Bet kartais ji primena Amą ir tada ieškau dingsties nuo jos pasitraukti.

Kokia gėda kad tavo vyro darbas ne toks geras kaip jis tikėjosi. Toks išsimokslinęs vyras kaip jis kaip mat susiras kitą darbą.

1989 metų sausis

Sesute aš taip dažnai skaitau tavo laiškus kad popierius susitrina. Kokie trumpi tie laiškai aš moku juos atmintinai. Paskutinis vos prasideda ir jau baigiasi. Tu sugniužusi. Aš jaučiu. Galvoju ir galvoju ką daryti. Sakai draugė dirba siuvėja. Kodėl gi tau irgi nesiuvus? Palauk geros progos paprašyti vyro. Kai pats rado darbo tai gal džiaugsis kad ir žmona dirba.

Darbas kaip vaistai. Kai kas jį keikia turiu galvoje Renu. Bet aš ne. Siuvu sau per dieną ir sėdžiu su draugėmis. Gryna tiesa jis duoda tikrus draugus ir tikrą meilę. Vedybų meilę geriau reikėtų vadinti kitaip nei meile. Tikroje santuokoje ji auga lėtai lėtai. Įprotis. Sėdėti kartu. Truputį duoti truputį paimti. Taip tai veikia darbe.

Keli žmonės kėlė neramumus prie fabriko. Jie šaukė ant mūsų. „Va siuvyklos mergelės. Pasirink kurią nori". Visa tai suorganizavo mula. Dieną ir naktį jie skelbė per garsiakalbį religines žinias. Jie sako nuodėmė vyrams ir moterims dirbti kartu. Bet jie patys nusideda kalba Dievo vardu įžeidinėja mus ir meluoja. Alėjos vyras baisiai nervinasi. Jis nori kad Alėja dėvėtų burchą pačiam fabrike. Šahnaz sako ko čia jaudintis niekas nė nežiūrės į tą beždžionės veidą. Ji tik erzinasi ir tik saugosi kad Alėja neišgirstų.

Vyrai ir moterys čia laikosi skyrium. Vyrai nedirba prie mašinų. Vyrai negali taip ilgai išsėdėti ramiai. Jie nenustygsta turi pasikalbėti pavaikščioti parūkyti. Jie sukerpa drabužius tai sudėtingas darbas. Dar jie lygina. Tas darbas moterims per daug pavojingas mes neišmanome elektros. Tai matai kaip yra ir kai reikia kalbėtis kalbamės kaip brolis ir sesuo. Abdulas jis sukirpėjas visad vadina mane sesute. Kasdien jis vis su naujais marškiniais.

Šahnaz sako kad aš nešioju ne tos spalvos sarį. Aš per daug blyški kad dėvėčiau raudoną mėlyną arba rausvą. Rausva pati blogiausia. Geriau tinka ruda arba žalia. Viskas priklauso nuo odos tono, nes Šahnaz rausva labai tinka. Aš mažai išleidžiu drabužiams. Šahnaz sako žinai kaip kalba žmonės. Jei dėvi ryškią spalvą sako prašai žiūrėti.

Teisėjo žmona nesiliauja. Vakar sako „Geriau saugokis.

Tegu tik džiuto vyrai ras čia siuvyklos mergelę tai bus bėdos". Aš jos klausiu kodėl kokios bėdos? „Na jie mato kad čia sau vaikšto mergina. Ir staiga supranta kad tai siuvyklos mergelė. Ar nori kad paimčiau lazdą ir nupieščiau tau čia dulkėse?" Taip jai ir sakau. Švara turi būti mintyse. Laikyk mintis švarias ir Dievas saugos tave. Aš sugniaužiu pirštus į kumštį. Laikau pirštus suspaudusi va taip ir negalėsi jų atverti, ar ne? Taip jai sakau. Net jei bandysi taip ilgai užtruksi kad tau nebus naudos. Tas pats ir mano kuklumas. Aš mintyse su čadra ir niekas negali jos nuimti. Tada teismas baigtas ir tik Teisėjo žmona atrodo kiek kalta.

Kitą savaitę fabrike viršvalandžiai. Didelis užsakymas iš Japonijos. Renu praleis viršvalandžius. Šią savaitę ji pridarė klaidų sugadino kelis marškinius neteisingai susiuvo apykakles. Dar kažkas paskundė kad kramto betelius. Alėja sako kad Šahnaz bet ta ginasi. Šahnaz sako kad Renu teks graužti plytas. „Geriau tegu kietinasi tas dantenas ir ruošiasi". Šahnaz vis erzinasi. Kokios mes artimos.

Daužyti plytas matai ne juokas. Kartais einu keliu į darbą palei geležinkelį. Už kelių minučių taikus geras namas kokoso palmės laukinė rožė magnolija. Tada plytų daužytojai. Visą dieną tupi prie raudonų plytų su akmeniniais plaktukais. Tokia didžiulė krūva laukia tų mažų plaktukų. Lyg imtumeis šaukšteliu išsemti ežerą. Dauguma moterys ir atrodo alkanos. Padeda vaikai. Vaikai ištinusiais pilvais ir vis juokiasi tranko daužo juokiasi. Dažniausiai einu kitu keliu jis ilgesnis ir nėra gėlių bet man labiau patinka.

Perduok linkėjimus vyrui. Neužmirštu tavęs maldose.

1989 metų kovas

Dievas išklausė maldas! Kada gimdymo diena? Dabar vyras dės visas pastangas rasti darbą ir Dievui padedant toliau studijuoti.

Baisiai karšta krenta lapai. Net kokoso medis atrodo įkaitęs. Galvoju apie Guripurą kaime niekad nebūdavo taip karšta. Čia vos keli medžiai jokio pavėsio lydosi keliai.

Ar Londone kada lydosi keliai? Alėja turi giminaičių Londone. Ji sako Londone žmonės neturi Dievo. Aš tyliu kai ji taip kalba. Ji puiki moteris bet iš Noakhalio.

Ponas Čaudharis atėjo nuomos paėmė tik kiek turėjau ir visai nesuka galvos dėl kitos dalies. Jis vežė kėdę Tojotos Land Kruizerio gale. Išvažiavo dar vienas nuomininkas. Aš padariau arbatos ir jis užėjo patikrinti sienos. Toks užsiėmęs žmogus o rado laiko. Jis atsisėdo ant kėdės veide pasirodė skausmas ir apgamas pasidarė ryškus ryškus. Kas yra dėde paklausiau aš. „Ar aš tau ne tėvas?" Aš sutikau. „Tai kodėl nevadini manęs tėvu?" Jis taip nori kad jį vadinčiau. Tada pakalbėjo apie sūnus. Jie išvyko studijuoti į Ameriką jis didžiuojasi kaip velnias. „Bet jei turėčiau dukterį mielą dukterį kaip tu kad patrintų man kojas būčiau laimingiausias žmogus".

Tėve aš patrinsiu kojas. Sakau jam. Aš nuimu sandalus ir mielai padarau jam tą darbelį. Tikrai atrodė kad jis pasidarė laimingas. Jis klausia ar džiuto vyrai nelenda prie manęs. „Tie berniukai aplink gražią mergaitę kaip vaškas prie ugnies. Jie neatlaikys". Bet nei vienas nedrįsta lįsti. Kažkas spokso na ir kas? Jie tik susižeidžia akis. Vienas vyras priėjo prie mano puodo kai viriau valgyti. Geltona oda ir didžiulės drebančios rankos. Tik atrodo jis niekad nedrįstų nieko daryti.

Apsilanko Teisėjo žmona. Ji kalba ir vis mojuoja rankom. Jos tikrai atrodo kaip devynių brolių juodvarniais lakstančių. „Šita vieta buvo padori Įstaiga" sako ji. „Dabar šitas žmogus prikišo padugnių ir lupa nuomą. Žinau jo žaidimus. Jis stengiasi surašyti ant mūsų Skundą dėl iškeldinimo nes mes padorūs nuomininkai. Jis nori daugiau vietos padugnėms". Ji baisiai įsikarščiavo. „Mano vyras dirba Rajono teisme. Tegu tik pabando su tuo Iškeldinimo Skundu. Tegu pabando. Mes surašysim Skundą dėl jo paties iškeldinimo".

Po viso to ji pasakė kad jie išsikels ir dar taip pat kad namą reikia nugriauti. Pasisaugok sako ji. Perspėju tave kaip motina. Šiandien aš visų dukra.

Be to ji iš tikrųjų ne Teisėjo žmona. Ponas Čaudharis tikrai pažįsta Įtakingų žmonių. Kai ką tau pasakysiu. Pereitą savaitę

Prezidentas Eršadas Golfo klube gulėjo prie plaukiojimo baseino su draugužė. Jo draugužė Ministro žmona! Jie taip sau gulėjo ir atėjo Prezidento žmona ir šoko ant draugužės ir ėmė draskytis kaip katė. Prezidentas bandė tas dvi išskirti bet gavo į galvą. Šiuo metu Prezidentas ligoninėje užsienio šalyje jam susiūtas veidas o žmona dar siunta ir eina iš proto nes draugužė gavo biznio kontraktą. Visi šitie dalykai gryniausia tiesa. Niekas gatvėje į juos nesikreipia. Kaip lengva apšaukti siuvyklos mergelėmis. Zainab sako šimtas penkiasdešimt merginų viename fabrike tapo nėščios. Taip kalba žmonės. Kas juos sustabdys?

1989 metų liepa

Sesute tikiuosi tau gerai ir tu ilsiesi. Mes visi plaukiojam kaip antys ir aš būnu sausa tik fabrike. Namuose pro stogą teka vanduo. Jis sunkiasi net pro mūro sieną. Kai baigs tinkuoti vanduo nebebėgs į vidų. Nusipirkau staliuką į komplektą su kėde. Dabar viskas suskilo ir viskas trūkinėja. Padėjau verandoje į saulę bet pasidarė tik blogiau. Huseinas vienas džiuto gamyklos vyras sako kad tuoj pat sutvarkytų. Jis geltonas kaip sūris ir rankos visąlaik dreba bet jis geras žmogus.

Viršvalandžiai fabrike baigėsi. Manau šį mėnesį turėsiu pinigų nuomai. Kitą savaitę siūsim naują fasoną. Abdulas rodė sukirptus gabalus. Šahnaz susirūpino kad jis ne taip į mane žiūri. Atrodo jis anksčiau žiūrėjo į Šahnaz bet ta jį greitai nusodino. Aš manau jis nemąsto nieko blogo. Tik truputį juokinga dėl akinių nes jie krenta nuo nosies ir jis žiūri per viršų. Šahnaz sako kad visi vyrai kurie tiek daug kvėpinasi per daug save myli. Bet Pranašas (tebūnie jam ramybė) moko mus laikytis švariai ir rūpintis savo kūnais. Šahnaz dėl manęs rūpinasi. Tai tiek.

Tiktai kitą dieną ji vėl pataria dėl kosmetikos. Ji patyrusi su kosmetika. Ji pastebėjo kad mano lūpos per rausvos per didelės gali atrodyti nešvariai. Religiniai protestuotojai už vartų žiūri visokių tokių nešvarybių. Truputį pasipudravus lūpas galima jas truputį paslėpti.

Gražu kad tavo vyras užkūrė kieme didelį laužą visi kaimo vaikai susirinko aplink. Kodėl jis degina kėdes? Ar daugiau nėra malkų?

1989 metų rugpjūtis

Aš irgi taip pat kartais galvoju apie Amą. Ji man nepasirodo per sapnus kaip tau. Kodėl manai kad ji pyksta? Kartais aš pykstu ant jos. Ji neturi ko pykti ant manęs ar ant tavęs sesute. Prisimeni, kaip ją vis vadindavo Aba? „Šventoji ji iš šventųjų giminės". Jis ėjo pas kitas moteris. Jis norėjo kitos žmonos bet ji grasino kad nusižudys. Man sakė mano vyras. Visi žinojo tik ne mes. Byra ašaros bet tai tiesa.

Alėjos vyras mušėsi. Pereitą mėnesį ji buvo geriausia darbuotoja fabrike ir gavo premiją. Jie davė jai sarį ir už tą sarį ji gavo mušti. Koja ištino kaip agurotis lūžo mažasis pirštelis. Ji negali lenktis per pilvą. Renu sako pagaliau turi vyrą kuris gerai primuša pagaliau tu ne viena. Vyras sako muš dukart per dieną kol ji pasakys to vyro vardą.

Aš įveriu siūlą į Alėjos mašiną ir praleidžiu pietus kad padėčiau pasivyti. Renu kelia sumaištį kalbomis ant suolo. Ji apsisuka siūlą aplink dantį kad nutrauktų o vakar ji taip išsitraukė dantį. Niekas šitam pastate dar taip garsiai nesikeikė.

Mes duodam Alėjai savo meilę geriau nieko negalim duoti. Šahnaz sako kad vyras pasidarė toks pavydus dėl tų gandų apie siuvyklos mergeles. Renu sako kad kelios blogos viską gadina. Šahnaz tai baisu nes gali sugriauti vedybų viltis. Ji sako „Tada ir tau krenta dėmė". Ji nežino kad aš ištekėjusi. Aš joms sakiau kad aš našlė ir našlaitė. Man gėda pasakyti tiesą. Tada nebegalėsiu būti sesuo. Kaip aš dabar galiu ką nors sakyti?

1989 metų rugsėjis

Sesute aš prirašiau negerai apie Amą. Tik išdavikai kalba apie nusižudymą. Nė viena mylinti motina nė viena Dievą gerbianti moteris taip nekalba. Sudegink laišką mesk jį iš galvos.

Šiandien vėl hartalas. Aš sėdžiu viduj girdžiu vyrus verandoj. Jie susimes pinigus ir pirks šachmatus. Bet niekaip negali susitarti dėl taisyklių. Šeši septyni žais vienu metu tai bus muštynių. Nieko rimto. Traukiniai šiandien nevažiuoja jei ne tie žaidimai tai lauke visai ramu. Teisėjo šeima išvyko į vestuves. Ta šeima viena sukelia daugiau triukšmo nei visos padugnės. Iš ryto pradeda bartis. Vakare nustoja bartis ir ima kautis. Sudaužo visus puodus ir lėkštes. Aš jiems prirenku bananų lapų.

Ponas Čaudharis vėl atėjo nuomos. Jis vėl be triukšmo paėmė keliom takom mažiau. Jis ir fakyras ir biznierius. Supratau kad jis man duoda kambarį pigiau. Taip jis mane prižiūri. Taip manim rūpinasi. „Tie berniukai kaip vaškas prie ugnies. Jie prieina arčiau ir išsilydo. Kaip jie susiturės? Tai tu turi būti atsargi". Jis kasosi apgamą. Tikrai atrodo lyg bėgtų kraujas. Jis sako kad berniukui gali ateiti bloga mintis paskui jie sapnuoja merginą ir sapne padaro nuodėmę ir dėl to pasidaro nešvarūs. Jis laikė lazdą ir trenkė ją užpakalyje į sieną. Nuo galo atšoko truputį dramblio kaulo. Pažiūrėk sudaužysiu dešimt tūkstančių lazdų ant tų berniukų. Tik pasakyk ir taip padarysiu. Jo ranka dreba ir jis uždėjo ją man ant skruosto palietė kaip tėvas.

Aš nuploviau jam kojas ir ištryniau ir jis nurimo tik retkarčiais padejuoja nes du jo sūnūs kažkur toli. Galvoju apie tave sesute ir dabar galvoju. Baigiasi alyva reikia pataupyti rytdienai. Bučiuoju tave ir gesinu šviesą.

1990 metų sausis

Tegu dukrytė būna tokia miela kaip mama. Duok Dieve jėgų malonės ir drąsos. Tetulė perduoda visiems linkėjimų. Pasveikink vyrą. Telaimina Dievas jo studijas ir tepadaro jas vaisingas.

Fabrike netekau malonės. Jau visą savaitę jos šalinasi manęs. Einu su kitomis pietų o jos tyli. Sėdžiu atskirai ir tik žiūriu į čapatį. Jos prisidengia rankomis ir šnabždasi. Aš nežiūriu bet vis tiek matau. Aš sėdžiu šalia krano. Po valgio visos naudojasi*

* *Chapatti* — nerauginta duona arba paplotėlis.

juo po juo visada bala ir niekad neišdžiūva. Aš prie pat balos ir ji knibžda nuo vabzdžių kiaušinėlių. Iš kiaušinėlių išsiperi aš nenoriu valgyti taip arti bet kieme visos turi savo vietą. Niekas su manim nekalba tik Abdulas. Pasakiau Alėjai kai ji atėjo plautis rankų „Sesute kaip man apsiginti? Nežinau kokia bus bausmė“. Atsakydama ji pakėlė rankas aukštai po srove ir aptaškė man petį.

Man liūdna bet tai praeis. Viskas aplink maišosi. Tik nedidelė neganda. Dienos eina lėtai lėtai ir jaučiuosi kiek pavargusi.

1990 metų balandis

Pakalbėjau su Šahnaz. Apie mane sklando gandai. „Visi žino apie namo savininką“ sako ji. „Gauni pigią nuomą ar ką?“

Aš jai pasakiau kad ponas Čaudharis man tėvas. Šahnaz greitai viską sutvarkys. Moterys jos klausys. Tik paskutinį mėnesį ji sako nosies žiedas rodo kaimo nevėkšlą. Nė viena moteris dabar nebenešioja nosies žiedų tik kvaišos.

1990 metų birželis

Mano broliukas Abdulas palydi mane namo. Protestuotojų nebėra ir jokio pavojaus bet jis sako geriau jau palydės. Prie vartelių jis įsideda akinius į marškinių kišenę. Be jų matai kad jis visai berniukas. Jis tvarkingas švarus ir malonus. Marškiniai visada gražiai sukamšyti į kelnes.

Šiandien nutiko vienas dalykėlis. Paprašiau Chaledos žirklių o ji padavė aštriu galu ir perdūrė man ranką. Kai aš sušukau vien iš netikėtumo visos prisidengė rankom kad paslėptų šypseną. Išėjau laukan ir tikrai apsiverkiau. Renu priėjo prie manęs ir pasakė nekreipk dėmesio į tas mergiotes jos tik mano kad labai suaugusios. Nenori prieiti prie blogos nes žino kaip greit greit pačios suges. Ji norėjo pasakyti kad aš bloga. Aš viską paaiškinau bet ji tik paklibino dantį. „Mes laukiam ir kenčiam. Tai todėl mes čia“.

Aš visai nelaukiu ir nekenčiu. Tegu ji sau kenčia jei taip nori.

1990 metų rugpjūtis

Nereikia dėl manęs rūpintis sesute. Džiaugiuosi dėl tavo vyro sėkmės kad gavo Buhalterio pažymėjimą. Tu vieną kartą sakei kad jis nori pastatyti namą Dakoje. Sesute mano kaip aš laukiu tos dienos. Kaip tie planai?

Fabrike nieko blogo. Aplink mane tik truputį ramiau. Tai tiek. Nekreipiu dėmesio. Dirbu per pietų pertrauką ir mėnesio pabaigoje gausiu premiją. Abdulas rūpinasi manim. Jis didelis mokslo žmogus kaip ir tavo vyras. Visą dieną visas visas fabrikas priklausė nuo jo. Jis turi tam proto ir kritikuoja smulkmenas. Duosiu pavyzdį. Kiekvieną dieną sutampa kojinės ir diržai. Ruda kojinė rudam diržui juoda kojinė juodam diržui. Jei nori iškilti fabriko Valdžioje turi kritikuoti va tokias detales. Tai šitaip jis man sako. Ir dar taip pat kasdien švarūs marškiniai.

Jis palydi mane namo ir mes apie daug ką kalbamės. Jis mane prižiūri. Ponas Čaudharis irgi rūpinasi.

Abdulas iš tikrųjų tiesą sakant mane myli. Jei bus įmanoma mes apsivesim. Bet jo šeima dairosi merginos o aš turiu vyrą Chulnoje. Nežinau. Gal po kurio laiko mano vyras išsiskirs su manim. Galima išsiskirti ar niekas tau to nesakė?

Namie daugiau barnių. Huseinas turi dvi ožkas ir jos ėda skalbinius. Jos mėgsta tik Zainab skalbinius. Ką tik ji pakabina tos suėda. Teisėjo žmona vėl laikosi savo. Vakar ji atėjo ir rėkė ant jo. Ji rašo skundą bet Huseinas tik juokiasi mėgdžiojasi ir plasnodamas rankomis laksto aplink. „Tų ožkų geras skonis" sako jis. „Ko skundiesi? Jos įžeidžia mus visus niekieno daugiau skalbimas nėra geras". Aš pati galvoju įsitaisyti vištų.

1991 metų sausis

Kai kas atsitiko. Tai nutiko jau prieš mėnesį bet maniau tau nepasakoti.

Šahnaz iš tikrųjų bandė perspėti. Mes laukėm kol atrakins vartus ir ji pasakė „Ar atsimeni ką sakiau apie Abdulą?" Taip pasakiau bet dabar jis man kaip brolis. Ji nuliūdo ir pasakė man „Aš nusivylus. Aš tau noriu padėti. Bet tu viską atmeti man

veidan". Aš bandžiau dar pakalbėti su ja bet ji nusisuko. Sesute sakiau nenoriu nieko atmesti. Aš tavo draugė. Tokie buvo mano paskutiniai žodžiai jai. Nemačiau jos po to.

Mane iškvietė tiesiai į Valdžios biurą. Ten kviečiama tik dėl dviejų priežasčių. Atleidimas ir mirtis šeimoje. Pereitą savaitę iškvietė Chaledą. Jos namuose buvo gaisras. Žuvo trys sūnūs viena dukra. Visi vaikai ir dar anyta. Jie turėjo išnešti Chaledą į lauką.

Mačiau kelis kartus Direktorių. Trys keturi Direktoriukai visada eina iš paskos rašydami ant lentelių. Oda ant skruostų baisiai sausa. Žuvies žvynai sako Šahnaz. „Po tuo kostiumu visas kūnas pūva. Greit greit užsiimk nosį". Jis dvokia kaip karis iš žuvies galvos. Jis niekad nepasirodo netikėtai ir nepagauna mūsų beplepant ant suolelio. Kas nors jį prieš tai vis tiek spėja suuosti.

Įėjau į biurą o jis skaitė. Aš stovėjau ir laukiau laukiau ir atrodė kad eina valandų valandos. Tada įėjo Abdulas jis stovėjo ir valėsi akinius aš maniau jis atėjo kad išgelbėtų man darbą. Direktorius padėjo savo popierius ir pasakė „Žinai ko čia atėjai". Taip pasakė Abdulas. Ar irgi pasakiau taip. Žinojau kad dėl atleidimo.

„Elgeisi nepadoriai. Parodei nepagarbą fabriko reputacijai. Čia tau ne viešnamis. Ar aš tau panašus į viešnamio savininką?" Jis žiūrėjo į mane. Ne pasakiau. Ne viešnamio savininkas. Tada jis atsistojo. Eik lauk. Tau siuvėjos darbas baigtas.

Aš tik stovėjau ir jaučiau jo smarvę ir Abdulo plaukų pomados kvapą ir kvepalus kuriais jis pasikvepina skruostus ir maniau kad nualpsiu. Pirmyn pasakė jis. Eik lauk. Bet aš turiu klausimą. Ką aš padariau?

„Vaikinas viską prisipažino" pasakė jis. „Nepasakok man savo begėdiškų melų. Eik kol neišmušiau tau gėdos". Pažiūrėjau į Abdulą bet jis į mane nežiūrėjo. Jam marškiniai lipo prie krūtinės neatsimenu kad jis kada būtų prakaitavęs. Jis nieko nepasakė ir aš išėjau. Aš laukiau už durų kad ir jį atleis ir kad jis palydės mane namo. Bet išgirdau Direktorių. „Gražuolė ar ne? Ek jūs vaikinai! Turi įgyti kiek patirties prieš vedybas ar ne?" Jis juokėsi. Tik jis juokėsi Abdulas ne.

Kai gausi šį laišką aš jau turėsiu kitą darbą. Ponas Čaudharis man jo ieško. Jis turi daug darbų. Siunčiu tau savo meilę kaip visada.

1991 metų kovas

Oho vaikutis jau vaikšto! Kaip norėčiau pamatyti atsiųsk nuotrauką jei turi.

Tavo vyras teisus ponas Čaudharis mane prižiūri. Jis mane saugo nereikia siųsti pinigų. Jei vyras leidžia eiti apsipirkti tai gerai. Gali išeiti. Bet neslėpk sąskaitų ir nesiųsk man pinigų. Turi gerą vyrą. Aš dėl to laimingesnė už visus ir man nereikia.

Prieš dvi dienas čia atėjo ponas Čaudharis. Jis paprašė sušukuoti plaukus. Aš tai padariau ir masažavau pėdas. Pėdos labai įtemptos bet su manim jis sako kad gali atsipalaiduoti. Jis pasakojo man kad visą dieną žmonės grūdasi aplink laukia prie biuro lekia kad jį sugautų eina iš paskos ir priekio ir mojuoja popieriais. Jis niekad nebūna vienas nes visą dieną žmonės kažko nori. Ir vis tiek jis jaučiasi vienišas. Iš tikrųjų tiesą sakant jis vienišas kaip velnias. Jis niekuo nepasitiki. Visi apgavikai. Žmona seniai mirusi. Sūnūs išvažiavę. Pusė pinigų nueina kyšiams. Ateis nauja Vyriausybė nauji žmonės išsirikiuos kyšio.

Jis man sako „Tu mano dukra. Norėčiau parsivesti tave pas save. Bet ką žmonės pasakys? Mes ne giminės. Aš neturiu žmonos“. Tada jis atsiduso ir aš jam tryniau pėdas ir kai pasižiūrėjau jo akys buvo drėgnos. „Jei mergina ateina pas vyrą į namus kaip tarnaitė tai viskas tvarkoje. Ji turi ateiti kaip tarnaitė. Arba kaip žmona. Tada viskas gerai“.

Sesute ar ponas Čaudharis turėjo galvoje paimti į žmonas? Man vis sukasi galvoje bet tai kvailystė. Ar tai kvailystė? Jis turtingas ir galingas žmogus jis pažįsta Įtakingų žmonių. Ir aš jam kaip dukra. Ar sakiau tau? Jis augina ūsus. Jam tinka prie lazdelės. Jis atrodo kaip džentelmenas. Ir dar taip pat labai tinka tokio amžiaus vyriškiui. Jis tiki mankšta. Kartais jis palieka Tojotą Land Kruizerį namie ir eina pėsčiomis ir nekreipia dėmesio kad Įtakingi

žmonės taip nedaro. Ne toks jau jis senas gal tokio amžiaus kaip tavo vyras.

Matai kaip yra. Ponas Čaudharis net neprašo nuomos mokesčio ir aš gaunu truputį pinigų kad verdu džiuto vyrams. Aš ruošiu pusryčius pietus ir jie duoda porciją man pavalgyti ir dar truputį pinigų.

Aš pirkau vištų ir jos jau pradėjo dėti. Kas rytas dešimt dvylika kiaušinių po veranda. Dieną ramu ir aš kalbuosi su ožkomis. Jos dabar pririštos ir skalbiniai saugūs. Aš žiūriu kaip pravažiuoja traukiniai ir galvoju apie traukinį kuris mane atvežė iš Chulnos. Aš galvoju apie žmones tuose traukiniuose kur jie važiuoja ir iš kur jie. Kartais gatvėje išgirstu bolus ir bėgu į priemenę pasiklausyti kaip jie dainuoja apie meilę. Arba kalbuosi su Zainab ji dabar su manim draugiška.

Jos berniukas jauniausias neišlaikė egzamino. Tėvas per mažai pėrė kitaip būtų pasimokęs. Ji sako „Koks čia tėvas? Kiek aš jam sakiau gerai išperti. Darau ką galiu bet aš tik moteris“. Tada ji sako „Sakiau jam daugiau mokėti mokytojui. Bet jis neklausė. Ir va berniukas neišlaikė egzamino“. Tada jai šovė mintis. Atlėkė pas mane mojuodama rankomis. Lyg katė būtų įsikorusi į paukščio lizdą. „Kaltas ir mokytojas ne tik tėvas. Mokytojai turi būti atsakingi. Tik vienas būdas priversti juos imtis atsakomybės tai visą tą prakeiktą reikalą perduoti į Teismą. Rytoj rašysiu Skundą“. Panašu kad tas teismas bus baisiai perkrautas.

Vakare verdu valgyti ir patarnauju. Sėdžiu truputį atsitraukusi ir valgau. Klausau kaip vyrai kalbasi ir juokauja ir žiūriu į dangų. Žiūriu į mėnulį ir galvoju kaip tu sesute irgi žiūri į tą patį mėnulį. Mes nematome viena kitos bet matome jį ir taip mes susijungiam.

Visi džiuto vyrai taupo pinigus. Dažniausiai naktimis skaičiuoja pinigus. Daug kas siunčia į kaimą. Jie taupo žmonoms vaikams ir tėvams. Tik keli taupo patys sau. Verslo pradžiai namui statyti arba žmonai parsivesti. Šitie taupo smarkiausiai. Kiti perkasi plaukų tepalo saldumynų arba bilietą į kiną. Jie daugiau rūko ir ima daugiau puodų. Kad ir kiek jie taupys nebus gana tai

jie truputį išleidžia kad truputį užsimirštų. Jaunesni dar neišmokę ir jie taupo labiausiai skaičiuoja dažniausiai.

Jie vis dar žaidžia šachmatais bet kai kurios figūros pamestos tai dabar mažiau kovoja. Dar jie pasakoja istorijas ir kiekvienas stengiasi papasakoti kuo geriau. Kai kurie buvo džiuto augintojai kol turėjo žemės. Ar prisimeni kaip vieną kartą Aba mus buvo pasiėmęs valtimi pažiūrėti džiuto derliaus? Vyrai taip ilgai išbūdavo apačioj kad mes neišlaikydavom kvapo kol jie vėl pasirodydavo paviršiuje.

Šitie pasakoja didžiausias istorijas. Vienas sakė kad buvo panėręs dvylika pėdų pjauti džiuto. Kitas panėrė penkiolika pėdų. Trečias turbūt visada nėrė dvidešimt penkias pėdas o ketvirtasis nusileido trisdešimt ir kovėsi su krokodilais. Aš lieku šone ir klausausi.

Kartą atėjo Huseinas ir pakalbėjo su manim. Jis toks geltonas lyg pats virstų džiutu. Papasakojau jam kas atsitiko fabrike. Viską papasakojau. Tik ponui Čaudhariui pasakiau kad mane atleido laikinai nes jis taip greitai susinervina.

Huseinas sako „Kartais kai žmonės mato gražų dalyką jie užsimano jį išardyti. Šalia jo jie jaučiasi bjaurūs tai ir elgiasi bjauriai". Jis mane vadina gražiu dalyku. Tada sako „Bet aš vis tiek per daug bjaurus. Bet koks gražus dalykas man atrodo juokingas. Cha! Manai aš dėl to blogai jaučiuosi? Aš jau per bjaurus".

1991 metų gegužė

Kaip čia parašyti? Ką pasakyti? Sesute aš užsitraukiau nešlovę. Paslėpk šitą laišką nuo savo vyro.

Papasakosiu tau kas atsitiko. Jei man net vis tiek rašysi tai žinosi ką padariau nes aš neapgaudinėsiu tavęs kad aš gera.

Ketvirtadienį vakare čia atėjo ponas Čaudharis. Aš nesitikėjau kad jis ateis jis buvo pereitą savaitę. Aš miegojau ant kilimėlio su apatiniais ir pasigirdo beldimas į duris. Aš pašaukiau ir jis atsiliepė oi paskui trenkė savo lazda. Minutėle pasakiau jam aš tik apsirengsiu. Bet jis spyrė į duris ir sulaužė skląstį.

Uždek sušiktą lempą. Klykė kaip velnias. Aš atsikėliau iš lovos aš vis dar neapsirengusi. „Kur jinai. Kur ta kekšė". O aš negaliu uždegti man ranka dreba. Jis pačiupo lempą ir uždegė. Tada pamačiau kaip atrodo jo veidas.

Jis žingsniavo po kambarį pirmyn atgal su lempa. Aš traukiausi iš kelio. Stengiausi pasitraukti į tamsą. Mane rado su lazdele. Man kojos persigando. Jis vėl šaukia: „Ką tu man padarei? Tu krušiesi su visais pašlemėkais fabrike! Ar jie davė tau stogą virš galvos? Ar jie elgėsi su tavim kaip su dukra? Ką jie tau davė? O ką aš gavau?"

Aš tik galvojau kad visi girdi. O jis vis tęsė. „Aš kvailys". Jis tikrai klykė. Padėjo lempą ir ėmė rengtis marškinius. Jis nurimo ir aš džiaugiausi dėl to. Tada nusimovė kelnes. Aš nieko nesakiau nieko nedariau ir tada jau padaryta ir jis sėdi kėdėje. Jis prašo patrinti pėdas ir aš trinu. Jis sako neverkti ir aš nustoju. Jis klausia ar tai jis rūpinasi manimi ir aš sakau taip.

Tai va kas atsitiko ir po to aš verkiau. Visą laiką galvoju kad mano gyvenimas prakeikimas. Dievas davė man gyvenimą bet jį prakeikė. Jis meta man ant kelio akmenis dyglius po kojom gyvates ant galvos. Kur bepasukčiau visur tamsa. Jis neduoda šviesos. Jei geriu vandenį jis pavirsta purvu valgau maistą jis nuodija mane. Ištiesiu ranką ji nudega ir man pašonėj ji nunyksta. Tai toks Jo planas dėl manęs. Taip aš manau. Aš tau viską pasakoju tai tu žinai koks aš žmogus.

Po truputį po truputį aš daraus stipresnė. Meldžiu Dievą man atleisti. Tada man mintyse bloga. Viskas kas atsitiko tai dėl mano kaltės. Pati ištekėjau už vyro. Palikau jį. Ėjau į fabriką. Leidau Abdului vaikščioti su manim. Aš pati čia gyvenau nemokėdama pinigų.

Tai viskas ką turiu papasakoti ir viską papasakojau.

1991 rugpjūtis

Kur man eiti sesute? Pabėgau pas vyrą. O paskui pabėgau nuo jo. Dabar bijau vėl pabėgti.

Tu nori atsivežti mane į Londoną. Aš norėčiau atvažiuoti.

Bet vėl šį kartą teisus tavo vyras ir tu turi klausyti. Pataupyk pinigus būsimam vaikučiui. Vyras imasi naujo verslo. Ir tam reikia pinigų. Mokytojauti labai gera mintis. Čia nė vienas neišlaiko egzamino papildomai nepasimokęs pas mokytoją.

Zainab turi bėdų. Aš pakalbėjau su ja ir pamiršau savo pačios bėdas. Vieną dieną jos vyras važiavo dviračiu į Rajono Teismą ir atsitrenkė į vyriškį su Suzuki motoroleriu. Manai Zainab vyras susimušė bet buvo ne taip. Žmogus su Suzuki nukrito ant nugaros ir dabar jo nebeklauso rankos ir kojos. Policija nusivežė Zainab vyrą į areštinę ir ji ten nuvežė santaupas kad išlaisvintų vyrą. O dabar Suzuki žmogaus žmona surašė Skundą ant Zainab vyro. Jie nori pinigų bet dabar Zainab neturi pinigų. Ji viską padarė bet kas iš to. Ji pasakojo „Aš nuėjau į namus. Žiūrėk. Va taip atsiklaupiau ant kelių ir taip roviausi plaukus ir va taip draskiausi drabužius ir rėkiau. Žmona žiūrėjo į mane kaip į purviną skudurą. Kodėl ji galvoja kad tas purvinas skuduras turi pinigų?“ tada ji ėmė kaukti ir muštis į krūtinę. „O kodėl gi mano vyras nenusilaužė sprando? Tada mes būtume davę Skundą“.

Sūnų atsiėmė iš mokyklos. Jis dėvi uniformą bet nebeatrodo toks gražus. Jis mėgsta pasičiupti lazdą ir erzinti ožkas. Aš galvoju kad jis surenka kiaušinius bet laukiu kad sugaučiau. Dabar namie ramiau. Zainab šeima per daug liūdna kad bartųsi.

Jis ateina kiekvieną savaitę. Kartais ateina dukart per savaitę.

1992 metų vasaris

Telaimina mane Dievas. Dar viena dukterėčia! Mąstau apie ją. Mąstau apie Šahaną. Atsiųsk abiejų nuotraukas.

Jis vis dar ateina pas mane. Tik trumpam. Jis tikrai sakydavo „Kitą savaitę pasiimsiu tave į savo namus. Man reikia dar vienos tarnaitės“. Dabar nieko nesako. Jis ateina tik kartą per savaitę o kartais ir visai neateina. Jei nustos lankytis kada mane išmes?

Ėjau į visus siuvimo fabrikus Dakoje. Niekas neturi darbo prie mašinų. O aš tik tiek moku. Galvoju kad kai ką galėčiau dirbti namie ir pabandyti parduoti. Darau švilpukus iš bambuko

išnešu juos į lauką ir sėdžiu prie jų. Niekas nenori pirkti. Huseinas pamatė ir juokėsi. „Dar įsidėk saulės zuikutį į krepšį ir bandyk parduoti". Tai taip jis sako. Einu į turgų skudurų ir siuvu lėles. Tada einu į Motidžhylą ir sėdžiu ant šaligatvio. Policija spardo dėžę ir grasina. Huseinas man sako „Ar nežinai kad už šaligatvį reikia mokėti? Juk šaligatvis tau nepriklauso. Už viską reikia mokėti".

Jis man davė truputį ožkos pieno. Ir padarė man mažutę spintelę. Laikau joje muilą šukas ir parkerį. Jo rankos tokios karančios. Nuo menkiausio vėjo jos siūbuoja. Bet jis malonus. Jis mane prajuokina. Jis gali išversti akių vokus ir judina ausis nekrusteldamas nė vieno veido raumenėlio. „Dievas kiekvieną palaimina" sako jis. „Kaip Jis mane myli kad davė tokių sugebėjimų". Ir dar jis sako „Tau Jis davė grožio dovaną. Kaip Jis rodo tavyje savo meilę!" Po to ilgai verkiau. Naktį jis atėjo pas mane į kambarį. Aš jo neišvariau.

1992 metų spalis

Zainab išsikraustė. Visa šeima išsikraustė. Nė vieno žodžio man nepasakė tik pradingo ir tiek.

Viskas po senovei. Huseinas man davė sarį kelis kaspinus ir gražią dėžutę su perlų dangteliu. Jo draugas Ali irgi dovanoja dovanų.

Tu prašai rašyti bet aš nežinau ką. Neturiu ko papasakoti. Tik Dievas mato kas mano širdy.

Melskis už mane, sesute.

1993 metų rugsėjis

Nenorėjau tavęs išgąsdinti. Kelis kartus šiais metais buvau pasiėmusi parkerį ir sėdusi rašyti. Kartą du kartus pradėjau laišką bet neateina jokie žodžiai. Net jei nerašau vis tiek galvoju apie tave.

Po ilgo laiko vėl pradėjau galvoti apie fabriką. Einu tenai ir laukiu kitoje gatvės pusėje. Galvoju pasikalbėsiu su jomis su

draugėmis. Matau Šahnaz ji išėjo bet aš užsitraukiau ant veido skarelę. Ji laukiasi vaiko. Dėl to pajutau gėdą. Dievas neduos man vaikelio. Maniau pamatysiu Alėją bet visos čadros atrodo vienodai. Jos neatėjo joks vyras. Renu nemačiau.

Tris kartus ten ėjau ir visą laiką klausiau savęs kokia tarp mūsų buvo meilė ir kokia tai meilė jei taip lengvai sudužo. Šahnaz per daug dažosi. Anksčiau nematydavau kad būtų tiek prisidažiusi.

Vaikštau palei fabriko vartus palei sienas. Jei galima nekęsti plytų tai aš jų nekenčiu. Mane šitas fabrikas sugriovė. Dabar ten aplink gyvena daug šeimų. Anksčiau ateidavo apsaugininkai ir išvalydavo visus kaip lapus bet dabar ten pilna visokių palapinių ir kartoninių lūšnelių. Viena šeima gyvena dideliame vamzdyje kuris skirtas vandentiekiui. Aš apeinu ten viską.

Visą dieną apie tai galvoju. Jie išmetė mane iš fabriko dėl neteisingos priežasties ir dėl to kad mane išmetė ta priežastis pasidarė tiesa. Taip aš galvojau.

Huseinas vis dar stengiasi dėl manęs. Jis vienintelis rūpinasi kad gaučiau pinigų. Jei jis nežiūrėtų bet kas pasiimtų ką nori ir nemokėtų. Savininkas daugiau neateina. Dabar moku nuomą.

Prieš aštuonis dešimt mėnesių Huseinas nustojo dirbti džiuto gamykloje. Jis turi kitą merginą netoli Boro turgaus ir dvi kitas kurios dirba padienėm darbininkėm. Jis jas vadina paslankiom merginom. Paslankiom merginom gerai tinka Vyriausybės biuras. Ir didelis viešbutis gerai merginom bet jos turi būti jaunesnės. Huseinas jau ne geltonas. Dabar jis oranžinis kaip medetka. Jis sako kad daug dirbčiau nes beliko dirbti keli metai. Daugiausiai kainuoja vienuolikos dvylikos mergaitės. Jis gerai pasirūpina. Jei kas nors nenori susimokėti Huseinas su jais pasikalba. Rankos karančios ir plevėsuojančios bet ir stiprios.

1994 metų liepa

Turiu mergaičių nuotrauką pasidėjau prie kitų. Turiu rėmelius. Trys nuotraukos gražiai sutilps nusipirksiu stiklą ir pasikabinsiu ant sienos. Paveikslas labai pagražina sieną.

Tavo vyras labai šauniai randa darbų. Kas yra Laisvalaikio centras? Ar tai Valstybinis darbas?

Duodu žodį kaip kad tu prašai siųsti tau daugiau laiškų. Net jei neturiu ko rašyti tai vis tiek rašysiu ir siųsiu tau. Vienintelis dalykas čia lietus. Kambaryje atrodo šlapiau nei baloje. Huseinas man padarė lovą ant aukštų kojų. Lengva dirbti su aukšta lova. Kartais kai man bloga sėdžiu su juo. Jis visą laiką juokauja. Sako „Žiūrėk gerosios pusės. Viskas turi gerąją pusę. O ką jei pabarstytume ryžių ir užsiaugintume ryžių lauką čia?“ Dar vienas talentas šalia ausų judinimo ir vokų vartymo.

Retkarčiais pabundu ir galvoju kad aš vėl namie. Tik pro duris ateina ožkų kvapas ir bliovimas. Miestas kvepia įvairiais kvapais žmonių ir mašinų kvapais. Norėčiau vėl užuosti kaimą.

Oi dabar čia beliko viena ožka. Kita užlipo ant geležinkelio ir mes ją suvalgėme. Vištos irgi iškėlė puotą. Nustojo dėti.

Prisiminiau Renu. Ar ji dar kenčia dar laukia? Tada pagalvoju apie Mumtaz ir Amą. Nedrįstu galvoti apie Abą. Vieną kartą pagalvojau apie jo antrąją žmoną kaip greitai ji pasirodė po gedulo. Kaip greitai vėl dingo. Jei tik Ama žinotų kaip greitai ji dingo. Taip būna su vyrais. Kodėl ji to nežinojo?

1995 metų kovas

Nepyk kad neišlaikiau žodžio bet dabar rašau ir turi man atleisti.

Nutiko kai kas keisto. Neatspėsi kas. Gavau pasiūlymą tekėti.

Jis atėjo pirmą kartą vos prieš dvi savaites. Kitą dieną sugrįžo. Nieko keisto. Bet trečią dieną jis pasirodė ir mes gėrėme arbatą ir tik kalbėjomės. Ir vis tiek jis pilnai sumokėjo.

Kasdien jis ateina ir tik pasikalbėti. Jo vardas Achmedas. Jis aukštas. Mažiausiai penkių pėdų ir aštuonių devynių colių. Ir jis albinosas. Dėl to jo oda kaip lasi o nosies galiukas kaip skrudinta sėkla. Kai jį paliečia saulė tai lyg rūgštis ant veido. Net vakarais jis nešioja tamsius akinius. Iš manęs jis eina į batų fabriką. Jis naktinės pamainos prižiūrėtojas.

Jis ramus žmogus. Kai mes kalbamės jis daugiausia

susičiaupęs. Daugiausia sėdime. Aš stengiuosi ištraukti laukan. Nenoriu kad jis už nieką mokėtų visą kainą. Jis vis varto ir varto mano ranką lyg niekada nebūtų matęs kitos rankos. Džiuto vyrai pliaukši per nugarą ir juokauja. Ei babu nenuleidi akių nuo mūsų sesutės?

Bet Achmedas nekreipia dėmesio. Jis rimtas vyras. Jo plaukai dumblių spalvos. Jis dirba prižiūrėtoju šešeri metai. Penktą dieną jis nusiėmė akinius ir baisiai pergąsdino mane. Atrodo kaip katės akys galvoje. Žydros ir blizgančios. Niekada nesi mačiusi tokių akių. Bet tik dėl to kad jis albinosas. Akims tiesą sakant iš tikrųjų nieko blogo.

Jis man atnešė bakulo ir erškėtrožių. Gražu nors laikosi tik vieną dieną. Kaip gaila kad negaliu tekėti.

Pabučiuok mano dukterėčias ir perduok geriausius linkėjimus vyrui. Tikiuosi jis greitai greitai pasveiks. Nuo skrandžio opos gerai dhojis ir dar hūlas.

1995 metų kovas

Nežinau ką daryti. Achmedas spaudžia tekėti. Jis nieko neklauso. Atėjo Huseinas ir kalbėjosi su manim. Jis sako „Šitas vyras keistas kaip asilas su penkiom kojom. Gamta atmeta tokius dalykus. Kas jam lieka? Tu sugadinta nepataisomai. Ir tau kas lieka?“ Taip jis aiškina. Ir sako man „Mano sugedę kepenys ilgai netempsiu. Kas dar tave saugos jei ne jis? Leidžiu tau tekėti. Šitas gyvenimas baigtas. Pradėk kitą“.

Vėl pasikalbėjau su Achmedu. Vėl jis spaudžia. Pasakiau jam tai. Aš puolusi moteris. Aš niekas. Nieko neturiu. Aš esu visa ką turiu. Nieko negaliu tau duoti.

Jis vis tiek nenusileidžia. Aš nežinau ką daryti.

1995 metų balandis

Dėkoju Dievui. Kaip parašyta surose „Nenusimink dėl Dievo malonės nes Alachas atleidžia visas nuodėmes. Jis Gailestingasis Maloningasis“.

Gyvenu su savo vyru. Netoli nuo Gulšano kuris yra geriausias rajonas visoje Dakoje. Jau trys savaitės neišeinu iš buto. Mano vyras išeina vakare ir grįžta ryte iš batų fabriko. Tada mes pavalgome ir einame miegoti. Vidurdienį būname kartu. Jis visada stebi mane su meile. Jei aš sujudu ir jis sujuda. Jei einu skalbti ir jis eina. Ir jis laiko padėjęs ranką ant manęs. Lyg galvoja kad pradingsiu jei nustos mane liesti. Tai tokia ištikimybė.

Kai jis išeina vakare imu tvarkyti namus. Viskas turi būti tvarkinga. Tik to prašo mano vyras. Geros tvarkos. Visi stiklainiai ir skardinės turi turėti vietą. Aukščiausia pirma tada antra pagal aukštumą tada truputį mažesnė ir taip toliau iki mažiausios kuri skirta krokui. Visas kasdien reikia šluostyti kad nė viena neliptų. Iš tikrųjų viską lengva surasti. Mano vyras kiekvieną vakarą susisuka cigarečių ir palieka ant lentynos nematytai lygioj eilėj. Gera tvarka namie reiškia gera tvarka galvoje. Ir jis turi tris poras tinkamų batų ir dvidešimt vieną porą batraiščių. Kiekvienas batraiščių rinkinys tinka tik vienai batų porai. Juos reikia laikyti baisiai tvarkingai.

Naktį pradedu tvarkyti namus bet net labai rūpinantis iki ryto pabaigiu ir kartais iš tikrųjų užmiegu. Tada būna sunku miegoti kai vyras grįžta ir tada mano eilė stebėti.

Sesute žinau kaip tau smagu išeiti iš buto. Bet aš dabar įėjau. Kaip man patinka kad sienos laiko čia mane.

1995 metų balandis

Mano vyras išėjo į turgų. Einu ant stogo su kitomis žmonomis. Vazonėlyje auginu garstyčias kitame čili augalėlius. Kalbuosi su žmonomis ir jos burba dėl vyrų. Aš irgi turiu bambėti kitaip jos keistai žiūrės į mane.

Vakar spoksojau į gatvę stebėjau kelią jį kasa. Moterys turi didelį kastuvą ir kirvį ilga rankena. Kai kurios ant pečių neša krepšius akmenų. Visos liesos kaip pagaliai. Kai vyrai dirba laukuose jie turi bent matlas. Šitos moterys vienplaukės. O saulė raudona kaip velnias ir baisiai didelė.

Tada jos baigė darbą ir išsirikiavo užmokesčio. Joms moka kviečiais. Kviečiai iš pat Amerikos. Taip man sakė žmonos. Taip joms mokama. Kaip pragyventi iš kviečių?

Visą dieną galvojau apie tas moteris kurios nėra namų šeimininkės kaip aš ir kaip tu sesute. Galvoju ką daryčiau jei būčiau viena iš jų. Kuriuo keliu eičiau? Galvoju kaip išlįsčiau iš po tų akmenų.

Mano vyras greitai grįš ir ruošis į darbą. Artėja audra. Bet dar per anksti kad lytų. Dabar ilgimės lietaus. Audra lieka danguje. Raudonos ir baltos šviesos. Kaip šiandien karšta. Grisma ilgiau bus mieste atrodo. Dar iki lietaus vyras nusiveš mane į kaimą. Motina jau negyva bet jis turi tėvą ir du brolius dar nevedusius. Susitiksiu su savo naująja šeima. Kartais jaudinuosi kad jie išsiaiškins apie mane. Vyrui negaliu sakyti. Jei taip kalbėsiu prisiminsiu ką palikau už savęs.

Jis man patrina galvą. Jis ramus žmogus. Kartais galvoju kad jis užmigo bet jis tik tykus. Jis rimtas žmogus. Jei kas mažai sako kiekvienas žodis vertingesnis.

Kaip Šahanai patinka mokykloje? Savaime suprantama kad motina verkia kai vaikas pradeda augti ir išeina iš namų bet jei tau draugė pataria nueiti pas gydytoją tai nueik. Eik pas daktarą ir jis tau pasakys kaip gerai tavo sesutė supranta tavo širdį.

1995 metų gegužė

Visą gyvenimą žmonės spoksojo į mano vyrą. Manau dėl to jis toks rimtas. Ir dar kaip jis supranta viską apie moteris tokias kaip aš. Nedaug vyrų užmeta akį į jų gyvenimą. Ant skruostų jam kelios pūslės o nosis nudegusi kaip pakora. Bet vis tiek jis gražus iš tikrųjų gražus. Dabar aš jau pripratau prie mėlynų akių ir mėlynos akys irgi labai gražios.

Dabar naktis ir aš stengiuosi neužmigti. Šį vakarą buvau išėjusi ant stogo. Kalbėjomės su žmonomis. Jos slapta surūko cigaretę prausia vaikus maitina kūdikius. Visos labai nusimano tai apie šį tai apie tą. Viena žino viską apie vidurių pūtimą. Jei kas nors kaip nors ypatingai atsirūgsta vadinasi valgo per greitai.

Jei kitaip atsirūgsta per daug prieskonių. Gilus riaugėjimas reiškia persisukęs skrandis. Ir bezdėjimą galima visaip aiškinti. Kartais tai rodo kad netrukus gausi pinigų. Aš ją vadinu Bezdalų Žmona. Dar yra Didžioji Nelaimė. Jei kas nusimuša kojos pirštą ji sako „Tau pasisekė. Dar tik vakar aš nusidaužiau į duris du piršus". Kažkuriai serga duktė. „Tu laimės kūdikis. Tik pereitą savaitę mano duktė važiavo į ligoninę". Dar vieną žmoną prilupo. „Dėkok Dievui kad sulaužytas tik vienas šonkaulis. Kai muša mano vyras tai tikrai sulaužo visus kaulus". O labiausiai viską išmano tokia Moteris Kuri Pažįsta Vyrus. Aaaa, ji sako jei nori kad tavo vyras būtų ištikimas turi iš ryto paslėpti jo dantų šepetuką. Ji iš tikrųjų visada iš pradžių sako Aaaa. Vyras neis pas kitą moterį jei jam dvoks iš burnos. Aš pažįstu vyrus! Aaaa dar ką nors. Kad jis nustotų knarkti reikia kambaryje padeginti smilkalų ir visada jį paversti ant dešinės. Aš pažįstu vyrus! Aaaa galiu tau kai ką pasakyti. Duok savo anytai geriausius mėsos gabalėlius ir kitą dieną jis tau parneš brangenybių. Ji pažįsta vyrus!

Viena jauna žmona negali turėti vaikučio. Ji trumpai nusikirpo plaukus ir meldžiasi. Net ir trumpi plaukai man dabar neatneš kūdikio. Pasakiau savo vyrui ir jis sutiko.

Prieš prasidedant lietums važiuosim į jo kaimą. Tai jau greitai.

Kartais žiūriu nuo stogo ir pagalvoju kad matau savo pirmą vyrą. Matau jį su marškiniais atsagstytais iki krūtinės. Matau kaip važiuoja motoriniu dviračiu. Matau kalbantį mobiliu telefonu. Matau vyrą einantį su ranka ant klubo kaip kad jis darydavo. Ir tada pasprunka mano baimė. Kitą kartą matau vyrą kuris dažnai ateidavo pas mane Narajangandže. Tada pajuntu baimę nugaroj.

1995 metų gegužė

Šiomis naktimis rašau tau sesute. Butas švarus viskas gerai sutvarkyta. Ką galiu pasakyti?

Mano vyras manim patenkintas. Aš gera namų šeimininkė. Niekada nesupainioju batraiščių o batraiščiai labai svarbu žmogui kuris dirba su batais.

Žinai mano vyras man taip pasakė. Pirmas mirksnis kai mane pamatė tai geriausias momentas visame visame jo gyvenime. Taip jis sakė. Visame visame jo gyvenime. Jam patinka vėl tai išgyventi ir jis planuoja kad vėl taip bus faktiškai iš tikrųjų. Jis liepia man atsisėsti lovoje ir sudeda man plaukus tam tikru būdu ant vieno peties. Vienam gale paklodė lygi kitam suglamžyta. Turiu pakelti veidą taip arba taip. Bet visada ne tokia šviesa. Aš laikau galvą tai per daug įtempusi tai per laisvai. Jam sunku nesupykti jis stengiasi padaryti idealiai. Kartais jis sako kad pasikeitė mano veidas ir liepia man jį atkeisti bet aš jam prisigerinu ir jis vėl ramus.

Jau prasidėjo lietūs ir kol kas nevažiuosim į kaimą.

Jei daktaras davė tablečių turi gerti net nors ir nežinau kokios tabletės gali pagydyti nuo liūdesio ligos. Kai priprasi kad Šahana būna ne namie vėl jausiesi kaip anksčiau.

1995 metų birželis

Šiandien praėjo Huseino laidotuvės. Kažkas man pasakė ir aš nuėjau atsisveikinti. Stovėjau nuošaliau nuo visų. Keli džiuto vyrai daugiau nieko. Aš prisidengiau bet jie žinojo kas čia stovi už jų. Jie nekalbėjo su manim ir aš tai laikau pagarba.

Kapo kraštai griuvo nuo lietaus ir aš verkiau mūsų mamos.

Mano vyras dirba ilgas ilgas valandas. Jis sako kad aš pakeičiau veidą bet aš nežinau ką tai reiškia. Aš pasidažau tai daugiau tai mažiau bet jis vis tiek nemato kaip anksčiau. Aš manau jam reikia daugiau pailsėti bet jis negali nurimti ir išeina. Tai vadinama sunkiomis dienomis santuokoje.

1995 metų birželis

Jis sako kad daiktai negerai sutvarkyti net jei aš ir visada baisiausiai stengiuosi palaikyti gerą tvarką. Jis sako kad aš jo prakeikimas ir dėl to mes apsivedėm. Jis sako kaip jo šeima priims tokią marčią kaip aš?

Aš jam sakau kad tai sunkios dienos santuokoj. Kiekvienoje santuokoje būna sunkių dienų. Net mano sesuo kartais turi sunkių dienų o ji velniškai padori gyvena Londone ir taip toliau.

1996 metų liepa

Mano mylima sesute visada svajoju apie tave siunčiu tau laišką ir laukiu. Neturiu adreso kurį galėčiau tau duoti. Kai kur nors apsistosiu parašysiu tau.

Nesijaudink. Kai turėsiu darbą pranešiu naujienas.

2001 metų sausis

Tikiuosi tave pasieks šitas laiškas. Tikiuosi gyveni tuo pačiu adresu. Kurį laiką gyvenau tai šen tai ten. Kai kada turėjau maisto tik vienai dienai ir kitai. Dabar stengiuosi viską užmiršti. Jie mane priėmė ir esu tarnaitė geruose namuose. Visi malonūs. Vaikučiai nuostabūs. Mano kambarys tvirtų sienų kambarys. Švari vieta. Niekas čia negąsdina. Šeimininkė maloni. Šeimininkas malonus. Jie duoda gausiai pavalgyti. Jei tu gyveni ten pat tai dabar vėl gali man parašyti.

8 skyrius

TAUER HAMLETSAS, 2001 METŲ VASARIS

Mergaitės stovėjo priešais tėvą, sukinėdamos kojų pirštukus ant kilimo. Čianu sėdėjo sukryžiavęs kojas ant grindų. Jam pasilenkus pirmyn, pilvas užpildydavo šlaunų ir blauzdų lopšį. Kėdės nemalonėje, dabar jis — grindų žmogus.

— Nagi, — pasakė jis. — Pradėkit.

Jis suplojo rankomis.

Šahana alkūne stumtelėjo Bibi. Ta kojos nykščiu braižė apskritimus. Kasos kabojo jai aplink veidą — virvinės kopėčios iki jos galvos stogo. Naznyn išvertė skalbinius iš medinio drabužių krežio ir pradėjo energingo lankstymo ir rūšiavimo kampaniją. Reikėjo veiklos — įprastos, naminės ir keliančios ūpą. Drabužiai dar buvo drėgni.

— Ji moka, — pasakė Naznyn. — Dar tik vakar girdėjau, kaip kartojosi.

Čianu iškėlė ištiestą delną. Tai buvo ramybės ženklas arba grasinimas Bibi.

Galiausiai ji pradėjo:

> *O Amar Shonar Bangla, ami tomay bhailobashi*
> Amžiams tavo dangus, tavo oras skambės mano širdy...

Čianu atsiduso ir pasitrynė pilvą. Jis pakedeno jį kaip pagalvę, sukdamas ratu kumščius. Penkias dienas jis mokė savo dukteris deklamuoti „Auksinę Bengaliją“. Šį vakarą jos turės pateikti visą eilėraštį.

Čianu rengėsi vežtis visą savo šeimą namo, ir Tagorė buvo pirmasis tos kelionės žingsnelis. Bibi tęsė:

> ...lyg fleita.
> Pavasarį, motule mano, nuo aromato
> Tavo mango giraičių man sukasi galva iš džiaugsmo —
> Ach, koks smagumas.

Jos balsas neatspindėjo nė lašelio džiaugsmo ar smagumo. Jis sunkiai ir nervingai yrėsi pirmyn, bijodamas, kad staigus intonacijos proveržis nublokš iškalimo traukinį nuo bėgių.

Čianu liovėsi minkęs.

— Ach, — pasakė jis garsiai ir apsidairė po kambarį. — Koks smagumas!

Bibi pasuko galvą pasižiūrėti už nugaros ir paskui pažvelgė į tėvą. Nematomoji jo auditorija jai buvo stulbinama, bet apčiuopiama tikrovė. Ji jautė ją esant, nors nematė taip kaip jis.

— Pabandyk dar kartą, — paragino jisai. Jis perkėlė dėmesį į kairę koją, mėgindamas naują nykščio skaudulį švelniais rankų pirštais.

— Ach. Koks. Smagumas, — Bibi sujungė kasas po smakru, lyg norėdama sulaikyti burną, kad daugiau neprasižiotų. Ji luktelėjo, kol pasidarys aišku.

Čianu palenkė galvą ant šono ir liko filosofiškas.

— Negali tikėtis, kad amros medis sunokins mango vaisių.

Dabar ji ėmė skubėti:

> Rudenį, motule mano,
> Gražiai pražydusiuose ryžių laukuose
> Mačiau, kaip viskas išsiskleidę — mielos šypsenos!
> Ach, koks grožis, kokios spalvos, kokia meilė
> Ir koks švelnumas.

Čia ji stabtelėjo prieš staigią netikrumo prarają. Čianu pažvelgė į Šahaną. Ta buvo sukryžiavusi rankas ant krūtinės ir pakišusi viršutinę lūpą po apatine. Naznyn ėjo per kambarį su ruoša, keldama smarkų

kasdienį triukšmą. Iš pavojingo dukters lūpų derinio Naznyn spėjo nusimatant pėrimą.

Baisūs užkalbėjimais ir stulbinamai nemokšiški mušimai buvo pradėję darytis dažnu ritualu. Jiedvi atsiimdavo savo dalį daugiausia iš Čianu. Paprastai Šahana sukeldavo jo pyktį, bet toji Šahana, rodos, mažiausiai dėl to ir kentėjo.

— Pasakyk mažajai memsab*, kad sulaužysiu jai visus kaulus, — Čianu niekad neadresuodavo savo grasinimų tiesiai vyriausiajai dukrai. Trokštamas tarpininkas būdavo Naznyn arba, jei išrasdavo naują ir ypač šiurpų bauginimą, būdavo pasirenkama Bibi. „Panardinsiu jos galvą į verdančius riebalus ir išmesiu pro štai tą langą. Eik ir pasakyk tai memsab. Eik ir pasakyk savo seseriai". Buvo galima pasikliauti Bibi, kad perduos žinią žodis žodin, net jei Šahana tebūdavo vos už poros pėdų. Šituo požiūriu ji pasirodė patikimesnis statytinis nei mama, kuri tik tyliai sumurmėdavo raminimus ir pasistengdavo patraukti mergaites iš pasiekiamos vietos.

Šahana nenorėjo klausytis klasikinės bengalų muzikos. Rašydavo bengališkai baisiai. Norėjo dėvėti džinsus. Ji nekentė savo kamizo ir sugadino visus drabužius — užpylė dažų. Jei galėdavo pasirinkti, ar keptos pupelės, ar dalas — nė nesvarstydavo. Kai būdavo paminimas Bangladešas, susukdavo miną. Ji nežinojo ir nesimokys, kad Tagorė — daugiau nei poetas ir Nobelio laureatas ir nemažiau nei jos tautos tėvas. Šahanai nerūpėjo. Šahana nenorėjo važiuoti namo.

Čianu vadino ją mažąja memsab ir išsekdavo grasindamas, kol imdavosi perti su tuo, kas tik pakliūdavo po ranka. Laikraščiu, liniuote, sąsiuviniu, nudėvėta šlepete ir kartą — pražūtingai — banano žieve. Jis niekaip neišmokdavo pasirinkti įnagio ir nesusiprotėdavo pasinaudoti ranka. Lupimas be įnagio buvo tėvo pareigos žlugdymas. Jis perdavo entuziastingai, tačiau netalentingai. Savo energiją sutelkdavo į intencijos pradą, — čia jis buvo patyręs ir įgudęs, — tačiau viską užbaigdavo nekaip. Jis vasnodavo aplink, užsiėmęs bausmės epitetais, o Šahana lakstydavo, staigiai mesdamasi šonan ir nerdama po baldais ar už motinos kojų. Bibi apsikabindavo pati save ir apsigaubdavo skausmu, o į Naznyn vidurius tarsi lįsdavo kažkokia ranka ir imdavo versti

* Memsab — kreipinys į europietę moterį Indijoje.

žarnas pro gerklę. Tuomet Čianu liaudavosi šaukęs bei vasnojęs ir imdavo trūkčioti — nuo antakių iki rankų pirštų, o Šahana perimdavo jo įkarštį ir išklykdavo pabaigą, kurią visi jau žinojo.

— *Neprašiau, kad mane pagimdytų čia.*

— Pratęs tavo sesuo, — pasakė Čianu, kreipdamasis į Bibi. Mergaitė pravėrė burną, lyg norėdama parodyti, kad ji — budėjimo režime.

Šahana atraitė lūpas, užvertė akis į lubas ir padeklamavo vienodu tonu:

Kokį kilimą patiesei pakojy
Banjano medžių ir palei upių krantus!
O, motule mano, žodžiai iš tavo lūpų
Mano ausims tartum nektaras!
Jei liūdesys, motule mano, užtemdo tavo veidą,
Man akys plūsta ašarom...

Čianu užmerkė paplūdusias akis. Pilvas jam nusirito kiek toliau į šlaunų lizdą. Jis ėmė niūniuoti ir perėmė eilėraščio posmelį. Vaikai pažvelgė į Naznyn, ir ši lėtai mirkteldama pritarė, kad jau baigta. Ji plačiai išskėtė rankas ir nuginė jas į jų kambarį.

Vėlai vakare, kai sienos ūžė amžiną vamzdžių, vandens ir elektros maldą, Naznyn kirpo plaukus vyrui iš nosies. Ramybė vertė Naznyn įsitempti. Visą dieną ir vakarop ji jausdavo kitų gyvenimus aplink lyg neryškią lemputę, paliktą kambario kampe. Anksčiau tie gyvenimai — sandariai uždaryti į dėžutes ir bauginantys — ją trikdė. Atvažiavusi ji pirmiausiai susipažino su vienatve, paskui su privatumu, o galiausiai atrado naujos rūšies bendruomenę. Moteriškė viršuje, naktį einanti į tualetą. Ji su Naznyn pasikeisdavo tik mandagybėmis, tačiau Naznyn pažinojo ją iš pūslės. Pienininko žadintuvas, kuris pasakydavo Naznyn, kokių varginančių valandų turi laikytis jos kaimynas. Moteris kitoje pusėje, kurios lova tuksendavo į sieną, kai pas ją ateidavo draugužiai. Tai buvo jos nežinomi artimieji.

Kažkur viršuje prislopintas vyro juokas perėjo į kosulį, o kosulį nuslopino žingsniai. Iš už spintos šūkavo ir plojo televizorius. Naznyn atsipalaidavo. Ji nukirpo storų plaukų iš kairiosios šnervės ir stebėjo, kaip jie nukrenta ant Čianu krūtinės segtukų.

— Baigta, — pasakė jinai. Moteris atsiklaupė ant grindų galulovyje ir ėmėsi jo nuospaudų.

— Matai, — pasakė Čianu, — ji dar tik vaikas.

Jo balsas buvo liūdnas. Tokiu balsu daktaras praneša blogas žinias.

Naznyn pjaustė vaškinę odą. Šahana dabar tik pusiau vaikas. Arba, tiksliau, kartais ji būdavo visai vaikas, o kartais — kažkas kita. Gal net baisiausias dalykas — kitas žmogus.

— Ji dar tik vaikas, o jau prasideda puvimas. Štai kodėl turime važiuoti.

Naznyn darbavosi aplink nuospaudą. Buvo laikas, kai tas krapštymas ir pjaustinėjimas kėlė jai pasibjaurėjimą, bet dabar tai nieko. Tai atimdavo tik laiko. Ji pažvelgė aukštyn ir pamatė Rakibo nuotrauką ant staliuko prie lovos. Reikėtų nuvalyti dulkes nuo stiklo.

— Planuoti ir ruoštis, — pasakė Čianu. — Mergaitės turi būti paruoštos. Jų laimė, aš namie.

Jo burna, besitraukanti į visas puses, atrodė skeptiška. Jis pasiėmė knygą ir atsigulė ant lovos.

Naznyn surinko nuopjovas. Jei jie vyks į Daką, ji galės būti su Hasina. Kiekvienas nervų galiukas traukė į tai, lyg ją būtų galėjęs perkelti tenai grynai fizinis troškimas. Tačiau vaikai bus nelaimingi. Bibi turbūt greitai atsigaus. Šahana jai niekad neatleis.

Nuotraukoje Rakibas truputį priminė Čianu. O gal visi apvaliaskruosčiai vaikai truputį panašūs į Čianu.

Jie važiuos. Arba pasiliks. Tik Dievas juos sulaikys arba pasiųs. Naznyn žinojo savo partiją, jau seniai buvo ją išmokusi ir ritinėjo negyvą odą po delną, ramiai sėdėdama, laukdama, kol praeis jausmai.

Kai Hasina dingo, atsirado, vėl dingo ir dar kartą pas ją grįžo, Naznyn nuėjo pas vyrą.

— Norėčiau atsivežti čia savo seserį.

Čianu sumojavo liesomis rankomis.

— Atsivežk ją. Visus atsivežk. Padaryk čia kaimelį, — jis papurtė savo gležnus pečius, šitaip reikšdamas savo juoką. — Gauk dėžę ir užsėk ryžių. Paversk palangę ryžių lauku. Visi jausis kaip namie.

Naznyn pajuto laišką tarp drabužių:

— Ji turėjo sunkumų. Mano tik ta viena sesuo.

Jis pliaukštelėjo sau per galvą ir kreipėsi į sienas:

— Sunkumų! Turėjo sunkumų! Kaip taip galėjo atsitikti? Argi čia kas nors patiria kokių sunkumų? Žinoma, ne! Turi būti padaryta viskas, kad tik nebūtų *sunkumų*. Tuoj pat.

Jo balsas, nors virto cypimu, neprarado nė lašelio garso.

Ji negalėjo paaiškinti. Hasina vis dar dirbo fabrike. Čianu tik tiek težinojo. Naznyn sulaukdavo paštininko, paslėpdavo laiškus, išgalvodavo ramių teiginių apie sesers gerovę ir menkas nesėkmes. Savo seseriai ji galėjo tik tiek padaryti — išgelbėdavo nuo tolesnės gėdos. Naznyn apsisuko ir nuėjo prie durų.

— Mano žmona, — pašaukė jis ją. — Ar tu užmiršai?

Ji sustojo.

— *Mes* važiuosim *tenai*. Aš nusprendžiau. O kai aš ką nors nusprendžiu, tai jau padaryta.

Tačiau jie neturėjo pinigų. O pinigų reikėjo. Bilietams, lagaminams, baldams pergabenti, nusipirkti vietai Dakoje.

— Kai kurios moterys siuva namie, — pasakė Naznyn. — Razija gali gauti man darbo.

— Ra-zi-ja, — išskiemenavo Čianu. — Visada ta Razija. Kiek kartų aš tau sakiau, kad bendrautum su padoraus tipo žmonėmis?

Jis gulėjo ant sofos vien su lungiu* ir apatiniais marškiniais. Daugiau nebedėvėjo pižamos — neišvengiamo grįžimo namo ženklas — ir dažnai visą dieną praleisdavo tysodamas neapsirengęs ant sofos arba prisiplojęs ant grindų po savo knygomis.

---

* Lungis — ilgas ryškiaspalvis audeklas (medvilnės arba šilko), dėvimas Indijoje, Pakistane ir Birmoje kaip sijonas, strėnjuostė ar juosta aplink juosmenį.

Kurį laiką jis pavirškino studijuodamas savo pilvo rieves:

— Kai kas iš tų bemokslių sako, kad jei žmona dirba, tai tik todėl, kad vyras nesugeba jų išmaitinti. Tavo laimei, aš — išsilavinęs žmogus.

Ji laukė daugiau, bet jis nugrimzdo giliai į svajones ir daugiau nieko nepasakė.

Tomis dienomis, kai vaikai būdavo mokykloje, o Čianu teršė svetainę, Naznyn dažnai pasitraukdavo į virtuvę arba sėdėdavo miegamajame, kol spinta ją išgrūsdavo klajoti po butą su drėgnu skuduru šluostinėjant ir tvarkantis. Nebuvo ženklų, kad jis gaus darbą. Dulkėmis pavirto jų santaupų rūmai. Užėjus galutiniam veiklos priepuoliui, jis apsirengė kostiumą ir išėjo į savivaldybę reikalauti perkėlimo. Naujasis butas buvo Rozmedo bloke, priešpaskutiniame aukšte, dviem aukštais virš Razijos, ir turėjo du miegamuosius.

— Senų pažinčių žaidimas, — pasakė Čianu. — Taip, jie gan mikliai pašoko išvydę mane. Senasis Delovėjus pakratė man ranką. Gailisi netekęs gero žmogaus. Taip jis prasitarė.

Tualetas nuolat užsikišęs, koridoriuje atšokęs tinkas.

— Reikia pasirūpinti senomis pažintimis, — nusprendė Čianu, tačiau nepasijudino.

Naznyn sėdėjo ir žiūrėjo į rankas. Čianu skaitė savo knygą. Jis nebelankė kursų. Pažymėjimų skaičius stabilizavosi, ir jie laukė spintos dugne, kol kas nors turės energijos juos iškabinti. Dabar jis daugiau mokino, nei mokėsi, ir iš to daugiausiai gaudavo mergaitės. Gaudavo ir Naznyn.

— Matai, — pasakė Čianu, vis dar aukštielninkas, laikydamas knygą virš veido, — visi tie žmonės, žiūrintys į mus iš viršaus kaip į valstiečius, visai neišmano istorijos.

Jis truputį sėstelėjo ir atsikrenkštė.

— Šešioliktame amžiuje Bengalija buvo vadinama Tautų Rojumi. Tai mūsų šaknys. Ar jie čia to moko mokyklose? Ar Šahana žino apie Tautų Rojų? Ji težino apie tvaną ir badą. Visa prakeikta šalis— tik sumauta skylė jai.

Jis toliau studijavo tekstą ir leido tylius, murkiančius pritarimo garsus.

— Matai, jei turì istoriją, turì išdidumo. Visas pasaulis važiavo į Bengaliją prekiauti. Šešioliktas amžius ir septynioliktas amžius. Daka

buvo tekstilės namai. Kas išrado visus tuos muslinus, damaskus ir visa kita? Tai mes. Visi olandai, portugalai, prancūzai ir britai grūdosi eilėje nusipirkti.

Dabar jis pakilo ir persirišo lungį. Naznyn stebėjo, kaip jis strikinėja aplink sofą, ir žinojo, kad repetuoja vakaro pamoką su mergaitėmis. Bibi sėdės ant kelių ir stengsis ramumu įtikinti jį, kad pamoka išgirsta. Šahana priešingai — šokinės ir piktai malsis fotelyje. Vos tik jis nustos kalbėjęs, ji nulėks prie televizoriaus ir įsijungs jį, o jis arba nusišypsos atleisdamas, arba paleis keiksmų srautą, kuris nublokš abi mergaites į saugią lovų priebėgą.

— Istorijos pojūtis, — pasakė jis. — Štai ko jiems trūksta. Ir nepamiršk — Bangladešą jie painioja su Silhetu — nei daugiau, nei mažiau. Jie nemato viso mūsų tautos grožio.

— Osmanų vadas, — tyliai pratarė Naznyn. — Šachas Džalalas.

— Ką? — paklausė Čianu. — Ką?

— Didysis mūsų tautos didvyris ir...

— Žinau, kas jie tokie!

Naznyn su šypsena atsiprašė ir tada pridūrė:

— Ir kad jie abu iš Silheto.

— Bet tai aš ir noriu pasakyti. Čia tie žmonės paprasčiausiai neparodo mūsų tautos tikroje šviesoje, — jis griebė knygą ir ėmė versti lapus. — Ar žinai, ką apie mūsų tautą sakė Vorenas Hastingsas? — Jis suparpė ir pamankštino veidą, ruošdamasis cituoti. — „Jie švelnūs, geranoriški..." Jis randa tiek gerų savybių. Trumpai sakant, mes jam „kaip niekas kitas šioje žemėje neturį blogiausių žmogiškos aistros savybių".

Jis pergalingai pamojavo knyga.

— Ar manai, kad šito moko angliškose mokyklose?

— Nežinau, — pasakė Naznyn. — Ar tai angliška knyga?

Jai buvo įdomu, kas galėtų būti tas Vorenas Hastingsas.

Čianu nekreipė dėmesio į ją ir varė publikai toliau:

— Ne, to jie nemoko. Tai apie tvaną šen, tai apie badą ten ir dar apie skardinių kolekcijas.

Knyga jis pasikasė ausį.

Naznyn pagalvojo apie Šahaną, kaip ilgas siauras jos veidas sustums visus smulkius bruoželius, lyg norėdamas juos ištrinti, lyg iš-

sijungdamas. Ji mokėjo taip blausiai žiūrėti, lyg visiškai suaugusi, kas neatitiko jos amžiaus. Einu į save, sakė jos veidas, ir galiu negrįžti. Bet po viso to telikdavo pyktis, ir tas pyktis pasidarydavo aiškus toliau einančioje tantroje. Tada jos burna tapdavo apvalia pikta skyle, ir ji imdavo spardytis. Ji spardydavo baldus, spardydavo seserį, o labiausiai spardydavo motiną.

— Keturios Europos šalys kovėsi dėl vietos. Ir kai valdžią perėmė britai, tai dėl to jie sugebėjo įsigalėti visoje Indijoje, — ant jo antakių pasirodė prakaito, nors kambaryje nebuvo per šilta. Jis nusišluostė jį dilbiu. — Aštuonioliktame amžiuje, — jis pažvelgė žemyn į minkštą duobę už sofos, kurią pagalvėje buvo palikęs jo užpakalis, — šita šalies dalis buvo turtinga. Ji buvo stabili. Ji buvo išprususi. Ji tiekė — mes tiekėme — trečdalį britų indiškosios imperijos įplaukų.

Knyga išslydo jam iš rankos ir jis pasilenkė prie jos. Patrynė pagalvių kraštą ir pasižiūrėjo į tolimąją sieną, į tą vietą, kur senajame bute kabėjo jo pažymėjimai. Jis nusišypsojo, ir skruostai sustūmė akis.

— Išdidumo praradimas, — pasakė jis, kalbėdamas sienai, — tai baisus dalykas.

Naznyn pabudo naktį ir nuėjo į virtuvę. Iš šaldytuvo ji išsiėmė *Tupperware* indelį ir stovėdama prie kriauklės suvalgė šaltą karį. Jei turėtų darbą, ji galėtų taupyti. O jei pataupytų, jie turėtų pinigų vykti į Daką. O jei nevyktų į Daką, ji pritaupytų pakankamai, kad galėtų siųsti Hasinai. Čianu nežinos, kiek ji susiuvo siūlių ir kiek padarė skylių sagoms švarkuose. Jis nežinos, kiek turi būti pinigų, ir ji galės šiek tiek padėti atsargai.

Mėnulis šiąnakt buvo nepastovus. Jis slapstėsi randuotas už rausvo debesies, stengdamasis nuskęsti pernelyg sekliame danguje. Hasina kartą rašė, kad ji stebi mėnulį ir galvoja apie ją, stebinčią tą patį mėnulį. Bet dangus čia buvo toks žemas, toks plonas, jog sunku patikėti, kad tai tas pats aukštas dangus, kylantis virš Hasinos; ir mėnulio Dakoje nebus, o gal tai ir visai kitas mėnulis.

Ji pakišo galvą po čiaupu ir atsuko šaltą vandenį.

— Ama.

Duryse stovėjo Bibi. Ji žiūrėjo, kaip Naznyn nusišluostė veidą pašluoste. Jos kakta buvo paplatėjusi nuo visų rūpesčių.

— Alkana? — paklausė Naznyn.

Bibi linktelėjo. Ji priėjo, palinko virš kriauklės ir suvirpėjo. Naznyn siektelėjo sausainių dėžėlės, bet Bibi parodė į *Tupperware*. Ji valgė su Naznyn šaukštu, bet įveikė tik vieną kąsnį. Jos leido šį laiką drauge ir nešvaistė jo kalboms. Jos stebėjo viena kitą, ir Naznyn apsimesdavo žiūrinti pro langą, o Bibi, kuri buvo per žema, kad matytų, apsimesdavo stebinti įtrūkimų raštus už čiaupų.

Razija paspaudė delnais sau strėnas.

— Žinai, kaip sakoma kaime — dvidešimties metų moteris jau pagyvenusi, — taigi matai seną seną moteriškę.

Jos plaukuose sodriai pilkavo žiluma. Ji nešiojo akinius plačiais juodais rėmeliais, kurie patrumpindavo nosį, bet padidindavo gilias raukšles aplink akis. Gavusi Britanijos pasą, ji įsigijo sportinį bliuzoną su didžiule Jungtinės Karalystės vėliava priekyje ir prie jo priderino rudas kelnes elastiniu juosmeniu. Kelnės buvo su storom siūlėm priekyje, kurios turėjo atrodyti kaip aštrus kantas. Ji ištiesė rankas į Naznyn:

— Pažiūrėk, kokie sąnariai. Artritas, — ji vėl ėmė spaudyti rankomis skaudamą vietą. — O nugara mane pribaigs. Siuvu visą dieną, visą dieną. Vaikai paima pinigus, man lieka artritas.

— Visiems truputį girgžda sąnariai, — pasakė Naznyn. Ji pasuko pečius, kad parodytų, jog nėra išimtis. — Tu ne tokia jau sena.

— Ėė-hėm, — pratarė Razija, apsimesdama, kad nori atsikrenkšti. — Ė-hė-hėm.

Ji pamataravo galvą ir susuko aukštyn lūpas.

— Azrailas* jau prie durų. Kas galėtų paneigti? Ši moteris jau sena. Tai sena moteris.

Naznyn nusijuokė:

— Mano vyre, tu visada teisus.

Razija nusijuokė savo metaliniu juoku. Kad ir kaip dažnai tai girdėdavo, netikėtas jo skambesys Naznyn visuomet išgąsdindavo. Dabar

* Islame Azrailas (*Azraeel*) — mirties angelas.

ji apsidairė, ar durys uždarytos. Mergaitės buvo savo miegamajame, ruošė namų darbus, ir ji nenorėjo, kad jos girdėtų, kaip Razija šaiposi iš jų tėvo.

— Tačiau dėl darbo su mašina — rimtas reikalas. Kenkia rankoms, nugarai, akims, — Razija gūžtelėjo. Karalystės vėliava subangavo. — Man nesvarbu. Kam gi dar šis kūnas? Dabar tik išnaudoju jį dėl vaikų. Vienintelis dalykas, dėl ko rūpinuosi — kad jiems nereikėtų daryti to paties, ką aš darau. Dar sukurti gražius namus. Naujos kėdės, nauja sofa, daugiau jokių padėvėtų dantų šepetėlių vaikams. Štai dėl ko aš dirbu.

— Ar Tarikas patenkintas *IT*?

— Tai „Okei Ma", — ištarė Razija angliškai. — Viskas visą laiką „Okei Ma". Berniukas galvoja, kad toks mano vardas, Okei Ma.

— Kiek jis turės studijuoti?

— Dar dvejus, trejus metus. Ką aš žinau? Paklausk savo vyro, kiek berniukui reikės studijuoti. Priklauso nuo to, kokio ilgio siena ir kokio dydžio pažymėjimas.

Naznyn sukikeno. Bekikendama ji trumpai pasvarstė, ar tikrai leis Razijai taip laisvai kalbėti apie vyrą. O tada kikenimas užėmė jai nosį, ji suprunkštė, pasispardė ir krito šonu ant sofos priešais draugę.

— Taip, — pasakė Razija, — jei neužpildys sienos pažymėjimais, bus nuplaktas.

— Gana, — nutraukė Naznyn, šluostydamasi akis. Ji išsitiesino.

— Tikiuosi, po galais, jis greitai ją užpildys, nes visa tai labai brangiai kainuoja. Kad ir kiek duočiau pinigų, jam vis reikia daugiau. „Gal duotum dvidešimt svarų vadovėliams, Ma?" Vos prieš dieną buvau davusi dvidešimt svarų. Aš jam sakiau: kaime vienas vadovėlis — penkiems vaikams. „Okei Ma. Gal duosi dvidešimt svarų?"

— Jiems reikia knygų studijoms. Ką gi padarysi?

— Ne tik knygoms. Tai to, tai to kompiuteriui. Disko, diskasukio, kilimėlio ir viso kito, — Razija užsikėlė kulkšnį ant kelio ir įsikibo laisvai kabaluojančio bato. Ji nurimo, ir akimirką Naznyn nebematė draugės, tik palūžusią moterį artrito iškraipytomis rankomis ir neprižiūrėtu veidu.

— Jis geras berniukas, — pasakė Naznyn.

— Na, taip. Geras berniukas. Myli savo Okei Ma. Bet kartais aš jaudinuosi, kad jis per daug studijuoja. Toks tylus. Visada savo kambary. Liepiu jam eiti pasivaikščioti, susitikti su draugais. O jis sako „Okei Ma" ir vėl grįžta į savo kambarį.

— Šefali greitai egzaminai?

Razija sunkiai palinko atgal ir pasirausė kelnių kišenėje. Ji išsitraukė pakelį *Silk Cut* ir vienkartinį žiebtuvėlį. Tai buvo naujas dalykas ir galutinis patvirtinimas Čianu, kad Razija — beviltiškai puolusi būtybė. Naznyn susimąstė apie oro gaiviklį ir ar negrįš Čianu, kol draugė svečiuose. Razija prisidegė, ir lengvi pilki kamuoliai iš jos nosies susiliejo su plaukų šarma.

— Taip. Tada ji norės „Year Off", — ji ištarė žodžius, lyg tie būtų pora gabalų šūdo, kabančio ant pagaliuko.

— Kas tai yra? — pasiteiravo Naznyn. — „Year Off"?

— Prieš stojant į universitetą. Ji nori metus praleisti nieko neveikdama.

Tačiau „Year Off" turėjo oficialaus skambesio ir Naznyn suvokė dar nesupratusi:

— Ko — nieko neveikdama?

Razija pasidėjo cigaretę ant stiklinio stalelio oranžinėmis kojomis ir ištiesė delnus.

— Žiūrėk, kairė ranka, ant jos — nieko. Žiūrėk, dešinė ranka, ant jos — nieko. Dabar pasakyk, ar yra koks skirtumas tarp šito nieko ir to nieko?

— Oi, — ištarė Naznyn. — Cigaretė.

Ji nusirideno nuo stalelio ir pradėjo deginti žalią su raudona kilimėlį.

— Šūdas. Tavo kilimėlis sugadintas.

— Nežinau, — pasakė Naznyn. — Jei kilimėlis jau žalias su raudona, tai labai sunku pasakyti, kad jis dar labiau sugadintas.

Kai Čianu parsirado namo, mergaitės valėsi dantis. Jis nusvirduliavo koridoriumi ir numetė sau po kojų didelę kartoninę dėžę. Išsirangė iš medžiaginio krepšio, permesto per pečius, diržų ir nuleido jį

ant grindų. Dėl to nuo sienos atšoko dar vienas didelis tinko gabalas. Dulkės nusėdo Čianu ant plaukų.

Jis kelis kartus papliauškėjo rankomis, lyg žmogus, baigęs darbus ir laukiantis už tai pagyrimo.

— Štai, — pasakė jis, vis dar stengdamasis atgauti kvapą. — Argi aš ne visada darau taip, kaip jūs prašote? Gavau tau. — Jis džiugiai nusišypsojo Naznyn. Mergaitės iškišo galvas iš vonios. — Eikšekit, — jis pašaukė jas. — Pažiūrėkit, ką gavau jūsų motinai.

Mergaitės su naktiniais išėjo ir sustojo šalia Naznyn. Jos kvepėjo dantų pasta, muilo milteliais ir nepagardintu mažų švarių kūnelių kvapu. Naznyn vos galėjo susilaikyti negriebusi jų ir neišbučiavusi žvilgančių galvučių.

— Žinote, kai vedžiau jūsų mamą, maniau, kad gaunu paprastą merginą iš kaimo ir kad ji nekels man rūpesčių, — dėl jų jis apsimetė kvaileliu. Išvertė akis ir išpūtė skruostus. — Bet dabar ji — viršininkė. Vos tik ji ką pasakys, tėvas lekia ir padaro. Žiūrėkit. Pažiūrėkit į dėžę.

Mergaitės drauge žingtelėjo pirmyn. Bibi ėmė traukti už rudo raiščio. Šahana ją nustūmė ir pati ėmėsi dėžės. Netrukus mergytės jau draskė kartoną, kišdamos vidun rankas ir cypdamos.

— O, palaukit. Tegu mama pažiūri.

Naznyn priėjo ir pritūpė prie dėžės. Viduje buvo siuvamoji mašina ir vielos raizginys.

— Dovana gimimo dienai, — pasakė Čianu.

Tai nebuvo jos gimtadienis.

— Išankstinė dovana gimimo dienai.

— Aš tokios ir norėjau.

Jiedu niekad nešventė savo gimtadienių, tiktai mergaičių.

— Išmėginkim ją, — pasakė Bibi.

Čianu pasilenkė ir atsegė didelį medžiaginį krepšį. Ten buvo kompiuteris.

— Ar čia dovana tavo gimtadieniui? — paklausė Bibi.

— Taip, — jis džiūgavo. — Taip ir yra.

Jie užkėlė kompiuterį ant valgomojo stalo, o siuvamąją mašiną — šalia. Rado siūlų ir audinio gabalą. Naznyn nulaužė vieną adatą, Čianu įtaisė kitą, ir iš virtuvinės pašluostės ji pasiuvo skudurą, kuriuo vėliau šluostydavo grindis.

— Jūsų mamos laimei, — pasakė Čianu mergaitėms, — aš išsilavinęs žmogus.

Šahana atsiūlėjo pagalvės užvalkalą. Atėjo Bibi eilė, bet ji nesugebėjo vienu metu suvaldyti paminos ir adatos. Ji tvirtai laikė audinį, o Šahana prisėdo dar kartą. Paskui Čianu rado, kaip nustatyti zigzaginę siūlę, ir išbandė tai su senomis apatinėmis kelnėmis. Naznyn nuvalė blyškiai žalsvą gaubtą, nors ant jo tebuvo vien plonyčiai įtrūkimai, kurių niekaip nepašalinsi. Mašina kiek įšilo nuo pastangų, ir Naznyn pajuto, kad reikia leisti jai pailsėti.

— Kompiuteris! — sušuko Bibi.

— Leiskit mane, — tarė Čianu, kai mergytės susispaudė prie ekrano.

Daug teko sujungti, perjungti ir maigyti mygtukų, kol ekranas suūžė ir iš juodo lėtai virto pilku, o paskui — melsvu. Visą laiką Čianu labai informatyviai komentavo. *Matot. Va taip vadinama. Šitas laidas eina į vidų. Nieko nelieskite. Aš jums parodysiu kaip.* Šahana susipainiojo laisvame naktinių apdare. Ji norėjo paraginti tėvą nusirengti apsiaustą. Naznyn sustabdė ją maldaujamu žvilgsniu. Tokios linksmos nuotaikos užeidavo gan retai.

Bibi įdėmiai klausėsi tėvo, lyg vėliau būtų klausinėjama. Nebaigti sakiniai — galvosūkiai, ir jai gali tekti sugalvoti trūkstamus žodžius.

Čianu atsisėdo ir ėmė rinkti tekstą. Prieš kiekvieną paspaudimą jis atidžiai išstudijuodavo klaviatūrą, prikišdamas veidą prie pat raidžių, lyg kas nors vertinga būtų praslydę pro tarpus. Po kelių minučių jis baigė sakinį. Mergytės susistumdė, norėdamos pažiūrėti. Jau seniai buvo laikas į lovas.

Bibi perskaitė garsiai:

— „Gerbiamas pone, rašau jums informuodamas“.

— Tai sugrįžta taip greitai, — pasakė Čianu angliškai. Jo skruostai paraudo iš malonumo.

Naznyn susirūpino pinigais. Iš kur jis gavo pinigų? Ji nusprendė apie tai negalvoti.

Šahana nuėjo šalin, ir Naznyn nusekė ją į mergaičių kambarį. Ji sėdėjo prie savo stalo. Čianu kiekvienai buvo padaręs po rašomąjį stalą iš ilgo virtuvės stalviršio, rasto atliekose. Joms virš lovų jis buvo

pakabinęs lentynas mokyklinėms knygoms, bet jokios vinys, klijai ar užkeikimai nebūtų jų išlaikę, ir galiausiai mergaitės, jau protingesnės ir kiek daugiau apdaužytos, atsisakė po jomis miegoti. Lentos gulėjo ant grindų po stalais, o knygos buvo sukrautos viršuje.

Naznyn atsistojo už dukters ir palietė jai plaukus.

— *Mums* neleidžiama kalbėti angliškai šiuose namuose, — ištarė Šahana, peržengdama įmanomą garsą.

Tarp jų visada tvyrojo toji įtampa. Jie nevaliojo įveikti nusivylimo vienas kitu. Ar būtų buvę kitaip, jei Šahana būtų berniukas? Bibi jis retai pastebėdavo. Jis kalbėdavosi su ja, bet kaip būtų nustebęs, jei būtų ėmęs sulaukti atsakymų.

— O *mes* visada laikomės tos taisyklės? — paklausė Naznyn.

— Bet pirmiausiai tai jo kvaila taisyklė!

— Žinau, — pasakė Naznyn.

Kai Čianu išeidavo, mergaitės dažnai imdavo kalbėti kita kalba. Naznyn joms leisdavo. Gal net ir paskatindavo.

Prieš daugelį metų, kai dar nė Rakibas nebuvo gimęs, Razija bandė perteikti Naznyn bendruomenės švietimo pamokų vaisius. Bet tai buvo subtilūs dalykai, lengvai pažeidžiami. „Gal padėtumėte užpildyti formą?“. Ji tai praktikuodavosi kokį šimtą kartų per dieną. Kol kas dar nebuvo to pritaikiusi.

Per pusantro pastarojo dešimtmečio ji šen bei ten prisirankiojo žodžių. Iš televizijos, trumpų dialogų keliose ne bengalų parduotuvėse, dantisto, daktaro, mokytojų mergaičių mokyklose. Tačiau ją išmokė būtent mergaitės. Be pamokų, be vadovėlių ir Razijos „pagrindinių frazių“. Jų metodas buvo paprastas — jos reikalavo, kad jas suprastum.

Naznyn grįžo prie bengalų kalbos.

— Kai buvau tik ką ištekėjusi, norėjau eiti į koledžą mokytis angliškai. Bet tavo tėvas pasakė, kad nėra reikalo.

Šahana numetė motinos ranką nuo plaukų. Kai ji atsiduso ir krūtinė pakilo priešais baltą naktinių medvilnę, Naznyn pamatė, kad jau kalasi krūtys.

— Ir jis buvo teisus. Aš žinau pakankamai, — jos ranka pakibo virš dukters peties. — Bet kai buvau jaunesnė, nuolat dėl visko jaudinausi.

Šahana apsisuko aplink. Jos akys, burna, nosis piktinosi.

— Na ir kas? Ką tu kalbi? Koks mano reikalas? Aš jo nekenčiu. *Nekenčiu.*

Ji pašoko ir kaukštelėjo dantimis ir rankomis. Ir spardė motinos blauzdas mažomis minkštomis pėdutėmis.

Pakako dviejų savaičių perprasti visas mašinos galimybes. Ji išmoko daigstymo, palankų, apsiūti sagų skyles ir paraukti. Razija ateidavo prižiūrėti ir užduoti namų darbų. Naznyn siuvo užtrauktukus, lėkė rumbėmis. Ji atsiūlėjo palaidą Čianu marškinėlių galą ir gražiai prisiuvo apykaklę lėlės suknelei. Adatos nebelūžo. Pašluostės nebesiraizgė. Namuose visos skiautės buvo susiūtos, atardytos ir vėl suporuotos su kitomis. Kad pasitreniruotų ilgą siuvinį, ji nusiėmė užuolaidas ir susiuvo jas į vamzdį. Jos gulėjo ant valgomojo stalo lyg subliūškusios burės. Ant Čianu knygų tupėjo spalvotų siūlų ritės — ryškios vėliavos, rodančios kelią į žinias. Naznyn sėdėdavo palinkusi prie savo užduoties, kol Čianu skaitydavo ir spausdindavo klaviatūra, dainuodavo ir murmėdavo, prisimindavo nemėgstąs kėdžių ir sėsdavo ant grindų, atsimindavo nutirpusius sąnarius ir pakildavo, niūniuodavo ir skaitydavo, spausdindavo ir kalbėdavo.

Šiandien jis išėjo pirkti maisto. Šahana, išeidama į mokyklą, pareikalavo suvožtinio „Paukščio akis". Čianu planavo karį iš žuvies galvos, keptą hilšą, jei nebūtų šviežios. Naznyn, išsėmusi audinių atsargas, ardė nėriniuotą apatinuko kraštą ir mąstė susiveiksianti plonesnę adatą, kai į duris pabeldė.

Laiptinės aikštelėje rymojo ponia Islam su ralgeksu, šildomuoju purškikliu rankoje. Naznyn panešė didžiulį juodą jos krepšį ir, joms einant pro duris, palaikė ponią Islam už alkūnės. Ponios Islam alkūnės buvo stebėtinai aštrios. Naznyn viską nuėmė nuo sofos, ir viešnia prigulė. Ji atsitraukė sarį ties klubu, pasipurškė ralgeksu ir sudejavo. Pasipurškė pilvą, įkišo skardinę į megztinio rankovę ir vėl papurškė. Tada pasipurškė nosinaitę ir užsiklojo ant veido. Buvo aišku, kad šitos pastangos turi būti pagerbtos tyla ir duotas reikiamas laikotarpis atsigauti. Naznyn stovėjo šalia.

Nors atrodė nė kiek ne senesnė kaip kad tada, Naznyn esant jaunamartei, ponia Islam skelbėsi esanti suvaikėjusi. Juodasis krepšys, stipriai susenęs, virto vaistų gausybės ragu — tarsi gyvenimo saulėlydyje būtų atradęs savo tikrąjį pašaukimą. Jame glūdėjo kalnai tablečių, pastilių, miltelių ir buteliukų. Prikrauta tepalų stiklainiukų ir mįslingų granulių paketėlių. Pridėta indelių su medicininiais prieskoniais ir keletas palaidų pėdelių vaistažolių. Bet visa tai buvo laikoma tik atsargai, gal tik procedūroms avariniu atveju. Jei Naznyn liepdavo pasirausti vaistų, tai visąlaik ji rasdavo benilino krūtininio kosulio sirupo.

Ponia Islam silpnai mostelėjo į krepšį, ir Naznyn šoko atsegti sagties, nebeturinčios stikliuko. Ji įteikė butelį, ir ponia Islam sočiai gurkštelėjo po savo nosinaite. Per pastaruosius dešimt metų Naznyn neatsiminė nė vieno karto ponios Islam kosinčios. Benilino sirupas buvo labai veiksmingas. Kartais, apsilankiusi po pietų, ji išgerdavo visą butelį ir kokiai valandai užmigdavo. Čianu stypčiodavo ant pirštų ir kalbėdavo Naznyn šnabždėdamas: „Ar tai ne garbė? Žiūrėk, kokia ji pas mus atsipalaidavusi. Pažinojau jos vyrą“.

Ji visur nešiodavosi ralgeksą, šildomąjį purškiklį. Jo kvapas, sumišęs su mėtinėmis pastilėmis, kurias ji laikė po liežuviu, ir saldžiu sirupu nuo kosulio, sukurdavo aplink ją ligonio aurą. Tačiau jos akys buvo kietos ir aiškios, o žodžiai lėkdavo kaip strėlės.

— Aukseli mano, — ištarė ji, nusiimdama nuo veido nosinaitę ir mesdama žvilgsnį siuvamosios mašinos linkui.

— Praktikuojuosi, — pasakė Naznyn. Ji sėdėjo karvės mėšlo spalvos fotelyje ir kaip įrodymą laikė klostėmis susiūtą skudurėlį dulkėms.

— Kai buvau mergaitė, mes mokėmės siūti rankomis. Mes taip lengvai negaudavom tokių daiktų.

Naznyn, kuriai truputį traukė dešinę ranką ir kuriai sukosi mintis pasiskolinti ralgeksą, galėjo tik pritarti:

— Taip, labai greita. Gera mašina.

Ponia Islam pamaskatavo šlepetėmis.

— Ar ruošiesi atsiųsti mergaites? Tavo vyras sakė, kad atsiųsi, bet jų niekas nematė.

— O, — pasakė Naznyn. — Taip.

Pro ralgekso, papurkšto ant raktikaulio, debesį ponia Islam tarė:

— Dabar aš ligota moteris. Labai labai ligota. Bet kas man gali sakyti ką nori. Jie žino, kokia aš dabar silpna. Tu man sakai: „Taip, jos eis“, bet nepasiunti jų. Senai moteriai galima sakyti bet ką.

Ji kalbėjo apie madrasą, naują mokyklą mečetę. Ji buvo įsteigta dosnios ponios Islam aukos dėka. Šahana ir Bibi turėjo lankyti ją dieną po įprastinės mokyklos, bet Čianu uždraudė. Jis siautėjo: „Ir tai jie vadina švietimu? Linguoti kaip papūgėlėms ant laktos, deklamuoti žodžius, kurių nesupranta“.

Jis jas mokysiąs. Korano, bet ir hinduistų filosofijos, budistų minties, krikščionių alegorijų.

„Nepamiršk, — sakė jis Naznyn, — Bengalija, dar ilgai prieš tapdama musulmoniška, buvo hinduistų, o prieš tai budistų tikėjimo, ir tai buvo po pirmojo hinduistinio laikotarpio. Mes musulmonai tik dėl Mogolų. Nepamiršk“.

O poniai Islam jis pasakė: „Taip, mano žmona jas atsiųs. Aš prisimenu jūsų vyrą. Jis buvo itin gerbtinas žmogus. Vienu metu mes ketinome imtis bendro verslo. Džiuto pramonės. Importo ir eksporto klausimais“.

Naznyn žiojosi prieštarauti, bet ponia Islam ją nutraukė:

— Daryk, kaip nori. Sakau savo sūnums: ponia Achmed visada daro kaip norinti. Aš nesikišu. Bandžiau prižiūrėti jos sūnų, mylėjau tą vaiką kaip savo pačios, bet ji suniekino mane, ir aš nebesikišu.

Ji truktelėjo benilino, ir per vieną smakro pusę jai nusidriekė srovelė.

— Aš tik tiek tau galiu pasakyti. Ir ligota moteris turi ausis. Jei manai, kad esu kurčia, tai aš tau pasakysiu, kad mano ausys geros. Girdžiu, kas vyksta.

Susijaudinusi ji pusiau atsisėdo, bet tuoj prisiminė savo negalią ir liko prisidėjusi rankas prie kaktos. Jos veidą įrėmino buteliukas ir purškiklis.

— Pasikalbėsiu su vyru, — pasakė Naznyn. Ji ieškojo išeities. — Kaip jūsų klubas? Ar daug kelia rūpesčių?

Ponia Islam truktelėjo sario kraštą, kad parodytų didelį, idealiai rudą klubą. Ji kriuktelėjo, lyg norėdama pasakyti: „Dabar patenkinta?“

— Mano sūnūs man liepia darytis operaciją, kad pasikeisčiau klubą, bet aš sakau ne. Kam dėl manęs gadinti gerą naują klubą? Nenoriu būti palaidota su nauju klubu. Dievas nemyli moters, leidžiančios gerus daiktus perniek. Tegu pasilaiko gerus klubus tiems, kam jie bus naudingi. Duokite pinigų mečetei, o man palikite tik truputį šildančiam purškikliui. Tiek teprašau. — Ji trumpam nutilo ir tada pakartojo, tik švelniau. — Tiek teprašau. — Tada pabandė dar kartą, norėdama išgauti švelnumo, sukelti nykimo iliuziją, kad ji galbūt dabar — jau dabar — slysta iš gyvenimo: — Tiek teprašau.

Naznyn sėdėjo ant savo kėdės kraštelio tokiu atstumu, kad pasiektų juodąjį krepšį.

— Atidaryk man krepšį, vaikeli, — pasakė ponia Islam vis dar nusilpusiu balsu.

Naznyn pritūpė ir atidarė jį.

— Padėk pinigus į šoninę kišenėlę. Aš neskaičiuoju jų.

— Neskaičiuojate jų? — Naznyn perbėgo pirštais per dulsvą sulankstytą sagtį. Ji pažvelgė į vidų tarp paketų ir tūbelių ieškodama, kur pinigai. Būtų buvę aiškiai patogiau laikyti pinigus šoniniame skyriuje, kur juos būtų lengviau rasti, nei kad slėpti kažkur šitos vaistinės gelmėse. Ji pažvejojo. Kažkas lipnaus ant pamušalo. Išbirę miltelių iš plono kartoninio pakelio. Viską reikėtų surūšiuoti. Ji jau žiojosi pasisiūlyti, kai ponia Islam ištarė:

— O, kad vėl būčiau jauna ir stipri.

Krepšio dugne gulėjo sumaigytas pastilių nuo anginos pakelis. Naznyn juos ištraukė ir parodė:

— Žiūrėkite, bėga medus.

Ponia Islam pasisuko ir pasirėmė ant alkūnės.

— Ar įdėjai pinigus? — Jos balsas tapo aštrus ir tuoj pat ji pridūrė silpnesniu tonu: — Ar įdėjai, vaikeli?

— Negaliu rasti.

— Dar pažiūrėk, vaikeli. Penkiasdešimt svarų. Kaip sutarta.

Naznyn pažiūrėjo dar įdėmiau, beveik įkišusi galvą į krepšį. Kvapas buvo viską užgožiantis — blogos sveikatos esencija.

— Ką tu darai? — suklykė ponia Islam. — Lįsk iš mano krepšio.

Naznyn atsisėdo, o jos sprandas degė lyg pažymėtas. Karštis pasklido į pakaušį ir skruostus.

— Prašėte mane... — pratarė ji lėtai.

— Ar aš tau panaši į mirusią moterį? — paklausė ponia Islam, staiga labai atkutusi.

Naznyn sugebėjo tik išsižioti ir vėl susičiaupti.

— Gal bandai išplėšti mano kapą? Duokš! Man! Mano! Pinigus!

Dabar ji suprato. Viskas aišku. Čianu pasiskolino. Ponia Islam atėjo pinigų, bet Naznyn vis dar nesujudėjo. Ji dar neturėjo pinigų. Kaip sutarta. Rodydama į siuvamąją, ji tik gynėsi:

— Tik praktikuojuosi. Dar neturiu darbo.

Ponia Islam akimirką pasvarstė. Jos mažos juodos paukštiškos akutės sustojo ties Naznyn veidu.

— Suprantu. Atleisk ligotai susirūpinusiai senai moteriškei. Tai draugiškas susitarimas. Sumokėk, kai galėsi. — Ji pabandė atsistoti, ir Naznyn pagelbėjo jai, o kai ji pakilo, jos sustojo apsikabinusios. Ponia Islam ją pabučiavo — kietom lūpom minkštą skruostą. — Mes suprantame viena kitą. Aš sugrįšiu. Pasveikink nuo manęs vyrą.

Jos nuėjo prie durų. Ponia Islam pasikišo po liežuviu naują mėtinę pastilę, paskleidė įprastinį ralgekso rūką, kvapą pagal receptą, ir paėmė iš Naznyn savo krepšį.

— Rasi išeitį, — pasakė ji. — Dievas visuomet suteikia išeitį. Tau tereikia ją rasti. O kitą kartą atsivesiu sūnus. Jie norės dar kartą pamatyti tavo vyrą.

9 skyrius

Savo kompiuteriu Čianu galėjo pasiekti visą pasaulį.

— Bet ką, — sakė jis. — Bet ką, ką tik nori pamatyti. Tik pasakyk man, ir aš surasiu. Per šitą laidelį, kur eina į telefono rozetę — ar matai jį? — viskas pareis per šitą laidą.

— Mes mokykloje einame į internetą, — pareiškė Šahana angliškai.

Čianu apsimetė negirdįs.

Bibi tampė savo kasas. Ji taip stengėsi, kad daugiau nieko neįstengė sugalvoti.

— Norėčiau dar kartą pamatyti kadamą, — pasakė Naznyn.

Jis iškėlė pirštą.

— Tai ir pamatysi, — jis ėmė baksnoti. — Rašau. Pagrindiniai žodžiai — Bangladešo gėlės.

Kompiuteris kiek pamąstė. Bibi per petį pažvelgė į Naznyn. Šahana pūstelėjo sau į kirpčiukus — naujiena, kurią Čianu palaikė įžūlumu. Ekranas sumirgėjęs atgijo.

— Šimtas šešiolika puslapių, — susižavėjo Čianu.

Jis pavedžiojo su pele, ir išniro paveiksliukas — ruoželis po ruoželio. Ekrane pasirodė rausvų dygliuotų rutuliukų kekė.

— Kadamas, — pasakė Naznyn.

— Nuo-bo-*du*, — angliškai uždainavo Šahana.

Čianu liko ramus.

— Tinklo svetainė „Bangla2000“. Kas nori pažiūrėti?

Bibi žingtelėjo artyn prie tėvo. Bet jis laukė Šahanos.

Naznyn uždėjo delną Šahanai ant rankos.

— Eik, mergyt, — sušnabždėjo ji. Šahana nekrustelėjo. — Pažiūrėk truputį.

— *Ne.* Nuo-bo-*du*.

Čianu pašoko ir taip vienu judesiu apsisuko, kad net apvirto svetainės kėdė. Jam tirtėjo skruostai.

— Memsab per daug nuobodu?

— Ji pažiūrės, — pažadėjo Naznyn. Bibi atšlijo nuo tėvo — vos pastebimu judesiu, darančiu įspūdį, kad ji pasidavė motinos traukos jėgos laukui.

— Kas tau yr? — sušuko Čianu angliškai.

— Ar nori pasakyti, — tarė Šahana, — „Kas tau yra?“ — Ji pūstelėjo kirpčiukus. — Ne „Kas yr“.

Čianu smarkiai žioptelėjo, lyg duktė būtų sudavusi jam į pilvą. Kelias sekundes pasiutusiai dirbo jo žandikaulis.

— Pasakyk savo seseriai, — suriko jis, pereidamas į bengalų kalbą, — kad aš ją surišiu ir nupjausiu liežuvį. Pasakyk memsab, kad kai jai gyvai nudirsiu odą, neatrodys tokia patenkinta savimi.

Bibi pradėjo kartoti:

— Jis suriš tave ir nupjaus tau... — ji sušnairavo į Naznyn. — Nenoriu jai sakyti. Gal tu galėtum pasakyti jai už mane?

Susirūpinimas įsispaudė jai kaktoje, ir ta nusileido ant akių.

Čianu viduje įsisiautėjo uraganas. Jis purtė jo kūną ir perkreipė veidą.

— Dabar pribaigsiu tave! — sukliko jisai.

Jis nuplėšė nuo kompiuterio pelę ir paleido į Šahaną. Laidas kirto Šahanai per skruostą, ir ji nubėgo priedangos už sofos. Čianu priartėjo, bet sustojo priešais neapsispręsdamas. Jis žingtelėjo dešinėn, o Šahana klaidindama sliuogtelėjo kairėn. Jis žengė kairėn, o ji pasistūmėjo į kitą pusę. Staiga jis šoko per viršų ir nučiupo ploną riešą. Jis ėmė plakti su pele, o Šahana sukinėjosi ir mušėsi laisvąja ranka.

Kad tik ji pravirktų, pagalvojo Naznyn. Ji turėtų dabar pravirkti, kad nereikėtų verkti jam.

— Neliesk mano kompiuterio! — suspiegė jis. — Draudžiu tau!

Jis ėmė rimti. Šahana surizikavo pakelti galvą virš sofos. Jis liovėsi.

— Tavo seseriai irgi draudžiama. Ar girdi mane?

— Taip, Aba, — skubiai atsakė Bibi.

— Taip, Aba, — pasakė Šahana. — Aš jo neliesiu.

Naznyn nuvedė mergaites į jų kambarį. Šahanai aplink riešą buvo paraudę. Ji ištraukė ranką iš mamos ir įtraukė lūpas.

— Laikas į lovas, — pasakė Naznyn. Ji pabučiavo Bibi ir bandė pabučiuoti Šahaną. Išeidama iš kambario ji laiku atsisuko, kad pamatytų, kaip Šahana spyrė seseriai į užpakalį. Bibi pasitrynė užpakaliuką ir atsisėdo ant lovos. Šahana krito veidu į pagalvę ir ėmė spardyti čiužinį.

Čianu smarkiai trynė ranka veidą ir purtė galvą. Jis paklibino savo mėsingą nosį delno viduriu.

— Nuėjo gulti? — paklausė jis.

— Taip, — atsakė Naznyn.

Kompiuteris buvo išjungtas. Kėdė apversta.

— Tos mergaitės, — pratarė Čianu, sutrikdytas paties jų egzistavimo.

— Šiandien buvo atėjusi ponia Islam.

— Tos mergaitės.

— Ponia Islam.

Jis susierzino:

— Nekartok man vis „ponia Islam“!

— Ji šiandien atėjo.

— Taip. Tu man sakei, — jis pasikišo rankas po pilvu ir pakilnojo jį aukštyn žemyn.

— Pinigų.

Marškinėliams kylant per krūtinę, Čianu prispaudė pilvą kiek įmanoma aukščiau. Efektas buvo šiurpinamas. Jis tapo kietas kaip vandens pripiltas balionas, ir pasirodė rausvai violetinio kūno juosta, trokštanti pasveikinti orą. Jis paleido, ir kūnas kaskadomis nuvilnijo ant kelių.

— Pinigų? O, taip. Kitą savaitę paimsiu, — jis nelygiai šyptelėjo ir patrynė rankas. — Atrodai kiek alkana. Gal paruoštum kokį šimajų? Užvalgykim ko nors saldaus prieš eidami gulti.

Vėliau, kai šimajus buvo paruoštas ir Čianu pavalgė Naznyn plaunant indus, jie drauge nuėjo pasižiūrėti, kaip jos miega, paklausyti, kaip kvėpuoja, patvarkyti kojytes ir rankutes po antklodėmis ir padalinti slaptųjų meilės dozių. Čianu nubraukė Šahanos plaukus nuo veiduko. Jis prisėdo ant lovos krašto ir uždėjo ranką virš nejautrios jos formos. Nedidelės jo akutės pasislėpė plyšiuose. Tada jie apsikeitė vietomis, ir Čianu nuėjo prie Bibi. Jis pabučiavo jai skruostą ir palaikė už rankutės, o Naznyn žiūrėjo į jį ir matė, kad jis ne tik sutrikdytas, bet ir išgąsdintas. Jie drauge išėjo, moteris pasisuko uždariusi duris ir palinko prie vyro, jos galva atsirėmė jam į petį ir jo smakras trynėsi jai į plaukus.

Buvo laikotarpis, savaičių, o gal mėnesių, tačiau Naznyn jis rodėsi ištįsęs iki begalybės, kai jis atsigulė lovon ir liko joje. Jis liovėsi rengęs planus. Planai, kuriems jis buvo atsidavęs visas ir iš kurių tiek tikėjosi, jį nuniokojo. Prieš tai kiekvienas ambicijų žlugimas, nors ir įduobdavo jo paviršių, paskatindavo naujam apsisprendimui, dar smarkesniam siekiui. Kiekvieną naują darbą jis pradėdavo pasipuošęs nauju kostiumu ir vis didėjančia parkerių kolekcija. Veidas šviesdavo viltimi. O paskui papilkėdavo nuo frustracijos, nuo apmaudo. Verslus jis pradėdavo apsilankymu pas batsiuvį ir negailėdavo išlaidų kietašoniams praktiškiems portfeliams. Kelią į laimę rodė energingi skaičiai jo pašėliškai surašytuose ir perrašytuose verslo planuose. Ir dirbo jis sunkiai — ilgai dirbdavo prie planų, juokaudavo su Naznyn, tapdavo atlaidus vaikams.

Tačiau jį ignoravo. Klientai, tiekėjai, viršininkai ir pavaldiniai. Jis sunkiai dirbo dėl garbės, bet jos nerasdavo. Pasaulyje labai stigo garbės, o Čianu pateko tarp alkstančių jos.

Galiausiai jis atgulė ant sofos ir ėmė nepaliaujamai bambėti. Tada nusikabino savo pažymėjimus, paskleidė aplink save ir diena po dienos į juos žiūrėjo. Liovėsi bambėjęs. Nustojo valgyti, ir pilvas bauginamai sumažėjo, susiraukšlėjo ir pakibo lyg išsemtas ryžių maišas. Kai jis liovėsi skaitęs, Naznyn visai išsigando.

Darbų centras išsikvietė jį pokalbio. Jam pasiūlė indų plovėjo

darbą restorane. Jis grįžo į lovą, bet kažkaip įelektrintas. Kažkoks kovos rudimentas vėl įsižiebė jame, ir jis ėmė dalyti užduotis dukterims.

— Šahana, — pašaukdavo jis. — Paskubėk, mergyte. Žiūrėk, paskubėk.

Kai ji atkakdavo į miegamąjį, įnirtingai kasydamasi ranką, jis įsakydavo atnešti šlepetes. Ji ištraukdavo jas iš palovio ir laikydavo pakėlusi už kulnų.

— Okei? — sakydavo ji.

— Užmauk jas. Greitai, — jis pakeldavo kojas.

Išeinančią ją vėl pakviesdavo patvarkyti jam pagalvių, paduoti vandens ąsotį, surasti parkerį, atitraukti užuolaidas arba jas užtraukti.

Arba jis pašaukdavo Bibi:

— Bibi, viskas šitame miegamajame sujaukta. Kiek kartų tau galima sakyti, kad padėtum mamai?

Ir Bibi imdavo bėginėti aplink, straksėdama tarp lovos ir naktinio staliuko, vis pasilypėdama ant čiužinio, nes tik taip ji galėdavo pasiekti spintą, kad pertvarkytų kelnes, marškinius ir sarius.

Bet tai, kad užduotys atliktos, jo netenkindavo. Mergaitės paskubom jas prabėgdavo, ir kai jis nebesugalvodavo nieko daugiau, išeidavo. Galiausiai jis kai ką sugalvojo. Jis vėl pasiėmė knygas, o mergaites įkinkė versti puslapius. Tai buvo idealu. Gulėdamas ant pagalvių krūvos, Čianu versdavo vieną kurią mergaitę, sėdinčią ant lovos krašto, laikyti knygą. Jos turėdavo stebėti jo veidą laukdamos ženklų, kad jis jau artėja prie puslapio pabaigos, ir tada perversti. Jis būdavo teisingas joms: duodavo ženklus — artėdamas kiek kilstelėdavo savo susiraizgiusius antakius. Tik nedėmesinga dukra galėtų nepastebėti. Nepagarbi dukra. Kuri visiškai nusipelnė plakimo — žodinio ar kitokio, neišvengiamo po tokio pareigų nevykdymo.

Naznyn galvojo apie tai nusirenginėdama. Amžina triguba kančia — duktė, tėvas, duktė. Kokie jie atskiri vienas nuo kito, būdami taip arti. Bibi, tyliai siekianti pritarimo, nuolat alkana. Čianu, drebantis dėl savo paties poreikių, nuolat įsižeidęs. Šahana, verdanti — o tai visų blogiausia — begaliniu pasipiktinimu, nenumaldomai pikta.

Tai buvo lyg vaikščiojimas po gyvačių lauką. Naznyn nerimaudavo dėl kiekvieno žingsnio.

Ji turėdavo stipriai susikaupti, kad įveiktų kiekvieną dieną. Kartais jausdavosi lyg ištisą vakarą sulaikiusi kvapą. Nuo jos priklausė, kaip suderinti prieštaringus poreikius, nuraminti čia ir paskatinti ten, ir prastumti dieną iki saulėlydžio. Kai ji suklysdavo ir įvykdavo proveržis, būdavo mušimo, susierzinimo ar ašarom sudrėkintų skruostukų, ji svaigdavo nuo atsakomybės. Kai jai pasisekdavo, ji kaip mantrą kartodavo, kad neužsimirštų, kad tai neapsuktų galvos. *Būk atsargi, būk atsargi, būk atsargi.* Tai jai atimdavo visą energiją. Ji nieko nebesiilgėjo. Jos norai buvo ranka pasiekiami, realūs ir kontroliuojami. Jei tik ji pakankamai susitelkdavo. Kai atsileisdavo, ji galvodavo apie Hasiną. Tačiau savo mintis ji pavertė kuo veiksmingesnėmis. Kiek būtų galima sutaupyti? Kiek pasiųsti? Kaip tai nuslėpti nuo Čianu?

Kartais, padėjusi galvą ant pagalvės ir besileisdama į miegą, ji krūpteldavo ir pabusdavo visa supanikavusi. Kaip galėjo sau leisti atsipalaiduoti? Tada eidavo virtuvėn ir valgydavo, nė nežinodama, ką dedasi į burną. Blogosiomis naktimis, kai minčių negalėdavo nuslopinti nei ryžiai, nei duona, nei sausainiai, imdavo svarstyti, ar tinkamai myli dukteris. Ar myli jas taip, kaip kad mylėjo sūnų? Kai taip pagalvodavo apie jas, — kai jos tapdavo nutolusios, — jai skrandis nupuldavo po kojų, o plaučiai šaudavo aukštyn į širdį. Lygiai taip pat ji jautėsi tą šaltą žiemos naktį, kai su Hasina nuėjo prie tvenkinio. Jautėsi tarytum jau ruoštųsi šokti, žinodama, kad vanduo šaltas nors rėk.

Ir ji išspaudė Rakibą iš minčių. Ten žiojėjo praraja. Taigi ji sunkiai rydavo ir daug meldėsi, o maldą išnaudodavo, nepaisant įžadų, jausmams ir skausmui apmarinti.

Kai grįžo pasiėmusi mergaites, Naznyn pasiruošė puodelį arbatos ir apmąstė gandus nuo mokyklos vartų. Dabar, kai Šahana ėjo į didelę mokyklą ir buvo linkusi grįžti namo su draugėmis, ji pasiimdavo tik Bibi, bet vis tiek mintyse tai vadindavo „mergaičių pasiėmimu“. Džorina sakė, kad mečetėje buvo policija ir dvi valandas klausinėjo imamą. Niekas nesuprato dėl ko, nors daugelis numatė bėdas ir visi

abejojo, kad šventovė būtų kada buvusi taip skandalingai išniekinta. Nazma kalbėjo apie Raziją su Sorupa ir nutilo vidury žodžio priėjus Naznyn. Labiausiai suintrigavo nugirstas pokalbis tarp dviejų baltųjų moterų, besitariančių, kaip suliesinti savo šunis. Viena teikė pirmenybę prievartinei namų dietai, o kita vežė gyvuliuką į svorio mažinimo kliniką. Nors angliški žodžiai ir sunkiai liejosi jai iš burnos, Naznyn jau seniai pajėgdavo sekti pokalbį. Nedaug kas ją stebindavo. Nors kai kas vis dėlto kėlė nuostabą.

Ji ruošėsi antrą puodelį arbatos ir mąstė apie išsekusius keršus Guripuro kiemsargius, kai namo parėjo Čianu su ryšuliu, įvyniotu į polietileną.

— Nėr kada gerti arbatos, — pasakė jis. — Ateik. Eikše.

Jis nuskubėjo į svetainę, o Naznyn nusekė iš paskos.

Čianu nuplėšė ploną polietileno dangalą ir išskleidė kokio tuzino vyriškų kelnių klešnes.

— Palenkimai, — pagyrūniškai paskelbė jis pasauliui. — Bandomoji partija.

Jis truktelėjo kitą ryšulio galą.

— Užtrauktukai, — pasakė. — Visus patikrins.

Naznyn norėjo imtis iš karto, bet Čianu primygtinai užsimanė pakviesti mergaites.

— Kai aš ją vedžiau, pasakiau: ji — puiki darbininkė. Mergina iš kaimo. Nesugadinta. Visos protingių protingiausios merginos... — jis nutilo ir pažiūrėjo į Šahaną. — Visos protingių protingiausios merginos nevertos nė plaukelio ant jos galvos.

Bibi išsižiojo ir užsičiaupė. Baltos nėriniuotos jos kojinaitės buvo apsmukusios ant kulkšnių, o blauzdos atrodė sausos ir apdulkėjusios. Šahana buvo pradėjusi vartoti drėkinamąjį kremą. Vakar ji atsisakė plautis galvą „Pasakų skysčiu“. Ji jau norėjo šampūno.

Naznyn ištiesė rankas, ketindama nudengti siuvamąją. Čianu palinkčiojo galvą ir džiugiai jai nusišypsojo. Ji įsivėrė siūlą ir pradėjo. Vieną klešnę, paskui — kitą. Kai baigė, jie paplojo, o Bibi iš džiaugsmo net pašoko, ir Čianu pabrėžtinai plojo, o Šahana trumpai šyptelėjo ir nužygiavo atgal į miegamąjį.

Čianu nešė namo krepšius marškinių be sagų, maišus suknelių be pamušalo, vonias liemenėlių be sagčių. Jis juos suskaičiuodavo iš-

imdamas po vieną ir vėl perskaičiuodavo dėdamas atgal. Kas porą dienų eidavo naujo krovinio. Jis atlikdavo lyg ir pradinę kokybės patikrą, patraukydamas užtrauktukus ir pasukinėdamas apykakles, vis pūsdamas žandus liežuviu. Čianu susumuodavo uždarbį ir jį paimdavo. Jis buvo tarpininkas, šį vaidmenį jis įsivaizdavo esant oficialų ir dėjo į jį visas pastangas. Porą savaičių karštligiškai skaičiavo, stengdamasis atrasti kuo pelningiausią drabužių rūšį, naudingiausią operaciją. Bet jis turėjo imti, kas duodama, o patys skaičiavimai buvo tuščios pastangos. Tada jis uoliai ėmėsi vadovauti jai, nuolat tupėdavo jai po ranka, paduodavo siūlą, žirkles, patarimą, arbatos, lankstydavo siuvinius.

— Tau tereikia, — sakydavo jis, — tik sėdėti čia.

Naznyn pakilo pamankštinti kojų. Paėmė vieną knygą ir nupūtė apnašas, tikėdamasi, kad jis atsilieps į šių užmirštų daiktų šauksmą.

— Šią savaitę turėsime gražaus pinigo, — jis įtraukė apatinę lūpą skaičiuodamas. — Nesijaudink. Aš viskuo pasirūpinsiu.

Ištisus du mėnesius ji net nežinojo, kiek uždirbanti. Tikra atvanga buvo, kai vieną vakarą, pirmąkart nuo šitų darbų pradžios, Čianu pasitraukė į miegamąjį ir pasišaukė puslapių vartytoją. Kitą dieną, šeštadienį, ant svetainės grindų jis apsistatė tvirtove iš knygų ir pasakė aštrią kalbą iš antikinės Bengalijos istorijos. Sekmadienį jis itin atidžiai nusiskuto ir pasirepetavo prieš veidrodį su kostiumu, tačiau niekur neišėjo. Visą kitą dieną jis buvo išėjęs ir grįžo namo dainuodamas fragmentus iš Tagorės. Tai buvo geras ženklas.

Antradienis ir trečiadienis praėjo taip pat, o Naznyn užbaigė trisdešimt septynių mini sijonų pamušalus. Ji daugiau nebeturėjo ką siūti.

Čianu surinko draugėn visą savo šeimą ir atsikratė kažkokių baisių kamščių gerklėje:

— Kaip jūs visos žinote.

Jis pastebėjo Šahanos suknelę. Ji mokykloje buvo pasitempusi savo uniformą aukštyn, ir dabar ši pūpsojo virš diržo ir baigėsi ties šlaunimis. Nekeisdama veido išraiškos, ji ėmė lėtai traukti ją žemyn.

— Kaip jūs visos žinote, mes — kaip šeima — nusprendėme grįžti namo. Jūsų motina iš paskutiniųjų stengiasi palengvinti mūsų svajonės įgyvendinimą, todėl ėmėsi seno ir garbingo siuvėjos amato. Ir nepamirškite, kad būtent mes išradome visus tuos drabužių audinius — musliną, damaską ir viską viską.

Jis atrodė neužtikrintai. Pasižiūrėjo į dukteris, lyg užmiršęs, kas jos tokios. Tik kai skubrus jo žvilgsnis įsmigo į Naznyn, jis prisiminė, kas esąs.

— Akhm. Taigi. Mes vykstame namo. Šiandien aš įsidarbinau *Kempton Kars* vairuotoju numeris vienas šeši vienas devyni, ir namų fondas suklestės. Tai viskas, ką turiu pasakyti.

Naznyn ir Bibi paplojo. Buvo netikėta, kad Čianu moka vairuoti.

Lyg norėdamas išsklaidyti tylias jų abejones, jis išsitraukė iš kišenės apdriskusį popieriaus lapą.

— Vairuotojo pažymėjimas, — pasakė jis angliškai. Pastudijavo dokumentą. — Tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt šeštieji. Nebuvau jo įrėminęs.

Taigi Čianu tapo taksistu ir liovėsi tarpininkauti. Ir pirmąją karštą metų dieną, kai langai buvo uždari nuo dvoko iš šiukšlių konteinerių, butas skambėjo visais vamzdžiais, o Naznyn susidorojo su užsikimšusiu tualetu, nusiplovė rankas ir atsiduso veidrodžiui, pasirodė naujasis tarpininkas. Karimas su ryšuliu džinsų ant plataus peties.

Tai taip jis įžengė jos gyveniman.

10 skyrius

Tai buvo keistas dalykas, ir prireikė laiko, kad ji tai suvoktų. Kalbėdamas bengališkai, jis mikčiojo. Angliškai kalbėjo laisvai ir neturėjo bėdų. Padariusi šį atradimą, ji grįžo į pradžią. Jinai jį išnagrinėjo. Kaip jis stovi — plačiai išsižergęs ir sukryžiuotomis rankomis. Jo plaukus, nukirptus taip trumpai. Kaip jie priekyje sudaro trikampį ir mažą kuokštelį, kuris styro kaktos viduryje. Jis dėvėjo ankštus džinsus ir vaikščiojo atraitotomis iki alkūnių marškinių rankovėmis. Ne, čia nieko tokio. Jokios užuominos į užsikirtimus jam kalbant bengališkai.

Ir jis buvo savim pasitikintis. Stovėdavo tvirtai. Kartais dešinė koja mušdavo atsitiktinį ritmą. Jis avėdavo baltus sportbačius ir nešiojo ploną auksinę grandinėlę ant kaklo.

— Mano dėdė turi fabriką, — pasakė jis. — Fabriką prakaitui spausti. Jis — mano dėdės.

Ir jis švystelėjo koja ir pažaidė mobiliuoju telefonu, laukdamas, kol ji suskaičiuos pamušalus.

Jis nešiodavosi telefoną ant klubo, nedideliame juodos odos dėkle. Jis pačiupinėjo jo ilgį ir plotį ir nykščiu perbraukė paviršių, lyg būtų atradęs, kad tas telefoninis auglys prie jo šono didėja. Tada atkryžiavo rankas. Jos atrodė stiprios, tos rankos. Plaukai nuskusti plikai iki pat odos. Buvo keista, kad galvos forma gali būti maloni.

Kai suskambo telefonas, jis išėjo su juo į koridorių. Ji sugavo tik fragmentų. Žodį, frazę, pakartotą žodį, žodį, besistengiantį ištrūkti. Skambinantysis neleido jam kalbėti. Taip atrodė. Ne iš karto suprato, kad tai jo paties balsas, o ne klausytojas, jam trukdo.

— Mano vyras turėjo mobilųjį telefoną, — pasakė jinai jam. — Bet atsisakė jo. Pasakė, kad per brangu.

— T-t-tavo vyras teisus.

Ji perėjo prie anglų:

— Labai naudingas daiktas.

— T-t-taip, bet p-p-per brangus.

Ji iškart pamatė padariusi klaidą. Atkreipė dėmesį į tai, ką kaip tik norėjo nuslėpti. Dabar jis nekalbės angliškai. Neišsižadės savęs. Ji galvojo, ką pasakyti ir kaip pasakyti. Bet iki tol jis padėjo pinigus ant stalo ir išėjo.

Jai dar buvo likę penki palankai, kai jis pasirodė kitą kartą. Atidarydama duris ji suprato, kad kažkas ne taip. Jo veido išraiška. Jis nuskubėjo į svetainę. Pasilaikė už lango rėmo.

— Nuėjo, — pasakė jis. — Jie nuėjo.

Jo galva ir pečiai staiga nusviro, ir jis ėmė sunkiai kvėpuoti, tik kai viskas buvo baigta.

— Kas tai buvo?

Jis apsisuko. Ant lūpos prakaitas. Nuo saulės šviesos plaukai blizgėjo. Kažkoks tepalas. O gal prakaitas. Jis papasakojo jai apie du vyrus, kaišiojančius informacinius lapelius pro duris. Mėtančius savo sumautus lapelius į laiškų dėžutes. Jis paėmė dėžę — tiesiog jiems iš panosės — ir pabėgo su ja.

Dabar jis atsistojo savo poza. Plačiai pražergtomis kojomis, judančia dešine koja, ir ji pamatė stipriai įtemptus džinsus ir nuleido akis į siuvinį, kurio nebuvo baigusi. Jie jį persekiojo, bet jis buvo greitesnis. Jis išmetė dėžę su sumautais lapeliais į šiukšlių konteinerį, kur jiems ir vieta. Jis perbėgo kvartalą, jie nepamatė, kur jis nubėgo, jis nulėkė atgal pasižiūrėti, ir niekas nematė, kaip jis užėjo į butą. Tai saugu, visiškai saugu.

— Jie dar atsiims, kas jiems priklauso, tikrai. Tai dar ne pabaiga.

— Kas ten rašoma? Lapeliuose? — ji buvo pamiršusi prisidengti plaukus.

Jis atsisėdo per stalą priešais ją, ir dabar saulė švietė tiesiai už jo, todėl akies kampeliu ji matė tik jo siluetą. Tai buvo pirmas kartas, kai jis prisėdo pas ją namuose. Ji pagalvojo apie arbatą, bet suabejojo, ką reikštų pavaišinti arbata šį vaikiną. Jis nebuvo giminė.

— Žinau, kas jie tokie.

— Tie vyrai.

— Aš juos žinau, tikrai. Žinau juos.

— Taip.

— „Liūtaširdžiai“. Jie iš tų. Mes dar priversime juos sumokėti, tikrai.

— Kas jie tokie?

— Tiesiog tik frontas. Jie tik frontas. Mes viską apie juos žinom. Viską.

Jis buvo rankomis atsirėmęs į stalą, kiek išlenktais virpančiais delnais. Viską sverdamas arba tebeišgyvendamas neramumą.

Pakišo rankas po stalu. Ji netiesiogiai jį stebėjo.

— Mūsų šalyje, — pasakė ji, — kiekvienas sustabdytų. Ateitų tau į pagalbą.

Jis atsilošė kėdėje.

— Tai mano šalis.

Ji pasakė jam, kad turi užbaigti dar penkias palankas, o jis sutiko palaukti. Nors ji žiūrėjo į siuvinį, jautė jo žvilgsnį. Saulė nuo adatos metė vaivorykštines prizmes ant jos nagų. Ji siuvo mašina su protrūkiais ir baudėsi užtraukti užuolaidą, tačiau ta mintis kažkaip ją glumino ir ji to nepadarė. Paskutinė palanka užsikabino, ir jai teko atsikelti žirklių.

Tuomet ji pamatė, kad visą tą laiką jis skaitė, ir karštis mušė jai į veidą. Jis pakėlė akis, ir ji nusuko žvilgsnį.

— Tas saris, — pasakė jis. — Mano motina tokį turėjo. Tokios pat medžiagos, norėjau pasakyti.

Jis buvo švelniai mėlynas, su sodriai žalia juosta aplink. Čianu buvo tokį išrinkęs. Pavadino jį subtiliu ir sakė, kad jis — kaip ji, subtilaus grožio, ir tai jai patiko, nors žinojo, kad jam malonumo teikė tik patys žodžiai.

Ji nieko nepasakė.

— Ji jau mirusi. Tikrai, — jis pasižiūrėjo į savo žurnalą, lyg jam visai nerūpėtų jo mirusi motina.

— Kaip gaila.

— Taip, — pasakė jis. — Tikrai.

Ir jis pervertė lapą. „Dvidešimt būdų, kaip nustatyti, ar tu geras musulmonas“. Jis iškėlė žurnalą, ir Naznyn pastebėjo, kad jo būta tik kelių menkų nespalvotų, sukabintų šone, lapelių.

Vairuotojas numeris vienas šeši vienas devyni dažnai dirbdavo vakarais. Vakarai namuose pasidarė laisvesni. Mergaitės ruošdavo namų darbus priešais televizorių. Šahana sakė, kad tai padeda jai sutelkti dėmesį. Bibi kramtydavo parkerio galą. Nuo juoko iš garso įrašo ji niekad nenusišypsodavo, nors Šahana išmoko rafinuotai kikenti. Naznyn toliau dirbo su siuviniais. Jei dirbdavo greitai, jei nedarydavo klaidų, per valandą galėdavo uždirbti net tris svarus penkiasdešimt pensų, gal kiek daugiau. Ji girdėdavo televizorių ir sugaudavo Šahaną žvilgčiojant jai į pilvą, pakeltas kojas — sukryžiuojamas ir perkryžiuojamas. Ji mąstė apie penkių svarų banknotus stiklainyje, įvyniotus į audeklą plastikiniame maiše, įkištame į permatomą indą, kuris stovėjo bufete po kriaukle. Ji sau priminė apie pinigus voke ant aukštosios lentynos, šalia Korano, ir nusprendė, kad tai haramas* ir kad juos reikės iš ten paimti. Ji suskaičiavo pinigus, įkištus į triko, susuktą į kamuolį, jos apatinių drabužių stalčiaus gale. Šiandien padėjo dar penkis svarus. Dar penkiolika svarų suvynioti į plėvelę sumuštinių dėžutėje, įkištoje į skylę sienoje šalia boilerio. Iš ryto nuneš juos į Sonalio banką. Hasina gaus juos iki mėnesio pabaigos. Šiek tiek ji duos Šahanai geidžiamiems daiktams — šampūnui, losjonui ir plaukų segtukams.

Čianu kartais negrįždavo visą naktį. Tada ji keldavosi anksti ir pašildydavo maistą, šviežiai išvirdavo ryžių, patiekdavo jam ant stalo.

— Dabar pavalgysiu, — sakydavo jis, žengdamas pro duris ir sėsdamasis nenusirengęs, ir valgydavo pašokdamas, kai atsimindavo nenusiplovęs rankų, prisikimšdavo pilną burną dar neatsisėdęs, paprašydavo raugintų daržovių, salotų ir riekelės citrinos, truputį ant lentelės papjaustyto svogūno, stiklinės vandens.

— O, gerai, statyk čia, — tardavo jis, jai pasakius, kad tai jau ant stalo. — Statyk va čia, kad galėčiau pasiekti.

---

* Haramas islame reiškia didžiąją nuodėmę, kaip antai kiaulienos valgymas, alkoholio vartojimas ir pan.

— Tie žmonės, — sakydavo jis. — Labai neišsiauklėję. Ką padarysi?

Ji taip nieko ir nesužinojo apie *Kempton Kars*. Nieko negirdėdavo apie jokios ponus delovėjus, jokius vilkius. Klientai likdavo paslapty. Ji težinojo tiek, kiek jis buvo sakęs — kad jie labai neišsiauklėję.

Bet jis laikėsi filosofiškai.

— Matai, aš visą savo gyvenimą kovojau. Ir kam? Kas gero iš to? Man viso to gana. Dabar tik imu pinigus. Sakau ačiū. Suskaičiuoju, — jis įsidėjo burnon gumulą ryžių bei dalio ir susikišo už žando. — Matai, kai anglai atkako į mūsų šalį, jie neketino pasilikti. Jie atvyko užsidirbti pinigų, o kai užsidirbo, išsivežė pinigus iš mūsų krašto. Namų jie niekad nepaliko. Mintyse. Tik išsivežė pinigus. Tai aš ir darau dabar. Ką dar beveiksi?

Šias kalbas jis sakydavo paprasta paprasto — nors ir išsiauklėjusio — žmogaus kalba. Bet kai vakarais, kuriuos praleisdavo namie, pasiimdavo savo knygas, tai imdavo kalbėti kitaip.

Jis liepė Šahanai vartyti lapus, o pats gulėjo ant sofos. Bibi buvo miegamajame, susukusi kojas po stalu ir draskanti popieriaus lapelį. Šahanos veidas traukė į save akį, dengdamasis visiško nesiskaitymo kauke. Ji klūpėjo palei sofą ir laikė knygą kampu tėvui į veidą. Jis pakėlė antakius. Tada pakėlė juos dar kartą, šįkart aukščiau, ir jie atsipainiojo vienas nuo kito per vidurį. Šahana pervertė puslapį.

— Ak, — pratarė Čianu. — Žinių troškimas. Ar yra kokia dar daugiau pasitenkinimo teikianti kelionė? Pašauk seserį. — Tačiau pašaukė ją pats: — Bibi, greitai ateik.

Toji bėgte atbėgo ir atsistojo už Šahanos. Čianu paėmė knygą į savo rankas, atsisėdo ir pagromuliavo šiek tiek žinių, kuriomis planavo pasidalyti su jomis.

— Kai ką jums papasakosiu. Visi tie žmonės, kurie žiūri į mus iš aukšto, nežino to, ką aš jums papasakosiu. Štai visa tai juodu ant balta, — jis pamojavo knyga. — Kas išgelbėjo Platono ir Aristotelio darbus Vakarams viduramžiais? Mes. Tai mes. Musulmonai. Mes išgelbėjome darbus, kad jų vadinamasis šventasis Tomas galėtų pavadinti juos savo atradimu. Tai tipiška mūsų erudicija ir tipiškas jų dėkingumas. — Jis iškėlė pirštą, ir tas virpėjo nuo jausmų.

Bibi pasiėmė vienos kasos galiuką ir įsikišo į burną.

— Viduramžiai, — kalbėjo Čianu, ir jo veidas virpėjo nuo įsižeidimo. — Taip jie vadina juos tose prakeiktose krikščioniškose knygose. Ar to jus moko mokykloje? — Jis numetė knygą ant grindų. — Tai buvo islamo aukso amžius, civilizacijos viršūnė. Nepamirškite to. Būkite išdidžios, arba viskas bus prarasta. — Jis vėl atsigulė, išsekęs nuo šmeižto, o mergaitės ėmė trauktis iš kambario.

Jis jas pašaukė:

— Ar žinote, ką pasakė Gandis, kai jo paklausė, ką jis mano apie Vakarų civilizaciją?

Mergaitės stabtelėjo palei sofos galą.

— Jis pasakė manąs, kad tai būtų nebloga mintis, — Čianu nusijuokė, ir Bibi nusišypsojo. — Aš jus pamokysiu, — pažadėjo jis, — daugiau apie mūsų religiją. Ir dar mes pastudijuosim hinduizmo filosofiją. Paskui — budistų mokymą.

Jis pasikišo po galva pagalvę ir ėmė niūniuoti.

Naznyn padėjo mergaitėms tvarkytis kambarį. Nuo sienos virš Bibi lovos tapetas buvo pradėjęs luptis ir suktis į ritinį. Ji pakėlė nuo grindų lėlę ir padėjo lovagalyje. Po kėde mėtėsi lėlė berniukas, jau be akių ir tik viena ranka, nuogas ir suteptas purvu. Naznyn pažiūrėjo į jį, bet nepakėlė.

— Aš nevažiuosiu, — pasakė Šahana. — Aš pabėgsiu. — Ji atsidarė bufetą ir išsitraukė krepšį. Į jį buvo įsidėjusi naktinius, batų porą, džinsus ir marškinėlius: — Aš pasiruošusi bėgti.

Bibi kumštukais pasitrynė skruostus. Jos akys paraudo.

— Aš noriu būti su ja.

— Ša, — sudraudė Naznyn. — Gana kvailų kalbų.

— Tai ne kvaila, — sušuko Šahana. — Aš nevažiuosiu.

Naznyn patiesino stalą. Ji pakėlė krūvelę nešvarių drabužių ir laikė juos prie krūtinės. Bibi kojų pirštais tikrino ploną kilimą, o Šahana įnirtingai kasėsi rankas.

— Turim tiesiog palaukti ir pažiūrėti, — Naznyn prisėdo ant Bibi lovos su nešvariais drabužiais ant kelių. — Nežinome, ką Dievas sugalvojęs.

To nepakako, ir Naznyn ieškojo dar kažko. Vieną svaigią akimirką ją užliejo galia — ji padarys, kad mergaitėms būtų gerai. Nuo šio jausmo jai įsitempė viduriai, lyg būtų supykinę. Ir paskui, taip pat staigiai, kaip buvo užėję, atsileido.

Bibi atėjo ir atsisėdo prie jos, ir ji pajuto kūno šilumą. Ant jos mokyklinės palaidinukės matėsi rašalo dėmė, o ant blauzdų — baltas sausos odos blizgesys.

— Ar tu nori važiuoti? — Bibi pasuko savo platų veidelį pasižiūrėti į motiną, lyg būtų norėjusi sugauti atsakymą savo lūpomis.

Naznyn papasakojo mergaitėms istoriją. Pasakojimą „Apie tai, kaip tu buvai palikta savo Likimui". Jos tai girdėjo jau ne pirmą kartą, bet abi įdėmiai klausė. Ji pradėjo žodžiais „Gimiau negyva", o baigė „Tokia buvo Dievo valia". Šitaip ji visada pasakojo.

Bibi sau ant kojos atrado šašą ir krapštinėjo jį. Naznyn pradėjo lankstyti drabužėlius ant kelių, prisiminė, kad jie nešvarūs, susuko į kamuolį ir atsistojo. Kai ji pasiekė duris, pašaukė Šahana:

— Tu neatsakei. Tai nebuvo atsakymas.

— Tai buvo mano atsakymas, — pratarė Naznyn.

Kaimas pamažu traukėsi iš jos. Kartais iškildavo vaizdai: gyvi, tokie stiprūs, kad ji tiesiog užuosdavo juos. Dar dažniau ji stengdavosi pamatyti ir nevaliojo. Tarsi kaimas būtų buvęs pagautas milžinišku žvejo tinklu, ir ji traukė smulkias tinklo akutes kraujuojančiais pirštais, prisimerkusi nuo saulės, o vaizdas mirgėjo nuo to tinklo ir blakstienų. Einant metams, daugėjo tinklo sluoksnių, ir ji pradėjo kliautis kitos rūšies prisiminimais. Prisiminimais daiktų, kuriuos žinojo, bet daugiau nebematė.

Tik sapnuose pasirodydavo visas kaimas. Tą naktį ji sapnavo Mumtaz ir jos paukštį mainą. Paukštis gulėjo ant nugaros Mumtaz delne, o ji glostė blizgančią juodą jo krūtinėlę. Sapnavo jo kojyčių trepsenimą ant tepalo skardinės ir baltus karolius aplink gūžį.

— Tu mane juokini, cha, cha, cha, — jis atlošė galvelę ir linktelėjo jai, dar kartą linktelėjo. — Tu mane juokini.

Mumtaz maitino jį iš rankos. Jis miegojo ant jos trobelės stogo,

ir ji kiekvieną rytą nušluodavo jo išmatas. Jie buvo neperskiriami porą metų.

Ama čiulptelėjo savo didelius kreivus dantis.

— Prižiūrėk jį kaip vaiką, o jis išskris. Švaistyk savo meilę paukščiui, o jis tau neatsakys meile. Jis išskris.

— Tu negeras, — kalbėjo Mumtaz paukščiui. — Eik iš čia. — Bet šypsojosi Amai: — Jei tokia Dievo valia, jis išskris.

— Tai baisus dalykas, — sakė Ama Naznyn. — Našlė, be vaikų, turi grįžti pas brolį. Myli paukštį. Šitaip priklausantį nuo žmogaus.

— Baisus dalykas, — sakė Naznyn.

Bet neatrodė, kad Mumtaz žino, kaip tai baisu. Ji dainuodavo paukščiui, ir paukštis ją juokino. „Tu mane juokini", — sakydavo ji jam, ir paukštis juokdavosi jai. Jie žaisdavo su mažyčiu guminiu kamuoliuku. Mumtaz mėtydavo, o paukštis jį pagaudavo snapu.

— Jis išskris, — kartojo Ama maldama prieskonius ir kramtydama lūpą. Jos kojų pirštai rietėsi minkštame kiemo purve. Granatmedžio pavėsyje ji atsilaikė dar kelias savo nesėkmingo gyvenimo minutes. Ji apšaukė tarną berniuką, nes kiemas nebuvo gerai iššluotas ir apšaukė naująją našlę (priimtą gyventi giminaitę, menkesniąją giminę, kurią pakentė visą laiką, kol ji tarnavo), nes nebuvo gerai pakurta ugnis. Dejuodama ji malė toliau.

— Tu negera, — vieną dieną paukštis pasakė Naznyn. — Eik iš čia. — Ji paklusdama išėjo.

Visi juokėsi, ir Naznyn persigalvojo sugrįžti ir pasijuokti drauge, bet jos kojos vis tiek nešė ją tolyn. Ji nuėjo į kaimo pakraštį ir pažvelgė į laukus, per upę — stebėjo sampaną, nelygiai, tingiai plaukiantį ramiame ore, sėdintį nerūpestingą valtininką. Kai iš tolimiausio kaimo kauburio ėmė kilti dūmai, mintis apie vakarienę parvarė ją namo. Mumtaz pasakė:

— Nagi, mano rimtoji drauge. Ar vis dar džiaugiesi, kad grįžai į gyvenimą?

Paukštis neišskrido. Kažkas išmokė jį negražaus žodžio. Ama siuto. Aba juokėsi ir kalbėjo:

— Savaime suprantama, kad jai nepatinka. Ji iš šventųjų giminės.

Jis išėjo kelioms dienoms, o kai sugrįžo, ėjo pasišokėdamas. Paukštis išmoko dar vieną negražų žodį. Jis šaukė kiekvienam praeiviui ir juokėsi nauju juoku — kikeno gale gerklės, o kai ir Aba juokdavosi, jie abu atrodė kaip broliai.

Stalą išnešė į didįjį kiemą. Aplink jį sustatė kėdes. Moterys laikėsi savo pusėje, vyrai kramtė pypkes. Naznyn ir Hasina stebėjo, kaip atvyksta vyresnieji ir sėdasi prie stalo. Hasina tampė įsivaizduojamą barzdą, krenkštė ir spjaudėsi. Naznyn trenkė jai per ranką. Pradėjo kalbėti Aba, o vyrai iš visos jėgos čiulpė kaljanus ir garuojančios arbatos puodelius. Aba baigė, prabilo kitas žmogus, prisidėjo dar vienas ir dar, kol galiausiai jie jau visi grūmėsi, kad juos išgirstų. Klyksmas iš moterų pusės išbarstė jų žodžius kaip saujelę sėklų: jos krito, pasimetė, ir jei kas iš jų išaugs, tai vėliau. O tada pasidarė ramu, Aba pakilo ir skubiai nuėjo per kiemą, o Naznyn ir Hasina lėkė iš paskos, ir taip jie iš skirtingų pusių pasiekė Mumtaz tuo pačiu metu. Ji laikė paukštį, gulintį ant nugaros, savo delne ir glostė jo juodą krūtinėlę. Jie priėjo arčiau ir pamatė, kaip karo jo galva. Dabar jau aišku, kad jis neišskris.

Ji pabudo iš sapno ir pasižiūrėjo vyrui į veidą, įsispraudusį pagalvėsna. Jos kojos buvo susipainiojusios su jo kojomis, ir ji jas atsiėmė. Tada nuėjo į svetainę ir ėmė siūti. Netrukus mašina stovėjo tuščiai, o ji tik sėdėjo.

Šone gulėjo blizgučiais nusagstytų suknelių krūtinių krūva. Ji sudėjo užtrauktukus į tris iš jų. Pakėlė vieną ir palaikė. Mažučiai plastmasės skrituliukai pagavo šviesą ir mirgėjo nuo rausvo iki balto. Ji nusinešė ją į vonią ir užsirakino duris, atsisagstė naktinius, ištraukė rankas iš rankovių ir susirišo jas ant juosmens. Užtrauktukas buvo nugaroje, todėl nelengva jį užsisegti, bet jai pavyko. Ji pažvelgė į veidrodį ir staigiai nusuko akis. Spintelėje rado kaspiną plaukams ir susiėmė juos ant viršugalvio. Dar kartą pažiūrėjusi į savo atspindį pamatė, kad krūtys atrodo plokščios. Ji įkišo ranką per viršų ir pakėlė kairiąją krūtį, paskui dešiniąją, ir jos gulėjo susiglaudusios blizgučiais išgražintoje iškirptėje, o tarp jų susidarė gilus slėnis. Ji pažvelgė į veidrodį, bet savęs

neišvydo, tik blizgučių tviskėjimą, tada užsimerkė, o ledas kvepėjo citrinomis ir ji judėjo besvorė, o šalia jos buvo kažkas, davęs jai ranką, ir jie sukosi drauge, apsikabinę rankomis vienas kito liemenį, ir ji matė jį pro pusiau užmerktas blakstienas. Ploną auksinę grandinėlę jam ant kaklo. O tada atsimerkė ir nusirengė suknelės viršų. Ji vėl laikė darbužį ir pamatė, kad blizgučiai pigūs. Pasukiojo jį rankose. Blizgučiai atrodė lyg žuvies žvynai.

DANMONDIS, DAKA

2001 metų sausis

Bismillahir rahmanir rahim.

Kaip turiu Jį melsti! Kiek daug Jis man davė! Visą laiką darau klaidas visą laiką nuklystu nuo tiesaus Kelio o Jis man vėl ir vėl duoda progą pasitaisyti. Tai man dar viena proga.

Jie mane paėmė iš Puolusių Moterų Namų tai skurdus bendrabutis Hazaribage po Brolio Andrejaus sparnu kuris atvyko čia iš Kanados gelbėti mūsų. Gražuolės draugė paėmė kitą moterį iš ten ir Gražuolė sako „Ji ne vienintelė labdaringa ponia visoje Dakoje. Ir mes pasiimkim moterį“. Taip ji sakė savo vyrui Džeimsui.

Faktiškai iš tikrųjų vyro vardas Džemšedas Raidas bet visi vadina Džeimsu. Gražuolės vardas Anvara Begum bet niekas jos taip nevadina. Visi vadina Gražuole net jų pačių vaikai.

Namas Danmondyje. Gera gera vieta ir namas labai geras. Apačioje didelis kambarys su daugybe medinių baldų televizorius video aparatūra. Ypatingas medis tokių baldų niekur nepamatysi kaip jie blizga. Šitas kambarys yra priėmimo kambarys. Mažas kambarys pilnas žaislų ir knygų yra žaidimų kambarys. Yra visas kambarys vaikams žaisti. Apačioje vonia ir šalia virtuvė. Mano kambarys šalia virtuvės. Jame yra elektros šviesa.

Viršuje kambarys Gražuolei ir Džeimsui. Vadinasi pagrindinis miegamasis. Berniuko vardas Džimis. Jo yra antras pagal dydį kambarys. Mažylės vardas Deizė. Ji viena sau turi visą kambarį. Kitas miegamasis vadinasi svečių kambarys. Kasdieną aš

einu į jį ir nuvynioju užtiesalą kad vėdintųsi lova. Gražuolė sako „Geruose namuose svečių lova visada gerai išvėdinta“. Kiekvieną vakarą turiu nepamiršti vėl užvynioti užtiesalą.

O sesute Jis nenugręžė Savo veido nuo manęs. Kad ir kokių klaidų pridariau. Ir vis tiek aš čia.

Gatvė plati ir graži. Bet visur mėtosi maišeliai. Eini gatve penkias dešimt minučių ir galiausiai rankos kojos ir pilvas apsivynioja maišeliais. Visi nepakenčia tų maišų bet visi sutinka kad nieko nepadarysi. Atrodo Alachas sukūrė uodus ir maišelius kad lygiai būtų šiame pasaulyje.

Gatvės galas siauras ten viena ar dvi parduotuvės ir rikšos dirbtuvės. Matai kaip jie piešia ant užpakalinių sienelių ir dar ant taksiukų. Man patinka žiūrėti. Dažniausiai piešia Tadž Mahalį arba mečetę bet taip pat ir povą tigrą dramblį ir filmų žvaigždes. Vienas piešė moters veidą ir aš sustojau ir paklausiau. Tas veidas tokios dainininkės Amerikoje ji vadinasi Britani Spier. Ji irgi labai graži. Bet kai aš suprantu kad aš čia einu labai lėtai ir sustoju tai prisimenu kad turiu paskubėti ir nueiti su Gražuolės pavedimu. Kiek dar kartų Jis man grąžins laimę? Ne, man visada reikia paskubėti.

Mano pareigos namuose yra prižiūrėti vaikus plauti skalbti indus drabužius eiti į parduotuvę su pavedimais ir šiaip. Tai viskas. Yra žmogus virėjas ir dar jis dirba sunkius darbus sode o aš tik truputį palaistau paraviu ir auginu truputį specialių daržovių už namo. Matai kaip yra. Labai gera padėtis.

Sesute laukiu tavo laiško ir meldžiuosi. Bet gal tu jau seniai išsikraustei ir šitie žodžiai liks tik žodžiais nes nepasieks tavęs ir tik mano meilė tave kaip nors pasieks. Kur tu bebūtum vis tiek ji ateis ir visuomet tave suras.

Hasina

Vasaris

Turiu tavo laišką. Visi kiti pasimetė. Dingo tais laikais kai neturėjau kur dėtis. Turiu tavo laišką. Aš taip daug iš jo noriu kad

galėčiau jį suvalgyti kad jis taptų mano dalimi. Bet tada nebebus ir jo ir į ką žiūrėti.

Mergaitės tavo pasididžiavimas. Perduok joms tetulės linkėjimus ir pasakyk kad niekad jų neužmirštu. Tu sakai tavo vyras jas moko poezijos. Kodėl kyla bėdų? Jis geras žmogus kad imasi tokio darbo. Mes niekada nemokėme ir mūsų nemokė tokių dalykų bet tai kažkaip nuolat ten su mumis surizgę. Tai įaugę iki kaulų. Tu sakai niekas nepasikeitė. Kažkaip atrodo kad tu dėl to liūdi. Bet sesute pagalvok už kiek daug turi būti dėkinga. Pirmiausia kad niekas nesikeičia. Ir daktaras dar ateina valgyti pas jus. Kaip man patinka kad taip yra. Mano sesutė ruošia valgį daktarui! Manau vyras jau turi didelį darbą po tiek laiko. Linksminasi su daktaru. Gražuolė taip sako apie tai.

Ji labai mėgsta linksmintis. Jos tokia prigimtis rengti pietus ir pokylius nesvarbu kad tai taip išvargina. Tik keli trumpi metai praėjo kai Gražuolė buvo Mis Komila Regiono Gražuolių Konkurse. Ji tikrai būtų buvusi Mis Bangladešas, bet sutrukdė ir viską nutraukė vedybos. Ji sako „Aš būčiau pakeliavusi po pasaulį bet Džeimsas. Jis taip mane mylėjo kad negalėjo palaukti. Tai tikrai malonu. Jis toks malonus“.*

Kartais ji ateina į žaidimų kambarį ir atsigula ant kušetės. Vaikai šoka ant viršaus ir apsikabina mažom rankutėm kaklą. Brangučiai (taip ji juos vadina) tai labai malonu bet pažiūrėkit kiek pas jus gražių žaislų. Tai tiesa. Jei pabandytum suskaičiuoti pritrūktų skaičių pirmiau nei pasibaigtų žaislai.

Džimiui yra treji ir pusė metų ir jis zuja kaip musė stiklainyje. Dažniausiai jis žaidžia karo žaidimus ir mėgsta trenkti per ranką ar koją. Vieninteliai žaislai su kuriais jis žaidžia tai šautuvas ir kardas. Visas pilnas energijos tas berniukas. Kai jis pavargsta nugriūna bet kur ir aš nešu jį į lovą. Mažylė Deizė dar tik pradeda vaikščioti. Dabar ji sekioja mane kaip koks ančiukas ir nepaleidžia iš akių o jei ne pradeda rėkti. Vieną kartą Gražuolė

* Komila — miestas rytų Bangladeše, apie 200 000 gyventojų.

paėmė ir išnešė laukan bet parnešė atgal ir sako nežinau kas tai mergaitei. Iš pradžių Deizė ilgėjosi senosios tarnaitės kurią atleido nes ji sukčiavo su pinigais pirkiniams. Bet dabar jai gerai su manim. Kai Gražuolė eina į svečius su vaikais tai įkiša saldainį mažylei į burną tada ta nerėkia.

Man gerai sekasi tarnauti. Gražuolė sako O tu išgelbėjai man gyvybę tu angelas. Ji gera maloni dama. „Pakalbėsiu su Džeimsu kad pastatytų priestatą. Gerą pusę tarnams. Šitas namas toks mažas". Dabar aš nemiegu savo kambaryje. Mažylė Deizė pradėjo pabusti naktį o iš mano kambario per sunku išgirsti. Kelios naktys miego laiptinėje bet vyras ėjo ir su koja užkliuvo už galvos. Taigi paėmiau miegmaišį ir miegu mažylės kambary ant grindų. Tai tiesą sakant iš tikrųjų geriau negu savo kambaryje. Dabar jei verčiuosi naktį neatsitrenkiu į duris. Ir yra langas įeina oro. Tai gražus kambarys. Zaidas (virėjas) sukrovė ryžių maišus ir miltų maišus mano kambaryje tiesiai ant mano daiktų ir man reikėjo su juo kalbėtis. „Kambaryje?" jis sako. „Kokiam kambaryje? Matau bufetą, matau lentyną. Nematau po velnių jokio kambario". Zaidas miega virtuvėje ant stalo. Tai tada jei nakvoja čia. Dažnai naktį jis išeina ir pareina tik vėlai iš ryto. „Kaip manai ar jis turi moterį?" klausė Gražuolė. „Ar manai jis išeis iš mūsų? Jis gali bet kur susirasti darbo. Jo kichuris garsėja išilgai visos Burigangos. Kažkas jį paviliojo. Aš žinau. Aš žinau".*

Ne taip paprasta išlaikyti namus. Kartais jaučiu kad Gražuolė užsikrovė per daug sau ant pečių.

Balandis

Abu vaikai dabar miega po pietų laikas kai aš sėdu su parkeriu rašyti tau. Daug dienų vaikai miega vis kitu laiku ir tada aš vis užsiėmusi ir užsiėmusi visą dieną. Mažylė Deizė keliasi anksti gal penktą ar pusę šešių. Broliukas keliasi vėliau ir eina į lovą labai vėlai vakare. Kai guluosi naktį vos tik galva pasiekia

* Toks bengališkas skanėsis.

grindis dvi trys sekundės ir užeina miegas. Vakar Gražuolė surengė pokylį dvylikai svečių. Zaidas sukosi po virtuvę taip greitai kad atrodė kaip sufijus šokio sūkury. Ir vaikai dar labiau susijaudinę nuo visų svečių dovanų ir saldumynų. Ilgai truko kol nurimo. Po to plovimas ir tvarkymas. Zaidas kurį laiką mane stebėjo. Paskui pasakė „Man laikas“. Ir išėjo.

Gražuolė ką tik užėjo čia pasižiūrėti vaikų. Ji pamatė mane su parkeriu ir aš pašokau bet ji sako kad būčiau rami. Papasakojau jai apie tave sesute. Gražuolė sako kaip miela. Tai tokia dama. Nė vieno pikto žodžio iš jos lūpų. Ji atsisėdo su manim ir šnekėjosi. Ji su chalatu prinokusio persiko spalvos dar neapsirengusi dėl vėlyvo pasilinksminimo. Plaukai visu gražumu krenta ant nugaros. Matei tą Britani Spier? Tai daugmaž kaip Gražuolė. Rikšos dirbtuvėse dar daugiau karietų su tos dainininkės paveikslu. Kartais man labai keista kad ji tokia panaši į bengalų merginą turi ilgus juodus plaukus ir juodas akis.

Gražuolė daro veido mankštą. Vieną kartą teisėjas Regiono Gražuolių Konkurse sakė per silpnas smakras. Kasdieną ji daro veido mankštą kad sustiprintų nors jis atrodo visai stiprus valgyti kalbėti ir iš viso. Kai baigia ji sako „Žinai mes gyvenam sostinėje bet iš tikrųjų tai tokia provincija“. Tada papasakojo man apie didelę madų šventę kuri vadinasi BATEXPO. Tai reiškia Bangladešo aprangos ir tekstilės šventė. Ji dūsauja lyg būtų išvydusi rojaus kraštelį. Šventė „Pan Pacific Sonargaon“ viešbutyje. Tai labai graži vieta ir beveik neprovinciali. Kaip ji pasakojo! Ji man parodė kaip vaikšto modeliai ir sakė kad ji savaime moka taip vaikščioti nors kai kurie modeliai turi sunkiai to mokytis. Ji judėjo labai labai gražiai ranka ant klubo lyg ji tirptų ir galėtum apversti ir išpilti. Ten buvo keletas žymių modelių. Buvo Mis Indija. Ji žinoma visame pasaulyje. Gražuolė man papasakojo viską apie drabužius maistą gėrimus šokius muziką. Ar girdėjai dainą Mergaitė Barbė? Tai visų mėgstama daina.

---

* Čitagongas — uostas pietryčių Bangladeše, apie 1,5 mln. gyventojų.

Gražuolė sėdėjo su manim per visą šitą pokalbį. Ji paklausė „Ar pasakysi man kai ką ir ar prisieksi kalbėti tiesą?" Aš sakau aš jums niekada nemeluosiu nes man davėte stogą virš galvos. „Ar manai kad Betė gražesnė už mane?" Jos veidas pasidarė toks rimtas. Betė jos draugė ir ji buvo Mis Čitagongas 1997 metais. Pasakiau jai ne ir tai tiesa nes Gražuolė mano akiai gražesnė. Ji atrodė patenkinta. „Aš girdėjau daug kartų kad Betė gražesnė nei Mis Gražiausia Šypsena". Tada ji paaiškino apie Mis Gražiausią Šypseną, kuri yra Vyriausybės Ministro dukra. O tai tokia baisi gėda kai ta mergina sako kad ji taps teisininke ir padės puolusioms moterims o visi fotografai ir reporteriai susirenka aplink ją ir klausosi išsižioję jos žodžių o ką ji kada nors yra padariusi puolusioms moterims o argi Gražuolė negyvena drauge su puolusia moterimi tiesiog savo namuose. Aš irgi sakau kad tai gėda. Gražuolė galvoja kad ta mergina taip aukštai Gražuolių Konkurse dėl savo tėvo. Aš su ja sutinku. Tada ji man pasakojo kad atvažiavo televizijos kamera filmuoti BATEXPO. Indų madų dizaineris ten kalbėjo kamerai ir jos manymu nufilmavo kad Bangladešo žmonės turėtų daugiau galvoti apie madas. Gražuolė atsiduso ir pasakė kaip gali tikėtis šito tokioje vietoje kur net sostinė velniškai provinciali.*

Ji su manim labai dažnai kalbasi ir aiškina man savo problemas. Jei šluoju grindis tai Mažylė Deizė kabo ant kojos Džimis laksto aplink mindžiodamas dulkių krūvą o Gražuolė retkarčiais vis atsisėda ant kėdės ir kalbasi su manim. Betė jos geriausia draugė ir ji turi viską ir viskas jai ateina atrodo be jokių pastangų. Va koks pavyzdys — vyras Džeimsas turi vairuotoją ir kartais vairuotojas ateina pas Gražuolę ir paima ją pavežioti. Bet vairuotojas turi darbo ir ne visada turi laiko Gražuolei. Betė paprašė savo vyro automobilio ir vairuotojo ir iškart gavo be jokių klausimų. Gražuolė vis dar laukia kol turės savo vairuotoją. Ir dar šitas namas ne toks jau didelis šitoj gatvėj daug žymiai didesnių namų. Betės namas didesnis negu šitas. Be to Gražuolė turi prižiūrėti namus ir vaikus tik su viena tarnaite ir vienu virėju. Vyras Džeimsas sako nėra reikalo imti auklę ir dar tarnaitę. Bet

faktiškai tiesą sakant Gražuolei dar reikėtų ir auklės. Ir ji tikisi daug laiko skirti Labdarybės darbams ir pobūviams tai svarbu jos vyro darbui ir pareigoms.

Džeimsas turi darbo su kompanija kuri vadinasi „Bengalijos Nacionalinis Plastikas". Skamba kaip didelė didelė kompanija bet faktiškai tiesą sakant tai tik vidutinio didumo kompanija. Gražuolė sako „Iš pavadinimo tai didelė kompanija". Kelis kartus ji tai sakė. Ji labai myli savo vyrą Džeimsą ir dar liūdina ją nes jis turi daug dirbti ir būti ne namie. Šitą žmogų aš žinau vien iš kelio. Kai jis namie jis pastumia kėdę nuo stalo ir atsisėda sukryžiuotom kojom veidu į popierius. Net ir kai valgo jis dažnai veidu popieriuose. Aš visada matau jo kelį. Jei jis eina pro šalį aš plaunu grindis arba žaidžiu su mažyle žiūriu nuleidusi akis kelio aukštyje. Išmokau atmintinai visas kelnių raukšles.

Gražuolė sako darbe dabar sunkus momentas. Jau dveji metai laukia teismo byla išsiaiškinti „Bengalijos Nacionalinio Plastiko" pavadinimą. Dar eina kalbos apie tai kad uždraus plastikinius maišelius. Gražuolė sako „Kai pamatys mus gatvėje tai bus laimingi". Ji tikrai labai rūpinasi.

Nepaisant to ir dar taip dažnai ji būna labai geros nuotaikos ypač pobūviuose kai girdi jos juoką kuris visiems toks gražus. Vieną dieną ji man sako „Praleidau savo gyvenimo progą Hasina". Ne nekalbėkit taip sakau savo šeimininkei. Alachas visada duos dar vieną progą. Jis davė man ir duos jums. Ji tik šypsosi ir sako kokia tu miela.

Ji jaudinasi kad virėjas ims ir išeis į kitą darbą namuose kur yra tikra tarnų pusė. Jis labai patyręs virėjas ir svečiai ir draugai visada gėrisi jo maistu. Bet aš manau kad Zaidas pasiliks. Jis vis tiek ateina ir išeina kai nori. Kartais praleidžia pusryčius priešpiečius kartais net nepadaro pietų. Gražuolė tik sako „O tu čia ir gal būtum geras paruoštum to savo nuostabaus niramišo vakarienei?"

Jis keistas žmogus. Nuolat praktikuojasi tą savo kung fu spiria su koja trenkia su ranka visaip juda net kai ruošia valgį. Jis nedidelis vyras lyg nuvytas iš vielos su trupučiu odos ant viršaus.

*Jokio minkštimo niekur gali traiškyti riešutus kojų pirštais. Kai Gražuolė išeina jis žiūri kung fu filmus per video aparatūrą. Kai Džimis žiūri su juo tai tik tada būna ramus. Naktį dažnai Zaidas išeina. Jis sako kelis ateinančius mėnesius turės išeidinėti nes artėja rinkimai ir artėja jo laikas. Kokią partiją tu remi aš jo klausiu bet jis nesako. Gal BNP gal AL gal Džamat-e-Islami kaip jis sako. Ryte jam būna šviežių įpjovimų ar sumušimų bet jis nieko nesako o aš ir neklausiu. Džimis pribėgo prie jo sukdamas rankas kaip ventiliatorius ir šaukė „*UŽMUŠIU MIRK UŽMUŠIU UŽMUŠIU UŽMUŠIU!!!*" Jie kartu užsiima kung fu. Dabar kai eina gulti berniukas pabučiuoja mane ir apkabina. Mažylė Deizė visada nori veiduku prisiglausti prie manęs ir sėdi man ant kelių visą dieną kai tik nereikia dirbti. Kai ji šypsosi atkragina galvą ir rodo visus dantukus. Visą savo gyvenimą ieškojau tik vieno dalyko ieškojau meilės duoti ir gauti ir visa tai atrodė taip pavojinga lyg tave gyvą galėtų suėsti o dabar nustojau ieškojusi ir ji atėjo tiesiai pas mane ir rodo visus savo mažutyčius dantukus.*

Kai ji skaitė Hasinos laiškus, atėjo Razija. Ji jau buvo daug kartų juos perskaičiusi ir žodžiai jau buvo galvoje dar akims jų nepasiekus.

Naznyn paslėpė laiškus po siūlų ritėmis.

Razija vėdavosi su knyga. Ant salvaro kelnių ji buvo apsirengusi bliuzoną su Jungtinės Karalystės vėliava. Nuo susikištos į kelnes medžiagos jos užpakalis atrodė milžiniškas. Tas kelnes reikėjo dėvėti su ilgu viršumi, o su bliuzonu buvo per karšta.

— Tie prakeikti sveikatos inspektoriai, — pasakojo Razija, — uždarė tą prakeiktą fabriką. Atėjo su vertėju ir vaikščiojo uždavinėdami kvailus klausimus. „Ar čia visada karšta?" Aš jiems pasakiau: „Ne, žiemą reikia imt kirtiklį ir išsikapot ledą iš tarpupirščių". Ir jie viską užsirašė į savo kvailą knygą.

— Kiek laiko jis bus uždarytas?

Razija nusiėmė akinius.

— Bent jau akys pailsės. — Ji stipriai pamirksėjo. Paėmė vieną iš blizgančių suknelių. — Šefali bandė išeiti į gatvę apsirengusi vieną

tokią. Pasakiau jai „jokiu būdu“, — ji vėl užsidėjo akinius ir pavartė akis. — Dukterys! Vienos bėdos.

— Kaip Tarikas?

— Sūnūs! — ištarė Razija. Ji padėjo suknelę ir užsižiebė *Silk Cut*. — Sako, kad uždaro fabriką dėl sveikatos ir saugos, bet visi mano, kad čia kažkas kita. Žmonės, kurie atėjo, iš Imigracijos. Bet aš turiu pasą. Pasakiau, kad atnešiu pasą, bet jie nenorėjo klausyti. — Ji patempė marškinėlius: — Britanijos pilietė. Nėra ko slėpti.

Ji vėl pasivėdavo ir pamojo cigarete į Naznyn.

— Šitas bliuzonas per šiltas. Per karšta.

— Taip, atrodo šiltas.

Razija atsiduso:

— Bet retkarčiais turiu jį apsivilkti. Girdžiu, ką jos sako. Razija truputį kuoktelėjusi. Išprotėjus, išprotėjus, — ji sukudakavo ir truputėlį paniūniavo. — „Razija — jau tokia anglė. Darosi kaip pati karalienė“.

— Jos nuolat kalba. — Vakar Nazma (kurios svainis netikėtai atsirado) buvo užšokusi pasiskolinti žiupsnelio šafrano. Ji įriedėjo į svetainę aukštai iškeltomis rankomis. Nepabūsiu, sakė, nepabūsiu — pasiruošusi atremti bet kokią svetingumo ataką. Tačiau pabuvo gan ilgai ir suspėjo mestelti porą žodžių apie Raziją. — Ar žinai? Moteris *rūko*!

— Tegu kalba, — numojo ranka Razija. — Jei dabar nustosiu jį nešiojusi, jos pagalvos, kad paklausiau jų.

— Jei turi laiko, tegu apkalbinėja.

— Nagi, — pasakė Razija, — leisk, padėsiu tau. Arba *tikrai* išprotėsiu, pasiusiu nuo šito sėdinėjimo. Įstatysiu penkis užtrauktukus už puodelį arbatos.

Naznyn gėrė arbatą ir stebėjo savo draugę. Pro pravirą langą sklido muzikos gūsiai ir kario kvapai. Pamaininis darbas. Pietus virdavo kiaurą parą, nebuvo prie ko juos derinti. Kieme pakilo balsai, ir ji pažiūrėjo į grupelę bengalų vaikinų. Vienas klūpėjo prie didžiulės krūvos lapelių, kuriuos dalijo į mažesnes krūveles. Pasisukusi pagalvojo, kad tai gali būti Karimas, bet prisivertė daugiau nežiūrėti.

— Jie neturi darbo, — pasakė Razija. — Nesimoko ir neturi darbo.

— Tau nusisekė sūnus.

— Okei Ma, man pasisekė. Bet norėčiau, kad jis retkarčiais išeitų ir susirastų draugų. Sakiau jam, kad eitų į mečetę pasiieškoti draugų, bet jis neina.

— O koledže? Jis ten turi draugų?

Razija pamąstė.

— Taip, tai turbūt tiesa.

Abi jos įsiklausė į siuvamąją. Naznyn galvojo apie Hasiną. Ji mąstė apie Hasiną siuvykloje, kokia ji buvo laiminga. Į galvą atėjo pamotė, jauna moteris su dideliu žiedu nosyje, storais auksiniais kaspinais ant kulkšnių. Ji atėjo į sodybą ir miegojo Abos miegamojoje pusėje. Ji atsirado staiga ir taip pat pranyko, ir apie ją daugiau nebuvo kalbama. Ji nepaliko daugiau jokio įspūdžio, tik — jauna moteris su juvelyriniu nosies žiedu ir auksiniais kulkšnių papuošimais. Kur ji ėjo? Kur ją pasiuntė? Kada turėjo nusiimti papuošimus ir parduoti? Kiek laiko truko, kol ji pateko tenai, kur buvo buvusi Hasina?

Naznyn suspaudė smilkinius nykščiais. Jos mintys vėl sklandė pernelyg laisvai, be tvarkos krypo tai šen, tai ten. Kvėpuodama ji ėmė deklamuoti „Atvėrimą".

Šlovė Dievui, Visatos Viešpačiui, Gailiaširdžiui, Maloningajam, Teismo Dienos Valdovui! Tave vieną mes garbiname ir į Tave vieną kreipiamės pagalbos. Vesk mus tiesiu keliu...

— Ir parodyk, kur jis veda, — pasakė ji pati sau.

— Ką? — paklausė Razija.

Naznyn pastumdė savo puodelį. Spėliojo, ar jie pasiims puodelius į Daką, ar paliks juos čia.

Razija užbaigė paskutinį užtrauktuką ir išgėrė arbatą, nors toji buvo beveik visai atšalusi.

— Turiu grįžti į darbą. Vaikams reikia pinigų. Tarikas darosi isteriškas. Šį rytą net nesikėlė iš lovos. Jam reikia pinigų knygoms, antraip neišlaikys egzamino.

— Kada užsidarė fabrikas?

— Prieš tris dienas. Neseniai, bet Tarikas toks susirūpinęs. Turėsiu pati įsilaužti, jei neatidarys. Arba eisiu pas ponią Islam.

Naznyn prisidėjo puodelį prie lūpų ir užsivertė jį, kad paslėptų veidą. Jis buvo tuščias. Ji pakartojo judesį. Bet, kaip pastebėjo, Razija

niekur nežiūrėjo. Ji nežinojo apie Čianu „nedidelį reikaliuką“ su ponia Islam. O Naznyn, žinanti tą nuodėmę, nesakys. Razija patrynė sau klubą ir nutaisė silpną balselį:

— Jau laidokit mane. Aš jau mirusi.

Naznyn nusijuokė:

— Nesijaudink, benilino sirupas nuo kosulio bet ką išgydys.

Razija kranktelėjo:

— Kai buvau mergaitė, mes gerbdavom suaugusiuosius, — ji vėl nutaisė silpną balselį. — Bet aš praktiškai jau mirusi. Linksminkitės. Imkit, ką norit. Imkit mano klubą. Paliksiu jums savo ralgeksą.

Naznyn suprunkštė, bet Razija susimąstė:

— Mes nuolat svarstom: kaip ta moteris taip iškilo? Ar manai, kad taip iškilę žmonės mąsto apie mus: kaip jie liko taip žemai? — Ji pajudino savo didelius pečius. — Bet mes jau žinome apie ją. Tiesiog sunku patikėti.

Ji buvo pasirodžiusi dieną prieš tai. Atėjo su sūnumis, ir Čianu šokinėjo po kambarį kaip ant adatų. Jis garsiai skaičiavo pinigus ir priėjo prie septyniasdešimt penkių, kai ponia Islam pakėlė dėmėtą nosinaitę ir leido jai nukristi ant galingos krūtinės griuvėsių. Vienas sūnus atidarė rankinę. Kitas pasakė: „Įdėk juos“. Čianu pasidėjo likusius banknotus atgal į sekciją. Sūnūs palydėjo ją iki durų. Vienu buvo taip pasitikima, kad jam leido nešti ralgeksą.

— Kiek mes mokame? — paklausė Naznyn.

— Tai tarp draugų, — pasakė Čianu. — Ji daro man malonę. Pažinojau jos vyrą.

Kitą rytą atėjo Karimas surinkti suknelių. Dar jiems neapsikeitus nė pora žodžių, prasidėjo jo telefono skambučiai. Jis apsistojo koridoriuje. Naznyn matė, kaip jis stovi atsirėmęs į sieną, prispaudęs vieną sportbatį prie grindjuostės. Ji grįžo į svetainę, bet nežinojo, stovėti ar sėstis. Kai jis įėjo, ji griebėsi lankstyti siuvinius.

— Mano tėvas, — paaiškino jis. Paukštelėjęs uždarė telefoną ir įsidėjo į dėklą.

Ji žvilgtelėjo į jį. Jo plaukai priekyje styrojo — mažos trumpos juodos plunksnelės.

— Jis visada skambina į mobilų. Sakau jam, kad nešvaistytų pinigų. Jis neklauso, — jis palankstė koją, tikrindamas, ar ji dar dirba. — Ir ko jis skambina? Neturi man ko pasakyti, tikrai.

— Jis rūpinasi. Galbūt.

— Taip, tikrai. Rūpinasi ir nervinasi. Eina iš proto besirūpindamas ir besinervindamas.

Naznyn atsisėdo. Susidėjo rankas ant kelių. Išlygino minkštą mėlyną sario audeklą ir vėl susidėjo rankas. Ji vėl buvo užmiršusi prisidengti plaukus.

Karimas atsisėdo ant sofos porankio. Ji nežinojo, ką galėtų pasakyti, todėl nieko ir nesakė. Karimas sėdėjo toje vietoje, kur Čianu atremdavo galvą. Plastikinių dangalėlių jau seniai nebebuvo, ir nuo plaukų aliejaus medžiaga blizgėjo. Ji manė, kad telefonas skambina dėl darbo arba kitų dalykų, kurių ji nė neįsivaizdavo ir kurie priklausė išoriniam pasauliui, kurio ji niekada nesupras. Skambino jo tėvas, ir taip jis vienu žingsneliu priartėjo prie jos pasaulio. Vis tiek ji neturėjo ką pasakyti.

— Jam teko išeiti į pensiją dėl nervų. Nebepajėgė tverti. Dvidešimt penki metai autobuso konduktorius, o dabar negali net išeiti iš namų. Štai kaip būna, tikrai. Štai kaip būna.

— Taip. Štai kaip būna.

Jis labai energingai linktelėjo, lyg būtų išgirdęs naują mintį, tokią, kuri visam laikui pakeis jo gyvenimą.

— Žinau, ką nori pasakyti. Štai kaip būna. Visus tuos metus autobuse, visaip vadintas, atlaikęs visokiausius įžūlumus. Vaikai draskė akis, vyrai mušė. Išmušė dantį. Jo vietoje bet kas būtų susirgęs, tikrai.

Jis pasižiūrėjo sau į sportbačius. Jie buvo švarūs.

— Sutaisysiu arbatos.

Ji nuėjo į virtuvę, ir jis nusekė. Jis atsirėmė nugara į bufetą. Čianu, būdamas virtuvėje, irgi atsiremdavo, tik veidu į kitą pusę — pasidėjęs pilvą ant stalviršio.

— Turėjo anksti išeiti į pensiją, o dabar tik sėdi namie grauždamas nagus ir skambindamas į mobilų. „Neprisidaryk bėdos". Jis niekad niekam nepridarė bėdos. Tik prisidarė bėdos sau.

Naznyn praėjo pro jį paimti pieno. Jis kvepėjo plovikliu. Gaivus citrininis švarių drabužių kvapas.

Jis pakratė galvą.

— „Neprisidaryk bėdos".

Arbata buvo paruošta. Bet jis nė nesirengė krustelėti. Ar jie gers stovėdami virtuvėje? Ar pakviesti jį prisėsti su ja kitame kambaryje? Kaip tai atrodys? Gal geriau tegu jis sėdi, kol ji dirbs? Ji nusprendė, kad tai geriausias planas.

— Jis mano esąs Mahatma Gandis. Jis mano esąs Jėzus Kristus. Atsuk kitą žandą, žmogau. Atsuk žandą.

Ji paėmė puodelius.

— O Mahometas? Tebūnie jam ramybė, jis buvo karys.

— Taip, — tarstelėjo Naznyn.

Jis pažiūrėjo į ją, lyg jam būtų reikėję laiko įsisąmoninti tai, ką ji pasakė. Jis pamaigė sau sprandą.

Ji vis dar laikė abu puodelius, kai ėmė pypsėti jo telefonas. Jis atsivožė jį.

— Įspėjimas apie saliatą, — paaiškino.

— Ką tai reiškia? — ji taip nustebo, kad jis perėjo į bengalų kalbą.

— T-t-telefonas. Yra tokia funkcija. Įspėja apie maldos laiką.

— Ar tu čia atliksi namazą? — nepagalvojusi paklausė jinai, taip pat, kaip aną kartą buvo perėjusi į anglų kalbą.

Jis pasuko pečius. Išsitiesė:

— Taip, atliksiu.

Jis nuėjo į vonią nusiprausti. Svetainėje, nedidelėje erdvėje už sofos priešais duris, ji patiesė savo maldų kilimėlį.

— Aš pasimelsiu truputį vėliau, — pasakė ji.

Dėl to nieko blogo. Kodėl gi jis negalėtų čia melstis; dėl to ji tik trumpam atidės savo maldą.

— *Allahu Akbar.*

Jis atsistojo dėmesio sukaupimo poza, rankas ištiesęs sulig pečiais.

Uždėjo dešinę ranką ant kairės ir ant krūtinės. Ji stengėsi sustabdyti maldos žodžius, gimstančius ant lūpų. Melstis su vyru, kuris nėra giminė, neleistina. Ji pasimels vėliau.

— *Garbė ir šlovė Tau, o Dieve; palaimintas Tavo vardas ir išaukš-*

tinta Tavo didybė. Nėra kito Dievo, tik Tu. Ateinu ieškodamas priedangos nuo Šėtono, atstumtojo.

Ji girdėjo, kaip kraujas muša širdyje, ir sudrebėjo, nes jis tikrai turėjo išgirsti. Ji užsimerkė. Iš karto pas ją atėjo Ama, liedama savo pagarsėjusias ašaras, raudodama ranka prisidengusi burną.

— *Jis — Vienintelis Dievas; Jis — Amžinasis Absoliutas,* — kalbėjo Karimas. Jis nemikčiojo.

Melsdamasis jis nemikčioja, pamanė Naznyn. Ir ji meldėsi pati, stengdamasi suspėti su žodžiais.

— *Niekas nėra iš Jo gimęs nei Jis nėra gimęs. Nėra nieko kaip Jis.*

Jis nusilenkė — rankomis ant kelių, tiesia nugara. Ji matė, kaip gerai jis juda. Dar du kartus. Judėjo jis, bet galva apsvaigo jai.

Naznyn suvyniojo kilimėlį ir padėjo į spintą. Greitai jai jo reikės, bet buvo būtina taip padaryti. Vėliau, kai pakeitė paklodes po jo apsilankymo, ji prisiminė šitą veiksmą. Puikiai jį prisiminė. Vieninteliu būdu, kaip iš tikrųjų galima prisiminti skausmą — per naują skausmą.

Jis pats susipakavo sukneles ir laukė prieš išeidamas. Žaidė su dirželiu sau per petį ir pirštu badė mobilųjį. Buvo beišeinąs, tada vėl pasitaisė krepšį ir pasakė:

— Noriu paprašyti tavęs kai kur ateiti. Į susirinkimą, — jis perbraukė ranka sau plaukus. — Būk gera, paprašyk vyro. Tai visiems musulmonams. Norime, kad būtų atstovaujama visiems. Ir neturime daugiau vyresnių moterų.

Ir tik jam išėjus ji susivokė. Jis į ją kreipėsi kaip į vyresnę moterį.

II skyrius

Žinoma, ji neis. Nė klausimas nekilo. Ji to neminėjo Čianu, nes net klausimas nekilo dėl jos ėjimo. Nebuvo reikalo jo nė kelti.

Dieną ji mažai ką teturėjo veikti. Buvo baigusi siūti naktį, vis keliaudama tarp virtuvės ir svetainės užkąsti ir dirbti. Nuėjo į miegamąjį ir paėmė nuo pagalvės Čianu knygą. Dar kartą atėjo ir užklojo jam pečius. Trečiąjį kartą ji stebėjo jį nuo durų ir pasitraukė iš vietos jam sujudėjus.

Šiandien ji buvo pavargusi, bet nerami. Šaldytuvas buvo pilnas prikrautas indų ir tikrai nebuvo reikalo virti. Virtuvės kriauklėje ji išplovė porą kojinių ir tada išėjo.

Susirinkimas vyko žemame pastate kvartalo gale. Jis buvo pastatytas neatsižvelgiant į grožį ir tikintis apgadinimo. Langai apkalti storo metalo grotomis, kurių niekas niekada neatidarinėjo, ir prie mūro prisukti užrašai, skelbiantys angliškai ir bengališkai: *Vandalai bus traukiami baudžiamojon atsakomybėn.* Tai buvo gryna retorika. Užrašai apkeverzoti raudonu ir juodu rašalu. Vienas kabėjo ant vienintelio likusio varžto. Kažkas buvo kruopščiai užrašęs tekančiu sidabro purškalu ant sienos *Pakistaniečiai.* O dar kažkas ne tokiomis gražiomis, bet pasitikinčiomis juodomis raidėmis pridūręs *Valdo.* Durys buvo atviros, ir dvi merginos su hidžabais įėjo į vidų.

Naznyn, norėdama priedangos, nuskubėjo paskui jas. Saulė apšvietė įėjimą, tačiau salės viduje buvo tamsu. Merginos nuėjo tiesiai į priekį ir taisėsi ant kėdžių. Naznyn susvyravo: ji pasvarstė, ar neapsisukus. Niekas jos nematė.

— Lipk į atgailos traukinį, sesute, kol jis nepravažiavo tavo stoties.

Burna jai buvo pilna seilių, o ji negalėjo nuryti.

Jai šypsojosi nedidelio ūgio jaunuolis negražia barzdele. Jis skendo baltoje pandžabi pižamoje, o rankose laikė dvasininko kepuraitę. Pamojavo kepuraite jai.

— Sveika atvykusi. Sveika atvykusi, sesute. Eik ir atsisėsk.

Ji neužtikrintai praėjo pro tuščias atsilenkiančias kėdes. Keturios eilės priekyje buvo geriausiu atveju pusiau užpildytos. Kur atsisėsti? Prie ko nors. Ne prie vyro. Ne prie ko nors. Palikti tarpe kėdę. Tai atrodys nemandagiai. Ne, atrodys, lyg laukčiau kažko ateinant. Savo vyro. Bet jis neateis, ir tada jie spėlios apie mane. Kalbės. Kalbės dar man neišėjus. Ji įsitvėrė kėdės krašto. Matė žmones neaiškiai ir girdėjo balsus neišskirdama žodžių.

Jis prikišo veidą jai prieš akis. Kažką jai sakė. Dabar rodė jai.

— Sėsk ten, — sakė Karimas. Ji sunkiai atsisėdo.

Jis nuėjo į priekį ir užšoko ant nedidelės pakylos. Suplojo rankomis.

— Gerai, — pasakė jis. — Ačiū visiems, kad atėjote.

Ji girdėjo, kaip atsidaro durys. Tada išgirdo tą patį balsą, kuris pasveikino ją prie įėjimo:

— Lipk į atgailos traukinį, brolau, kol jis nepravažiavo tavo stoties.

Ji leido sau apsižvalgyti. Daugiausia jauni vyrai, su džinsais ir sportbačiais, keletas kurtų*, saujelė merginų su hidžabais. Gal dvidešimt žmonių.

— Gerai, — vėl pasakė Karimas. — Paprašysiu mūsų sekretoriaus perskaityti apie šios dienos reikalus. Kas norės ką nors pridurti, tegu pakelia ranką.

Mažasis vyrukas netikusia barzdele atbėgo iš galo kalbėdamas:

— Dienos reikalai. Numeris vienas: pavadinimo rinkimas. Numeris du: misijos formuluotė. Numeris trys: valdybos rinkimai.

Tuoj pat pakilo ranka. Sekretorius parodė į ją:

— Taip?

* Kurta — tradicinis indų drabužis, ilgi, iki kelių, marškiniai. Šiuolaikinėje Indijoje dėvimas tik per tradicines šventes.

— Kodėl nedarome viso to savo pačių kalba?

Sekretorius nusišypsojo. Jis pažiūrėjo į Karimą.

— Klausimas iš auditorijos. Ar leisti?

Karimas stovėjo sukryžiavęs rankas.

— Aš atsakysiu. Šis susirinkimas atviras visiems musulmonams. Kalbu apie vietinį umachą*. Kiekvienam broliui ir kiekvienai seseriai, kad ir iš kur jie būtų.

Klausinėtojas atsistojo ir nuodugniai peržvelgė visą salę, net tuščias kėdes:

— *Ekhane amra shobai Bangali?* Ar kas nors čia nesupranta bengališkai?

Akimirką stojo tyla, o paskui sugirgždėjo kėdė ir atsistojo juodaodis su plačiarankoviais marškiniais vingriais išmarginimais.

— Ar aš tau, brolau, panašus į bengalą?

Klausinėtojas iškėlė delnus, lyg parodydamas, kad žaidimas baigtas, ir jie abu atsisėdo.

— Gerai, — pasakė Sekretorius. — Pavadinimo rinkimas. Pirmas punktas. Atveriu jį auditorijai.

— Musulmonų lyga!

— Musulmonų kovos sąjunga.

— Musulmonų frontas.

Tos dvi merginos, kurias Naznyn matė įeinant, šnibždėjosi prisidengusios rankomis. Galiausiai viena sušuko:

— Musulmonų jaunimo asociacija, Tauer Hamletsas.

Sekretorius sumojavo rankomis. Jis numetė kepuraitę, pakėlė ją ir įsidėjo į kišenę.

— Gana pasiūlymų. Balsuosime. Koks buvo pirmasis? Kas iškėlė pirmą pasiūlymą? Pasisakykite.

Klausinėtojas pašoko ant kojų.

— Šitas žmogus — sekretorius, o nieko nesirašo. Tai absoliučiai neislamiška.

Sekretorius atsitiesė visu ūgiu. Smulkus jo veidas pasipūtė iš pasipiktinimo:

— Kur Korane pasakyta, kad reikia užsirašinėti?

---

* Musulmonų bendruomenė.

— Iš chadžio ir sunų aišku, kad žmogus turi rimtai imtis pareigų.

Sekretorius užsidegė rėžti atsakymą. Jo barzdikė tirtėjo. Viena užraitytoji pižamos klešnė nusileido ir visiškai uždengė koją. Naznyn susivokė. Jis buvo per jaunas, kad jam augtų normali barzda.

Karimas uždėjo ranką jaunuoliui ant peties.

— Pasiimk parkerį ir bloknotą. Būsi atsakingas už rašymą.

Tada buvo kiek padiskutuota, ar galima parinkti pavadinimą grupei nenubalsavus už jos tikslą. Sekretorius susijaudino. Kylant susijaudinimui, ilgėjo ir jo pižama, kol pagaliau jis virto cypiančiu balseliu:

— Tokia darbotvarkė, žmogau. Mes turim laikytis darbotvarkės.

Karimas padėjo tašką:

— Pirmiausiai imsimės pavadinimo. Visi žinome, ko čia renkamės.

Pasigirdo bendras pritariamas murmėjimas. Naznyn pajuto prie jo prisidedanti, nors ji čia buvo tik dėl to, kad neturėjo ko siūti ir ką dirbti namie.

Jis pavaikščiojo po pakylą, ir ji matė, kad tai valdžios demonstravimas. Sustojo prie pakylos krašto ir tarė:

— Sekretorius užsirašė visus jūsų pasiūlymus. Aš turiu dar vieną — „Bengalijos tigrai“.

Visi kolektyviai žioptelėjo, o mergaitės su hidžabais pakėlė rankas prie burnos, kad dar intensyviau pasišnabždėtų.

— „Ben-ga-li-jos tig-rai“! — sušuko jaunuolis pirmoje eilėje. Jis kas skiemenį mosteldavo kumščiu į orą. — Ar galėčiau taip pavadinti savo muzikantų grupę?

Klausinėtojas vėl pašoko:

— Ar pamirštame savo brolį ne bengalą?

Karimas perėjo pakylą, kad atsistotų priešais vyruką vinguriuotais marškiniais. Iš paskos sekė Sekretorius, pasiruošęs bloknotą.

— Visai nenoriu pasakyti, — tarė Karimas, — kad tu ne mūsiškis, tikrai.

Juodaodis atsistojo ir žemai nusilenkė.

— Žmogau, aš manau, kad tai — *galingas* pavadinimas. Didžiuosiuosi, kad galiu būti Bengalijos Tigru.

Buvo balsuojama (vienbalsiai, kaip pasakė Sekretorius, su vienu nevienbalsiu balsu prieš), ir susirinkimas perėjo prie antrojo punkto — misijos formuluotės.

Iš auditorijos buvo šaukiami pasiūlymai, o Sekretorius keverzojo bloknote. Dabar jis sėdėjo ant pakylos krašto nukabinęs kojas ir graužդamas parkerio galą, visai kaip Bibi. Karimas liko stovėti, nors dažnai vis paeidavo, ir tada, kai vėl sustodavo, galėdavo tvirtai pastatyti kojas, sukryžiuoti rankas ir iš naujo parodyti savo galią. Merginos su hidžabais labiau atsipalaidavo. Jos jau nebesišnabždėjo, bet kalbėjosi viena su kita nebesidangstydamos rankomis. Ir jos laisvai šaukė pasiūlymus:

— Moterų teisės, — paskelbė viena.

— Mergaičių lytinis švietimas, — paskelbė kita. — Reikia ir tai įtraukti.

Bet pasakiusi tuoj pat nuleido galvą, lyg nuo to išsisukdama.

Karimas paskelbė pertrauką, ir iš kažkur atsirado staliukas ant ratų, apstatytas baltomis plastmasinėmis stiklinėmis. Merginos atsistojo už jo ir patarnavo. Vaikinai išsitraukė *Marlboro* pakelius.

Tiesiai prieš Naznyn keletas vaikinų išardė kėdžių eilę, kad suformuotų pakomitetį.

— Jie pribaigs vieną iš mūsų, taip, mes pribaigsime dešimt jų. Štai taip paprastai.

— Sudeginsim jų įstaigą. Ko mes laukiam?

— Nežinome, kur ji yra.

— Jie neturėtų čia eiti. Ką jie čia veikia, jei jiems čia nepatinka?

— Mes nenorim jokių neramumų. Bet jei jie prašosi, duosim jiems, ko nori.

— Prieš keletą metų — tik pagalvok — jie nebūtų nė išdrįsę.

— Mes buvom geriau organizuoti.

— Dabar mes per daug užsiėmę rietis vienas su kitu.

— Plytų gatvės grupė prieš Stepnio Gryno būrį.

— Rasistus iš čia išnaikino jau seniausiai.

— O kaip Šiblu Rachmanas?

Naznyn žinojo šitą vardą. Tą vyrą mirtinai nudūrė.

— Ir vėl gali taip atsitikti.

— Dalykas tas, matai, kad jie darosi labiau išmanantys. Jie nebesako rasė, jie sako *kultūra, religija.*

— Jie meta tuos savo sumautus lapelius man pro duris.

— Mes visi žinome, ko čia susirinkom. Ko mes delsiame?

Karimas paprašė susirinkimą tvarkos.

— Gerai. Balsuosime. Už ką mes? Už musulmonų teises ir kultūrą. Kad apgintume savo vietinį umachą ir paremtume pasaulinį umachą.

Sekretorius užsiropštė ant pakylos.

— Balsuojam. Visi pakelkim rankas. Noriu pasakyti, visi, kas už — pakelkim rankas.

Pakilo visos rankos.

— Vienbalsiai, — jis pasižymėjo puslapyje.

— Prieš ką mes? — tarė Karimas. — Mes prieš...

— „Liūtaširdžius", — sušuko kažkas iš auditorijos.

— Mes prieš, — paskelbė Karimas, — bet kokią grupę, kuri nusistačiusi prieš mus.

Taip ir buvo priimta.

Muzikantas paprašė leidimo, kad jo grupė taptų oficialia „Bengalijos tigrų" muzikine grupe:

— Na, kad skleistume naujieną. Argi ne kietai, ką?

Klausinėtojas vėl buvo ant kojų.

— Ką mes darysime? — Per pertrauką jis pakeitė vietą ir dabar atsidūrė taip arti Naznyn, kad ta pamatė jo pavojingą entuziasto veidą. — Mes „už" tai ir „prieš" anai. Ar mes diskusijų klubas?

Kažkas nusijuokė, o Klausinėtojo veidas dar paaštrėjo. Jis buvo labai liesas ir išalkęs, tas berniukas. Drabužiai karojo jam ant kaulų, lyg raumenys būtų prabanga, lyg jį maitintų aistra. Vienintelis ekstravagantiškumas buvo jo nosis — didelė, nors kieta ir iš pažiūros kaulėta, ji sugebėjo jam suteikti dar daugiau rūstumo.

— Ko mes norime? — nenustygo Klausinėtojas. — Veiklos ar diskusijų?

Karimas nutraukė juoką:

— Trečias punktas. Valdybos rinkimai, — jis pažvelgė į Klausinėtoją. — Jei išrinksite mane, veikla bus pradėta nedelsiant.

Sekretorius buvo išrinktas Sekretoriumi. Nors daugiau niekas nepretendavo į tą vietą, jis žiūrėjo sau į tarpkojį, kol buvo balsuojama, lyg nežinia jam būtų buvusi nepakeliama. Paskui jis truktelėjo pižamą tarsi juosdamasis kardą.

Į pirmininkus pretendavo Karimas ir Klausinėtojas. Rezultatai buvo panašūs. Devyni balsai už Klausinėtoją ir dešimt — už Karimą. Aš atnešiau jam pergalę, pamanė Naznyn. Ji pajuto įsimintiną dalyką. Pakeldama ranką arba jos nekeldama ji galėjo keisti įvykių eigą, keisti pasaulio, apie kurį ji nieko nežinojo, reikalus.

Klausinėtojas nuėjo į priekį ir pasilypėjo ant pakylos. Jis labai energingai pakratė Karimui ranką, ir jie paplekšnojo vienas kitam per nugarą. Naznyn suprato, kad jie vienas kito nekenčia. Tada jis pasisiūlė būti iždininku ir greitai gavo tą vietą.

Salėje oras vibravo į toną susirinkimui, kuris jau buvo linkęs skirstytis. Dešimtys nežymių krustelėjimų ir didesnio sujudimo laukimas. Sekretorius pamojavo bloknotu.

— Palaukit, palaukit, turim išsirinkti dar vieną asmenį. Dvasinį vadovą.

Jis nušoko nuo pakylos, ištempė iš vietos pagyvenusį žmogų ir nustūmė jį ant platformos. Naznyn pastebėjo, kad senasis žmogus dėvi plokščius, atvirais galais sandalus su balta plastmasine gėle ant užkulnio — moterišką apavą. Ir ji žinojo, kad imamas buvo tik neseniai atvykęs. Jis vis laižėsi lūpas ir šypsojosi. Neturėjo nė menkiausio supratimo, kas čia vyksta. Jį tinkamai išrinko.

Karimas ateidavo su džinsų ir bepamušalių suknelių ryšuliais, persimetęs juos per petį. Prisėsdavo ant sofos porankio ir kalbėdavo. Kai suskambėdavo telefonas, jau nebeidavo su juo į koridorių. Kartais kalbėdavo į telefoną apie lapelius ir spausdinimus, susirinkimus ir aukojimus. Kartais jo balsas būdavo švelnus ir slydo nuo jo, ir jis uždarydavo telefoną guviai tardamas: „Rūpinasi ir nervinasi. Štai taip būna“.

Jis ėmė jai pasakoti apie pasaulį. Jinai jį paskatindavo: „Tikrai?“ — sakydavo.

Jo žinios ją gėdino. Ji sužinojo apie savo brolius ir seseris musulmonus. Sužinojo, kiek jų daug, kokie jie išblaškyti ir kankinami. Atrado Bosniją.

— Kada tai buvo? — paklausė ji.

Jam tada buvę ne daugiau kaip keturiolika penkiolika. Jis kėlė jai gėdą. Ir jaudino ją.

Vietovėje, vadinamoje Čečėnija, šiuo metu vyko džihadas. Jis paskaitė iš savo žurnaliuko: — *Alachas norės — mudžahdinai matys jus motušės Rusijos širdyje — ne tik Čečėnijoje. Alachas norės — mes paveldėsim jūsų žemę,* — jis iškėlė plonus pirštus, duodamas jai įrodymą. — Tai pasaulinė kova, tikrai. Visur jie stengiasi mus palaužti. Turime priešintis kova. Laikas pasipriešinti kova.

Laikydamas žurnaliuką su angliškais žodžiais ant viršelio, jis paklausė:

— Ar mokėtum perskaityti?

Ji pakraipė galvą į šonus:

— *Amar ingreji poda oti shamanyo.* Angliškai tik truputį moku skaityti.

Jis paliko jai bengališkų informacinių biuletenių. Vienas vadinosi *The Light*, kitas buvo paprasčiausiai pavadintas *Ummah*. Čianu jai niekad nedavė nieko skaityti. Ir kas išvis gero iš jo knygų? Vien tik senovės istorija.

Ji sudėjo biuletenius ant stalo, kad vyras pamatytų. *Ne tu vienas kai ką žinai.* Bet kai išgirdo jį ateinant, paslėpė juos. Tas kelias kitas dienas skaitymas tapo saldžia, melancholiška paslaptimi, glostant pastraipas akimis, jaučiant čia pat, už žodžių, tvyrantį Karimą.

Vieno dalyko ji nevaliojo suprasti — kankinių savižudžių.

— Juk Alachas to neleidžia.

— Tai juk ne *savižudybė*. Tai karas.

Naznyn žinojo apie Palestiną. Jis jai papasakojo.

Jie eina į gatves protestuodami, kad nužudytas vaikas. Grįžta namo nešdamiesi dar vieną negyvą kūną.

Jai buvo skaudu dėl to. Dabar, neramiai balansuodama tarp vaikų ir jų tėvo, gąsdinama savo nedisciplinuotų minčių arba jaudindamasi dėl sesers, ji jautė, kaip visa tai nereikšminga. Taip ji palaikė liūdną ilgesio slėgimą pilve sielvartu ir skaitė naktimis apie okupantus ir našlaičius, apie Intifadą ir Hamasą.

O jis meldėsi pas ją dar kelis kartus. Kai imdavo iš jos kilimėlį, jų pirštų galiukai rasdavo vieni kitus, ir ji uosdavo gaivų jo marškinių kvapą.

Citrinų kvapą.

12 skyrius

Daktaras Azadas, savo nelaimei, turėjo jaunuolio plaukus. Sunku buvo nesišypsoti iš jo tankių blizgančių gaurų, ypač kad metai nepraėjo nepalikę pėdsako jo veide. Tiesą sakant, jie jį numindė: skruostai karojo lyg senolės krūtys, nosies, kažkada taip gražiai riestos, galiukas atrodė lyg aptrupėjęs, o papurtusi oda aplink akis, rodėsi, plyš.

Jis sėdėdavo tiesus, lyg visas kūnas būtų įtvare, ir gerdavo po dvi stiklines vandens.

— Kitą kartą, — sakė Čianu, — turi atsivesti žmoną.

— Žinoma, — žadėjo daktaras.

— Kaip ji laikosi? Tikiuosi, jai viskas gerai. Tokia puiki šeimininkė — paruošti tokį maistą per akimirką, net nepastebint. Turime būtinai pavakarieniauti su ja. Sakau žmonai, kad privalome atsilyginti vaišingumu už ponios Azad vaišingumą.

Per visus šiuos metus jie niekada nebuvo pakviesti pas juos. Ir pirmą kartą juk mūsų nekvietė, priminė sau Naznyn.

Čianu susikūprino prie maisto, kad sutrumpintų kelią tarp lėkštės ir burnos. Jam antakiuose įstrigo dalo trupinėlis. Daktaras Azadas valgė vos tepalenkęs galvą, alkūnės niekad per daug nenutolo nuo šonkaulių.

— Malonu, kad prisimenate, — pasakė daktaras. — Po daugiau kaip dešimties metų dauguma pradėtų pamiršti.

— Ir dukra. Kaip jai sekasi?

Daktaras Azadas pranešė, kad dukra sveika. Pasinaudojęs proga, kad Čianu pilna burna, jis pats pradėjo klausimų seriją, savo metodu taip sulygindamas varžytuvių rezultatą. Įprastiniai dalykai:

— Turėjau galvoje paklausti, kiek parašų tau dabar pavyko surinkti? Ar mes dar toli nuo kilnojamosios bibliotekos užgimimo?

Čianu sulenkė riešus ant stalo krašto. Jis vieną po kito paspaudė pirštų galiukus — visus kairės rankos ir du dešinės.

— Šią savaitę tik septynis.

Jis įsispaudė griežinėlį citrinos ir, rodos, nuliūdo nuo savo apskaičiavimų.

Daktaro žmona ir dukra buvo nepalaužiamai sveikos. Nebuvo apie ką pasakoti, išskyrus tai, kad žmonos neišvengiamai nėra, nes ji lankosi pas dukterį (dabar jau ištekėjusią ir su savo vaikais) arba kitus giminaičius. Čianu peticija rinko naujus vardus net neištraukta iš stalčiaus. Naznyn daugiau nestebino, kad tuos prasimanymus reikia taip įmantriai paremti. Dabar ją jaudino tiktai tikimybė, kad jie gali žlugti. Jų suformuota tvora, nors ir supuvusi, buvo vis geriau negu nieko.

Mergaitės atėjo pasakyti labanakt. Čianu ištiesė ranką.

— Ateikit. Eikšekit, pamaitinsiu jus iš savo lėkštės.

Šahana išsisuko, įtraukusi skruostus. Čianu metė žvilgsnį į daktarą Azadą. Jis nusišypsojo, o ranka dar pailgėjo:

— Ateikit, nesigėdinkit.

Bibi nuėjo prie jo, ir jis ją užsitraukė ant kelių.

— Krevetės su aguročiais. Skanu.

Jis pamaitino ją, kaip žadėjęs, iš savo lėkštės ir entuziastingai paplekšnojo per užpakalį, tarsi ji būtų nepažįstamas šuo, galintis įkąsti į pirštą.

Bibi nulipo ir atsistojo šalia Šahanos.

— Labai geros mergaitės, — pasakė Čianu. Jis apsidairė po kambarį, ieškodamas patvirtinimo. Sugalvojo.

— Šahana, kuo vardu mūsų tautinis poetas?

Kojų pirštais ji palietė kilimą. Šypsena užgeso Čianu veide, nors lūpų kampučiai ir liko nenusileidę.

— Tagorė, — atsakė ji.

— Ne tavo mėgstamiausias poetas, Šahana. Tautinis poetas. Greičiau.

Ji kiek susiūbavo. Veidas liko tuščias, lyg ji būtų išgyvenusi transą.

Naznyn kramtė liežuvį. Ji stebėjo Čianu. Jam ėmė trūkčioti veidas.

— Kazi Nazrul Islamas, — pasakė Bibi. Jos veidelis nuo įtampos išsprogo, lyg jai ant gerklės kas būtų uždėjęs svarstį.

— Šahana, gal norėtum padeklamuoti ką nors iš savo mėgstamo poeto mūsų svečiui?

Naznyn atsistojo. Pasakys, kad per vėlu. Eis su mergaitėmis ir padės joms atsigulti.

— Gal kitą kartą, — pasiūlė daktaras Azadas. — Mergaitės pavargo beruošdamos namų darbus.

— Taip, taip, — Čianu pamuistė galvą. — Mokosi, visą laiką mokosi. Labai geros mergaitės. Tai ateikit ir pabučiuokit Abą prieš eidamos gulti.

Pirma priėjo Bibi, o iš paskos Šahana. Ji sutraukė lūpas į vidų prieš trumpai pasitrindama į tėvo skruostą. Bet Čianu buvo patenkintas. Kai mergaitės išėjo, jis atrodė išsekęs, bet ir atsipūtęs, tarytum koks viesulas būtų jį kartą ar du apsukęs aplink miestą ir kažkokiu stebuklu nuleidęs į kėdę.

Čianu ir daktaras ėmėsi svarbiausio vakaro reikalo. Jie darė, ką daro draugai — kalbėjosi. Kartkartėmis jų pokalbių takai susikirsdavo, bet dažniau jie vaikščiojo vienas apie kitą.

— Tikrai kelia nemažą susirūpinimą, — kalbėjo daktaras, — kad piktnaudžiavimo heroinu augimo greitis mūsų bendruomenėje tiesiog sprogo, o vyresnieji vis dar nesiima vadovauti. O konsultantų, paslaugų darbuotojų ir taip toliau finansavimas visiškai neadekvatus.

— Tai tragedija. Kai tikiesi, kad būsi, taip sakant, integruotas. Tačiau niekada į tave nežiūrės taip pat. Niekada.

— Aš tam tikra prasme atlieku situacijos mokslinius tyrimus, ruošdamas straipsnį spaudai. Galima tai vadinti epidemija. Įklimpo net keletas merginų.

Čianu kairioji ranka dirbo po marškiniais, masažuodama maistą į vietą.

— Matai, aš pats kovojau ilgą laiką. Bet dabar paprasčiausiai imu pinigus. „Kiekvieną pelno rupiją, uždirbtą anglo, amžiams praranda Indija“. Štai taip aš dabar žaidžiu su jais jų pačių žaidimus.

— Jei gausim finansavimą, įkursim specialistų kliniką. Bet pagrindinis dalykas — švietimas. Tėvai taip susigėdę, kad nežino, ką daryti. Kartais jie išsiunčia vaiką namo, kur heroinas tikrai pigus, — daktaro kaklas suplonėjo. Jis nebeužpildė švarutėlės apykaklės. Žvilgantys juodi plaukai, nukirpti vis tais pačiais tiesiais kirpčiukais, nenorėjo suteikti jam amžiaus solidumo. Atrodė lyg pasityčiojimas, lyg perukas. Naznyn jį užjautė. Juk tai, galvojo ji, trikdo, kai visą dieną tau primena seniai praėjusią jaunystę.

Čianu atsiduso. Atsikrenkštė.

— Švieskite tėvus, o jie turės šviesti vaikus. Aš pats mokau vaikus daugelio dalykų iš istorijos, politikos ir meno.

— Tai visiškai ir iš pagrindų svarbiausia, — pasakė daktaras, o Naznyn gėrėjosi, kaip viskas sklandžiai vyksta: kaip šie du vyrai karštai pritaria vienas kitam iš savo atskirų temų. — Išmokyti juos atpažinti ženklus savo pačių vaikuose. Susitraukusios lėliukės, negilus kvėpavimas, vidurių užkietėjimas, nuolatinis pinigų reikalavimas, uždarumas, paslaptingumas. Kartais stebiuosi, kaip tėvai to nemato.

Naznyn pražiojo burną ir įtraukė kvapą. Ji pagalvojo apie Razijos sūnų. Kiekvieną kartą, kai Razija paminėdavo Tariką, ji kalbėdavo apie pinigus. Vyrai pasižiūrėjo į ją. Ji ėmėsi tuštinti kelias lėkštes.

— Tėvai gali būti susirūpinę, — pritarė Čianu, kuris kitos būsenos nė nežinojo. — Bet jie pirmiausiai turi galvoti apie vaikus. Dievai žino, ko jie moko tose angliškose mokyklose.

— Žinai, kai kurie mano pacientai nėra surūkę nė cigaretės, o heroinas — pirmas narkotikas, su kuriuo jie turi reikalų.

— Visą savo gyvenimą jaučiu, kad tai geriausias mano sprendimas — parsivežti mergaites namo. Aš jas ruošiu. Matai, kad eitum pirmyn, turi pirmiau pasižiūrėti atgal. Mes imame šiek tiek šauniosios Britų imperijos išteklių. Kai buvau mokykloje, žinai, ko išmokau? Anglai davė mums geležinkelius. Lyg už tai turėtume kristi prieš juos ant kelių, — dabar jis kreipėsi į savo publiką. — Ar manote, jie būtų pastatę geležinkelį, jei nebūtų norėję parduoti savo plieno arba lokomotyvų? Manote, būtų atgabenę mums geležinkelius vien iš širdies gerumo? Mums reikia drėkinimo sistemų, ne geležinkelių.

— Gerai, gerai, — pasakė daktaras Azadas. Čianu per daug nutolo nuo jų sankirtos taško. Daktaro manymu, buvo nesilaikoma pokalbio taisyklių. Jis palietė pirštais maišelius po akimis.

Čianu nekreipė dėmesio. Naznyn ištiesė ranką paimti indo, bet, prieš jai paimant, jis jį pakėlė. Jie pakilo — Čianu, dubuo, jo balsas:

— Jie perdavė mums teisę ir demokratiją. Taip jie galvoja. Bet niekada — nors žodį teisybės: kad jie mus pavertė elgetomis, kad parklupdė Bengaliją ant kelių, kad... — galiausiai jo kalba nutrūko. — Štai, — kreipėsi jis į Naznyn ir ištiesė indą. — Ar šito tau reikia?

— Jau buvo blogai, kai paplito alkoholis, — kalbėjo daktaras. — Dabar jau norėčiau, kad būtų ir pasilikęs vien alkoholis. Mums reikia dviejų dalykų: daugiau konsultantų dėl narkotikų ir daugiau darbo vietų jauniems žmonėms.

— Jie mums niekad nesuteiks darbo vietų, — patikino Čianu, vėl sėsdamas. — Pažiūrėk į istoriją. Kai Anglija įžengė į Bengaliją...

— Skaičiau literatūroje, — daktaras Azadas pasižiūrėjo sau į laikrodį ir atsistojo. — Kaip tavo... darbas? Užmiršau, kuris.

Čianu sunkiai atsipūtė.

— Vairavimas. Nesvarbu, kaip jis. Aš tik imu pinigus, ir tiek. Kaip tavo žentas? Jau tiek laiko praėjo, o mes jo dar nematėme. Turėtum jį čia kada atsivesti. Kitą kartą, kai ateisi.

— Žinoma, — pažadėjo daktaras Azadas, ir nors jis nusišypsojo savo ypatingąja šypsena ir pasistengė eiti energingai ir nenusvarinęs pečių, Naznyn matė, kad tai jos vyras padėjo paskutinį tašką.

Šahana išgirdo subarškant pašto dėžutę ir nuėjo į koridorių. Ji prisėdo ant kavos stalelio krašto ir ėmė skaityti lapelį.

— Kiek kartų tau sakiau, kad nesėdėtum ten? — perspėjo Čianu. Jis buvo įsitaisęs priešais sekciją ant raudonai oranžinio patiesalo. Jo pilvas, rodos, balansavo ant knygų krūvos.

Šahana nuslydo nuo stalelio. Ji apvertė lapelį.

— Kas ten yra?

Šahana jį iškėlė:

— Tai lapelis.

Čianu sujudo. Pilvas nupuolė nuo knygų.

— Negudrauk, — sušuko jis. — Duok jį man.

Ji reikšmingai pakilo, bet galiausiai nunešė jį tėvui.

— *Daugiakultūris naikinimas,* — perskaitė jis angliškai. — Kur jį gavai?

— Koridoriuj.

— Nesi pakankamai gudri, kad negautum į kailį, — pasakė Čianu, bet jo dėmesys buvo sutelktas ne į tai. Jis buvo susidomėjęs lapeliu. Perskaitė abi puses, tada apvertė ir vėl perskaitė. Šahana buvo išbandžiusi, kokiu kampu nuleisti vokus, kad labiausiai įsiutintų. Jis nepastebėjo. Jis vis vartė ir vartė tą popieriaus lapelį.

— Tie prakeikti šunsnukiai. Kai dar kartą ateis, nupjausiu jiems kiaušinius.

Išgirdusi žodį „kiaušiniai“, Šahana nusišypsojo.

— Manai, kad tai juokinga? — jis staigiai pakilo, net nusmuko lungis. Jis stabtelėjo, kol jį persirišo, o Šahana nuėjo ir atsistojo už Naznyn prie jos siuvamosios.

— Nagi, — kreipėsi Čianu, ir jo balsas sudrebėjo. Jis kelias akimirkas pakrenkštė. — Nagi, pasilinksminkim visi. Bibi! — Ji atbėgo ir užkliuvo už popierių. — Paduok šitą seseriai. Ji mums paskaitys.

Lapelį grąžino Šahanai.

— *Daugiakultūris naikinimas,* — perskaitė jinai.

— Atkreipkit dėmesį, — įsiterpė Čianu, iškeldamas ranką, — atkreipkit dėmesį, kaip pakišama mintis apie smurtą. Nuo pat pirmųjų žodžių. — Jis nuleido ranką.

— *Mūsų mokyklose,* — tęsė Šahana, — *vyksta daugiakultūris naikinimas. Ar žinote, ko šiandien mokomi jūsų vaikai? Per darbus jūsų dukra išmoks, kaip paruošti kebabą, kepinį arba bhadžius. Istorijos pamokoje jūsų sūnus studijuos Afriką, Indiją arba dar kokią tamsią tolimą šalį. Jis sužinos, kad anglai — bjaurūs kolonistai.*

— Matot, kaip jie tai pateikia? — Čianu pabandė žingsniuoti, bet trukdė knygos. Tuomet jis sustojo ir mojavo rankomis. — Sumeta į daiktą Afriką ir Indiją — abi tamsios. Perskaityk kitą pusę.

Šahana apvertė lapelį:

— *O religijos pamokoje ko išmoks vaikas? Apie Matą, Morkų, Luką ir Joną? Anaiptol. Apie Krišną, Abraomą ir Mahometą.*

Krikščionybė tyliai žudoma. Tai „tik viena" iš pasaulio „didžiųjų religijų". Ir, žinoma, vietinėje mokykloje jums bus atleista, jei manysite, kad oficiali religija — islamas.

Čianu pripuolė ir pagriebė lapelį.

— Štai čia jie pasirodo. Dėl to viskas ir kalbama.

Naznyn pastebėjo skylę jo marškinėliuose, garbanotus žilus plaukus jo gerklės įdubime. Čianu skaitė:

— *Ar mes turime pakęsti visa tai? Kai tiesa tokia, kad tai — neapykantos ir nepakantumo religija. Kai musulmonų ekstremistai planuoja paversti Britaniją į Islamo respubliką, pasinaudodami imigracijos, aukšto gimstamumo lygio ir persivertimo deriniu.* Ir panašios bjaurybės.

Jis suglamžė lapelį kumštyje.

Bibi buvo atsirėmusi Naznyn į petį ir kramtė kasų galiukus. Naznyn žiūrėjo į Šahaną, kuri taisėsi savo pirmosios liemenėlės petnešas. Ji troško, kad ta pasakytų tėvui, kaip iš tikrųjų yra. Šahana atkišo apatinę lūpą ir papūtė į kirpčiukus.

Čianu atsisėdo į fotelį.

— Šahana, eik ir apsirenk padorius drabužius.

Ji pasižiūrėjo į savo uniformą.

— Eik ir apsirenk kokias kelnes.

Naznyn pasakė:

— Bibi, ir tu eik.

Čianu išlygino lapelį.

— *Raginame jus parašyti savo mokyklos direktoriui ir neleisti vaikų į religijos pamokas. Tai jūsų, kaip tėvų, teisė pagal 1944 metų Švietimo akto 25-ą skyrių.*

Jis sunkiai kvėpavo. Liežuviu vedžiojo po skruostais, ir atrodė, lyg po stora antklode aklai šniukštinėtų koks mažas graužikas.

— Nuo dabar, — pasakė jis, — visi pinigai eis į namų fondą. Visi.

Tą naktį, pirmą kartą per visą laiką, kai jie buvo susituokę, Naznyn stebėjo, kaip jis nusiėmė Koraną. Jis atsisėdo ant grindų ir liko ten su Knyga visą vakarą.

Naznyn ėjo per žingsnį atsilikusi nuo vyro Plytų gatve. Ryškūs žali ir raudoni karuliai, plazdantys nuo šviestuvų stulpų, reklamavo bengališkas spalvas ir basmačio ryžius. Restoranų languose kybojo iškarpos iš laikraščių ir žurnalų su restorano pavadinimu, paryškintu geltonai arba rausvai. Buvo gražių vietelių su krakmolytomis baltomis staltiesėmis ir daugybe spindinčių sidabrinių stalo įrankių. Tose vietose iškarpos iš laikraščių buvo įrėmintos. Stalai stovėjo atokiai vienas nuo kito ir be papuošimų, ir tai, kaip Naznyn žinojo, buvo stilinga. Kituose restoranuose padavėjai dėvėjo baltus, dėmėtus nuo aliejaus marškinius. Tačiau gražiuosiuose jie buvo apsirengę juodai. Ypatingą grožį rodė didžiulis papartis vazone arba mėlyna su balta mozaika prie įėjimo.

— Matai, — tarė Čianu, — vis tie pinigai, pinigai visur. Prieš dešimt metų čia nebuvo pinigų.

Tarp Bangladešo restoranų spraudėsi mažos krautuvėlės, kurios pardavinėjo drabužius, krepšius ir pigius papuošalus. Jų pirkėjai — daugiausia jauni vyrai nupjautomis kelnėmis ir sandalais bei merginos trumparankoviais marškinėliais, aptempiančiais krūtines ir demonstruojančiais bambas. Čianu sustojo ir pažiūrėjo į parduotuvės langą.

— Septyniasdešimt penki svarai už tą nediduką krepšį. Į jį netilptų nė viena knyga.

Prie kavinės jis vėl sustojo.

— Du devyniasdešimt už didelį puodelį kavos su plakta grietinėle.

Mergina prie medinio stalelio ant šaligatvio lankstė pirmyn atgal nešiojamojo kompiuterio ekraną, norėdama nukreipti jį nuo saulės. Naznyn pagalvojo apie Čianu kompiuterį, renkantį dulkes; tarp klaviatūros ir monitoriaus kybojo voratinklis.

Vienos iš šoninių gatvelių kampe jie užėjo į bakalėjos krautuvę. Naznyn palaukė kieme. Ji kiek paėjėjo šonine gatvele. Trijų aukštų namai, seni, bet plytos naujai nuvalytos, o medinės dalys nudažytos. Medinės langinės buvo tamsiai kreminės, pilkšvos ir neryškiai melsvos. Durys buvo didelės ir svarios, langų rėmai atitiko langines. Viduje

švytėjo virtuvės, sodrios tamsios sienos, knygų prikrautos lentynos, bet niekur jokių žmonių.

Naznyn vaikštinėjo pirmyn atgal gatve. Plytų gatve praėjo keli bengalų jaunuoliai. Ji pažino Klausinėtoją. Jo balsas traukė dėmesį, žingsniai buvo skubrūs. Karimas jo nemėgo. Nieko dar apie tai nesakė, bet ji žinojo.

Atėjęs Karimas kalbėdavo apie pasaulį arba apie savo tėvą. Papasakojo jai apie tabletes, kurias kas rytą palikdavo tėvui — mėlyną ir geltoną nuo širdies, baltus raminamuosius, rausvą virškinimui. Migdomuosius kiekvieną vakarą. Pasakojo apie tėvo darbą — dvidešimt ar daugiau metų autobusuose. Uniforma, diržas ir ženklelis. Kepurė su snapeliu. Bilietų aparatas, kurį jis laikydavo rudame odiniame portfelyje ir kuris maloniai burgzdavo, sukant rankenėlę. Kaip jis, mažas berniukas, didžiuodavosi.

Čianu išėjo iš bakalėjos su baltais polietileniniais maišeliais. Ji žengė jam iš paskos. Jis paėjo kelis jardus ir tada sustojo. Naznyn palaukė, kad jis paaiškintų, pasižiūrėjo į parduotuvės langą, bet Čianu nieko nepasakė, ir ji pamatė, kad jis nė pats nepajuto sustojęs. Po kurio laiko jis pasakė:

— Matai, kokią grėsmę jie jaučia.

Naznyn pasuko galvą ir tada nusišypsojo pati iš savęs, nes buvo sugauta kaip Bibi.

— Nes mūsų pačių kultūra tokia stipri. O kokia ta jų kultūra? Televizorius, baras, strėlyčių mėtymas, kamuolio spardymas. Tai tokia baltųjų darbininkų klasės kultūra.

Jis vėl ėmė judėti. Naznyn sekė. Akimirką ji aiškiai pamatė save, pėdinančią įkandin vyro, nulenkta galva, uždengtais plaukais, ir jai buvo malonu. Kitą akimirksnį jai apsunko kojos ir susopo pečiai.

— Sociologiniu požiūriu tai labai įdomu.

Jauna moteris vyriškai kirptais plaukais įspūdinga kamera filmavo padavėją restorano tarpduryje. Ji dėvėjo kelnes, ir, jei būtų buvusi su marškiniais, sunkiai galėtum nusakyti jos lytį. Kad išvengtų tokių abejonių, ji net nesirengė marškinių, o išėjo su apatiniais. Dabar ji apsisuko ir nukreipė kamerą į Naznyn.

— Matai, — kalbėjo Čianu gatvei, — jiems atrodo, kad jie tapo skriaudžiama mažuma.

Naznyn pasitaisė skarelę. Suprato, kad yra stebima. Visa, ką ji darė, visa, ką nuveikė nuo pat gimimo dienos, užfiksuota. Kartais ji galvodavo, kad akies krašteliu mato juos, du savo angelus, kurie užsirašo kiekvieną jos veiksmą ir mintį, gerą ar blogą, Teismo dienai. Tada jai šovė į galvą, — ir taip smarkiai, kad ji net žioptelėjo, — kad visa šita gatvė pilna angelų. Kiekvienam žmogui — dar du angelai, ir oras tiesiog tirštas nuo jų. Ji ėjo nukreipusi veidą sau po kojų ir jautė, kaip viršugalvis skverbiasi tarp tankiai plazdančių sparnų. Ji persigando, kad įtrauks į plaučius kokią dvasią, tai užsitraukė ant burnos ir nosies audeklą. Tada pirmąsyk išgirdo plazdant tūkstančius angelų sparnų, ir kojos jai atsisakė žengti toliau.

— Pavargai? — Čianu padėjo pirkinius.

Ji pakėlė galvą ir pamatė, kaip padavėjas purto staltiesę.

— Ne.

— Tiek to. Pasiilsėk, — pasakė Čianu.

Jie kurį laiką pastovėjo. Čianu niūniavo. Vieną ranką jis įrėmė į klubą, kita maigė sau pilvą.

— Kur visi mano užrašai iš Atvirojo universiteto?

— Tu juos laikei?

— Taip, taip, kažkur.

Jie vėl keliavo toliau, praėjo saldumynų parduotuvę. Auksinių rytietiškų skanėstų piramidę ir bokštą iš baltų saldžių plytelių.

Visą laiką Naznyn jautė angelus už savęs. Ji truktelėjo pečius. Į galvą atėjo Karimas. Angelai pastebėjo. Ji sudirgo. *Neprašiau jo štai taip ateiti į mano mintis.* Tai buvo užrašyta.

Antradienį, kai ji atskaičiavo jam dvidešimt penkis sijonus ir jis pasilenkė jų surinkti, jų pečiai prasilenkė per ploniausią, menkiausią plaukelį.

Ne jai buvo spręsti.

— Tam tikra prasme, — sakė Čianu, — negali net kaltinti jų.

Iš Išako prekybos centro sklido citros ir tablos garsai, sumišę su smilkalais. Lauke trys seniai aptarinėjo savo kelių būklę — taip garsiai, kad galėjai suprasti juos šaukiant nuo kurtumo, o gal apkurtusius nuo tokio garso.

Jo sprandas, mąstė Naznyn, kaip tik. Nei per storas, nei per plonas. Ir jis — takva. Labiau tikintis Dievą, nei jos pačios vyras.

— Tai jų šalis, — kalbėjo Čianu. Kulnai jam kyšojo iš sandalų.

Tai dar sudėtingiau, nei atrodo, suprato Naznyn. Net jei Karimas — jos ateitis, ir to neįmanoma išvengti, kyla problemų. Laimė, pavyzdžiui. Tai prieštaraus jos nuostatai. Nes likimą reikia pasitikti abejingai. Kad įtiktų savo angelams, ji pasakė:

— Nesvarbu, kokiu būdu.

Čianu pamąstė, jo antakiai vertino:

— Ne, nepasakyčiau, kad nesvarbu, — jis nusišypsojo jai, ir jo skruostai buvo sklidini švelnumo. — Bet tu neturėtum dėl to jaudintis. Greitai mes vėl būsime namie.

Jai akys pritvinko ašarų. Sprandas ir skruostai taip degė, kad pamanė jau paragavusi pragaro. Ji nusipelniusi daugiau.

— Ach, — pratarė Čianu, — matau, kaip tu ilgiesi namų.

Kodėl ji tokia kvaila? Ji suėmė nagais akių obuolius. Koks piktasis džinas įlindo jai į mintis ir žaidžia ten negražius žaidimus? Privertė ją galvoti, kad tas jaunas vaikinas bus jos gyvenimo dalis, kad jis nežiaugčios ir nenusiraus plaukų jau vien nuo tos minties.

Čianu pagyvėjo:

— Taip, tai emocinis dalykas. Žinai, apie ką galvojau? Galėčiau gauti darbo Dakos universitete. Dėstyti — sociologiją, filosofiją arba anglų literatūrą.

Kad nuslėptų susinervinimą, ji prabilo su neįprastu įsitikinimu:

— Tai labai gera mintis.

— Taip ir yra, — patvirtino jis, — ir šį vakarą nusiųsiu elektroninį laišką.

Ji iš karto susirūpino ir pagalvojo, kad geriau jau būtų nieko nesakiusi.

— Iš pradžių, žinoma, turėsiu imtis bet kokio laisvo darbo. Nebūsiu išdidus ir imsiuos bet ko.

Ji užuodė katastrofą ir pirmą kartą suprato, kad turės jaudintis ne vien dėl Šahanos, jei jie kada vyks į Daką.

— Pamažu norėčiau grįžti prie savo pirmosios meilės — anglų literatūros.

Tolumoje baltaplaukė moteris priešinosi saulei storu megztiniu, apsirengtu ant sario. Jos pašonėje pasipūtęs ėjo jaunesnis vyras su mediko krepšeliu.

Čianu deklamavo angliškai.

O, džiūgaukit
Už įprastų džiaugsmų ir parašykit
Auksu ant kolonų amžinųjų.

Naznyn spoksojo priešais save.

— Šekspyras, — paaiškino Čianu. Jis pasekė jos žvilgsnį, ir kai abu įsitikino ten esant ponią Islam, pagal bendrą neaptartą planą jiedu sutartinai pasuko į šoninę gatvelę.

Kvartale vyko karas. Kariauta lapeliais. Jie būdavo paskubomis surašomi, išspausdinami ant popieriaus, storumo kaip tualetinis, ir klijuojami itin nekantrių rankų. Svarbiu kovos lauku tapo antraščių dydis. Po smarkiai kurstomo pasipūtimo ir eksperimentavimo aukštu, bet plonu šriftu ir drūtais, bet žemais pavadinimais, „Bengalijos tigrai" ėmėsi pergalingai spausdinti antraštes per visą puslapį, o tekstą perkėlė į antrą pusę.

„Liūtaširdžiai" paleido pirmąją salvę:

ŠALIN RANKAS NUO MŪSŲ KRŪTŲ!

Mūsų apylinkių musulmoninimas nuėjo pernelyg toli. Nuo mūsų bendruomenės salės sienų nuimtas kalendoriaus 3 puslapis ir plakatas. Ar dar ilgai tie ekstremistai gaubs šydais mūsų moteris ir įžeidinės mūsų dukteris už tai, kad jos dėvi trumpus sijonus?
Nesitaikstykite su tuo! Rašykite savivaldybei! Čia — Anglija!

Čianu buvo nusiteikęs optimistiškai.

— Matai, — paaiškino jis, — jie jaučia grėsmę. Ir tai vienintelė jų kultūra — svaidyti strėlytes, spardyti kamuolį ir kabinti nuogų moterų nuotraukas.

Kitą dieną „Bengalijos tigrai" atsakė:

Atsiliepiame į lapelį, neseniai paleistą į viešumą tų, kurie vadina save „gimtosios" kultūros saugotojais. Turime jiems štai ką pasakyti.
PASILAIKYKITE SAU SAVO KRŪTIS.

Ir sakome štai ką. Tai ne mums patinka žeminti moteris rodant jų kūno dalis viešose vietose.

— Mes visada laikėmės ramiai, — kalbėjo Čianu. — Jaunieji daugiau nebenori būti ramūs.

Atsakomoji ugnis užtruko keletą dienų. Naznyn stebėjo, kaip kvartale darbuojasi lapelių išnešiotojai — jaunas vaikinas ir vyresnis vyriškis, pakankamai besiskiriantis amžiumi ir drabužiais, kad galėtų būti tėvas ir sūnus. Tėvas apsirengęs kaip Čianu vadinamieji „padorūs žmonės". Jis buvo panašus į mokytoją iš Šahanos mokyklos. Sūnus atrodė taip, jog Naznyn būtų perėjusi į kitą gatvės pusę, kad tik nesusidurtų. Šį kartą jie kvietė paversti bendruomenės salę šokių aikštele savaitgaliais ir lošimų kambariu kitais vakarais. Jie siūlė pardavinėti alkoholį gerti vietoje.

GELBĖKITE MŪSŲ SALĘ!!!

Trys šauktukai gražiai užpildė tuščią vietą ir davė toną „Tigrų" atkirčiui.

Nepageidautini elementai nori paversti mūsų bendruomenės centrą lošimų ir girtuoklysčių irštva.
Nesitaikstykite su tuo! Rašykite savivaldybei!

Čianu juokėsi. Jis mėgavosi šituo karu.

— Jie mano, kad savivaldybė skaitys visus tuos laiškus? Kažkada pats buvau jos darbuotojas, — pranešė jis žmonai. — Ką darys savivaldybė? Jie nesugebėjo išlaikyti savo geriausių žmonių.

ŽYGIS PRIEŠ MULAS

Daugelis mūsų kaimynų musulmonų — taikūs vyrai ir moterys. Mes neturime nieko prieš juos. Tačiau jiems komanduoja saujelė mulų ir aktyvistų. Kilkite į žygį drauge su mumis prieš mulas. Visi susidomėjusieji siųskite savo duomenis į pašto dėžutę, kurios numeris nurodytas žemiau.

Čianu susiraukė. Jis pasišaukė mergaites.

— Neikite į žygius, — patarė jisai. Paskui ilgai studijavo lapelį ir tada nušvito. — Jie nenustatė nė datos. Iki tol mes jau gal būsime Dakoje.

Kontratakos pirmajame puslapyje raudonavo žodis DEMONSTRACIJA. Kitoje pusėje žaliu rašalu buvo rašoma:

Pakilkit ir stokit į mūsų gretas prieš bedievius, kurie eina į žygį prieš mus. Tik visai seni ir ligoti atleidžiami nuo šios pareigos. Organizatoriai ves jus į taikų mitingą. Dvasiškai vadovaus mūsų Dvasinis Vadovas. Visi susidomėjusieji siųskite savo duomenis.

— Jie nedavė adreso, — pasakė Čianu. — Ir skyryba šlubuoja. Tai sudaro blogą įspūdį apie musulmonus.

Kampanijos su lapeliais sujudino ramų vandenį. Aplink lapelių mėtytojus imdavo rinktis kone minios. Buvo apsikeista įžeidinėjimais. Pro savo langą Naznyn matė, kaip Klausinėtojas smūgiuoja į orą, lyg visos priešininkų mintys būtų buvusios paprasčiausi burbulai, kuriuos jis susprogdins savo pirštais. Ji eidavo pasiimti Šahanos, taip pat ir Bibi, iš mokyklos. Jos žingsniuodavo ilgoje eilėje drauge su kitomis motinomis. Dar po kelių savaičių mokykla užsidarys vasaros atostogų. Nors dėl daugelio priežasčių Naznyn negalėjo sau leisti apie tai galvoti, ji žinojo, kad Karimo apsilankymų vis mažės ir jie bus trumpesni. Dėl to jie tapo dar mielesni, nors skausmingi.

Karimas ateidavo ir dirbdavo su juodraštiniais tekstais prie svetainės stalo, o ji tuo metu siūdavo. Jis perskaitydavo juos garsiai ir palydėdavo komentarais. Porą kartų jis atėjo, kol Čianu dar buvo namie po ilgos pamainos, kuri tęsdavosi nuo vakaro iki gilios nakties. Ir nors tais kartais jis tik palikdavo ką atnešęs, pasiimdavo, kas būtina, ir greitai išeidavo, tai kažkaip įrodė Naznyn, kad jo apsilankymai — nieko bloga, nieko tokio, ko negalėtų vykti esant vyrui. Kelis kartus Karimas sakė jai: *turi tvirtai stovėti ant kojų*, ir jai buvo nuostabu, kad jis toks tvirtas dėl to, kur stovi ir kodėl. Jei jo telefonas pranešdavo apie saliatą,

ji ištraukdavo savo kilimėlį ir klausydavosi, kaip jis meldžiasi. Jo tėvas, kaip jis sakė jai, dabar nebeturi jokios religijos. Jis teturi tabletes. Ji pasakė jam, kad jos vyro religija — švietimas.

— Mums reikia, — kalbėjo jis, — veiklos. Kokia prasmė iš visų tų lapelių? Turime liautis kalbėję ir imtis darbo.

Bet jis ir toliau dirbo su tekstais.

— Susilaukiu tik dejonių, — sakė jis. — Kaip jie gali tikėtis, kad viską organizuosiu ir dar visą laiką būsiu gatvėje. Kiek daug visko organizuoti, tikrai. Neįmanoma įsivaizduoti, kiek daug.

Jis padejavo dėl pasileidusio jaunimo, kurio dauguma atsispyrė „Bengalijos tigrų“ žavesiui, susidomėjimo stokos.

— Mes jiems viską sutvarkėme. Kai mokiausi, mus kasdien persekiodavo iki pat namų. Žmones visą laiką mušdavo. Tada visi susibūrėme ir padarėme perversmą. Jei tik paliesdavo vieną iš mūsų, visi jie už tai sumokėdavo. Mes visur ėjome kartu, ėmėme kautis ir pagarsėjome, — jis nusišypsojo iš prisiminimų. — Bet dabar tie vaikai juk net neatsimena, kaip būdavo. Jie būna sau gaujose ir mušasi su būriais iš Kamdeno ar Kingskroso. Arba iš gretimo kvartalo. Arba laikosi atokiai nuo viso to, gerai uždirba restoranuose — tik tuo ir tesirūpina. Jie negalvoja, kad juos tai gali paliesti.

Tačiau pagrindinė rakštis buvo Klausinėtojas.

— Tai strategijos klausimas, — sakė Karimas. — Jis tikrai to nesulauks.

Jis buvo vyras ir kalbėjo kaip vyras. Kitaip, nei Čianu, jis neklimpdavo žodžiuose. Jis nekalbėdavo be perstojo, kad pats jau nebesuprastų, kas tikra.

Kartais jis supykdavo, ir jo pyktis būdavo nukreiptas tiesiai į esmę.

— Tai mano grupė. Aš — pirmininkas.

Tai buvo rimtas teiginys, nors Naznyn nepajėgė atsikratyti minties, kad Šahana su Bibi irgi taip pešasi dėl žaislų.

— Aš pasakau, kas radikalu ir kas ne.

„Radikalu“ buvo naujas žodis Naznyn. Ji gan dažnai girdėdavo jį iš Karimo, jau ėmė suprasti jį ir žinojo, kad tai paprasčiausiai kitaip pasakyta „teisingai“.

Dabar ji stebėdavo jį atviriau ir, kai jis pamatydavo ją žiūrinčią į jį, moteris nebenusukdavo tuoj pat akių.

— Tu nuolat dirbi, — sakė jis.

— Sagos pačios neprisisiūs.

— Pakalbėk su manim, palik tai.

— Aš klausysiu, tu kalbėk.

Jis pasėmė saują varinių sagų iš kartoninės dėžutės. Susižėrė jas į priekinę džinsų kišenę. Išpylė ir likusias sagas ant delno, ir tas susibėrė į kišenę. Naznyn pajuto, kaip nuo spenelių iki kojų nykščių per ją perbėgo elektros srovė. Ji sėdėjo labai ramiai.

— Ar žinai apie mūsų brolius Egipte? — jis rado ant stalo savo žurnaliuką ir paieškojo reikiamo puslapio.

Naznyn stengėsi apie sagas nebegalvoti. Apie nieką kita negalėjo galvoti. Kodėl jis jas pasiėmė? Kodėl susidėjo į kišenes? Jai prie odos buvo pririšta tūkstančiai šilko gijų, visos tempė ir dilgino nuo tempimo.

Jis jai kažką pasakojo apie Egiptą, priespaudą, kalėjimus, bailią vyriausybę, pataikaujančią Amerikai, ir jie abu apsimetė, kad jis ne tik skaito iš žurnaliuko. Naznyn galvojo apie Čianu su visom jo knygom. Jis per daug skaitė ir nieko jam iš to gero nebuvo.

— Tai liūdna, — pasakė ji.

— *Tumi ashol kotha koiso.* Taip, tikrai, tu labai teisi.

Taip, jis tai kažkaip darė — leisdavo pasijausti jai, kad ji pasakiusi kažką svaraus, tarsi pateikusi naują tiesą.

Čianu ir visos jo knygos. Kiek daug jis žinojo ir koks atrodydavo suglumęs.

Karimas išsitraukė sagas ir sudėjo atgal į dėžutę. Kai suskambo telefonas, jis jį atvožė, pasižiūrėjo, koks numeris, ir išjungė. Tai reiškė, kad skambina tėvas. Dabar, kai jau turėjo mažesnį, glotnesnį telefoną, atrodė nebegalįs priimti tėvo skambučių. Aukso grandinėlė jam ant kaklo pastorėjo.

Naznyn pradėjo savo darbą, bet Karimas vis nenurimo. Jis vaikštinėjo — sunkokai, nes kelias buvo užtvertas kliūčių — aplink stalą. Pažiūrėjo pro langą, bet nerado, ką pasakyti. Jo dėmesį patraukė sekcija, ir jis pasilenkė atitraukti dureles. Išsiėmė molinį tigrą bei liūtą

ir porcelianinę besisupančios merginos figūrėlę. Pasidarė nebeįdomu, ir jis sudėjo juos atgal, pamiršęs uždaryti dureles. Kampinis bufetas buvo prikrautas knygų, jis nusiėmė porą ir apvertė jas, lyg spręsdamas apie jų vertę vien iš svorio. Paskui nuėjo skersai iki tolimojo kambario kampo ir sustojo prie stalelio ant ratukų. Šis buvo užkrautas popieriais, bylomis ir kompiuterio klaviatūra, kurią Naznyn buvo nuėmusi nuo stalo, kad ten liktų daugiau vietos. Jis pastūmė jį prie sienos. Tada nuėjo prie sofos, nusispyrė sportbačius ir atsigulė.

Jai drebėjo pirštai ir ji neįstengė dirbti. Karimas pamaigė sau sprandą. Užsimerkė. Dešinioji koja jam virpėjo aukštyn žemyn. Kai Čianu negalėdavo nustygti, rodydavo, kaip jam negera. Kai Karimas būdavo neramus, rodydavo energiją. Keletą akimirkų ji bejėgiškai leidosi nešama ilgesio bangos. Lūpos jai atsipalaidavo, akys į nieką nebežiūrėjo.

— Kai buvau mažas vaikas... — jis atsisėdo ir susikėlė kojas ant kavos stalelio. Atrodė, lyg imtųsi užvaldyti kambarį, žymėdamasis kiekvieną daiktą jame lyg savą. — Jei norėdavai būti kietas, turėjai būti kažkuo kitokiu — truputį baltas, truputį juodas, truputį dar koks. Net kai visa tai išpopuliarėjo, bhangra* ir panašiai, liko pandžabiečiai, pakistaniečiai — su savo elgesiu. Tai juk ne mes, ar ne? Jei norėjai būti kietas, negalėjai būti pats savimi. Bangladešiečiu. Žinai, apie ką kalbu?

— Taip, — atsakė Naznyn. Ji nežinojo, apie ką jis kalba. Ji laukė patvirtinimo.

— Nebuvo į ką žiūrėti.

— Tavo tėvas.

— Būtent.

Jis pažiūrėjo tiesiai į ją, ir ji atlaikė žvilgsnį. Ji troško, kad jos akys nebūtų taip arti viena kitos.

— Būtent, — pakartojo jis. — Dabar kitaip. Mažiesiems. Tai mes turime išlaikyti poziciją.

* Tapęs madingu muzikos ir šokio stilius, kuris kilo iš Pandžabo liaudies muzikos.

Vonioje, varvant neužsičiaupiančiam šaltam čiaupui ir gergždžiant ventiliatoriui, ji tyrinėjo plaukus sau ant kojų. Jie buvo plonyčiai ir reti, tačiau aiškiai matomi. Ji persibraukė ranka blauzdą. Ant lubų buvo gėlytė nuo drėgmės. Ji įsivaizdavo, kaip tinkas atskyla ir krinta į vonią, padengdamas ją baltomis dulkėmis. Ji išgirdo žingsnius ir nuleidžiant vandenį tualete. Moteris viršuje keldavosi per naktį tris ar keturis kartus. Tai jau darėsi kone liga.

Ji pagalvojo apie pirkinių sąrašą (pridėti dar foliją, garstyčių aliejų ir pankolio sėklas). Pamąstė, kad pati galėtų ištinkuoti koridorių — argi būtų labai sunku? Pagalvojo apie namų darbų sąrašą, kurį Šahana buvo prisegusi prie miegamojo sienos, ir kaip mikliai ji išbraukdavo iš jo punktus. Naznyn užmetė akį į jos pratybų sąsiuvinius. „Nepanašu, kad tai baigta" — sakydavo ji. Arba: „Ar čia užtenkamai prirašei?" Šahana parodė jai raudonas varneles, sužymėtas mokytojo. Ant jos stalo buvo raudonas tušinukas. Naznyn pagalvojo apie Bibi, ėmusią kramtyti nagus. Parepetavo laišką, kurį rašys Hasinai. Suskaičiavo mintyse išslapstytus po kampus pinigus. Ir kai jau nebegalėjo ilgiau nulaikyti atokiai, pagalvojo apie Karimą. Pagalvojo apie jo rankas ir pasidžiaugė, kad jos ne plonos. Pagalvojo apie nedidelį plokščią apgamėlį ant kairiosios jo žandikaulio linijos ir kaip ji apstulbo, kai atrado jį tik šią savaitę. Galvojo apie tai, koks jis užtikrintas, kaip jis eidavo sau tiesiai, kur kiti pasukdavo ar klupdavo. O daugiausia ji galvodavo, ką gi jis turi tokio, ko Hasina ir Čianu ieško, bet neranda. Dalyką, kurį jis turėjo ir užimdavo labai lengvai. Vietą po saule.

Ji sėdėjo, kol visai atšalo vanduo, tada pasiėmė Čianu skutimosi peiliuką, pamuilino kojas ir ėmė skustis.

Kitą dieną, kai ji ėjo su vaikais iš mokyklos, kieme stovėjo policijos furgonas — ten, kur nebuvo leidžiama stovėti automobiliams. Durys buvo atidarytos ir viduj policininkas plekšnojo didelį šunį, kuris virpėdamas veržėsi ištrūkti. Keturi policininkai stovėjo nugara į du „Liūtaširdžius". Policininkai dėvėjo marškinius trumpomis rankovėmis, o šalmai visi atrodė per dideli, lyg jie būti tik kokie persirengėliai. Grupė jaunuolių bangladešiečių stovėjo petys į petį veidu į policiją. Jų centre buvo Klausinėtojas.

Jaunesnysis iš dviejų lapelių nešiotojų iššengė iš už policininkų barikados, bakstelėjo pirštu orą ir žingtelėjo atgal. Klausinėtojas pa-

judėjo pirmyn, tačiau vaikinai jam iš šonų suėmė jį už rankų, ir buvo matyti, kad jis nori būti taip sulaikytas. Policininkai visi drauge susijuokė. Jų radijo telefonai spragsėjo, o šalmai slėpė akis.

Priekyje ėjo Šahana. Jai praeinant bengalų grupę, keli vaikinai apsisuko. Ji pažvelgė į juos ir krestelėjo galva. Naznyn būtų norėjusi, kad Šahana būtų mūvėjusi kelnes, bet Čianu šiandien įsakė juostis sijonus ir jokių kelnių. Vakar abi mergaitės turėjo po uniformom užsimauti kelnes. Tai priklausė nuo to, kur nukrypdavo Čianu pasipiktinimas.

Jeigu jo rankoje būdavo „Liūtaširdžių" lapelis, jis norėdavo, kad dukterys prisidengtų. Jo neįgąsdins kažkokie musulmonų nekenčią valstiečiai.

Jeigu pamatydavo praeinančių merginų su hidžabais, susijaudindavo dėl tokio valstietiško neišprusimo. Tada mergaitės išeidavo su sijonais.

Kartais jis regėdavo abi medalio puses. „Matai, vargšai baltieji jaučia didžiausią grėsmę. O mūsų jaunieji maištauja. Jaunimas visad maištaus. Jei tėvai liberalūs, tai kaip jie maištaus, jei patys nepasidarys neliberalūs?" Tomis dienomis buvo paliekama Naznyn arba mergaitėms spręsti, ką derėtų rengtis.

Jos užlipo į savo butą, ir mergaitės su savo knygomis įsitaisė priešais televizorių. Naznyn atsisėdo su parkeriu ir popieriaus lapu. Ką galėtų papasakoti Hasinai? Ji būtų norėjusi papasakoti, kas darosi kvartale, bet kaip tai prasmingai pateikti? Ji nežinojo, nuo ko pradėti, be to, gali pasirodyti bauginamai. Parašė pradžią.

Sesute, tikiuosi, kad tau viskas gerai. Vaikams gerai sekasi mokykloje. Aš vis dar siuvu namuose. Siunčiu truputį pinigų. Norėčiau, kad jų būtų daugiau.

Čia, butuose, kai kas vyksta.

Ji išlygino kažkokias įsivaizduojamas popieriaus raukšles. Bibi ant kelių laikė atverstą knygą, Šahana nė neapsimetė skaitanti.

Čia, butuose, kai kas vyksta. Vyrai rašo lapelius ir mėto juos pro duris.

Ji nusišypsojo. Tai tiek ir tevyksta. Ji ėmė kikenti. Šahana perjungė kanalą, Bibi žvilgtelėjo į ją.

Naznyn nuėjo į miegamąjį ir iš kukliausios apatinių drabužių stalčiaus nuošalumos ištraukė į šviesą sesers paslaptis.

2001 metų balandis

Geros naujienos kur tu atsiuntei apie siuvamąją ir darbą kurį dabar turi. Sakai greitai siųsi pinigus bet sesute man nereikia. Alachas viską duoda. Rašyk man ilgesnius laiškus štai ko man reikia.

Viskas čia vis taip pat. Tai gerai. Kartais būnu tokia pavargusi kad galvoju atsigulsiu kai vaikai eina pogulio bet tai proga paskalbti drabužius ir aš turiu atlikti savo pareigas. Pasiimu skalbti laukan ir retkarčiais matau tarnaitę iš gretimų durų. Ji vardu Sajida ir yra iš Džesorės. Per visą savo gyvenimą nebūsi mačiusi tokio ramaus veido kaip Sajidos. Ji niekada daug nešneka tik ateina ir atsitūpia prie manęs ir taip ramu būti su ja. Juokinga ką aš galvoju apie Gražuolę ir Sajidą. Gražuolė juk labai dažnai su šypsena veide gražia šypsena gražiame veide bet po ja slepiasi kažkas nelaiminga. Tarsi ji šypsotųsi norėdama tau įtikti arba kažką pridengti arba kad veidas būtų gražus bet niekad nepagalvosi kad ji laiminga. Sajidos veidas didžiulis apvalus lygus kaip bulvė ir nesu mačiusi jos besišypsant. Bet ji atrodo visą laiką laiminga ir justi tai kai ji tupi kaip jogas su ranka tarp kelių o kita prisidengusi akis. Klausiu kaip darbas tuose namuose kur atrodo kaip rūmai su fontanėliu ten pievutėje. Ji sako labai gerai ir tikrai patikėsi kad taip yra. Name kitoje kairėje pusėje yra tarnaitė aštuonių gal dešimties metų. Aš kelis kartus ją pašaukiau bet ji išsigąsta ir pabėga vidun. Pamažiukais prisikviesiu ją pas save.

Vyras Džeimsas jaudinasi dėl rinkimų. Jei į valdžią ateis Begum Chaleda Zia jam bus blogai. Zaidas pasakė keistą dalyką. Jie moka pinigus šunims kad tie kąstų bet tegu žino kad vieną dieną šunys atsisuks į juos. Tada sako jis ateis mano laikas. Jis kapoja orą lyg milžiniškai didelį svogūną. Jis labai tamsios odos ir ne taip jau prastai atrodantis kaip kaulėtas vyras. Gražuolė sako „Mano vyras Džeimsas man viską pasako. Jis su manim dalinasi

visomis mintimis. Tai todėl aš žinau kad jis labai rūpinasi dėl pinigų akcijų kainų ir rinkimų. Daugelis vyrų nepasakoja viso to žmonoms. Tai tikrai taip malonu iš Džeimso pusės".

Dabar ji išėjusi į Labdarybės sueigą Betės namuose. Ta nauja labdara ŽIV nekaltosioms yra skirta moterims kurias užkrėtė nekaltas palaidūnai vyrai ir dar užsikrėtusiems vaikams. Betė visuomet rengiasi kuo madingiausiai ir yra Labdarybės aukštumose. Taip sako Gražuolė. Vairuotojas atvažiuoja jos pasiimti ir ji pabučiuoja vaikus ir sako brangučiai jūs labai labai varginate. Deizė sako „Gražuole Gražuole!" Mes visi juokiamės. Ji dėvi aptemptus baltus džinsus ir nėriniuotą palaidinukę su apatinuku kuris matosi kaip kokiai kino žvaigždei ir daugiau papuošalų nei nuotaka. Ji tai vadina „apsirengti bombėjiškai".

Gegužė

Atsitiko baisus dalykas. Vakar ėjau į Motidžhilą ir mačiau tai dabar tas vaizdas visą laiką stovi akyse. Net užmerkus akis tai nupiešta vokų viduje. Matau viską kaip tai nutiko. Iš Islamo banko išėjo du vyrai ir kai nuėjo kelis žingsnius šaligatviu staiga penki šeši sprogimai ir jie abu parkrito. Aš sustojau ir stoviu. Du vyrai su tamsiais akiniais ir gerais marškiniais atbėgo ir apiplėšė kūnus ir tuoj šoko ant motociklo. Jie nusigavo tik kelis jardus ir minia užtvėrė jiems kelią. Motociklas stengėsi prasigauti tarp seno Bimano pastato ir Purbani viešbučio kur prasideda greitkelis. Atėjo šimtai žmonių. Visi šaukia ir keikiasi. Aš perbėgu kelią. Minia auga triukšmas kurtina ausis. Vyrai nutraukė plėšikus nuo motociklo o tie mušėsi kumščiais kojomis ir dar lati. Po kelių sekundžių plėšikai pradingo minioje. Jie kažkur ant žemės ir daug žmonių stūmėsi į vidurį kad irgi galėtų trenkti. Tada atidarė motociklo benzino baką ir uždegė. Iškart kilo gaisras. Mačiau jį. Minia turėjo pasitraukti. Tada žiūriu plėšikai ant žemės guli ir dega nežinau ar jau negyvi ar dega gyvi aš žiūriu ir žiūriu. Šito vaizdo negaliu nuvyti iš akių.*

---

* Lati (*lathi*) — sunkios lazdos, kuriomis yra apginkluota Indijos policija.

Sesute kas atsitiko policijai teismui ir iš viso? Ar galėtų taip atsitikti Anglijoje? Žmonių teismas greitas ir baisus. Visi apie tai kalba. Gražuolė sako kaip siaubinga bet drauge sako tai geras pavyzdys plėšikams kad žinotų kad gatvė ne jiems priklauso kaip ir kitų žmonių pinigai.

Šį vakarą vyras Džeimsas valgė namie ir Džimį prikėlė valgyti drauge. Aš iššlaviau maistą kurį Džimis numėtė ir nuvaliau stalo koją ir po stalu. Vyras Džeimsas kalba įkišęs nosį į laikraštį. Jis sako dangus duos įrodymų. Šitai šaliai reikia daugiau stabilumo. Kuo padės jei pasikeis valdžia? Opozicijos partijos kelia daug vargo eina pas žmones į namus kad juos prigąsdintų ir net prievartauja žmonas. Kartais sumoka policijai kad areštuotų ir prigąsdintų. Ir dar studentai šiomis dienomis turi vadintis ne studentai bet banditai. Opozicijos partija duoda šautuvų pinigų ir studentams nebėra laiko nė sekundės skaityti knygų. Didelė problema verslui. Viskas verda nestabilu. Kai jis kalbėjo šį ir tą apie verslą Džimis padarė kamuoliuką iš ryžių ir priklijavo po stalu. Vyras sako visos didelės firmos korumpuotos ir supuvę. Atrodo kad vienas Aukštas Asmuo turintis didelės įtakos pavogė penkiolika milijonų takų iš plieno kompanijos visi juk tai žino. Vyras Džeimsas sako tai reikia įrodyti. Įrodyk tai brangusis sako Gražuolė. Jis ištraukė galvą iš laikraščių ir paaiškino visi aplink sukčiai ir vagys plėšia nacionalinę pramonę o teisėjai tik persekioja mažas privačias firmeles dėl kyšių. Gražuolė atrodo paslėpė žiovulį. Labai miela kad vyras Džeimsas sako jai viską bet tai ją vargina. Ji stengėsi nesumerkti akių. „Vidutinio dydžio kompanija“ pasakė ji.

Zaidas stovėjo už durų ir klausėsi. Kai nuėjome į virtuvę jis sako man paklausyk tie žmonės visą laiką šika ir sako kad smirdi ne jiems iš užpakalio. Jis taip kalba ir niekad nepaaiškina ką nori pasakyti. Dar jis sako visos pusės samdosi raumenis gatvių politikai ir tik retai kada tie raumenys turi smegenis kurios priklauso jiems patiems. Jis patapšnojo sau galvą. Maža ta galva ir kakta žema nepanašu kad būtų daug vietos smegenims bet atrodo nekvailai tiesą sakant iš tikrųjų jis atrodo labai sumanus.

Gegužė

Sesute meldžiu Alachą kad tu būtum saugi. Meldžiu kad šitas laiškas rastų tave be pasikeitimų. Vėl turiu naujienų. Girdėjau kalbant ir tai ėjo iš lūpų į lūpas kad mano draugė Mondžu guli Dakos medicinos koledžo ligoninėje visai prie pat mirties. Nuėjau pas Gražuolę ir papasakojau kas atsitiko ir ji man sako „Eik su ja pasimatyti. Motina gali valandėlę pasirūpinti savo vaiku". Nors ji tuo metu lakavosi nagus ji išstūmė mane eiti ir negaišti.

Sesute kaip čia tau papasakoti ką mačiau? Nežinau kaip.

Nuėjau į ligoninės palatą ir ieškojau draugės Mondžu. Ten nebuvo nieko į ją panašaus. Paklausiau slaugės ir ji parodė į kampą. Lova visai pristumta prie sienos ir aplink palikta vietos. Kai priėjau arčiau užuodžiau blogą kvapą nuo daikto kuris gulėjo ant čiužinio. Turėjau užsiimti nosį ir burną ir darėsi bloga. Atsiklaupiau prie lovos ir arti prikišau veidą. Pamačiau kad ten Mondžu. Pažinau vien iš dešinės akies. Kairė siaura ir viskas išvirtę. Skruostas ir lūpos išsilydę o ausies nė kvapo lyg šuo būtų nukandęs. Sušnabždėjau jai bet praeidama slaugė sakė kad šaukčiau. Mažai begirdinti. „Mondžu" sušukau. „Mondžu". Tik tiek sugalvojau pasakyti. Ji sako tegu Dievas duoda jiems tą skausmą kurį aš dabar kenčiu. Burna susitraukusi ir ji negali rėkti ar garsiai kalbėti. Pabuvau dešimt penkiolika minučių. Ji turėjo šnabždėti o aš šaukti. Tai vyras jai taip padarė su savo broliu ir seserim. Brolis ir sesuo tvirtai laikė o vyras užpylė rūgšties ant galvos veido ir kūno. Visam kūne infekcija o nuo kvapo žmonėms sunku prieiti arčiau.

Ji man sako ar matai tą dėmę ant lubų kaip nykščio antspaudą? Matau. Ji sako nenoriu kad tai būtų paskutinis dalykas kurį matysiu. Sakau jai viskas bus gerai ir paskutinis dalykas ką ji matys bus anūkas bet nežiūriu į ją.

Parėjau namo ir pasėdėjau su Sajida. Ji teisi kad yra laiminga. Jaučiu visada norėčiau būti su ja. Bet turiu prižiūrėti vaikus o mažylė Deizė bado man skruostą ir trinasi nosyte man į nosį o aš dėkoju Alachui už šitą pagaliau atėjusią meilę.

Naznyn sugrįžo prie stalo ir pažiūrėjo, ką parašiusi. Dabar jau nematė nieko juokinga.

Vyrai rašo lapelius ir mėto juos pro duris.

Galva jai, rodėsi, tuoj sprogs. Vaikai ir Čianu, sesuo, plovimas, virimas, siuvimas, jaudinimasis. Visa tai užėmė vietos, o jos mintys taip lengvai trūkinėjo ir taip smarkiai sukosi — lyg musių debesis aplink mėšlo krūvą.

Ji nusprendė pradėti laišką iš naujo. Šitą lapą galės panaudoti pirkinių sąrašui. Apvertė jį. Pradėjo rašyti nė nepamąsčiusi. Skrebino žodžius, suglemžė popierių ir suplėšė jį į skutelius. Tai netiesa. Ji neįsimylėjo. Ji nieko nepadarė.

Pasiėmė švarų lapą ir pasiruošusi pakėlė parkerį. Pamanė išgirdusi žingsnius už lauko durų. O gal per televizorių — ji nebuvo tikra. Jei pabelstų, tektų atsiliepti. Televizorius girdėti ir iš lauko. Iš ryto ji sugebėjo pasislėpti, kai atėjo ponia Islam. Jos žodžiai skrodė duris, ir Naznyn, nušliaužusi į lovą, palindo po antklode. Jei sūnūs išlaužtų duris, ji apsimestų mieganti. Jie nuėjo.

Ant švaraus lapo Naznyn užsirašė kelis skaičius. Paskutinį kartą mokėjo šimtą svarų, prieš tai aštuoniasdešimt penkis, dar buvo šeši mokėjimai po septyniasdešimt penkis ir keturi ar penki po penkiasdešimt. Kiek pinigų Čianu pasiskolinęs? Kiek dar laiko truks, kol juos išmokės? Mokėdama po šimtą svarų per savaitę, Naznyn nieko nesusitaupys, net jei dirbtų pusę nakties.

Priėjo Bibi ir pasižiūrėjo į popierių.

— Ama, ką tu darai?

Ji paklausė nerūpestingu tonu ir neleido veidui susiraukti. Bijojo susirūpinimo.

— Nieko, — pasakė Naznyn. — Namų ūkis. Duok, pačiupinėsiu kakliuką.

Ji paspaudė pirštais dukros gerklę iš abiejų pusių, žiūrėdama, ar nepatinusi, ir kartu ramindama.

— Savaitę man jau geriau.

— Taip, geriau.

Ji nėjo į mokyklą dėl tonzilito. Naznyn buvo ją nuvedusi pas daktarą Azadą. Jo kėdė buvo padidėjusi nuo to laiko, kai ji paskutinį kartą lankėsi pas jį. Ji kone tikėjosi, kad jis siūbuos kojomis, bet jis laikėsi kaip įprastai korektiškai.

— Sakyk „aaaa“, — liepė jis Bibi, ir ta pasakė. Jis nustatė diagnozę ir kompiuteriu išrašė receptą. Bibi žiūrėjo į pūgos rutuliukus ant jo stalo. Jų pristatyta visa eilė palei stalo kraštą, visokių spalvoto stiklo atspalvių. Jie buvo sudėlioti pagal spalvą nuo bespalvio tolimajame krašte iki nedidelio juodo skliauto virš užšalusio žiemos sodo. Jis paėmė vieną ir padavė jai. Bibi laikė jį ant ištiesto delno ir įdėmiai žiūrėjo į bokštą iš pinučių viduje.

— Ne, ne. Pakratyk, — daktaras Azadas paaiškino gavęs juos Paryžiuje. Jie stebėjo, kaip sniegas sūkuriuoja stiklo viduje ir taikiai sugula ant dugno. — Tai tiek.

Jis jį pasiėmė atgal.

— Tai kaip gyvenimas, — pasakė jis Bibi. — Atsimink, kad tai — kaip gyvenimas.

— Kodėl? — paklausė Bibi, prabildama iš nuostabos. Ji sunkiai nurijo seiles.

Daktaras Azadas paėmė kitą pūgos rutuliuką ir papurtė jį.

— Jei esi stiprus, atlaikysi pūgą. Ar matai? Ateina audra ir viskas susimaišo. Bet visa, kas pastatyta ant tvirtų pamatų, turi tik tvirtai laikytis ir palaukti, kol audra praeis. Matai?

Bibi linktelėjo taip lėtai, kad galėjai suprasti ją vis dėlto papurčius galvą.

— O ar žinai, kaip padėti tvirtus pamatus?

Ir vėl Bibi lėtai, neigiamai linktelėjo.

— Tai tada gal papasakotum man, — paprašė daktaras Azadas, — kaip tai padaryti?

Kai išėjo iš kabineto, Naznyn pamatė laukiamajame Tariką. Jis rėmėsi į skelbimų lentą, susikišęs rankas į kišenes, nors buvo sočiai kėdžių, ant kurių būtų galėjęs atsisėsti. Vokai jam atrodė apsunkę, plaukai nuo riebumo prisiploję. Kaulai lyg būtų išimti iš kūno. Ji akimirką stabtelėjo ir pamanė jį pašnekinti. Jam galva nusirito per petį ir nukaro, ir Naznyn vėl pradėjo eiti, nes žinojo negalėsianti pažvelgti jam į akis.

Kiekvieną rytą buvo vis tas pat. Atmerkusi akis po didžiule juoda spinta ji pajusdavo, — atsileidus kaulams, — kad galiausiai atėjo ta diena. Tada įsitempdavo, kad prisimintų, kokia čia diena, kodėl tokia svarbi, ir tada suvokdavo, kad diena kaip diena — kaip ir visos kitos. O tą rytą, nesikeldama iš lovos, ji perbraukė ranka per lygų spintos durų laką. Ant jo buvo nedidelis įbrėžimas. Penkiolika metų ji nekentė jos, bet rėžis nepadarė jokio įspūdžio.

Čianu sujudėjo ir uždėjo ranką jai ant pilvo. Ji žiūrėjo pagarbiai į jo geibią galūnę su dviem ryškiais spuogais virš alkūnės. Įdėjo savo delną jam į ranką, ir jis per miegus ją suspaudė.

Ir vėl užplūdo jausmas, kad tai — toji diena. Ji užsimerkė ir džiaugėsi šiluma, sklindančia per pilvą.

Čianu knarkė. Du ilgi sunkūs knarktelėjimai, tartum būtų užsikirtęs variklis.

Ji paleido jo ranką ir nusisuko į savo pusę, pritraukusi kelius ir įspraudusi tarp jų kumščius. Daugiau tai nebebuvo toji diena, ir įtampa krūtinėje, nesitraukusi jau savaičių savaites, sugrįžo. Ji buvo giliai giliai įkvėpusi, nes norėjo sušukti, — kažką labai skubaus ir svarbaus, tai gyvybės ir mirties klausimas, — tačiau kvapas ir šūksnis įstrigo. Jie taip niekad ir neišsiverš. Toks buvo jausmas.

Tai dėl lapelių karo.

Tai dėl ponios Islam.

Tai dėl to, kad ji dar nepasakė Razijai.

Tai dėl Hasinos.

Tai dėl namų fondo, kuris augo nepakankamai greitai.

Tai dėl mergaičių, kurios nenorėjo važiuoti namo.

Dabar ji atsisėdo ir pažiūrėjo į laikrodį.

— Tai dėl manęs, — pasakė Karimas.

— Ką?

Jis pakėlė pirštą prie lūpų. Jo plaukai, priekyje pasišiaušę, žaismingai judėjo, nors kambaryje nebuvo jokio vėjelio.

— Tai dėl manęs, — sušnibždėjo jis.

Ji užsimerkė, o jis vis dar buvo tenai. Jo pirštai perbraukė jai skruostus. Kad atsikratytų jo, ji turėjo lipti iš lovos ir pradėti šią dieną.

Lapelių mėtytojai pakeitė taktiką ir ėmėsi mėtyti lapelius naktimis. Dieną kvartale jau būdavo ramu. Todėl kai Čianu baigė valytis dantis, išėjo iš vonios ir pakėlė „Bengalijos tigrų“ lapelį, jo pyktis nuskambėjo garsiausiai visuose trijuose šimtuose trylikoje butų.

— Koks kaimietis, — staugė jisai, — koks kaimietis čia taip parašė?

Jis mojavo popieriumi ore ir svaidė žvilgsnius į visus kampus.

Bibi pamažiukais, bet vis smarkiau sukdama galvą pasitikrino, kas ten už jos. Šahana sau valgė kukurūzų traškučius. Ji sukinėjo radijo rankenėlę.

— Išjunk! — suspiegė Čianu. Įdubęs jo smakras virpėjo nuo patirto šoko.

Jis ėmė skaityti:

Primename padėkoti Alachui už mūsų brolius, kurie paaukojo gyvybes šachyd, kad apgintų brolius.

Čianu susvyravo iš pasipiktinimo.

— Broliai! Tie kaimiečiai skelbiasi esą mano broliai. Jie nesukurpia nė vieno padoraus sakinio. Šahana, ar žinai, ką reiškia *šachyd*? Tai reiškia — kankiniai. Ar žinai, kas tai yra?

Jis skaitė toliau, nelaukdamas jos atsakymo.

Dėkojame už Faruką Zamaną, kuris žuvo Duba Jurtos operacijose Čečėnijoje 2000 metų vasarį. Didžiumą savo gyvenimo jis nebuvo tikintis, kol atsivertė ir pasišventė džihadui. Jis buvo užmuštas kulka į širdį. Rusai grąžino jo kūną po trijų mėnesių. Liudininko žodžiais, jo kūnas kvepėjo muskusu, ir tai buvo puikiausias iš visų šachyd kūnų, kuriuos jis matęs Čečėnijoje. Iš tikrųjų Alachas įsigijo tikinčiųjų gyvybes ir jų savybes, nes kaina jiems bus Rojus.

Čianu pliaukštelėjo lūpomis; iš kampučių pasirodė putos, bet žodžiai neišėjo. Plaukai, įžeisti iki pat šaknų, styrojo pasišiaušę. Akys

paklaikusios iš siaubo. Po kurio laiko jis apvertė lapelį ir perskaitė kitą pusę:

Per Alachą mūsų brolis Farukas pasiekė Rojų. Jis palieka žmoną ir mažą dukrytę.

Tegu per Alachą jo istorija suteiks mums drąsos panaudoti savo gyvybes, kaip reikia Alachui. Mes renkame lėšas tiems, kas liko už jų.

Čianu nebegalėjo tverti iš pykčio. Šahana baigė pusryčiauti ir sukinėjosi pavojingai arti televizoriaus.

Galiausiai prasiveržė žodžiai:

— Kvepėjo muskusu. Po trijų mėnesių! Kokie čia niekai? Gal jie pakvaišo? Kaišioti šituos beprotiškus rašinius pro duris baltiesiems žmonėms. Gal jie nori sukelti gaisrą visoje vietovėje? Gal nori, kad mes visi žūtume kaip *šachyd*?

Naznyn stengėsi duoti ženklą Šahanai. *Nejunk jo.*

— Gal iš karto siųsime pinigus? Jiems reikia daugiau šautuvų. Greičiau, nešk pinigus, kad galėtume pasiųsti, — jis ėmė plekšnoti lungį, lyg ten būtų monetų.

Naznyn pajuto, kaip kaista sprandas, lyg ką tik būtų nušvitusi saulė. Atėjęs praeitą kartą, Karimas skaitė iš žurnalo apie vaikus našlaičius Gazos pabėgėlių stovyklose. Jis buvo sujaudintas, ir Naznyn stebėjo, kaip pradeda suktis emocijų ratas. Įmanoma — ji tai žinojo — stipriai susijaudinti nuo savo paties sielvarto dėl kitų. Jį sujaudino tai, kad jis sujaudintas. Kai jis aiškino padėtį, ašaros pasirodė jam akyse. Ji nuėjo į virtuvę ir paieškojo po kriaukle *Tupperware* dėželės. Norėjo padaryti ką nors gero našlaičiams. Ir dar norėjo padaryti ką nors gero jam. Kai ji davė jam pinigų, jis prabilo jos gimtąja kalba, ir nors tai užtruko ilgai ir jį kankino mikčiojimas, jis pasakė, kad tai labai gražus darbas. Bet jei sužinotų Čianu, ką jis pagalvotų? Ką pasakytų?

Nė vienas nieko nepasakė. Ore skambėjo tolimų vandentiekio vamzdžių — užsipildančių ir tuštėjančių — garsai. Bibi griežė dantimis, slankiodama žandikaulį kairėn dešinėn. Naznyn pažvelgė į vyresniąją dukrą. Pirmą kartą pastebėjo, kad Šahana turi Hasinos lūpas, tokias pačias neįmanomai raudonas, stambią viršutinę ir tiesią bei plačią apatinę. Tačiau Šahanos lūpos taip dažnai būdavo kietai suspaustos,

kad nelengva buvo tai pastebėti. Mergaitė siektelėjo televizoriaus ekrano ir paspaudė mygtuką.

— Kiek galvų tau ant pečių? — sušuko Čianu, bet paskui liepė jai trauktis iš kelio ir pats atsistojo prie televizoriaus, o lapelis nepastebimai iškrito jam iš rankos.

Rodė jaunus vyriškius su gobtuvais, su kaklaskarėmis intifados mada dengtais veidais, kaip jie mėto akmenis ir laksto aplink pačių padegtus automobilius. Tarp kaklaskarių ir gobtuvų buvo galima išvysti šmėstelint rudą odą. Rodė ir policininkus, bet tie slapstėsi už permatomo plastiko skydų, puldinėdami kartais pirmyn, kartais atgal. Naznyn stebėjosi, kodėl jie paprasčiausiai neima savo lati ir nemuša. Nereikėtų mušti visų. Užtektų kelių, kad kitiems būtų pavyzdys.

— Matai, — tarė Čianu. — Matai.

Jis atrodė patenkintas.

Maištas vyko mieste, vadinamame Oldhemu. Vaizdai pasikeitė į dienos metą, ir kamera slinko nuobodžiomis ištuštėjusiomis gatvėmis, šen bei ten pagyvintomis juodų automobilių karkasų. Gatvės Oldheme buvo išvarpytos duobių, o namai susigrūdę tankiai lyg dantys.

13 skyrius

Nebuvo dėl ko, bet ji vis tiek apsirengė savo raudonąjį su auksiniu sarį. Visą rytą maži auksiniai lapeliai trukdė susikaupti dirbant — reikalavo žiūrėti į juos. Ji judino kojas po stalu, kad jie šoktų jos skreite. Užsitraukė laisvąjį sario galą ant veido ir judino kaklą į šonus lyg džatros šokėja. Kitą akimirką ją užvaldė panika, ir ji nudrėskė šilką, lyg tas ją smaugtų. Negalėjo atgauti kvapo. Stalas lyg spąstais pagavo jos kojas. Saris, kuris prieš kelias sekundes krito lengvas lyg oras, virto sunkiomis grandinėmis. Ji dusdama sunkiai atsiplėšė nuo kėdės ir nuėjo į virtuvę. Atsigėrė vandens tiesiai iš čiaupo. Suskaudo krūtinę, o nuo paskutinio gurkšnio ji užsikosėjo.

Kai kosulys praėjo, ji nuslinko į miegamąjį ir užsilipo ant lovos. Stovėdama gale, prie pagalvių, ji galėjo matyti save naktinio stalelio veidrodyje. Staiga ją užvaldė mintis, kad jeigu pakeistų drabužius, drauge pasikeistų ir visas gyvenimas. Jei dėvėtų sijoną, švarkelį ir aukštakulnius, ką gi daugiau veiktų, jei ne vaikštinėtų sau aplink stiklinius Bišopsgeito rūmus, kalbėdama mažutėliu telefonu ir valgydama priešpiečius iš popierinio maišelio? Jei dėvėtų kelnėmis ir apatinuku, kaip toji mergina su didele kamera Plytų gatvėje, tada drąsiai ir išdidžiai klajotų gatvėmis. O jei turėtų trumputėlį sijonuką su priderintomis kelnaitėmis ir aptempta ryškia palaidinuke, tada ji — kaipgi kitaip — čiuožtų per gyvenimą su žėrinčia šypsena ir išvaizdžiu vyriškiu, kuris paimtų už rankos ir suktų, suktų, suktų.

Didingą akimirką tapo aišku, kad jos gyvenimą lemia drabužiai, o ne likimas. Ir jei ta akimirka būtų trukusi ilgiau, ji būtų nusiplėšusi sarį ir sudraskiusi į skutelius. Kai tas mirksnis praėjo, jinai nusileido

ir atsisėdo lovos gale, įrėmusi kelius į komodos stalčių. Pasiėmė šukas, išsitraukė du segtukus iš plaukų, ir tie nusileido jai aplink juosmenį, o ji ėmė taip smarkiai juos šukuoti, kad net skaudėjo.

Po pietų pritrūko siūlų. Ji apėjo kvartalo galą, pro dviračių stovus, kuriais niekas nerizikavo naudotis, pro automobilių aikštelę, nisanus ir datsunus, pamažėliais kepančius popiečio saulėje, kiekvieną su geltonu užrakinamu kabliu, užveržtu ant vairo, pro apstulbusius rozmarinų ir levandų kupstelius, kuriuos savivaldybė iškėlė ant pakylos ir paliko bejėgius šunų, vagišių ir mažų vaikų antpuoliams. Ji perėjo šiurkštų žemės lopą, kažkada buvusį žaidynių vieta su sūpuoklėmis, čiuožyne ir karusele. Dabar gudroną, rodėsi, supūdė ir suardė žolės daigai, siurbiantys didžiulės galios iš šito juodo šlamšto, o pievelėse geibstantys. Likusi tik karuselė. Ji buvo apsupta dviem sluoksniais pilko metalo barjerų, atėmusių galimybę pasprukti.

Kad pasiektų gatvę, ji turėjo praeiti halę — žemą nykų mūrinį pastatą metalinėmis langinėmis betono slėnyje Dogvudo pakraštyje. Riedlentininkai naudojosi lygiomis plokštumomis pratyboms ir skleisti pasauliui savo naujienas. Nulipusi laipteliais į žemą baseiną, Naznyn išvydo ant pastato sienų daugybę užrašų, sumišusių į tankų sidabro, žalumos ir mėlio ornamentą, šen bei ten išsiliejusį cinoberiu — mehindi ant nuotakos pėdų spalva. Ji žengė paskutinį žingsnį ir pasitaisė sario galą ant peties.

Priešais ją iššoko Sekretorius. Šį kartą jo kepuraitė tupėjo ant galvos — toks balkšvas nėriniuotas daiktas, atrodantis gerokai nučiupinėtas. Jis džiugiai nusišypsojo Naznyn, parodydamas smulkius dantis.

— Paskubėk į atgailos traukinį, sesute, kol jis nepravažiavo tavo stoties. Ar atėjai į susirinkimą?

Jai nė nespėjus sureaguoti, jis nusivedė į vidų. Nuginė ją tylinčią eilių tarpu, lyg ji būtų kokia ožkytė. Ji braukė ranka per atlenkiamų metalinių kėdžių nugarėles, visą laiką galvodama, kad apsisuks ir prasistums pro jį atgal. Užuot taip padariusi, ji atsisėdo pirmoje eilėje, kur jis parodė. Už vienos kėdės nuo jos sėdėjo Klausinėtojas. Jis sklaidė ir lygino pluoštą popierių. Už tarpo Naznyn pamatė muzikantą. Šalia jo tupėjo dvi nedidukės juodos palapinės. Ji atpažino iš balsų. Merginos,

praėjusiame susirinkime dėvėjusios hidžabus, buvo pažengusios iki burkhų.

Už nugaros ji atpažino dar vieną balsą. Grupės centre stovėjo juodas vyriškis. Jis buvo su pilko fetro kepure ir baltu maišišku chalatu.

— Išbandžiau sekmininkus, baptistus, anglikonus, katalikus, Septintosios dienos, Kristaus, Gydančiojo Kristaus bažnyčias, Jehovos liudytojų, evangelikų, angelikų ir Mūsų Gelbėtojo stebuklų bažnyčią, — jis čiulptelėjo dantį ir papurtė galvą. — Visi baisiai pasileidę. Visiškai pasileidę.

Salė po truputį pildėsi. Dešimtys balsų gyvino atmosferą bengalų ir anglų kalbomis. Nepaisant nieko, Naznyn pradėjo užsikrėsti jų susijaudinimu.

Ji įsivaizdavo, kaip Karimas įeis ir pamatys ją čia, prie pakylos. Ji įsivaizdavo jį stovintį sukryžiuotomis rankomis, plačiai pražergtomis kojomis ir kaip viskas, ką jis pasakys (nors tik ji tai žinos), bus jos naudai. Salės prieblandoje nuo plikų lempučių ir egzemos nubertų sienų ji apsvaigo iš palengvėjimo, kad buvo apsirengusi savo raudonai auksinį sarį.

Durys buvo uždarytos, o Klausinėtojas ir Sekretorius — ant pakylos. Karimas neatėjo.

— Ilgiau negalime laukti, — pasakė Klausinėtojas, imdamasis komandinio tono.

Sekretorius pakilo ant pirštų galų.

— Aš pradedu susirinkimus, — cyptelėjo jis. — Aš pradedu susirinkimus.

— Tai pradėk ir šitą.

Sekretorius patarimo paieškojo sąsiuvinyje. Parkeris išslydo jam iš rankos ir nučiuožė kurtos rankove. Eilėje už Naznyn kažkas sukikeno.

— Kol žaidi čia su savo priemonėmis, Oldhemas liepsnoja. Balsuokime — kas už tai, kad pradėtume susirinkimą...

— Palauk, palauk, — Sekretorius sumojavo rankomis, o parkeris

išskrido iš jo apdarų ir nukrito kažkur auditorijoje. — Nepradėjus susirinkimo, nevalia balsuoti.

Naznyn priglaudė ranką prie lūpų, kad paslėptų šypseną. Tiesiog nusišluostė ją.

Tada tuoj pat kambarys nušvito atsivėrus durims, ir Karimas nužingsniavo į salės priekį. Jis buvo su baltais marškiniais, rankovėmis, dailiai atvyniotomis iki alkūnių. Džinsai buvo nauji ir tamsūs, o diržas lyg nereikalingas. Vienu nepastebimu judesiu jis užkopė ant pakylos ir apsisuko.

— Gerai, — kreipėsi jis, — pradėkime.

Iš užpakalinės džinsų kišenės jis išsitraukė popieriaus lapelį. Jame buvo išspausdinta žaliai ir raudonai.

— Pirmas punktas, — jis padavė tai Sekretoriui, kuris apsimetė jį bestudijuojąs, — pirmas punktas — šis informacinis lapelis apie Čečėniją. Kas jį parašė? Kas patvirtino? Kas išplatino?

Jis demonstratyviai apžvelgė salę, stengdamasis nežiūrėti į Klausinėtoją.

— Paklausiu Sekretorių. Ar tai „Bengalijos tigrų" lapelis?

Sekretorius sutiko, ir jis iškėlė jį parodyti auditorijai.

— Ir ar jį patvirtino Publikacijų komitetas?

Sekretorius prisikišo lapelį prie pat veido, lyg ieškodamas kokio slapto patvirtinamojo antspaudo ar vandens ženklų.

— Ir ar Publikacijų komitetas perdavė jį išplatinti?

Tada Klausinėtojas, spaudęs sau krumplius, nebeišlaikė:

— Komitetas? Dabar nėra laiko komitetams. Tai džihado laikas.

Jo nosis išbrinko nuo entuziazmo, o akys susiaurėjo iki įtemptų plyšelių.

— Nemokyk manęs, brolau, apie džihadą. Aš kalbu apie drausmę.

— Drausmę, — spjovė Klausinėtojas, — komiteto palaikomą? Komitetas — tai tik tu, ir tik tu — komitetas.

Karimas lietė pirštu telefoną, kurį buvo prisitaisęs prie diržo. Jis pažvelgė nuo pakylos ir pirmąsyk išvydo Naznyn. Jis sukryžiavo rankas ir paspyruokliavo dešine koja.

— Nestumk manęs, brolau.

— Jei tu dar stovi, tai aš tavęs nestumiu.

Kelias ilgas sekundes jie susirėmė priešiškais žvilgsniais ir mirtinu pasitikėjimu savimi.

— Ar iškelti balsuoti? — paklausė Sekretorius, žengdamas tarp jų. Jis parodė nedidukus pieno baltumo dantis. — Em, koks pasiūlymas?

— Jokio pasiūlymo, jokio balsavimo, — atsakė Karimas. — Bet kas, norintis suformuoti savo paties grupę, gali eiti iš čia. Ir pasiimti su savimi savo lapelius.

Klausinėtojas nusklendė į patį pakylos pakraštį, sportbačių galai išsikišo per kraštą. Jis norėjo atsidurti arčiau savo minios. Jis norėjo eiti oru.

— Visame pasaulyje mus naikina. Nesikivirčykime dėl lapelių.

Jis pasislinko dar truputėlį, ir Naznyn pamatė gilų jo padų protektorių. Eilėse kilo sujudimas.

— Kai ką jums parodysiu, — jis įsikišo ranką į švarką ir išsitraukė pluoštą popierių. Kiek pasklaidęs juos, išėmė nuotrauką, dydžio sulig Čianu padarytu rašomuoju staleliu. Jos pakraščiai vyniojosi, o ten, kur krito šviesa, ji blizgėjo, bet Naznyn sugebėjo įžvelgti, kad pavaizduotas vaikas.

— Tai Nasar, vienų metų amžiaus. Svoris — devyni svarai ir keturios uncijos. Idealus svoris — dvidešimt du svarai. Nuotrauka daryta Basroje, 1996 metų gruodį, — jis nutilo ir perdavė nuotrauką Naznyn. — Pasiųsk ją toliau.

Kūdikis gulėjo ant nugaros su trumpa balta suknele raudonom rankovėm. Naznyn uždėjo pirštus ant išsekusių mažylės kojyčių. Ji suprato, kad toji niekad nevaikščiojo ir nešliaužiojo. Ji žvelgė į susiraukšlėjusį veidelį ir dideles tamsias akis, daug ko reikalaujančias iš jos. Tik plaukai atrodė kaip vaikučio — gražūs, ploni ir švelniai garbanoti.

Klausinėtojas iškėlė dar vieną nuotrauką.

— Dar keli Irako vaikai. Mašgalas, Adrasas ir Misalas. Nė vienam nėra metukų. Tai fotografuota 1998-aisiais.

Naznyn perleido Nasar ir paėmė Mašgalą, Adrasą ir Misalą. Nuotrauka buvo nespalvota. Ant patiesalo — trys kūdikiai ir nieko daugiau, tik smulkūs jų kauliukai ir plonytė oda. Visi jie siekė kažko, kas pasislėpė už jų, ir iš primygtinių jų žvilgsnių Naznyn suprato juos nežinant, kad turės atsisakyti vilties.

— Prasidėjus sankcijoms prieš Iraką, tiesioginis to rezultatas — pusė milijono negyvų Irako vaikų. Tai sumažintas skaičius.

Klausinėtojas pašiureno savo popierių pluoštą. Akimirką jis pritūpė ir ištraukė keletą lapų.

— Tai Nor. Šešerių metukų. Matote tai, kas liko iš Nor, kai amerikiečių AGM-130 raketa pataikė į Al Džumhuriją Basros kaimynystėje 1999 metų sausio 25 dieną.

Iš pradžių pasirodė, kad tai nespalvota nuotrauka. Iš pilkų pelenų ir nuolaužų pustonių mergaitės veidas profiliu — puikus raižinys akmenyje. Ne iš karto pavyko iššifruoti petį ir rankovę, paskendusią dulkėse. Mergaitės plaukai buvo atmesti atgal ir mažų akmenukų brūkšniu lyg prikalti prie lūženų. Tai buvo graži nuotrauka, ne nutrūkęs gyvenimas, bet negyvumo studija. Tik tada, kai kampe pastebėjo rankas, tėvo rankas, apglėbusias galvelę, Naznyn suvokė, kad fotografija spalvota, ir suprato, ką tai reiškia.

— Tai buvo tik musulmonų mergaitė. Viena daugiau, viena mažiau, kam tai rūpi? Turėtume į tokius dalykus žiūrėti ramiai, — pasakė Klausinėtojas. — Nieko nereikia spausdinti ir nieko daryti. Jei miršta keli musulmonų vaikai, kam čia rūpi? Jei keli šimtai jų, keli tūkstančiai, pusė milijono, milijonas — kam rūpi? Neturėtume rašyti apie savo brolius Irake, Čečėnijoje ar bet kur kitur, nes mums jie nerūpi. Mums jie nieko nereiškia.

Salė, iki tol tylėjusi, atgavo balsą. Sugirgždėjo kėdės, žmonėms stojantis, sienos aidėjo dviem kalbom, mozaikinės grindys suskambėjo. Visi kalbėjo vienu metu, nė vienas daugiau nebevaliojo iškęsti.

Naznyn stebėjo Karimą. Jis spaudinėjo sau sprandą, lyg norėdamas nusitraukti galvą. Nors nuo fotografijų ji kone apsiverkė, suprato besidominti, ką jis darys.

Klausinėtojas atsitraukė nuo pakylos krašto. Jis stovėjo centre, nes dabar pakyla — jo. Iškėlęs rankas nuraminti, jis palaukė, kol nutils triukšmas.

— Paklausykit, aš — tik iždininkas. Man neleista kalbėti. Kai kas sako: „Išmeskime jį. Jis per daug radikalus".

Pasigirdo šioks toks nepritarimo šurmulys.

Prabilo Karimas:

— Niekas nekalba apie išmetimą. Mes susibūrėme tam, kad

taptume radikalūs, tikrai. Bet ką tu ruošiesi daryti dėl šitų dalykų? Aš sakau — pirmiau susitvarkykime su kaimynais.

Tai sukėlė šiokią tokią auditorijos paramą, pasireiškusią keliais šūktelėjimais ir vienu iškeltu kumščiu, kurį Naznyn pastebėjo akies krašteliu.

— Lošimai ir alus? — paklausė Klausinėtojas. — Ar mus žudo lošimai ir alus? Ar pusnuogės moterys?

Kilo šiek tiek juoko. Klausinėtojas pasistengė įtvirtinti savo pranašumą. Jis įdavė Naznyn paskutinę nuotrauką. Nedidukės jo akys sunkiais vokais pasidarė kone trikampės.

— Štai kas darosi nuo sankcijų. Štai tokią kainą moka ligoti, senukai ir vaikai už savo gyvybę.

Sario kraštu Naznyn nusišluostė galiausiai prasimušusias ašaras.

Bet minia darėsi nerami. Nuotrauka apėjo labai greitai ir grįžo prie pakylos krašto.

— Kaip manote, kodėl jie vadina save „Liūtaširdžiais"? — Karimas perėjo į kairę pakylos pusę. Jis atsirėmė į sieną. — Ar žinote, ką tai reiškia?

Klausinėtojas nepajuto salėje pasikeitusios nuotaikos:

— Kai ką jums paskaitysiu.

Jis pažvejojo sau po švarką. Nors buvo šilta, jo nenusirengė. Tai jam, matyt, atstojo kelioninį biurą. Naznyn pastebėjo, kad jo pamušalas tos pačios medžiagos kaip Čianu apatinių kelnių įsiuvas. Jis buvo prisiuvinėtas kišenių kišenėlių.

Dabar jis citavo:

— *Vienas nusikaltimas žmonijai per pastarąjį tūkstantmečio dešimtmetį viršija visus kitus dydžiu, žiaurumu ir pranašingumu. Tai JAV sukeltos sankcijos prieš dvidešimtį milijonų Irako žmonių.*

— Bet ką mes galim padaryti? — atsiliepė kažkas iš už Naznyn. — Kaip mes kovosime su amerikiečiais?

Karimui tylėjimas, rodės, buvo patogus. Jis pirštų galais vedžiojo žandikaulio liniją. Krūptelėjusi Naznyn prisiminė apgamėlį.

— Pirmiau nugalėkime tuos, kur mums ant slenksčio, — nuaidėjo šūksnis iš galo.

— Mes žinome, ką reiškia „Liūtaširdžiai".

Merginos su burkhomis pakilo kaip vienas padaras ir prakalbo vienu balsu:

— Mus pravardžiuoja. Mes norime, kad jie liautųsi.

— Leiskit man pabaigti, leiskit pabaigti, — kreipėsi Klausinėtojas. — *Jeigu JT pritaria tokioms genocido sankcijoms, kurias lydi karinio smurto grėsmė, ir jei pasaulio žmonės nesugeba pasipriešinti tokiam elgesiui, naujojo tūkstantmečio žiaurumas, teroras ir žmonių skurdas pranoks visa, ką mes žinome.* Taip kalba buvęs JAV generalinis prokuroras. Dabar jau naujasis tūkstantmetis.

— Jei tu už smurtą, tai aš atsižadėsiu priesaikos Alachui.

Naznyn apsisuko, kad pamatytų pakilusį juodąjį vyriškį. Jis buvo nusiėmęs kepurėlę ir laikė ją prie savo plačios krūtinės.

Kažkas sušuko:

— Atskalūnas!

— Ką tu vadini atskalūnu? — jo galva buvo gražios formos, juoda kaip Naznyn ketaus keptuvė, o su savo baltu apdaru jis atrodė kaip karalius. — Aš tau joks atskalūnas, — suniurnėjo jis.

— Broliai, — kreipėsi Klausinėtojas, — laikykimės ramiai.

Pakilo dvi merginos su burkhomis.

— Ir seserys, — pridūrė jos.

Klausinėtojas metė žvilgsnį į jas.

— Koranas prisako mums laikytis atskirai. Seserys. Ir ką jūs čia veikiate?

Kad apsigintų, jos liko stovėti.

— Visada būna kvakerių, — pasakė juodasis. Jis vėl atsisėdo.

Tuo metu Naznyn pametė pokalbio mintį. Ji spoksojo sau į skreitą, į rankas, į žalsvai melsvas venas, pakilusias po oda, su šlakais, pasklidusiais tarp sausgyslių. Žodžiai lengvai praslysdavo pro ją lyg naktinės peteliškės prieblandoje — plast, ir nėra, vos pastebimai, tačiau trikdomai. Ji sunėrė rankas. Ir ilgėjosi to momento, kai bus namie, su Karimu ir jo žurnalu, o pati siūs. Jis vaikščios aplink ir užpildys erdvę. Jis vaikščios aplink, lyg mokydamasis užpildyti erdvę. Kiekvieną kartą dabar ateidamas jis po truputį vis labiau įsigyvendavo bute.

Staiga ji suprato, kad tai, ką jis stato tenai, namie, čia, salėje, gali būti sugriauta. Ir ji ėmė telkti dėmesį.

Buvo diskutuojama apie Oldhemą, ar užsakyti autobusiuką kelionei į Šiaurę. Sekretorius tupėjo ant pakylos, balansuodamas ant kelio sąsiuvinį. Jis užsirašinėjo ir kramtė parkerio galą. Jam iš abiejų pusių stovėjo Karimas ir Klausinėtojas, kiekvienas besistengdamas valdyti susirinkimą.

Muzikantas irgi stovėjo. Jis dėvėjo aptemtus juodus trumparankovius marškinėlius su sidabrinėmis raidėmis priekyje ir juodas odines pirštines su nupjautais pirštų galais. Naznyn nusistebėjo, nuo ko jos jį saugo, o gal jo rankos nudegusios.

— Jei paimsim garso sistemą, sulauksim daugiau paramos. Nuėjau į tą koncertą, ane, su Didžėj Kuši ir Mak Manaku — ir jie prakalė. Dauguma minios buvo baltieji. Tai buvo, nu, fantastika.

Klausinėtojas nelabai tekreipė dėmesio:

— Tai demonstracija, o ne diskoteka.

— Nu jo, bet mes juk norim sutraukti žmonių.

Karimas linktelėjo galva.

— Taip. Tikrai. Mes to norime, — jis vis linksėjo, lyg būtų buvę tiesiog neįmanoma parodyti, kaip smarkiai jis tam pritaria.

— Broliai, — kreipėsi Klausinėtojas, — ar mes norime...

— Ir seserys, — papildė merginos su burkhomis.

— Broliai, — pakartojo Klausinėtojas. — Ar mes norime paversti tai karnavalu? Ar norime, kad visi baltųjų vaikigaliai darkytųsi kaip diskotekoje?

Prabilo juodasis:

— Kai buvau maždaug tavo amžiaus, juodųjų vaikigaliai ėjo į juodųjų klubus, baltųjų vaikigaliai — į baltųjų. Norėčiau pamatyti juos visus susimaišiusius. — Jis kreipėsi į muzikantą: — Bhangros muzika, ar ne?

— Ne, žmogau. Ne. Bhangra? — jis atrodė nustebęs. — Mes, nu, kaip ir bhangros atšaka, supranti mane? Bito ir regio mišinys. Mes, nu, bhangruojam — kartais. Šaknys džiunglėse. Supranti, apie ką kalbu?

— Ar mes kalbam apie klubus? Diskotekas? — pertraukė Klausinėtojas. Jo veidą iškreipė mina žmogaus, kuris apie tai kalba prisiversdamas.

Muzikantas vėl pašoko:

— Gal reikia, nu, apie tai pakalbėti.

Auditorijos reakcija buvo nevienoda. Pritariantieji ėmė tuoj pat svarstyti tai su kaimynais, nepritariantieji puolė aiškinti kaimynams, kad apie tai diskutuoti neverta.

— Broliai, — kreipėsi Klausinėtojas, bet niekas nekreipė į jį dėmesio.

— Broliai ir seserys, — tarė Karimas, ir merginos su burkhomis, talkindamos jam, puolė visus tildyti. — Broliai ir seserys, išklausykime vienas kito minčių. Pakelkite ranką, ir kiekvienas galės iš eilės pakalbėti.

Karimas pakvietė žmones kalbėti ir leido kiekvienam pajusti, lyg tas būtų pasakęs ką labai svarbaus. Klausinėtojas, purtydamas galvą, įsirausė į savo popierius. Jis pertvarkė savo kelioninį biurą ir paknaibė panages. Tuo metu, kai Karimas malonino savo auditoriją kvailos nuostabos žodelyčiais, jo varžovas pradėjo maigyti spuogelį palei lūpas. Kol Karimas užbaigė, minia pasisotino ir nurimo, o spuogas smarkiai paraudonavo.

Tada Karimas pasakė trumpą apibendrinamąją kalbą. Galvok globaliai, bet veik lokaliai, pasakė jis. Oficialūs remiamieji pareiškimai bus išsiuntinėti atitinkamiems pasaulio umachams — į Oldhemą, Iraką ir kitur. Publikacijų komitetas tuo pasirūpins. Ir nuo dabar komitetas tikrins visus informacinius lapelius.

Jis paprašė visų, kas tam prieštarauja, pakelti ranką. Niekas nė nekrustelėjo. Klausinėtojas stovėjo sukryžiavęs rankas, plaštakas susikišęs į pažastis. Karimas paskelbė, kad susirinkimas baigtas.

Naznyn pakilo ir skubiai nužingsniavo tarpu tarp kėdžių, nežiūrėdama nei kairėn, nei dešinėn. Visą kelią į namus ji kovojo su noru pasileisti bėgte, ir jau viduje palaukė tuoj už durų, kad atidarytų jas dar Karimui nė nepabeldus.

Jis pabučiavo ją į lūpas ir nusivedė į miegamąjį. Nusirenk, pasakė jis, ir eik į lovą. Jis išėjo iš kambario. Ji persirengė naktinius ir atsigulė po antklode. Ji pažvelgė pro langą į žydro dangaus lopinėlį ir balto debesies skiautelę. Užsitraukė užklotą iki kaklo ir užsimerkė. Tenorėjo tik miegoti. Neįmanoma išsilaikyti neužmigus. Ji sirgo ir jai reikėjo pamiegoti. Ji turėjo karščio, kūnas drebėjo. Nusisuko veidu į pagalvę, sudejavo ir, kai jis pabučiavo į kaklą, dar kartą sudejavo.

14 skyrius

Praėjus maždaug trisdešimčiai metų, kai atvyko į Londoną, Čianu nusprendė, kad laikas apžiūrėti miesto įžymybes.

— Aš matęs tik Parlamento rūmus. Ir tai buvo 1979 metais.

Toks buvo projektas. Reikėjo nemažai amunicijos. Buvo atlikti pasiruošimai. Čianu nusipirko šortus, tik dengiančius kelius. Jis juos pasimatavo ir susikišo į daugybę ten buvusių kišenių kompasą, turisto vadovą, žiūronus, butelį vandens, žemėlapių ir dviejų rūšių vienkartinius fotoaparatus. Taip prikrauti šortai nusmuko iki pusės blauzdų. Jis nusipirko beisbolo kepuraitę ir nešiojo ją bute, įvairiu kampu pasukęs snapelį arba apsukęs jį į užpakalį. Diržinė piniginė laikė šortus ant juosmens ir neleido jiems pasiekti kulkšnių. Jis susidarė turisto pramogų sąrašą ir sugalvojo žvaigždučių sistemą įvertinimui, kurį sudarė istorinė reikšmė, tam tikras dalykas, kurį jis pavadino „pramogos koeficientu“ ir piniginė vertė. Mergaitės linksminsis pačios. Jos buvo iš anksto įspėtos dėl šio reikalavimo.

Karštą šeštadienio rytą į liepos pabaigą planai ėmė pildytis.

— Praleidau čia daugiau nei pusę gyvenimo, — pasakė Čianu, — bet iš tikrųjų nemačiau daugiau, nei šitos kelios gatvės. — Jis įsižiūrėjo pro autobuso langą į purvinas Betnal Gryn Roudo spalvas: — Visą tą laiką aš vis kovojau ir kovojau ir beveik neturėjau laiko pakelti galvą ir apsižvalgyti.

Jie sėdėjo autobuso priekyje, antrame aukšte. Čianu sėdėjo ant vienos poros sėdynių su Naznyn, o Šahana ir Bibi — už praėjimo. Naznyn sukryžiavo kulkšnis ir pakišo kojas po sėdyne, kad padarytų vietos dviem polietileniniams maišams su iškylos gėrybėmis.

— Tu visus išvarysi iš čia su ta smarve, — pasakė Šahana. — Nesėdėsiu su tavim. — Bet nepasijudino.

— Taip jau būna, — tarė Čianu, — kai turi marias laiko ką nors pamatyti, nesivargini žiūrėti. Dabar, kai jau ruošiamės namo, tapau turistu.

Jis užsismaukė saulės akinius nuo kaktos ant nosies. Tai buvo dalis jo naujosios amunicijos.

Naznyn pasižiūrėjo į jo sandalus, kurie irgi buvo nauji. Ji atkreipė dėmesį į storus geltonus nykščių nagus. Iš po dirželio kišo galvą korėta nuospaudos viršūnė. Ji apleidusi jas, tas kojas. Naznyn nuėmė įsivaizduojamą plaukelį vyrui nuo peties.

Jis pasisuko į mergaites:

— Na, ir kaip jums patinka šventė?

Bibi pasakė, kad jai labai patinka, o Šahana sušnairavo, sukruto ir prispaudė galvą prie šoninio lango.

Čianu pradėjo niūniuoti. Jis atliko šokį galva, kuria lingavo nuo šono ant šono, ir mušė ritmą ant šlaunies. Atrodė, kad niūniavimas sklinda kažkur giliai jam iš krūtinės ir dera prie bendro autobuso tono, vibruojančio bosinėmis gaidomis.

Naznyn nusprendė, kad ši diena bus visai kitokia negu visos. Ji neleis, kad šita diena jį nuviltų.

Priėjo konduktorius surinkti mokesčio. Jis buvo prasižiojęs, ir jo išraiška sakė: niekas manęs nenustebins.

— Prašom du po vieną svarą ir du vaikams, — paprašė Čianu. Jis gavo bilietus. — Žvalgomės po miestą, — pranešė jisai ir mostelėjo į turisto vadovą. — Šeimos šventė.

— Teisingai, — pasakė konduktorius. Jis sužvangino krepšį, ieškodamas grąžos. Darbas jį buvo sumaigęs, lubos vertė kūprintis.

— Gal galėtumėte man kai ką pasakyti? Ar, jūsų manymu, Britų muziejus labiau vertas aplankyti negu Nacionalinė galerija? Ar jūs rekomenduotumėte labiau galeriją, o ne muziejų?

Konduktorius liežuviu išstūmė apatinę lūpą. Jis įsispoksojo į Čianu, lyg svarstydamas, ar neišstūmus jo iš autobuso.

— Pagal mano vertinimo sistemą, — paaiškino Čianu, — jie abu apylygiai. Būtų gerai išgirsti vietinio nuomonę.

— Iš kur tu atkeliavai, drauguži?

— O, vos už poros daugiaaukščių, — tarė Čianu. — Bet tai pirmoji šventė per dvidešimt ar trisdešimt metų.

Konduktorius susiūbavo. Dar buvo anksti, bet autobuse tvyrojo karštis, ir Naznyn užuodė jį prakaituojant. Jis pažvelgė į Čianu vadovą. Apsisuko ir pasižiūrėjo į mergaites. Iš pusės žvilgsnio jis viską suprato apie Naznyn, tada pakratė galvą ir nuėjo šalin.

Alėja, nusidriekusi iki Bakingamo rūmų, buvo plati lyg keturiasdešimčia jaučių traukiamų vežimų, ir tai buvo didingiausias iš visų kelių. Nebuvo jis juodas ar pilkas. Nei rudas ar gelsvai dulkėtas. Jis buvo raudonas. Pritaikytas karalienei. Juodos aukštos baliustrados, saugančios rūmus, buvo karūnuotos aukso bokšteliais. Naznyn laikėsi už turėklų ir apžiūrinėjo pastatą. Po poros sekundžių pasižiūrėjo už savęs. Ant šaligatvio knibždėjo turistų. Jaunos poros, apsikabinusios per liemenį; šeimos, kiekviena su vienu savo nelaiminguoju; turistinės grupės, suvienodintos rasės ir turistinės amunicijos; nedideli būreliai paauglių, rūkančių, kramtančių gumą, o jei ne — nuožmiai ir demonstratyviai besibučiuojančių. Daug žmonių žiūrėjo į rūmus, lyg tikėdamiesi, kad tie tuoj kažką iškrės. Naznyn vėl ėmė stebėti pastatą. Jis buvo didelis, baltas ir, kiek ji užmatė, neįprastas tik savo dydžiu. Baliustrados jai atrodė įspūdingos, bet pats namas — tik didelis. Fasadas labai paprastas. Prie pagrindinių durų stovėjo dvi kolonos (pačios savaime paprastos), bet daugiau dekoracijų lyg ir nesimatė. Būdama karaliene, šituos nugriautų ir pasistatytų naujus namus — ne tokį bloką plokščiu stogu, bet ką nors elegantiškesnio ir energingesnio, su minaretais ir špiliais, kupolais ir mozaikomis, puikų sodą vietoj šito pliko kiemo. Kažką panašaus į Tadž Mahalį.

Čianu rado puslapį savo vadove:

— Nuo 1837-ųjų Bakingamo rūmai — oficiali Britanijos valdovų rezidencija. Rūmai kilo iš miesto namo, nuo aštuoniolikto amžiaus priklausiusio hercogams Bakingamams.

Jis stovėjo laikydamas rankas ant klubų ir gėrėjosi vaizdu. Šahana ir Bibi stovėjo šalia Naznyn, Šahana — atsukusi nugarą rūmams. Ji

norėjo prasidurti lūpą. Tai paskutinis dalykas. Pereitą savaitę užsimanė tatuiruotės. Tėvui šitų savo reikalavimų ji nedėstė. Ji pateikdavo juos motinai kaip įrodymą, kad negali būti „vežama namo". Kai ji paprašė žiedo lūpai, pasakė: „Tai mano kūnas", lyg tai galėtų ką nors pakeisti, o Naznyn nusišypsojo ir buvo apspardyta už savo silpnumą.

— Karalienė Viktorija pridūrė prie pastato ketvirtąjį sparną, nes trūko vaikų kambario ir miegamųjų svečiams. Marmuro arką teko perkelti į Haid Parko šiaurės rytų kampą, — Čianu nusiėmė kepuraitę ir nusišluostė kaktą. Jis pastebėjo, kad dukra atsirėmusi į turėklus. — Pasižiūrėk, Šahana. Pasižiūrėk į tą nuostabų pastatą.

Naznyn pagarbiai žvelgė į rūmus.

— O taip, — pasakė ji, — jūsų tėvas labai protingai padarė, kad mus čia atsivedė. Geras pasirinkimas. — Kai kurie langai buvo uždengti tinklinėmis užuolaidomis, kaip ir langai kvartale. Ji panoro ko nors paklausti, kad Čianu galėtų atsakyti. Kas ateidavo į galvą, tas netiko. Kiek ten yra valytojų? Kiek laiko trunka perkloti visas lovas? Kaip viena šeima suranda kitą visoj toj erdvėj? Galiausiai ji paklausė: — Kuris kambarys didžiausias ir kam jis naudojamas?

Čianu apsidžiaugė:

— Šokių salė šimto dvidešimt dviejų pėdų ilgio, šešiasdešimt pėdų pločio ir keturiasdešimt penkių pėdų aukščio. Kai ją pastatė, tai buvo didžiausias kambarys Londone. Jis naudojamas visokiausioms aukštosioms funkcijoms atlikti. Matot, karalienė turi užimti daugybę žmonių. Tai dalis jos pareigų šaliai. Dauguma britų pažįsta ką nors, kas kartą ar kitą svečiavosi rūmuose per arbatos vakarėlį. Taip ji palaiko savo pavaldinių meilę ir ištikimybę.

Naznyn paklausė dar kelis klausimus. Padedamas savo knygos, Čianu pateikė nuodugnią informaciją ir išsamių spėlionių. Bibi vis spoksojo į rūmus, lyg stengdamasi įsiminti. Ji laikė tai vieną, tai kitą savo kasą ir, kai Čianu paminėdavo kokį ypač stulbinamą faktą ar skaičių, pakildavo ant pirštų galiukų šį sugauti. Šahana nenustygo ir dairėsi aplinkui. Jai nepatiko stovėti saulės atokaitoj.

— Aš pajuoduosiu, — sudejavo ji motinai. — Galėjai man nupirkti bent jau apsauginio kremo.

— Kalba tavo tėvas, — tarė Naznyn.

— Jei kada nors baigs, pasakyk man.

Čianu vartė rūmų turtus ir meno vertybes. Turistų gidas, kurio kalbos Naznyn neatpažino, sustojo netoli nuo Čianu. Jie abu ėmė kalbėti garsiau.

Naznyn suplojo rankomis:

— Kokia puiki šventė. Mergaitės, ar jums smagu?

— Taip.

— Taip.

— Eime, — pakvietė Čianu, — truputį paėjėkime ir pasižiūrėkime iš kitos perspektyvos. Geriau tiks ir nuotraukoms.

Jis susirado kelnėse butelį vandens ir gurkštelėjo iš jo. Pasiūlė ir Šahanai, bet toji apsimetė nepastebinti.

Už dviejų šimtų jardų alėjoje stovėjo vežimėlis su dideliu alaviniu karštų, karamele aplietų riešutų puodu. Naznyn, vykdydama linksminimosi kampaniją, sujudo:

— Mmm, — pasakė ji ir prispaudė ranką prie krūtinės. — Kaip skaniai kvepia. Gal nupirktum man truputį?

Čianu paplekšnojo per diržinę piniginę:

— Aš pasirūpinau vaišėmis.

Jie prisėdo ant laiptelių priešais įėjimą į parką ir valgė susuktus į popierių riešutus, kutenančius šnerves deginto cukraus kvapu. Naznyn valgė, kalbėjo, juokėsi ir tiek klausinėjo, kiek tik pajėgė. Po kurio laiko, kai Čianu bandė kažką atsakyti, o ji vėl susijuokė, jis liovėsi ir pasižiūrėjo į ją palenkęs galvą:

— Ar tu gerai jautiesi? Turbūt per daug saulės?

Ji paraudo ir vėl nusijuokė. Ji juokėsi per daug, bet sykį paleidus tą juoko mašiną buvo sunku ją suvaldyti.

— Ne, ne. Man labai gerai.

Ji žagtelėjo, ir nuo to prasidėjo dar viena juoko banga. Naznyn laikėsi už pilvo, kurį jau pradėjo skaudėti. Šahana nusišypsojo, o paskui sukikeno. Ji sportbačio galu lyg ir paglostė motiną.

— Liaukis, Ama.

Ir pati pradėjo juoktis. Prisidėjo Bibi — iš pradžių be jokio linksmybės ženklo, o paskui įsikvatojo rimtai. Akys jai sudrėko, nedidelis kūnelis purtėsi. Šahana ištiesė ranką, ir jos kvatojo viena prieš kitą — smaginosi vien jųdviejų atrakcione.

— Na, gerai, — tarė Čianu. Jis didžiavosi taip nuostabiai suorganizavęs dieną. — Labai smagu.

Jie nuėjo kita kelio puse, pro Šv. Džeimso parką, atgal Bakingamo rūmų link. Mergaitės keliavo priekyje, kiekviena su maišeliu, vis dar susiėmusios už rankų.

— Tai geriausias iš visų reginių, — tarė Čianu Naznyn, o ji užkliuvo ir griebėsi jo rankos.

Jiems teko grįžti prie rūmų, nes Čianu norėjo išmėginti panoraminio vaizdo fotoaparatą. Turėtų būti įmanoma, paaiškino jis, prieiti arti prie pastato ir vis tiek viską sutalpinti į vieną nuotrauką. Jis keletą minučių pasikrapštė su nedidele kartonine dėžute.

— Tai vienkartinis fotoaparatas, — pasakė Šahana. — Ko jis krapštosi?

Bet kai jis baigė krapštinėtis, situacija dar pablogėjo. Paieškojo kito fotoaparato ir pranešė esąs apiplėštas. Jis pasiūlė viską pasakyti sargybai, kuri stovėjo nedidelėse juodose būdelėse rūmų kieme.

— Jie turi šautuvus, tai galėtų nušauti niekšą.

Naznyn pasiūlė jam išversti kišenes.

— Gerai, — nukirto jis. — Aš ne vaikas.

Ištuštino visas kišenes ir rado fotoaparatą, o tada mergaitės turėjo pozuoti.

Jos ėmė pareigingai šypsotis, tačiau kol iš kelio buvo pašalinti visi praeiviai, jų rankos sudėtos vienaip ir perdėtos kitaip, galvos pasuktos ir taip, ir anaip, o Čianu pagaliau pagavo gerą kampą, tai net ir Bibi jau nebepajėgė išspausti šypsenos.

— Šypsokitės, — kartojo Čianu, o kas nors vis imdavo ir įeidavo į kadrą. — Dėl Dievo meilės, atrodykit smagios.

Atėjo Naznyn eilė fotografuotis su mergaitėmis. Ji sušnibždėjo Šahanai:

— Jei gražiai šypsosies, nupirksiu tau tuos auskarus.

— Tuos kabančius?

— Taip.

— Tikrai tuos ilgus?

— Iki pat kelių. Na, tai šypsokis.

Čianu stovėjo apglėbęs dukteris. Naznyn laikė pirštą ant mygtuko. Ji padarė nuotrauką, kuri gyvuos virtuvėj, paremta į plyteles stalviršio gale, rinkdama ciberžolėmis dažytų riebalų garus iš puodų. Joje galėjai matyti pusamžį vyriškį gyslotomis blauzdomis, kyšančiomis iš ilgų raudonų šortų, su baltais trumparankoviais marškinėliais, aptempiančiais absurdišką pilvą. Po abiem rankom jis buvo pasikišęs po mergaitę su salvaro kamizais. Kairėje, laikydama ranką prisidengti veidui nuo saulės, stovėjo būtybė, kurios veide artėjanti paauglystė jau atsispindėjo keliais spuogeliais, o išraiška — nežinia kaip persidavusi — rodė, kad ji varžydamasi surietusi kojų pirštus. Ji buvo su žaliu kostiumu, tokiu tamsiu, kad beveik juodu — kokio ir norėjo, o plaukai palaidi krito aplink veidą. Atėjo laikas, kai Naznyn nebegalėjo prisiminti, ar tai brūkšnys ant nuotraukos, ar sruoga plaukų, kuriuos ji kramto. Priešingame sparne — mergaitė, stovinti priklijuotomis prie šonų rankomis. Jos veidas pakeltas jai bežiūrint į vyriškį, ir ji šypsosi, lyg už nugaros jai kas laikytų peilį. Ji dėvi dailų rausvą kamizą, o jos šalikas nuslinkęs ant žemės. Vyras šypsosi tiesiai į fotoaparatą, platūs jo skruostai linksmi. Akys supakuotos tamsiuose akiniuose.

— Mums reikia nuotraukos, kur visi būtume kartu, — Čianu apsidairė, kas galėtų padėti. Jis pasirinko jaunuolį, švytintį gera savijauta, lyg visą gyvenimą būtų buvęs maitintas datulėmis, pienu ir medum.

— Žinoma, — sutiko vyrukas, lyg būtų tikėjęsis tokio prašymo. — Sustokit truputį arčiau vienas kito.

Naznyn pasijudino, ir jos petys įsirėmė į Čianu. Nuotraukoje matysis pareiginga ir kukli žmona marginto kartūno sariu. Ji uždėjo delnus Bibi ant rankų.

— Iš kur čia jūs visi? — jo tarmė buvo pažįstama iš televizijos.

— Mes iš Bangladešo, — pasakė Čianu. Jis kalbėjo lėtai, lyg manydamas, kad tas žmogus gali sunkiai suprasti.

— Negali būti.

Čianu pateko į sunkią padėtį.

— Taip, — patvirtino jis. — Bangla-de-šo. — Rūpestingai, lyg vyrukas būtų norėjęs tai užsirašyti.

— Negali būti, — vyriškis grąžino fotoaparatą. Jis jautėsi labai laisvai, buvo atsipalaidavęs it kūdikis motinos glėbyje.

— Tikrai taip, — pakartojo Čianu.

Šahana pavartė akis:

— Aš iš Londono.

— Ar tai Indijoje? — Jis dėvėjo languotais mėlynais marškiniais, o veidas tryško sveikata.

— Ne, ne. Indija — viena šalis, o Bangladešas — kita.

— Negali būti, — jis atrodė nustebęs ir tuo pat metu susitaikęs su šiuo faktu. — Ar neprieštarautumėte, jei pasidaryčiau visų jūsų nuotrauką sau pačiam? — Jis pats tąsėsi fotoaparatą. Ir lyg paaiškindamas pridūrė: — Tikiuosi pats kada nors ten nuvažiuoti, į Indiją.

Dar sykį pozuodama Naznyn suvokė, kad jie pirmąsyk stovi drauge kaip šeima prieš fotoaparatą. Tai ją pripildė ir panikos, ir vilties — galimybė išlaikyti viską draugėje įprastiniu šeimyninio gyvenimo ritualu.

Išryškinus juostą, keli kadrai buvo vien spalvotos dėmės, lyg vaizdas, šmėstelėjęs pro duris lietų sezonui nuplovus visų daiktų formas, o iš visos šeimos nieko nebuvo galima įžiūrėti, tik kojas.

Jie susėdo ant žolės Šv. Džeimso parke, ir Naznyn surengė iškylą ant keturių staltiesėlių. Vištos sparneliai, aptepti jogurto padažu su prieskoniais ir iškepti krosnelėje, svogūnai, supjaustyti per nago storį, sumaišyti su aitriąja paprika, pamirkyti miltų su kiaušiniu plakinyje ir apkepti aliejuje, sausas avinžirnių ir pomidorų troškinys su kmynais ir imbieru, deformuotas čapatis, dar karštas susuktas į foliją ir dabar sumirkęs nuo susikondensavusių garų, auksiniai kietai virti kiaušiniai, aptepti kario sluoksniu, „Pieno lankų“ trikampiai kartono dėžutėje, ryškūs oranžiniai pakeliai su begėdiškai oranžiniais traškučiais, pyragas su tokiu ilgu sudedamųjų dalių sąrašu, kad neįmanoma visko išspausdinti įskaitomu šriftu. Ji sudėliojo visa tai ant popierinių lėkščių ir sukrovė plastmasinius indelius į maišus.

— Paruošta! — sušuko Naznyn, lyg kviesdama juos prie stalo.

Šahana išvyniojo „Pieno lankų“ gabalėlį ir perplėšė foliją. Ji susivyniojo sūrį į čapatį. Bibi sėdėjo parietusi kojas ir kramtė vištos spar-

nelį. Čianu atsidėjęs prisikrovė lėkštę visko po truputį, taip pat ir tris traškučius bei gabalėlį pyrago. Jis viską laikė sau ant kelio.

— Gana gausios vaišės, — pasakė jis angliškai. — Žinot, kai vedžiau jūsų mamą, man nusišypsojo laimė.

Jis mostelėjo į staltieses, lyg tai ir būtų akivaizdi jo laimė. Tada ėmė entuziastingai valgyti, nebegalėdamas tęsti pokalbio.

Po priešpiečių Čianu nusisegė diržinę piniginę, nusimovė sandalus ir atsigulė. Nors jo akys buvo palaidotos po tamsiais akiniais, Naznyn iš pilvo kilnojimosi suprato jį užmigus. Mergaitės nusprendė pasivaikščioti aplink ežerą, o Naznyn prisakė joms eiti tik takeliu ir nepaklysti. Ji būtų norėjusi eiti su jomis patyrinėti viliojančių parko kontūrų, stabtelėti prie gėlių, pastovėti prie fontano, laidančio pasakiškai išpuoštas strėles į metališkai žydrą dangų. Bet ji jautė, kad palikti Čianu šitaip drybsantį ant nugaros būtų nepagarba jam, todėl pasiliko.

Ji patrynė žolę kojų pirštais ir stebėjo praeivius su raudonomis skardinėmis ir baltais ledais. Prie ežero nusileido garnys, ištempė sparnus ir vėl juos susilankstė. Ryškiaspalvės antys vorele yrėsi per vandenį, be tikslo sūpuodamosi ant bangų lyg gėlių girlianda. Tolimajame krante stovėjo medis, nuleidęs žalias kasas į ežerą — tai judantį, tai ramų jo paviršių. Saulė šiltais pirštais glostė jai ranką. Ji stebėjo žmones — visų spalvų, visų rūšių, vienoda išraiška. Štai jie, išnaudojantys akimirksnį, žingsniuojantys, vaikščiojantys ar risnojantys ir besirūpinantys gauti savąją smagumo dalį. Praėjo rudaodžių šeima. Jie atrodė lyg patanai — aukšti ir orūs, aštriais skruostikauliais ir aukštais antakiais. Naznyn bandė atspėti, ar ir jie iš kito miesto kampo ir pasidarę tokią pat šventę, tačiau kažkuri jų išvaizdos detalė rodė juos sukorus ilgesnį kelią. Mergina ratukinėmis pačiūžomis, šortais, trumpesniais nei užpakaliukas, išskyrė tą šeimą, ir jie stebėjo, kaip ji lekia taku, o jei ji būtų iškėlusi rankas ir nuskridusi, tie nebūtų nustebę nei labiau, nei mažiau.

Naznyn nusiskynė žolės stiebelį. Nykščio nagu perskėlė jį išilgai krašto ir susuko galus į vieną ir į kitą pusę, padarydama dvi spirales. Numetė jį. Mes — nieką daugiau, pagalvojo ji. *Kiekviena gyvybė — nieką daugiau už žolės stiebelį šioje pievutėje.*

Kelias pastarąsias savaites, po pirmojo karto su Karimu, kai gyvenimas pritvinko prasmės, o kiekvienas krustelėjimas buvo lyg ant žarijų, ji ėmė sau vis priminti: *tu — niekas. Tu — niekas.*

Jiedu nustatė tam tikrą tvarką. Tuoj po pietų ji žiūrėdavo pro langą. Kai jis pasirodydavo, ji pakeldavo ranką, lyg norėdama pasikasyti veidą. Tada jis užeidavo. Jei Čianu būdavo vis dar namie, ji prispausdavo galvą prie stiklo, o jis nepamojuodavo, nenusišypsodavo ir nieko kito nedarydavo, tik nueidavo toliau per kiemą. Tada ji ėmė įsivaizduoti, kad taip darys kiekvieną dieną, kol jis liausis rodęsis. Ji paprasčiausiai žiūrės, ir jis galiausiai supras ir daugiau pas ją nebeateis. Bet kitą dieną ji lygiai taip pat drebėdama pakėlė ranką.

Jis buvo pirmas vyras, matęs ją nuogą. Jai buvo bloga iš gėdos. Bloga nuo geismo. Jie darė nusikaltimą. Tai buvo nusikaltimas, už kurį bausmė — mirtis. Tarp paklodžių, tarp jo rankų ji desperatiškai gėrė malonumą, lyg už durų jau lauktų budelis. Po mirties laukė amžinoji pragaro ugnis, ir nuo kiekvieno kūnų prisilietimo ji sėmėsi jėgų tam pakelti. Nors jie pradėjo švelniu apsikabinimu, švelnumas negalėjo jos patenkinti, ji negalėjo šio atlaikyti ir traukė jį savo nutrūktgalviškumu kaip liepsna peteliškę.

Miegamajame viskas pasikeitė. Daiktai pasidarė ir realesni, ir mažiau realūs. Kaip sufijus transe — besisukantis dervišas — ji pametė vienos egzistencijos siūlą ir atrado kitos.

— L-l-lėčiau, — dejavo jis, bet ji negalėjo lėčiau.

Išėjusi iš miegamojo, ji — pradžioje — būdavo išsigandusi ir nepaklusni. Gyvenimas, kaip niekad, nepriklausė nuo jos. Pasidavusi tėvui, ištekėjo; ištekėjusi pasidavė vyrui. O dabar atsidavė jėgai, stipresnei už tas abi, ir jautėsi prieš ją bejėgė. Kai galvon įšliaužė mintis, kad jėga — joje, kad ji pati — tos jėgos kūrėja, ji atmetė tą mintį kaip pasipūtimą. Kaip tokia silpna moteris galėtų paleisti tokią stiprią jėgą? Ji pasidavė likimui, bet ne sau pačiai.

Kai ji pakeisdavo paklodes (būtent čia skausmas be aistros balzamo tapdavo nepakeliamas), jiedu eidavo į svetainę. Karimas sudribdavo ant sofos. Peržiūrėdavo mobilųjį, ieškodamas žinučių.

— Rūpinasi ir nervinasi, — sakydavo jis. — Tas žmogus — nervų kamuolys.

Lyg sūnus nebūtų supratęs priežasties, ko tėvui nervintis.

— Svajoju apie kąsnelį čanačurio, — sakydavo jis. Ir Naznyn nueidavo jam užkandžio.

— Stiklinę vandens.

— Ten kažkur palikau žurnalą.

— Gal paduotum telefoną?

— Dėl Dievo meilės, mesk dabar tą siuvimą.

Naznyn šokinėdavo aplink jį. Buvo labai malonu — toks žaidimas namais. Bet ji žinojo žaidžianti ir jautė, kad Karimui tai rimta.

Jis papasakojo apie savo motiną.

— Ji visąlaik tik sėdėjo susikėlusi kojas. Man užvirdavo kraujas, kai matydavau, kaip tėvas neša jai arbatą, neša maistą, šluosto jai rankas. Ji nuolat gulėdavo, jei jis sukinėdavosi aplink. O jei jo nebūdavo, ji viską darydavo taip lėtai, lyg nenorėtų vargintis, negalėtų vargintis dėl savo vaikų. Ji ėmė visai nesikelti iš lovos, visko prašinėjo. Aš siutau. Siutau ir ant jo, kad jis toks silpnas, visai ne kaip vyras. Niekada nepagalvojau, — juokinga, kaip vaikai taip gali, — kad ji galbūt serga.

— Tai tavo tėvas buvo stiprus, — pasakė ji.

Jis perbraukė pirštais sau plaukus. Jie buvo taip trumpai kirpti, kad negalėjo pasišiaušti.

— Nežinau. Niekad taip nemąsčiau.

Kartais ji puldavo į nerimo bedugnę. Praleisdavo naktis, virtuvėje bevalgydama likučius, lyg maistas sluoksnis po sluoksnio būtų galėjęs išstumti iš jos nerimą, išplauti tarsi vanduo vonioje. O pasibaigus šitiems seansams jai būdavo bloga, ji jausdavosi pavargusi, pernelyg pavargusi rūpintis tuo, kas bus, ir tikra, kad bet kokiu atveju nieko neįmanoma pakeisti.

Tačiau didžiumą laiko ji jautėsi gerai. Daugiau laiko praleisdavo kalbėdamasi su dukterimis, o jos stebino ją protingumu, išmintimi ir natūraliu jautrumu. Patarnaudavo Čianu ir atrado, kad jis pavyzdingas vyras, sąžiningas žmogus, išsilavinęs ir pasižymintis patraukliu naujų žinių troškuliu. Ji dirbo savo darbą ir atrado, kad pats darbas, jei atliktas siekiant tobulybės, galėjo teikti pasitenkinimą. Ji tvarkė butą, ir net grindų plovimas užsikimšus tualetui taip nevargino, jei buvo dirbamas su daina lūpose ir širdyje. Rodos, lyg gaisras nuo jausmų

protrūkio Karimui būtų ypatinga šviesa nušvietęs viską — tarsi aušra po viso prieblandoje iškentėto gyvenimo. Tarytum būtų praregėjusi neregė.

Ji daugiau nebelaukė susirinkimų. „Bengalijos tigrai" vertėsi ir be jos, nors ir nelabai kaip. Problema buvo ta, kad trūko problemų. „Liūtaširdžiai" nutraukė savo leidybinę veiklą. „Bengalijos tigrai" išleido dar porą lapelių (vieną pavadinimu *Dešimt kelių į takvą*, o kitą — kaip sulankstomą islamo džihado plakatą su žodžiais, išrašytais ant AK-47 šautuvo vamzdžio), tačiau be „Liūtaširdžių" kibirkšties laužas užgeso.

Karimas dėl to buvo susierzinęs.

— Jie kažką planuoja, — kalbėjo jis. — Jie nurimo — štai kodėl reikia jaudintis.

Šiaurėje vyko daugiau nesklandumų.

— Jie nukako tenai agituoti. Tačiau sugrįš. Ir vėl bus devyniasdešimt tretieji, — tada buvo išrinktas BNP* narys ir buvo nesaugu eiti į lauką. — Ne, — kalbėjo jis, — bus daug blogiau nei tada.

Tačiau „Bengalijos tigrų" pradėjo mažėti — tapo nykstančia rūšimi. Per vieną susirinkimą pasirodė tik penki žmonės, ir Karimas virė pykčiu:

— „Liūtaširdžiai" nuėjo į pogrindį. Jie kaupia jėgas. O ką darome mes? — jis stovėjo koridoriuje, o Naznyn tegalvojo vien apie miegamąjį. — Argi, kai ateis laikas, būsim pasirengę?

Jis atsisegė marškinių sagą, ir ji apvedė pirštu auksinę grandinėlę jam ant kaklo. Pridėjo ranką jam prie smakro, kur dabar apgamėlį vos dengė barzda.

Netrukus po to, kai jie tapo meilužiais, jis ėmė augintis barzdą. Dabar plaukai ant veido buvo tokio pat ilgio kaip ir ant galvos. Ir jis buvo pradėjęs klausyti religinių pamokymų iš Dvasinio vadovo — importuoto imamo moteriškais batais.

— Žinai, Bucharos rinkinyje — septyni tūkstančiai penki šimtai šešiasdešimt trys chadžiai. Antras pagal svarbumą — Chadžadžas, kuriame septyni tūkstančiai keturi šimtai dvidešimt du, — jis sėdėjo ant

* Bangladešo nacionalinė partija.

tualetinio stalelio, kol ji traukė nuo lovos paklodes ir suko jas. — Kad išstudijuotum islamą... tikrai, reikia geros atminties. — Jis pasislinko, kai ji traukė iš stalčiaus patalynę. — Ar žinai, kad Kaabą pastatė pirmasis žmogus, Adomas, ir dėl to ji — pirmoji šventykla Dievui garbinti? — Ji užtiesė paklodę ir išlygino kampus. — Žinai, kai atlieki tavafą, kiek iš tikrųjų reikia apibėgti ratų apie Kaabą? Tris. Aš maniau, kad tai viskas. Nežinojau pagrindinių dalykų.

Ji klausė ir buvo patenkinta, kad girdi žodžius — kad tik ne savo — kol slapsto jų neislamiško poelgio pėdsakus. Vakare, kai jis buvo jau kadais išėjęs ir ji sukosi po virtuvę ruošdama valgyti, Šahana atsekė ją su vadovėliu rankoje.

— Ar žinai, — paklausė ji, — kad žmogus turi keturiasdešimt šešias chromosomas, šunys ir vištos — septyniasdešimt aštuonias, skorpionai — keturias, o žirniai — keturiolika?

— Ne, — prisipažino Naznyn. — Nežinau. O kas yra chromosomos?

Šahana įsižeidė.

— Na, tai kažkas iš biologijos. Bet negi tau neįdomu, kad mes turime mažiau negu vištos?

Naznyn nuskynė dar vieną žolės stiebelį. Ji sunkiai grįžo į tikrovę. Mergaitės parėjo pasivaikščiojusios ir paprašė ledų. Naznyn pasvarstė, ar nepažadinus Čianu, bet dar jai neapsisprendus jis atsisėdo. Lengvai atsirūgo, prisidengęs ranka, ir tada laisvai nusižiovavo.

— Aš nueisiu ledų, — pasiūlė jis. — Pamankštinti kojų.

— Man labai smagu, Aba, — pasakė Bibi.

— Vadinasi, buvo verta, — jis pažiūrėjo į Šahaną. — O tau?

— Oi, — pratarė ji, — negali būti nieko geriau.

Jis sudvejojo. Antakiais nuslinko kažkoks tamsus debesis, bet paskui tai praėjo. Skruostai išsirietė į šypseną:

— Jei tik memsab patenkinta. — Ir nuėjo per žolę ežero link.

— Tu jį myli? — Šahana atrodė įniršusi, akys susiaurėjusios.

Naznyn staigiai krito iš didelio aukščio. Ji linktelėjo galvą.

— Turiu galvoje, ar kada nors jį mylėjai? Gal kol nebuvo toks *storas*?

Naznyn siektelėjo dukters. Ji sudavė jai per ranką, o būtų norėjusi apkabinti ją, stipriai prispausti prie savęs.

— Tavo tėvas — geras žmogus. Buvau laiminga susituokusi.

— Nori pasakyti, kad jis tavęs nemuša, — patikslino Šahana.

— Kai būsi vyresnė, suprasi visa tai. Apie vyrą ir žmoną.

Naznyn nežinojo, kuri iš jų protingesnė — motina ar dukra. Nesuprato, ar Šahanos klausimai įžvalgūs, ar naivūs, bet vis tiek jautėsi besididžiuojanti mergaite.

Šahana nebuvo patenkinta:

— Bet ar tu jį myli?

Bibi sėdėjo prisitraukusi kojas prie užpakaliuko, apkabinusi kelius rankomis, neįmanomai įsitempusi.

— Ar myli, Ama?

Naznyn nusijuokė:

— Tai va, kvailos mergaitės. Ar manote, kad nemyliu savo šeimos? Žiūrėkit, štai jūsų tėvas su šokoladiniais ledais.

Pirmadienio rytą ponia Islam atėjo pinigų. Koridoriuje ji atsirėmė į sieną, ir iškrito dar vienas gabalas tinko. Kelias akimirkas ji masažavosi klubą ir sudejavo, vienu metu tai reiškė ir didį skausmą, ir pajėgumą jį pakelti. Ji išpurškė debesį ralgekso purškalo. Didžiuma jo nusėdo ant jos šifoninio sario, tačiau, rodos, vis tiek ją atgaivino.

— Atnešiau tau kai ko, vaikeli. Štai. Panešk mano krepšį.

Išsitiesusi ant sofos, ponia Islam užsimerkė.

Naznyn stovėjo šalia. Iš gretimo buto sklido silpnas ritmiškas beldimas. Tai judėjo lova. Kaimynė turėjo dar vieną naują drauguži. Naznyn nukaito. Ji svarstė, ar kiti klausosi jos lovos ir kiek ta jau pripasakojusi visiems.

— Laukiu, kol Jis pasiruoš, aš jau pasiruošusi.

Naznyn prie to buvo pratusi. Ji jau nebesistengė protestuoti. Laukė. Klausytis ponios Islam — tai lyg Guripure klausytis per audrą radijo. Ji leido šnekas pro ausis.

Gretimi kaimynai — baltieji, ir jie rūpinasi tik savo reikalais — taip prieš daugelį metų jai buvo sakiusi ponia Islam — ir dabar ji žinojo kodėl. Ji buvo dėkinga už šitą anglišką ypatybę.

— Mečetės mokykla pilna. Nesiųsk savo dukterų. Nebegalėsim jų priimti.

Naznyn matė, kad prie karpos ant ponios Islam nosies išaugo dar vienas gumbelis. Iš šito mazgelio kyšojo ketvirtasis plaukas. Plaukai buvo ilgi. Galbūt ponia Islam tapo pernelyg silpna, kad juos išsirautų, arba jai nusilpo regėjimas. Galbūt ji pagaliau darėsi neįgali. Ir plaukai ant galvos buvo surišti ne tvirtai, kaip kad būdavo paprastai — į dailią baltą ritę, laikomą neregimų dievobaimingumo ir elastiko jėgų. Dabar tai labiau panėšėjo į apsileidusio ir įspūdingai apsidergusio paukščio lizdą ir blizgėjo išprotėjusia tuzino juodų metalinių segtukų prabanga.

Naznyn nuėjo prie sekcijos ir atvėrė dureles. Iš po medinio dramblio ištraukė geltoną voką ir trečią kartą tą dieną suskaičiavo penkis dešimties svarų banknotus. Čianu buvo nusprendęs, kad jai daugiau nebeduos. Porą savaičių jis kalbėjo: „Daugiau nieko neduosiu tai apgavikei. Visi pinigai eis į namų fondą". Tačiau po įtikinamo jos sūnų apsilankymo jis nustatė penkiasdešimt svarų per savaitę.

— Kiek pinigų turi, vaikeli? — ponia Islam, vis dar užsimerkusi, ėmė spaudyti viena ranka išilgai kitos.

— Penkiasdešimt svarų, kaip sutarta.

Ponia Islam atsimerkė. Tos akys nieko negalėjo praleisti. Jos buvo nedidukės ir pavojingos.

— Artritas. Invalido rankos. Tačiau nesijaudink. Vis tiek aš per sena, — ji pažvejojo megztinio kišenėje ir kažką ištraukė. — Imk jas, imk.

Jos balsas nuslopo, o galva atkrito, lyg ji būtų netekusi sąmonės.

Paskui atsigavo.

— Kai buvau mergaitė, mama man kasdien masažuodavo rankas. Turėjau mažiausias ir lanksčiausias rankas visame Tangeile. Bet dabar, — atsiduso ji, — negaliu užsimauti šitų apyrankių. Paimk jas, vaikeli. Paimk.

Apyrankės buvo tamsaus žalio stiklo su viduj pakibusiom aukso dulkelėm.

Ponia Islam paėmė nosinaitę ir nusišluostė kaktą. Ji kvepėjo mėtomis ir sirupu nuo kosulio — sluoksniuotu kvapu, tarsi kvepalais ant prakaito, saldžiu irimo aromatu.

— Labai gražios, — pagyrė Naznyn.

— Taip, taip. Imk, ką nori.

Ji leido vokams užkristi. Jos balsas buvo neką garsesnis nei jos alyvinio sario iš šifono šiugždėjimas.

Naznyn laikė voką. Ir laikė liežuvį už dantų.

Ponia Islam ėmė masažuotis smilkinius suluošintomis rankomis.

Prieš vyresnę už save moterį Naznyn stovėjo tylėdama ir nekantraudama. Senoji moteris, kad geriau atpalaiduotų veidą, buvo išsižiojusi. Naznyn įsivaizdavo, kaip sukiša pinigus į tą juodą skylę.

— Tai jūs važiuojate atgal, — nuskambėjo senatviškas balsas.

Viršuje ūžė siurblys. Pas gretimus kaimynus nustojo judėjusi lova.

— Nežinau, — Naznyn ketvirtąjį kartą perskaičiavo pinigus.

— Nežinai. Aišku, nežinai. Kodėl turėtum žinoti? Jei planuoji apiplėšti seną moterį, tai turi nieko nežinoti. Geriau jau tylėk.

— Štai jūsų pinigai.

— Turi visus? — kirto ponia Islam. Juodos jos akutės sublizgėjo. — Duokš man. Kiek čia yra? Dar skolingi tūkstantį svarų ir ruošiatės paspukti? Atiduok likusius.

— Tik tiek turiu, — burnoje ji pajuto tulžies skonį.

— Ne, vaikeli. Ruošiesi plaukti namo, susikrovusi puodus ant galvos? Turi pinigų lėktuvo bilietui.

Ji būtų galėjusi apspjaudyti alyvinį šifoną. Nurijo.

— Ne čia. Čia neturiu pinigų.

Viešnia pasikeitė. Ėmė sunkiai alsuoti. Susiėmė už krūtinės ir susirietė saryje, lyg graužiama iš vidaus. Žioptelėjo ir sumosavo ranka. Naznyn nuskubėjo prie jos krepšio paieškoti benilino ar dar ko nors, labiau tinkamo paskutiniam patepimui. Tačiau ponia Islam mostelėjo nenorinti krepšio.

— Prieik prie manęs, — kranktelėjo ji.

Naznyn atsiklaupė prie sofos, ir ponia Islam sugriebė jos ranką. Senės oda buvo karšta ir sausa it saulėje įkaitę lapai, o sąnariai — aštrūs. Iš tokio artumo galėjai įžiūrėti visas tūkstantį plonyčių venų jai ant skruostų ir nosies. Atrodė, kad jos prasimušusios tenai, kur oda nusidėvėjusi.

— Daugelį metų buvau našlė.

Naznyn įkvėpė troškaus ligoninės kvapo — kvapo, slepiančio kitus kvapus.

— Dievas žino, kaip kentėjau. Visus tuos metus be vyro. Paklausyk manęs. Eikš arčiau. Dievas siuntė man išbandymus, našlės gyvenimas — ne juokas. Manau, išgersiu truputį benilino.

— Gera mergaitė. Dabar padėk jį atgal. Ne, vėl duok savo ranką. Pasakojau tau apie vyrą. Jis paliko mane. Bet net ir prieš mirtį — Dievas neleis meluoti — iš jo nebuvo jokios naudos. Nežinau, kas ten buvo jo galvoje, bet tik ne smegenys. Jis buvo Dulalas, Alalo sūnus. Supranti mane? Buvo išlepintas vaikas. Be manęs nieko nebuvo vertas.

Ji trumpam nutilo. Ištyrinėjo Naznyn veidą lyg kokį mangą turguje, švelniai spaudydama nykščiu ir smiliumi.

— Tavo veidas pernelyg įsitempęs. Paspaudyk smilkinius, ir įtampa praeis. Jei taip nedarysi, atsiras raukšlių.

— Jau yra raukšlių.

— Nesąmonė, tu dar vaikas. Tu neką vyresnė už mano sūnus, — ji atsiduso ir čiulptelėjo dantį. — Iš jų nieko geriau, nei iš tėvo. Dievas kiekvienam jų davė tik po pusę smegenų. Dar blogiau, kad jie to nežino. Kad žinotum nesąs protingas, reikia turėti šiek tiek proto. Supranti? Savo motinai jie teikia tik rūpesčių. Dėkoju Dievui už sūnus, bet kodėl jie tokie?

Jos akys, rodos, sudrėko, ir ji kelis kartus stipriai sumirksėjo. Naznyn paspaudė jai ranką.

Ponios Islam balsas tapo šaižesnis:

— Ko jiems trūksta smegenyse, jie atsiima raumenimis. Reikia įžiūrėti teigiamą pusę. Reikia visiškai išnaudoti Dievo duodamas galimybes. Aš visada randu, kaip išsisukti. Nesuklysk dėl to.

— Gal jums ką atnešti? Stiklinę vandens?

— Kai numirsiu, mano sūnums bus gerai. Matai, koks silpnas mano pulsas? Bet juos aš aprūpinau. Nei per daug, nei per mažai, nes kodėl gi jie turėtų švaistyti, ką aš pastačiusi? Geriau jau atiduočiau mečetei. Geriau jau atiduočiau mokyklai ir leisčiau turintiems smegenų jas panaudoti.

— Taip, visa tai darau savo bendruomenei, nesitikėdama padėkos, — ji pakėlė ranką, tarsi gindamasi nuo dėkingumo. — Jei

kas nors suserga, ateina pas mane. Jei pabėga kieno nors vyras, jos ateina pas mane. Jei reikia pastogės vaikui, ateina pas mane. Jei neturi nė penso ryžiams, ateina pas mane. Ir aš duodu. Visą laiką duodu ir duodu.

Galva jai nusviro į vieną pusę. Ji viską atidavusi, net paskutinę unciją stiprybės.

Naznyn pasižiūrėjo į perdžiūvusią, permatomą savo vyresniosios geradarės ranką. Palenkė galvą ir ją pabučiavo.

— Duodu iš savo širdies gerumo. Ir kai tie, kas gavo, nenori mokėti, ką pasiskolinę, jie bėga į užsienį ir sako: „Kodėl turėtume jai mokėti? Ji tik sena moteris". Ir taip jau yra. Taip jau yra.

Naznyn nuėjo į virtuvę ir atsidarė spintelę po kriaukle. Įkišo ranką tarp ryžių spragintuvės ir keptuvės, kiaurasamčio ir trintuvės. Ištraukė iš už vamzdžių *Tupperware* dėžutę ir išėmė tris mėlynus banknotus ir penkias briaunotas blyškaus aukso monetas. Paėmė dvidešimt svarų poniai Islam ir įdėjo į nešiojamos juodosios vaistinės skyrelį su užtrauktuku. Ponia Islam pasiėmė krepšį ir sunkiai pakilo ant kojų.

— Nenusimink taip. Kai susiruošite išvykti į Bangladešą, iškelsiu jums didelę puotą. Viską savo pačios išlaidomis. Tik baik mokėti skolą ir tada palik viską man.

Ji perėjo kambarį stebėtinai lengvu žingsniu.

Razija norėjo nusipirkti drabužį, ir Naznyn lydėjo ją į Ventvorto gatvę. Palei kelią išsirikiavę stovėjo prekystaliai su odinėmis prekėmis, įvairiausios sintetikos švarkais, ryškiomis rankinėmis su pigiomis grandinėmis, batais, panašiais į vienkartinius, Jamaikos pyragėliais, konservuotu maistu su 40 procentų nuolaida. Jos nekreipė dėmesio į prekystalius ir laikėsi šaligatvio. Keliavo pro *Regency Textiles* ir *Excelsior Textiles Ltd* drabužius, iškabinėtus languose ant vielinių pakabų, Balio marginius, afrikietiškus marginius (su autentiškumo sertifikatais), suko už „prašmatnaus" Karališkųjų sandėlių bagažo, pro langą be pavadinimo, kur į celofaną įvynioti audinių paketai buvo sukabinti deimantų ornamentu. Jos perėjo gatvę ir užmetė akį į *Narwoz Fas-*

hions. Trumpam jų dėmesį patraukė *Yellow Rose Universal Fashions*, ir energingas pardavėjas įtraukė Naznyn į *Padma's Children's Paradise*, siūlydamas „specialias kainas“ visoms prekėms. Naznyn palietė kūdikio drabužėlį, visą iš tamsiai violetinio veliūro su sidabriniu tinkleliu.

— Kai ko nebuvai man sakiusi? — paklausė Razija, tapšnodama sau pilvą.

Naznyn paleido drabužėlį.

— Aišku, ne.

Razija atidžiai išstudijavo *Galaxy Textiles Ltd* prekes: mažmeną, didmeną ir eksportą, turintį 70% nuolatinį atpiginimą. Ji nerado nieko tinkamo, ir jos perėjo į *Starman Fabrics*.

— Kaip Šefali?

— Laukiam egzamino rezultatų. Jei gaus gerus pažymius, bus priimta į Gildholo universitetą.

— Kokia protinga mergaitė, — Naznyn patyrinėjo medetkų spalvos žaliojo šilko ruloną. Ji pagalvojo, kad Šefali tai tiktų. — O Tarikas?

Razija buvo pasilenkusi prie marginto kartūno — gražių banguotų rausvų juostų citrininiame fone.

— Tarikas vis daugiau būna išėjęs. Kartais nematau jo ištisą savaitę. — Ji nusijuokė ir užsikišo plaukus už ausų. Einant metams, jos kirpimas darėsi vis šiurkštesnis, lyg nuo naudojimo būtų nusidėvėjusios žirklės. — Dabar turiu pradėt skųstis, kad jo nebebūna namie. Toks mūsų, motinų, vaidmuo. Kad ir ką vaikas darytų, turime skųstis.

Parduotuvės darbuotoja, maždaug dvidešimtmetė mergina gausiai pripudruotu veidu ir rausvai violetinėm dėmėm aplink akis, įtartinai žiūrėjo į Raziją. Ši buvo apsirengusi rudomis elastinėmis kelnėmis, kurios baigėsi nepasiekusios kojinių, ir vyriškais marškiniais be apykaklės. Darbuotoja paskubom apsižiūrėjo savo pačios aprangą, paglostydama drabužius, tarsi tie būtų galėję užsikrėsti bjauriu nemadingumo virusu.

Naznyn metė į merginą žvilgsnį, o ši jį atlaikė nemirktelėjusi.

— Kur jis eina? — paklausė Naznyn. Ji vis galvojo ir galvojo pasidalyti su Razija savo būgštavimais. Bet kaip ji galėtų sakyti tokį dalyką draugei? Ir kokių turi įrodymų?

Ji neturėjo įrodymų, bet neapleido įsitikinimas, kuris būtų buvęs neįveikiamas, jei ne faktas, kad tetrūko trupinėlio abejonių svarstyklėms nusverti. Karimas kalbėjo apie narkotikus kvartale. Jis labai daug apie juos žinojo.

— Pažiūrėk į tuos vaikus ten, apačioje, — jis stovėjo prie lango, bet Naznyn neis ir nesistos prie jo. Ji nenorėjo stovėti visų matoma šalia jo. — Visi tie vaikai — vartotojai.

Ji nesuprato.

— Jie vartotojai, narkomanai. Visi vartoja heroiną. Visa ta daugybė.

— Narkotikai.

— Šitame kvartale jų *pilna*. Nė neįsivaizduoji. — Jis pasitraukė nuo lango. Praėjo pro pat ją, bet jie neprisilietė vienas kito. Jie liesdavosi tik miegamajame. — Kai kurie iš jų vos dvylikos metų. Žinai, kaip čia taip atsitiko? Prieš dešimt metų šita vieta buvo švari, taip? Čia buvo tik tipeksas, toks benzinas, žinai — lengvasis kuras. Truputį žolės. Hašišo. Gerai. Nieko blogo. Bet paskui kas atsitiko — vieta pradėjo augti. O miestas ėmė plėstis į Plytų gatvės pusę. Ateidamas gaudavai pašalpą, pinigų įsikurti. Nuosavybės kainos pradėjo augti, atsikėlė naujų žmonių, radosi verslai ir visa kita. Ir mes pradėjom gerai gyventi, tikrai.

Jis atsisėdo prie jos siuvamosios.

— Tai ir yra problema. *Tai* — jos pradžia. Tai ne sutapimas. Taip buvo Amerikoje, kai ėmė organizuotis negrai. „Juodosios panteros“ ir panašiai. Turi tvirtai laikyti juos rankoje, kad būtų ramūs.

Jo telefonas gulėjo ant stalo. Karimas suko jį aplink. Naznyn mintyse vaizdavosi jo rankas surištas.

— FTB — vyriausybė — susidėjo su mafija ir užpylė negrus narkotikais, aprūpino visokiais ginklais, ir jie apsinešę tiesiog šaudo vieni kitus. Kol tai vyksta tik negrų getuose, jie *nesirūpina*.

Naznyn nustebo, ar tik jos nesuklaidino anglų kalba. Ji pasiteiravo:

— Vyriausybė dalino narkotikus?

— Supranti, ką kalbu? — paklausė Karimas. — Turi klausinėti, kad suprastum.

Kurį laiką jis žiūrėjo į žurnalą. Pasitrynė barzdą, apgaubė delnu smakrą ir pabandė šerius.

— Nemanau, kad *negalėtų* to nutraukti, jei norėtų. Visi žino perpardavinėtojus, — jis trumpai karčiai nusijuokė. — Tai nesunku. Perpardavinėtojai — tai tie, į kuriuos žiūrėdami vaikigaliai varvina seilę. Su klasiškom mašinom, viskas iš aukso. Bet žinai, ką aš manau? Manau... — jis papurtė galvą, lyg tai negalėtų būti tiesa. — Manau, kol jie vartoja heroiną, negalvoja apie religiją. O vyriausybė — toji labiau bijo islamo negu heroino.

— Kur eina Tarikas? — gūžtelėjo pečiais Razija. Patraukė savo ilgą nosį. — Kas gali pasakyti? Tik ne jis.

— Ieškote ko nors konkretaus? — darbuotojos veido pudra buvo keliais tonais per blyški, dėl to atrodė, kad jos kaklas neplautas.

— Savo dukrai.

Razija nusiėmė akinius ir pasispaudė akis. Naznyn pamatė, kad jos kelnių sėdynė kabojo žemai ir tuščia, krūtinė nusmukusi žemyn ant pilvo, o rankos marškiniuose įsitempusios. Atrodė, tarsi ji būtų buvusi taip palenkta, kad visas kūnas nusviro ne ton vieton.

— Kaip tau šitas? — paklausė Naznyn.

Razija patyrinėjo oranžinį šilką.

— Nežinau, — ji pasisuko į merginą. — Mes pasidairysime.

— Gerai, — atsakė mergina, lyg būtų taip pat galvojusi.

— Tos jaunosios, — sušnypštė Razija Naznyn į ausį, — nieko nežino apie pagarbą.

— Taip sako ir Ka...

— Ką?

Taip sako ir Karimas. Jis sako, kad jaunimas bet ką padarytų. Užsidegę gatvėje cigaretę ir pamatę ateinant vyresnį, jie nė nesivargins jos paslėpti. Vaikšto su draugužėmis. Net bučiuojasi gatvėje, matant vyresniems. Nėra pagrindo to nepasakyti.

— Tas vyras, kur atneša man siuvinius, jis sako taip pat.

— Tarpininkas? Vaikinas, kur ateina?

Naznyn ištraukė vyšnios raudonumo medvilnės džersio ritinį. Dėjosi labai juo susidomėjusi.

— Na, taip. Visi taip kalba.

Ji žinojo, kad Razija ją stebi.

— Jis duoda tau daug darbo.

Naznyn patraukė audeklą. Jai pasidarė labai svarbu, kaip audinys atrodo ištemptas. Razija plepėjo sau, o Naznyn klausė tik puse ausies.

— A? Oi, daugybę darbo.

Galiausiai turėjo pakelti akis. Razija — laukianti. Jos blakstienos, padidintos akinių, atrodė it storos voro kojos. Rainelės gilumoje mažutėlyčiais žingsneliais šokinėjo aukso kruopelės. Turbūt įmanoma jai viską papasakoti.

— Na, kuris tau patinka?

Turbūt ji galėtų visko paklausti. Bet Razija nusprendė neklausinėti. Užuot pasikalbėjusios apie tai, jos aptarė medžiagas. Kalbėjosi apie svorį ir spalvą, faktūrą ir stiprumą, gražumą ir priežiūros lengvumą. Jos traukė ritinius vieną po kito, padėdavo atgal ne į tą vietą, o pardavėja taukšėjo aplink jas ant savo kulniukų.

Naznyn visą laiką skaičiavo savo paslaptis. Kaip čia atsitiko? Jautėsi taip, lyg vieną dieną būtų pabudusi ir atradusi, kad yra kolekcionierė, didelės paslapčių saugyklos prižiūrėtoja, pati visiškai nenutuokdama, kaip visa prasidėjo ir kaip ta jos kolekcija užaugo. Turbūt, pasvarstė ji, jos tiesiog pačios dauginasi. Ir tada įsivaizdavo, kaip jos paslaptys auga nelyginant termitų kolona, iš pradžių atrodanti it keli nežymūs taškeliai, o paskui labai greitai virstanti nesustabdoma jėga.

Ji pasikasė koją ir rankas. Razija užsikrėtė niežuliu ir taip pat pasikasė. Naznyn jautė, kad paslaptys liejasi per kraštus. Ji viską norėjo papasakoti Razijai — apie Karimą, ką ji įtarinėjo dėl Tariko, tiesą apie Hasiną, sagą apie ponios Islam pinigus.

Kai parduotuvės darbuotoja atsitolino per saugų atstumą, tikrindamasi makiažą veidrodžio juostelėje už prekystalio, Naznyn pasakė:

— Mes pasiskolinome pinigų iš ponios Islam.

Razija išleido neįprastą garsą — ji cyptelėjo. Per visus metus, kiek pažinojo savo draugę, Naznyn nebuvo girdėjusi tos cypiant.

— Kam? Kodėl?

— Kad nusipirktume siuvamąją mašiną. Be kapitalo nieko negali daryti, — pasakė Naznyn, cituodama savo vyrą. — Ir dar nusipirkome kompiuterį.

— Pažymėjimų nuo čia iki čia, — pasakė Razija, išskleisdama rankas į šonus, — bet tas žmogus — prakeiktas kvailys.

— Dalykas tas, kad kiek mes jai mokėtume, ji nori vis daugiau.

— Žinoma, ji nori vis daugiau. Taip ir turi būti.

— Taip, — sutiko Naznyn, — bet kiek daugiau?

— Ji — ragana.

— Nežinau. Jei tik kam nors ko nors reikia, visi eina pas ją. Ji duoda. Ji duoda mums pinigų, kai mums jų reikia. Ir ji sena. Jos klubas... — ji pametė mintį, bet jautė dar ne viską pasakiusi. — Jos ligotos rankos.

Razija suprunkštė ir krestelėjo galvą.

— Ligotos rankos! Jos širdis ligota, o ne rankos. Pažiūrėk, kokios mano rankos. Du pastaruosius mėnesius dirbau tik su oda. Parodyk man jos rankas! Gal joms būtų naudinga bent truputį padirbti doro darbo, — ji taip kietai suspaudė lūpas, kad jų nė nesimatė. — Kai buvau jauna mergaitė, turėjau gražiausias rankas visoje šalyje — Rytuose ir Vakaruose. — Ji kalbėjo tiksliai naujuoju ponios Islam „mirties patalo" balsu. — Žmonės keliaudavo iš tolybių jas pamatyti, — ji šnairai pažvelgė į Naznyn, ir balsas kiek suvirpėjo nuo juoko. — Ir jei pamatydavo, — žodžiai kilo *crescendo*, — mano tėvas nukapodavo jiems galvas.

Naznyn garsiai nusijuokė. Pardavėja nejaukiai pasižiūrėjo, lyg juokas būtų kažkas nauja ir keltų nerimą. Ji pasiėmė lapą popieriaus, kainoraštį ar inventorizacijos sąrašą, ir suskato vaikščioti su pieštuku rodydama, kad tikrai turi ką veikti.

— Bet kiek jūs skolingi? — Razija surimtėjo.

— Apie tūkstantį, manau.

— O kiek pasiskolinote?

— Maždaug tiek pat. Nesu tikra.

— O kiek jau sumokėjote?

— Nežinau. Nelengva viską susekti, bet, jaučiu, turėtume beveik baigti, užuot tik pradėję mokėti.

— Paklausyk, jūs niekad neatsikratysite šitos skolos. Kad ir kiek mokėtum, ji visada sakys, kad dar esi skolinga palūkanų, mokesčių ir dar nežinia ko. Žinau vieną atvejį, kai žmonės mokėjo jai šešerius, septynerius metus.

— Turime truputį susitaupę kelionei į Daką. Nežinau kiek. Čianu laiko banke.

— Laikykit, — skubiai pratarė Razija. — Neleiskit prie tų pinigų prisiliesti jos išsukinėtiems pirštams. Aš truputį pagalvosiu. Palik tai man.

Galiausiai ji apsisprendė dėl dramblio kaulo šilko bei turkio spalvos muslino skarelei.

— Pasiūsiu darbe. Jai bus siurprizas. Žinau, kad ji išlaikys egzaminą.

Parduotuvės darbuotoja įvyniojo audinius į popierių, iškišusi rausvą liežuviuką tarp lūpų, kai stengėsi sulyginti kraštus. Ji pasakė kainą.

Razija atsidarė piniginę ir pasižiūrėjo į ją, prisikišusi beveik prie pat akių. Tada ėmė traukti popiergalius, receptus, nuotraukas, bilietukus ir monetas. Kai piniginė ištuštėjo, ji prisipažino:

— Čia tik du svarai.

Pardavėja stovėjo rankas prispaudusi prie siaurų lūpų. Tada uždėjo jas ant paketo ir pasižiūrėjo į Raziją. Ji jau buvo turėjusi reikalų su tokiomis.

— Gal galėtumėte padaryti nuolaidą?

Mergina nesišypsojo. Ji prisitraukė paketą arčiau savęs.

— Nežinau, — Razija tarė Naznyn. — Šitom dienom nieko neprisimenu. Maniau turinti čia keturiasdešimt svarų. Turbūt kur nors palikau.

Naznyn įkišo ranką į savo krepšį.

— Duosiu tau pinigų. Turiu čia truputį. Ruošiausi pasiųsti Hasinai.

Bet Razija nenorėjo imti pinigų, ir jos drauge nuėjo į Sonalio banką Plytų gatvės gale ir toliau, pro spaudos kioskus, kur languose buvo prikrauta amuletų ir žolinių vaistų, Sengytos centrą, prikaišiotą popierinių gėlių, girliandų rinkinių ir *Gloy* klijų.

— Žinai, — prabilo Naznyn, — daktaras Azadas pasakojo mano vyrui, kad labai daug jaunų žmonių užsikabina už narkotikų.

— Aš iš tiesų dėkoju Dievui, — pasakė Razija, žiūrėdama tiesiai prieš save. — Jis apsaugojo mano namus nuo šito prakeikimo.

— Kad susimokėtų už narkotikus, jie turi vogti. Daktaras Azadas sako, kad kartais jie vagia net iš... — ji susvyravo, — iš savo tėvų.

Dabar Razija pasižiūrėjo į ją tokia išraiška, kurios Naznyn nesuprato.

— Kaip ką tik tau sakiau, aš dėkinga Dievui.

Jos ėjo toliau, pro Bengalijos prekybos centrą, skelbiantį „Datulės iš Madinaho“, pro padavėjus, tykojančius klientų restoranų tarpduriuose, ir bakalėjos krautuvę, kur kiaurus metus ant lango buvo užrašytas tas pats saldus melas — „Naujojo sezono lengra“.

Užuolaidos buvo užtrauktos, nors dar nebuvo sutemę. Ant sienų prie lango atsišvietė ryškios šviesos stačiakampiai — dailios iškarpos, priklijuotos ant tapetų. Iš televizoriaus sklido plunksniški spinduliai — ryškūs ir drauge silpni. Aukštas toršeras priešais galinę sieną metė šviesą aukštyn, žemyn ir ant televizoriaus, kur atsispindėjo pats visu gražumu. Ant stalelio su ratukais buvo pastatyta Čianu stalinė lemputė. Jos geltona šviesa aprėpė ratą su Čianu knyga, jo pilvu, keliais ir dalimi jo popierių. Naznyn tvarkė ir valė stalą, triūsdama paskutinėse šiltose saulės bangose, prasisunkiančiose pro plonas pilkas užuolaidas. Mergaitės su naktiniais susikėlė kojas ant sofos, skendėdamos miglotoje televizoriaus pašvaistėje. O Čianu sėdėjo po geltona šviesa šešėliais nuklotu veidu.

— Ar žinai, kad britai pjaustė pirštus bengalų audėjams?

Nebuvo aišku, į ką jis kreipiasi. Šahana spoksojo tik į televizoriaus ekraną. Bibi pažvelgė nuo ekrano į tėvą, paskui į motiną ir vėl į televizorių.

— Ak, buvau šiandien su Razija pirkti audeklo, — Naznyn vis nesiliovė galvojusi apie tuščią Razijos piniginę.

— Aišku, britai sugriovė mūsų tekstilės pramonę.

— Taip, — pasakė Naznyn. — Kaip jie tai padarė?

Čianu iškrenkštė viską, ką tik turėjo gerklėje. Jis kosėjo dar ir tam, kad pasijaustų saugus, o paskui pradėjo:

— Matai, tai buvo daugiausia tarifų klausimas. Eksporto ir importo muitas. Šilko ir medvilnės prekėms buvo uždėtas septyniasdešimties ar aštuoniasdešimties procentų mokestis, o atsimokėti tuo pačiu mums nebuvo leista.

Naznyn palengva nuslinko šalin, sulygino kėdes ir suvirpėjo, prisiminusi kažkokį malonumą.

— Buvo paaukotos Dakos staklės, — pasakė Čianu, — kad galėtų gimti Mančesterio gamyklos.

Naznyn toliau sau ėjo ruošą.

— Britai jas uždarė?

— Tiesą sakant, — atsiliepė Čianu, mataruodamas galvą, — ne tai, kad uždarė.

Jis padėjo knygą ir susikišo rankas po marškinėliais, kur jos tuoj rado darbo.

— Tai tarsi lenktynės, kur vienas žmogus bėga be suvaržymų, o tu turi bėgti surištomis už nugaros rankomis, užrištomis akimis, per karštas anglis po kojom ir... ir... — jis truputį pagalvojo, o skruostai judėjo tai šen, tai ten. — Ir nupjautomis kojomis, — užbaigė jis ir kirste parodė į kelį — tikslią nutraukimo vietą.

— Ach, — pratarė Naznyn, — suprantu, kaip tai atsitiko.

Ji troško, kad Šahana ir Bibi parodytų daugiau dėmesio. Ją staiga užliejo gailesčio banga. Kiek per metų metus ji perniek iššvaistė laiko, grauždamasi dėl tūkstančio rūpesčių ir smulkmenų, kurios tebuvo tuščia vieta. Ji paėmė vieną iš Čianu knygų ir pervertė, spausdama nykščiais viršelius, lyg norėdama išsunkti iš jos žinias. Ji laukė, kol Čianu pratęs.

Čianu pakilnojo aukštyn žemyn kelius. Jis tarė kelis žodžius pats sau — apibendrindamas ar nusiramindamas — ir tada pakilo. Išėjo iš kambario ir grįžo su nedideliu kilimėliu iš medinių rutuliukų.

— Tai automatinis nugaros masažuoklis, — pasakė jis. — Net keista, ko tik gali nusipirkti. — Jo veidą užliejo nuostaba, lyg būtų apsireiškęs pats angelas Džibrilas. — Tuojau išbandysiu.

Jis mostelėjo mergaitėms pasislinkti.

— Tai skirta automobiliui, — Čianu patiesė kilimėlį ant sofos atlošo ir prisispaudė prie jo. — Gali nusipirkti visokiausių gudrių įtaisų.

Tai tiesa. Čianu buvo investavęs į daugybę daiktų vairavimo verslui. Turėjo pirštines, įmestas į pirštinių skyrelį, ledo grandiklį (pirktą už gerą kainą, daug pigiau nei perkant žiemą), papildomą veidrodėlį, kuris leido jam stebėti ir sekti neišsiauklėjusius žmones už nugaros, varlės formos oro gaiviklį ir akiraištį iš storo juodo nailono, kuris leisdavo Čianu pamiegoti sėdynėje tarp važiavimų. Rimčiausia investicija buvo prietaisas, stebintis eismo sąlygas ir pasiūlantis alternatyvius maršrutus per miestą. Čianu buvo apstulbintas: „Tiesiog mįslė, kaip žmogus gali išrasti tokių dalykų". Tai kainavo gerą krūvą pinigų ir dar daugiau širdies skausmo. Kad ir kaip jį Čianu įtikinėjo bei prašė, aparatas taip ir neatskleidė savo paslapties. Jis taip ir nepriverte jo veikti.

Virš visų šitų išlaidų ėjo baudos. Nors Čianu buvo labai atidus ir patyręs vairuotojas, atrodė, valdžia prieš jį susimokė. Būta baudų už greičio viršijimą, o viena — už per lėtą važiavimą; vienu atveju Čianu turėjo eiti į teismą dėl kažkokio suklastoto kaltinimo. Jis apsirengė kostiumą ir prieš veidrodį pasirepetavo kalbą. „Jie nežino, su kuo turi reikalą, — pasakė jis Naznyn. — Mano, kad tai kažkoks kaimietis, kuris drebės nuo jų mantijų ir perukų". Jis išėjo pakilus, o grįžo juodos nuotaikos. Atsigulė ant sofos veidu į sieną. Naznyn atnešė valgyti ir paliko ant tualetinio stalelio. „Teismo procesas buvo neteisingas", — iškėlė mintį jinai. Palietė jam nugarą. Ji buvo kieta. „Palik mane ramybėje", — pasakė jis.

Vis augo kalnas parkavimo bilietų ir kilo nepasitenkinimo audra, kai automobilį nuvilko ir atidavė tik už išpirką. Kai visos šitos įvairios išlaidos buvo susumuotos ir išmokėta nuoma *Kempton Kars* už darbo priemonę, pelnas pasirodė trapus ir pažeidžiamas. Čianu dirbo sunkiai, o kuo sunkiau dirbo, tuo labiau įtarinėjo, kad jo atlyginimas neteisingas. „Vaikausi buivolus, — sakė jisai, — ir valgau savo paties ryžius".

Automatinis nugaros masažuoklis, rodos, veikė. Čianu trynėsi į sėdynę ir kelis kartus sukriuksėjo.

— Tiesiog nežinau, — pasakė jis ir pertraukė savo kalbą dejone: — Žmogus gali užmigti prie vairo.

— Ar galėčiau pabandyti ir aš, Aba? — Bibi visuomet susidomėdavo naujausiu Čianu niekniekiu. Ji net žaidė su varle — oro gaivikliu, plekšnodama jai per nugarą, kol Čianu pasakė: „Gerai, Bibi, neišgadink jo viso".

— Tai skirta *įtampai atpalaiduoti* ir *raumenims atrišti,* — pasakė Čianu, angliškai skaitydamas iš paketo. — Jums nėra jokių įtampų.

— Ne, — nusiminusi ištarė Bibi.

— Kokį čia šlamštą žiūri, Šahana? Jau išjunk.

— Iš kur žinai, kad čia šlamštas, jei net nežinai, kas tai?

Naznyn sulaikė kvapą.

Lauke jau buvo tamsu. Kambarys sandariai uždarytas. Jame per daug daiktų. Per daug žmonių. Per mažai šviesos.

Čianu pakilo ir išjungė televizorių. Tada grįžo į savo vietą ir ištiesė ranką į vyresniąją dukterį:

— Eikš. Ateik, sėsk šalia.

Šahana nepajudėjo. Ji papūtė į kirpčiukus.

Naznyn nuėjo prie jos.

— Eik, atsisėsk prie tėvo. Ar negirdi, ką tau sako?

Čianu mostelėjo, kad ji pasitrauktų.

— Palik ją. Ji jau visam tam per didelė. Jau ne vaikas. Tu jau ne vaikas, ar ne, Šahana?

Šahana colio dalele krustelėjo pečius.

— Gerai, gerai, — pasakė Čianu. Jis kažką išsikrapštė iš galinio danties. Prispaudė nugarą prie masažuoklio ir suko ratu kulkšnis. — Kaip mokykloje? Vis dar klasės pirmūnė? Protinga mergaitė, a?

Šahana truputį pasuko galvą.

— Viskas okei, — ištarė ji angliškai.

— *Okei, okei.* Vis žiūri ir žiūri televizorių, o vis tiek pirmūnė, — ramiai kalbėjo jis. — Kai lankiau mokyklą, gaudavau labai gerus pažymius. Tavo mama taip pat protinga, nors stengiasi tai nuslėpti. Bet, matai, mes nesugebėjome prasimušti. Mes stengėmės... — jis staiga nutilo ir paskendo mintyse. — Na, mes stengėmės.

Naznyn atsisėdo į fotelį, Bibi prisėdo ant porankio.

— Žinau, — linktelėjo Šahana. — Nesijaudink dėl to.

— Tu teisi. Iš jaudinimosi nieko gero. — Čianu nusišypsojo ir palietė Šahanai petį.

— Laikas į lovą, — paragino Naznyn.

Bet Čianu paprieštaravo:

— Tegu jos lieka. Mes čia kalbamės — kaip tėvas su dukra, — jis pažiūrėjo į Šahaną ir pakėlė antakius, lyg norėdamas pasakyti: *Ta moteris nuolat sugadina mums pasismaginimus.* Šahana teikėsi jam nusišypsoti, ir Čianu pasijuto labai patenkintas. — Nežinau, Šahana. Kartais pažvelgiu į praeitį ir labai nustembu. Kiekvieną savo gyvenimo dieną ruošiausi sėkmei, dirbau jai, laukiau jos, ir nė nepastebiu, kaip praeina dienos, kol jau beveik ir baigiasi gyvenimas. Tada tave pribloškia mintis — tai, ko laukei, jau beveik praėjęs. Ir tai driekėsi visai kita kryptimi. Lyg būčiau laukęs ne toje kelio pusėje autobuso, kuris ir taip jau pilnas.

Šahana skubiai linktelėjo:

— Tik nesijaudink.

— Tu jau pakankamai suaugusi, kad galėtume pasikalbėti. Man tai didelė paguoda. O turėti tokią protingą dukterį... — jam akys prisipildė ašarų ir jis truputį krenkštelėjo. — Matai, nenoriu, kad tau tektų patirti visus tuos dalykus, su kuriais turėjau kovoti — rasizmą, nemokšiškumą, skurdą, visa tai.

Bibi kramtė nagus. Naznyn švelniai patraukė jai ranką nuo burnos.

— Aba, aš...

— Pažįsti poną Aikbalą? Tą, kur kioske. Jis kilęs iš labai geros šeimos Čitagonge. Dievas žino, kiek ten buvo tarnų. Ir jis — išsilavinęs žmogus. Pasikalbam apie daugelį dalykų. Kodėl jis negali iškopti iš tos skylės čia, nuolat užsikasęs po laikraščiais, rankos juodos nuo rašalo? Čitagonge jis gyventų lyg princas, bet čia jis kaip asilas dirba dieną, o naktį miega žiurkės skylėj.

— Ponas Aikbalas ką tik pardavė savo butą, — pasakė Šahana.

— Tai tokie dalykai kelia man liūdesį, — tęsė Čianu, pagautas savo paties iškalbos.

— Už šimtą šešiasdešimt tūkstančių svarų.

— Gyvena žiurkių skylėse, — Čianu pakratė galvą, o skruostai buvo pilni širdgėlos.

— Jis gavo *teisę parduoti*, — pasakė Šahana. — Prieš penkiolika metų. Sumokėjo penkis tūkstančius svarų grynais.

— Štai todėl mes su jūsų mama nusprendėme...

— Reikėjo tau nupirkti tą butą.

— ... važiuoti namo.

Čianu patyrinėjo sau pilvą, tikrindamas faktūrą, tankumą. Atrodė patenkintas.

— Gerai, — tarė jis ir nusišypsojo Šahanai. — Aš patenkintas, kad pasikalbėjome šitaip — kaip tėvas su dukra. Dabar supranti. Svarbiausia — suprasti. Gerai. Eik ir išsivalyk dantis, ruoškis gultis.

Naznyn nepajėgė užmigti. Ji užėjo pasižiūrėti mergaičių ir nubraukė joms plaukus nuo akių. Kilo pagunda pažadinti jas, kaip kad darydavo, kai tos buvo mažutės — kad įsitikintų, jog jas galima prižadinti, ir paskui apsiramintų vėl bemigdydama jas. Ji pakėlė kelis nusimetusius drabužėlius ir nuėjo į virtuvę. Išskalbė juos po virtuvės kranu, trindama su muilu ir grumdydama į indų džiovyklę. Tada skalavo juos, kol nuo šalto vandens susiraukšlėjo pirštai. Galva virė nuo neaiškių minčių lyg kambarys, pilnas kažką vienu metu šaukiančių žmonių. Ji paleido drabužius į kriauklę, o pati suspaudė smilkinius.

Pasimasažavo veidą, žandikaulius ir vėl smilkinius. Dar taip neseniai atrodė, jog dėl visko be reikalo jaudinasi. Dabar paaiškėjo, kad jaudintasi per mažai. Ji vėl žingsniavo įtemptu lynu tarp vyro ir vaikų, ir šį kartą pūtė stiprus kankinantis vėjas.

Ir dar Karimas.

Dabar ją užliejo siaubas. Ji apsivėmė ant ką tik išskalbtų drabužių. Apstulbo. Lyg būtų tik dabar įgavusi sąmonę ir atradusi ant grindų lavoną, o savo rankoje — kruviną durklą.

Ji nusiprausė veidą ir išsiskalavo burną.

— Dievas viską mato. Jis pažįsta kiekvieną plaukelį tau ant galvos, — kampe, prie pat spintelės, su semtuvėliu ir šluota, chlorkalkėmis ir atsarginiais tualetinio popieriaus ritiniais tupėjo Ama.

Naznyn atsuko čiaupą iki galo. Vanduo taškėsi iš kriauklės ir jai ant rankų.

— Kai buvai maža mergaitė, klausdavai manęs: „Ama, ko tu verki?" Vaikeli, ar dabar žinai? — ji pradėjo ašaroti ir išsipūtė nosį į sario galą. — Šitai moterims tenka pakelti. Kadaise, kai buvai maža mergaitė, niekaip negalėjai sulaukti, kada tai išsiaiškinsi.

Ji ėmė taip raudoti, jog Naznyn plyšo ausys. Naznyn išvalė vėmalus iš kriauklės skylės, kad nutekėtų vanduo.

Ama pasislinko arčiau, vis dar tupėdama, užpakaliu šluodama grindis.

— Paklausyk manęs, vaikeli. Nenusigręžk. Neilgai galėsiu čia būti, — Naznyn atsisuko ir pasižiūrėjo į ją, o Ama nusišypsojo, rodydama kreivus geltonus dantis. — Dievas bando mus, — pasakė jinai. — Ar nežinai, kad šis gyvenimas — tai išbandymas? Kai kuriuos Jis bando turtais ir sėkme. Kitus — ligomis, skurdu arba džinais, kurie pasirodo kaip vyrai — arba sutuoktiniai.

Ji paėmė už Naznyn naktinių palankos ir ėmė traukti:

— Eikš pas mane, ir aš tau papasakosiu, kaip pereiti išbandymą.

— Ne, Ama, — paprieštaravo Naznyn. Ji truktelėjo išlaisvindama naktinius. — Tu ateik čia, pas mane.

— Ne, vaikeli, eikš pas mane, — ji patraukė smarkiau, taip smarkiai, kad Naznyn pasidavė ir nusileido ant grindų. — Tai lengva.

Ama ėmė kikenti ir nesidengė dantų, o jos burna darėsi vis platesnė ir platesnė, dantys — vis ilgesni ir aštresni, ir Naznyn rankomis užsidengė veidą.

— Tai lengva. Tik turi ištverti.

15 skyrius

Čianu pabudo naktį ir, kaip vėliau jai pasakojo, pasigedo jos širdies plakimo. Jis radęs ją virtuvėje ant grindų — lūpų kampučiuose pridžiūvę vėmalų, akys atmerktos ir nereginčios. Įjungęs šviesą, bet ji nesumirksėjo. Nunešęs ją į miegamąjį ir paguldęs ant lovos. Tai buvo vienintelis kartas, kai jis ją nešė, ir ji gailėjosi, kad negali to prisiminti.

Keletą dienų ji nesikėlė iš lovos ir tvirtai laikėsi savo sugriuvimo. Ji smigo į jį kaip nardytojas, kovodama su keliančiąja jėga, skverbdamasi į gelmes. Kur vandenį temdo dumblas, kur nepasiekia šviesa, kur neprasiskverbia garsas ir kur po kūnu jau nieko nėra — štai kur ji norėjo būti. Kartkartėmis ji rasdavo tą negyvą erdvę ir ilsėjosi joje. Bet paskui įkliuvo į sapnų tinklus, kurie iškėlė ją į paviršių, o saulė plieskė į vandenį, raižė akis, ir ji viską regėjo gabalais, lyg sudaužytame veidrodyje, ir girdėjo viską išsyk — besijuokiančias mergaites, verkiantį savo sūnų, niūniuojantį Čianu, kalbantį daktarą Azadą, dejuojantį Karimą, klykiančią Amą — ir kiekvienas garsas buvo toks aiškus, lyg vieniša sitaro styga karštą snaudulingą popietę.

Kai sapnai nebepaleido jos, nebeleido jai vėl panerti, ji ėmė atsigauti iš kliedesių. Keletą dienų ir pabudusi, ir miegodama ji nepramerkė akių. Dabar atsimerkė. Virš jos stovėjo daktaras Azadas savo tamsiu kostiumu ir baltais marškiniais. Ji aprėpė žvilgsniu miegamojo netvarką, padėklus ir lėkštes, sukrautas ant tualetinio stalelio, pro spintos duris kyšančius drabužius, servetėles, knygas ir laikraščius, nuklojusius grindis ir stalelį prie lovos, ir vėl pasižiūrėjo į daktarą. Jis vos vos linktelėjo, lyg sveikindamas didžiai garbingą asmenį.

— Ar jautiesi kiek geriau?

— Taip.

— Gal pakviesti vyrą?

Naznyn pasvarstė. Pamanė, kad pirma būtų geriau apsitvarkyti. Tada užsimerkė.

— Džiaugiamės, kad sugrįžai.

Naznyn stebėjosi, kodėl daktaras šaukia. Anksčiau niekad negirdėjo jo šaukiant. Ji buvo priversta vėl atsimerkti ir pasižiūrėti į jį.

— Jis rūpinosi, — daktaras Azadas nusišypsojo savo ypatingąja antišypsena, nuleisdamas lūpų kampučius. — Ne. Nemanau, kad tai tikslus žodis. Tai netinkamas žodis.

Juodi ir neįtikimi jo plaukai žvilgėjo lyg jaunystėje padaryta klaida, kurią jis nešiojasi visą likusį gyvenimą. Naznyn suvokė, kad dėl kažko jai derėtų jaudintis. Neįstengė apie tai pagalvoti.

— Tavo vyras — puikus virėjas. Tau ruošė daug ypatingų patiekalų, — jis mostelėjo į padėklus, sukrautus ant tualetinio stalelio, formaliu, lyg eismą reguliuojančio policininko, gestu. — Bijau, kad būsiu iš to pasipelnęs.

Įėjo Čianu ir išvydo Naznyn sėdinčią. Jis visas nušvito šypsena — ryškia ir linksma, lyg jaunikio veidą dengiančios girliandos.

— Ji sėdi. Kodėl nepašaukei manęs? Žiūrėk, ji sėdi. Ar nervinis išsekimas praėjo? Ar ji kalba? Ar kaip ir anksčiau ji eis į vonią sunkiai praplėšdama akis? Gal dabar suvalgys truputį sriubos? Gal šiek tiek ryžių? Ar ji kalba? Bet kodėl nepašaukei manęs? — Čianu pakibo virš lovos ir nors nejudėjo, atrodė tarsi nuolat judantis.

— Skiriu dar kurį laiką pagulėti lovoje, — pasakė daktaras, — ir per daug nesijaudinti.

Čianu prispaudė pirštą prie lūpų, lyg norėdamas nutildyti susijaudinusį daktarą.

— Taip taip, reikia elgtis labai švelniai. Kada ji valgys?

— Kodėl nepaklausi jos pačios?

— Žinoma, — pratarė Čianu. Būtent tai jis ir turėjo galvoje. Jis kostelėjo, bet labai tyliai. — Ar neužkąstum truputėlį? Ryžių? Kiaušinio?

Naznyn po antklode prisitraukė kelius. Jie užprotestavo prieš šitą nepateisinamą piktnaudžiavimą, ir ji juos pamasažavo.

— Tik ryžių.

Čianu pliaukštelėjo ir patrynė rankas.

— Oi, ryžių! Daktare, ar girdėjai, kaip ji pasakė? Pasilaikyk ligoninės lovas ir fantastiškuosius vaistus. Būtent ryžiai jai padės.

Daktaras Azadas buvo iš kažkur ištraukęs geltoną popierinę bylą. Jis ėmė į ją rašyti, vis dar stovėdamas, ir kalbėjo savo parkerio galiukui:

— Labai džiaugiuosi matydamas, kad atsigavai mano perspektyvoje. Tokiu atveju, kaip šis, reikia būtent gydymo poilsiu.

— Visada gerbiu profesionalią nuomonę, — pareiškė Čianu, lyg tai jau savaime būtų didis laimėjimas.

— Taip, — pasakė daktaras, šį kartą taip tyliai, kad Naznyn suabejojo, ar Čianu išgirs, — žinoma, nebent jai nepritari.

Čianu žvilgtelėjo į Naznyn per savo skruostus, taip išsipūtusius iš laimės, kad akys buvo beveik visai paslėptos. Dar truputį patrynė rankas ir tada ėmė traškinti krumpliais.

— Norėčiau truputį ryžių, — paprašė Naznyn. Ji pasilenkė pirmyn, lyg norėdama keltis.

Čianu iškart sujudo. Jis sudėjo vieną ant kitos kelias lėkštes ant tualetinio stalelio.

— Daktaro nurodymų, — pasakė jis, mojuodamas ranka. — Lik čia ir laikykis nurodymų. Aš tau patarnausiu.

Jis išskubėjo iš kambario, užmiršęs nešvarias lėkštes.

Išeinant Čianu, apsilankė mergaitės. Garsiu šnabždesiu jis uždraudė joms trikdyti motiną. Bibi ir Šahana užsilipo ant lovos ir apsikabino ją netardamos nė žodžio. Bibi ėmė šukuoti motinai plaukus, masažuodama plastmasiniais šukų dantimis jai galvą — stimuliuodama ir čiupinėdamasi su kiekvienu susivėlimu. Šahana išsitiesė ant rausvos lovatiesės, o jos plaukai visi pasišiaušė įsielektrinę nuo nailono. Ji, kaip pastebėjo Naznyn, naudojosi proga, kad Čianu dėmesys atitrauktas, ir dėvėjo aptemtus džinsus. Daktaras Azadas baigė rašyti, pamatavo Naznyn kraujospūdį ir vėl suskato rašyti.

Čianu grįžo balansuodamas ant pilvo padėklą.

— Duokit kelią! — sušuko jis, nors niekas, tik baldai, jį jam užstojo. — Turiu ryžių ir truputį bulvių. — Jis padėjo padėklą ant nudengtos lovos. — Bulvės su labai mažai prieskonių, — pasakė dak-

tarui lyg įspėdamas. — Ir mažas indelis šon-papri. Energijai.

— Gerai, gerai, — neprieštaravo daktaras. Jis susirinko savo daiktus. — Galėsi grįžti į darbą, — pasakė jis Čianu. — Be tavęs griūna Londono transporto sistema.

Čianu pakratė galvą:

— Tegu eina po velnių, kol aš rūpinuosi žmona, — jis pradėjo valgyti trapiuosius saldėsius, bet po pirmojo kąsnio Naznyn pamatė jį prisiminus, jog tai skirta jai. Jis vėl padėjo šon-papri indelį. — Kaip tavo žmona? — linksmai paklausė.

— Geriau negalėtų būti, — atsakė daktaras tokiu pat lygiai pamatuotu linksmumu. — Gal kas girdėti iš savivaldybės?

— Savivaldybės?

— Apie...

— Biblioteką. Ačiū, kad klausi, bet, kaip matai, — jis nusišypsojo savo mergaitėms ir žmonai, — aš pernelyg užsiėmęs savo šeima. Tegu ir tai eina po velnių — nemokšos, skaitytojai ir beraščiai, ir pati savivaldybė. Tegu eina visi drauge.

Jis atsiduso didžiai patenkintas.

— Būk lovoje, — paliepė daktaras Azadas Naznyn. — Kiek tik išgalėsi. Pakvieskit mane, jei vėl pasijustum blogai: galėsiu išrašyti tau ko nors raminamo.

— Nesąmonė, — išdainavo Čianu. — Mano žmona — visiškai visiškai rami. Nėra ramesnio žmogaus už mano žmoną. Jai nėra dėl ko jaudintis, — išdidžiai pareiškė jis.

— Gerai, gerai. Turiu eiti. Reikia apeiti pacientus. Kai kas iš mūsų negali atidėti darbų.

— Taip, turi eiti, — sutiko Čianu. — Eik ir gydyk ligonius. Ir perduok linkėjimus savo šeimai.

Naznyn tarp dviejų pirštų ir nykščio susuko kuklų ryžių kamuoliuką. Ji prisiminė naktį prieš daugelį metų, kai pirmą kartą nusistebėjo, kas suvedė šiuos du vyrus draugėn. Dabar buvo aišku, kas juos išlaiko draugėje. Daktaras turėjo statusą, pagarbos ir pinigų, nuo kurių stygiaus kentėjo Čianu. Tačiau daktaras neturėjo šeimos: tokios, apie kurią galėtų kalbėti be kančios. Čianu turėjo tinkamą žmoną, dukras, kurios elgėsi kaip pridera. Bet šis protingas žmogus, nepaisant visų

jo knygų, nepranoko nė rikšos. Ir taip jie suvijo savo gyvenimus, kad atsigertų iš vienas kito liūdesio šaltinių. Iš šių ypatingųjų vandenviečių abu sėmėsi jėgų.

Buvo vėli popietė, kai ji nusprendė atsimerkti ir vėl dalyvauti gyvenime. Šios šventės proga mergaitės dar negulėjo lovose, nors jau seniai buvo laikas miegoti, o Čianu pasivertė juokdariu. Jis pasakojo apie nelaimingus atsitikimus virtuvėje ir suvaidindamas, kaip įsipjovė pirštą, lakstė aplink iškėlęs nykštį. Naktimis jis miegodavęs ant paties lovos kraštelio, kad jai pakaktų „vietos kvėpuoti“. Jis tik pademonstravo, kaip pirmąją naktį išvirto ant grindų, ir talentingai suvaidino, koks buvo sumišęs. Šahana vartė akis, bet prieš savo norą negalėjo sulaikyti šypsenos. Bibi, kadangi ceremoningesnė, pasileido ploti. Naznyn šypsojosi ir susisuko plaukus į kuodą. Buvo sunku pakelti rankas, o kojos sopėjo. Atrodė, kad nuo ilsėjimosi ji darosi nepakeliamai pavargusi. Grįžo jausmas, kad derėtų apie kažką pagalvoti.

— Aš trumpam atsikelsiu.

Čianu pagrasė jai pirštu:

— Ar ji negirdėjusi, ką sakė daktaras? Ilsėtis lovoje. Taip parašyta.

— Bet aš taip ilgai buvau lovoje. Noriu atsikelti.

— Ji neklauso daktaro. Turės daug problemų, — Čianu taip stipriai šypsojosi, kad skruostams iškilo pavojus plyšti.

Naznyn stebėjosi, kodėl jos vyras sako „ji“. Nusprendė, kad jei turėtų daugiau jėgų, susierzintų dėl to. Sutelkė jėgas atsikelti ir nekreipti dėmesio į nesiliaujamus Čianu įtikinėjimus.

Svetainė užversta žaislais, skudurais, knygomis ir pamirštais virtuvės rykais. Ant stalo stovėjo tualetinio popieriaus pakas, ant sofos tupėjo penkios skardinės su keptomis pupelėmis. Stengtasi iškraustyti maišus iš parduotuvės, bet tam tikroje stadijoje tarp maišo ir spintelės visos pastangos išblėsdavo. Jei maišas būdavo ištuštintas, tai gulėjo ant grindų vypsodamas į netvarką. Kelią nuo durų iki sofos ir stalo žymėjo sausojo davinio likučiai. Naznyn be komentarų skynėsi per kambarį.

Tai jai suteikė tam tikro pasitenkinimo. Metų metus ji jautė neturinti teisės atsipalaiduoti. Jei atsipalaiduos, viskas subyrės. Tik nuolatinis budrumas ir planavimas — nekvalifikuota, nepastebima ir neatlyginama moters veikla — laiko namų buitį nuo sugriuvimo.

Čianu pakėlė batą ir pakelį flomasterių. Padėjo juos ant fotelio porankio.

— Mergaitėms atostogos mokykloje. Ką padarysi?

Jis gūžtelėjo pečiais ir papurtė galvą, bejėgis šios natūralios katastrofos akivaizdoje.

Naznyn nuėjo prie lango ir pasižiūrėjo į oranžinę gatvės žibintų šviesą. Ta šviesa buvo liguista, nuodinga. Ji pajuto, kad gerklėje kaip gumulas kaupiasi prisiminimai — bekūniai, tačiau nepaneigiamai egzistuojantys.

Šahana drauge su ja žvelgė pro langą. Grupė dešimties ar dvylikos metų vaikų užėjo už kampo ir išsirikiavo prie sienos, nelyginant būtų karo belaisviai.

— Ten Aktaras, — paaiškino Šahana, — ir Ali.

— Kiek valandų? — paklausė Naznyn.

— Beveik vienuolika, — pasakė jai Čianu. Jis priėjo prie lango ir iš lūpų ir antakių sudėjo nepritarimo išraišką. — Kodėl jie leidžia mažiems vaikams bastytis lyg ožkoms?

— Jie — ne maži vaikai, — paprieštaravo Šahana. — O Ali turi dešimt brolių ir seserų. Jo tėvai nenori, kad visi nuolat būtų namie. — Ji loštelėjo galvą, kad numestų nuo akių kirpčiukus. — Jie tik tampytų vieni kitiems nervus, — įsijautusi pasakė ji.

— A, tai *perpildymas*, — pasakė Čianu, mesteldamas anglišką žodį. — *Perpildymas* — viena didžiausių mūsų bendruomenės problemų. Keturi ar penki bangladešiečiai viename kambaryje. Tokia oficiali savivaldybės statistika.

— Galiausiai, — pratarė Šahana, — nėra jau taip vėlu. Daugumai žmonių leidžiama neiti gulti ir dar vėliau.

— Ką? Dar vėliau? Bastytis vėlai naktį gaujomis, ir nė vienos knygos. Kaip manai, ką tie ožiai studijuoja? Ko mokosi?

Šahanos veidas ėmė sklęstis. Ji nusisuko nuo lango.

Čianu prisiminė, kad tai ypatingas vakaras. Jis apglėbė dukterį.

— Ramybės, ramybės, — pasakė jis. — Daktaro prisakyta. Nevalia sujaudinti mamos.

Pagaliau Bibi ėmė žiovauti. Čianu pasiuntė mergaites į lovą ir prigulė ant sofos pasimasažuoti pilvo. Naznyn apžvelgė kambarį ir atsispyrė norui tvarkytis. Ji atsisėdo labai ramiai, kad leistų susiformuoti prisiminimui.

— Turiu grįžti į darbą, — tarė Čianu. — Ar ji mano galinti susitvarkyti be manęs?

Naznyn pamatė savo siuvamąją mašiną. Ji buvo nustumta prie stalo galo, pusiau pasislėpusi po knygų krūva ir kartono dėže.

— Oi, į darbą, — pasakė ji ir pašoko. Pasižiūrėjo į dėžę. Rinkinys užtrauktukų, tebelaukiančių, kol bus įsiūti į kelias striukes.

— Jai nevalia dirbti! — sušuko Čianu, sukdamas ratu galvą. — Pacientams nevalia dirbti.

— Turėjau juos pabaigti aną savaitę.

— Jiems teks palaukti.

Naznyn palinko prie stalo. Ji pasijuto apsvaigusi, pykino — taip pat jautėsi, kai kartą pabandė su Razija užsirūkyti cigaretę.

— Tai va, — pareiškė Čianu. — Ji eina atgal į lovą.

Bet tik pats Čianu, dar paprotestavęs trečiuoju asmeniu, nuėjo į lovą. Naznyn buvo nepajudinama. Kaip potvynis ją užliejo prisiminimai, ir jai teko arba likti ant kojų, arba nuskęsti. Ji ėjo per kambarį, imdama iš eilės visus daiktus ir nė nežinodama, kur juos deda. Kai ant grindų nieko neliko, ėmė rūšiuoti surinktuosius daiktus, netvarkingai juos grupuodama ir tvarkymusi darydama netvarką. Čia buvo Karimas. Jis vis ateidavo, kol sukėlė Čianu įtarimą. Ir mergaitėms. Mergaitės žino. Arba Karimo nebuvo. Dar blogiau. Atėjo ir *jam pačiam* kilo įtarimas. Kodėl ji jam nepasirodo? Daugiau jis neateis. Tai gerai. Ne, tai blogai. Bent jau tai pabaiga. Bet kaip tai galėtų baigtis šitaip, jai nedalyvaujant? O jei tai baigėsi, tai kodėl iš viso buvo prasidėję? Jei tai ir viskas, kas atsitiko, tai kodėl iš viso atsitiko? Jis vėl ateis, ir ji paaiškins. O gal ji neaiškins, ir tai — *tai* — bus pabaiga. Ji tai užbaigs. Bet ji negalės. Kai pamatys jį, negalės. Ji nepakankamai stipri. O pagaliau ne jai rinktis. Kada jis ateis? Ar ateis?

Išsekusi ji krito į karviašūdžio spalvos fotelį ir išpešė iš skylės kamšalą. Prisivertė mąstyti lėčiau. Pasakė sau, kad leidžia vieną mintį

kas penktas įkvėpimas. Skaičiavo juos. Karimas turėjo ateiti antradienį, kai mergaitės ruošėsi eiti popietės pas draugę į namus. Ji kuo smarkiau pūtė kiekvieną atsikvėpimą. Jis turbūt užėjo tiesiai, nes turėjo nešulį siuvinių. Įkvėpdama ji prisipildydavo plaučius nuo apačios, kol pajusdavo spaudimą po raktikauliais. Arba pažiūrėjo pro langą ir praėjo pro šalį. Ji paskubėjo atlikti dar vieną ratą, įkvėpdama nebe taip giliai pro šnerves. O koks pagaliau skirtumas, kas atsitiko? Svarbiausia, kas nutiks dabar. Šito svarba užgniaužė jai kvėpavimą, ji žioptelėjo ir nugurkė orą.

Tu niekas. Tu niekas. Ji lingavo pirmyn atgal. Tie žodžiai kiek palengvino triuškinamą, gniuždančią viso to svarbą. Ji pakilo ir nusiėmė Koraną. Paieškojo pažįstamų fragmentų, žodžių, kurie, kaip ji žinojo, apramins. Iš panikos neįstengė rasti nė vieno, o žodžiai puslapyje neprisileido, slėpė savo prasmę ir ginė ją šalin.

Ji nuėjo į miegamąjį ir stebėjo vyrą, išsidrėbusį per lovos vidurį, klausėsi jo nekalto knarkimo. Tada apatinių drabužių stalčiuje rado laiškus, sudėtus į krūvą ir susuktus lyg relikvijos, ir išsinešė juos iš kambario.

Ekonomiškoje geltonoje Čianu lemputės šviesoje ji gėrė sesers žodžius, jos kvapą. Baigusi ji vis lygino ir lygino lapus, lyg šitaip būtų galėjusi perduoti Hasinai visa, ką jaučianti. Kurį laiką pasėdėjo ramybėje.

2001 metų birželis

Viską papasakojau Gražuolei apie Mondžu kaip jai viskas nutiko iki pat ligoninės. Trylikos ji ištekėjo ir pagimdė. Kai sukako septynios dienos vyras norėjo parduoti kūdikį.

Gražuolė pasakė „Turime jai nors kiek padėti. Palauk. Gal Valstybinis ūkininkavimas susitvarkiusiems narkomanams. Labai gera Labdara visi geriausi komiteto žmonės. Ar ji narkomanė? Kaip manai ar ji susitvarkys?“

Vienintelis dalykas apie ką Mondžu galvoja jau septynerius metus tai sūnus Churšedas. Ji tiktai renka išmaldą. „Cha“ pasakė Gražuolė. „Tai ir yra blogai šioje šalyje. Pinigai turi ateiti iš kažin kur. Tarkim ji prašys išmaldos iš manęs. Iš kur aš gausiu pinigų?

Tarkim išprašau iš draugės. Iš kur ji gaus pinigų? Tarkim gaus iš savo draugės. Iš kur ji gaus pinigų?“

Norėjau pasakyti iš vyro. Bet palaikiau liežuvį už dantų.

„Supranti ką noriu pasakyti? Pinigai turi iš kažkur ateiti. Štai kodėl visos Labdaros dabar taip pabrėžia darbą ir įgūdžius“. Ji pakratė gražiąją galvą. „Pinigai ne atsakymas“.

Mondžu nesutiko atsisakyti kūdikio ir vyras užpylė rūgšties ant kūdikio vos septynių dienų. Pamažu pamažu išaiškėjo kad tas žmogus užsiima vaikų pervežimais į Indiją o jo sesuo ketverius metus jau kalėjime už tą patį nusikaltimą. Mondžu meldžia pinigų tik dviem operacijom jos nukentėjusiam sūneliui.

Gražuolė ruošėsi išeiti. Ji matavosi drabužius o aš kabinau atgal ant pakabo ir į spintą. Ji stovėjo prie veidrodžio su apatiniais ir susignybo sau šonus saujelėmis. Atrodė kad ji nori juos nusiplėšti. Kai ji išgirdo apie Churšedą atsisėdo. „Šita šalis“ pasakė ji labai liūdnai. „Aš visada svajojau išvažiuoti iš čia“.

Tada ji pašoko ėmė greitai judėti balsu uždainavo ir akys sužibo. „O kaip Gyvenimo Ožkos? Specialus projektas vien moterims. Dar tik praeitą mėnesį čia buvo atvykusi Britų Akademija tirti rezultatų. Labai daug procentų pagerėjo tų moterų motyvacija ir savigarba. Kaip tavo draugės savigarba? Dažnai tai pagrindinė skurdo priežastis. Žema savigarba“.

Tada ji sesute išėjo į Panten Hed end Šoulder renginį Šeratono žiemos sode. Tai varžybos kurios vadinasi Tu graži. Merginos ir vaikinai turi gauti prizus už gražiausius plaukus ir geriausią išvaizdą. Gražuolė sako kad tai rodo pažangą šioje šalyje ir dar suteikia jauniems vyrams ir moterims pasitikėjimo siekti tikslo gyvenime. Viena iš nugalėtojų mergina tik penkių pėdų ūgio ir neatitinka tarptautinių modelio standartų bet Gražuolė galėtų padaryti nuolaidų. Gal pagerinti žiuri standartus per kitas varžybas. Kai ji išėjo o vaikai užsnūdo aš vaikščiojau po jos kambarį ir viską liečiau su ranka lovą išsiuvinėtą dramblį kabantį ant sienos stalą iš marmuro šilko drabužius buteliukus su kvepalais brangenybes. Aš pradėjau liesti ir galvoti — viską vis kitaip jauti. Kaip skirtingai jaučia ji kai liečia. Bet nežinau. Manau kad aš neteisi.

Zaidas pradėjo daryti taip pritykina prie manęs iš nugaros ir labai garsiai sušunka į ausį Hiiiiiaaa ir šoka. Tada šypsosi ir sako „Netikėtumas yra ginklas. Atsimink tai kai pulsi". Ką gi aš pulsiu? Paklausiau jo. Jis tik nusišypsojo ir ėmėsi savo kung fu su koja ir ranka. Mažasis Džimis trenkia man per kelius iš kitos pusės ir aš turiu arba atsisėsti arba nugriūti. Mažylė Deizė irgi šaukia Hiiiiiaaa bet jai nesiseka netikėtumas.

Liepa

Sesute pinigus kuriuos tu siuntei gavau dėkui Alachui. Nepyk ant manęs nunešiau į ligoninę ir sumokėjau už Mondžu švarius drabužius ant kūno. Šalia jos negalėjai ir kvėpuoti. Ir žiūrėti į ją skaudu. O labiausiai skaudu ją iš viso pažinoti.

Kai slaugė atnešė naujus drabužius Mondžu mėgino protestuoti. „Jau be reikalo švaistai pinigus. Palaikyk juos Churšedui". Bet ji tegali tik pašnibždom kalbėti ir bejėgė judėti todėl buvo sutvarkyta.

Ji yra sutaupiusi beveik devynis tūkstančius takų kitai operacijai. Tai todėl vyras ją nudegino. Ji nedavė jam pinigų.

Dabar pinigai išleisti išgelbėti jos gyvybei ir ji tegalvoja apie tai kaip gauti jų daugiau berniukui. Tai ją graužia smarkiau nei rūgštis.

Mažylei Deizei išaugo galinis dantukas. Kai tik ji nori aš ją nešioju. Jei padedu tai lyg mirties bausmė jai. Ji klykia. Vakar vaikščiojau po verandą nes tik verandoje jai vakar patiko. Ji padėjo galvelę ant peties ir užsimerkė. Jei tik sustoju ji labai plačiai atmerkia akis ir pasipiktina. Lauke baisiai baisiai karšta bet ir man irgi taip pat patinka verandoje. Ar pasakojau tau koks gražus namas? Nudažytas rausvai kaip tavo nagai. Verandoje ilgos kėdės ištiesti kojoms uždengtos žalia balta dryžuotomis pagalvėlėmis. Ant stogo paukštis tulžys. Jis tupi ant turėklų ir gieda gieda. Skrisk ir susirask vandens sakau jam. Bet jis neskrenda tik tupi ten nė nepaskąžydamas sparnų ir gieda lyg norėdamas prisišaukti visus brolius čia ant stogo kur jis atradęs lyg kokią rojaus paslaptį.

Sodas blanksta ruduoja tik gretimų durų sode to namo kur dirba Sajida dar žalia. Prie takelio auga kokosų palmė jau seniai negyva. Zaidas turėtų nupjauti tą medį bet jis tik sėdi svetainėje su Džimiu ir žiūri filmus apie kung fu. Aš stebiu tulžį o tas žiūri į mane. Pro rožių arkas (Gražuolė baisiausiai didžiuojasi savo rožėmis net dabar žinoma jau baigiasi tos gėlės) matau, kaip vyrai maišo cementą naujam pastatui vadinamam vasarnamiui. Jie turi du mažus berniukus vandeniui atnešti plytoms nešioti ir panašiai. Net kai nieko neneša berniukai eina kaip seniai juos slegia kaitra.

Deizė pagaliau užmigo ir aš sėdžiu o jos galvutė vis dar man ant peties. Užpakalyje plaukeliai garbanoti. Kad pamatytum tas garbanas! Koks gražus veidelis. Labai atsargiai ją pabučiavau. Kartais kai žiūriu į mažylę Deizę lyg kvapą užima. Tai lyg laikyti ant rankos muilo burbulą tviskantį šviesoje tūkstančiais nuostabių spalvų.

Zaidas išėjo laukan ir pasakė „Tik neapsirik. Ji ne tau".

Ant žando jam mėlynė lyg baklažanas o ant kairės rankos virš alkūnės įpjovimas.

Tai man jis nepatinka. Prispaudžiau lūpas prie garbanų ir galvoju koks jausmas kai taip pat daro Gražuolė. Jai tai kitaip aš manau. Šį kartą neklystu. Kai ji liečia marmuro stalą itališką kėdę drabužius spintoje povo plunksnas sidabro vazoje jaučia kaip lengvai tai slysta pro pirštus. Ji turi gauti kuo daugiau. Padaryti visa kuo saugiau. Bet kai priglaudžia lūpas kūdikiui prie galvos tada žino ką turi ir kad to negali prarasti o aš to niekada neturėsiu.

Liepa

Kažkas trupučiuką pasikeitė tavo laiške. Pirmą kartą daugiau sužinojau kaip auga mergaitės kaip viena dukrytė skiriasi nuo kitos. Atrodo tavo vyras turi labai gerą darbą visą etatą taksi vairuotojo važinėja ir važinėja visur.

---

* Taip Bangladešo liaudis yra praminusi įžymų bengalų nacionalinio išsivadavimo veikėją Mudžibūrą Rahmaną, kuris buvo nužudytas 1975 m. per karinį perversmą. *Bangabandhu* — bengalų draugas.

Gražuolė buvo iškėlusi pasilinksminimo pietus Betei ir jos vyrui. Atėjo tik du žmonės bet buvo ruoštasi daugelį dienų įsivaizduok lyg Bangabandhu būtų grįžęs žemėn ir pagerbęs namą apsilankymu. Gražuolė dėvėjo ypatingom kelnėm iš visų pusių žėrinčiom lyg padarytom iš skaldytų deimantų. Betė buvo su geltonu sariu ir Gražuolė paskui sakė kad net geriausioji gali suklysti dėl mados.*

Aš padavinėjau maistą ir prižiūrėjau kaip vaikai vaikšto iš virtuvės ir į virtuvę. Vyrai kalbėjo vien tik apie rinkimus ir polietileninius maišelius.

Betės vyras sako „Žiūrėk jei į valdžią ateis BNP prastums polietileno draudimą“.

Vyras Džeimsas visas paraudo ir kalbėjo valdomu balsu. „Tas ir yra blogai šitoje šalyje. Niekas nenori pažangos. Ar manai kad Niujorke Paryžiuj ir Londone parduotuvėse prekes krauna į džiuto maišus? Ne! Visur polietilenas“.

Betė ir Gražuolė atrodo nuobodžiavo. Iš to jos pasidarė pramogą. Žiovavo ir vartė akis. Joms iš tikrųjų tiesą sakant nuobodu bet dar jos turi ir apsimesti kad tik apsimeta.

Betės vyras sako „Kiekvieną dieną Bangladeše pagaminama šimtas dvidešimt devyni milijonai polietileninių maišų. Kas dieną sunaudojama šimtas milijonų. Nežinau. Argi tai progresas?“

Vyras Džeimsas sako „Kokia po velnių problema? Visi tie kur glėbesčiuojasi su medžiais kalba kad polietileno maišeliai užkiša drenažą sukelia potvynius griauna žemės ūkį — bet jiems kažkas su protu negerai. Keturi tūkstančiai žmonių dirba gamindami tuos maišus. Iš to jie gyvena. Tie medžių glėbesčiuotojai mieliau turbūt matytų kaip drenažą blokuoja negyvėlių kūnai“. Jis jau sėdi tikrai labai tiesiai ir trenkia kumščiu į stalą.

„Avamio lyga irgi už draudimą“. Betės vyras taip pasakė ir Betė uždėjo jam ant rankos savo ranką. Gražuolės šypsena truputį užstrigo aplink lūpas. Ji žaidžia su plaukais ir sako mano vyras Džeimsas viską žino apie plastikus.

Vėlai vakare paguldžiau vaikus ir nuėjau į virtuvę. Gražuolė dar linksmina draugus bet pietūs baigti. Zaidas paruošė dhojo. Vaikams patinka pusryčiams. Virėjas sako girdėjai kaip jie kalba?

Politika taip politika anaip. Užrietę nosis kraipo šiknas kaip katinas žengdamas per balą. Visokie streikai smurtai šautuvai užpuolimai tas ir anas. Lyg neturėtų su tuo nieko bendra. Bet tai tokia sistema. O kas padarė tokią sistemą? Ne juodadarbis ne elgeta.

Jis lyg vielinis žmogeliukas. Ar nepasakojau? Galima susilankstyti ir įsikišti į kišenę. Bet jis nepanašus į silpną.

Aš vėl jo paklausiau kieno jis pusėje dėl politikos? Jis paplekšnojo sau per galvą ir sako „Savo pusėje". Tada man pasakė. Jis remia visus kas duoda pinigų. Kol kas Avamio lyga Bangladešo Nacionalinė Partija ir Džamat-e-Islami. Visi galvoja kad samdosi raumenis bet tie raumenys turi ir smegenų.

Jis susitaupė daug pinigų ir tada planuoja ką daryti. Turi daug idėjų. Viena idėja maisto kioskas biurų darbuotojams. Atitinkantis standartus. Kita tai šeimyninių pietų restoranas. Dar jis ieško galimybių treniruoti kung fu aktorius. Kita mintis dirbti tarpininku siųsti žmones į užsienį dirbti. Tik reikėtų išlaidų mobiliam telefonui. Ar žinai kiek takų kainuoja važiuoti į užsienį? Šimtas penkiasdešimt tūkstančių takų. Ir tai ne į gerą šalį. Į Singapūrą kainuotų žymiai daugiau.

Kartą jis pats galvojo keliauti užjūrin. Bet jis sako ką gausi kai grįši atgal? Praleisi trejus ketverius metus nematydamas nė saulės spindulėlio tik dirbsi dirbsi dirbsi ir grįši namo su šaldytuvu ir televizorium ir kai kiekvieną kartą vakare dings elektra tai čiupsi kūjį ir išdaužysi visus tuos prakeiktus daiktus. Jis pažįsta vieną moterį kuri pardavė savo dirbamos žemės sklypą kad galėtų išsiųsti sūnų į Singapūrą. Trejus metus jis dirbo statybose o kai grįžo atgal neturėjo pinigų kad užtektų tai žemei išsipirkti. Jis žino dar vieną moterį kuri rado reklamą apie darbą laikraštyje ir išvažiavo į Malaiziją. Ji siuvo drabužius nuo aštuntos ryto iki dešimtos vakaro visas septynias dienas per savaitę. Taip ji dirbo penkerius metus. Kai grįžo namo vyras buvo išleidęs visus pinigus kuriuos ji buvo siuntusi ir jai teliko tik skolos.

Jei važiuosi sako Zaidas turi žinoti dėl ko grįši. Ar kas nors ką nors čia statys kol būsi išvažiavusi? Papasakojau jam apie tavo

vyrą kokį didelį darbą jis turi ir visa kita. Jis sako „Kiek laiko jis Londone?“

Man atrodo daugiau nei dvidešimt metų.

Pirmą kartą mačiau Zaidą nustebusį. Jis truputį pasmūgiavo į orą. „Tada apsimoka. Po dvidešimties metų jis gali grįžti namo ir pastatyti visą miestą kur viskas dirbtų kaip reikiant“.

Rugpjūtis

Aš vėl einu į Koledžo ligoninę. Gražuolė sako „Oi būk gerutė pasiimk ir brangučius su savimi“. Aš jau truputį papasakojau kaip Mondžu atrodo bet nieko nesakiau koks jos kvapas. Gražuolė užsidengė ausis ir sako kartais jautiesi lyg norėtum nutraukti visus tuos labdaros darbus nes amžiais nieko neužtenka.

Dabar nebėra pinigų Mondžu vaistams. Garbė Alachui didžiumą laiko ji be sąmonės.

Vėlai vėlai Sajida išėjo į užpakalinę verandą pasižiūrėti kaip lyja. Mes persimetėm vos pora žodžių. Viena šalia kitos traukiame žemės kvapą. Išeidama ji sako „Tvarkoj. Taip jau yra“. Lyg būtume aptarę visus pasaulio reikalus ir apsprendę kiekvieną krustelėjimą gyvenime.

Kitą dieną Čianu nėjo į darbą. Jis liko namie ir maišėsi po kojų. Naznyn po truputėlį ėmėsi atstatyti tvarką namuose. Mergaitės griebdavosi bet kokios jos nurodytos užduoties su neįprastu įkarščiu. Čianu dirigavo visiems veiksmams ir filosofavo apie namų ruošos prigimtį. Tai maždaug kaip Dievas — nei pabaigos, nei pradžios. Paprasčiausiai tai *yra*.

— Ar tu daugiau nesinervini, Ama? — paklausė Bibi, kramtydama nagą.

— Nesinervinu? — perklausė Naznyn.

— Nervinis išsekimas, — paskelbė Čianu. — Ji buvo susirgusi liga, vadinama nerviniu išsekimu.

— Kodėl? — paklausė Šahana.

Čianu labai trumpai atrodė sutrikęs. O paskui susitelkė:

— Nervai. Moteriški reikalai, — paaiškino jis. — Sužinosite apie tai, kai truputį paaugsite.

— Bet daugiau ne? — neatstojo Bibi. — Ar jai tai jau praėjo?

— Jau praėjo, — nuramino Naznyn. Ji pasižiūrėjo į plačius, plokščius dukters skruostus, aukštą kaktą. Švelnias rudas akis, sklidinas nerimo. Tai buvo atviras veidas, nei bjaurus, nei gražus, tačiau malonus savo pastangomis įtikti. Kokia ji panaši į savo mamą. Naznyn nuraudo — pirmiausiai iš pasididžiavimo, paskui iš susirūpinimo. — Nesijaudink. Net negalvok apie tai.

— Negalvosiu, — skubiai ištarė Bibi ir pasižiūrėjo susirūpinusi, kai Naznyn nusijuokė.

Jos dirbo drauge lyg iš anksto nesusiderinusi cirko trupė, kur per daug lyderių ir dažnai apsirinkama. Šahana skundėsi, kad Bibi viską ištraukė iš virtuvės spintelės.

— Bet juk aš ją valau, — pasakė Bibi.

— Bet juk aš ką tik viską ten sudėjau, — sudejavo Šahana.

Čianu tyliai susijuokė ir patapšnojo sau per pilvą:

— Manote, jūsų mamai lengva? Kiek kartų jums sakiau, kad padėtumėt mamai? Tai nelengva. Visai nelengva.

Jis valgė duonos riekes, apibarstytas ghuru*, ir nematė reikalo pasiimti lėkštės. Naznyn apšlavė aplink jį.

— Tavęs pažiūrėti buvo atėjusi Razija, — pasakė jis jai. — Ar atsimeni? Manau, tu jai pasakei žodį ar du, nors su manimi nekalbėjai. — Jis nusišypsojo parodydamas, jog jos nekaltina.

Ji neprisiminė.

— Taip, ji buvo atėjusi, — tęsė jis. — Ji nėra iš gerbtinųjų, negalėtum jos taip pavadinti. Bet ji nuoširdžiai prisirišusi.

Naznyn toliau valėsi. Šitoje veikloje — kuopdamasi, šveisdama, valydama ir plaudama — toje mielai nuobodžioje tuštumoje ji atrado priebėgą, kurios buvo ieškojusi — naktį prieš tai — ir kurią pametė Korane. Užbėgo Razija, atėjo Nazma su Sorupa ir primaitino ją rinktiniais paskalų kąsneliais, kuriuos ji praleido nesuvirškinusi. Diena taip ir prabėgo, o naktį ji miegojo miegu be sapnų.

---

* Tam tikros rūšies cukrus.

Kitą dieną valydama vonią, Naznyn pagalvojo apie Hasiną. Likimas, atrodytų, vis suka ir suka Hasinos gyvenimą ratu, tampydamas ir vartaliodamas lyg mažą žiurkiuką, pliką ir aklą, šuns nasruose. Ir vis tiek Hasina to nemato. Ji apsižiūri įkandimų žymes ant kūno ir už kiekvieną laiko save atsakinga. *Štai čia išgelbėjau save, čia, čia ir čia.*

Ji nušluostė dulkes nuo siuvamosios mašinos ir sėdo dirbti. Čianu, kuris, rodos, buvo visai atpratęs eiti į darbą, malėsi aplinkui.

— Jai nevalia pervargti, — pasakė jis. Kai tik norėdavo pabrėžti jos trapumą, vis atitolindavo ją tokiu gramatiniu atstumu.

— Ji nepervargs, — sumurmėjo Naznyn. Aš jau ir taip pervargau, pamanė pati sau.

— Jai vis dar reikia klausyti gydytojo nurodymų.

Kad ir ką padariau, tai jau padaryta. Ši mintis aplankė ją, nustebindama tokiu naujumu, lyg vienas didžiausių mokslo atradimų ar ekstaziškų apsireiškimų.

— Jai derėtų ilsėtis lovoje.

Jau užsidirbau vietą pragare visai amžinybei. Tiek tai aišku. Bent jau aišku.

— Taip patartų ir jos vyras.

Laipsniu ar dviem karščiau, metais dviem ilgiau ar trumpiau. Koks gi skirtumas?

— Jai tikrai reikėtų jo klausyti.

Gerai. Tada tiek. Tiek, ir viskas.

— Nepanašu, kad ji klausytų.

— O, ji klauso, — pasakė Naznyn, — ji klauso. Bet nepaklūsta.

Čianu viltingai šypsojosi laukdamas, kad būtų paaiškintas tas pokštas. Šypsena kurį laiką tvyrojo jam ant lūpų, kol akys tyrė jos veidą, o paskui kambarį, ieškodamos užuominų, pokyčių.

— Na, gerai, — po kiek laiko pratarė jis. — Man reikia paskaityti. Šahana! Bibi! Greičiau. Kuri man vers puslapius?

Buvo rugpjūčio popietė, šilta ir apsiniaukusi. Tirštas pilkas dangus, rodės, apmuturiavo kvartalą tartum šilta antklode. Naznyn pasižiūrėjo į lauką, viršun, ir stebėjo, kaip lėktuvas skrodžia pilkumą balta

juosta ir dingsta už pastatų sangrūdos. Ji atvyko į Londoną lėktuvu, bet kelionės neprisiminė. Dabar tik tiek tegalėjo prisiminti, kad jai davė pusryčius — dubenį kukurūzų dribsnių, kurie pralaužė kažkokį slenkstį ir paleido porciją ašarų. Ji viską atlaikė, tik ne šituos keistus pusryčius. Čianu, kaip ji prisiminė, atrodė suprantąs. Jis paėmė dubenį ir kažkur jį paslėpė, žadėdamas jai šį ir tą, taip daug žadėdamas, kad jai teko maldauti jį liautis.

Tai buvo labai seniai, kai ji pernelyg rimtai žiūrėjo į tokius dalykus. Ji pažvelgė į senąjį butą Sisolterio name ir pamatė, kad langas pilnas pristatytas gėlių vazonuose. Reikėjo ir jai prisipirkti gėlių, rūpintis ir mylėti jas. Per visus tuos metus reikėjo nusipirkti sėklų. Reikėjo pasiūti naujus užtiesalus sofai ir foteliams. Reikėjo išmesti spintą ar bent jau perdažyti ją. Užtinkuoti sieną ir taip pat nudažyti. Reikėjo pakabinti ant sienos Čianu pažymėjimus. Bet ji nieko to nepadarė.

Tiek daug metų visa nuolatinė gyvenimo įranga atrodė tokia laikina. Nebuvo priežasties ką nors keisti, nė laiko ką nors auginti. O dabar kažkodėl atrodė, kad jau per vėlu.

Ji pažvelgė į mūrą, aptrupėjusį po palange, pajuodusį plyšiuose tarsi purvas panagėse. Praleido čia kone pusę savo gyvenimo ir svarstė, ar neteks čia ir numirti.

Svajas nutraukė beldimas į duris. Dar neatidariusi ji žinojo, kad tai jis, pažino jo švelniai nekantrų beldimą. Karimas ant peties turėjo ryšulį džinsų, perrištų stora virve. Jis padėjo juos ant grindų ir sukryžiavo rankas. Jie nesikalbėjo, bet atsargiai stebėjo vienas kitą, kiekvienas spėliodamas, kas imsis paaiškinti ir ką paaiškins.

Žiūrėti pasidarė nebepakeliama, ir abu lyg susitarę nuleido akis. Naznyn įkvėpė oro, dusinančio nuo neišsakytų dalykų, nusėto lūkesčių molekulėmis lyg kondensato lašais. Ji pajuto savo kūną tarsi tik dabar pirmą kartą jame apsigyvenusi, ir buvo tiek keista, tiek ir nuostabu turėti šią naują fizinę išraišką. Pulsą po ausimi. Jaudulio adatą šone. Gilų, desperatišką alkį pilve.

Ji nežinojo, kas pirmas sujudėjo ar kaip, bet jie atsidūrė miegamajame taip stipriai susiglaudę, kad tarp jų nebegalėjo įsiskverbti net oras. Ji krimstelėjo jam į ausį. Įkando į lūpą ir paragavo jo kraujo. Jis pastūmė ją ant lovos, nudrėskė palaidinę ir nutraukė ant juosmens sario sijoną. Nors apsirengusi, ji buvo labiau negu nuoga. Tas laikas, kai

ji gulėdavo nuoga po antklode, priklausė kitai — šventai — epochai. Ji padėjo jam nusirengti. Dabar pajuto — nėra nieko, ko ji negalėtų padaryti. Ji įsitraukė jį, ne aistringai, bet žiauriai, lyg būtų buvę galima šiuo vienu aktu visko netekti arba viską laimėti. Jis laikė ranką jai ant gerklės, o ji norėjo visko — išnykti kaitroje lyg rasos lašas, pajusti, kaip jo ranka spaudžia ir užgesina ją, išgirsti, kaip įeina Čianu ir pamato, kokia ji — jo žmona.

Karimas gulėjo ant nugaros pasidėjęs ranką po galva. Naznyn nejudėjo išmetusi rankas ir kojas lyg po avarijos gatvėje. Ji gulėjo ir laukė, kol atsėlins ir užlies pasišlykštėjimas. Bet niekas jos neužplūdo, tik sklido šiluma nuo jo kūno. Ji ėmė leistis į miegus, kai Karimas pasivertė ant šono ir pradėjo kalbėti. Jis meiliai šnabždėjo, murmėjo pažadus, dejavo ir vapėjo apie meilę, saldžią nuo jaunystės kvailumo, nužemintą nuo mikčiojimo. Ji atsikėlė, nuėjo nusiprausti ir nuskalavo jo žodžius.

Vėliau jis sėdėjo ant sofos, užkėlęs kojas ant kavos stalelio, o ji tuo metu dirbo. Jo kojinėje žiojėjo skylė ir pro ją kyšojo nykštys. Naznyn stengėsi to nematyti. Ji atnešė jam vandens stiklinę. Atnešė kelias datules. Visą laiką stengėsi nematyti baltų kojinių su pilkais ruožais ant kulno ir pirštų su viena skyle.

Porą kartų jis pamaigė mobiliojo klavišus, bet niekas, atrodo, neatsiliepė. Jis ištiesė rankas ir pasukiojo.

— Reikia tvarkyti reikalus, — pasakė jis, į nieką konkrečiai nesikreipdamas.

Naznyn dirbo su užtrauktukais. Jei jis jos paklaus, viską jam papasakos — apie savo ligą, apie tai, kad neįmanoma taip tęsti — ir tada jie pakalbės, ir iš to kalbėjimo ateis pabaiga.

— Pyksti ant manęs?

Ji pasižiūrėjo, kad įsitikintų, ar jis kalba ne telefonu.

— Pyksti, kad nebuvau kurį laiką atėjęs?

— Ne.

Jis nusišypsojo.

— Na, gerai, juk aš matau, kad pyksti, — jis atrodė smagus. — Buvau išvažiavęs į Bredfordą pasimatyti su giminaičiais.

— Aš nepykstu.

— Aš tau neliksiu skolingas už tai.

Staiga ji užsiuto:

— Kodėl netiki, juk sakau, kad nepykstu ant tavęs? — ji kalbėjo bengališkai, šnypšdama žodžius.

Jam buvo linksma.

— Tikiu tavim, sesute. Matau, kad tu laiminga.

Ji neatsakė ir kelias minutes liejo į jį tylą. Po kurio laiko užsimanė ką nors pasakyti, bet niekas neatrodė tinkama.

— Geriau eiti, tikrai, — pasakė Karimas ir nukėlė kojas nuo stalo. Jis kalbėjo lengvai, lyg jie čia būtų tik kvailioję sau. — Eiti į žmones.

— Ne, — pratarė ji. — Neik.

— Dirbti darbus. Išnešioti džinsus, — bet jis nesistojo.

— Rytoj čia bus mergaitės. Ir poryt.

Jis kiek patylėjo. Kai vėl prabilo, kalbėjo nuleistu balsu:

— O gal, kaip sakyt, jau laikas man jas pamatyti.

Ji juk buvo norėjusi pasikalbėti, bet dabar jau nebenorėjo. Ji norėjo, kad viskas vėl būtų kaip buvę — ne kaip seniau, bet naujai, kaip prieš dvi savaites ar prieš dešimt minučių.

— Pas ką buvai Bredforde?

Jis gūžtelėjo pečiais, lyg būtų neįmanoma to nusakyti.

— Pas gimines. Pusbroliai ir panašiai.

— Kiek pusbrolių?

Jis vėl gūžtelėjo:

— Daugybė.

Ji toliau dirbo, o jį buvo nesunku priversti pasilikti. Jis nusprendė pasinaudoti Čianu kompiuteriu. Ji nušluostė nuo ekrano dulkes. Bekaišiodamas kištukus ir laidus, jis užvedė kalbą apie „Bengalijos tigrus“.

— Mes vėl turime tvarkyti reikalus. Niekam nebeįdomu. Tai beviltiška.

Ji perbraukė drėgnu skudurėliu per klaviatūrą. Jis buvo pakankamai arti, kad užuostum: citrina, gvazdikėliai ir dar kiek dvelkiantis sekso kvapas — nuplautas, bet vis tiek jaučiamas, jei žinai tai buvus: kaip išvalyta dėmė.

— Visi ateidavo, reikėjo tau pamatyti, — pasakė jis Naznyn, lyg ta nebūtų mačiusi. — Paskui — paukšt, — jis spragtelėjo piršais, — ir vėl nė vieno.

Jis buvo apaugęs barzda. Bet net ir barzda nepaslėpė jo grožio. Ji prisiminė susirinkimą bendruomenės salėje kvartalo pakraštyje, kaip sėdėjo šalia pakylos, degdama savo raudonajame saryje, stebėdama, kaip jis patraukė auditoriją savo pusėn, kaip bėgo namo ir laukė jo, žinodama, bet vis tiek sunkiai tegalėdama patikėti, kad jis ateis. Tai šitaip ji jo norėjo, tokio, o ne susikėlusio kojas ant kavos staliuko ir skylėtomis kojinėmis.

— Kai rengėmės organizuoti tą žygį... atskiras pasakojimas.

Jis pasilenkė ir atpainiojo kelis laidus.

— Suruoškit dar vieną.

— „Liūtaširdžiai" ketino žygiuoti prieš mus. Mes rengėmės žygiuoti prieš juos. Bet jie atsitraukė. Žinojo, kad mūsų bus daugiau. Mes būtume juos sutriuškinę, — jis kaukštelėjo galvą į stalą vėl stodamasis ir patrynė ją kumščiu.

— Suruoškit dar vieną žygį. Kodėl tai turėtų būti prieš ką nors?

Jis pažvelgė į ją, perkėlė ranką ant barzdos ir taip pat patrynė.

— Taip nieko nebus.

— Kodėl gi?

— Negali eiti į žygį be priežasties. Tai juk — juk tik pasivaikščiojimas, tikrai.

Ji užsispyrė:

— Kodėl?

Jis lėtai peržvelgė ją nuo galvos iki kojų ir vėl atgal, lyg ta būtų apsišaukėlė.

— Todėl, — pasakė jis ramiai pabrėždamas, — kad taip yra.

— Nori, kad žmonės vėl susiburtų?

— „Bengalijos tigrai" nyksta. Mums reikia šviežio kraujo.

Jis paspaudė klavišą klaviatūroje, ir kompiuteris sudūzgė tarsi vabzdžiai temstant. Jis atsisėdo ir paspaudinėjo kitus klavišus.

— Padaryk šventę, — pasiūlė ji. — Žmonės visuomet eina švęsti. Kai kas dainuoja, kai kas šoka.

* Taip vadinamos įvairios Pietų Azijos bendruomenių šventės, festivaliai.

— Ką, kaip melą*? — jis pasisuko į ją ir nusišypsojo šypsena, atstojančia patapšnojimą per galvą.

— Taip, — neatstojo jinai. — Kažką tokio.

Jis įsitraukė į ekraną, o ji nebegalėjo nieko daugiau pasakyti. Stovėjo jam prie peties ir tyliai reikalavo jo dėmesio. Po kelių minučių jis vėl prabilo, nepasukdamas galvos:

— Žinai, visai galėtų būti kaip mela.

— Oi, tikrai taip manai? — paklausė Naznyn.

— Tai nebūtinai turi būti *negatyvu*. Gali būti pozityvu.

— Na, — tarė Naznyn, — jeigu taip sakai.

Karimas praleido apie valandą priešais kompiuterio ekraną, o Naznyn atbukino dvi adatas į užtrauktukus. Kartkartėmis jai rodėsi, kad Čianu, kuris anksti ryte išvyko į taksisto darbą, gali pareiti namo ir rasti juos šitoje kompromituojančioje šeimyninėje aplinkoje. Mintis apie tai jos nesujaudino. Pareis jis, nepareis, pasakė ji pati sau. Buvo šiek tiek sukrėsta ir beveik maloniai sujaudinta tokio savo požiūrio, nes jis atrodė drauge ir neatsakingas, ir išdidus — pirmas tikras stoicizmas, kurį ji pademonstravo savo likimui.

— Ką tu žiūri?

— Tipiško Bangladešo kaimo gyvenimo diena.

Ji pakilo ir per jo petį pažvelgė į paveikslėlį su jaučiu ir varovu, kur tiek gyvuliui, tiek žmogui kyšojo kaulai lyg nepadorūs gestai.

— Kada paskutinį kartą ten buvai?

— N-ne, — pasakė jis, užsikirsdamas kaip niekad stipriai. — Niekada ten nebuvau.

Ji nuėjo į virtuvę ir paruošė arbatos. Kažkodėl jautėsi kalta, lyg netyčia pasiteiravusi apie artimąjį nežinodama, kad jis miręs.

Kai grįžo, paveikslėlis buvo dingęs, o ekranas pilnas angliško teksto.

— Kas tai? — paklausė ji ir pati nustebo, kaip tai nuskambėjo — beveik taip, tarsi turėtų teisę žinoti.

— Dienos chadis islamiškame tinklalapyje.

— Skaityk — ką ten rašo?

Jis perskaitė angliškai:

— *Nuo Abu Hurairo (tegu bus Alachas juo pamalonintas), kuris praneša, kad Alacho Pasiuntinys (tebūnie jam Alacho ramybė ir palaima)*

yra pasakęs: Žmogaus svetimavimo dalis yra Alacho lemta. Jis niekaip neišvengs tokio likimo. Svetimavimas akimis — žvilgsnis, svetimavimas ausimis — geidulingų kalbų klausymas, svetimavimas liežuviu — palaida kalba, svetimavimas ranka — žiauriai mušti kitus, o svetimavimas kojomis — eiti į tas vietas, kur jis linksta daryti nuodėmes. Širdis ilgisi ir trokšta tokių ištvirkusių darbų. Strėnos gali daryti arba nedaryti tokių ištvirkusių darbų.

Po kelių pirmųjų eilučių Naznyn begirdėjo tik kraują ūžiant ausyse. Ji stebėjo Karimą lyg pelė katiną: kai jis atsigręš, ji bus pasirengusi.

— Čia daugybė gerų dalykų, sesute, — Karimas į ją net nežiūrėjo. Jo balsas buvo nepasikeitęs. Kokios formos bus ši bausmė? Ar jai patikėti, kad jis atsitiktinai rado šitą chadį?

— Islamiškas švietimas prieinamas kiekvienam, — jis pavedžiojo pelę, nenuleisdamas akių nuo ekrano. Net jei jis netyčia taip pataikė, tai kas tada?

— *Kaip islamiškai valgyti* arba *Kaip miegoti pagal islamą.* — Dabar jis pažiūrėjo į ją, ir ji pamatė, kad niekas nepasikeitę. — Ką nori išgirsti pirmiau?

— Tau laikas eiti, — pasakė ji, nunešė jo arbatą atgal į virtuvę ir išpylė.

Po visą Dogvudo kvartalą ėmė rastis plakatų, pieštų raudonu ir žaliu flomasteriu ir pritvirtintų prie gatvės šviestuvų ir šiukšlių dėžių lyg kokie vėlyvieji žiedai. Šahana parnešė vieną namo.

— Ar galime ten eiti? — pateikė ji lyg ultimatumą. — Visi eina, — pridūrė, ir jai pavyko pasakyti taip, lyg jau būtų bloga nuo tų aiškinimų.

Čianu paėmė iš jos rankos popieriaus lapą.

— Kas čia per šiukšlė?

Šahana pūstelėjo į kirpčiukus:

— Visi eina.

— „Bengalijos tigrai“, — pasakė Čianu ir pagromuliavo.

— Ir „Bengalijos tigriukai“.

— Matai, man atrodo, prisimenu šitą pavadinimą, — jis taip ir anaip kraipė galvą, stengdamasis išritinti iš smegenų kertelės prisiminimą.

— Jie rengia festivalį. Visi, kas nori prisidėti, turi užsukti kitą pirmadienį.

Čianu prisiminė:

— Tai tie idiotai, kur mėtė lapelius pro duris, — jis atsikosėjo ir sukryžiavo ant pilvo rankas. — Šitoje visuomenėje...

— Ar mes galime eiti, ar ne?

— Bibi, — sušuko Čianu, — pasakyk mažajai memsab, kad ją primušiu iki kraujų. Neatskirs nė kūno dalių.

— Taip neteisinga! — sušuko Šahana.

Bibi, stovėjusi prie durų, išslydo iš kambario.

— Neliks sveikos vietos, — klykė Čianu, — tik kaulų trupiniai.

Naznyn stovėjo tarp vyro ir dukters.

— Sakau, ji gali eiti! — pratarė ji, bet jos nesigirdėjo, nes tie abu šaukė. — Sakau, ji gali eiti, — suspiegė jinai. — Ir dar, Šahana, elkis pagarbiai su savo tėvu.

— Taip, Ama, — pasakė Šahana.

— O tu, — tarė ji Čianu, — turėtum labiau kreipti dėmesį, ką sakai tokiai mažai mergaitei.

Čianu tyliai malė lūpomis.

— Tai tiesa, — po kelių akimirkų išspaudė jisai. Tėvas ir dukra pažvelgė vienas į antrą it slapti bendrininkai. Pasirodė, kad slaptumas — tai pramoga. Jiedu nusišypsojo ir vos nenusijuokė. Nė vienas nežiūrėjo į Naznyn. Tada Čianu mirktelėjo Šahanai ir pasakė:

— Turime nepamiršti, kad ji sirgo.

— Ama, — kreipėsi Šahana, vis dar vengdama jos žvilgsnio. — Gal norėtum prisėsti?

— Atsisėsiu, — atsakė jai Naznyn. — O ar tau nereikėtų praleisti kiek laiko prie vadovėlių?

Čianu suvirpino skruostus ir santūriai mostelėjo Šahanai ranka. *Geriau bėk nuo tos pamišėlės, kol dar gali.*

Nusileidusi nuo savo lyno aukštybėse, Naznyn keletą ateinančių dienų trepseno po žemę, o žemė — jos nuostabai — atrodė tvirta. Atėjo mergaičių ir Čianu eilė vaikščioti ant pirštų galiukų.

— Nagi, kaip mes susitarę? — sakydavo Čianu mergaitėms, o jos nepastebimai linktelėdavo galva, lyg Naznyn neturėtų to matyti.

— Reikėtų visiems eiti į susirinkimą, — pasiūlė Čianu. — Bus smagu.

Ji pasakė eisianti, jei jis nori, o jis palietė jai skruostą ir tarė:

— Tai va. Dabar jau geriau, ar ne? — ir įkyriai sukinėjosi aplink, kol ji buvo priversta nusišypsoti, kad tik jis pasitrauktų.

Dieną prieš numatytą susirinkimo datą Čianu sėdėjo sukryžiavęs kojas, su apatiniais ant grindų, skaitydamas laikraštį.

— Šahana! Bibi! Greičiau ateikit.

Mergaitės atėjo ir abi stengėsi pasislėpti viena už kitos.

— Kaip manote, kuri šalis žemėje laimingiausia? — Paptelėjo šypsena iš žandų.

Šahana trūktelėjo pečiais, o Bibi įsikišo pirštą į burną.

— Ar atspėsit? — Iš džiaugsmo jis truputį palingavo, o pilvas pliaukštelėjo į šlaunis. — Nagi, spėkite.

— Laimingiausia? — perklausė Bibi, tartum sunkiai suprasdama tą žodį.

— Bangladešas, — monotoniškai atsakė Šahana.

— Tu teisi. Čia sakoma, kad Bangladešas užima pirmą vietą pasaulio laimingiausiųjų apklausoje. Indija penkta, o JAV — keturiasdešimt šešta.

— Dieve, — tarė Šahana.

Čianu nekreipė į ją dėmesio.

— *Tyrimai, atlikti Londono ekonomikos mokyklos profesorių dėl ryšio tarp asmeninės perkamosios galios ir jaučiamos gyvenimo kokybės, parodė, kad bangladešiečiai yra laimingiausi žmonės pasaulyje.* O LEM yra itin gerbtina įstaiga, kurią galima palyginti su Dakos universitetu arba Atviruoju universitetu, — jis įteikė laikraštį Šahanai, kad ji pati pasitikrintų faktus. — Matai, ką tu prarasi, kai išvažiuosim tenai? Burgerius, čipsus ir, — jis mostelėjo jai į kojas, — aptemptus džinsus. O ką gausi? Laimę.

— Dieve, — pakartojo Šahana. Bibi stovėjo ant vienos kojos ir raukėsi iš susikaupimo.

— Kaip manai, kurioje sąrašo vietoje šitoji šalis? Nagi, pažiūrėk. Trisdešimt antra. Taigi matai, koks didelis skirtumas.

Jis ėmė niūniuoti seną dainelę iš filmo ir tyrinėti kairiosios pėdos nuospaudas. Mergaitės išslinko iš kambario, palikusios laikraštį ant grindų.

— Galbūt reikėtų čia truputį nupjauti, — po kurio laiko pasakė Čianu. Jis pasilenkė, kiek tik leido pilvas, ir pabaksnojo kojų pirštus.

— Netikiu tuo, — pasakė Naznyn. Ji sėdėjo prie stalo, nedirbo ir nesitvarkė, o tik sėdėjo.

— Na, — tarė Čianu, — nusipjausiu pats.

— Ne. Netikiu šita apklausa. Kokio dalyko tie profesoriai?

Čianu antakiai šovė aukštyn, palikdami mažas jo akutes pažeidžiamas, neapsaugotas, lyg dvi sraiges be kiaukutų. Jis pasiėmė laikraštį.

— Štai, pažiūrėk. Aš neišsigalvoju.

— Gali būti parašyta, — pasakė Naznyn. — Bet aš tuo netikiu.

— Kodėl? — Vargu ar koks kitas veidas būtų išlaikęs tiek nuostabos.

Naznyn nežinojo, kaip pasakyti. Ji nesuprato, kodėl taip prabilo. Nežinojo, ar tiki laikraščio pranešimu, ar ne. Galiausiai atsakė:

— Mano sesuo juk nėra laiminga.

— Bet Hasina labai laiminga, — tvirtino Čianu.

— Ne, ji nelaiminga. Nebuvo laiminga... — pasakė Naznyn. Ir ji ėmė jam pasakoti, ką buvo slėpusi ilgus metus, ir iš pradžių kliuvo, lyg būtų melavusi, o ne sakiusi tiesą, o paskui žodžiai ėmė patys plaukti, ir jis sėdėjo ramus kaip niekad, suglebusiu veidu, o ji pasakojo apie savo seserį, nieko nepraleisdama, pradėdama nuo pono Čaudhario, namo savininko, kuris (kaip Čianu buvo sakęs) buvo iš padoriųjų. Kai kalbėjo apie išprievartavimą, pavadino tai kaimietiškai — Hasinai atėmė nakfulą, nosies žiedą; o parsidavinėjimo neįvardijo, pasakė tik, kad sesuo turėjo kažkaip gyventi, ir matė, kad Čianu suprato.

Kai ji baigė, sukryžiavo rankas skreite ir sėdėjo labai tiesi, savo tvarkingumu mesdama iššūkį pasaulio chaosui ir netvarkai. Čianu papurtė galvą ir apsidairė po kambarį.

— Aš parengsiu planą, — pasakė jis. — Reikia ką nors daryti.

Kitą rytą po „Bengalijos tigrų" susirinkimo Naznyn išsirengė į trumpą kelionę per kvartalą aplankyti Hanufos.

Hanufa jai įteikė krūvą senų indelių nuo margarino ir ledų.

— Dalas, kebabai ir niramišas*. Per daug prigaminau.

— Bet aš jau sveika, — pasakė Naznyn.

— Paimk, — paragino Hanufa. — Per daug prigaminau.

Ji atnešė kėdę ir pasiūlė Naznyn susikelti kojas. Nevertėjo ginčytis, ir Naznyn padarė kaip liepta.

Hanufa pripasakojo jai naujienų. Nazmos vyresnysis tapo valdytoju pas Bengalijos ulonus, Džorina stengėsi parsigabenti dukrą ir žentą atgal į Angliją, bet kilo problemų Imigracijoje, Sorupa peršalo vidurvasarį ir niekaip neįstengė pagyti.

— Ir visi kalba apie tą melą.

Naznyn akimirką užsimerkė ir persikėlė į susirinkimą.

Tai buvo truputį lyg ir mela. Salė mirgėjo nuo vaikų gražiausiais drabužėliais ir mažylių ant rankų. Žmonės grūdosi aplink salę ir per slenkstį arba rinkosi bhadžius bei samosus, parduodamus po trisdešimt pensų nuo staliuko kairiajame praėjime. Tolimajame kampe vyriškis nešvaria prijuoste pardavinėjo saldųjį lasį** ir mangų sulčių pakelius. Šahana atsargiai pamojavo grupelei jaunų vaikinukų įmantriais sportbačiais ir konspiratoriškais žvilgsniais. Bibi susitiko klasės draugę ir abi jos susėdo sūpuodamos kojas po kėdėmis. Čianu buvo susitepęs plaukų kuokštus kokosų aliejumi, nusidrožęs tris pieštukus ir susiradęs užrašų knygelę, panašią į žurnalisto, kurią šiaip taip susikišo į marškinių kišenę ant krūtinės.

— Čia tiek daug žmonių, — pasakė Čianu. — Kaip padarysi susirinkimą su visais tais žmonėmis?

— Nusipirksiu lasio, — tarė Šahana.

— Pienas bus surūgęs, — perspėjo Naznyn. — Jis neturi ten jokio ledo.

---

* Daržovių troškinys.

** Jogurtą primenantis gėrimas.

— Aš tik pasižiūrėsiu, — sprukdama tarstelėjo Šahana.

Čianu išsitraukė užrašų knygutę.

— Kai dirbau savivaldybėje, sakydavom, kad susirinkimas iš daugiau nei keturių žmonių — jau plepalų turgus.

Dabar Naznyn galvojo apie tai. Žinoma, vyko ne vien tai. Pats jos vyras — plepalų turgus.

Kažkas eilėje už nugaros ėmė bambėti ant Karimo:

— Jis, atrodo, pamiršo gimtąją kalbą.

— Kol kas vis tiek tai tik tuščiažodžiavimas, — sušnibždėjo jiems Čianu.

Vyko įprastiniai procedūriniai reikalai. Sekretorius spyruokliavo ant pirštų galų, stengdamasis palaikyti tvarką. Vėl rinkimai. Juodasis dabar turėjo titulą: tarpkultūrinių ryšių komisaras. Vyko valios kova tarp Karimo ir Klausinėtojo.

— Ką švenčiame šita mela? — kalbėjo Klausinėtojas. — Mūsų vaikams gerai sekasi mokykloje? Ar jie staiga pakilo iš mokymosi lentelių apačios į viršų? Ar narkotikų problema, — kurią norim pasilaikyti kaip juodą paslaptį, — ar ji pradingo? Kas pasikeitė? Ar mūsų broliai Palestinoje, Indijoje ir visame pasaulyje — ar jie jau nebepersekiojami?

Tada atsistojo Čianu. Visos galvos salėje pasisuko į jį. Čianu impozantiškai atsikrenkštė, leisdamas visų rūšių erzinančius garsus.

— Aš pats norėčiau pridurti, kad bangladešiečiai — skurdžiausia etninė grupė visoje Anglijoje. Tai — imigranto tragedija. Tačiau kaip filosofijos studentas...

Viso kito Naznyn negirdėjo. Jai nerūpėjo, ką jis sako. Nerūpėjo, ar žiūri žmonės. Sėdėdama šalia vyro, priešais meilužį, ji pasidavė pamažu augančiam pasitenkinimo jausmui. Jis kilo pakraščiuose ir skverbėsi į vidų, kol pagaliau apėmė jos širdį ir sušildė ją. Ji spustelėjo pati save ir užgniaužė į petį šypseną. Pasvarstė, kokią didelę savo gyvenimo dalį, kiek daug laiko, kiek daug energijos ji iššvaistė besi-

stengdama likti abejinga, bandydama viską *priimti*. Ar dabar matai mane, pasakė ji Amai, ar matai, kaip aš viską priimu? Iš karto šiltasis jausmas ėmė slopti.

Hanufa pasakė:

— Tai moterų namuose, kur Bernerso gatvėje.

— Kas ten yra? — paklausė Naznyn.

— Masažo kursai. Ar norėsi ateiti?

— Gal kitą kartą, — pasakė Naznyn, prisiversdama atsistoti. — Man tiek daug reikia padaryti.

Grįždama Naznyn atpažino keturis bengalų vyrukus, kurie buvo staiga įsiveržę į vidurį susirinkimo. Jie atvažiavo į kiemą automobiliu — sidabriniu, prašmatniu. Durelės buvo atidarytos, ir dundėjo muzika. Jie užsigulė ant kapoto, laukdami, kol kas nors juos užkabins. Jiems įėjus į susirinkimą, kilo kone muštynės. Keli kiti vyrukai norėjo išmesti juos lauk. *Čia ne jų salė. Ką jie čia veikia?* Karimas visus nuramino, viską, kaip paprastai, sustatydamas į vietas.

Ji labai iš tolo apėjo automobilį, vaikinus ir užlipo į butą. Už durų laukė Razija. Ji dėvėjo bliuzoną su Karalystės vėliava, o veidas buvo šlapias. Bliuzonas buvo drėgnas, kelnės — prilipusios prie kojų.

Naznyn priėjo prie jos.

— Kas atsitiko? — paklausė ji, nors ir taip žinojo.

Razija iškėlė rankas. Aukso dulkelėm pabarstytos ir baimės apgaubtos akys, sukilę it skrydžiui žili plaukai, per vidurį skilusios lūpos, ilga nosis plokščiomis šnervėmis. Ji suėmė Naznyn rankas ir ištarė:

— Jis pardavė baldus.

16 skyrius

Kai vyrą užmušė krisdamos septyniolika sušaldytų karvių, Razija išsivalė butą. Naznyn stebėjo, kaip ji verčia laužus pagalių, pustuščių dažų skardinių, paskerstų lėlyčių, net krūvas pigaus konservuoto maisto. Ji išmetė viską, ką tik galėjo pakelti. Naznyn jautė, kad Razija norėtų išmesti ir vaikus — sukišti į maišą ir — į šiukšlių dėžę. Vaikai spruko jai iš kelio. Naznyn, grįžusi namo iš ligoninės, nieko negalėjo išmesti, ir galiausiai užėjusi Razija išsinešė vaikiškus daiktelius.

Tuo metu Razijos butas neteko naujakurių stovyklos įspūdžio, kai buvo lyg laikina prekyvietė nedraugiškoje teritorijoje, kur visus išteklius turi susigriebti ir laikyti, ir ilgainiui ji pavertė tą vietą namais. Ji pataupė ir nusipirko naujus kilimus, pirmais metais — svetainei, paskui — koridoriui ir taip toliau. Ant sienų pakabino veidrodžių, žiūrėdavo į save iš šono ir sakė, kad nuo veidrodžių kambarys atrodo didesnis. Pernai, keletą metų pataupiusi, nusipirko trijų dalių komplektą su paauksuotais spurgais, kurie paryškino tamsiai žalias pagalvėles ir kuteno blauzdas.

— Ką aš padariau? — ištarė Razija.

Kambarys buvo beveik visai tuščias. Prie vienos sienos buvo pristumta vieniša lova. Tai buvo Razijos lova. Ant grindų dešiniajame kampe gulėjo čiužinys, ant kurio miegodavo Šefali. Tarikas buvo pagerbtas ir turėjo savo miegamąjį. Šefali, lyg išlaipinta negyvenamoje saloje, sėdėjo ant vienintelės medinės kėdės aukšta atkalte.

— Ar tu apie tai žinojai? — paklausė ji dukters, ir Naznyn suprato, kad taip klausiama jau ne pirmą kartą, o kokį dešimtą ar dvidešimtą.

Naznyn palinko prie palangės. Jautė, kaip apsunko kaulai, lyg kūnas miegotų. Būtų norėjusi prigulti.

— O televizorius?

Razija sudejavo. Timptelėjo bliuzoną, kur tas buvo prilipęs prie krūtinės.

— Aną mėnesį jis jį išnešė taisyti, taip pat ir vaizdo grotuvą. Nieko nebėra.

— Kur jis dabar?

Jos abi pažvelgė į Šefali, ir toji pasipiktino:

— Aš jo neslepiu.

Ji buvo paveldėjusi ilgą Razijos nosį, o dabar užvertė galvą ir žiūrėjo per ją žemyn.

Razija prisidegė *Silk Cut* ir giliai patraukė.

— Pirmiau turėjau jį prilupti, o paskui klausinėti. Dabar jis pabėgo.

— Nesijaudink, — pasakė Šefali. — Sugrįš atgal. Sugrįš, kai prireiks pinigų. Jis žino, kad tu duosi.

Razija šoko prie dukters, bet susilaikė ir nusisuko. Nuo cigaretės galo nubiro pelenų, ir su kulnu ji įtrynė juos į kilimą.

— Tavo nuostabusis sūnelis, — metė Šefali.

— Ką *aš* padariau? — paklausė Razija.

Naznyn prisivertė atsistoti. Ji priėjo prie Razijos ir apkabino draugę. Jos ilgai stovėjo greta, ir tada Naznyn lėtai atleido rankas — po truputėlį, lyg Razija būtų galėjusi visa subyrėti.

Pasakojant viskas atsiskleidė. Šefali papildė tai, ko Razija nepajėgė įvardyti. Tai truko kone dvejus metus. Razija keikė akis, kad nemačiusi, kas vyksta. Tarikas buvo atskleidęs savo kortas, viską prisipažino, vieną akimirką susirietęs iš gėdos, kitą — įžūliai nesiskaitantis. Jis po truputį perpardavinėjo šen bei ten, tik po truputį, sugebėdamas pats už viską susimokėti. Jam pasakojant, skambėjo neblogai. Jis pats save išlaikė. Jos sūnus — pardavinėjantis narkotikus. O ji buvo patenkinta, kad jis pradėjo išeidinėti.

Bet tada kažkas nutiko. Atėjo berniukai iš kito kvartalo. Jie pasakė — čia nepardavinėsi, perimame mes. Norėjo mokesčių už tai, ką jis jau pardavęs. *Uždėjo jam mokesčius kaip kokia valdžia.* Tarikas nenorėjo turėti problemų.

— Po viso šito jis sakosi nenorėjęs turėti problemų. Tai paėmė televizorių ir baldus.

Razija trynė rankas, suko ir suko jas, lyg stengdamasi kažką nuplauti.

— Nežinau, ką dabar daryti. Nežinau, ką daryti.

Naznyn ėjo su ja į daktaro priimamąjį. Pakeliui ji pasakė:

— Dėl Karimo...

Razija tylėjo.

— Tai tiesa, — pasakė Naznyn. — Taip ir yra, kaip galvoji.

Razija žvelgė į tolį. Jos ėjo pro automobilį su nuleistais langais. Trys jauni bengalų berniukai klausėsi kažkokios baisios muzikos, linguodami pirmyn atgal galvas.

— Jie per jauni vairuoti, — tarė Razija. — Kodėl jie visuomet sėdi mašinose? Kodėl neina sau namo?

— Tu mano vienintelė draugė.

Razija pasižiūrėjo į ją.

— Neprivalai man pasakoti. Vien todėl, kad mane ištiko bėda, tu neturi pati pulti į bėdą.

Jos ėjo tylėdamos.

Matant daktarą Azadą, visos kėdės atrodydavo nepatogios. Jis sėdėdavo sustingusia nugara, taip, kad kildavo mintis apie lygų fizinį ir moralinį teisingumą. Dėl to net jo pamušta odinė sukamoji kėdė atrodė specialiai sukurta kūnui marinti. Dabar jis pasisuko ir kažką rašė į kortelę ant stalo, tada vėl atsisuko veidu į jas.

— Ar jis nori mesti? — Azadas neparodė jokios nuostabos. Atrodė to ir tikėjęsis.

— Nori? — perklausė Razija. — Kaip jis galėtų žinoti, ko nori? Ką jis dabar iš viso galėtų žinoti?

— Jei jis nori mesti narkotikus, aš galiu jam padėti, — daktaras Azadas žiūrėjo sau į kojas. Jis truputėlį pasitaisė, kad batų galai gulėtų tiksliai vienoje linijoje.

— Atėjau pas jus pagalbos, — pasakė Razija. — O kitas dalykas — niekas apie tai nieko neturi žinoti.

— Užtikrinu jus — iš manęs niekas to neišgirs.

Razija pašoko. Ji ėmė žingsniuoti po kabinetą, lyg būtų čia uždaryta dienų dienomis ir ieškotų kelio, kaip pabėgti.

— Bet jos jau žino. Visos kalba. Jaučiu tai.

— Atsisėskite, ponia Aikbal. Primygtinai prašau atsisėsti.

Naznyn pagalvojo, kad jis daro tvarką. Nuo jos kambarys atrodo sujauktas.

Razija liko stovėti. Jai ant drabužių išdžiūvo prakaitas, palikdamas vos įžiūrimas baltas druskos linijas aplink rankoves.

— Kas kalbama apie mane? — paklausė ji Naznyn.

— Tegu kalba, jei turi laiko, — atsakė Naznyn. Ji galėjo įsivaizduoti, ką pasakys Nazma. Sorupa, žinoma, sakys viską, ką pasakiusi Nazma.

Razija suūkė — keistas garsas, pasklidęs iš jos nosies.

— Na, taip, man nieko nereikia. Gyvenu kaip anglė.

— Paskirsiu jam susitikimą. Jis gali ateiti pats arba su jumis.

Daktaras Azadas prispaudė delnus prie šlaunų. Kiekvienas jo colis buvo tvarkingas.

— Ar jūs jį išgydysit, daktare? — Razija pasiekė ir palietė jo kojas. Daktaras apsižiūrėjo batų galus, turbūt susirūpinęs dėl pirštų atspaudų.

Naznyn nustebo, kad jos draugė nusilenkė. Daugybė vaikų kasdien parėję iš mokyklos paliečia tėvo kojas. Pasak Čianu, tai hinduistų niekai. „Musulmonai niekam nesilenkia. Atsimink tai, Šahana. Tik kaimiečiai — dauguma jų beraščiai — painioja visus tuos hinduistiškus niekus“. Bet Razija nebuvo šiaip jau besilankstančioji.

— Reikia, kad jis norėtų gydytis, — pasakė daktaras.

— Norėtų? — sušuko Razija. — Kas čia vis per „norėti“? O ką, jei jis nori vartoti narkotikus iki gyvenimo pabaigos? Ką, jei jis nori prisibaigti su tais narkotikais?

— Eikite ir kalbėkite su juo. Čia be reikalo gaištate laiką.

Razija pasukiojo galvą, kad atleistų patemptus kaklo raumenis. Ji žiūrėjo į daktarą, bet nebebuvo ką sakyti.

Vyko pasiruošimai melai. Šahana ir Bibi drauge dėliojo gigantišką mozaiką iš perpjautų dėžių nuo javainių. Tai turėjo būti fonas rankdarbių stovui. Bibi dirbo su žirklėmis suapvalintais galais, tokios pat formos kaip ir liežuvio galiukas, kuris išlįsdavo kiekvieną kartą, kai tik ji kirpdavo. Šahana dirbo su klijais ir artistiškumu, dūsaudama, pūsčiodama ir kartais net šūkčiodama, kai grėsė, kad darbas bus sugadintas. Jos nežinojo, kas bus stende.

— Tai ne mūsų kompetencija, — pasakė Šahana visai kaip tėvas.

— Visokie rankdarbiai, — pridūrė Bibi, kad būtų paslaugi.

Čianu krapštėsi su radiju ir magnetofonu. Jis įsigudrino prisiverti pirštą.

— Ai, — pasakė jis. — Su šituo įjungiu valytuvus. Tikėkimės, kad nelis.

Jis dalyvavo Klasikinės muzikos komiteto veikloje. Klausėsi Justad Alodin Chano ir Justad Ajet Ali Chano, kratydamas galvą ir lyg būgną mušdamas pilvą.

Šahana susikišo pirštus į ausis ir susuko grimasą.

— Iš kur tu tokia mažoji memsab? — paklausė Čianu.

— Neprašiau manęs čia pagimdyti, — atsikirto ji. Abu jie kalbėjo greitai ir ramiai, žvilgčiodami į Naznyn, bijodami, kad ta sugaus juos pešantis.

Čianu išjungė muziką.

— Matai, kas man tikrai patinka, tai Poezijos komitetas. Ką tie jauni berniukai žino apie tai? Gal nusitvers keleto knygų, bet juk jie neturi pagrindų. Poezija — kai kas kita. Reikia ją gerti jau su motinos pienu.

Jis ėmėsi krenkšti prieš įprastą prakalbą.

Debesys verčias dangum; kliokia lietus.
Sėdžiu prie upės — vienišas ir liūdnas.
Guli pėdai surišti, derlius rinkt baigtas,
Upė patvinusi, grėsmingai srūna.
Kai pjovėme ryžius, prasidėjo lietus.

Mažam ryžių lauke daugiau nieko — tik aš,
Potvynio vandenys sūkuriuoja ir sukas visur.
Tolimam krante medžiai meta juodą šešėlį
Ant kaimo, dažyto rytu tamsiai pilku.
Šitoj pusėj — ryžių laukas ir nieko — tik aš.

Čianu išsikvėpė ir giliai įtraukė oro, lyg būtų galėjęs užuosti drėgnus ryžių laukus, kur jis sėdi sau su knygų bokštais.

— Paprastutis gyvenimas, matot. Štai ko mes netekome, — jis pagyvėjo. — Ir vėl atgausime. Susitvarkę su namu Dakoje, įsirengsime vietą ir kaime. Nieko panašaus į jūsų rūmus, kokius stato tie silhetiečiai, tiesiog paprastą namuką. Kaimietiškai paprastą ir nuoširdų.

Naznyn sėdėjo prie stalo. Dabar ji dažnai sėdėdavo, ir atrodė, kad kuo mažiau laiko ji ką nors veikia, tuo mažiau ir yra kas daryti. Kartais ji prisėsdavo su mintimi, — pavyzdžiui, kad reikėtų išvalyti šaldytuvą, — ir praeidavo pusvalandis, valanda ar dar daugiau, o jausdavosi taip, tarsi mintis galvon atėjusi tik dabar.

— Žinoma, aš neturiu nieko prieš Klasikinės muzikos komitetą, — nusileido Čianu. — Bet ginčysiuos, — o aš esu išklausęs debatų kursus, — kad baulai* — irgi dalis mūsų klasikos palikimo, nors, žinoma, jie dainuoja liaudies dainas. Net pagalvosiu, ar nepasiūlius kaip instrumento savo paties kuklaus balso. Čia jis ėmė derinti balsą:

Veidrodis danguj
Atspindi mano sielą.
O, kelio baulai,
Baulai, širdie mano,
Ir kas tave sulaiko
Kambario kampe?

Vėtrai siaučiant
Tavo griūvančioj lūšnoj
Vandens prikyla ligi lovos.

* Klajojantys bengalų dainiai, maždaug atitinkantys Vakarų Europos menestrelius.

Suplyšus antklodė
Plaukia su srautu
Nebeturi namų.
O, kelio baulai,
Baulai, širdie mano,
Ir kas tave sulaiko
Kambario kampe?

Atlikdamas kūrinį, Čianu užsimerkė. Mergaitės atsistojo, tyliai it katės, bet nepasišalino. Daina kažkodėl jas sulaikė. Baigęs Čianu vis dar sėdėjo užsimerkęs, užsisvajojęs. Ir vis tiek jos nepasišalino. Naznyn pagalvojo — visi mes sulaikyti kambario kampe. Ši mintis liko jai prie krūties visai dienai, lyg žindantis kūdikis.

2001 metų rugpjūtis

Betė nufotografuota laikraštyje apie Nekaltąsias ŽIV aukas. Gražuolei tai sielvarto šaltinis. Tame pačiame puslapyje yra ir Šafinas Achmedas. Žinai tokį? Tai ryškiausia žvaigždė roko grupės kuri vadinasi Miles. Gražuolė sako kad Betė mananti kad dabar ji jau labai garsi. Ji man dar slaptai papasakojo kad Betės vyras jai niekad nedraudė dirbti modelio darbo bet grožio standartai Čitagonge ne tokie aukšti kaip kitur šalyje ir Betė niekad niekur negavo jokio darbo.

Ji sako „Ką aš galiu padaryti? Visa kas geriausia pasiima labdara".

Ji vaikšto po kambarį atmetusi galvą toks vaizdas kad ją filmuotų daugybė kamerų. Tada jai šauna mintis. „Turiu pradėti savo asmeninę Labdarą". Ji truputį pačiulpia pirštus ir pamąsto. Sako „Kaip motinai man turbūt geriausia pradėti labdarą vaikams".

Betė dar ne motina. Gražuolė man sako kad ji pradės labdarą kad nutrauktų vaikų įdarbinimus. Kuriuos tu nutrauksi klausiu jos. Oi sako ji visus. Tarnaitę pas kaimynus? Klausiu jos. Ji atrodo nustebusi. Bet tikrai ji tiktų jiems į dukras. Berniukus ant stogo

kur dabar taiso latakus šluoja lapus? Ji atrodo truputį suirzusi. Tai kas kita sako. Tai kuriuos tada? Berniuką kuris vis ateina parduoti sviesto? Gražuolė sako ar tu čia grindis plauni ar ką?

Dėl kažko Gražuolė labai jau susirūpinusi. Užuot gulėjusi su žurnalu ji vis vaikšto ir vaikšto. Zaidas sako tik neleisk jos pas mane į virtuvę. Bet ji visur nuklysta. Vieną dieną padėjau jai rengtis o ji pasižiūrėjo į veidrodį ir giliai giliai atsiduso. „Norėčiau būti negraži. Norėčiau neturėti viso šito grožio ir jokio vargo su juo. Norėčiau būti paprasta kaip tu".

Vairuotojas papypino ir ji nuėjo vestis vaikus į svečius. Kai ji išėjo klaidžiojau po namus kaip ji. Tada nuėjau į svečių kambarį nutraukti lovatiesės. Užuot išėjusi iš ten įlipau į lovą. Tai tokia lova! Paklodės visos baltos medvilnės lygios ir šiugždančios. Ant pagalvių balti nėriniai. Daug daug pagalvių. Čiužinys apkabino mane kaip meilužis. Kelias sekundes jaučiau kad tuoj užeis miegas bet kai užsimerkiau prisiminiau tiek daug dalykų kuriuos buvau išstūmusi iš galvos.

Atsikėliau ir nuėjau į šeimininkų miegamąjį. Atsisėdau prie stalelio ir atsukau veidą į veidrodį. Man jis pasirodė lyg svetimas. Paėmiau šepetį susišukavau plaukus. Paėmiau kremo išsitepiau skruostą. Paėmiau pieštuką ir pasidažiau akis. Pasiėmiau auskarus įsivėriau į ausis. Tada pajutau kad kažkas stebi. Įslinkęs Zaidas bet šįkart laikėsi tyliai. Pasižiūrėjo į mane ir supratau ką sako jo žvilgsnis.

Sesute ką galiu pasakyti? Tai kaip kad rašė poetas.
Mano širdis ne mano širdies numylėtajam.
Iš kur man sužinoti
Kaip tas dvi sujungt.

Kai kuriomis dienomis ji būdavo tokia pavargusi, kad grįždavo į lovą, ir tos dienos būdavo trumpos, o naktys ilgos.

— Ji sveiksta, — tomis dienomis sakydavo Čianu.

Kitomis dienomis ji būdavo sklidina kažkokios nervingos jėgos ir paberdavo dygių žodžių ir vaikams, ir vyrui.

— Jai nevalia pervargti, — sakydavo Čianu tomis dienomis.

— Aš pabėgsiu, — vaitojo Šahana. — Jei jis bandys nusitempti mane į lėktuvą, įkąsiu jam į ranką ir pabėgsiu.

— Tai geriau apsiauk savo sportbačius, — sakė Naznyn. O Bibi, išsižiojusiai iš nuostabos ir stebinčiai, ji tardavo: — Tavo močiutė irgi buvo šventoji.

Kai mergaitės vėl išėjo į mokyklą, vieną popietę atėjo Karimas. Su tankia barzda.

— Greitai grįš vyras, — pasakė ji jam.

Kai jis išėjo, ji ilgas valandas gulėjo ant nešvarių paklodžių, uosdama jo kvapą. Kai esi žemai puolusi, pasakė pati sau, skaudina tik tai, kad apsimetinėji esanti aukštai. Ji įsisuko į paklodes ir, kai iš mokyklos grįžo mergaitės, tai taip ją ir rado.

Čianu nupirko jai dramblio kaulo šukas. Nupirko alyvinio šilko su sidabro siūlais pakraščio ornamentuose. Ji jam liepė nešti atgal. Jis surado bengališką meilės romaną ir skaitė jai lovoje, o savo intarpus sumažino tik iki trijų keturių per puslapį. Ji jam liepė grįžti prie savo knygų. Vieną vakarą, permesdamas akimis laikraštį, jis aptiko, kad per kitą kanalą rodo dailųjį čiuožimą.

— Tavo mama labai jį mėgsta, — paaiškino jis Šahanai. — Kai buvo jaunesnė, pati svajojo to imtis.

Mergaitės žinojo, kad jis juokauja, bet nedrįso juoktis. Jos padarė vietos ant sofos ir papureno pagalvę, kur ji turėjo atsisėsti. Naznyn pasižiūrėjo į porą televizoriaus ekrane — netikras šypsenas, grimuotus veidus, pakvaišusią laisvės iliuziją, tvyrančią aplink jų aptvarą.

— Išjunkit, — pasakė ji.

Skleisdama šiluminio ralgekso garus ir savęs apgailėjimo bangas, atėjo ponia Islam.

— Pasiimk, — tarė Naznyn, brukdama dešimtinius banknotus jai į saują. — Viską pasiimk. Teisingiesiems būna atlyginta.

Tačiau šiek tiek susigūžė nuo kietų juodų akių.

Ji pradėjo leisti laiką prie lango, kaip kad tais pirmaisiais mėnesiais Londone, kai dar galėjo žiūrėti virš tos negyvos žolės ir betono ir nieko daugiau neregėti, tik nefrito žalumos laukus, nė neįsivaizduodama, kad metai juos ištrins. Dabar ji tematė butus, sankrovas žmonių — vienus ant kitų, milžinišką žmonių sąvartyną, pūvantį po menkučiu

dangaus ruoželiu, per siauru, kad atspindėtų visų jų sielas. Ji nuleisdavo tinklinę užuolaidą ir stebėdavo grupelę vaikinukų, važinėjančių be galo po kvartalą, net ten, kur mašinoms draudžiama važiuoti. Veidų ji nepažino. Jie išlipdavo iš vienų automobilių ir eidavo į kitus. Susigrupuodavo po keturis ar penkis ir vėl sėsdavo į mašinas. Su savimi jie nešiojosi smurto atmosferą, lyg būtų kažkaip ypatingai auklėti — gerai ar blogai, — nors niekad jo neparodydavo. Kartais ji matydavo Tariką. Jis eidavo nuleidęs galvą ir nelipdavo į automobilius.

Užsukdavo Razija ir atsisėsdavo prie jos.

— Jis sako, kad turiu būti dėkinga. Jis nepaėmęs mano kraitinio aukso.

— Ar jis dar nebuvo pas daktarą?

Razija suspaudė kojas ir ištiesė nugarą. Ėmė kalbėti pašnibždom:

— Jei berniukas *nenori* mesti narkotikų, tai jo pasirinkimas.

Nekaip pamėgdžiojo. Užsidegė cigaretę ir iš šnervių išniro dvi dūmų sruogos.

— Daktaras serga anglų liga, — pasakė ji. — Jei reikės užrakinti jį kambaryje, aš taip ir padarysiu.

Ji intensyviai rūkė, beveik neatitraukdama cigaretės nuo lūpų tarp užsitraukimų.

— Mačiau vaikinuką, tarpininką. Jis lipo laiptais žemyn.

Naznyn sprandas įsiliepsnojo pažįstamu karščiu. Jis nuslinko jai į skruostus ir pliūptelėjo nugara žemyn.

— Taip, — pasakė ji. — Jis buvo čia.

Ir ji suvirpėjo iš gėdos, iš nedoro miego vėl pabudo sielos dilgsėjimas.

Jai lėtai grįžo pojūčiai, lyg pradėjęs cirkuliuoti kraujas. Nerimas, nepajėgęs įkąsti per depresijos apklotą, ėmė graužti ir draskyti. Amžinybė pragare, pasakė ji pati sau. Tai jau atlikta. Jai nepalengvėjo. Argi pirmiau ne per gyvenimą reikia pereiti? Ji pagalvojo buvusi irzli su vaikais ir ėmė šokinėti apie juos taip, kad atsitraukė net Bibi. Suvešėjo Čianu nuospaudos. Ji pjaustinėjo ir krapštė. Kojų nagai jam jau pradėjo riestis apie pirštų galus. Ji nukirpo juos. Čianu pasakė: „Ji jaučiasi jau geriau", — ir pateikė aptvarkyti nosies plaukus.

Ji suvokė, kad tas truputėlis pinigų, kuriuos buvo atsidėjusi pasiųsti Hasinai, sunaudotas išmokoms poniai Islam. Ji grįžo prie siuvimo ir dirbdavo tol, kol paplūsdavo akys. Čianu buvo žadėjęs paruošti planą Hasinai, bet daugiau apie ją taip ir nebeužsiminė. Hasina dingo iš visų jo planų. Naznyn palinko prie darbo, tą akimirką visa susitelkusi tik į skylę sagai.

Pro duris įsiveržė Čianu, lyg norėdamas išversti jas iš vyrių. Šitas žmogus, kuris nesėdės, jei tik gali prigulti, ir nestovės, jei gali atsiremti, įlėkė greičiau, nei Naznyn kada buvo mačiusi.

— Greičiau. Kuo greičiau! — šaukia jis. — Įjunk televizorių.

Jis siautėja po kambarį ieškodamas nuotolinio valdiklio, kelis kartus pralėkdamas pro patį televizorių. Galiausiai įjungia jį spustelėjęs mygtuką po ekranu.

— O Dieve, — sako jisai. — Pasaulis išprotėjo.

Naznyn užmeta akį į ekraną. Per televizorių rodomas aukštas pastatas žydro dangaus fone. Ji pasižiūri į vyrą.

— Tai išprotėjimo pradžia, — sako Čianu. Jis laikosi už pilvo lyg bijodamas, kad kas jo nenučiuptų.

Naznyn prieina arčiau. Iš lauko prie bokšto kybo tirštas juodų dūmų kamuolys. Jis atrodo per sunkus, kad kybotų ten. Iš ekrano kampo lėtai išlenda lėktuvas. Jis skrenda pastatų lygyje. Naznyn pagalvoja, kad geriau jau grįžti prie darbo.

— O Dieve! — šaukia Čianu.

Naznyn sėdasi ant sofos, ranką uždeda ant blizgančio lopo, kur Čianu plaukų aliejus įmirkęs į audinį. Scena rodoma dar kartą. Čianu pritūpia ant šlaunų, pilvas tarp kelių, o rankos apglėbusios visa tai. Jį užvaldęs televizorius. Jis linguoja baimingai susijaudinęs.

Vėl išnyra lėktuvas. Televizorius vis rodo ir rodo jį.

Naznyn palinksta pirmyn, įsitempusi, kad suprastų. Nuslenka į sofos galą. Žodžiai bei frazės kartojasi, ir ji pradeda juos pagauti. Čianu užsidengia veidą rankomis ir žiūri pro pirštus. Naznyn suvokia, jog taip smarkiai palinko į priekį, kad net pati padvigubėjo. Atsitiesia. Galvoja, kad suprato, bet taip pat mano, kad bus suklydusi.

Scena persijungia.

— Pentagonas, — sako Čianu. — Ar žinai, kas tai yra? Tai *Pentagonas.*

Lėktuvas skrenda ir skrenda. Jis užburia Naznyn ir Čianu.

Dabar jie mato dūmus — griūvantį dūmų stulpą. Naznyn ir Čianu pakyla. Stovėdami jie stebi tai antrą, trečią kartą. Vaizdas tuo pat metu ir hipnotizuojantis, ir nesuprantamas; kuo dažniau jis kartojasi, tuo darosi neaiškesnis, kol Naznyn pajunta turinti pasipurtyti, idant išeitų iš transo. Čianu pamankština pečius, ištiesia ir pasuka rankas. Sunkiai atsipučia. Nieko nesako.

Pasigirdus beldimui į duris, Čianu, rodos, jo nė negirdi. Naznyn įleidžia Nazmą ir paprašo ją atsisėsti.

— Neužsibūsiu, — sako Nazma ir lieka stovėti kambario vidury. — Mano vyro pusbrolio svainis išvažiavęs į Niujorką. — Patylėjusi priduria: — Bet dabar jis Bostone.

Nazma pasižymi apvalumu. Ne vien jos galva sviedinio formos. Ji visa sudaryta iš rutulių — vieni didesni už kitus, nė vienas iš jų nėra mažas. Net rankos apskritos, kaip kad Bibi piešia sniego senį.

Naznyn žvelgia per kaimynės petį į ekraną.

— Na, bet vis tiek, — sako Nazma, tarsi Naznyn būtų ją gaišinusi. — Vis tiek, atėjau paprašyti, ar negalėtum paimti rytoj vaikų po mokyklos.

Naznyn sutinka. Išeidama Nazma perbraukia ranka siuvamąją.

— Vis dar gauni daug darbo?

Nuo jos akių žybtelėjimo Naznyn pilvas persiverčia salto.

Namo pareina vaikai, ir jie visi žiūri kartu. Sunku žiūrėti į televizorių, bet neįmanoma nežiūrėti. Šahana ima klausinėti, bet Čianu pliaukšteli rankomis, kad ji nutiltų. Jis vėl pritūpęs iš dalies lyg reveransui, iš dalies kaip vergas. Mergaitės sėdi Naznyn iš abiejų pusių, abi irgi pavergtos reginio.

Kambaryje sutemsta, bet nė vienas nekrusteli.

— Matysit, kas atsitiks dabar, — sako Čianu.

Šahana nusispiria batus ir vėl įsitaiso sofoje. Bibi suka plaukų sruogą aplink pirštą, o kitą sruogą įsikiša burnon. Naznyn jaučiasi taip, lyg jie būtų kažką išgyvenę drauge, kaip šeima. Ji eina virtuvėn

pašildyti dalo ir užkaisti puodą ryžiams. Užsidega šviesą ir akimirką turi prisidengti akis. Kai grįžta į svetainę, čia kai kas nauja, nematyta. Iš lango kabo maža figūrėlė — aukštai, gal šimtajame aukšte, ji tiesia rankas, bet negali būti išgelbėta. Kita figūrėlė iššoka, ir tuo momentu Naznyn pasirodo, kad viltis ir beviltiškumas — niekas, palyginti su pasauliu, su visu tuo, kas jame yra ir ką jis reiškia tau.

Tą naktį ji sapnuoja Guripurą. Ji stovinti kaimo pakrašty ir žiūrinti į pritemdytus laukus, į tamsius taškelius, judančius tolumoje — žmones, darančius tik tiek, kiek išgali.

Žiupsnelis Niujorko dulkių atskriejo per vandenyną ir nusėdo Dogvudo kvartale. Sorupos duktė buvo pirmoji, bet ne vienintelė. Einant gatve, pakeliui į koledžą, jai nutraukė hidžabą. Razija dėvėjo bliuzoną su vėliava, ir jis buvo apspjautas.

— Dabar matai, kas bus, — pasakė Čianu. — Neigiama reakcija.

Jis įsisuko į laikraščius ir ėmė murmėti bei bambėti. Daugiau nebekalbėjo auditorijai.

Naznyn išėjo nusipirkti lydyto sviesto ir čapačio miltų. Keturi vyrai rymojo ant prekystalio, taip įdėmiai studijuojantys leidinį, kad kai pakėlė akis, ji tikėjosi pamatysianti raides, įsispaudusias į baltymus.

— Tai labai rimta, — pasakė vyriausias, o kiti atrodė nuliūdę.

Naznyn pagalvojo, kad jos vyras turėtų ateiti čia ir padiskutuoti su šitais žmonėmis. Jis toks vienišas su savo mintimis.

Senasis žmogus perbraukė pirštais per laikraštį, lyg skaitydamas pirštų galais.

— *Kito mėnesio pabaigoje planuojamas streikas.*

Visi caktelėjo dantimis.

— Ką mes, parduotuvių savininkai, galim padaryti?

— Mes jų malonėje.

— Taip, jeigu jie neišveš šiukšlių, visa Plytų gatvė prasmirs kaip dramblio šikna.

Bet Čianu nieko negalvojo apie streikuojančius šiukšlininkus. Jis darbavosi ilgas valandas, o likusį laiką leido žiūrėdamas žinias arba skaitydamas laikraščius apie planuojamas oro atakas prieš Afganistaną.

— Laikas važiuoti, — pasakė jis, nesikreipdamas į nieką konkrečiai ir truktelėjo aukštyn pilvą, ruošdamasis veikti. — Gyvenimas gali baigtis kiekvieną dieną, kiekvieną akimirką. Jau gana priplanuota.

Vieną dieną jis ėmėsi skaičiuoti pinigus. Išsitraukė pluoštą banknotų ir sėdėjo kurį laiką mirksėdamas prieš juos.

— Žmona, mano žmona, — pasakė jis, — žmona nieko neslepia nuo savo vyro.

Naznyn brūkštelėjo jam per galvą. Jai rankoje liko du plaukai. Ji nuėjo į virtuvę, prie spintelės po kriaukle, ir atidarė *Tupperware* dėžutę.

— Mums tereikia tik truputį daugiau, — paaiškino Čianu. — Kai užteks, tai užteks, ir mums daugiau nebereikės.

Jis pakvietė mergaites, ir Šahana vėl didžiai susidomėjo kilimu. Bibi susitelkusi sugniaužė kumščius.

— Kartkartėmis aš jus vis šio to pamokydavau. — Šahana sunkiai atsiduso, Čianu nuleido negirdom. — Gal jūs nieko iš to neprisimenate. Nesvarbu. Tegu taip bus. — Naznyn matė, kad jo veidas neįprastai ramus. — Tačiau dabar pamokysiu jus kai ko, ko jūs negalėsite pamiršti, net jei ir stengsitės.

Jis padarė akimirkos pauzę, ir Naznyn pamanė, kad ims krenkšti. Tačiau jo gerklė ir taip buvo švari.

— Maimensinge buvo dailininkas. Jo vardas — Zainulas Abedinas. Jo darbai buvo demonstruojami visame pasaulyje ir susilaukė aukštų apdovanojimų. Šitas žmogus nepiešė pilnų gėlių vazų ar aukštosios visuomenės portretų. Jo tema — paprasti Bangladešo žmogeliai. Jis parodė tokį gyvenimą, koks jis yra. Ir parodė mirtį. Tokią, kokia ji yra.

Šahana pakėlė galvą. Ji mūvėjo savo naujuosius džinsus. Čianu buvo liovęsis kabinėtis prie senųjų džinsų ankštumo. Naujieji buvo platesni už porą ryžių maišų, ir ji buvo nukirpusi jų galus ir taip patampiusi, kad tie nudilo būtent tose vietose, kur reikia.

Čianu tęsė:

— Šitas menininkas, Abedinas, pavaizdavo badą, kuris kilo mūsų šalyje 1942–1943-iaisiais. Šie žymūs darbai dabar kabo Dakos muziejuje. Nusivešiu jus jų parodyti. Per badą buvo ir mirties, ir gyvenimo.

Bangladešo žmonės mirdavo, o varnos ir grifai gyveno. Abedinas vaizduoja viską: vaiką, kuris per silpnas eiti ar net šliaužti, ir riebias juodas varnas — kaip jos kantriai laukia, kol vaikas atiteks jų puotai.

Taip jau buvo. Trys milijonai žmonių mirė nuo bado. Ar galite įsivaizduoti? Negalite. Ar galite dar ką nors įsivaizduoti? Kol varnos ir grifai draskė mūsų kaulus, britai — mūsų valdovai — vežė grūdus iš šalies. To jūs negalite įsivaizduoti, bet dabar, kai žinote, to niekada nepamiršite.

Čianu giliai įkvėpė, bet veidas liko ramus.

— Tai štai, — tarė jis. — Labai greitai ateis laikas važiuoti.

Čianu kasdien skaičiavo pinigus. Jam suplonėjo skruostai.

— Ar tu visas valandas iš malonumo važinėji su ta adata? Ar šitoje prakeiktoje skylėje nebegalima uždirbti daugiau pinigų?

Naznyn palenkė galvą.

— Va. Čia dar truputis.

Jis pasižiūrėjo. Tai nebuvo daug.

— Pasikalbėsiu su juo.

— Ne!

Nuo Čianu žvilgsnio stojo tyla. Tyla paskleidė garų, ir Naznyn ėmė tankiai kvėpuoti.

— Su kuo? — paklausė Čianu. — Su kuo tu nenori, kad pašnekėčiau?

— Su niekuo. Aš pašnekėsiu su... Niekuo. Gali šnekėti su kuo nori.

— Tai aš su juo pašnekėsiu.

— Aš tai padarysiu.

— Ką padarysi?

— Pašnekėsiu su juo.

— Su kuo?

— Kodėl tu taip darai?

Čianu gūžtelėjo pečiais:

— Aš? Ką aš darau? — Jis patrynė pirštu smakrą. Ilgai kažkur žiūrėjo, labiau į save, nei aplink. — Paprašyk bent penkiasdešimt

procentų daugiau. Paaiškink, kad tai tik trumpam. Pasakyk jam, kad tavo vyras liepė tau paprašyti ir kad tau pasisekė, jog tavo vyras — išsilavinęs žmogus.

Vieną vakarą jis pasakė:

— Vaikai prie visko prisitaiko. Vieta — ne esmė. Jie susikuria savo asmeninę vietą pačioje vietoje.

— Šahana taip greitai auga, — pasakė ji.

Čianu kiek pameditavo:

— Greit prinoks — greit supus.

Jis sėdėjo sukryžiavęs kojas lovos vidury su geltonais marškinėliais ir languotom melsvom apatinėm kelnėm. Naznyn su naktiniais sėdėjo ant lovos galo ir šukavosi plaukus. Ji stebėjo vyrą veidrodyje. Matė, kad jis stebi ją, ir nėra nei pradžios, nei pabaigos, kaip jie vienas su kitu surišti. Šepetys keliavo tiesiomis juodomis plaukų linijomis. Kakta atrodė kaip niekad aukšta, ir ji pabandė atkišti smakrą, kad išlaikytų pusiausvyrą.

Ji galvojo apie savo vyrą. Jau kiek metų jis kalba apie važiavimą namo. O dabar skatina pats save to imtis. Istorijos pamokos — galiausiai jos ne apie praeitį.

— Ar manai, kad joms bus viskas gerai? — paklausė Čianu.

— Atsakymą žino tik Dievas.

Čianu veidas persikreipė, ir akimirką Naznyn pamanė, kad jis ruošiasi atsakyti, bet paskui suprato, kad jam skauda.

— Kas yra? — paklausė jinai.

— Vėl užeina opa.

Ji energingai šukavo dešiniąją pusę. Čianu ją stebėjo.

— Reikia taip padaryti, — tarė jis.

Ji padėjo šepetį. Plaukai krito jai ant skruosto. Tankūs ir tiršti kaip sirupas, ir ji įmerkė pirštus į juos. Jos lūpos prasiskyrė, ir veidrodyje ji matė vyrą, žiūrintį į moterį. Moters veidas švelnus, su daug malonių išlenkimų, ir nors ji nebuvo graži, tikrai galėjo patraukti vyro žvilgsnį.

— Ar tu laiminga, kad važiuosi? — nusišypsojo Čianu. Dėl to pasirodė liūdnas.

— Jei tokia Dievo valia.

Čianu nuslinko į lovos galą. Uždėjo ranką jai ant juosmens. Ji užuodė jo plaukų aliejų ir dezodorantą, gėrė jo rankos šilumą. Jiems virš galvų sušniokštė tualeto vanduo, atsidarė ir užsidarė durys ir sugirgždėjo lovos spyruoklės.

— Bet juk tu nori, ar ne? — Jis padėjo smakrą jai ant peties. Jos plaukai kabojo kaip užuolaida tarp jų veidų.

Ji pagalvojo — ar sėdėsime šitaip Dakoje? Tokiame kambaryje? *Ir ar sėdėsime šitaip, ar tą patį jausime, ar viskas bus lygiai taip pat, tik kitoje vietoje?*

Čianu pakėlė galvą jai nuo peties.

— Bet, žinoma, tu nori važiuoti, — jis vėl nusišypsojo. — Kokia gi būtum sesuo, jei nenorėtum? Tu, žinoma, tikrai nori važiuoti.

Buvo nutraukti visi projektai. Teliko tik vienas projektas ir, vadinasi, negalima smagintis jokiomis nebūtinomis išlaidomis. Daugiau jokių niekniekių kompiuteriui ar automobiliui. Apribotos net išlaidos knygoms. Čianu labai ilgai vairuodavo, o kai grįždavo, būdavo pernelyg pavargęs pasakoti apie neišprusėlius, kuriuos teko vežioti. Ir dar buvo per daug pavargęs, o gal kankino opa, kad nebegalėjo gardžiuotis maistu. Stovėdamas suvalgydavo dubenį košės arba duonos, kurios atsipjaudavo gabalais iš kepalo, lyg atsiriekti visą riekę būtų reikalavę per daug pastangų.

— Palauk truputį, kol pašildysiu bhazio*, — sakydavo Naznyn, bet neperkalbėdavo jo.

Jis nešiojo diržinę piniginę, kurią buvo nusipirkęs kaip dalį turistinės amunicijos, ir nusiimdavo ją tik viską nusirengęs, kai eidavo gulti. Joje turėjo būti laikomi visi pinigai, o duris Naznyn atidarydavo tik kruopščiai ištyrinėjusi, kas atėjo. Du kartus ji girdėjo, kaip ponia Islam pliekia laiptinės aikštelę aštriais žodžiais. Naznyn stovėjo koridoriuje viduj, prisispaudusi nugara prie sienos.

Patylėjusi ponia Islam pradėjo iš naujo savo neįgaliosios balseliu:

— Prašau tavęs tik stiklinaitės vandens. Senai moteriškei, užlipusiai tokią daugybę laiptelių, kad pasimatytų su drauge.

* Į tešlą įkeptos daržovės.

Naznyn spoksojo į byrantį tinką.

— Žinau, kad tu esi.

Tada vėl stojo tyla.

Kartą, po dvigubos pamainos, kai Karimas naudojosi kompiuteriu, namo grįžo Čianu.

— Salam aleikum, — ištarė Karimas. Jis nusižiovavo ir pasitrynė akis po ilgo spoksojimo į ekraną.

— Valeikum asalam, — Čianu pasidėjo raktus ant sekcijos viršaus. Jis liko stovėti tabaluodamas rankomis. Kelnės jam užkilo ir pasimatė kojinės — viena pilka, kita juoda.

Karimas ištiesė rankas. Keletą sekundžių jis pažiūrėjo į ekraną, ir tada vėl ėmė žiovauti, lyg būtų tiesiog neįmanoma nusakyti, koks jis jaučiasi pavargęs ir atsipalaidavęs. Naznyn suleido nagus sau pro medvilninį sarį į šlaunis. Jei būtų suleidusi labai giliai, būtų galėjusi sušukti taip smarkiai, kad kambarys skiltų pusiau. Bet jai iš lūpų nepasigirdo nė garso.

Čianu atsisegė ir nusirengė striukę. Laikydamas už gobtuvo, jis žiūrėjo į ją, lyg negalėdamas suprasti, kas tai yra. Tada paleido, ir ji nukrito ant grindų, uždengdama batą ir pilkąją kojinę.

— Ar įdomu? — paklausė.

Karimas nesiskubino atsakyti. Pirmiausiai jis pasikasė ausį, tada sutraškino krumpliais.

— Taip, brolau. Islamiškas tinklalapis, — jis prisidengė burną dar kartą žiovaudamas. — Tikiuosi, neprieštaraujate.

— Kodėl turėčiau prieštarauti?

Karimas gūžtelėjo pečiais. Pasižiūrėjo sau į nagus.

— Kai buvau toks jaunas kaip tu, žinai, kuo norėjau būti? Norėjau būti britų civiliu pareigūnu. Ruošiausi atsėdėti visus egzaminus ir būti Aukštai Kylantysis, Daugiausiai Gaunantysis, Skyriaus Vadovas, Nuolatinis Sekretorius, Kabineto Sekretorius, Prakeiktosios Premjerės Prakeiktasis Dešinioji Ranka.

Pirmąkart Naznyn matė, kad jo veidas pasidarė toks pat rimtas kaip akys. Veidas tapo vientisas.

— Nemačiau priežasties, kodėl negalėtų taip būti. Tai tiesa. Viskas įmanoma.

Karimas spyruokliavo pėda, mindamas nesamą siurblį.

— Viskas įmanoma, todėl viskas, ko norėjau, buvo įmanoma, — tęsė Čianu. — Bet kaip visos kitos galimybės? Tos, kurių niekaip nematome, kol esam jauni, bet kurios vis dėlto egzistuoja. Vieną dieną pabundi ir sakai sau: *Aš šito nesirinkau.* O tada praleidi daug laiko galvodamas: *Bet gal pasirinkau?*

— Aš žinau, ko noriu, — pasakė Karimas. Jis įrėmė žvilgsnį į Čianu, bet tas atrodė jį ir užmiršęs.

Čianu pakėlė striukę ir raktus. Įsidėjo juos į kišenę ir pažvangino.

— Žinau, ko noriu, — pakartojo Karimas.

— Dalykas tas, kad kai sensti, — pratarė Čianu, — tai tau jau nebereikia, kad viskas būtų įmanoma, tenori, kad kai kurie dalykai būtų užtikrinti.

Jis apsirengė striukę ir, nors ir neturėjo kur eiti, vėl išėjo.

Mela buvo nutraukta. Karimas pasakė:

— Tai nekaip atrodo. Pagalvokit apie tai. Amerikos prezidentas rengia atsakomąją kampaniją. O mes ruošiamės švęsti? Taip nebus.

Mergaitės nuliūdo. Čianu sutiko žinią taip filosofiškai, kad nematė reikalo net pafilosofuoti apie tai. Na, bent jau liovėsi dainuoti. Liovėsi net niūniuoti. Iš pradžių Šahana purkštelėjo:

— Ačiū Dievui, užsikišo.

Po savaitės ar panašiai paklausė:

— Jis susirgo ar ką?

Galiausiai pareiškė:

— Taip ir bus, ar ne? Jis mus pagaus ir išveš?

Čianu sėdėjo ant grindų, skaitydamas laikraštį.

Šahana savo noru pasisiūlė:

— Gal norėtum, kad versčiau puslapius?

— Tu protinga mergaitė. Eik ir mokykis.

— Aba, kiek dabar turi pinigų?

Jis toliau skaitė.

— Nes aš pagalvojau, jei paliktum mane, mane ir Bibi, jeigu ji norės, tai nereikės tiek daug sutaupyti. O mus kas nors gali įsivaikinti arba šiaip tik prižiūrėti. Iš tikrųjų mes pačios galėtume prisižiūrėti.

Jis nepakėlė akių:

— Nori, kad prilupčiau tave?

Šahana susiraukė. Ji trenkė į orą.

— Taip! — sušuko. — Taip!

— Na, nemušiu tavęs, — ramiai pratarė jis. — Bet ir nepaliksiu čia.

Jis kramtė virškinimo tabletes, iš karto po visą pakelį, bet vis tiek jam skaudėjo pilvą.

— Eik pas daktarą, — kiekvieną dieną ragindavo Naznyn.

— Tai simptomas, — sakė Čianu. — Turiu susidoroti su priežastimi.

Bibi stengėsi sudominti tėvą savo vadovėliais.

— Gerai, — sakė jis. — Mokykis.

Jis atsargiai patapšnodavo jai galvą, lyg ta būtų kreidinė.

— Aba, ar nori, kad pavaikščiočiau ant nugaros?

Mergaitės nekentė, kai reikdavo vaikščioti tėvui ant nugaros. Šahana iškart atsisakydavo, rizikuodama gauti pylos; Bibi mindžiodavo raukšlėtą kūną su tokiu pat malonumu, kaip mergaitė, įsilipusi į karvės pyragą.

— Nugarą? — perklausė Čianu. — Ne. — Tartum net nebūtų turėjęs tokio dalyko kaip nugara.

Tada Čianu įsigijo pirkinį. Paguldė jį ant sofos, o visi išsirikiavo priešais. Bibi pasilenkė paliesti — įsitikinti, ar jis tikras. Šahana užsimerkė ir lėtai judino lūpas. Čianu atsegė užtrauktuką ir pakėlė dangtį.

— Jau galima ir pradėti krautis daiktus.

Tai buvo niekuo neišsiskiriantis lagaminas: juodo blizgančio nailono ir su dviem dirželiais sidabrinėm sagtimis, lyg pora pigių lietpalčių, apklijuotų aplink rėmą. Naznyn buvo priblokšta. Nieko nuostabaus, kad Čianu nupirko lagaminą. Visiems jo projektams reikėjo įrangos. Bet šį kartą buvo kiek kitaip. Čianu nepasakė jokios kalbos. Jis nekrenkštė, kad išsivalytų gerklę. Nepradėjo porinti savo planų apie namą Dakoje ar pasitraukimą į kaimą. Nebuvo paminėti nei kaimiečiai, nei neišprusėliai. Nieko nebuvo pasakyta nei apie imigranto tragediją, nei apie kultūrų susidūrimą ar istorijos pamokas. Nepasigirdo nei dainos, nei niūniavimo, net jokios patarlės.

Naznyn pagalvojo — tai įvyks. Mes važiuosime į Bangladešą.

Karimas pakeitė stilių. Dingo auksinė grandinėlė, drauge su ja — ir džinsai, marškinėliai bei sportbačiai. Kai kurie tėvai liepdavo dukterims palikti skareles namie. O Karimas apsirengė pandžabi pižamą ir šlikę. Užsivilko vilnonę liemenę ir apsiavė didelius batus, viršuje nevarstydamas. Liemenė ir batai buvo brangūs. Naznyn matė, kaip jis pirštu brauko etiketes. Nusirengęs liemenę, sudėjo ją atsargiai. Batus reikėjo atsivarstyti tam tikru būdu, nei per aukštai, nei per žemai. Naznyn jautė, kad Karimas nenori kalbėti apie savo naujuosius drabužius. Tai buvo arba pernelyg nereikšminga, arba per daug svarbu, kad būtų galima tai aptarinėti.

Jos tėvo laukuose dirbo toks Arzu. Be vardo, jis daugiau ne ką teturėjo. Tik rankas ir kojas, kietas kaip džiutas jo darbo lauke, ir dar dvejas kelnaites ir dvejus marškinėlius. Šaltu oru apsirengdavo abejus marškinėlius iš karto ir maišą su iškirptomis skylėmis.

Vieną dieną Arzu sukėlė sąmyšį. Jis pasirodė su švarku iš raudonos vilnos su dviem kišenėm priekyje ir keturiomis varinėmis sagomis. Niekas nevaliojo to suprasti.

— Ei, Arzu! Dirbsi cirke?

— Greičiau, bėkit visi. Ateina policijos inspektorius.

— Kitais metais pirksi kelnes, ką, Arzu?

Arzu laikėsi oriai. Jis vaikščiojo lėčiau negu anksčiau, kiekvienam duodamas progą pasidžiaugti švarku. Ir šnirpščiojo aukštai iškelta nosimi.

— Kažkas gadina orą. Kas galėjo pagalvoti, kad pavydas taip baisiai smirdi?

Kiek žinoma, to švarko jis niekad nenusirengdavo. Dėvėjo jį laukuose, ir šis apskreto purvu. Vaikščiodamas įprato krapštyti purvo gabalus, ir jam niekad nenusibosdavo čiupinėti savo švarką.

Kaime žmonėms teko patiems linksmintis:

— Tokio amžiaus žmogui šiais laikais nebereikia žmonos, kad galėtų mylėti. Užtenka gražaus švarko.

— O, maharadža! Sahibai! Ar nematai, kaip mes vargstame? Ką tau tokiam reikštų keletas tūkstančių takų?

Arzu nekreipė į juos dėmesio, tačiau praeidavo paskubomis, ir Naznyn atrodė, kad jis stengiasi pasprukti nuo savo švarko.

Jis atėjo atsiimti užmokesčio. Aba apžiūrėjo jo marškinėlius ir raumeningus pečius.

— Kas atsitiko? Plėšikai?

Darbininkas nuleido galvą ir atrodė paniuręs.

— Jei kas būtų norėjęs atimti mano švarką, būtų turėjęs pirmiau pribaigti mane. Bet man jau atsibodo tas švarkas. Nieko daugiau, tik nemalonumai.

Jo oda buvo tamsi kaip datulės, ir vienintelė nepurvina vieta jo kūne buvo akių baltymai. Dabar jis juos išpūtė:

— Galvoji, drabužis — tik drabužis. Bet, pasirodo, ne. Tokioje vietoje, kaip ši, tai rimtas dalykas.

Naznyn nepajėgė susitelkti į siuvinį. Ji stebėjo iš užpakalio Karimo galvą, tvirtas jo sprando linijas. Jei reikėtų apibūdinti jį Hasinai, ką ji pasakytų?

Gal kad netgi žinodama, jog tai netiesa, vis tiek galiausiai patikėtum pasakiusi tai, kas gali pakeisti jo gyvenimą?

Ji pasakytų, kad jis tiek daug žino.

Čianu irgi daug žino, bet nuo to tik darosi suglumęs. Jei žinias laikytum maistu, tai Karimas valgydamas darosi stiprus, o Čianu tik pučiasi, darosi tulžingas ir opus. Su Karimu jautiesi tarsi...

Laužydama galvą, ji atmetė visus kylančius žodžius. Kaip pasakyti, kad Hasina suprastų? Ji vėl mintimis nuklydo į kaimą.

Tamizudinas Mizra Hakas buvo Guripuro kirpėjas. Didžiulio apsamanojusio figmedžio pavėsyje jis įsirengė saloną su trimis ar keturiomis kėdėmis, dviem kibirais, specialiais muilais ir aliejais, skustuvais kaip trumpais kardais ir blizgančiomis žirklėmis — švariausiu ir labiausiai žėrinčiu daiktu visoje apylinkėje. Už kelių pėdų lyg gyva siena augo bambukai, apibrėžiantys erdvę ir suteikiantys jai oficialumo. Jei reikėtų apibūdinti Tamizudiną Mizrą Haką kam nors, kas jo nepažįsta, bet turi susirasti žmonių būryje, paprasčiausiai galėtum pasakyti, kad dairytųsi paties oriausio asmens. Neišvengiamai kirpėjas patrauk-

tų žvilgsnį. Nes jei karaliumi skirtų pagal tai, kaip atrodai, tai iš visų Guripuro vyrų karūnuotas būtų būtent kirpėjas. Ir ne dėl to, kad jis „gražiausias" ar „dailiausias". Paprasčiausiai Tamizudino Mizros Hako veidas buvo tiesiog orus. Nesumenkėdavo net dirbdamas, nors kirpėjo amatas nebuvo aukšto statuso. Vien iš veido galėjai nuspėti, kad šiam įtakingam žmogui staiga užėjo blogi laikai arba jis tiesiog vaidina kirpėją. Galbūt dėl šios savybės visam laikui nusistovėjo taisyklė, kad visi į jį kreipdavosi „Tamizudinai Mizra Hakai". Jokiu būdu nebuvo galima sutrumpinti jo vardo, ir nors yra paprotys pagerbti žmogų pavadinant dėde, broliu ar kokiu kitu nesamu gimine, šiuo atveju dėl to galėjai susilaukti tik nepritarimo.

Net kai jo pašaukti ateidavo žmona, sakydavo: „Tamizudinai Mizra Hakai, būk toks malonus, nešk čionai savo varganą užpakalį".

Naznyn ir Hasinai labai patikdavo žaisti prie kirpėjo salono. Kai kliento veidas pradingdavo baltų putų debesyje, jos su virpuliu stebėdavo, kaip skustuvas slankioja per gerklę ir skruostus, o oda po juo atrodo nauja ir nepaliesta. Kai kirpėjas, garsiai pliaukšėdamas tepdavo losjonais, Naznyn pajusdavo, kaip jai pačiai oda peršti nuo prisilietimo.

Bet geriausias dalykas iš kirpėjo salono būdavo informacija. Jei norėjai ką nors išsiaiškinti apie ką nors, geriausia būdavo pasisukinėti netoli didžiojo figmedžio. Ne per arti, nes vyrai tuoj nuvys vaikus nuo savo tako kaip ančiukus. Bet ir ne per toli.

Galiausiai taip ar kitaip — ir dar tuo pat laiku nemažai išmokusi — gausi informacijos, kurios norėjai. Kadangi šitoje puikioje įstaigoje kiekviena tema po saule ir dar keletas iš aukštesnių sferų, iš dangaus, būdavo aptariamos ne kartą, ne du, o daug daug kartų. Vyrai ateidavo skustis ir kirptis, bet dauguma jų eidavo pasikalbėti. Dėl to Tamizudinas Mizra Hakas buvo didžiausia informacijos kaupykla visame kaime.

Paprastai ką nors — bet ką — aptarinėdavo du ar daugiau vyrų. Jei iš tiesų nebūdavo dėl ko ginčytis, bent vienas iš vyrų tik iš mandagumo užvesdavo kalbą.

— Abdulas Ali galiausiai nusipirko žemės. Pusketvirto hektaro.

— Girdėjau, kad tik du.

— Pusketvirto hektaro.

— Tai jis taip planavo. Bet galiausiai nusipirko tik du.

— Dievas paliudys, prisiekiu, kad...

— Tegu aš apkursiu, apaksiu ir prarasiu žadą, jei meluoju, ir dar tegu susisuka mano vyriškumas kaip negyvas kirminas.

Šitaip tęsdavosi kurį laiką, o žirklės blykčiodavo it maži žaibai tamsiose galvose. Kirpėjas, nešališkas ir nepasireiškiantis, ginčuose nedalyvaudavo. Jis laukdavo savo momento.

Galiausiai kuris nors ištardavo:

— Tamizudinai Mizra Hakai, išaiškink šį reikalą. Tai kiek gi hektarų?

Ir kirpėjas nesvyruodamas paskelbdavo nuosprendį:

— Pusketvirto hektaro.

Arba:

— Tik du hektarai.

Kad ir koks būdavo verdiktas, priešingoji pusė tuoj pat pasiduodavo. Žmogus galėjo būti geltonas ar violetinis nuo pamokslavimo, galėjo būti prisiekęs ir savo garbe, ir vaikų gyvybe ar net savo sėklidėmis, galėjo būti garsiai pritaikęs visus emocinius svertus, trykšti nuoširdumu, spjaudytis iš piktumo ar verkti iš pasipiktinimo, bet kai pasireikšdavo Tamizudinas Mizra Hakas, jis pasiduodavo.

— Tikrai taip, Tamizudinai Mizra Hakai? Na, tu geriau žinai.

Naznyn ir Hasina žavėdavosi ta persikeitimo akimirka. Spausdamos viena kitai rankas, jos tupėdavo sumerkusios palankas į dulkes ir spoksodavo į žmogų, kuris vienu ar dviem žodžiais viską sutvarkydavo. Jos didžiuodavosi, kad toks vyras, kuris žino viską, ką galima žinoti, iš tiesų gyvena Guripure. Kad jis pasirinko gyventi tarp jų — juk iš tiesų stebuklas.

Mergaitės sakydavo viena kitai:

— Ką nori sužinoti? Eikim ir paklauskim Tamizudino Mizros Hako.

Naznyn rimtai susimąstydavo. Hasina sakydavo:

— Kokio aukščio aukščiausias pasaulio kalnas? Ne, tai per lengva. Jei pitonas prarytų sveiką vaiką, tai ar perpjovęs jam pilvą galėtum vaiką išsiimti dar gyvą? Kas užmušė tetulės paukštį mainą? Štai ko paklausčiau jo. Ne, iš tikrųjų tai norėčiau sužinoti, už ko mes ištekėsim.

Jos dažnai taip žaisdavo, bet niekad nenueidavo paklausti kirpėjo. Iš tiesų paklausus jo galėjo žlugti visažiniškumas, o tai joms labai patiko.

Kai kurie vaikai tuo visai nesižavėjo. Iš saugaus atstumo jie šaukdavo:

— Tamizudinai Mizra Hakai, ką prezidentas šiandien valgė pusryčių, a?

Vis tiek, galvojo Naznyn, greitai turėsiu rašyti Hasinai. Braukdama ranka sutrūkinėjusį žalsvą siuvamosios paviršių, ji susivokė, kad dar beveik ir nepradėjo dirbti. Ir būtų geriau, kad Karimas netrukus išeitų. Dar kelios minutės, ir jo telefonas duos ženklą, kad atėjo metas salatui*, o tada jis pasiliks melstis. Ji leido tai minčiai tekėti per visą save. Ta taip ją užpildė, kad ji jau nebesugebėjo nieko padaryti.

Sprendžiant iš sprando palinkimo, Karimas prie kompiuterio atkakliai dirbo. Jis buvo aiškinęs, kad ir žurnalai gali būti radikalūs, bet *iš tikrųjų* viskas suradikalėja tik internete.

Naznyn žinojo niekad neparašysianti apie jį Hasinai. Kitas laiškas, kai ji prisiruoš, eis kitų pėdomis. *Mes visi sveiki. Šahana klasėje pirmūnė, o Bibi paaugo bent colį. Aš vėl bandžiau paruošti dhojį, bet man niekada neišeina, manau, per daug cukraus arba jis ne tos rūšies. Meldžiuosi už tavo draugę Mondžu ir jos berniuką.*

Koks tai bus netikęs atsakymas. Hasinos laiškas atėjo vakar:

Pasakojau tau apie savo draugę Mondžu. Rūgštis nuėdė skruostikaulį nosį ir vieną akį. Kita akis pažeista skauda ir labai baisi. Sunku ir aprašyti tau. Tą gerąją akį matyti dar sunkiau. Ji turėtų teikti vilties bet jokios vilties nepalieka.

Mondžu sesuo išsivežė Churšedą į kaimą. Berniukui geriau nematyti mamos. Ji neleis. „Duok man žodį" sako ji man kiekvieną kartą kai nueinu. Duok žodį kad berniukui padarys operaciją. Ką aš galiu atsakyti? Ką daryti?

---

* Salatas — vienas iš pagrindinių reikalavimų musulmonui: melstis 5 kartus per dieną.

Naznyn pakilo ir pavaikščiojo po kambarį. Gal ji paminės Hasinai Tamizudiną Mizrą Haką, paklaus, ar jį dar prisimena. Žinoma, pamanė ji, kirpėjas visko nežinojo. Bet apie kaimo reikalus jis išmanė labai daug, ir visi skaitėsi su jo nuomone. Jis labai lengvai galėdavo nuspręsti tokius dalykus. Arba tai buvo tik būdas, kaip užbaigti pokalbį. Gal jie iš jo šaipydavosi, o jis tiek mažai težinojo, kad net nejautė, kada iš jo šaipomasi.

— Kam tai naudinga? — Karimas pakilo taip staigiai, kad net apvertė kėdę. — Tai pagrindinis klausimas, tikrai. Kam naudinga?

— Kas? — Buvo akivaizdu, kad ji turėtų žinoti, apie ką jis kalba.

Bet jis jos negirdėjo.

— Galiu tau pasakyti — nė vienai arabų šaliai nenaudinga. Nė vienam musulmonui visame pasaulyje. Būtent mes turėsime kentėti. Reikia iškelti klausimą — kam tai naudinga.

Naznyn pasižiūrėjo už savęs ir vėl atsisuko.

— Ne taip jau sunku išsiaiškinti, — pasakė Karimas.

Naznyn pamanė: kiek daug nesąmonių mano galvoje apie kirpėjus ir figmedžius, lyg nebūtų nieko svarbaus, apie ką mąstyti. Tuo pat metu pagalvojo: tik mano vyras ir šis berniukas nuolat mąsto apie Niujorką, teroristus ir bombas. Visi kiti tik gyvena sau.

Karimas pakėlė kėdę.

— Dievui atsidavęs musulmonas, ar ne, norintis pasiaukoti savo religijai. Tai ar jis eis į barus ir žiūrės į nuogas merginas, gers alkoholį? Koks musulmonas nešis Koraną į barą? Ir *paliks* jį ten? Tokius pasakojimus išgalvoja idiotai. Žmonės, kurie nieko neišmano apie islamą. Gal krikščionis ir nešiojasi Bibliją visur kaip kokį cigarečių pakelį. Jis nežino, kaip elgiamasi su Koranu.

Žvilgtelėjusi į ypatingąją aukštąją lentyną, Naznyn pamanė apie drobele įrištą savo Koraną.

— Jie sako, kad vadinamieji islamo teroristai išnuomotame automobilyje paliko dar vieną Koraną, — jis nelinksmai nusijuokė. — Visi tie atsidavusieji vyrai tik ir mėto visur Dievo Žodį lyg popieriukus nuo saldainių.

— Ir musulmonas juk negali nusižudyti, — pasakė Naznyn. Kad ir kiek jis jai buvo aiškinęs apie savižudžius, jai tai atrodė nepaneigiama.

Tas, kuris nusižudys kardu, nuodais arba nušoks nuo kalno, Prisikėlimo Dieną bus kankinamas tuo pačiu daiktu.

— Tai nėra taip paprasta, — pertraukė ją Karimas. — Yra ir dar kai kas. To niekaip nepaaiškinsi. Paklausyk. Buvo sunaikintos visos keturios juodosios dėžės iš lėktuvų — ten įrašoma viskas, kas vyksta. Bet ar negirdėjai apie stebuklingąjį pasą? Vieno iš banditų pasas nesudegė — daugiau kaip tūkstančio laipsnių pagal Farenheitą liepsnoje. Rastas Pasaulio prekybos centro griuvėsiuose. Kokiais kvailiais mus laiko FTB?

— Kas tada tai padarė?

Jis palietė sau galvą lyg moteris, kuri nori pasitikrinti, ar garbanos ant galvos vis dar savo vietoje.

— Tinkamai kelk klausimą. Kam naudinga?

Naznyn atrodė, kad tai niekam nenaudinga.

Ji nebeleis jam melstis savo namuose. Gal oficialiai tai ir ne nuodėmė. Bet tai buvo neteisinga. Šitai ji galėjo sustabdyti, o jei pavyks tai nutraukti, gal pasiseks užbaigti ir visa kita.

Tačiau ji pamėgino, ir jai nepavyko.

— Tai neteisinga, — pasakė Naznyn, jam karštai alsuojant jai į ausį.

— Žinau, — sudejavo jis. — Aš tai sutvarkysiu. Nesijaudink.

O jai tereikėjo tik jo kūno svorio.

Kaip ji galėjo pasakyti jam, kad daugiau nebeateitų? Ką tai reikštų? Kad ji pasimėgavo iki soties ir jai jau gana? Kad tai, kas vyko tarp jų, buvo jos galioje nutraukti? Kad tai valdydama ji turėjo niekad neleisti tam prasidėti?

Kurį laiką ji dėjo viltis į Čianu. Tą dieną, kai jis užėjo, o Karimas naudojosi kompiuteriu, ji pagalvojo: *Jis viską žino.* Bet jis jai nieko nesakė. Visi kiti žinojo. Nazma — kaip sublizgėjo jos akys, kai ji perbraukė ranka per siuvamąją mašiną. „Dar gauni daug darbo?“ — pa-

klausė ji. Razija visai neatrodė nustebusi, kai buvo supažindinta su „paslaptimi". Kada ji jau buvo tai nuspėjusi? Kas gi nebuvo pastebėjęs jo atėjimų ir išėjimų?

Tegu mano vyras sužino, meldėsi Naznyn. Tegu užmuša mane, pridurdavo.

Čianu nebuvo toks paslaugus. Ar nematai, kas vyksta tau panosėje, — ji tyliai priekaištaudavo jam kiekvieną dieną.

Rytais ji melsdavosi, apsiruošdavo namuose, sėsdavo siūti, ir niekas jos viduje daugiau nieko nereikalavo. Apie pietus, kai ji pro langą ieškodavo Karimo, nuo susijaudinimo ir šiurpo jai sukildavo skrandis, ir tomis dienomis, kai jis neateidavo, ji turėdavo išeiti iš namų ir klajoti gatvėmis, nes bijojo, kad galutinai sutrins kilimo siūlus.

— Kodėl aš tau patinku? — paklausė ji vieną dieną, tikėdamasi, kad žodžiai nuskambėjo natūraliai, lyg tik dabar būtų apie tai pagalvojusi.

Jis buvo žaismingai nusiteikęs:

— *Keno tumake amar bhalo lage?* Kas sako, kad tu man patinki?

Pirštais jis palietė jai kaklo duobutę.

— Aš sakau, — tvirtai atsakė ji.

— Matau, — jis paliko bučinių vagelę jai nuo kaklo iki pažasties.

— Aš nesu graži. Aš nesu jauna.

— Nejauna ir negraži? Tai aš turbūt pamišęs.

— O tu jaunas.

— Ir gražus?

Ji buvo nusprendusi kalbėti rimtai:

— Bet tu man neatsakei.

Karimas apsivertė ant nugaros. Jam judinant plaštakas sau po galva, Naznyn stebėjo, kaip įsitempia ir atsipalaiduoja rankų raumenys. Jo oda buvo auksinė kaip medus. Rodos, galėtum nulaižyti.

— Na, iš esmės yra du tipai. Turi pasirinkti. Štai suvakarėjusi mergina rengiasi kaip nori, visaip dažosi, trumpi sijonėliai ir panašiai, vos tik pabėga tėvui iš akių. Ji visad pasirengusi visur eiti, gauti gerą darbą, smagintis. O štai religingoji mergina, dėvi skarą ar net burkhą. Manai, kad jos labai tinkamos vesti, bet taip nėra. Nes jos tenori

ginčytis. Ir visada galvoja, kad žino geriau, nes dalyvavo visose tose musulmonų seserų vasaros stovyklose.

— O kaip aš?

Jis pasikėlė ant alkūnės. Ji užuodė jo prakaitą ir susijaudino.

— A, tu. *Tu* — tikras dalykas.

— Tikras dalykas?

— Gali susirasti merginą iš kaimo. Atsivežti ją čia, — jis vis dar formavo savo nuomonę. — Bet tada laukia visa ta velniava, kol ji apsipras. Ir dar niekaip nesužinosi, kokią gausi.

— Aš — tikras dalykas?

Ji prisiminė nugirstą pokalbį pirmosiomis vedybų dienomis. Tada ji stovėjo vienais naktiniais koridoriuje, o Čianu kalbėjo telefonu. *Nesugadinta mergina. Iš kaimo. Viską įvertinus, aš patenkintas.*

Karimas kėlėsi iš lovos. Buvo atsukęs jai nugarą.

— Vyras vežasi mus į Daką, — pranešė ji.

Ji stebėjo jo nugaros linkį, kad suprastų, ar atkreipė dėmesį: jai nepavyko suvaldyti pabrėžtino tono.

Jis išsitiesė, bet neatsisuko.

Ji susirietė į kamuoliuką. Šnervėse švilpavo oras, galvoje kažkas tiksėjo, krūtinėje šniokštė, pilve gurgėjo, o ausyse ūžavo pulsuojantis kraujas.

Galiausiai jis prabilo:

— Į Bredfordą vykau pasižiūrėti merginos. Man išrinktos. Aš ją atmečiau. Dėl tavęs.

— Ką aš galiu padaryti? — Jos veidas buvo karštas ir drėgnas.

— O ką tu nori daryti?

Anksčiau ji norėjo važiuoti, bet dabar nebežinojo. Vaikai kentės, Čianu patirs naujų nusivylimo agonijų, o ji pati — jau ne mergina iš kaimo. Ji nėra tikras dalykas.

Karimas pakėlė ją kaip vaiką ir laikė ant rankų.

— Nebijok. Tegu tavo vyras važiuoja. Taip bus geriausia. Tada galėsi išsiskirti, nes jis tave paliko. Nebijok, aš viską sutvarkysiu.

Atėjo spalis, o su juo — Čianu nušalimai, mergaičių slogos bei kosuliai ir — garų kaupimasis. Naznyn ėmėsi savo žiemos ritualo —

kas rytą rankšluosčiu šluostyti langus. Tai padėdavo nuo drėgmės. Pora darbininkų atsvirduliavo taisyti tualeto.

— Kiek laiko jis jau neveikia, brangute?

Ji jiems pasakė.

— Čia tau, brangute, savivaldybė.

Jie truputį pabadė ir tada pramušė.

— Na, mieloji, turėjai čia problemų. Nereikėjo taip ilgai uždelsti.

Lagaminas stovėjo ant dailių ratukų spintos dugne, ant Čianu pažymėjimų. Naznyn išbandė rankeną. Jis buvo sunkus.

Ji pasidavė ir nebeįkalbinėjo Čianu valgyti, ir galiausiai liovėsi virusi. Mergaitės mito mėsainiais, virtomis pupelėmis ir kuo tik norėjo. Kartą pakirdusi vidury nakties ir atsidariusi tuščią šaldytuvą, ji ėmėsi gaminti kalafiorų karį, o kai prieskoniai subyrėjo į karštus riebalus ir susproginėjo, ji manė, kad visi pabus iš miego ir susėdę pavalgys drauge kaip normali šeima. Tačiau buvo antra valanda nakties, ir ji valgė viena, stovėdama prie kriauklės, stebėdama mėnulį ir spėliodama, ar teks dar kada valgyti drauge su seserimi.

Kitą dieną pro pašto ertmę įkrito informacinis lapelis.

ŽYGIS PRIEŠ MULAS

Karimas pakėlė jį, pavartė.

— Taip, — tarė jis. — Štai ir bus pasimatymas. — Jis sukryžiavo rankas ir plačiai išžergė kojas. — Tegu ateina. Mes būsim pasirengę.

Čianu, parėjęs namo, paėmė lapelį ir kurį laiką pastudijavo. Tada padėjo jį, nuėjo į miegamąjį ir uždarė duris.

17 skyrius

Vienintelis dalykas, dėl kurio visi sutarė, — kad vaikinui buvo durta. Apie visa kita buvo taip karštai diskutuojama, kaip dėl baklažanų kainos turgaus dieną. Vieni sakė, kad susimušė dvi gaujos ir dalyvavo dešimt vaikinukų. Kiti sakė — dvidešimt, trisdešimt ar net penkiasdešimt, o jų oponentai tvirtino, kad buvo tik dvejetas — nudūrusysis ir nudurtasis. Kalbėta, kad gaujos jau seniai varžėsi, jau nuo pat mokyklos laikų, kai jie visi bėgdavo iš pamokų dar nesutemus šėlti orgijose tamsiuose sandėliuose, persirengdavo tualetuose, gurkšnodavo viskį, traukė dūmą ir klausydavosi Džojaus Banglos, Maiklo Džeksono, Džeimso Brauno, Amirudino bei Abdulo Ganio, susigalvodavo naujų šokių ir karo veiksmų, kurdami savo gyvenimą taip, kaip niekas — ypač tėvai — nebūtų nė įsivaizdavę. Tarp šitų dviejų grupuočių nuolat tvyrojo įtampa, ir keista buvo tik tai, kad niekas nebuvo nudurtas dar anksčiau.

Bet visa tai — melas. Tie du vaikinai abu buvo iš vienos gaujos ir susipyko dėl merginos. Dar didesnis melas — esą problema kilusi dėl narkotikų. Arba dėl pinigų. Žinoma, tai buvę pinigai už narkotikus. Ir tai — tikras faktas, dėl kurio vaikinukas atsidūrė ligoninėje su giliai perdurta šlaunimi.

Kai kurie žmonės kvaili kaip asilai! Nes žaizda — krūtinėje, ir nesitikima, kad jis išgyvens, nors sprendžia juk tik Alachas ir niekam nederėtų tikėtis arba nesitikėti, tačiau sunku nesitikėti tokių dalykų, nes kas daugiau iš tų gaujų, jei ne vienos bėdos?

Žinoma, kai kam tarp ausų auga tik garstyčios ir jie bet kuo patikės. O iš tikrųjų, kaip kad sakoma dainoje, nors ir turi akis, jie ne-

mato. Iš viso nėra jokių grupuočių. Jas išgalvojo baltųjų spauda, kad apjuodintų bangladešiečių vardą. *Tower Hamlets Bugle* — didžiausias įžeidinėtojas (bet ir visa baltųjų spauda — nusikaltėliai): jei pasiskaitysi šitų nesąmonių, tai pamanysi, kad visi mūsų vaikinai darosi tokie pat blogi kaip kad negrai. Ne, nėra jokių gaujų. Tai tik vaikinukai, užaugę drauge ir drauge visur besišlaistantys.

Bugle paskelbė, kad aukos vardas — Harūnas Zamanas. Didžiuma ėmė ginčytis dėl šito straipsnio. Vaikinukas, gulintis prie mirties durų, — arba ant dešiniojo šono, kad būtų apsaugota jo kairioji sužeistoji šlaunis, — iš tikrųjų *Džamalas* Zamanas. Arba Džamalas Šemseras. Arba, pasak Razijos, kuri sužinojo tai iš Tariko, tai kažkoks Nonis. Ir niekas, rodos, nežino Nonio tikrojo vardo, nors daugelis apsimetė girdėję apie jį ir sutarė dėl to, kad jis buvęs labai žiauraus charakterio, baisus mušeika, o dauguma kitų gailėjosi Nonio, nes tas buvęs toks geras berniukas, tiesiog išskirtinis.

Čianu paklausė:

— Ar žinot, kokia čia bėda su tais vaikinais?

— Per mažai mokosi, — mitriai atsakė Bibi.

— Per daug šlaistosi visur, — pasakė Šahana. — Kaip ožių banda.

— Nesistenkit pasirodyti protingos.

— Pasakyk, Aba, — pakilo prašyti Bibi.

— Nežinau, — pratarė Čianu. — Išskyrus tik tai: kai atrodo, jog visas pasaulis prieš tave, kyla noras prisidėti prie pasaulio. — Jis pasiėmė automobilio raktelius, o Šahana siektelėjo televizoriaus nuotolinio valdiklio. — Žinoma, jei jie būtų daugiau mokęsi, būtų buvę stipresni. Proto jėga — štai kur pagrindas.

Jis paėmė iš Šahanos nuotolinį valdiklį ir padavė Naznyn:

— Šį vakarą jos sėdės prie knygų.

Razija ir Naznyn stovėjo nedideliame motinų būrelyje šalia Alamo aukštos klasės bakalėjos Betnal Gryn Roude. Ant poros stelažinių stalų prie lango buvo padėta dėžė pomidorų, taip prinokusių, kad buvo jau net nebe raudoni, o patamsėję kaip senos mėlynės, plaukuota kokosų piramidė, krūva tamsiai žalių gumbuotų korelų, nuo kurių jau vien pažiūrėjus kartu, ir didžiulis stiklainis nymo šakelių. Nazma dūrė į pomidorą ir nusivalė pirštą į dirbtinės žolės kilimėlį ant stalo.

— Aukšta klasė? — nusistebėjo ji, ir jos skruostus suvirpino pasipiktinimas. — Bangladeše, jei žmogus pavadintų savo parduotuvę aukštos klasės ir pardavinėtų supuvusius pomidorus, tai jam nebūtų leista ilgai gyvuoti.

— Na, taip, — pasakė Sorupa. — Yra įstatymų prieš tokius dalykus.

— Įstatymų? — sušuko Nazma, lyg dar niekad nebūtų girdėjusi tokio žodžio. — Toks niekšas kaip šitas niekad nepamatys teismo salės.

Dabar Sorupa neatrodė tokia įsitikinusi ir saugodamasi prabilo dar karščiau:

— Niekada.

— Žmonės patys to imtųsi. Tereikia vieną ar dukart gerai prilupti. Paprasta, greita, veiksminga.

Nazma nuėjo prie stalo su korela. Naznyn įsivaizdavo, kaip ji ritasi tolyn ant mažučių apvalių kojyčių. Nazma paėmė ir paspaudinėjo daržovę. Sprendžiant iš jos veido išraiškos, bus išspaudusi bent tuziną vikšrų.

Dabar Sorupai subrendo mintis:

— Tai gerų geriausia sistema. Antra tiek prilupti niekšą. Nereiks nei kyšių, nei laukti policininko ar advokato ir visa kita, — liaupsino ji kaimo teisėtvarkos sistemos privalumus. Ko stokojo materialiai, tą ji kompensavo didžiuliu noru pakartoti savo pačios žodžius.

Nazmai greitai nusibodo:

— Girdėjau, kad vaikinui, kuriam buvo durta, sužeidė plautį. Girdėjau, jis turi reikalų su narkotikais.

Ji pasižiūrėjo į Raziją taip išsprogindama akis, kad Naznyn net matė baltymus ir iš viršaus, ir iš apačios.

Naznyn stebėjo tiedvi moteris. Nazmos krūtys, didžiulės ir apvalios kaip futbolo kamuoliai, pūpsojo po jos plonu juodu paltu. Jos pabrėžė Razijos krūtinės, žemai nukarusios po megztiniu, plokštumą.

Razija apžiūrinėjo kokosus. Ji paėmė vieną ir pasvėrė rankoje, paskui išsirinko kitą ir taip pat pasvėrė.

— Narkotikai, — ištarė Nazma. Pasakė taip, kaip tėvai kad pasakytų „baubas“ mažam vaikui pagąsdinti.

— Narkotikai, — atsiliepė Sorupa.

Nazma susierzino. Ji pliaukštelėjo liežuviu Sorupai, o ta apsimetė nepastebėjusi.

— Žinoma, šiomis dienomis prisiklausai visko apie vaikinus, įsipainiojusius su narkotikais. Tėvai negali suvaldyti, ir jie užtraukia gėdą visai šeimai. Bet kas, turintis nors kiek sveiko proto, parsiųstų juos atgal į Bangladešą.

Maži lengvi dribsniai, ne didesni už Čianu pleiskanas, ėmė leistis ant pomidorų, kitų aukštos klasės prekių ir moterų galvų. Jie leidosi ir dingo be pėdsako.

— Lyja, — pasakė Razija Naznyn. — Geriau jau eikim.

— Sninga, — paprieštaravo Nazma. — Žinoma, kai kas nemato, kas darosi jiems patiems po nosimi.

Sorupa brūkštelėjo pirštais per orą, aiškiai demonstruodama faktą, kad sninga:

— Tiesiog po nosimi.

Komercijos gatvėje traukė laidotuvių procesija. Keturi dideli juodi automobiliai slinko paskui katafalką, ant kurio buvo pristatyta lelijų ir chrizantemų, o kažkur po jomis tikriausiai ir karstas. Automobiliuose žmonės buvo susikišę taip pat tirštai, kaip ir gėlės. Procesijoje buvo įstrigęs raudonas furgonas su nupiešta ant šono kiaule. Jis stengėsi ištrūkti ir pasuko į šalutinį skersgatvį, kad aplenktų. Kiaulė tarsi sėdėjo ant nematomos kėdės, sukryžiavusi mažas riebias kojikes ir valgydama pyragą. Naznyn, laukdama kelio viduryje, pasižiūrėjo į vieną iš laidotuvių automobilių, o moteris pakėlė galvą nuo veidrodėlio, kur tikrinosi, kaip pasidažiusi lūpas, ir įrėmė žvilgsnį į Naznyn. Moters plaukai buvo šviesūs, trumpai ir efektingai kirpti aplink žandus. Ji žiūrėjo į Naznyn pasiruošusi būti maloni, pusiau šypsodamasi, tačiau akys buvo tuščios. Lygiai taip ji būtų žiūrėjusi į pažįstamą daiktą — raktus, kuriuos ką tik atrado, virtuvės stalą, kur valė dukters palietas sultis — tuštuma, palikta žinomam dydžiui, pavyzdžiui, baldams arba rudaodėms moterims su sariais, kurios verda ryžius, augina vaikus ir paklūsta savo vyrams. Naznyn pakėlė ranką ir pamojavo. Laidotuvių

procesija traukė toliau drauge su raudonu furgonu lyg plakančia širdimi kūne be sąmonės.

Jos perėjo į Ventvorto gatvę, ir Razija visą kelią neištarė nė žodžio. Naznyn galvojo apie Nazmą, Sorupą ir nedidelį būrelį kitų moterų prie Alamo parduotuvės. Tuo metu ji nesuvokė, tačiau nė viena iš moterų nesikreipė į ją. Ar tyčia taip? Ar ji supras, kad žmonės lekia gatve pro ją? Ar daugiau nė viena moteriškė neužbėgs ko nors pasiskolinti virtuvei: saujelės misti-džyros, poros lazdelių cinamono, tik žiupsnelio šafrano — kai nelauktas svečias likęs pietų? Kitoms moterims taip atsitikdavo. Visai neseniai buvo atstumta Hanufa, kai sužinota, kad ji lanko masažo kursus. Tai buvo neislamiška ir, matyt, imamas Džam Masdžide pasakė pamokslą būtent apie tą dalyką. Hanufa bandė protestuoti aiškindama, kad ten vien moterų kursai ir kad ji mokosi tik dėl savo vyro, kuris kenčia nugaros skausmus. Tačiau buvo per vėlu. „Jeigu ji taip baisiai tuo didžiuojasi, tai kokių velnių padlaižiauja mums už nugarų?“ Naznyn prisiminė, kad ir ji pati nebesilankė pas Hanufą, nors sąmoningai jos neignoravo. Šią pastarąją mintį ji kelis kartus pavartė galvoje, stengdamasi nuspręsti, ar tai tiesa. Galiausiai pasidavė ir pamąstė, kad dabar Hanufa bent jau turės dingstį ignoruoti ir ją, juo labiau kad Naznyn nusikaltimas žymiai didesnis nei jos pačios.

Jos ėjo pro batų prekystalius, kur kiekvienas batas buvo panašus į kankinimų įrenginį. Prie šaldytų vištų krautuvėlės vyriškis švelniai plekšnojo vištų ketvirčius, lyg stengdamasis jas atgaivinti. Naznyn pamatė, kad jis tepa odą prieskoniais. Grupelė merginų afrikiečių matavosi batus, gręžiodamosi pamatyti kulnus.

Naznyn norėjo paklausti Razijos, ar ji gydoma Hanufos metodu.

— Eisim į *Yellow Rose*? Ar į *Galaxy Textiles*?

Razija gūžtelėjo pečiais.

— Užsukim į šitą, — pasakė Naznyn ir patraukė ją už rankos.

Jos užėjo ir braukė rankomis per vyšnios raudonumo šilkus, rausvai violetinius ir turkio spalvos kartūnus bei blizgantį mėlyną satiną. Razija tarė:

— Gal šiandien mums jau užteks.

Ir ištarė tai kaip žmogus, kurio daugiau niekas niekada nesugundys, todėl pardavėja net nemėgino jų sulaikyti.

Nors dar buvo anksti, jau pradėjo temti ir, joms einant, languose žiebėsi šviesos, traukdamos jas prie vitrinų, nors jiedvi visai to nenorėjo. Jos žiūrėjo į auksinius žiedus, — lentyna ant lentynos, gašliai mirksinčius žibintų šviesoje. *Best Buy Trading Ltd* parduotuvėje jas sustabdė trys manekenai, visi aprengti skaisčiai raudonu krepdešinu. Manekenų pozos buvo kaip šokėjų, rankos sulenktos imituojant judesį, linksmumą, gal net nesivaržymą, tačiau veidai likę abejingi, nė neužsimenantys apie ekstazę. Jokios atsakomybės už kūnų veiksmus.

Naznyn troško, kad Razija prabiltų, imtų vartyti akis ir pupsėti, virsdama Nazma. Ji puikiai mėgdžiodavo Nazmą. Kas keli žodžiai vis įterpdavo „pupt pupt", ir nors Nazma, tiesą sakant, visai nepupsėjo, tai suteikdavo kalbai Nazmos esmės — tos moteriškės pasipūtimo ir kažkiek net apvalumo. Sorupą ji perteikdavo irgi tobulai. Tai, kaip toji, jausdamasi labai teisi, suspaudžia lūpas, ir tai, kaip jas kramto ir žiūri į šalį, kai Nazma ją nusodina.

Naznyn norėjo, kad Razija imtųsi tų kitų balsų ir vėl virstų senąja Razija. Ji tyrinėjo savo draugę. Šiandien jos akys nešvietė. Nei pykčio, nei baimės, nei skausmo. Kiek jau laiko praėjo, kai jų gelmėje išdykėliškai žibėjo auksinės dulkelės?

Ji prisiminė aną dieną, kai abi buvo išėjusios pirktis medžiagos ir kai ji žarstėsi paslaptimis. Ji viską išplepėjo apie ponią Islam, ir nuo to buvo gera, o Razija sakė padėsianti, tačiau dabar Raziją graužė jos pačios bėdos, ir Naznyn negalėjo paklausti: o kaip dėl tos pagalbos, kurią tu žadėjau *man*? Viskas, kuo ji įtarinėjo Tariką, buvo tiesa, bet ką gali dabar apie tai pasakyti? Negi jos, kaskart susitikusios, turėtų gręžioti rankas, verkti ir vartyti kiekvieną skausmo trupinėlį?

O tada Karimas.

Ji kelis kartus įsivaizdavo, kaip pasakotų Razijai. Ji parepetavo pokalbius, sakydama nuo abiejų žodžius, tai čia, tai ten išmėgindama kokią naują frazę. *Jis manęs niekuomet nepaliks.* Razija pasikiša pėdas po užpakaliu ir palinksta pirmyn, kad išsiurbtų visas sultis iš pasakojimo. *Tai mus degina. To negali valdyti.* Razija purto kaulėtus pečius taip smarkiai, — nors ir taip toli būdama, — kad ji net suvirpa. *O*

visų nuostabiausia tai, kad... Ji visai nežinojo, ką pasakytų po to, bet ta frazė vis iškildavo. Primerkusi akis ir skersakiuodama Razija stengiasi erzinte išerzinti tai iš jos. *O visų nuostabiausia tai, kad...*

Jos nesikalbėjo apie jį. Tai nebuvo įmanoma.

Kaip buvo lengva kalbėtis, tarp jų tvyrant visoms toms paslaptims. Kalba tekėjo lyg Mehna: srauni naujo gando srovė, įvairių jų dejonių ir skundų šniokštimas ir teškenimas, verpetai aplink rimtesnių dalykų — visada šeimyninių — akmenis, praplatėjimas ir susiaurėjimas, išgilėjimas ir paseklėjimas, net tylos atkarpose tarp jų nesiliaudavo srovenimas, ir visas gausus atvertų širdžių srautas be galo liedavosi jų draugystės jūron. O dabar upė priėjo užtvanką, pastatytą iš tiesos, žinojimo ir poreikio. Tie dalykai užčiaupė joms burnas.

Jos stabtelėjo prie naujos parduotuvės.

— *Fjužin Fešins,* — perskaitė Razija.

Viduje sukinėdamasi priešais veidrodį stovėjo baltoji mergina su juodo kamyzo palaidine baltomis išsiuvinėtomis gėlėmis ir apibarstyta perlais palei kaklą. Kelnės — ne įprastojo maišiško salvaro stiliaus, bet aptempiančios šlaunis ir apačioje kiek platėjančios. Mergina pasiėmė nuo lentynos ryšulį žalio stiklo apyrankių ir bandė vieną užsimauti ant rankos.

— Taip ji niekada neužsimaus, — pasakė Naznyn.

Panašus komplektas buvo iškabintas vitrinoje — tik raudonas, su juodais siuvinėjimais ir juodais karoliukais. Razija pasižiūrėjo į kainą. Ji papurtė galvą ir atsiduso, lyg išvydusi viso pasaulio blogybes.

— Pažiūrėk, kiek tie anglai moka už savo kamyzą. Ir tuo pat metu žiūri į mane iš aukšto. Jie net džiaugiasi galėdami apspjauti savo vėliavą, kol aš ja apsirengusi. Kas jiems yra? Kas yra?

Čianu nebuvo namie — jis vežiojo neišsiauklėjusius tipus ir rinko baudas už parkavimą. Jis priprato laikyti baudos kvitus voke, adresuotame vietinei savivaldybei. Ant kiekvieno popieriuko jis buvo užrašęs: „Išvykęs nežinomu adresu, grąžinti siuntėjui". Mergaitės sėdėjo ant sofos, ir Bibi buvo pasidėjusi ant kelių nuotolinį valdiklį. Kai tik jinai jį paliesdavo, Šahana spirdavo jai į koją.

— Ama, Šahana mane vis spardo.

— Šahana, nespardyk sesers.

— Ji vis bando perjungti kanalą.

— Aš nieko nepadariau.

— Tik palauk, kol atsidursi Bangladeše, — pasakė Šahana. — Kaipmat būsi ištekinta iš namų.

Bibi bandė prieštarauti:

— Bet... bet...

— Ir tavo vyras laikys tave uždaręs mažam pridvisusiam kambary ir vers kiaurą dieną austi kilimus.

Bibi pašoko:

— O tu pati? Tu vyresnė už mane. Gausi vyrą anksčiau negu aš.

Šahana, apsikabindama kelius atrėžė:

— Tai tu taip manai.

Naznyn išjungė televizorių ir paklausė:

— Bet juk norėtumėt pamatyti, kur užaugo jūsų mama?

Mergaitės pasisukiojo ir neatsakė.

— Norėtumėt pamatyti tetulę Mumtaz?

— Papasakok mums apie tetulę Mumtaz, — paprašė Bibi. Dabar ji įsitaisė ant sofos sukryžiavusi kojas, kad parodytų esanti pasiruošusi klausytis.

— Tik apie gerąjį džiną, — Šahana sučiaupė savo gražutes rausvas lūpas. — Visi kiti pasakojimai nuobodūs.

Taigi Naznyn papasakojo apie gerąjį džiną.

Mumtaz buvo paveldėjusi džiną iš savo tėvo, kuris laikė jį tuščiame butelyje nuo vaistų su odiniu kamščiu. Mirus tėvui, džinas sutiko būti Mumtaz tiktai su sąlyga, kad jį paleis iš butelio ir leis gyventi laisvai. Mumtaz uždengė butelį marle ir sudaužė jį plaktuku šaukdama: „Ach, džinai, duodu tau laisvę, o tu duok man išminties".

Iš pradžių atrodė, kad džinas nesilaiko susitarimo. Mumtaz jį šaukė, o jis neatsiliepdavo. Ji išėjo į lauką ir klajojo tarp bananmedžių, žinodama iš vaikystės, kad džinai turi silpnybę bananams. Jis vis tiek neatsiliepė. Ji ieškojo tarp cukranendrių, dramliažolių ir aitriosios paprikos augalų. Stovėdavo po platanais ir šaukdavo. Apžiūrinėjo karvių gardus, šulinį ir po lelijų lapais tvenkinyje. Džinas bus ją apgavęs.

Patikrinusi savo guolį, papuošalų dėžutes ir iškračiusi plaukus, jei kartais tas bus įsipynęs tarp garbanų, ji nusiteikė, kad jau bus jo netekusi. Pagalvojo: galbūt džinas vis tiek bus davęs man išminties — niekada negalima pasikliauti džinais.

Užėjo Barsa, o lietūs tais metais buvo tokie smarkūs, kad galėjo pusiau perkirsti ryžio grūdą. Sarat nudažė žemę auksu, ir iš šiaurės atskrido snieginės gervės, kad stypsotų ant sudžiūvusių kojų sodriai žaliuose ryžių laukuose. Vienas bjaurus senis įprato vaikštinėti aplink kaimo tvenkinį kaip išėjęs į pensiją mokytojas, susidėjęs rankas už nugaros, nenuleisdamas akių nuo vaikų ir nuo besitaškančių ir čerškiančių mažų rudų žuvyčių, kurias jis būtų mielai pamokęs tvarkos. Hemanto atsinešė jazminus, lotosus, vandens lelijas ir hiacintus, krišnachuras, kadamus, magnolijas ir visur — džiūstančių ryžių gubų kvapą. Tais metais viena karvė atsivedė tris veršelius, tai buvo palaikyta sėkmę žadančiu ženklu, ir poros suskubo tuoktis dar nė nesulaukusios tinkamo meto vestuvėms.

Kai džinas apsireiškė Mumtaz, buvo Basanto*. Valydama didelę ir itin kraujingą žuvį hilšą, ji mąstė apie problemą, kurią jai buvo patikėjusi viena kaimo moteris. Ta moteris turėjo tris sūnus ir penkias dukteris ir vargiai išgalėjo maitinti tiek burnų. O jos vyras dar norėjo miegoti su ja ir padaryti dar daugiau burnų, dar daugiau tuščių pilvų. Ką jai reikėjo beveikti? Kaip atsakyti vyrui? Ir kaip priburti daugiau maisto iš savo puodo? Mumtaz nutvėrė žuvies vidurius ir patraukė. Jai ant sario užtiško kraujo srovelė. „Ką turėčiau jai atsakyti?“ — garsiai paklausė jinai.

Atsiliepė džinas: „Pasakyk jai, kad sušauktų visus savo vaikus — nuo vyriausio iki jauniausio — ir išrikiuotų prieš savo vyrą. Ji turėtų jam pasakyti: „Pirmiau nuspręsk, kuris turės mirti. Užmušk vaiką, tada pagimdysiu tau kitą. Daugiau gyvų vaikų mes neišlaikysim, todėl turi parinkti, kurie mirs. Nes tik kai užmuši vaiką, aš tau jį pakeisiu kitu“.

* Bangladeše priimta skirti 6 metų laikus, kurie apima nevienodus laiko tarpus. Iš jų čia paminėti keturi: Barsa (gegužė–rugsėjis), Sarat (rugsėjis–spalis), Hemanto (spalis–lapkritis) ir Basanto (gruodis–vasaris).

Mumtaz patiko atsakymas ir ji nusprendė tuoj pat persakyti jį moteriai tiksliai taip, kaip liepė džinas. Bet ji buvo pikta ant džino ir šį subarė: „Kodėl pabėgai nuo manęs?“

„Bet aš juk nepabėgau, — pasakė džinas. — Tu tik dabar nusprendei mane išklausyti“.

Nuo tos dienos Mumtaz galėjo iškviesti džiną kada tik panorėjusi, ir žmonės ėmė eiti pas ją pasitarti daugeliu svarbių klausimų. Nors ji sakydavo, kad kasdien plepa su džinu tiesiog kaip duktė su mama, maišydama karvės mėšlą su šiaudais ar kurdama ugnį, tiems ypatingiems seansams Mumtaz sėsdavosi švariame kambaryje ir degindavo žvakes bei smilkalus. Apsirengdavo baltai ir prisidengdavo burną ir nosį baltu šydu. O kad prisišauktų džiną, murmėdavo kažkokius ypatingus burtažodžius — tokiu greitumu, kaip plasnoja drugelis, kad net neįmanoma suprasti.

Naznyn maldavo, kad jai atskleistų burtažodžius, tačiau Mumtaz sakė, kad ji pirmiau turi įsigyti savo nuosavą džiną.

„Ar mane išrinks į tarybą?“

„Kokį vardą duoti vaikui?“

„Priešas prisiekė nužiūrėti mane pikta akimi. Kaip man apsisaugoti?“

Mumtaz kalbėdavo mantras ir siūbuodavo savo mažoje baltoje palapinėje. Ištarusi atsakymą, ji staiga atsiguldavo ant šono, ir visi suprasdavo bei pritardavo, kad, per savo kūną perleidusi dvasią, ji dabar turi pailsėti.

Tikėdavo visi, išskyrus Amą. „Apgavystė. Nieko daugiau, tik apgavystė“. Ji pačiulpdavo nykštį ir sariu nusivalydavo burnos kampučius.

Mergaitės ruošėsi gulti. Naznyn nuėjo su jomis į vonią ir prisėdo ant vonios krašto.

Šahana iš puodelio su dantų šepetukais išsitraukė Čianu daatoną:

— Bangladeše turėsi valytis dantis šakele. Ten nėra dantų šepetėlių.

Čianu labai džiaugėsi aptikęs „Alamo aukštos klasės bakalėjoje“ nymo šakelę. Jis pakramtė galą, kol tas supleišėjo, energingai pamakalavo juo po burną ir pareiškė, kad tai puikiai masažuoja dantenas.

— Žinai, Bibi, ten nėra ir tualetinio popieriaus. Turėsi piltis vandenį ant užpakalio, kad nusiplautum.

Bibi atrodė apimta sielvarto:

— O tu? Tau irgi reikės taip daryti.

Šahanos veido išraiška vėl tapo neperprantama.

Tada ji puolė seserį su daatonu, bandydama per jėgą sukišti šiai į burną.

Naznyn atskyrė mergaites ir nuvarė į miegamąjį. Kol jos sulipo į lovas, ji stovėjo kambario vidury lyg teisėjas. Ji vis dar galvojo apie džiną.

Būta dar vienos istorijos, kurios ji dar niekad nepasakojo vaikams.

Naznyn buvo gal aštuonerių ar devynerių, kaip tik tokio didumo, kad galėjo nepasistiebusi žiūrėti į šulinį per rentinio kraštą. Tais metais Amą buvo apsėdęs blogasis džinas. Šitas džinas draudė Amai praustis, ir dėl to ji dvokė kaip ožys. Jis suvėlė ir sumazgė jai plaukus ir pasityčiodamas prikaišiojo jai už ausų jazmino žiedų. Kartais ji kiauras dienas nepratardavo žodžio. O blogiausia, kad įsakyta džino, Ama ėmė puldinėti savo pačios vyrą, beprotiškai badydama jam akis bambuko lazdelėmis, kurias valandų valandas droždavo smailindama. Kartais, džinui pasitraukus, o galbūt užmigus, Ama grįždavo įprastinėn savo būsenon. Ji pasiimdavo gabalėlį muilo ir eidavo prie tvenkinio maudytis ir praustis. Vėl suskasdavo ruošti valgį ir atnaujindavo begalines litanijas skųsdamasi tarnais. Ir vėl kaip visada komentuodavo gyvenimą:

— Ką aš galiu padaryti? Esu siųsta šion žemėn kentėti.

Aba sakydavo:

— Ir kaip puikiai ji kenčia.

— Džinas vėl gali grįžti į mane, — sakydavo Ama. — Panorėjęs jis naudojasi mano kūnu, mano jėgomis, mano siela.

O Aba užversdavo akis:

— Tikėkimės, ilgai nevers laukti.

Tačiau sugrįžęs džinas buvo piktas kaip niekad, ir Aba, neilgai trukęs, buvo priverstas šauktis fakyro.

Piktojo varymai kaime būdavo vaizdingas sportinis reginys. Susirinkdavo minia, dar didesnė ir labiau susijaudinusi nei pas Manzurą

Bojatį — labiausiai vertinamą istorijų pasakotoją. Fakyras buvo įspūdingas: aukštas ir tiesus it cukranendrė, o barzda — bent dvidešimties colių ilgumo, supinta į dvi kasas, lyg moters plaukai. Jie netrukus atvyko, padėjėjai užgrobė žibalinę krosnelę ir puolė virti stebuklingus gėrimus, kurie, Naznyn požiūriu, jau vien kvapu galėjo išbaidyti džiną. Fakyras iš tolo apžiūrėjo Amą. Ta gulėjo savo lovoje, spazmams paslaugiai bėgiojant jos rankomis ir kojomis. Fakyras atrodė patenkintas.

— Kas norėtų padėti šiai prakeiktai moteriškei? — paklausė jis. Jo akys atrodė blausios lyg seno stiklo rutuliai, ir vis tiek jis įdėmiai nužvelgė žmones kambaryje — atskirai kiekvieną ir visus iš karto.

— Aš būsiu savanoris! — sušuko tarnas berniukas iš Naznyn namų ir žengė pirmyn. Minia atsipalaidavo, daug kas pasikasė nosis ir užpakalius.

Tarnas buvo niūrus jaunas vaikinukas, kuris laikė pusbadžiu mangustą, pririštą prie palmės, o pramogai kurstydavo ją kąsti rankon. Mangusta, šiaip visai taiki, kartais įsitraukdavo į žaidimą ir būdavo apdovanojama staigiu spyriu, nuo kurio skrisdavo kelias pėdas oru.

— Sėsk, — karktelėjo fakyras ir paspaudė žemyn berniuko galvą.

Berniukas suraukė viršutinę lūpą, tačiau atsisėdo ant žemės sukryžiuotomis kojomis. Padėjėjai aptepliojo jam galvą ir pečius savo vimdomosiomis pastomis. Tada prasidėjo piktojo varymas. Iš pradžių fakyras ir du jo pagalbininkai ėjo ratais aplink berniuką tarną, pusiau dainuodami, pusiau deklamuodami eiles, kurių žodžiai susikabindavo vienas su kitu tvirtai kaip kaulai rankoje, judėjo ratu lankstydamiesi ir raitydamiesi, tačiau nenutraukdami grandinės.

Ke Katha koyre, dekha deyna
Ke Katha koyre, dekha deyna
Node chode, hater kache

•

Giedotojai ėjo vis greičiau ir greičiau, taip pat vis greičiau ir greičiau skriejo žodžiai. Balti drabužiai, pririšti fakyrui prie juosmens ir rankų, plevėsavo už jo, atskleisdami didžiulę jo energiją, kuria tas nugalės piktąjį džiną.

Ke Katha koyre, dekha deyna
Kuris kalba nepasirodydamas
Kuris kalba nepasirodydamas
Vaikšto visur pasiekiamas ranka

Berniukas tarnas pradingo besisukančių rankų ir kojų sūkury.

Ieškau jo
Danguje ir žemėje
Pats nežinau
Ieškau jo
Danguje ir žemėje
Pats nežinau
Kas aš esu?
Kas yra jis?
Kas aš esu?
Kas yra jis?

Staiga dainavimas nutrūko. Padėjėjai pranyko, o fakyras plačiai atmetė rankas ir užmaurojo:

— O, piktasis džinai, palik šios moters kūną! Alachui įsakius, palik ją. Dangau! Vandenie! Ore! Ugnie! — jis akimirką nutilo ir dar pridūrė: — Žeme! Nebekankink jos daugiau.

Jis paleido rankas kristi. Pilvas jam bangavo, judėjo keistomis formomis, lyg viduje būtų kilnojęsis kūdikis.

Visų galvos pasisuko į Amą, kuri dabar gulėjo rami ant savo kilimėlio veidu į žemę.

Išsyk tarnas berniukas, kuris savo noru buvo paskyręs kūną džinui persikelti, pradėjo raukytis ir žvairuoti. Jis išleido nešvankybę ir suspaudė sau žandus ir viršugalvį. Fakyras pasisuko į jį.

— Kodėl kamuoji vargšę moterį? — paklausė fakyras, kreipdamasis į džiną.

Berniukas pašoko ant kojų. Jis iššiepė dantis it pergąsdinta beždžionė ir ėmė draskyti orą.

— Ji ėjo pro krūmus, — ištarė jis dusliu balsu. — Ji ėjo po tamarindo medžiu ir užmynė man ant šešėlio.

Fakyras puolė prie berniuko ir kaip imtynininkas suspaudė jam galvą alkūne. Jis buvo didelis, ir berniukas jo glėbyje susirietė lengvai lyg šuns uodega.

— Eik iš šitos vietos, — suriaumojo fakyras, o senos stiklinės jo akys atrodė šiurpiai. — Jei vėl pamatysiu tave čia, sunaikinsiu.

— Nereikia pykti, — cyptelėjo berniukas, kurio veidas dažėsi įspūdingu violetiniu atspalviu.

— Lauk, lauk, lauk! — sušuko šventasis gydytojas kerėtojas. Jis paleido auką, kuri paprasčiausiai nudribo ant grindų.

Fakyras pasitaisė barzdos galus ir nusižiovavo. Džinas pastebėjo progą, ir berniukas šoko ant priešininko, čiupo abi kaseles, kabančias fakyrui nuo smakro, ir mitriai apsuko kiekvieną sau aplink delną.

— Nagi, eikš, tu kiaule. Ožių niekintojau, — jis tampė fakyrą už barzdos, priversdamas tą suklupti ir likti ant kelių. — Na, tai eikš tu, šūdus ryjantis lavonų mylėtojau.

Fakyras kankinosi. Jo akys, rodėsi, iššoks, o kakta rasojo.

Minią sujaudino džino jėga. Aišku, kad bus geras reginys. Niekas nė nemanė kalbėtis, nors daugelis baksnojo vienas kitą, ragindami pasidžiaugti kiekviena spektaklio minute.

— Jis — apgavikas! — suriko fakyras. — Kas nors sustabdykit jį!

Jis pakilo ant kojų.

— Tu manęs niekaip neatsikratysi, — suklykė berniukas. — Ji užlipo man ant šešėlio po tamarindo medžiu ir sutrukdė man ilsėtis.

Jis vėl pasukiojo fakyrą už barzdos, dar naujoviškiau, ir tuo pat metu dar papliaukšėjo liežuviu.

Niekas nė nepakrutėjo, kad įsikištų. Padėjėjai tupėjo prie žibalinės krosnelės, rūkydami ir griežtai laikydamiesi savo darbo reikalavimų.

— Ar leisite jam mane užmušti?! — sušuko fakyras.

— Nekaltink berniuko, — atsiliepė kažkas iš stebėtojų. — Tu įvarei į jį džiną.

— Jis apgavikas, — protestavo fakyras. — Ar nematot, kad jis apgavikas.

Dar kurį laiką tarnas berniukas kankino šventąjį vyrą, kol keletas žmonių iš minios atskyrė juos ir atsisėdo ant jo. Berniukas ėmė kratyti kojas ir rankas ir sukinėti galvą į visas puses.

Fakyras bandė užpulti berniuką, stengdamasis išvaryti keletą savo paties gan kerštingų demonų. Tai sukėlė daug šnekų.

— Kodėl manai, kad jis apsimetinėjo?

— Argi pats vos prieš kelias minutes nematei, kad jį apsėdo džinas?

— Jei jis apsimetinėja, tai pririškim prie medžio ir išperkim kailį. Bet nesitikėk pinigų už nepavykusį išvarymą.

Fakyrui žemė susvyravo po kojom. Kilo grėsmė vienintelėms šios savaitės pajamoms (o išlaidos jau padarytos), orumui, troškimui ištaškyti berniūkščiui smegenis ir pagaliau reputacijai.

Berniuko, kuris nusigando per toli nuėjęs, situacija irgi buvo kebli. Jis pasirinko strategiją leisti iš burnos putas.

Ama gulėjo visiškai pamiršta ir nereikalinga.

— Žiūrėk, — kalbėjo kaimietis. — Berniukas apsėstas. Matai, kaip jam iš burnos eina burbulai.

Aba per šiuos įvykius sėdėjo už visų. Nors ir turėjo samdyti piktojo varytoją, kad visi matytų jį gerai darant, jis bjaurėjosi šventuoju vyru, paėmusiu pinigus, ir todėl buvo linkęs nesikišti.

Aba atsisakė paskelbti verdiktą vienai ar kitai pusei. Minioje toliau buvo ginčijamasi ir vos nekilo muštynės. Tačiau galiausiai pasiektas kompromisas: fakyrui buvo leista dar kartą suspausti berniukui galvą, iškilmingai pažadėjus išvaryti iš to piktąją dvasią.

Fakyras dirbo tikrai iš visų jėgų. Visi sutiko, kad jis stengėsi kaip įmanydamas.

Amai tikrai pagerėjo. Daugiau nebebuvo dienų, kad ji nesipraustų, o vyrą puldavo jau tik aštriausiu savo ginklu — liežuviu. Tuo metu Naznyn pakerėjo ir vaizdingas reginys, ir motinos pasveikimas. Nors vėliau ir nusiklausė prie kirpėjo darbo vietos, kaip tarnas berniukas giriasi smagiai pažeminęs šventąjį vyrą, ji, žinoma, vis tiek tikėjo, kad Amos džinas nugalėtas. Kaip tai nutiko — mįslė, kurios nereikia įspėti, o tik saugoti.

Dabar, lankstydama krūvą švarių skalbinių, ji pradėjo stebėtis, kas iš tikrųjų atsitiko tą dieną ir kodėl Ama tikėjo tik bloguoju džinu, o ne geruoju.

Karimą ji matydavo labai retai. Jis buvo užsiėmęs, nes reorganizavo „Bengalijos tigrus", planavo žygį prieš mulas, spėjo gresiant umacho (vietinio ir pasaulinio) katastrofą ir mokėsi religijos pas dvasinį vadovą. Kai jie vis dėlto praleido drauge valandą ar panašiai, jis atskleidė vestuvių planus:

— Bus tik labai nedidelis renginukas. Labai nedidelis, bet labai, na — religinis.

Naznyn nusišypsojo. Tai buvo taip juokinga ir kvaila.

— Aš aiškinuosi dėl skyrybų. Kaip tau jas tinkamai suorganizuoti.

Ji suspaudė raumenis pilvo apačioje, išsigandusi, kad iš to staigumo neapsišlapintų. Jei pasiliks čia, tai kokį dar kitą kelią turės, jei ne tekėti už Karimo? Ta mintis užliejo ją tokia daugybe prieštaringų jausmų, kad keista, jog ji vis dar sugebėjo suvaldyti visas kūniškąsias funkcijas. Ji stengėsi išskirti vieną mintį, bet kurią, ir imtis jos. Vaikai. Kaip ji galėtų pateikti mergaitėms tokį naująjį tėvą? Ir ką jos pagalvos? Kaip baisiai skambės jaunose jų galvose vis pasikartojantis vienintelis klausimas: kaip mūsų motina įsiviliojo į spąstus šitą berniuką?

Blogiausia, kad ji nežinojo, kas atsitiks. Kokia prasmė bijoti to ir šito, jei gali nutikti tik *tai*, o ne *šitai*? Jei Čianu prikraus dar daugiau lagaminų, nupirks bilietus ir pareikš, kad ji išvyksta, ar tai ir bus viskas? Ar Karimas tuomet nesutrukdys jai išvykti? O kas, jei kelionė namo tebus tik vienas iš daugelio Čianu projektų? Visai neseniai tai atrodė užtikrinta, bet iš kur jai žinoti? Ji priminė pati sau: tereikia tik palaukti, ir viskas išaiškės.

Užuot kaip paprastai nuraminusi, ši mintis ėmė ją kamuoti. Kodėl ji turėtų laukti? Pasijuto tokia tvirta, tarsi kažkas stovėtų virtuvėje šalia jos, paėmęs popieriaus lapą ir surašęs atsakymus, o paskui nukreipęs šviesą į juos, jai viską stebint. Ji stovėjo prie virtuvinio stalo, ruošdama vaikams svogūnų bhadžį, kurį tos valgys pasimirkydamos pomidorų padaže. Užsigalvojusi pamiršo bepjaustanti aitriąją papriką ir pasitrynė akį. Akimirksniu skausmas tiesiog išsprogdino akies obuolį. To pakako, kad ji pravirktų. Ji paleido vandenį ir persikreipusi

pakišo po juo galvą. Gydomoji šalto tekančio vandens galia nepajėgė įveikti aitriosios paprikos deginimo. Naznyn žiopčiojo, vandeniui pritekėjus į nosį.

Ji sutelkė dėmesį į skausmą, pakildama jo pasitikti, nerdama į jį, reikalaudama jo pasirodyti visu blogumu. Degino baisiai, ir tai sukėlė jai lygiai tokį pat nuožmumą. Staiga visa jos esybė užsiliepsnojo pykčiu. *Aš nuspręsiu, ką daryti. Aš pasakysiu, kas man nutiks. Būtent aš.* Jos kūnu nuvilnijo atsakomybė, ir ji vėl pravirko, bet šįkart iš džiaugsmo.

Skausmas lėtai malšo. Skausmo šešėlis dar laikėsi iki gilios nakties. Nuseko ir džiaugsmas, palikdamas tik savo vaiduoklius. *Ką* ji nuspręs? *Ko* ji nori?

Pirma jos mintis buvo vykti su savo vyru ir vaikais į Daką. Tai būtų teisinga, ir ji vėl gyventų su Hasina. Iš visų pusių ją užgriuvo abejonės. Vaikams bus blogai. Šahana niekaip neprisitaikys. Kaip bus Čianu Dakoje? Jeigu subyrėtų jo svajonės, kokiu tinklu jas besugaudysi? Kaip jie gyvens? Kaip valgys? Ar nebūtų geriau likti čia, siųsti daugiau pinigų Hasinai ir taip jai padėti? Gal net atsivežti čia. Bet jei Čianu išvažiuotų pirmas, be jų, tai kas tada? Ar ji ištekėtų už Karimo? Ar ji nori už jo tekėti? Mergaitėms būtų sunku. Ir būtų neįmanoma tiesiog atstumti jį. Turbūt geriausia vykti į Daką.

Nekviestas iškilo Karimo prisiminimas, įėjo jon, kaip įeidavo jis, draskydamas pasyvią jos sielą.

Naktį, kai šeima miegojo, ji atliko vudu ir nusiėmė Koraną. Paskaitė iš suros „Gailestingasis“.

Jis yra paleidęs tuos du vandenynus — jiedu sutiko vienas kitą.

Ir vis tiek tarp jų stovi užtvara, kurios jie negali peržengti. Kurį gi savo Viešpaties palaiminimą atmestum?

Iš jų abiejų eina perlai ir koralai. Kurį gi savo Viešpaties palaiminimą atmestum?

Ji pagalvojo apie savo vyrą, sėdėjusį tą vakarą ant sofos ir romiai rankiojusį kojų nagus. Parėjęs namo, jis pabučiavo ją į kaktą ir pasakė: „Per visus tuos metus, aš niekada — nė vieno karto — nesigailėjau pa-

sirinkęs nuotaką". Pagalvojo apie dukteris. Kokios nuostabios Dievo dovanos. Nors kartą ji pasijuto rami. Ji neatmes nė vieno savo Viešpaties palaiminimo. Vėl ėmė skaityti.

Žmonės ir džinai, Mes tikrai rasim laiko teisti jus! Kurį gi savo Viešpaties palaiminimą atmestumėte?

Žygis prie mulas turėjo įvykti spalio 27 dieną. „Liūtaširdžių" lapeliai pradėjo plūsti į laiškų dėžutę (Naznyn panaudodavo juos pirkinių sąrašams), nusėjo šiukšlėmis kiemą ir slinko žolėtu Altab Ali parko pylimu.

Visoje mūsų šalyje vaikams aiškinama, kad Islamas — didi religija. Tačiau tiesa kaip ant delno. Islamas liepsnoja neapykanta. Užsienyje jis gimdo baisiąsias masines žudynes. Mūsų pačių miestuose jis veisia piktus maištininkus.

Čianu rūpestingai perskaitydavo kiekvieną lapelį. Jis išliko ramus.

Karimas susijaudino:

— Na, jie dar pasigailės, tikrai. Jie net nežino, ką kalba. Islame aiškiai išdėstytos karo taisyklės. *Neleidžiama* žudyti moterų, vaikų, nekaltų vyrų ir senelių. *Neleidžiama* žudyti kitų musulmonų. Kiek musulmonų žuvo Niujorke?

Jis stovėjo prie dieninių Naznyn užuolaidų ir lankstė kojas lyg mankštindamasis prieš lenktynes ar kratydamasis mėšlungio. Suskambėjo jo mobilusis telefonas. Jis pasižiūrėjo ir išjungė, ir Naznyn suprato, kad tai tėvas.

— Jiems reikia tiesiai pateikti faktus, — jis sukryžiavo rankas ir pažvelgė už Naznyn. Su pandžabi pižama, liemene, dideliais batais ir kepurėle jis atrodė tartum išsiruošęs į mečetę — arba į kovą. — Islamo teroristai, islamo teroristai. Tik tiek ir tegirdėti. Juk niekad negirdėjai apie katalikų teroristus, ar ne? Arba hinduistą teroristą? O kaip žydų teroristas? — Atrodė, kaip kad Čianu bus netekęs nematomosios auditorijos, Karimas bus tokią įgijęs. Jis iškilmingai dėstė sambūriui: — Bet pagalvokime apie tai...

Naznyn pasistengė, tačiau nuskendo jo pykčio jūroje. Tuomet, kai jos vyras kalbėjo vis mažiau ir mažiau, Karimas — vis daugiau ir daugiau. Kuo daugiau jis kalbėjo, tuo mažiau užtikrintai atrodė.

— Žinai tą bernioką, kurį nudūrė?

— Jį paleido iš ligoninės? — paklausė Naznyn.

— Visi tie žmonės, kurie tik vaikšto ir skleidžia gandus apie gaujas, tik šeria rasistus. Laikraščiai tai *baisiai* mėgsta. Bet tiesa ta, kad nėra jokių gaujų.

Naznyn prasižiojo ir užsičiaupė. Ne taip seniai Karimas laisvai vartojo tą žodį. O kaip tie berniukai, kurie ateina į susirinkimus, argi jie vos nepradėjo ten muštis? O kiekvieną vakarą jie patruliuoja kvartale, „bastydamiesi lyg ožiai", pasak Čianu.

— Tai juk tiktai saujelė bernioku, slampinėjančių ir žaidžiančių sau. Na, gerai jau, sukeliančių truputį neramumų. Bet jie — geri berniokai. Kai mes pakilsime į žygį, jie parodys savo. Parems mus. Kai „Bengalijos tigrai" išeis į žygį, visi būsime vienoje pusėje. Ir jei bus kokių neramumų, tai mes ne pradėsime juos, bet *užbaigsime* kuo geriausiai.

2001 metų rugsėjis

Alachas atleido jai kančias. Dėkokime Jam Gailestingiausiam ir Švelniausiajam.

Sesute ar pasakojau tau kokia puiki ta Gražuolė? Ji patvirtino savo vardą. Nuėjau pas ją sakau kaip tas planas pradėti Labdarą? Ji parodė man savo nagus buvo ant kiekvieno nusipiešusi po žvaigždutę sako ar gerai atrodo? Žinau kad tai reiškia kad Labdara dar nepradėta. Pasakiau labiausiai čia reikia Labdaros padėti vaikams kurie nukentėjo nuo rūgšties. Sugalvojau ir kaip pavadinti Nekaltosios Rūgšties Aukos. Nėra ko dvejoti ji paklausė koks Mondžu berniuko vardas. Po dviejų trijų minučių ji skambina į laikraštį viską pasako žurnalistui. Pati svarbiausia detalė kad Gražuolė pati sumokės už Churšedo operaciją.

Pasakiau Mondžu. Nors veidas visai nuėstas bet matėsi kaip nuo to pasikeitė. Ji užmerkė gerąją akį ir truputį pailsėjo. Jau beveik per daug. Tai lyg iškeltum puotą badaujančiam žmogui.

Kai ji atsimerkė kažką pasakė bet aš neišgirdau. Turėjau pridėti ausį prie pat burnos. Prieš mirtį turiu atlikti išpažintį. Ji taip pasakė. Padariau kai ką labai blogo ir niekam niekada nesakiau. Tai šitaip ji pasakė. Pasižiūrėjau jai į gerąją akį ir matau kad ji turi pasakyti arba niekad neturės ramybės.

O ji man papasakojo kad kai Churšedui buvo dveji metukai jis vis rėkė ir rėkė valandų valandas ir vieną kartą ji visai neteko proto ir smarkiai trenkė per kojytes. Ji sakė tik prieš savaitę jam darė kojų operaciją. Gal tai dėl jos pažeistas kojas reikėjo vėl operuoti. Ji taip sakė.

Ar klausei daktaro? Sakau jai. Ar klausei daktaro? Šaukiau jai kad išgirstų. Ne, ji niekam nesakiusi.

Tada išėjau ir apėjau ligoninę. Sugrįžau priglaudžiau veidą prie jos ir šaukiau. Daktaras sakė ne. Tai ne tu pažeidei jam kojas o rūgštis.

Rūpestis dingo jai iš akies. Pamačiau lyg truputį būtų sugrįžusi senoji Mondžu. Ji sušnabždėjo iš labai mažos skylutės pro lūpas beveik užčiauptas. Tos paslaptys mus pražudys. Ar tu neturi paslapčių? Nenori man papasakoti? Aš niekam nesakysiu! Supratau kad ji bando nusišypsoti.

Kitą dieną nuėjau jai papasakoti kad ateis žurnalistas ir fotografuos su Gražuole. Tačiau tą dieną sesute mano draugė mirė.

18 skyrius

„Bengalijos tigrų" susirinkimas buvo sušauktas penktadienį, likus savaitei ir vienai dienai iki žygio. Čianu pasakė:

— Manau, eisime į tą susirinkimą.

Naznyn išmetė žirkles.

— Taip, — pratarė Čianu. — Manau, bus įdomu.

Naznyn pakėlė žirkles ir toliau ardė sugadinto švarkelio pamušalo siūlę.

— Tu eik. Man reikia dirbti.

— Labai gerai. Bet aš manau, kad tau bus įdomu, — tarė Čianu. Jis pasislėpė už laikraščio.

Visą naktį Naznyn vaizdavosi, ką jis norėjo pasakyti. Ką jos vyras galvoja veikti susirinkime? Jeigu jis žino apie Karimą (o kiek kartų ji norėjusi, kad jis sužinotų? Jis jai nenusileis, vis tiek sužinos), tai gal pasirinko šitą vietą susirėmimui? Bet tikrai juk nieko nedarys matant visiems tiems žmonėms? Ar jis ketina kaip nors pažeminti jį, iškviesti į viešą intelektų dvikovą? Ar nori pasiimti ją tam, kad galėtų drauge pažeminti? Gal net užmėtyti akmenimis, kam turi visišką teisę? Ką Čianu ruošiasi daryti? Ji nesumąstė nė vieno tinkamo atsakymo.

Mergaitės išskubėjo į mokyklą, o Naznyn su Čianu nuėjo į susirinkimą. Pasiruošimai ją sudomino. Čianu išsipustė — apsivilko kostiumą. Ant švarko apykaklės buvo maža balta dėmelė, kurią jis patrynė flanele ir dar padidino. Kostiumas — tamsiai mėlynos saržos, dvieilis — buvo senas, ir apie kelius ir alkūnes medžiaga buvo išsidėvėjusi. Tačiau Čianu, vėl pasireiškus opai, buvo sulysęs, ir kostiumas neblogai tiko. Jis galėjo užsisegti visas sagas, o tai anksčiau niekaip

neatrodė įmanoma. Jis pasirišo lašišos spalvos kaklaraištį dar iš savivaldybės laikų ir į kelnių kišenę įsikišo pakelį *Rennies*. Iš segtuvo, ant kurio buvo užrašyta „Prakalba“, išsitraukė prabangius viršelius išimamiems užrašams ir iškilmingai atsivertė. Laikydamas viršelius vienoje rankoje, kita plačiai užsimojo ir pasiūbavo ant kulnų. Lūpos krutėjo, bet žodžių nepasigirdo. Po kurio laiko jis vos vos linktelėjo ir užvertė užrašus. Atsikosėjo.

— Manau, esam pasirengę.

Ji ėjo kvartalu atsilikusi per žingsnį į betoninį slėnį, supantį susirinkimo salę. Čianu nekantravo ten nusigauti. Kad neatsiliktų, Naznyn turėjo bėgti ristele. Tuo metu, kai žengė į pastatą, jos širdis užgožė visus kitus vidaus organus. Ji daužėsi krūtinėje, pilve, ausyse ir galvoje.

Sekretorius sukinėjosi palei duris. Į jį kreipėsi berniukas tamsiai violetiniu treningu:

— Ei, lipk į atgailos traukinį, brolau.

Sekretorius nusišiepė:

— Jis jau pravažiavo tavo stotį, brolau.

Jie lengvai trinktelėjo vienas kitam per ranką.

Salė buvo puspilnė. Visiškai nesijautė tos šeimyniškos atmosferos, kaip ankstesniuose susirinkimuose. Daugumą susirinkusiųjų sudarė jauni vyrukai. Saujelė panašaus amžiaus mergaičių susimetė kambario gale, o dar kelios su burkhomis tupėjo susiglaudusios priekyje. Vaikinai dešinėje nuo tako buvo išardę kėdžių eilę ir sustatę jas ratu. Tame rate kai kurie jau sėdėjo, kiti stovėjo, o keli buvo susikraustę su kojom ant kėdžių, užpakalius padėję ant atlošų. Palei išorinį kraštą vaikinai stovėjo ant kėdžių. Jie klausėsi kažko, kas stovėjo centre. Per visuotinį klegėjimą Naznyn užgirdo jau įsibėgėjusią kalbą. Ji pabandė išsiversti, kas sakoma, išgirsti Karimo toną, tačiau balsas buvo nepažįstamas ir slydo jai pro ausis.

Kairiojoje pusėje, kur susėdo Naznyn ir Čianu, berniukai vis žvalgėsi į kitą patalpos pusę ir kratė galvas. Vienas berniokas trenkė kumščiu į kitą delną ir patrynė. Tada pliaukštelėjo ranka lyg šlapiu skuduru ir sutraškino pirštais. Draugai nusijuokė, ir prasidėjo pliaukšėjimo turnyras. Vaikinai dėvėjo džinsus arba treningus su didžiuliais

ženklais, tartum koks mokytojas, labiausiai vertinantis panašumą, būtų skyręs jiems balus. Keletas vilkėjo tradicinius susuktus bengalų apdarus. Buvo pandžabi pižamų, užsivilktų ant džinsų, su atraitytomis rankovėmis, dėvimų su juodos odos švarku arba su kelnėmis, sukištomis į aukštus batus su sagtimis. Tik Čianu buvo kostiumuotas. Alkūnės tikrai stipriai nudėvėtos. Jis vis tampė ir tampė kaklaraiščio mazgą, lyg bijodamas, kad tas jo nepasmaugtų.

Iš segtuvo jis išsitraukė viršelius su užrašais ir atsivertė pirmąjį puslapį.

— Duosiu tau paragauti, — pasakė jis Naznyn. — Va toks pavadinimas: „Rasė ir klasė Jungtinėje Karalystėje. Trumpos tezės apie baltąją darbininkų klasę, rasinę neapykantą ir būdus, kaip susidoroti su šiomis problemomis“.

Tai štai kas. Jis mes iššūkį Karimui žodžiais. Ir įrodys, kad yra jam lygus. Kad yra geresnis. Per kelias pastarąsias savaites, kai menkai tekalbėdavo, jis kaupė žodžius, taupė juos kovai, galąsdamas juos štai kam — atsikovoti žmonai.

Ratas iširo ir kėdės vėl buvo sustatytos į vietas. Žmonės kairėje žiūrėjo į sėdinčius dešinėje. Kai kurie atsistojo, kad geriau matytų. Tada durys salės gale užsidarė ir į sceną užšoko Karimas. Sekretorius liuoktelėjo paskui jį, nešdamas kažką panašaus į seną dėžę nuo mangų. Jis pasidėjo apverstą dėžę ant pakylos ir pasilypėjo ant jos.

— Tvarkos, tvarkos, tvarkos. Prašau susirinkimą tvarkos.

Kalbėjimas pamažu nuslopo.

— Broliai ir seserys, — pradėjo Karimas. — Gera matyti taip daug mūsų — susivienijusių prieš tuos niekšus, kurie drįsta slankioti visur ir šmeižti mūsų religiją.

— Išspirk juos, — sucypė kažkas iš galo.

— Pasiųsk, iš kur atėję, — šūktelėjo kitas.

Karimas sukryžiavo rankas.

— Palikim pigius įžeidinėjimus rasistams, — jis patylėjo ir apžvelgė visą auditoriją — neskubėdamas, leisdamas kiekvienam pajusti savo galią taip daryti — versti laukti. — Kai į žygį pakilsime mes, parodysime jiems, kokie jie neteisūs dėl islamo. Jie pamatys, kad mes stiprūs. Ir mes parodysim, kad esam taikūs. Kad islamas — taika.

Šiandien turime aptarti, kaip reikia praleisti kiekvieną valandą, minutę ir sekundę nuo dabar iki dvidešimt septintosios, kad žmonės sutiktų mus paremti.

Pirmoje eilėje pakilo ranka.

— Taip? — tarė Sekretorius. Savo aukštesnėje vietoje ant dėžės jam jau nebereikėjo stiebtis. — Suformuluokite savo klausimą.

— Ar galėtume gauti plokščiadugnį sunkvežimį? Išsinuomoti?

— Žmonėms be kojų? — pasiteiravo Sekretorius. — Ar labai sergantiems?

— Garso sistemai, brolau. Arba, jei norėsit, galėčiau pasistatyti sintezatorių ir pagroti gyvai.

— Gyva muzika — neislamiška, — pasakė Sekretorius, krapštydamas barzdą.

— Ką? — nustebo muzikantas. — O kaip religinės muzikinės grupės? O visi sufijai? Juk jie nuolat dainuoja ir šoka, ar ne taip?

— Neislamiška, — skubiai atšovė oficialusis asmuo. — Tęskite.

Prabilo dar kažkas iš auditorijos:

— Todėl Talibanas tai ir uždraudė.

— O kaip garso įrašas? — paklausė muzikantas.

— Tai irgi uždrausta.

— Argi mes čia neturime dvasinio vadovo? Paklauskime jo, ką sako Koranas.

Buvo surastas dvasinis vadovas. Sekretorius nulipo nuo pakylos pasitarti su juo. Dvasinis vadovas per kelis mėnesius buvo priaugęs gerokai svorio. Mažutė konferencija apie šariatą nesutrukdė jam kimšti didžiulio, gausiai glazūruoto pyragaičio.

— Išsiaiškinom, — paskelbė Sekretorius sugrįžęs į sceną. — Viskas uždrausta.

— Atsipeikėkit! — pasibaisėjo muzikantas.

— Tęskite, tęskite, — paragino Sekretorius.

Muzikantas pakilo. Jis vis dar dėvėjo keistąsias pirštines be pirštų galiukų. Gal jis ir neapsidegінęs, pamanė Naznyn. Gal jam kokia odos liga.

— Jei visi sėdės čia ir sakys, kad aš neislamiškas, tai aš nepasiliksiu.

— Sėskis, — nurodė Karimas. — Viskas gerai. Apie muziką pakalbėsim vėliau. Štai turiu sąrašą vietinių kvartalų ir noriu paskirti po du organizatorius kiekvienam...

Prie pakylos kampo materializavosi figūra.

Karimas užsikirto.

— Nesustok dėl manęs, — pasakė Klausinėtojas.

— Tu manęs ir nestabdai, — atkirto Karimas.

— Aš tik kai ką parodysiu žmonėms, kai baigsi.

Auditorija išleido žemą garsą — lyg verdančio vandens puodas.

— Tai parodyk, — paliepė Karimas.

— Na, — tarė Klausinėtojas, — jei taip sakai. — Iš švarko pamušalo jis išsitraukė ritinį popierių. Jis juos išvyniojo, susuko į kitą pusę ir visaip stengėsi ištiesinti. Pakėlė ir laikė prie krūtinės, bet matėsi tik tuščias lapas. — Mūsų pirmininkas — taikos žmogus. Aš irgi taikos žmogus. Islamas — taiki religija. Bet ką jūs darytumėte, jei kas nors ateitų ir imtų jus mušti? Ar pabėgtumėt?

— Prieš keletą savaičių nežinomi asmenys atakavo amerikiečių žemę. Žuvo nekalti žmonės. Civiliai. Vyrai, moterys ir vaikai. Pasaulis verkė ir siuntė pinigus. Dabar Amerika ėmė keršyti ir žudomi mūsų broliai. Su jais žus jų vaikai. Jie nėra nei labiau, nei mažiau kalti. Bet pasaulis jų negedi.

Jis apsuko savo popierius ir iškėlė, laikydamas už viršaus ir apačios, kad nesisuktų. Nuotraukoje buvo maža mergaitė skuduruose, su nutraukta nuo kelio kojyte.

— Šiokia tokia šalutinė žala, — pasakė Klausinėtojas.

Jis parodė kitą nuotrauką.

— Tai tik karas.

Berniukui buvo ne daugiau nei šešeri ar septyneri.

Jis suvyniojo nuotraukas ir padėjo jas.

— Mūsų pirmininkas sako, kad turime parodyti savo jėgą. Jis nori pasakyti, kad turime drauge pražygiuoti gatve. Nieko daugiau neturime daryti.

— Tai ką mes turime daryti? — paklausė kažkas iš auditorijos. Minia truputį sugaudė, lyg pastarieji žodžiai būtų nuplėšti jai nuo liežuvio.

Klausinėtojas gūžtelėjo pečiais. Susikišo rankas į kišenes.

— Galingiausia valstybė šioje planetoje puola vieną labiausiai nusiaubtų pasaulio šalių. Mes — stiprūs jauni vyrai. Niekas nelaiko prirakinęs mūsų prie šitų sienų. Truputį paplanavę, truputį pasistengę, galėtume perkirsti kontinentus, — jis vėl gūžtelėjo. — Ką galim padaryti?

Naznyn pažvelgė į Čianu. Jis buvo nulenkęs galvą, skruostai nukarę lyg tušti maišai.

Atsistojo juodaodis — tarpkultūrinių ryšių komisaras.

— Aš pasiskaičiau, — pradėjo jis. Sunkiai atsipūtė pabrėždamas, kiek daug jam prireikė pastangų. — Aš pasiskaičiau ir matau, kad būti musulmonu reiškia daug sunkių pareigų. Ne tik melstis, bet ir atsisakyti gėrimų ir kiaulienos, ir moterų, ir visų kitų dalykų. Ir dar Korane yra parašyta, kad kiekvienas musulmonas turi stengtis, idant pasaulyje susikurtų viena, suvienyta, islamo valstybė. Taip parašyta. — Jis paplekšnojo didžiule savo ranka per sniegines mantijos platumas, dengiančias jo milžinišką krūtinę. — O ką mes visi dėl to darome?

— Geras klausimas, brolau, — pastebėjo Klausinėtojas.

Karimas žengė priešais jį:

— Paklausykit manęs. Nesiblaškykim...

Už poros kėdžių į dešinę nuo Čianu pašoko mergina ir sušuko, perrėkdama jį. Ryškios jos hidžabo linijos pabrėžė smulkius skruostikaulius.

— Anot Jungtinių Tautų statistikos, rugsėjo vienuoliktąją įvyko dar viena didelė tragedija. Tą dieną trisdešimt penki tūkstančiai vaikų mirė taip pat ir nuo bado, — mergina kalbėdama žiūrėjo tiesiai į Karimą. Karimas sukryžiavo rankas. Jis žvelgė tiesiai į ją. Mergina buvo ką tik iškopusi iš paauglystės. Jos akys buvo didelės, ilgom blakstienom, ne per arti viena kitos. Tamsi skara idealiai rėmino kaktą. — Ką mes žinome apie šią tragediją? — tęsė mergina. Ji pasižiūrėjo į popieriaus lapelį rankoje. — Aukos — trisdešimt penki tūkstančiai. Vieta — skurdžiausios pasaulio šalys. Ypatingų naujienų, pranešimų — jokių. Kreipimųsi dėl aukų ir jų šeimų — nė vieno. Žinių iš valstybės valdžios — nėra. Budėjimų prie žvakių — nėra. Tylos minučių — nė vienos. Reikalavimų patraukti kaltininkus į teismą... — Mergina pakėlė akis. Jos veidas liepsnojo nuo jausmų. — Jokių. — Ji staigiai atsisėdo.

Karimas leido žvilgsniui slysti per auditoriją. Jis pamatė Naznyn ir Čianu nulenkta galva ir trumpam jo antakiai susiliejo.

Naznyn pagalvojo, kaip jis žiūrėtų į ją, jeigu ji dabar pašoktų ir imtų sakyti kalbą.

— Kiek buvo musulmonų? — paklausė balsas iš salės priekio. Tai buvo moters balsas, atsklidęs kažkur iš burkhų regiono. — Kiek iš trisdešimt penkių tūkstančių buvo musulmonų?

O koks skirtumas? — pagalvojo Naznyn. Ar tie, kur ne musulmonai, dėl to bus mažiau negyvi?

— Žmonės, žmonės, grįžkime prie reikalų, — Karimas žingsniavo pirmyn atgal po sceną. Alkūne jis baksnojo Klausinėtoją, tačiau to, rodos, nė nepastebėjo. — Ten, lauke, pilna žmonių, kurie net susisukę iš neapykantos mums ir islamui. Jie planuoja žengti tiesiog ant mūsų slenksčio, ir mes neleisime jiems tiesiog taip ir padaryti. Parodykim „Liūtaširdžiams", kad bengalų miestas — apgintas. „Tigrai" atrems „Liūtus" bet kurią savaitės dieną, — jis nužingsniavo prie Sekretoriaus ir pasiėmė iš jo lapą popieriaus. — Gerai. Kvartalų sąrašai. Mums reikia savanorių organizatorių. Pirmasis — Bernerso kvartalas.

Dešiniojoje tako pusėje pakilo du berniokai:

— Tai mūsų.

Tuoj pat kitoje pusėje pašoko trys vaikinukai:

— Tai mūsų, ir jūs tai žinote.

— Tai jums nepriklauso.

— Ateik čia ir pasakyk taip.

— Tai tu ateik čia.

Vaikinai žiūrėjo vieni į kitus su aiškiu, tačiau tingiu grasinimu, lyg žinodami, kad rimtesnei grėsmei reikėtų dar daug ką nuveikti, o jie nenori eikvoti jėgų.

— Ir čia, viduje, — tarė Karimas, — ir ten, lauke, kaip „Bengalijos tigrai" mes esame vienintelė grupė, kuri mus vienija. Supratot? Nė vienam nepriklauso joks kvartalas. Meskit visa tai, gerai? — jis pervedė žvilgsnį nuo vienos grupės į kitą. — Gerai, vyručiai?

Karimas išskyrė atsakingus kvartalų žmones. Jis davė instrukcijas dėl agitacijos, tikslų, kurių reikia siekti, ataskaitų, kurias reikia pateikti, datas, kada susirinkti organizatoriams, planus, kaip organizuoti patį žygį. Jis kalbėjo daugiausia ir visą laiką, kai kalbėjo, vaikščiojo po

pakylą, užpildydamas ją savimi. Niekas neprieštaravo jo prisiimtam vaidmeniui. Jis kiekvieną pastatė į vietą sakydamas: „Tu tai atliksi geriausiai, Chaledai“, arba „Tai kaip tik tau, Monzurai“.

— Moterų komitetą skiriu atsakingu už transparantus.

Naznyn vis žvilgčiojo į vyrą, kada tas pajudės. Čianu į ją nežiūrėjo. Jo sprandas vis labiau lenkėsi prie kūno, kol pagaliau Čianu ėmė atrodyti studijuojantis veikiau savo krūtinę nei užrašus ant kelių. Naznyn truputį patraukė kojas, kad keliu įsiremtų jam į kelį. Ir nesulaukė jokios atsakomosios reakcijos.

Kurį laiką stebėdama Karimą, ji nustojo sekti jo žodžius ir tiktai žvelgė į įsitempusį kūną, kai šis vaikščiojo pirmyn ir atgal po sceną.

Tai turėtų būti ji. Tai ji neturėtų galvoti vien apie savo pasaulį, tai jos galva neturėtų būti užpildyta vien savo pačios buvimu, — savo savaitėmis, dienomis, valandomis, — kad nebetilptų dideli dalykai. Bet dabar ji žiūrėjo į Karimą — kaip jis įsigilinęs į savo manevrus. Jei Klausinėtojas prabiltų apie „Liūtaširdžius“, Karimas imtų kalbėti apie Afganistaną. Jei anas pasakytų „juoda“, Karimas sakytų „balta“. Ir ji pajuto, tarsi nuo Čianu jos pašonėje pasklido kančia ir vargas, ir suprato, kad tasai yra paskendęs savo paties kankynėse — rasė, klasė ir trumpos tezės jo ten nepasiekia.

Bet ką reiškia kęsti skausmus už visą pasaulį, jei negali paguosti, nuraminti skausmo savo pačios vyrui?

— Eime, — pasakė ji. Jis negirdėjo. Ji prispaudė kelį prie jo, o jo koja nusviro tolyn nuo jos.

Susirinkimas buvo baigtas. Čianu atsikosėjo ir susikišo kalbą į segtuvą.

— Geriau pasilaikysiu kitai dienai, — pasakė jis ir nusišypsojo, o akys šoko lyg ant karštų anglių, visur lakstydamos ir nuo visko virpčiodamos.

— Kam įdomu tai, apie ką kalbėjau, dabar gali prieiti prie manęs, — paskelbė Klausinėtojas.

Aplink jį susibūrė keletas vaikinų. Naznyn tarp jų pastebėjo Sorupos vyresnėlį.

— Su Alachu visi laikykimės kartu! — sušuko Karimas, kai žmonės ėmė plaukti iš salės.

Bet Dievas to nenori, pagalvojo Naznyn. Ach, Karimai, kodėl tu matai tik tai, ką pageidauji matyti?

*

Šį kartą nebuvo kaip pabėgti nuo ponios Islam. Įžengusi per mėsininko parduotuvės slenkstį, Naznyn, galima sakyti, užlipo didžiajai damai ant kojų.

— O, kad vėl būčiau jauna ir vaikščiočiau užsisvajojusi, — tarė ponia Islam.

Naznyn kuo mandagiau pasiteiravo apie tosios sveikatą.

Ponia Islam nekreipė į ją dėmesio:

— Svajoji apie namus? Bet jau nebeilgai laukti.

Stipriai tvoskė mėsa. Įeiti į parduotuvę atrodė tarsi įžengti į milžiniškus vidurius. Langas buvo užkrautas didžiuliu kalnu nupeštų vištų. Tai paprastos senosios skerdynės, o ne mandagi celofanuota kūno dalių paroda angliškuose prekybos centruose. Už aukšto prekystalio vyriškis dėvėjo baltą chalatą, garbingai ir padoriai nudažytą krauju. Prekystalyje buvo visokių avienos išpjovų, ir visos netvarkingai sumestos į vieną krūvą. Nuo lubų ant kablių kybojo po pusę jaučio, padengto geltonu lajumi. Gale, vienišoje šaldymo kameroje, tebuvo tuščia ledų dėžutė, padėta ten rinkti lašams, kai kamerą išjungė po trumpo ir niekada nebepakartosimo veikimo termino. Šaldymo kamera niekaip neprigijo. Niekas nenorėjo pirkti mėsos, kuri buvo nežinia kiek laiko tenai paslėpta.

Mėsos kvapas buvo toks tirštas, kad Naznyn, prasižiojusi kalbėti, pasijuto lyg palaižiusi žalią taukuotą žlėgtainį.

— Jūs šiandien labai gerai atrodote, ponia Islam, — pasakė Naznyn.

Ponia Islam pagrabaliojo po megztinio rankovę. Ji išsitraukė rausvą nėriniuotą nosinaitę ir nusikosėjo į ją. Taip Naznyn pirmą kartą išgirdo ją kosint. Matyt, jai bus pasibaigęs benilino sirupas nuo kosulio.

Ponia Islam susikišo nosinaitę atgal į rankovę. Abi rankovės pūpsojo pasipūtusios, lyg jos abi rankos būtų pažeistos dramblialigės.

— Aš mirštu, — atšovė jinai. — Tau turbūt atrodo, kad man tai tinka.

Mažos juodos jos akutės sublizgėjo iš pykčio.

Naznyn patyrinėjo ją iš taip arti, kaip tik drįso. Tiesa, kad šiandien ponia Islam atrodė kiek kitaip: ne kaip nors akivaizdžiai, bet lyg trūktų kažko esminio, lyg būtų pradėjusi nykti. Naznyn bandė tai tiksliai nustatyti. Gal ji numetusi svorio?

— Tai tavo vyras jau bus nupirkęs bilietus, — pasakė ponia Islam. — Bėk namo ir pradėk krautis daiktus.

— Kokius bilietus?

Nė neįspėjusi, ponia Islam čiupo Naznyn už smakro. Jos pirštai čiužėjo lyg sudžiūvę lapai.

— Koks taurus veidelis. Su tokiu gerai meluoti!

Naznyn atėjo į galvą, kad net ir iš taip arti per tą kruviną kvapą ore nesijuto ponios Islam ligoniško kvapo. Tai štai ko ji buvo netekusi.

— Nežinau, apie ką jūs kalbat, — pasakė Naznyn. Ji suėmė ponios Islam ranką ir švelniai atitraukė sau nuo veido.

— Nežinai? Žinoma, toks nekaltas padaras, kaip ponia Achmed, ne kaži ką težino. Nežinai, kad tavo vyras nuėjo verkdamas pas daktarą Azadą ir daktaras Azadas davė jam pinigų pabėgti? — Jos kvėpavimas pasunkėjo. Ji susiūbavo, ir Naznyn prisivertė susiturėti, kad neištiestų rankų jai prilaikyti. — Daktaras Azadas — kvailys. Pinigų jam niekad negrąžins. Sakiau jam, bet kas klausys senos moteriškės, pasiekusios gyvenimo pabaigą?

Naznyn žingtelėjo atgal. Durys buvo netoliese. Ji pasuko galvą pažiūrėti, kur jos. Ji staiga labai užsigeidė pabėgti nuo šitos moters.

Lyg skaitydama jos mintis, ponia Islam sugriebė jai ranką ir patrynė savo popieriniais pirštais. Ji kuo labiau sušvelnino balsą; atrodė, lyg maišytum aitriąją papriką su cukrum — nevykęs maskavimas.

— Paleisčiau tave, vaikeli, duočiau tau savo pinigus ir palaiminimą — bet kaip tai atrodys visiems kitiems? Tik leisk vienam išslysti — ir visi išslys. Turiu pagalvoti apie savo sūnus. Atiduok tik tai, ką skolinga.

— Bet tai neįmanoma! — sušuko Naznyn. — Kad ir kiek duodame, vis negana.

Ponia Islam paleido Naznyn ranką.

— Dievas visuomet duoda kelią, — pasakė ji ir kalbėdama nuolankiai šypsojosi. — Reikia tik jį surasti.

Čianu važinėjo iki ankstyvo ryto, bet Naznyn pasiruošusi laukė jo, kol tas įėjo pro duris.

— Ar tai tiesa? — paklausė ji, tarsi jau prieš tai viską būtų išsakiusi.

— Geras klausimas, — pasakė Čianu. — Tai turbūt geriausias iš visų klausimų.

— Noriu žinoti...

— Tada palauk, — tarė Čianu. — Luktelk minutėlę. Argi aš neįžengiau tik prieš sekundę? Aš dar nenusirengęs. — Jis timptelėjo striukę, kad sulaikytų prieštaravimus. — Argi ne tiesa, kad tu nekenti, kai aš grįžęs užmirštu nusirengti? Argi ne tiesa, kad tu verčiau jau čiulpsi tarakoną, negu žiūrėsi, kaip aš valgau su striuke?

Jai išdžiūvo burna. Iš kur jis žino? Ji taip rūpestingai slėpusi savo jausmus.

— Taip, — pasakė Čianu. — Matai, nesu aš visiškai aklas.

Jis nepajudėjo iš koridoriaus. Jam virš galvos kabojo lemputė. Silpna lemputė, bloga. Ji nesklaidė tamsos — suvarė ją į kampus ir į Čianu veido plyšius.

Kurį laiką Čianu tiesiog stovėjo tenai, ir Naznyn ėmė kilti siaubas — ne dėl to, ką jis gali pasakyti ar padaryti, bet dėl to, ką jis galbūt mato žiūrėdamas į ją.

— Ar tai tiesa? — jis svėrė kiekvieną žodį. — Toks klausimas man labai patinka. Filosofijos studentas visą laiką turi klausti — ar tikrai toks yra pasaulis? Bet taip pat ir fizikos, istorijos, net literatūros ir meno studentas, nes tik tikras menas vertas šito vardo. — Jis nutilo ir atsisegė striukę. Ši kaipmat nuslydo jo pečių nuožulnumu. Jis ją pakėlė ir paplekšnojo. — Kai tik mums ką nors pasako, prieš priimdami tai sau į protą ir į širdį, turime išbandyti. Atsiverčiame knygą, išskleidžiame laikraštį, įsileidžiame į namus televizorių ir radiją. Visi tie dalykai, kuriuos mums kalba kasdien — ar tai tiesa?

Ji laukė, kad jis tęstų.

— Kai prabyla imamas, tai ne Dievo žodis. Ar jis kalba tiesą? Lengviau yra tikėti, negu netikėti. Tik prisimink gandus. Tai, ką

mums kalbėjo mamos, užpildė mums kaulus lyg čiulpai. Mes to išmokome anksčiau, negu išmokome klausti.

— Visa tai. Visa tai ir dar daugiau. Nes žmogus gali meluoti pats sau. Ir moteris taip pat, — Čianu nežiūrėjo į ją. Jis kalbėjo savo striukei. — Širdis sako — taip ir taip, ji šaukia ir iškelia sceną. Bet išmėgink ją ir kartais atrasi, kad tai tėra tik didelis tuščias triukšmas. Kai jauti ką nors taip stipriai, kad dėl to nekyla klausimas, *privalai* paklausti savęs: ar tai tiesa?

Kelias sekundes jie liko sustingę, niekaip neįstengdami užbaigti akimirkos.

Tada Čianu delnu pasitrynė nosį ir papurtė skruostus, lyg ką tik panardinęs galvą į dubenį vandens.

— Bent jau užeikim vidun, ir parodysiu tau bilietus.

Naznyn tyrinėjo pasvirusias raudonas *Biman Airlines* ženklo raides ant bilieto vokelio. Ji perbraukė pirštais kiekvieną bilietą ir nustebo, kokie jie ploni, kokie menki.

— Spalio dvidešimt septintąją. Dar po penkių dienų, — pasakė Čianu. — Reikia daug ką padaryti.

— Bet mes niekaip nesusiruošime. O kaip butas? Negalim tiesiog jį palikti.

— Daktaras Azadas dar sykį ėmėsi mums padėti. Jis sutiko viską suderinti. Nuomoti jį mūsų labui arba perduoti savivaldybei — ką tik įsakysiu iš Dakos.

Naznyn perėjo kambariu. Palietė stalelį ant ratukų, kampinį bufetą, stiklinę sekciją, pietų stalą, kavos staliuką ir knygų lentyną. Atsistojo už karviašūdžio spalvos sofos ir sugniaužė jos viršų. Mažasis pirštelis įsmigo per medžiagą į kamšalą.

— Bet ką tu darysi Dakoje? Kaip mes gyvensim?

Čianu paplekšnojo sau per pilvą.

— Negi manai, kad mano pilvas ilgai tvers nepamaitintas? Kai išsiruošiau pas daktarą, tai ėjau vaistų, ne pinigų. Nesijaudink. Opa greitai praeis, ir aš nemanau gyventi vien vandeniu. Nėra ko jaudintis. Imsiuosi muilo verslo.

Jis griausmingai atsikrenkštė, nors nebuvo ko iškosėti.

Ji sėdėjo pas Raziją ant palangės, burnoje užstrigus dideliam panikos burbului. Pilko dangaus ruožai spraudėsi tarp daugiaaukščių. Kokie jie siauri. Kokie menki. Guripure, pažvelgusi aukštyn, ji regėdavo dangų, siekiantį iki pat žemės kraštų. Čia ji galėtų jį išmatuoti paprasčiausiai ištiesusi pirštus.

Burbulas nuslinko į krūtinę ir įsitaisė tuoj po raktikauliais. Ji sėdėjo labai ramiai. Jei sujudės, burbulas gali nuslinkti į plaučius ir juos išsprogdinti. Pasigirdo ritmingas beldimas į miegamojo duris.

Razija gulėjo ant grindų. Jos plaukai, įsielektrinę nuo kilimo, kilo stati jai aplink galvą lyg didžiulė pilka jūrų anemonė.

Naznyn paklausė:

— Gal man pažiūrėti, ko jis nori?

— Ne, — pasakė Razija. — Jis nori tik vieno dalyko.

Buvo likusios dar trys dienos. Dar trys dienos ko nors imtis, jei tik iš viso reikia ko imtis. Čianu pripirko dar daugiau lagaminų. Mergaitės ir Naznyn susibūrė aplink juos lyg apie kapo duobę.

Beldimas garsėjo, virto daužymu.

Razija pakilo. Pasitrynė artrito kamuojamus kelius. Artėdama prie durų, tartum slinko įveikdama nematomą pasipriešinimą, lyg brisdama vandeniu iki krūtinės.

Naznyn pajuto, kaip burbulas pučiasi. Pokštels raktikauliai. Ji atsargiai kvėpavo.

Razija sukumpo ir ėmė tyrinėti geležinę juostą durų apačioje. Tada patikrino viršutinę juostą.

Dar tik trys dienos, ir visa tai praeis. Ji pajuto, kaip burbulas truputėlį sumažėjo. Laimėjusi šitiek, Naznyn ėmė spausti ir daugiau. Jie sulips į lėktuvą ir išskris.

Duris sudrebino baisus smūgis. Tarikas turbūt pats metėsi ant jų.

Dabar jau aprimo. Gal jis prisitrenkė.

Razija apsisuko ir vėl atsisuko, tarytum susirangyti besiruošianti katė. Tada atsigulė ant šono ir užsimerkė.

O važiuoti su vyru — teisinga. Čianu jos reikia. Vaikams reikia tėvo. Nebuvo kito kelio, tik važiuoti su juo.

— Manai, kad darai, kas geriausia vaikams, — pratarė Razija, vis dar užsimerkusi, — bet juk negali sugrįžti ir padaryti to paties kitaip, kad pamatytum, ar taip nebūtų buvę geriau.

— Kiek jis laiko jau tenai?

— Dvi dienos, — Razija atsimerkė. — Pasižiūrėk į šitą erdvę, — pasakė ji, tarsi tik dabar pastebėjusi, kad nebėra baldų. — Tai jo mintis — tos juostos, užraktas. Jis sakė: „Net jei vadinčiau tave visais įmanomais šiam pasauly vardais, neišleisk manęs, kol tai nepasibaigs, Okei Ma?“ Ir aš jam pažadėjau. Sūnau, tavoji Okei Ma neišleis tavęs.

Hasina stovėjo prie tvenkinio ir kratė plaukus sau ant pečių. „Eikš, — pašaukė ji Naznyn. — Šokim“. Ji nelaukė. Ji niekad nelaukdavo. Nubėgo ir šoko, dingo ir vėl iškilo. Plaukai driekėsi paskui ją, žvilgėdami nuo vandens ir saulės brangakmenių.

Dar trys dienos, ir ji galės važiuoti ir susirasti Hasiną. Ji suspaudė pirštų galiukus ir priglaudė prie lūpų. Naznyn pabandė įsivaizduoti seserį ne tokią, kokia ta buvo praeity. Pabandė išvysti ją kaip moterį su visais gyvenimo randais. Bet matė tik mergaitę granatų raudonumo lūpomis, veideliu, nuo kurio net kvapą gniaužia, ir pečių truktelėjimą, sakantį, kad ji nelauks.

— Ma! Ma! — Tariko balsas skambėjo, lyg jis būtų atradęs kažką labai jaudinamo ir norėtų tuo pasidžiaugti drauge.

Razija, besikasanti šlaunį, sulaikė ranką.

— Ateik pasikalbėti, Ma. Čia nuobodu.

— Kas yra? — paklausė Razija, nenorėdama įsitraukti.

— Tik prieik prie manęs. Nenoriu šaukti.

— Girdžiu tave labai gerai. Visai nereikia šaukti.

Tarikas tylėjo.

Ji neatsisveikins su Karimu. Jis užimtas žygiu. Jai pasisektų, jeigu jis nebeateitų. Kai jis ateis, bus jau per vėlu. Ji įsivaizdavo, kaip jis beldžiasi į duris, paskui daužo jas, galiausiai išlaužia petimi. Niršta ir verkia. Naznyn gailiai šyptelėjo Razijai.

— Ei, Ma, paklausyk. Jaučiuosi žymiai geriau. Tikrai žymiai geriau.

— Gerai, — pasakė Razija.

— Tu jau viską padarei, Ma. Manau, mes tai jau padarėm. Manau, pralaužėm.

— Gerai, — tarė Razija.

— Tikrai, tikrai, tikrai, galėčiau iš čia išeiti ir niekad prie to nebeprisiliesti.

— Gerai, — pakartojo Razija.

— Ma? Kodėl gi tau neatidarius durų minutėlei — abudu gražiai išgertume arbatos.

— Ne, — paprieštaravo Razija.

— Viskas gerai. Aš paskui sugrįšiu į savo kambarį. Nenoriu niekuo rizikuoti.

— Aš tau pažadėjau, — priminė Razija.

— Jo, Ma. Klausyk, tikrai gerai viską darei. Be tavęs nebūčiau įveikęs. Dabar tiesiog atrakink duris.

Razija prisitraukė kojas taip, kad keliais pasiekė veidą. Rankomis apgaubė jas.

Ar jis ieškos paguodos, svarstė Naznyn, su kokia nors kita? Įsivaizdavo, kaip Karimas krenta į glėbį merginai ir paslepia veidą jos krūtinėje. Kas tokia ji bus? Ji pabandė įsivaizduoti merginos veidą. Gal tai bus mergina iš susirinkimo — toji, kur viską žinojo apie trisdešimt penkis tūkstančius vaikų, kurie taip niekad ir nesulauks tiesos. Ji buvo tokia mergina, su kuria Karimas *privalėjo* būti.

Už durų Tarikas sau tyliai švilpavo, lyg ką tik nubudus skaisčiai ir nuostabiai aušrai.

Karimas bučiavo savo naująją merginą.

Tarikas švilpavo vis garsiau.

Karimas ėmė vynioti sarį.

Naznyn pašoko ir nusisuko į langą. Karimas apvyniojo sarį merginai apie pečius ir užmetė jai ant galvos. Taip jau geriau.

Švilpavimas prarado bet kokią melodiją. Pasidarė beprotiškas.

Tūkstančiai minčių daužėsi Naznyn galvoje. Daka bus tiesiog katastrofa. Šahana jai niekuomet neatleis. Čianu visai sužlugs. Tai net ne grįžimas namo. Ji ten niekada nebuvusi. Dakoje Hasina, bet, sprendžiant iš laiškų, tas miestas — bjauri, pilna pavojų vieta. Ir dar Karimas. Jei ji gali jį taip lengvai palikti, jeigu tai šitaip lengva, tai kodėl iš viso ji tai pradėjo?

— Atidaryk duris, tu kale!

Razija pakilo ant kojų.

— Ma! Ma! Aš mirštu.

Nuo panikos Tariko balse Naznyn širdis smarkiai dunktelėjo.

— Ai, ai, tie laužymai. Išleisk mane ir patrink man koją. Mane tai pribaigs.

Nei dienos šviesoje, nei nakties tamsoje tavo Viešpats nepalieka tavęs, nesi Jam bjaurus.

Būsimasis gyvenimas brangesnis tau už esamąjį. Būsi patenkintas, kai gausi iš Viešpaties, kas tau skirta.

— Ma, aš privėmiau šiukšlių kibirą. Jis pilnas ir dvokia. Leisk man išeiti ir jį išvalyti.

Naznyn įsitvėrė savo gelbėjimosi virvės. Kas bus, tas jau bus. Nieko čia nepadarysi.

— Ar tu esi? Ar girdi mane? — Tarikas kalbėjo skubiai, žodžiai liejosi vienas į kitą lyg lietaus lašai, tekantys lango stiklu. — Manau, kad mes skubame. Tai negerai. Tai neteisinga. Tai reiškia, kad galiu atkristi. Man dabar reikia tik truputį pasitvarkyti. Išleisk mane vienai valandai. Po valandos grįšiu ir būsiu žymiai stipresnis. Tik išleisk mane. Nagi, Ma, išleisk mane.

Nieko čia nepadarysi. Nieko čia nepadarysi.

— Vienos dozės už penkis svarus, — rėkė Tarikas. — Man tik tiek reikia. Kale tu.

Kelias akimirkas buvo ramu. Paskui Tarikas ėmė verkti.

Ji stovėjo su Razija virtuvėje ir siurbčiojo arbatą. Sienos buvo išklotos plytelėmis — mėlynais ir žaliais kvadratėliais iki pat lubų. Tarp šaldytuvo ir durų buvo įspraustas siauras baltai dažytas stalviršis. Razija jį vadino „pusryčių baru" ir buvo išrikiavusi išilgai jo it ceremonialo kareivius javainių pakelius. Kai buvo gyvas jos vyras, kai butas buvo užgrūstas visokio šlamšto, kiekvienas atliekamas svaras (o daug ir visai neatliekamų) keliavo namo, kad būtų nupirkta dar viena plyta naujajai mečetei. Kai jis mirė, Razija ėmė leisti pinigus vaikams ir butui. Ji niekad nekalbėjo apie grįžimą namo. „Pasakyk man štai ką, — klausdavo ji su savo įžambia šypsena, — jei viskas tuose namuose taip jau baisiai nuostabu, tai ko tie visi žmonės kaip išprotėję laukia eilėje vizos?" Ir išsitraukdavo savo naują britišką pasą, ir sulenkdavo tarp nykščio ir smiliaus.

Naznyn tupėjo ant kėdės palei pusryčių barą. Sėdynė buvo lietos plastmasės, su dviem atskirais įdubimais, kaip tik sėdmenims. Ji pasvarstė, kiek kainuotų iškloti mažomis plytelėmis visą savo virtuvę.

— Taigi, — pasakė Razija, — palieki savo seną draugę.

— Daktaras Azadas paskolino šiek tiek pinigų, o ir Čianu buvo kiek susitaupęs.

— Ar sakei vaikinukui?

Naznyn įsispoksojo į Raziją ir be garso ištarė „Ne". Nuleido akis į arbatą. Akių kampučiuose susikaupė ašaros, ėmė ristis žemyn per nosį.

— Nagi, papasakok. Galvą guldau — tai visai kas kita.

Taip Naznyn pradėjo kalbėti apie tai, ką jau buvo sau repetavusi, ir vis tiek vaidino abiejų vaidmenis. Razija, neišmokusi savo žodžių, tylėjo.

— Jis mane pakelia iš vidaus. Tai toks skirtumas, kaip tarp... — ji apsidairė. — Net nežinau. Lyg žiūrėtum nespalvotą televizorių, o kažkas prieitų ir įjungtų spalvas.

Razija ištarė:

— Mmm.

— O paskui įstumtų tave tiesiog į ekraną, ir jau nebe žiūrėtum, bet dalyvautum tenai.

— Mmm, — vėl numykė Razija.

Naznyn pamąstė apie tai, ką buvo pasakiusi. Liko patenkinta. Ne taip lengva apibūdinti.

— Tai vadinama *įsimylėjusi*, ar ne? — paklausė Razija.

Naznyn atsiduso:

— Per daug sunku. Juokinga.

— Bet tu to nori?

— Viskas eina prieš tai. Šeima, pareigos, viskas.

Razija pasukiojo plačius kaulėtus pečius. Ji buvo pavargusi. Net pečiai šiandien jai per sunkūs.

— *Įsimylėjusi,* — pratarė ji. — Angliškas stilius.

Naznyn pametė sandalą ir nučiuožė nuo kėdės jo pasiimti. Ji jautė, kad draugė žiūri į ją, bet nepažvelgė atgal. Kokia Razija kartais erzinanti! Kas čia tokia pasidarė labai jau angliška? Su savo britišku pasu, treningu ir bliuzonu su vėliava. Kas tokia elgėsi kone kaip pati

karalienė? Dabar ji jau neklaus Razijos nuomonės. Darys, kaip pačiai patinka.

Pasigirdo beldimas į laukujes duris.

— Tai bus daktaras, — spėjo Razija, — atėjo duoti Tarikui vaistų.

Razija įsileido daktarą. Jis prisistatė su padėjėju, kuris užėmė poziciją palei miegamojo duris, kad nepaliktų jokios vilties pasprukti. Razija zujo pirmyn atgal — išpylė paplavas, išmetė, rodos, nepaliestą maistą ir pakeitė jį šviežiu.

Naznyn sėdėjo ant kėdės virtuvėje ir stebėjo ant lango atbrailos vaikštinėjantį balandį. Balandis sustojo prie krašto, maktelėjo galva ir vėl nuėjo per atbrailą.

Į virtuvę įžengė daktaras Azadas.

— A, gerai, gerai, — pratarė jis. Rado stiklinę ir prisipylė vandens.

Jai derėtų kaip nors padėkoti už pinigus.

— Kaip berniukas? — pasiteiravo ji.

— Jam labai skauda, — pasakė daktaras. — Labai, labai skauda.

— Ar jam pagerės?

— Galbūt. Jeigu jis pats taip nuspręs.

Jis greitai išgėrė vandenį ir vėl pripildė stiklinę. Tada kažką išsitraukė iš kostiumo kišenės.

— Nupirkau Tarikui. Nueisiu ir atiduosiu, — tačiau daktaras nepajudėjo. Pakratė pūgos rutuliuką ir žiūrėjo, kaip aplink miniatiūrinės pilies bokštelius siaučia pūga. Pabaksnojo žydro stiklo skliautą. — Tai ramina, ar ne? — Dar kartą papurtė. — Kai stebi, kaip viskas sėda atgal žemyn.

Naznyn pritarė.

— Žinai, būtent šitąjį man padovanojo žmona, — jo lūpų kampučiai nulinko žemyn, o antakiai pakilo, kad sudarytų jo ypatingąją šypseną ir atsiremtų į tankius juodus kirpčiukus. — Ankstyvosiomis dienomis mes dovanodavom vienas kitam dovanėles, tik tokius niekučius, kaip šitas, nes turėjome mažai pinigų. Gyvenome ryžiais ir dalu, ryžiais ir dalu. Bet mano žmona jums pasakojo. Gyvenome puodeliu ryžių, dubeniu dalo ir neišmatuojama meile. — Daktaras išgėrė antrąją stiklinę vandens. Pasitikrino rankogalius ir įsitikino, kad jie

idealiai lygūs ir skaisčiai kyšo iš po švarko rankovių. Naznyn pamanė, kad jis nebetęs. Kad jam patiks nuryti žodžius su vandeniu. Tačiau daktaras jau buvo nuėjęs per toli, kad dabar sustotų: — Galvojome, kad meilė niekad nesibaigs. Ji buvo lyg stebuklingas ryžių maišas, iš kurio gali vis semti ir semti, ir niekad nepasieksi dugno, — jis pavertė rutuliuką tarp pirštų ir apsuko žemyn. — Tai buvo vedybos iš meilės, supranti. — Pilka pabrinkusi oda jam aplink akis, rodos, dar labiau išsipūtė, lyg slėptų viduje ašaras. — Aš nežinojau vieno — buvau jaunas — kad yra dvi meilės rūšys. Viena rūšis, kuri prasideda kaip didžiulė ir palengva susidėvi, kuri atrodo, lyg niekada nebus išnaudota, bet vieną dieną staiga pasibaigia. O kita rūšis — tokia, kurios iš pradžių nepastebi, bet kuri kiekvieną dieną vis po truputėlį padidėja, tartum austrė augintų perlą — kruopelytė po kruopelytės — brangakmenį iš smiltelės. — Jis įsidėjo rutuliuką atgal į kišenę. Paskalavo stiklinę ir pastatė apvertęs ant specialios lentynos nutekėti. Tada nusišluostė rankas ir apsižiūrėjo nagus. — Taip, na, užeisiu pas pacientą ir tada turėsiu eiti priešpiečių. Gerai, a, gerai.

Jis kaukštelėjo kulnais, lyg atiduodamas pagarbą, ir pasuko išėjimo link. Prie durų atsisuko:

— Kas galėjo pagalvoti, — pasakė jis, — kad visi tie menki susierzinimai gali susidėti ir į ką nors išaugti?

Naznyn sapnavo Guripurą. Ji sėdėjo sukryžiavusi kojas ant čokio, o Ama sėdėjo už jos ir pynė jai plaukus. Rankos, kvepiančios česnaku ir imbieru, pešė plaukus ir iki skausmo tempė galvos odą.

— Kai gimei, prisidėjau tave sau prie krūties, o tu nežindai.

Jai labai patikdavo klausytis šitos istorijos. Nors dalis kaltės joje priklausė jai. Nuo pat gimimo dienos ji ėmė kelti problemų.

— Kiek dienų, Ama?

— Daug, daug dienų. — Ama surišo kaspiną vienos kasos gale. — Atrodei kaip iš lizdo iškritęs paukščiukas.

— Kas tada atsitiko?

Ama caktelėjo liežuviu:

— Visos ėjo ir patarinėjo. Vežk vaiką į ligoninę, sakė, arba iki ryto ji numirs, — ji ėmėsi antrosios kasos, suskirstė plaukus į tris dalis, taip

trūkčiodama, kad Naznyn atlošė galvą. Ama vėl nustūmė jos galvą, kad būtų tiesi. — Ką galėjau padaryti? Aš — tik moteris, ir visa buvo prieš mane. Bet aš joms pasakiau: „Ne, paliksiu vaiką vieną. Jei lemta, kad ji mirtų, tai šitaip jau nuspręsta. Jei lemta gyventi, tai daktarai tik viską sujauks". Pamačiusios, kad laikausi tvirtai, jos išsiskirstė.

Ama darbavosi su kasa. Naznyn skaudėjo nuo pešimo, tarsi skruzdės kandžiotų galvą.

— Ir taip aš buvau palikta savo Likimui, — pasakė Naznyn. Ši dalis jai patiko. Skambėjo taip svariai.

— Ir taip tu buvai palikta savo Likimui, — pritarė Ama. — Ir todėl tu dabar čia, su manimi.

— Ką man dabar daryti, Ama? Ama? — Naznyn apsigręžė. Ten nieko nebuvo. Per kiemą lėkė juodas šuo. Ji nusprendė eiti ir paieškoti motinos ir pradėjo tiesti kojas. Vos tik pajudėjo, lygus čokio medis pavirto klijais ir prilipo jai prie šlaunų. Ji bandė išsilaisvinti, bet aplink kojas pynėsi lipnūs ūsai. Besigrumdama ji neteko pusiausvyros ir nukrito ant nugaros. Apie pilvą ir rankas plakėsi stori lapai — šilti ir drėgni it gleivės ir kieti lyg virkščios. Ji pabandė pajudinti rankas, bet tos buvo pririštos prie šonų. Ji šoktelėjo, bet kuo labiau spurdėjo, tuo daugiau lapų čaižė ją, kol uždengė krūtinę, kaklą, veidą. Ji pabandė sušukti, bet burna buvo pilna lipnaus pluošto, kuris skverbėsi į gerklę ir žemyn, žemyn.

Naznyn nubudo ir pajuto, kad pagalvė šlapia. Ar įmanoma verkti per miegus?

Ji nuėjo į svetainę ir atsisėdo prie siuvamosios. Padėjo galvą ant šaltos plastmasės.

— Ką man dabar daryti, Ama? — paklausė garsiai.

Pro duris įėjo Ama, užsivilkusi savo geriausią sarį. Savo Dakos sarį — žalią su auksu.

— Šiuolaikinės merginos. Juk darysit, kas jums patinka, — jos akys buvo padažytos, o ant kaklo kabojo stambūs auksiniai karoliai, sveriantys kaip geras kūdikis. — Tačiau turi prisiminti bent vieną dalyką.

— Kokį? — Naznyn atsimerkė. Dabar, kai Ama atėjo, ji jau norėjo, kad toji vėl dingtų.

Atsakymo nepasigirdo.

Naznyn atsimerkė.

— Taip geriau, — pasakė Ama ir nusišypsojo, ranka prisidengusi burną. — Tu, atrodo, pamiršai savo sūnų.

— Ne, nepamiršau.

— Ką tik sakei pati sau, aš viską girdėjau.

— Ką taip?

— Och, och! — sušuko Ama taip garsiai, kad Naznyn išsigando, jog pabus mergaitės. — Ji pamiršusi. Ši moteris, vadinanti save motina, pamiršo.

— Kur tu eini? — staiga paklausė Naznyn. — Kodėl taip apsirengusi?

Ama kilstelėjo galvą:

— Nemanau, kad tai tavo reikalas. Dabar leisk tau priminti keletą dalykų. Kai ligoninėje gulėjo tavo sūnus, tikras Dievo palaiminimas, girdėjau kiekvieną tavo žodį.

— Jau man tai sakei, — tarė Naznyn, susižavėjusi pati savimi, taip laisvai kalbančia su savo mirusia motina.

— Nemanyk, kad tavęs nestebėjau, — atkirto Ama. Jai iš burnos kampelio nutekėjo raudona srovelė. Vis dar slapta kramto lėkštes, pagalvojo Naznyn. — Manei, kad tai tu turi galios. Manei, kad tu išlaikysi jį gyvą. Nusprendei, kad rinksiesi tu. — Ji ėmė spjaudyti žodžius, o su jais lėkė ir raudoni lašai. — Kai atsistojai tarp sūnaus ir jo Likimo, nepalikai jam jokios galimybės. — Ama priartėjo prie jos. Ji laikė rankas ant krūtinės. Tarp jų sunkėsi raudonis. — Dabar pasakyk pati sau, pasakyk garsiai: „Pražudžiau savo sūnų, pražudžiau savo sūnų“.

— Ne! — suklykė Naznyn.

— Pasakyk. Pasakyk.

— Ne. Ne. Ne!

Virš jos pakibo Čianu veidas — atsipalaidavęs nuo svorio jėgos ir įsitempęs nerimu.

— Tai tik sapnas, — pasakė jis. — Pabusk ir papasakok man. Kai vysies jį žodžiais, jis pabėgs.

19 skyrius

DANMONDIS, DAKA

2001 metų spalis

Sesute nežinau kuriuo keliu pasukti. Mano mintys dabar neramios. Jos nepalieka ramybėj, bet ištisai ir visą laiką kelia klausimus. Ryto metu vaikai žaidžia prieangyje. Mažasis Džimis stumia colis po colio automobiliuką per plyteles link durų. Colis po colio traukia atgal. Tada vėl pradeda iš naujo. Mažylė Deizė nurideno kamuolį per dvi pakopas. Paima jį ir ridena. Aš valau dulkes nuo visų stiklinių įrėmintų nuotraukų ant sienos. Tose nuotraukose Gražuolė pasirėmusi į medį Gražuolė guli ant kušetės Gražuolė siunčia oro bučinį Gražuolė žiūri kaip dirba pjovėjai. Vaikai abu visu kūnu ir mintimis pasinėrę į žaidimą. Norėčiau kad ir aš taip pat galėčiau šluostyti stiklus. Kiek aš čia dar būsiu? Didelis namas geras namas. Bet ir vieno kambario namas atrodo didelis jei iš tikrųjų priklauso tau.

Ama visuomet sakydavo mes moterys ką galim padaryti? Jei ji būtų čia dabar žinau ką pasakytų per daug gerai žinau. Bet aš ne tokia kaip ji. Laukti. Kentėti. Ji neteisi. Tiek daug kelių. Ji veikė tik pabaigoje. Ta kuri galvojo kad visi keliai jai uždari. Ji pasirinko tik vieną iš jų uždraustą.

Atleisk man sesute turiu tau dabar atskleisti šitą paslaptį kurią taip ilgai laikiau savyje.

Atsimeni mūsų namuose pašiūrę sandėliuką kaip ji pastatyta su skardiniu stogu ir bambuko sienomis moliūgo formos lyg ją būtų suspaudę dvi didelės rankos? Bet kur tu užmirši? Tai ten ją rado tetulė Mumtaz. Taip aiškiai matau tą dieną. Dangus raudonas ir

kabo virš mūsų violetinis. Tais metais taip ilgai laukėme lietaus. Aš turiu naujus batus juodos odos spindi blizga kaip sagtis. Aš įsimylėjusi tuos batus. Ama sako jie tik išeigai bet aš negaliu ištraukti iš jų kojų. Kai einu visąlaik žiūriu į juos. Susilenkiu kas keli žingsniai ir nuvalau dulkes. Tada pradėjau žaisti su viščiukais ir užmiršau batus. Noriu kad viščiukai skristų, bet jie per daug karšti per daug riebūs per daug tingūs. Jau greičiau koks puodas išskleis sparnus. Aš juos visaip ypatingai išvadinau o tada žiūriu kokie rudi ir aplipę batai. Atsisėdau ir paspjaudžiau odą. Tada pamačiau ją. Ama buvo apsirengusi Dakos sarį. Noriu pribėgti prie jos ir paklausti „Ei, Ama kur tu išsiruošei?" Bet aš jaudinausi dėl batų. Jeigu ji pamatys juos nučaižys man kojas.

Aš sekiau paskui ją bet nesirodžiau. Ji ėjo labai greitai ir nesidairė žiūrėjo nosies tiesumu. Mes praėjome tetulės Mumtaz ratus. Prisimenu į sieną nusigramdžiau vieną batą. Norėjau kad priliptų molio. Maniau kad tada batai atrodys geriau. Ama praėjo virtuvę. Ten nieko nebuvo. Jinai įėjo į sandėliuką. Vieną kitą akimirką pastovėjau lauke. Tada užėjau vidun už kalšių ten jų buvo prikrauta aukštai aukštai beveik iki lubų. Prisimeni tuos kalšius kokie buvo gražūs ant kiekvieno nupiešta gėlytė?*

Aš banditas stovintis ten kad pavogčiau jos paslaptį.

Ji pasiėmė iešmą ir išbandė pirštu. Paėmė dar vieną ir padėjo atgal. Ir trečią pasiėmė kol pagaliau buvo patenkinta. Tampydama ryžių maišus truputį paniurnėjo bet visai nesidairė. Kitam maiše maniau yra avinžirniai bet buvo mažai šviesos ir aš daugiau niekad nėjau ten pasižiūrėti.

Tada pagalvojau kad turbūt Ama niekur neis bet kas nors ateina šiandien į svečius tai todėl ji išsipuošė. Nežinau kodėl bet tada pabėgau iš ten. Ar dėl to kad ji apsidairė? Ar man tiesiog nusibodo? Grįžau pas viščiukus arba nuėjau ieškoti tavęs. Neprisimenu. Bet tada palikau ją.

Tegu atleidžia jai Alachas. Tai ji išėjo.

Tegu Alachas parodo jai Savo Gailestingumą. Ji nematė jokio kito kelio.

Sesute sėdžiu savo kambary su elektros šviesa rašau tau ir prašau Jo nušviesti man širdį kad aiškiau matyčiau kelius.

---

* Kalshis (*hindi*) — didelis puodas, kubilas.

20 skyrius

Popierius buvo blyškiai melsvas ir lengvas it kūdikio kvėpavimas. Naznyn žiūrėjo į savo pirštų kontūrus po laišku. Ji laikė delną ištiestą, lygų. Hasinos laiškas galuose pakilo, skildamas per sulenkimą. Sulaikiusi kvapą, ji stebėjo, kaip jis mirga, ir laikė jį vien susižavėjimu, tartum drugelį, nežinia iš kur nusileidusį ir, nors besvorį, bet keičiantį visą pasaulį.

Naznyn susuko pirštus. Sužnybo per linijas ir suplojo laišką tarp delnų. Išsigelbėjimo nebuvo. Mitriai sukdama laišką tarp vieno delno iškilimo ir kito įdubos, jinai jį visą susuko. Tada įsikišo už apatinio sijono užrišimo, kur buvo sario klostė.

Lėktuvas išskrenda rytoj, o jos jame nebus. Ji išsitraukė stalčių, išsiėmė krūvelę Bibi marškinėlių bei kelnaičių ir sukrovė į lagaminą. Iš bufeto ištraukė glėbį salvaro kamizų ir užmetė ant viršaus. Taip nebus gerai. Atsiklaupė ir ėmė išiminėti metalinius pakabus. Sėdėdama ant grindų, nužvelgė lentynas už mergaičių stalų. Knygos visaip suverstos, o kampai numindžioti. Pažvelgė aukštyn į tapetus, droviai susiraičiusius į ritinius. Prie tų sienų niekas neprilips. Reikės juos švariai nugramdyti ir išklijuoti iš naujo. Sulankstyti trys, keturi, penki, šeši kamizai. Ką dar supakuoti?

Ji sustojo prie Šahanos stalo. Įskilęs puodukas su nupieštu nameliu šiaudiniu stogu ir peliuku su kelnėmis, pasirėmusiu į vartų stulpą. Tai Anglijos vaizdelis. Aplink duris rožės. Naznyn nebuvo mačiusi šitos Anglijos, bet dabar tingiai kilo mintis, kad dar ją aplankys. Puoduke buvo parkeriai, apgraužta liniuotė, plaukų segtukai ir pora lūpdažių. Naznyn patraukė lūpdažio kamštelį, ir tas pasidavė smagiai

pokštelėdamas. Spalva ant plaštakos priminė pridžiūvusį kraują. Ji regėjo, kaip rausvos Šahanos lūpos pavirto juodom.

Ji vėl uždengė lūpdažį ir padėjo atgal į puoduką. Dar daug reikėjo padaryti. Atrodys geriausia, nusprendė ji, jei didžiumą pakavimo baigs šį vakarą. Arba Čianu ras būdų ir privers ją apsigalvoti. Vaikai buvo persikreipę iš nerimo, bet ji niekuo negalėjo padėti. Dar ne. Kai ėjo į mokyklą — paskutinį kartą, kiek pačios žinojo — Šahana užmynė jai koją.

— Būk atsargi, — pasakė Naznyn, nurydama šauksmą.

— Tikiuosi, bus lūžusi, — pasakė Šahana. Trakštelėjo nykščio sąnarys.

Bibi nėrė lauk, išsisukusi nuo bučinio. Ji susipynė kasas, dar Naznyn nė neatsikėlus. Jos buvo kietos, tiesios ir nereikalavo motinos rankų.

Naznyn dirbo mikliai. Drabužiai gulė į lagaminus, palikdami laisvos vietos. Nuo plyšių vaizdas buvo dar liūdnesnis, tai ji tvarkė tol, kol jų neliko. Tada sužvejojo knygas iš po stalų ir sukrovė jas į dėžes. Kaip trumpai tai tetruko. Naznyn išėjo iš kambario neapsižvalgiusi.

Likęs daiktų krovimas galėjo palaukti. Dabar reikėjo dar kai ką padaryti. Svetainė buvo pusiau supakuota. Kompiuteris tupėjo senoje vystyklų dėžėje. Ant šono kumštuką tiesė rausvas kūdikėlis. Ant važinėjančio stalelio buvo prikrauta rudų kartoninių dėžių su Čianu popieriais ir segtuvais. Kampinio bufeto durelės styrojo atdaros, o viduje tebuvo geltonas laikraštis, patiestas ant lentynų. Kas jame buvo anksčiau? Kada ji buvo atidariusi jį paskutinį kartą? Stiklinėje sekcijoje moliniai tigrai, liūtai ir drambliai vis dar klajojo laisvi, varžomi tik dulkių ir valios stokos. Lentynose jau nebebuvo knygų. Tik Koranas kybojo specialioje atbrailoje. Naznyn nuėjo prie stalelio ir atidarė vieną iš rudųjų dėžių. Ji pasikuitė ieškodama Čianu adresų knygelės. Žinojo, kaip vadinasi gatvė, kur gyvena ponia Islam. Prisimintų namą iš matymo, bet nežinojo numerio.

Kažkodėl nebuvo įmanoma išeiti su misija, neapsiginklavus šitomis žiniomis. Ji troško, kad būtų reikėję dar ką nors pasiimti. Popieriaus lapelį, laišką su oficialiais antspaudais ir galingais neįskaitomais parašais, amuletą pasikabinti ant kaklo. Prie klubo ji pajuto laišką ir išsiėmusi padėjo ant stalo. Paskui pakėlė už kampo siuvamąją mašiną ir pakišo po plokščiu metalu.

Kažkas stovėjo prie durų. Naznyn palietė plaukus — persibraukė smilkinius, kaktą, viršugalvį ir kuodą ant sprando. Nuėjo į koridorių ir pajuto šleikštų vaistų kvapą bei stiprų mėtų dvelksmą.

— Kaip tik ruošiausi jus aplankyti, — pasakė Naznyn poniai Islam.

Ponios veidas nemokėjo išreikšti nuostabos. Antakiai pakilo, bet tai nesakė nieko daugiau, tik „Nepritariu".

— Tikrai? — ponia Islam įsirito į koridorių masažuodamasi klubą. Akiratin įsiveržė dvi plačios figūros ir įstrigo ant slenksčio, pridengdamos viena kitą lyg pora prastai įstatytų dvigubų durų.

— Ko judu čia gaištat? Eikit greičiau, dėl Dievo meilės.

Ji nepasivargino žvilgtelėti per petį. Sūnūs įžengė iš paskos, vienas tempė juodąjį krepšį, o kitas buvo prigriebęs ralgekso purškiklio skardinę.

Naznyn nuėjo ruošti arbatos. Viskas, išskyrus du puodukus, buvo supakuota. Kol užvirė vanduo, ji spaudinėjo oro burbuliukus plastmasinėje pakuotėje.

Kai ji grįžo į svetainę, ponia Islam gulėjo ant sofos, ant vieno porankio susikėlusi kojas, ant kito pasidėjusi galvą.

— Jau neilgai, — jos balsas buvo negarsus, bet vis dar aštrus intonacijos pakilimuose.

— Rytoj, — pasakė Naznyn.

— Rytoj? — nukirto ponia Islam. — Man daug neliko, bet galiu tave užtikrinti, kad išgyvensiu ir šią dieną, ir dar kitą. — Ji suprunkštė. — Jei Dievas panorės, — pridūrė.

— Aš maniau, kad turite galvoje...

— Taip, taip. Ką manei, tą ir turėjau galvoje. Žinau. Bet kodėl taip yra, kad jaunieji šiais laikais neklauso vyresniųjų?

Sūnus numeris vienas ir sūnus numeris du stovėjo už sofos. Numeris vienas dėvėjo persikinį megztinį apvaliu kaklu, pro kurį kyšojo krūtinės gaurai. Tarpas tarp šnervių ir viršutinės lūpos buvo neįprastai mažas. Dėl to jis atrodė nuolat įsižeidęs. Atrodė, lyg užgauliotų, bet jam vis nesisektų. Jo brolis, priešingai, atrodė tarsi didelio talento žmogus. Jo veidas buvo kaip politiko: budrus, energingas, jautrus, gudrus. Akys žybsėjo meile savo draugui, o burna buvo simpatiškumo pavyzdys. Kaip apmaudu turėjo būti poniai Islam. Kiek kartų žvelgė ji

į savo sūnų numeris du, leisdama vėl vilčiai įveikti patirtį ir tikėdamasi iš jo, ką taip kantriai žadėjo jo veidas?

Ponia Islam apžvelgė sūnus. Užsimerkė.

Naznyn pripylė arbatos.

Viršuje girdėjosi televizorius. Klausytojai plojo. Pora negarsių dzingtelėjimų, kažkas pamurmėjo, ir vėl plojimai.

— Atnešiau šio to mergaitėms, — pasakė ponia Islam. Ji atsimerkė ir plastelėjo ranka į sūnų numeris vienas.

Sūnus numeris vienas atidarė didįjį juodąjį krepšį.

— Jie čia.

Ir uždarė krepšį.

Motina be garso išleido baisų keiksmą. Prispaudė ranką sau prie kaktos.

— Pirmiau atimk iš jos pinigus, — kalbant sūnui numeris vienas, lūpos, rodos, lietė panosę.

— Idiotas! Kvailys! Debilas! — ponia Islam laidė žodžius lyg užnuodytas strėles. — Pirmiau turi įgauti smegenų, *paskui* galėsi jomis naudotis. — Ji pradėjo kosėti. Nuo kiekvieno sukosėjimo nuo porankio pakildavo kojos.

Sūnus numeris vienas spoksojo tiesiai priešais save, veidas nė kiek nekrutėjo, kaip ir smegenys.

Sūnus numeris du pačiupo vaistų krepšį. Sužvejojo ir ištraukė du tamsaus stiklo buteliukus su prikabintais baltais receptais. Ponia Islam pasiėmė tabletes ir lėtai sukramtė. Jos dantys kaukšėjo. Ji nuplovė karčius miltelius mauku benilino sirupo nuo kosulio.

— Mergaitėms, — pasakė ji sūnui numeris du.

Sūnus numeris du iš motinos krepšio ištraukė porą kulkšnių varpelių. Pakratė juos prie vienos ausies, paskui prie kitos.

Ponia Islam metė į jį žvilgsnį.

— Šioks toks niekutis. Draugiška dovanėlė, — kalbėjo ji žiopčiodama ir laikėsi už krūtinės, lyg norėdama sustabdyti jos kilnojimąsi. — Kaip laikosi mergaitės? Nepasakok. Jos nenori važiuoti. Žinau, kaip yra. Kelia tau daug rūpesčių. Ir niekada nesiliaus. — Ji išgimdė ilgai nešiotą atodūsį. — Patikėk manim — niekada nesiliaus.

Naznyn pasakė:

— Jau ėjau jūsų aplankyti.

Tačiau ponia Islam vis dar rutuliojo savąją mintį. Nuo trynimosi į sofą baigė pasileisti jos plaukai. Jie buvo surišti į palaidą baltą gniutulą. Plaukai atrodė tokie sausi, kad stebėtina, jog tiesiog nesubyra.

— Tai nesudalyvausite žygyje, — ištarė sūnus numeris du. Jis atsuko į Naznyn savo inteligentišką veidą.

— Taip. Lėktuvas išskrenda vėliau, bet — taip, — Naznyn apsidairė. — Dar tiek daug reikia padaryti.

— Mes ten būsime, — pasakė sūnus numeris vienas. — Bus geras žygis.

— Tikiuosi, — pridūrė sūnus numeris du. Jis pamojavo pirštu ir atrodė garantuotas, kad atskleis stebėtino įžvalgumo tiesą. — Bus juoko.

— Juoko? Pasakysiu tau, kas juokinga, — ponia Islam iškėlė galvą ir visa pasikėlė ant alkūnių. — Visi mūsų berniukai eina į žygį — marš, marš, marš. Neturi ką daugiau veikti. Kas eis ir žygiuos prieš juos? Vienas ar du ramybės drumstėjai, kaišiojantys mums į pašto dėžutes pripeckiotus lapelius. Kodėl nesugaudžius jų ir vieną kartą gerai neprilupus visiems laikams? Kam prisidaryti sunkumų — visokių marš, marš, marš. Dabar jums kai ką pasakysiu. — Ji padarė trumpą pauzę. — Kai ką jums pasakysiu. Rytoj pasirodys ne daugiau kaip dešimt baltųjų. Ne daugiau kaip dešimt.

Ji vėl padėjo galvą. Naznyn girdėjo, kaip ji kvėpuoja. Kiekvienas atsikvėpimas išeidavo taip nenoriai, kad, atrodė, kažin ar daug dar jų bus. Kaip drąsu bus, pamanė Naznyn, pasipriešinti šitai mirštančiai moteriškei.

— Dar kai ką jums pasakysiu, — pratarė ponia Islam, kalbėdama luboms. — Kiti neateis, nes yra per daug užsiėmę. Kai reikia kalti pinigus, kam jiems turėtų rūpėti kas nors kita? Ne. Jie neateis, nes nebijo. Jie mūsų negerbia. Kaipgi jie bijos mūsų?

Ji suskato trinti sau klubą, ir sūnus numeris du, kaip tikras šaunuolis, įteikė jai ralgeksą. Ponia Islam bet kaip apsipurškė sarį.

— O jeigu turėtume pinigų, — tęsė jinai, — tada pamatytumėt, kaip viskas būtų kitaip. Tas namas, kur už Adlerio gatvės — savivaldybė jį pardavė. Ar žinot, kiek ten dabar butų? Aštuoni! Kiekvienas didumo sulig kriketo aikšte. Kiekvienam bute gyvena vienas ar du žmonės. Kaip jie gerbs mus, gyvenančius po dešimt viename kamba-

ryje? Jie neis į žygį. Kam jiems vargintis. Jeigu norės, kad mūsų neliktų, nupirks ir išvarys.

Sūnus numeris vienas pasakė:

— Juk ne mus, ką? Mes pirmiau juos nupirktume.

Ponia Islam išsitraukė iš rankovės nosinaitę ir nusispjovė į ją.

Sūnus numeris du tarė:

— Ar tau nebuvo sakyta tylėti?

Naznyn pažiūrėjo į brolius. Sklido gandas, kad jie išlaiką barą Stepnyje. Pasak kito gando, sekmadienio rytais tame bare šoka moteris ir nusirengia visus drabužius. Buvo kalbama, kad Anglijoje tokia tradicija. Kad vyrai eina sekmadieniais į barą, siunčiami žmonų, kurios nori jų netrukdomos virti ir tvarkytis, kol jie žiūrės į kitos moters krūtis. Sūnus numeris vienas dar aukščiau pakėlė lūpas, tikrai labai įtemptai apsvarstydamas įžeidimą. Dar sklido gandas, kad sūnus numeris vienas turi baltaodę draugę ir du pavainikius. Sklido ir gandas, kad sūnus numeris du sėdėjęs kalėjime už smurtą ar sukčiavimą, o gal ir už tai, ir už tai.

Apie juos sklandė gandai, bet jų tai nejaudino.

— Du šimtai svarų skolai padengti, — ištarė ponia Islam, vis dar kalbėdama luboms.

Viršuje kažkas nužingsniavo išilgai kambario.

Vienintelis dalykas, apie ką žmonės nekalbėjo, — tai paskolos.

Sūnus numeris du išėjo iš už sofos. Atsistojo prie sekcijos susidėjęs rankas už nugaros.

— Kiek pasiskolino mano vyras?

— Ką? — kaip įmanydama silpniau ištarė ponia Islam. — Oi, dviejų šimtų pakaks tam padengti.

Naznyn nuleido akis sau į rankas:

— Nes aš suskaičiavau. Ir jei nepadariau klaidos, tai mes jau viską grąžinome.

Ponios Islam kvėpavimas sudrebino palanges. Ji taip kosėjo, kad pečiai ir kojos pasikėlė, o pati tarsi susilankstė per vidurį.

— Esu pasiruošusi, kai tik Dievas nuspręs, — sugergždė jinai.

— Mes jau viską grąžinome, ir dar šiek tiek viršaus.

— Aš jau sena moteris. Daryk, kaip tinkama. Tie pinigai — madrasai, bet ką tai tau reiškia? Aš jau sena moteris, — ponia Islam išsitraukė iš savo saugyklų dėmėtą nosinaitę ir brūkštelėjo sau per veidą.

Dūžtančio stiklo garsas tarsi ledinio vandens lašai nusirito Naznyn nugara. Ji pakėlė akis.

— Tu nervini mano motiną, — pasakė sūnus numeris du. — Kai susinervina ji, susinervinu ir aš. Kartais imu daužyti daiktus.

Sekcijos viršus buvo įdubęs. Ant molinių figūrėlių leidosi stiklo dulkių debesėlis.

— Kartais ir aš daužau daiktus, — pasakė sūnus numeris vienas.

Ponia Islam šnopavo. Ji pamojo Naznyn, kad ta paskubėtų.

— Greičiau. Du šimtai svarų, ir tai sutvarkyta.

Naznyn kraujas sustingo. Širdis įsitempė, kad pravarytų jį gyslomis.

— Ne.

Sūnus numeris du buvo iš kažkur išsitraukęs kriketo lazdą. Kai jis iškėlė ją sau virš galvos, Naznyn nusistebėjo, ar tik nebus ją laikęs juodajame krepšyje.

Lazda nusileido ant sekcijos ir perdaužė dvi lentynas. Siaubingas garsas. Sūnus numeris du apsisuko. Ant skruosto jam pasirodė kraujo dėmelių nuo šukių. Jo išraiška buvo drauge ir analitiška bei susirūpinusi, ir visiškai maloni.

— Ūūū! — sušuko sūnus numeris vienas. Jis pakuteno sau gauruotą krūtinę ir pabandė sukišti jos plaukus į megztinį.

— Mes sumokėjome, ką buvom pasiskolinę, — nenusileido Naznyn. Nuo balso jai užsikimšo ausys. — Viršaus sumokėjome mažiausiai tris šimtus svarų. Aš nesiruošiu mokėti dar daugiau... — ji sudvejojo. — Dar daugiau ribos*.

— Kale tu, — tarė sūnus numeris vienas. — Priverst ją mokėti? — Jis pažvelgė į motiną mažomis akutėmis, pilnomis vilties.

— Ribos, — sušnabždėjo ponia Islam. — Ribos, ji sako. — Galva jai nusviro, lyg tas žodis būtų kėlęs jai karštinę. — Negi manai, Dievo akivaizdoj, kad aš imčiau palūkanas? Kad aš palūkininkė? Lupikautoja? Tai šitaip man atsimokama už pagalbą draugui nelaimėje?

— O ne? — paklausė Naznyn. Ji susizgribo šaukianti, bet nepajėgė sustoti. — Ne palūkanos? Ne lupikautoja? Tai pažiūrėkim. Prisiek dėl to. — Ji nubėgo ten, kur buvo laikoma Knyga. Jai po sandalais gurgždėjo stiklas. — Prisiek Koranu. Ir duosiu tau tuos du šimtus.

* Riba — lupikiškos palūkanos, draudžiamos Korano.

Ponia Islam liko absoliučiai rami. Naznyn norėjo išgirsti jos kvėpavimą, tačiau girdėjo tik savo.

Sūnus numeris vienas sukrutėjo:

— Sulaužysiu...

— Man ranką! — sušuko Naznyn. — Sulaužyk man ranką. Sulaužyk abi. — Ji ištiesė rankas ir laikė, kol pati pradėjo jaustis kvailai.

Pamažėliais ponia Islam nuleido kojas ir atsisėdo ant sofos. Plaukai buvo pasileidę ir kabėjo storom sruogom jai aplink kaklą. Ji spigino į Naznyn žioruojančios anglies akutėmis. Naznyn priėmė iššūkį ir pati nenuleido akių. Praslinko minutė. Buvo girdėti televizijos minios prislopinto entuziazmo plojimai. Pasigirdo ir nutilo muzika, taip pat ir beprotiškas reklamų barškesys. Ponia Islam pakilo ant kojų.

— Būna dalykų, kurių žmona norėtų, kad vyras nežinotų.

Naznyn užsiliepsnojo. Ji nenuleido akių.

— Šviežia pradžia, — pasakė ponia Islam. — Naujas gyvenimas ten, grįžus namo. Juk nenorėtum, kad kas nors jį suterštų.

— Mano vyras, — lėtai ištarė Naznyn, — žino viską. Jis greitai pareis. Kodėl tau nepaklausus jo?

Nutiko neįmanomas dalykas: ponia Islam atrodė nustebusi.

Atsitiesusi Naznyn pasakė:

— Prisiek Koranu. Tik tiek tau tereiks padaryti.

Ponia Islam paėmė kulkšnių varpelius nuo sofos atlošo. Padėjo juos ant kavos stalelio.

— Mergaitėms, — pasakė jinai.

Priėjo prie sūnaus numeris du ir pasiėmė savo krepšį.

Sūnus numeris du linktelėjo, lyg viskas būtų vykę būtent taip, kaip jis tikėjęsis.

— Eime, — pasakė jis. — Vis tiek jie sumokėjo daugiau. — Ir geraširdiškai nusijuokė.

Ponia Islam suriko — žemu, gyvulišku balsu iš nevilties. Abiem rankom ji pakėlė savo vaistų rankinę ir vožė ja sūnui per petį. Toji atšoko. Ji norėjo vožti į galvą, bet nepataikė. Dar kartą suriko — šį kartą veriamai, lyg pjaunama. Sūnus numeris du ramiai nuėjo prie durų. Jis pakėlė rankas prisidengti galvą. Ponia Islam nusekė iš paskos. Kai ji ėjo pro šalį, Naznyn pamatė, kaip ašaros užtvindė jai akis ir ritasi skruostais. Ji dar kartą užsimojo krepšiu ir uždrožė sūnui numeris du

per nugarą. Ir išleido tokį garsą iš galugerklio, kad Naznyn prisiminė jį dar kelias dienas.

Sūnus numeris vienas vis dar stovėjo kaip įkaltas už sofos. Jis apsidairė, stengdamasis ką nors nuspręsti. Tada nuėjo prie sekcijos griuvėsių ir spyrė į vienas likusias dureles. Durelės suskambo, sudrebėjo ir liko sveikos. Sūnus numeris vienas susigūžė. Bato galu jis nuvertė kelias dėžes ir tada išėjo.

Naznyn stvėrė semtuvėlį ir šluotą. Suvyniojo didžiuosius stiklo gabalus į laikraštį ir ėmė šluoti likusias šukes. Į galvą neatėjo jokių minčių. Tupėdama duženose, ji jautėsi visiškai rami. Ji liovėsi dirbusi ir pasinėrė akimirkoje lyg karštoje vonioje. Palengva ėmė formuotis mintis. Dievas suteikė kelią. Naznyn nusišypsojo. Dievas suteikė kelią, o aš jį radau.

Ji ėjo Plytų gatve į metro stotelę prie Baltosios koplyčios. „Radžos“ restoranas klestėjo: lange stovėjo nauja statula — saulėtekyje sėdintis Ganeša, žaismingai suraitęs ant krūtinės straublį. *The Lancer* jau buvo išstatęs Radžą-Krišną, *Popadum* turėjo Sarasvatį, o *Sweet Lassi* visus pranoko juodaliežuviu piktaakiu Kali bei apsnūdusiu muilo akmens Buda. „Hinduistai?“ — pasiteiravo Naznyn, kai užėjo ta mada. „Čia? — Čianu paplekšnojo sau pilvą. — Ne hinduistai. Marketingas. Didžiausias iš visų dievų“. Baltiesiems patinka matyti dievus. „Dėl autentiškumo“, — sakė Čianu.

Prie stotelės įėjimo pirmyn atgal vaikštinėjo mažas berniokas, gal dešimties ar dvylikos metų. Jam ant kaklo kabojo ausinės, o kulnuose buvo įtaisytos spyruoklės. Laiptais šuoliais aukštyn atlėkė vaikinukas ir atsitrenkė į jį.

— Žiūrėk, kur eini, — pasakė mažasis berniūkštis.

— Tau viskas gerai? Nemačiau, kad tu čia.

Vaikinukas buvo vyresnis, turbūt pakankamai suaugęs, kad pats save jau vadintų vyru.

— Dink, — pasakė mažasis. — Arba kitaip.

— Arba kitaip? — vaikinukas nusišypsojo. — Arba kitaip — kas, mažasis brolau?

— Tu šlykštus šikniau, — ramiai pasakė berniūkštis.

Vaikinukas šypsodamasis iškėlė rankas. Papurtė galvą:

— Ar neturėtum būti mokykloje?

Atsakymo nebuvo. Mažasis brolis užsidėjo ausines.

Vaikinukas ėmė eiti šalin, vis dar purtydamas galvą.

— Daugiau čia nesirodyk, — šūktelėjo mažasis. — Jei vėl tave pamatysiu, tu — lavonas.

Naznyn pasiekė įėjimą. Ji sustojo priešais „mažąjį brolį" ir nutraukė jam ausines.

— Fanu Rahmanai! Ar tavo mama žino, kur esi? Tuoj pat mauk į mokyklą.

Pirkdamasi bilietą, ji svarstė, ką pasakyti Nazmai apie jos penktąjį, brangiausiąjį, sūnelį. Tada prisiminė, kad Nazma su ja nesikalba.

Platformoje buvo du žmonės. Naznyn stovėjo prie pat krašto stebėdama, kaip bėgiais pirmyn atgal laksto pelės, ir laukdama pasirodant traukinio akies juodame tunelyje. Ji trokšte troško, kad atvažiuotų traukinys. Prieš dvi valandas ji surinko jo numerį ir jautė, kaip nuo jo balso šiurpsta oda. Nuo tada ji troško išversti visas sienas, sugriauti atstumą, panaikinti laiką — kad nusigautų pas jį. Tai, ką ji turi pasakyti jam, negali palaukti. Elektroninė švieslentė skelbė, kad kitas traukinys pasirodys po keturių minučių. Paskui sumirksėjo ir pridėjo dar dvi minutes.

Kažkas praėjo platforma jai už nugaros. Ji apsigręžė. Jauna moteris aukštakulniais bateliais ir džinsais, pasikabinusi ant piršto ir persimetusi per petį džinsinį švarkelį, stypino laisvo suoliuko link. Jos žingsniai skambėjo lyg kreipimasis į tautą.

Naznyn patraukė paskui ją. Moters žingsniavimas tiesiog žavėjo. Naznyn stebėjo ją ir stengėsi žengti kaip ji. Kiek tai gali pasakyti? Vienas žingsnis prieš kitą. Ar tai gali pasakyti *Aš tai* ir *Aš ne tai*. Ar eisena gali meluoti? Ar gali tave pakeisti?

Moteris pasiekė suolelį. Naznyn kone atsitrenkė į ją.

— Atsiprašau, — pasakė moteris.

— Atsiprašau, — pratarė Naznyn.

Abi jos atsisėdo.

Traukinys ją nuvežė į Kingskrosą. Jai reikėjo pereiti į Pikadilio liniją. Karimas buvo viską paaiškinęs. Ji pasiklydo ir mylių mylias ėjo tuneliais, kopė laiptais ir leidosi eskalatoriais, kirto bilietų kasas, ėjo

pro parduotuves, užtvaras ir kitus tunelius. Porą kartų vos neapsiverkė. Ji supyko ant ašarų ir liepė joms pasirodyti, o jos tada pasislėpė. Galiausiai ji susirado platformą ir įlipo į traukinį. Kol atsisėdo, ėmė prakaituoti. Stengėsi galvoti apie tai, ką pasakys Karimui. Skuba joje ėmė slopti. Beliko trys stotelės. Nebeliko laiko.

Jai mintyse iškilo jo vaizdas. Karimas su džinsais ir treningu, sėdintis pas ją ant stalo, mojuojantis koja. Karimas su žurnalu, peninantis ją pasaulio įvykiais. Karimas su baltais marškiniais, trinantis lygų žandą, pasakojantis jai apie viską, kas slypi tiesiog už jos lango. Jis žino apie pasaulį ir savo vietą jame. Taip jai patikdavo jį prisiminti.

Taip niekada nebuvo. Buvo tik ten, kur tai buvo svarbu — jos galvoje. O jis buvo jis. Klausimas ir atsakymas. Kaip ir jinai. Gal net ne tai. Karimas net nebuvo buvęs Bangladeše. Naznyn pajuto gailesčio dūrį. Karimas buvo gimęs užsieniečiu. Kalbėdamas bengališkai, jis mikčioja. Kodėl tai jai atrodė galvosūkis? Ji matė tik tai, ką norėjo matyti. Karimas neturi savo vietos pasaulyje. Štai kodėl jis tą vietą gina.

Ties Konvento sodu vagonas ištuštėjo. Naznyn pakilo liftu. Vos išėjusi, kitoje gatvės pusėje ji pamatė Karimą. Jis laukė prie drabužių parduotuvės, kaip jie ir buvo susitarę. Ji nepraėjo pro užtvarą, bet pasitraukė į šoną ir ėmė stebėti. Mėsainių vagonėlis gadino orą riebiais kvapais. Gatvėje buvo susikimšusios mašinos, žmonės lakstė ten ir šen. Ant plinto ramiai lyg uola stovėjo žmogus, kurį kažkas, rodos, buvo pamerkęs į baltus dažus, o vaikas badė jam koją, kol motina jį nuvilko šalin. Praėjo pulkas merginų, rankas sukryžiavusių po krūtimis, suspaudusių savo rankinukus ir kikenančių viena iš kitos. Eidamos jos daužėsi pečiais — draugiškas ritualas. Iš baro išėjo du vyrai ir ėmė demonstratyviai kamšytis marškinius į kelnes, stengdamiesi atgauti formą po ilgų pietų. Naznyn žiūrėjo, kaip Karimas stebi žmones. Jis buvo atsirėmęs į sienos juostą tarp dviejų parduotuvės langų, o koją užkėlęs ant mūro. Už plokščio stiklo baltos šviesos kaitino beveidžius manekenus. Buvo paliję, ir slidūs rudi šaligatviai pažymėti šlapia šviesuma, kurią jie lakino į nutekamąjį griovį.

Žmonės ėjo pro Karimą. Gatvė buvo judri. Visą dieną žmonės ėjo vieni pro kitus. Niekas nė žvilgsniu nekliudė vaikino su pandžabi pižama ir brangia ruda liemene. Karimas lingavo koją. Pasižiūrėjo į laikrodį. Ji mačiusi, tik ką norėjusi matyti. Žiūrėjusi į jį ir mačiusi

tik jo galimybes. Dabar ji vėl pasižiūrėjo ir išvydo, kad nusivylimai gyvenimu, kurie suteiks jam formą, bus dar tik ateityje. Jai pasidarė skaudu. Ji beveik persigalvojo.

*

— Kas yra? — paklausė jis, kai tik ji priėjo. — Man dar reikia nuveikti kokį tūkstantį darbų.

— Paėjėkime.

Jis vis dar kvepėjo citrinomis. Nuo to jai burnoje ėmė rinktis seilės. Nuo to pasijuto taip, lyg prieš tai būtų miegojusi ir tik dabar pabudusi.

Jie patraukė turgaus link ir pasuko tiesiai į aikštę. Žonglierius rinkosi nuo žemės savo lazdeles, o grupelė japonų be entuziazmo pliaukšėjo delnais.

— Pažiūrėsime? — paklausė Naznyn. Jai pasirodė, lyg jie jau būtų tai darę.

— Ar pasakysi man?

— Taip, — tarė ji. Tačiau žiūrėjo pirmyn ir nieko daugiau nesakė. Tai buvo Karimo mintis susitikti čia, kai ji pasakė turinti jį pamatyti. Čianu turėjo pareiti namo. „Turėsime išeiti iš kaimo", — buvo sakęs Karimas. Kalbėjo beveik kaip jos vyras.

— Na, — jis pasižiūrėjo į laikrodį. Išsitraukė iš kišenės telefoną ir pasižiūrėjo į jį. — Man jau metas eiti, — ir ėmė gręžtis.

Naznyn uždėjo delną jam ant rankos. Karimas neatsitraukė, bet ranka po jos delnu buvo įsitempusi, tarytum jis ruoštųsi nueiti.

— Vyras nupirko bilietus. Lėktuvas skrenda rytoj.

Jo ranka suglebo. Ji patraukė delną.

— Gerai, — tarstelėjo Karimas. Jis stebėjo žonglierių. Tas mėtė į orą auksinius žiedus. Kas kelios sekundės sugaudavo po vieną sau ant kaklo, o padėjėjas paduodavo dar vieną.

— Bet aš nevažiuoju, — pasakė Naznyn. Jai atrodė, kad *ji* jau tai dariusi. Kas laikė ją pririšęs kambario kampe? — Vaikai nevažiuoja.

— Gerai, — vėl pratarė Karimas. — Mes vėl galėsime pasikalbėti po žygio. Man reikia nuveikti dešimt tūkstančių darbų.

— Žinau. Turėjau tau pasakyti.

Žonglierius sugavo ant kaklo paskutinius tris žiedus ir išskėtė rankas pasitikdamas ovacijas. Tai buvo nedidukas vyriškis labai didele burna. Lūpos nuolat šypsojosi.

— Paskambink man į mobilų, — pasakė Karimas. — Neturėtume daugiau susitikti iki vestuvių.

Lūpos vis šypsojosi. Jos siekė iki pat ausų. Jis buvo be apsiausto, tik su plonais marškiniais, tamsiai alyvinėmis velvetinėmis kelnėmis ir petnešomis. Žonglierius persimetė keliais žodžiais su savo padėjėju ir virptelėjo. Naznyn nusistebėjo, ar jis liaujasi šypsojęsis, kai vaidinimas pasibaigia. Ji įsivaizdavo jį namie, sėdintį tamsoje priešais televizorių ir besišypsantį.

— Mes negalime susituokti.

— Ne taip iš karto, — pasakė Karimas.

Jis irgi virptelėjo. O gal tik nusižiovavo.

— Niekada.

— Ką nori pasakyti tuo „niekada"? — jis atrodė susierzinęs. Paspardė batu žemę.

— Nenoriu už tavęs tekėti, — atsakė Naznyn, žiūrėdama į žonglierių. — Štai ką noriu pasakyti.

Jis sustojo priešais ją ir suėmė abi jos rankas.

— Pasižiūrėk į mane, — pasakė jis. — Dabar pasižiūrėk į mane.

Ji pasižiūrėjo į jį. Į plaukų trikampį, styrantį jam priekyje, į gražias akis ilgomis blakstienomis, tiesią nosį, barzdą, slepiančią apgamėlį ant smakro.

— Jei nori taip pasakyti, turi dar kartą pakartoti žiūrėdama į mane.

— Nenoriu už tavęs tekėti.

Ji spraudėsi į skausmą, norėdama apsaugoti, atimti jį iš jo.

Jis paleido jos rankas.

— Karimai...

— Tu tikrai nenori?

— Tai nereiškia, kad aš...

Karimas įrėmė rankas į klubus ir užvertė galvą, lyg staiga jam būtų ėmęs bėgti iš nosies kraujas. Tai buvo nepakeliama. Tai buvo blogiausia, ką ji kada nors buvo padariusi.

Karimas nuleido galvą. Išpūtė nosį — ilgai ir smarkiai.

— Gerai, — ištarė jis. — Gerai, gerai, gerai. — Patrynė rankas.

Ar tik jo lūpos vos vos nesišypso?

— Kodėl vis kartoji „gerai“? Kiek gi sykių dar kartosi?

— Tu *nenori* už manęs tekėti?

— Argi tau nereikia nuveikti dešimt tūkstančių svarbių reikalų? Argi aš ką tik tau neatsakiau?

Ji susitramdė. Turi prisiminti, kad įskaudino jį.

— Gerai, — vėl pakartojo Karimas.

Smarkiai išpūtė nosį. Žonglierius paėmė iš padėjėjo tris liepsnojančias kuokas. Karimas ėmė pasiutusiai ploti, tarsi tasai žmogus staiga būtų tapęs jo idealu.

— Būtų per sunku, — pasakė Naznyn, — mums gyventi kartu. Tai manau, kad mums geriau dabar sustoti.

Karimas žiojosi vėl sakyti „gerai“, bet susigriebė:

— Taip, suprantu, ką nori pasakyti. Su vaikais ir visa kita.

— Pirmiausiai turiu pagalvoti apie jas.

— Būtent, — pratarė Karimas. Atsiduso.

Naznyn ėmė suprasti, kaip bus palengvinusi jam naštą.

Jie kurį laiką pažiūrėjo vaidinimą. Naznyn stebėjosi, ar tam žmogui neskauda skruostų, spėliojo, kaip jis atrodo, kai nesišypso: ar jis liūdnas, ar abejingas, kaip ir visi kiti.

— Turguje yra kavinė, — pasakė Karimas. — Eikim ir atsisėskim.

Naznyn norėjo keptų bulvių, nors nebuvo reikalo valgyti tokiu metu. Bulvė buvo didžiulė, aplieta lydytu sūriu.

— Niekad nemačiau tavęs valgančios, — pratarė Karimas. Jis pasidėjo ant stalo alkūnes ir palinko į priekį.

— Sėsk tiesiai, — paragino Naznyn. — Aš tau ne vaidinimo dalis.

Ji suvalgė pusę bulvės ir susirūpino, kad likusią teks išmesti.

— Tu suvalgyk, — pasiūlė jam ir pastūmė per stalą.

— Rytoj bus geras susirikimas. Ateik, jei galėsi. Atsivesk vaikus.

Jis kalbėjo apie žygį, kiek jų ateis, ką jis rengiasi pasakyti savo kalboje, kokiu maršrutu jie eis. Jam bešnekant, Naznyn susivokė, kad ir jo bengalų kalba nebekliūva. Pamąstė apie tai ir pabandė prisiminti, ar

jis mikčiojo pastarąjį kartą, kai matė jį, ar dar prieš tai. Ji abejojo. Gal jis atsikratė mikčiojimo? Karimas ėmė valdyti savo kalbą, bet liovėsi valdytis jinai — leptelėjo:

— Bet tu jau nebemikčioji?

Jis išplėtė akis — apsimetė pritrenktas, kad jį taip šiurkščiai pertraukė.

— Kai buvau mažas, mikčiojau. O dabar taip pasitaiko, tik kai labai susijaudinu.

— Susijaudini?

— Taip, gi žinai, kai *susijaudinu*, — jis padrebino rankas. — Kaip tada, kai sutikau tave.

Ji nusijuokė:

— Mane? Dėl manęs susijaudinai?

— Kas čia juokinga? Susijaudinau dėl tavęs.

Naznyn pasisupo kėdėje. Ji stengėsi nuslopinti juoką, bet šis veržėsi pro visur. Ji prisidengė burną ranka, bet juokas lindo pro nosį, pro ausis, pro akis, pro poras.

— Ai, ai, tai juokingiausia, ką esu girdėjusi, — ji stengėsi nusiraminti. — Bet ar tu jaudiniesi tik kalbėdamas bengališkai? Kodėl nemikčioji, kai kalbi angliškai?

Jis pakėlė antakius, brūkštelėjo per barzdą.

— Bet juk mikčioju. Gal angliškai tu nepajunti.

Naznyn nusišluostė akis servetėle. Ji susilygino plaukus ir pasitikrino kuodą. Ar tai tiesa? Ar ji nepajutusi jam kalbant angliškai? Na, kam gi jis taip kalbėtų, jei tai nebūtų tiesa? Ji sulygino druską ir pipirus. Žmonės prikalba visko, kas nėra tiesa. Bet visai gali būti, kad ji bus tiesiog nepastebėjusi arba — dar daugiau — bus nusprendusi to nežinoti.

Karimas vėl palinko per stalą prie jos:

— Kokia tikra priežastis? Kodėl tu nenori manęs?

Priėjo padavėja nuvalyti stalo. Ji sukrovė puodelius ant padėklo, tada nušluostė stalą ilgais lygiais mostais, taip tobulai juos atlikdama, kad neliko jokių trupinių ir nė vienas stalo colis nebuvo valomas du kartus. Melsvai žalios jos rankų venos pūpsojo išdidžios, o krumplių oda buvo šiurkšti. Ant dešinės rankos piršto ji mūvėjo vabalo formos žiedą. To piršto ir mažylio nagai buvo dailiai nubrūžinti, odelė at-

stumta taip, kad po rausvumu matėsi mažučiai balti pusračiai. Kiti nagai nebuvo nudailinti. Ant smiliaus, tuoj po nagu, pūpsojo didelis odos gumbas. Kai Čianu buvo pradėjęs meno istorijos kursus ir visą dieną ir dar gerokai naktį rašydavosi pastabas, — tiek pastabų, kad Naznyn žinojo jį persirašinėjant ištisas knygas, — jam irgi buvo atsiradęs būtent toks odos gumbas. Padavėja nuėjo prie kito stalelio.

Karimas laukė atsakymo.

Kaip ji atrodanti Karimui? Tikras dalykas, sakęs jis. Ji — tikras dalykas. Žmona bengalė. Motina bengalė. Namų idėja. Jo paties idėja, atrasta joje. Padavėja stovėjo prie prekystalio. Dešinėje rankoje ji laikė parkerį. Ji suko ir suko parkerį tarp nykščio ir smiliaus. Kalbėjosi su klientu. Parkeris vis sukosi.

Kaip jinai jį, Karimą, pasidarė? Nežinia. Sudurstė iš gabalų, dirbdama tamsoje. Sudygsniavo antklodę iš šilko skiaučių, velveto atraižų, o dabar, kai pakėlė prieš šviesą, siūlės atrodė storos ir bjaurios ir viską gadino.

— Manau, kad žinau, — Karimas žiūrėjo į ją su didžiule užuojauta, lyg ji būtų vaikas, staiga tapęs našlaičiu. — Jei būtum buvusi su manim, niekaip nebūtum galėjusi pamiršti to, ką mes padarėm, kai viskas prasidėjo. Techniškai juk taip — tai buvo *nuodėmė*. Tai ir man kėlė rūpestį. Taigi taip bus geriausia. Iš tikrųjų. Melskis kaip pašėlusi. Ir aš taip darysiu. Alachas atleidžia. „O, Manò tarnai, nusižengusieji savo sieloms! Nepraraskite vilties dėl Dievo gailestingumo, nes Alachas atleidžia visas nuodėmes“. — Jis linktelėjo. Atrodė, kad jis nori, jog ji prisidėtų. — Ar ne taip yra? — paklausė. — Dėl tos nuodėmės?

Ji paskutinį kartą palietė jam ranką.

— Ach, Karimai, tai mes jau padarėm. Bet mudu visada turėjom vieną bėdą. Kaip man paaiškinti? Aš nebuvau aš, o tu nebuvai tu. Nuo pat pradžių iki pat pabaigos mes nieko nematėme. Mes juk pasidarėme sau vienas kitą.

Aštuntą valandą, kai lagaminai buvo supakuoti ir įtampa bute pasiekė tokią ribą, kai, atrodė, ištiesi ranką ir užgausi ją lyg sitaro stygą, Naznyn nulipo į apačią pas Raziją. Ji nusileido per du aukštus, stabtelėjo Razijos aukšte ir toliau nužingsniavo žemyn.

Laiptinėje berniukų nebuvo. Nuo metalinių turėklų atšoko ir Naznyn prie rankos prilipo dažų pūslelė. Ji peržengė tuščią cigarečių pakelį, plytą ir švirkštą. Lauke kvartalas buvo kaip negyvas. Kiemo vidury ant skurdžios žolės stūksojo krūva durpių kvadratų. Juos atvežė vasarą. Tada jie buvo ryškūs ir lygūs. Gana greitai jie susiliejo su aplinka. Šį vakarą vaikų nebuvo lauke. Naznyn apėjo kiemą ir nužingsniavo į Dogvudo centrą. Kur visi dingę? Ar dabar, kai ji nusprendė pasilikti, visi kiti susipakavo ir išvyko? Languose degė šviesos, sklido tiršti kario kvapai, tačiau kieme — nė gyvos dvasios. Automobilių aikštelėje neūžė varikliai. Kurgi tie vaikinukai, važinėjantys pirmyn atgal, pirmyn atgal ir leidžiantys tą griausmingai bumbsinčią muziką? Atrodė, kad visi išsilakstė, evakavosi lyg nelaimės, apie kurią tik ji viena nežinanti, atveju. Kur tie berniūkščiai, apsėdę pakraščius dėžių, kažkada laikiusių levandas ir rozmarinus, o dabar priglaudusių senas skardines ir šunų išmatas, kur dabar jie rūko ir kraipo galvas lyg senos vištos?

Ji praėjo betono slėnį, kuriame stūksojo žemas susirinkimų salės pastatas, skurdžiąją žaidimų aikštelę, perėjo automobilių aikštę, žingsniavo palei sukrautas dėžes ir vėl atgal prie Sisolterio namo papėdės. Kai ją pasveikino daktaras Azadas, ji suklikо.

— Buvau aplankyti Tariko, — skubiai pratarė jis, lyg ji ruoštųsi jį peikti. — Jis žengia pirmyn, turėčiau pasakyti.

— Taip, — ištarė Naznyn. — Aš tik... vaikščiojau.

— Gerai, gerai, — pasakė daktaras. — Puiku, — pridūrė, gerai tai apsvarstęs. Jis stovėjo toks sustingęs, lyg jam būtų brangiau už pinigus pajudinti kokį sąnarį. Juodi jo batai švytėjo, apsiaustas buvo ilgas ir sunkus, marškinių apykaklė įsirėmusi į smakro apačią.

Naznyn atsispyrė pagundai ištiesti ranką ir atsegti sagą.

— Dabar einu pas Raziją, — paaiškino jinai.

— Jai reikia paramos. Kol, žinoma, jūs, — čia jis diskretiškai kostelėjo, lyg kalbėdamas delikačiu klausimu, — mm, išvažiuosite.

Naznyn įtraukė tarp dantų skruosto minkštimą ir sukando. Kodėl daktaras Azadas paskolino pinigų? Ar tikisi juos atgauti? Ji grąžins mergaičių ir savo bilietus ir atiduos jam viską, kiek pavyks atgauti. Kaip jam žinoma, išvyksta jie visi. Kodėl jis paskolino pinigų? Ar tai kaip vaistai? Tai ypatingai Tauer Hamletso ligai, kurią jis buvo atradęs ir davęs pavadinimą ir kuri niekad nebus įtraukta į medicinos knygas?

Kaip jis ją pavadino? Grįžimo namo sindromu. Ar jis, turėdamas subyrėjusią šeimą, kaip tik galėdamas nori išgelbėti kitą šeimą? Ar paprasčiausiai nori atsikratyti Čianu? Atsikratyti to keistuolio, pareiškusio jam apie sielų giminystę?

— Daktare Azadai, ar jūsų žmona jus paliko?

Jo veidu perbėgo šešėlis.

Argi jau senų seniausiai nebuvo aišku, kad jinai jį paliko? Naznyn prikando liežuvį.

— Ne, — tyliai pasakė jis. — Ji vis dar ten. Taip sakant.

— Žinoma, — pratarė Naznyn. — Taip.

Į kiemą pūstelėjo vėjas ir pagriebė nuo jos kojų traškantį pakelį.

— Daktare Azadai, — pasakė ji. — Kodėl davėte mano vyrui tų pinigų?

Jo nosies galiukas buvo įdubęs nuo amžiaus, pro skruostus prasimušę žandikauliai, aplink akis pūpsojo oro pagalvėlės, kai jis nusišypsojo, lūpų kampučiai nusviro žemyn, ir tai buvo didelė dosni šypsena:

— Tai labai paprasta. Todėl, kad jis mano draugas. Labai geras mano draugas.

Atėjo toji diena. Naznyn sėdėjo ant Bibi lovos, mergaitės stovėjo prie Šahanos stalo tartum laukdamos, kad jas sušaudys. Nuo vakar ryto Naznyn nebuvo girdėjusi Šahanos kalbant. Visi jos bruožai, rodos, buvo susitraukę į veido centrą, lyg užtraukus virvelę. Viskas užrakinta. Veidas uždarytas. Bibi pasitraukė į tuštumą, į abejingumą. Plačioje jos veido drobėje nebuvo nieko parašyta.

— Gal papasakoti jums istoriją? Kurią norėtumėt išgirsti?

Bibi nežymiai kilstelėjo pečius ir vėl nuleido. Šahana liko sustingusi.

— Šahana, Bibi, paklausykite.

Naznyn nutilo. Ką galėjo joms pasakyti? Jei dabar viską atskleis, kaip jos tai nuslėps?

Lėktuvas išskrenda antrą valandą ryto, Čianu buvo apskaičiavęs, jog reikia išvažiuoti dešimtą valandą. Naznyn nusprendė, kad jam pasakys devintą valandą. Tada jie turės valandą viską aptarti, atsisveikinti.

— Kartais viskas nesibaigia taip jau blogai. Kartais blogi dalykai, kurių tikitės, visai neįvyksta. Tiesiog turit palaukti, ir tada matysit.

Jei sužinotų dabar, jis sugebėtų ją paveikti.

Jis negalės padaryti jai įtakos.

Ji nerizikuos.

— Aš viską sutvarkysiu. Turėkit kantrybės. Nesinervinkit.

Jis išvažiuos, o mergaitės pasiliks su ja.

Gali būti, kad tai *jis* persigalvos: mes bilietus ir ims išpakuoti daiktus.

Tai buvo jo paskutinė svajonė. Jis jos neplėšys.

— Ar papasakoti jums kokią istoriją? Kurios norėtumėt?

Jei jis pasiliks, jie išpakuos daiktus drauge, vyras ir žmona, ir visą naktį gulės ant lovos, spoksos į lubas ir paskui jau visam laikui vengs pažiūrėti vienas kitam į akis ir prisiminti, kas buvo juose, kas buvo tiesa — kad abiejų jų laikas praėjęs ir dabar jau per vėlu, per vėlu.

Naznyn pakilo:

— Jaučiu, kad ir aš nenoriu istorijų.

Einant pro stalą, Šahana spyrė jai į blauzdą.

— Lauk ir, po velnių, pamatysi! — ėmė rėkti jinai. — Kiek jau tu laukei? Ir ką pamatei? O ką, jei šitai mažajai memsab jau bloga nuo viso to? Ir ką tu dėl to padarysi?

Naznyn pasitraukė. Šahana ėmė spardyti kėdę, stalą, paskui apsisuko ir spyrė seseriai.

Čianu buvo miegamajame. Jis užrašė etiketę ir užklijavo ant spintos durų.

— Kaip gerai, kad daktaras pasirūpins visu tuo. O spinta — pagalvojau, geriau ją parduoti, o ne vežtis su savim. Ar sutinki?

— O, parduok tu ją, — pritarė Naznyn. — Neabejotinai. Atsikratyk.

Čianu pasižiūrėjo į ją.

— Kaip apsidžiaugs tavo sesuo, kai vėl susitiksite! Įsivaizduok. Koks džiaugsmas!

— Taip, — pasakė Naznyn. To nepakako. — Jau daug kartų įsivaizdavau. Daugelį metų.

Jis atidarė spintą ir dingo už durų.

Po kurio laiko vėl pasigirdo jo balsas:

— Čia visi mano pažymėjimai, — jis uždarė duris. Nutaisė linksmą veidą: — Ir juos parduosime?

— Pasiimk juos su savim. Bent vieną ar du.

Jis įdėmiai pažvelgė į ją. Antakiai susiliejo. Rankoje laikė vieną iš savo įrémintų pažymėjimų.

— Nuo amros medžio neskinsi mango vaisių, — pasakė. Tada atsisėdo ant lovos ir apkabino kelius.

Ji priėjo prie jo. Gal valandos neužteks.

— Aaach, — atsipūtė jis. — Fiūūū-ūū.

Pereitą naktį, kai jie nuėjo gulti, jis apglėbė ją ranka, prisispaudė jai prie nugaros kaip į liejinio formą. Jai pabudus, jis vis dar gulėjo taip pat.

— Aš nebuvau toks, kurį galėtum pavadinti idealiu vyru, — pasakė jis savo keliams. — Nei idealiu tėvu.

Jis buvo susitraukęs. Ne tik skruostai ir pilvas, bet visas. Jo balsas, žodžiai, būdas, projektai, planai. Jis susitraukė. O dabar buvo tiesiog per mažas, kad išsiųstum taip vieną.

— Bet nebuvau ir blogas vyras. Ar galėtum taip pasakyti? Neblogas, — Čianu pakėlė akis į ją ir prisimerkė, lyg jos veidas būtų buvęs per ryškus, kad galėtum tiesiogiai žiūrėti. — Kai kurios mūsų moterys visai niekur neišeina. Jinai, — jis galva nurodė į viršų. — Ji niekada neišeina. Niekad jos nepamatysi išėjusios, ar ne? Daugumai neleidžiama dirbti. Žinai, kaip yra. Elgiamasi kaip kaime. Moteris, uždirbusi truputį pinigų, pradeda jaustis, kad ji tokia pati kaip vyras ir gali elgtis kaip tinkama. — Jis nusišypsojo, ir mažutės jo akys beveik pradingo. — Taip jie galvoja. Jie ne šiuolaikiški. Ne tokie kaip aš.

— Man pasisekė, — širdis jai pritvinko besakant tai, — kad tėvas man išrinko išsilavinusį žmogų.

Čianu kiek padidėjo:

— Niekai visos tos kalbos. Turėtume veikti. Eime į svetainę, pažiūrėsime, ką dar reikia padaryti.

Naznyn susuko kilimus. Čianu stovėjo ir žiūrėjo. Po kurio laiko jis pasikėlė marškinius ir įsispoksojo sau į pilvą. Jis pasisuko, kad Naznyn matytų jo profilį:

— Kaip manai? Labai aptakus, ką?

Jo pilvas jau nebeatrodė kaip devinto nėštumo mėnesio. Dabar buvo arčiau šešto mėnesio. Jis meiliai jį paplekšnojo.

— Valios galia, — pasakė. — Ir opa, — prisipažino.

— Op, — pareiškė ir įtraukė pilvą. Vėl apžiūrėjo jį, dabar jau truputį neužtikrintai. — Nueita, po galais, per toli. Argi atrodo kaip gerbtino žmogaus? Ar primena muilo fabriko direktorių, ar rikšą?

— Pakankamai didelis, — pasakė Naznyn. Ji svarstė, ar pasilaikyti kilimus, ar išmesti.

— Galėčiau nueiti samosų, paimti keletą jų skrydžiui. Ir dar reikia susitikti su daktaru Azadu dėl administracinių reikalų, kol jis neišėjo iš kabineto, — Čianu paleido marškinius. Nesusiprato susikišti atgal į kelnes. Prie sekcijos likučių stabtelėjo: — Bet ką tu darei, kad bandei užkelti kompiuterį ant sekcijos?

— Buvo per daug dėžių ant grindų. Tik tvarkiausi.

Čianu mirktelėjo jai:

— Mano žmona tvarkėsi! Ir prisidarė dar daugiau bėdos. Nekreipk dėmesio, tai nesvarbu. Bet kai kitą kartą reiks padaryti kokį didelį darbą, palik jį man.

Jis išėjo tvarkyti samosų, administravimo ir kitų deramų reikalų.

Naznyn baigė tvarkytis su kilimais. Kritiškai įvertino svetainę, viską apėjo. Ant dėžių su Čianu popieriais buvo priklijuota etiketė „Laivui“. Ant kavos stalelio — „Aukcionui“. Ant sofos atramos buvo dar viena etiketė — „Labdaros fondui“.

Liko supakuoti tik siuvamąją mašiną. Naznyn kurį laiką pasėdėjo priešais ją. Laiškas vis dar buvo po mašina. Paliko jį ir nuėjo prie lango.

Kieme iš medinių padėklų buvo sustatyta scenos užuomazga. Aplink sceną keletas jaunuolių kalbėjo mobiliaisiais telefonais. Iš abiejų kvartalo pusių į kiemą liejosi nuolatinis jaunų vyrų srautas. Jie irgi būrėsi aplink sceną. Visi žiūrėjo, kas vyksta. Nevyko nieko. Visi vėl žiūrėjo. Vienas ar du bėgo vietoje ir šokinėjo aukštyn žemyn. Vaikinas raudonai žaliu šaliku, apmazgytu aplink kaktą, atsinešė kažką panašų į susuktą seną paklodę. Padėjo ją ant žemės ir išvyniojo. Tai buvo ranka pieštas „Bengalijos tigrų“ transparantas.

— Ama, — nuo slenksčio pratarė Bibi.

— Bibi, — neatsisukdama atsiliepė Naznyn. — Bibi? — Ji atsigręžė.

Bibi kramtė kasos galiuką.

— Tu alkana? Nori pietų?

— Ne.

— Tai kas yra?

— Nieko. Atėjau tik pasižiūrėt į tave.

Naznyn ištiesė ranką:

— Eikš.

— Viskas gerai, — traukdamasi pasakė Bibi. — Jau pamačiau tave.

Dabar žmonės jau liejosi į kiemą. Neilgai trukus tapo tiršta. Lyg pora blokinių namų būtų nuvirtę ant šono, o visi žmonės paskubom išlėkė lauk ir nusileido Dogvudo vidury. Minioje buvo moterų ir merginų. Baltas plakatas juodom ir auksinėm raidėm skelbė: „Betnal Gryno islamo merginų grupė".

Naznyn pastebėjo Sorupą, Džoriną, Nazmą ir Hanufą. Paieškojo akimis Karimo.

Vaikinų buvo daugiau nei merginų ir moterų, bet už juos dar daugiau buvo vyresnių vyrų. Jie suėjo su savo žaliais bei rudais paltais eglute, susegtais virš maišiškų kelnių. Vaikštinėjo susimetę po tris ar keturis, ignoravo tuos, su kuriais vaikšto, ir šūkalojo kitiems. Nikotinu nuspalvintos baltos barzdos, viršugalvį dengiančios kepuraitės ir dantų trūkumas. Tamsūs blizgantys veidai ir įdėmios akys. Keletas buvo apsijuosę lungiais, kiti pasiramsčiavo lazdelėmis. Tie atsinešė polietileninius islandiškus maišus ir vaikščiojo tartum ligoninės pacientai. Naznyn spėliojo, ar tarp jų nėra Karimo tėvo.

Buvo ir kita grupė — baltieji. Jų buvo mažiausia, bet jie atrodė esą aktyviausi. Jie sukiojosi apie vyresniuosius, dalindami kartoninius ženklus, prikaltus prie medinių pagalių. Baltieji mūvėjo kelnėmis su gausybe kišenių. Jų buvo viršuje, ant kelių ir ant blauzdų. Jiems ant drabužių buvo prikabinėta etikečių, brūzgulių, užtrauktukų, antkišenių ir spaustukų. Atrodė, lyg jie būtų apsirengę palapines — idant pernakvotų, paprasčiausiai įsmeigs keletą kuolų ir atsiguls. Jie ėjo per minią ir pradėjo kažką (emblemas? lipdukus? saldainius?) dalyti berniokams. Gavę atkirtį, persimetė prie viena ar dviem kartom vyresnių žmonių. Bangladešo patriarchai tabalavo plakatais kartu su islandiškais maišais. Baltaodė mergina su akiniais plonais sidabriniais

rėmeliais iškėlė savo plakatą ir mojavo juo ore. Įsispraudė jį tarp kelių ir suvaidino pantomimą: plojo rankomis, rodė į dangų, tiesė delnus į patriarchus, trynė ir pliaukšėjo per kartono užrašą. IŠKELKITE. SAVO. PLAKATUS.

Patriarchai mandagiai „išklausė". Tuomet aptarė tarpusavyje.

Naznyn tyrinėjo veidus netoli scenos. Karimas bus ten. Jis užlips ant scenos ir kalbės. Tai jo didžioji diena.

Tai ir jos didžioji diena. Kažkur tenai jis ruošėsi savo kalbai, brėžė paskutiniuosius štrichus.

Ji savosios dar nebuvo pradėjusi.

Demonstrantai pamažu ėmė skanduoti. Naznyn negalėjo suprasti žodžių. Ji atsidarė langą. Baltieji vaikščiojo tarp patriarchų. Jie ir skandavo — tos dvi grupės. Akiniuotoji mergina ir jos draugai badė pirštais orą: *pirmyn, pirmyn, pirmyn*. Patriarchai pasidėjo islandiškuosius maišus sau ant kojų, pasikėlė apykakles ir užsisegė paltų sagas po smakrais. Skandavo kartu su savo naujaisiais draugais.

— Kas čia per velniava?

Ji nepastebėjo, kaip įėjo Čianu.

— Ten tokios skerdynės. Man ant kojų užlipo trys šimtai penki žmonės. „Saugokitės! — sakiau aš. — Eina žmogus su nuospaudomis. Žmogus su nuožvarbomis". Niekas neklausė.

Jis prisiartino prie lango.

— Ką jie skanduoja? — paklausė Naznyn. — Kažką apie Gurkhas? Ar burkhą?

— Darbininkai. Jie nusitvėrė tokio šūkio. „Darbininkai! Vieningi!" Tai, aišku, mitas. Tie baltieji yra iš Vieningojo darbininkų fronto. Kai ėjau pro šalį, jie stengėsi išvystyti ilgesnę skanduotę. *Darbininkai. Vieningi. Bus nenugalėti.* Bet spjovė į tai, nes blogai skambėjo.

Čianu su palengvėjimu nusimetė batus. Pakėlė koją, užsidėjo ją ant kelio ir ėmė masažuoti per kojinę.

Atsikrenkštė:

— Ė kchm. Kchm. Matai, ką jie nori padaryti — kooptuoti šiuos emigrantus į savo didžiąją politinę schemą, kurioje visos priespaudą patiriančios mažumos drauge įvykdo valstybinį perversmą ir per amžius laimingai gyvena komunos rojuje. Ši teorija neįvertina kultūrinio nesuderinamumo, imigrantų buržuazinių siekių, hinduistų

neapykantos musulmonams, bangladešiečių — pakistaniečiams, ir taip toliau, ir panašiai. Realiame gyvenime tam lemta žlugti.

Jis sukeitė kojas.

— Matai ten tuos skanduojančius žmones? Visų jų amžius — koks? — nuo keturiasdešimt penkerių iki šešiasdešimt penkerių. Darbininkai vieningi? Jie gi net ne darbininkai! Devyniasdešimt devyni procentai jų — bedarbiai.

— O kaip kitas žygis?

— „Liūtaširdžių"? Nieko nemačiau. Gal jie atšaukė jį.

Naznyn prisiminė ponios Islam žodžius. *Ateis ne daugiau kaip dešimt.*

Ant pakylos užkopė Karimas, prie lūpų jis laikė garsintuvą.

Čianu uždarė langą.

— Kas bus čia mūsų žmonėms? — jis paėmė ją už rankos ir nusivedė. Karimo balsas buvo neaiškus, lyg fone grojantis nesureguliuotas radijas.

— Jaunimas, — pasakė Čianu, — tai jis spręs. Ar žinai, kiek imigrantų populiacijų čia buvo prieš mus? Aštuonioliktame amžiuje čia atsikėlė prancūzų protestantai, pabėgę nuo katalikų persekiojimo. Tai buvo šilko audėjai, jiems čia buvo gera. Po šimto metų atėjo žydai. Jie klestėjo. Tuo pat metu kaip prekeiviai atkako kinai. Kinai irgi labai gerai laikosi. — Čianu vis dar laikė jos ranką. — Kuriuo keliu jis pasuks?

— Šefali lanko universitetą. Sorupos sūnėnas važinėja į Oksfordą.

— O Tarikas? Ką jis veikia?

Naznyn atitraukė ranką.

Čianu mostelėjo galva į langą:

— Ką jie ten daro? Koks čia maršas?

— Kiti, blogai suprantantys mūsų religiją, ruošiasi žygiuoti prieš islamą.

— Islamą, — pakartojo Čianu, rūpestingai dėliodamas skiemenis. — Gali būti dėl islamo. Bet aš taip nemanau. Nemanau, kad tai dėl to.

Jis žengė į savo asmeninį teorijų ir jų griovimo, siekių ir sumišimo pasaulį.

Paskui išpūtė skruostus ir viltį:

— Tačiau kai grįšime namo, nebereikės kvaršinti galvos dėl tų dalykų. Namie tikrai žinosime, kas yra kas.

Kai kiemas ištuštėjo, Čianu vėl išėjo. Traukė į „Laisve" vadinamą parduotuvę nusipirkti muilo. Portfelis buvo paverstas pavyzdžių krepšiu. Jis jau buvo pilnas *Lux, Fairy, Dove, Palmolive, Imperial Leather, Pears, Neutrogena, Zest, Cuticura* ir *Camay Classic*. „Pirmoji vadybos taisyklė, — buvo sakęs Čianu, — pažink konkurentą". „Laisvės" parduotuvėje jis apsirūpins atsargomis rafinuoto muilo rinkai. Jis turėjo planų dėl fabriko. Kai verslas pradės duoti vaisių, jis perkels šeimą į bungalą Gulšane su nameliu svečiams sodo gilumoje. O iš pradžių jie turės porą kambarių virš biuro. „Antroji vadybos taisyklė, — sakė Čianu, — mąstyk plačiai, veik siaurai. Tada ateis atlygis".

Naznyn nuėjo į miegamąjį ir atsigulė ant pliko čiužinio. Numigo nieko nesapnuodama. Kai prabudo, lauke buvo tamsu. Pasižiūrėjo, kiek valandų. Šešios. Prieš akis iškilo reginys: Čianu sėdi lėktuve, stengdamasis kažką įžiūrėti pro langą. Kad ir kaip jis stengiasi, niekaip negali pasiekti lango. Jis per mažas. Tiesiog kūdikis Čianu, kojomis nesiekia sėdynės galo. Naznyn pakėlė jį ir pasisodino ant kelių. Pasižiūrėjo pro langą ir pamatė kilimo tako šviesas. Bet jie — ne kilimo take! Šviesos — tai gatvių ir namų žiburiai, tarnybinių pastatų ir bokštų šviestuvai, ir visos traukiasi ir smenga, pranykdamos tamsoje.

— Ama, — priešais sieną, susidėjusi rankas už nugaros, stovėjo Bibi.

— Taip, Bibi. Laukei manęs? Galėjai mane pažadinti.

Bibi nuslydo per sieną žemyn, išsitiesino ir vėl nuslydo.

— Eime į virtuvę. Susirasime ko nors pavalgyti.

— Ama.

— Eik ir pasakyk sesei. Galite duoti man ranką, jūs abi.

Bibi visai nuslydo siena ir atsisėdo ant grindų.

Naznyn priėjo prie jos ir palietė kaktą:

— Gal tu sergi? Pakviesti daktarą?

— Jos nebėra, — pasakė Bibi. Pradėjo verkti. — Ji pabėgo.

21 skyrius

Bibi buvo prisaikdinta tylėti. Baisiai raudodama ji tai paaiškino motinai, o paskui papasakojo ir visa kita. Šahana išėjusi susitikti su Niši Šalimaro kavinėje. Jos suvalgys po kebabą, bananų lasi, gal dar dželabį, o tada sės į traukinį, kuris važiuoja į Peigntoną. Niši sakiusi, kad Peigntone nėra bangladešiečių ir jos galėsiančios daryti ką nori. Niši sesuo, kuriai buvo šešiolika, buvo nuvažiavusi „atostogų" į Silhetį ir grįžo po šešių mėnesių jau su vyru ir augančiu pilvu. Niši, mokanti kietai planuotis ateitį, stengėsi nuo to išsisukti: ji pati sau išvažiuos atostogų ir grįš dvidešimt penkerių. Tokioje senatvėje nebebus vedybų pavojaus.

— Kurioje Šalimaro kavinėje? — paklausė Naznyn.

— Toje, kuri Kenono gatvėje, — pasakė Bibi. — Man atrodo, jinai Plytų gatvėje.

— Ar tikrai žinai? Plytų gatvėje?

Bibi linktelėjo. Paskui papurtė galvą.

— Ne. Man atrodo, kad ne. Kenono gatvėje.

— Pagalvok, Bibi! Pagalvok.

— Kenono gatvėje.

Ji ištarė tai tartum žaisdama per televiziją rodomose varžybose ir apmirė laukdama, kad patvirtintų teisingą jos atsakymą.

— Palauk čia, — pasakė Naznyn. — Niekur neik. Kad ir ką darytum, niekur neik.

Naznyn bėgo. Betnal Gryn Roudu. Pasuko į Velens Roudą. Nurisnojo Nju Roudu. Pajuto dieglį šone Kenono gatvėje.

Šalimaro kavinės durys buvo su spyruokliniais vyriais. Užsidarydamos jos trenkė jai per petį. Vienišas klientas pakėlė galvą. Jo megzti-

nis buvo prairęs įvairiose vietose — pasišiaušęs lyg jaunuolio barzdelė. Jis ėmė toliau kramsnoti čapatį.

— Ar čia buvo mergaitė? — Naznyn laikėsi už plyštančio pusiau šono. — Dvylikos metų. Mėlynu kamizu. Čia ir čia geltona. Buvo dviese su kita mergaite.

Vyriškis už baro skuto morkas. Metė lupenas į plieno dubenį, o morkas — į plastmasinę vandens vonelę.

— Kokio amžiaus ta kita mergaitė?

— Trylikos, — pasakė Naznyn, — bet atrodo vyresnė — kaip keturiolikos, penkiolikos.

Vyras padėjo morką. Išsitraukė kažką iš šnervės. Sekundės ėjo, siutindamos Naznyn.

Vyras nusibraukė pirštą į prijuostę.

— Ką ji dėvėjo?

— Nežinau, — ji pažvelgė į stalus ir po jais. Ko ji ieško? Negi jos bus palikusios pėdsakų? — Klausyk, — tarė ji. — Tai matei jas ar ne?

— Šiandien? — paklausė vyriškis. — Ne. Šiandien nebuvo jokių klientų. Tik šitas, — parodė jis su morka.

Georgo kvartalas buvo padengtas pastoliais. Tarp stovų buvo ištemptas tankus žalias tinklas. Atrodė, tarsi visas pastatas būtų buvęs sumedžiotas ir paimtas į nelaisvę su visais žmonėmis viduje. Naznyn perkirto Kabelio gatvę ir praėjo po geležinkelio tiltu. Folstafo baras buvo užkaltas lentomis, kiemas užžėlęs piktžolėmis, o vonia pilna kelio ženklų, skaldos ir samanotų ertmių. Kad atgautų kvapą, ji turėjo pereiti į žingingę. Ant šaligatvio išėjo parduotuvės savininkas ir išpylė į griovį kibirą dvokiančio vandens. Naznyn pasuko galvą. Pro atvertas duris, už betoninių laiptų žemyn, po žemomis geltonomis lubomis ji užmatė eilę siuvamųjų mašinų. Moteris pakilo pasirąžyti ir įsirėmė delnais į lubas. Naznyn nuskubėjo toliau — pro „Silhečio didmeną“, pigių tarptautinių skambučių centrą, atvirus mėsininko krautuvėlės nasrus, sugriuvusį kampinį pastatą, iš kurio buvo likusi vien praeitį menanti legenda — „Šulco garsioji sūdyta jautiena“.

Ji pasuko į Bernerio kvartalą. Čia, lyg paminklas menamam taupumui, susigrūdusių pastatų eilėje gyvavo pigi pigių namų viltis. Išilgai cemento krantų tarsi sužeistos pabaisos gūžėsi žemastogiai namai.

Nutekamuosiuose grioviuose, baugščiai įsikirtę į kietą žemę, riogsojo pliažo namukų imitacijos, nežinomų vėtrų apvartytos ir nušiurintos. Apleistas pastatas, išskobtom akim vietoj langų, skelbėsi esąs „Nuomininkų asociacija — išnuomojama salė". Naznyn žvilgterėjo aukštyn į balkonus. Moteris tamsiai mėlyna burkha pakabino ant turėklų maldų kilimėlį ir pasitraukė. Nedidelis vaikiukas vis tampė pirmyn atgal balkonu raudoną plastmasinį sunkvežimį. Gale, šalia nesveikai oranžinės gatvės žibinto šviesos, už strypų sėdėjo du juodi vaikai, stebintys savo naująjį pasaulį. Iš kur jie atkeliavo? Nuo ko pabėgo? Naznyn buvo išmokusi atskirti pabėgėlių vaikus iš veido: iš to suluošinto ramumo, iš to, kad jiems reikia vėl išmokti žaisti.

Išėjo iš kvartalo, pasiekė Komercijos prospektą, praėjo didmenines drabužių parduotuves, pakilo Adlerio gatve ir pasuko į kairę, į siaurutę žalią Altab Ali parko priebėgą, kur stovėjo gražučiai išblyškę daugiabučiai, nuspalvintais langais ir su varteliais prie įėjimo, pro kuriuos Sičio berniukai patraukia į darbą. Naznyn nubėgo nuokalne ir ties sankryža į Baltąją koplyčią pasivijo žaliai apsirengusį vyriškį.

Plytų gatvės žiotis buvo užkimšusi policijos furgonėlių eilė. Už jų stovėjo legionas policininkų, sukryžiavusių rankas ir praskėtusių kojas. Gatvės šonus siejo ilga juosta baltais ir oranžiniais dryžiais.

— Praleiskite mane, — pasakė Naznyn.

— Gatvė uždaryta, madam. Eikite atgal, — policininko balsas buvo draugiškas, tačiau ryžtingas. Jis, atrodo, manė, kad pokalbis baigtas.

— Turiu nueiti į Šalimaro kavinę ir susirasti dukterį.

Policininkas žiūrėjo priešais, tarsi ji nebūtų nieko sakiusi. Naznyn užmetė akį į eilę juodom uniformom vyrų, pasiryžusių atremti nematomą jėgą. Kas darosi Plytų gatvėje? Ar galėjo ją uždaryti vien dėl „Bengalijos tigrų" žygio? Ar tai nebuvo paskutinis taškas Karimo maršrute? Bet jau tamsu, vėlu, žygiai jau bus pasibaigę.

— Kodėl negaliu praeiti? — paklausė Naznyn. Ji atsigręžė tiesiai į policininką. *Ar dabar matai mane? Ar girdi mane?*

— Neramumai, — pasakė policininkas. Ji pajuto šiltą kvapą jam iš burnos ir atšlijo.

— Mano duktė tenai.

Policininkas pakratė galvą:

— Madam, jos ten nėra. Mes išleidome visus, kurie norėjo išeiti. Liko tik padavėjai ir restorano savininkai. Tie nenorėjo išeiti. Jeigu jūsų duktė nedalyvauja neramumuose, tai jau bus nuėjusi namo. Patariu ir jums padaryti tą patį.

Rodos, nė nekrustelėjęs policininkas užpildė jos erdvę, ir ji buvo priversta žengtelėti atgal.

Bet Šahanos nebus namie. O jei policininkas ateis paimti jos ir tos kitos bėglės — ką ji pagalvos? Ką darys?

Naznyn žvelgė į gatvės susiaurėjimą už užkardos. Nieko nepaiškėjo. Elektros parduotuvės buvo uždarytos, pro tamsų mūrinės užkandinės langą matėsi tušti padėklai ir plikas stiklinis baras, švietė tik „Sostinės viešbučio“ laipteliai ir stoginė.

Jos mintys atslūgo ir nuplaukė. Šahana jau seniai išmovusi. Ji stotyje perka bilietą į Peigntoną. Šahana vis dar pas Šalimarą, pagauta plėšikautojų ar savo pačios baimės, besislapstanti su Niši tualetuose. Jeigu ji stotyje, tai jau per vėlu. Bet jeigu ji Plytų gatvėje...

Panika užgriuvo Naznyn kaip astmos priepuolis. Kelias akimirkas ji jautė, kad numirs čia pat, prie sukryžiuotų policininko rankų.

Prie užkardos priėjo baltųjų pora ir kažko paklausė. Jie atrodė nusivylę. Norėjo kario. Atvažiavo dar daugiau žmonių, besitikinčių kario ir šviesaus alaus. Naznyn policininkas sakė moteriai, apsikarsčiusiai karoliais ir šaižiai šnekėjusiai:

— Galėtumėte pavartyti restoranų vadovą, madam.

Naznyn nuslydo jam už nugaros. Ji pasikaišė sarį ir įveikė dryžuotąją juostą. Kažkas tvojo jai per nugarą. Ji pasuko galvą, bet už jos nieko nebuvo. Tai tik jos širdis krėtė pokštus. Eidama palei sienas, šešėliais, ji kirto šoninę gatvelę ir atsidūrė Plytų gatvės arterijoje.

Per kelią, sudarydama pusratį, stovėjo organinio stiklo skydų eilė, o už jos — policininkų pūpsančiais švarkais arka. Ant šaligatvio ir ant kelio stovėjo grupė berniokų — kepurės atsmauktos ant viršugalvio, aplink veidus — šalikai, lyg jie būtų laikęsi vyriškosios purdos. Buvo tylu.

Naznyn praėjo pro berniukus. Tie nekreipė į ją dėmesio. Apšviestuose languose kaktas prie stiklo buvo prispaudę padavėjai. Šalia stovėjo restorano savininkai, nervams blyksint susirūpinusiuose vei-

duose. Visas mišrūniškas gatvės gyvybingumas buvo išsekęs. Arterija kažkas tekėjo — tartum oro burbulas kraujagysle.

Kelyje nenormaliu kampu stovėjo policijos automobilis su atidarytom priekinėm durim, viduje — tuščia. Mašina siūbavo. Durys užsitrenkė, ji vėl susvyravo. Naznyn pasižiūrėjo į ją stumdančius vaikinus. Tie dirbo mikliai ir ramiai, lyg jiems būtų buvusi paskirta tokia užduotis ir jie stengtųsi gerai atlikti darbą. Automobilis apvirto, ir staiga Plytų gatve lyg liepsna siūbtelėjo triukšmas, griaudžiantis iš kiekvieno kampo.

— „Bengalijos tigrai", *zindabad!* — pasigirdo šūksmas. Ilgiausių metų „Bengalijos tigrams".

Vaikinams šūktelėjus, Naznyn vėl pasileido bėgti. Aukšta tamsi figūra išdaužė su lazda policijos automobilio langą. Kita kažką įmetė pro skylę. Ore suzyzė ir dusliai sprogo. Iš už juodų šiukšlių konteinerių, pro duris, iš už kampų bei automobilių gaubtų ėmė rastis vis daugiau ir daugiau žmonių, išstumtų šių paprastų laisvinamųjų. Naznyn pralėkė pro automobilį. Ant žemės ties užpakaliniu ratu buvo susmukusi baltai apsirengusi figūra. Naznyn apsisuko. Figūra pakilo ir vėl sukniubo, nusverta didelės ir sunkios galvos. Tai buvo tarpkultūrinių ryšių komisaras; jis meldėsi. Naznyn nuskuodė prie automobilio. Ji sugriebė už plevenančios baltos vyriškio rankovės ir patraukė.

— Būk geras, — pasakė ji. — Stokis.

Jis atsuko į ją veidą, ir tamsoje jo akių baltymai švietė aiškiau už drabužius.

— A, sesute, kiek rakų yra išos maldoje?

— Ar išprotėjai? Kelkis. Bėk.

— Ką? Aš meldžiu Alachą, kad išgelbėtų visus šituos berniukus. Negaliu dabar atsistoti.

— Alachas, — pasakė Naznyn, traukdama jį už pakarpos, — dabar nenori tavo maldų. Jis nori, kad pats gelbėtumeisi.

Medvilnė atplyšo, ir ji paleido.

— Po velnių, — pasakė tarpkultūrinių ryšių komisaras. Jis atsiklaupė. — Šūdas. Per tave susikeikiau.

Naznyn patraukė jį už rankos:

— Galėsi vėliau pasimelsti. Bėk. Tuoj pat. Bėk.

Dangų perskėlė, ir jiems ant galvų dušu pasipylė sirenos kaukimas. Jie nubėgo keliu. Naznyn taip smarkiai daužė kojomis šaligatvį, kad net juto tai dantimis. Henberio gatvės kampe ji sustojo ir pasižiūrėjo per petį. Policijos automobilis atsirūgo juoda dūmų sruogele ir pavirto liepsnų kamuoliu.

— *Taip, nors keliauju mirties šešėlių slėniu...*

Šalimaras buvo dar už dviejų gyvenamųjų masyvų. Naznyn paragino:

— Eime, nagi.

Tarpkultūrinių ryšių komisaras iškėlė rankas:

— *Nebijosiu jokio blogio, nes tu su manimi.*

— Negaliu tavęs laukti.

— *Mane ramina tavo rykštė ir tavo lazda,* — jis pasisuko į Naznyn. — Tokiomis aplinkybėmis geriau likt gyvam, nei būt nemandagiam. — Jis pakėlė veidą į dangų.

Jinai paliko jį ir nuėjo palei parduotuves, braukdama ranka per sieną. Priešaky už konteinerio susibūrė aštuoni ar dešimt berniukų. Didelė juoda dėžė buvo iki pečių aukščio. Du berniokai atšoko į šalį ir persivertė per galvas, atsirėmę rankomis į žemę. Jie metėsi už konteinerio ir visi susigūžė. Naznyn sustojo. Jai už nugaros — apšviestas langas. Ji troško būti geresnėje vietoje per šias nelemtas slėpynes. Visiškai nebuvo baltųjų. Berniūkščiai kovojo patys su savim. Ji apsvaigo ir atsišliejo prie stiklo. Kaip ilgai, galvojo ji, kaip ilgai truko, kol taip toli nuėjau.

Ant kelio krito visokių daiktų kruša — tušti buteliai, pilnos skardinės, plyta, kėdė, sparnuota lazdelė. Butelis sudužo palei Naznyn koją. Ji nusprendė vėl bėgti. Bet į kurią pusę? Link Šalimaro ir krušos šaltinio? Ar keliu atgal pasiieškoti prieglaudos? Ji apsisuko, atsisuko ir vėl apsisuko, ir staiga ėmė nebesusigaudyti, kurioje pusėje kavinė. Nieko nebeįstengė atpažinti. Siluetai kitoje gatvės pusėje, neapčiuopiami lyg šešėliai, tačiau pakankamai kieti, kad pramuštų langą. Užsikniaubusios figūros ir mostaguojančios rankos, blyškus sportbačių ruoželis ant juodos žemės, kuri suminkštėjo jai po kojomis. Jos besilenkiantys pastatai, besitraukiantys nuo žiauraus šaligatvio. Traškėdama raudo-

nais sūkuriais įsižiebė šviesa, dūrė tamsai, bet jos neįveikė — lyg būtų iššokęs velnias su liepsnojančiu deglu. Naznyn pabandė nukreipti žvilgsnį į langą ir ieškoti išsigelbėjimo švarioje baltoje šviesoje, bet pažvelgus šviesa nudegino jai akis. Kelio viduryje aitriu pasiutimu liepsnojo susisukusi padangų gyvatė, besinerianti iš odos ir svaidanti ją vėjui — storą, juodą, dusinamą. *Dzin, dzin, dzin* — skambėjo parduotuvių signalizacijos — labiau nugąsdintos, nei perspėjančios. Už nugaros keliu atkakliai ropojo greitoji pagalba, skleisdama savo besisukančia mėlyna akimi baisią veriančią dejonę.

Naznyn privertė kojas judėti. Ji ėjo ištiesusi rankas, lyg netikėdama akimis. Pamažėle grįžo į save. Jautėsi, lyg būtų nualpusi, o dabar pasaulis formuotųsi iš naujo. Šviesa nusiramino. Ji atpažino, kas tos figūros, ir pajuto kūnus, užpildžiusius tamsius žmogaus pavidalo kontūrus. Asfaltą pliekė liepsnos. Ji praėjo degančias padangas, ir kurį laiką akys vėl tapo nebereikalingos. Kai išniro iš to rūkstančio užkrato, pamatė vidurkelyje stovinčią vienišą figūrą. Vyriškio veidą dengė garsiakalbis, bet net ir tada, net mirgančioje šviesoje, jis atrodė aukštas ir liesas. Jokio nereikalingo colio. Švarkas kabojo jam ant pečių lyg ant pakabo, ant kaulų — nė gramo atliekamo kūno.

— Broliai, — kalbėjo jis pažįstamu balsu. — Broliai, kodėl kovojate patys su savim, musulmonai prieš musulmonus?

Oru atlėkė dar viena sparnuota strėlytė ir barkštelėjo į šaligatvį šalia Naznyn. Ji pasilenkė pasižiūrėti. Tai buvo plakatas, kuriame parašyta: NUTRAUKIT KARĄ.

— Ar taip būna, kai į žygį pakyla islamas? — kreipėsi Klausinėtojas.

Naznyn nuskubėjo toliau. Garsiakalbis rungėsi su stabdžių žviegimu, mašinų durelių trenksmais, parduotuvių signalizacijų skambėjimu, ausį rėžiančiu švilpimu kepurėto jaunuolio, važiuojančio pro šalį dviračiu.

— Policininkai juokiasi iš jūsų, mano draugai. Jie laukia, kol pribaigsite vieni kitus.

Į kelią išbėgo berniukas, mojantis abiem rankom — *eikšekit, eikšekit*. Per kelias sekundes ant jo šoko dar penki, ir jis parpuolė ant žemės. Dar trys užgriuvo ant viršaus. O tada išėjo padavėjai juodomis kelnėmis, baltais marškiniais, mojuodami iešmais ir didžiuliais peiliais

mėsai pjaustyti, iš įniršio besikilnojančiomis krūtinėmis. *Prakeikti šunsnukiai!* — šaukė jie. *Kokio velnio šikate mums prie durų? Varykit į Oksfordo gatvę! Drožkit į Pikadilio aikštę! Eikit velniop!*

Berniukų krūva išsirepečkojo ir pradingo Plytų gatvės viduriuose.

— Leiskit dabar pasakyti, kad jus stebi pasaulis, — Klausinėtojas su garsiakalbiu lėtai apsisuko, kitus žodžius tardamas visiems trims šimtams šešiasdešimčiai laipsnių. — Būtent dabar, turėtumėt žinoti, iš jūsų juokiasi Džordžas Bušas.

Iš tamsos prie jo prilėkė moteris su mikrofonu. Jis nuleido garsiakalbį. Baltaodis vyriškis užsikėlė ant peties kamerą ir pasuko jo kryptimi. Moteris kažką sakė Klausinėtojui, tas atsiliepė, bet Naznyn jo nebegirdėjo.

Priešais save dabar regėjo liepsnojančią mašiną ir kelias dešimtis skriejančių kulnų. Ji pradėjo viltis, kad Šahana traukinyje į Peigntoną, bet kur, tik ne čia. Pabandė bėgti su minia, bet nepajėgė suspėti. Kitą akimirką kažkas sugavo ją per krūtinę ir ji smogė į orą.

— Eikš čia, — pasakė Karimas. Jis įtraukė ją pro duris.

Naznyn bandė kalbėti, bet nepajėgė atgauti kvapo.

— Ką tu čia veiki?

— Šahana, — tik tiek ji teišspaudė.

— Eik namo. Neturėtum čia būti.

— Šahana. Manau, kad ji čia.

Karimas laikė ją už pečių. Jo veidas, atrodė, tuoj prapliups griausmais. Rodos, norėtų ją pakratyti. Paskui atsileido:

— Tiek to. Papasakok.

Ji kuo skubiau jam papasakojo. Karimas apsižvalgė į abi puses ir parodė jai, kad žengtų iš paskos.

— Kas vyksta? — paklausė ji, kai traukė pro subyrėjusią vitriną. Ji prisiminė jo žodžius: *Su Alachu visi laikysimės kartu.*

— Šiandien iš ligoninės išėjo Džamalas Zamanas. Žinai tą bičą, kurį vadina Noniu.

Ji risnojo, kad suspėtų su juo.

— Tai kas čia dabar? — bet ji jau žinojo, matė per paskutinį susirinkimą.

— Tai kerštas. Ir kerštas už kerštą, — jis apsigręžė. — Tikrai, tai visiška košė! Jau net nebeaišku, dėl ko visa tai. Tik tai, kas yra.

Duok jiems bet ką, ir jie mušis. Policijos mašiną, parduotuvės langą, bet ką.

— O žygis?

Jis gūžtelėjo pečiais.

— Žygiavome. Na ir kas?

— O „Liūtaširdžiai" atėjo?

— Gal dvidešimt ar trisdešimt. Mažai jų pasirodė.

Šaligatvis buvo užtvertas drabužių kauburiu, trokštamu paskubom pamestu grobiu. Jie išbėgo į gatvę.

— Nieko iš jų nebuvo?

— Ne čia. Ne dabar. Žmonės tik tada patys imasi veikti, kai vadovai už juos nepadaro. Ar supranti?

Jie pasiekė Šalimarą. Šviesos buvo išjungtos. Ant kiekvieno stalelio, padengto vakarienei, stovėjo po vazelę dirbtinių gėlių greta trijų mažučių salotų, kapoto svogūno ir raitos* indelių. Naznyn žvilgtelėjo į Karimą.

— Eik namo, — paliepė jis.

Ji prisispaudė veidu prie stiklo ir iš šonų suskliautė rankas.

— Iki ryto jinai grįš.

Ji peržvelgė nuo tualeto durų kambario gilumoje iki baro, nukrauto kebabais, molinėje krosnyje keptais viščiukais, bhaziais, puriais, ryžių ir daržovių padėklais, pieniškais saldumynais, cukrinukais, žybsinčiais dželabiais.

— Palydėsiu tave iki kampo. Nuo ten tau jau bus gerai.

Tada ji pamatė juos: tris padavėjus, nugaromis ir rankomis prisispaudusius prie sienos, ir už jų dvi mažesnes figūrėles ištiestomis rankomis.

Ji ėmė daužyti stiklą ir klykti:

— Šahana! Šahana! Tai aš! Aš čia! Ama atėjo!

Čianu žinojo, ką ji pasakys. Tai todėl jis niekaip negalėjo užsičiaupti. Kalbėjo garsiau nei televizorius. Naznyn spoksojo į ekraną.

* Raita — indiškas padažas iš jogurto, sumaišyto su kubeliais supjaustytu agurku, kmynais, česnakais, mėtomis ir raudonaisiais ankštiniais pipirais.

Vaizdas buvo vien raudona ir juoda, net Klausinėtojo veidas — vien raudoni ir juodi šešėliai. Jis darsyk veltui aušino burną. Čianu sėdėjo ant sofos porankio, lengvai siūbuodamas, tarsi kiekvieną akimirką būtų galėjęs nuskristi bet kuria kryptimi. Jis kalbėjo rankomis, delnais, akimis, antakiais, skruostais, nosimi ir lūpomis. Visa tai nuolat judėjo. Kojos vis siūbavo, kad būtų matyti, koks jis guvus, koks gyvybingas, kupinas galimybių ir daug žadantis.

— Tai tik priminimas, ką mes paliekame, — pasakė jis, išdidžiai mostelėjęs į ekraną. — Tik priminimas to, ką mes paliekame. Žinoma, Šahana — nervų kamuolys ir buvo labai smarkiai įsitempusi, taigi nenuostabu, kad ji nusprendė, kaip ir atsitiko, parodyti kulnus, bet pažiūrėk, kur tai ją nuvedė ir kur mes važiuojame...

Šahana maudėsi, o Bibi sėdėjo ant vonios krašto nenuleisdama akių nuo sesers.

Naznyn pasižiūrėjo į vyrą. Jis šypsojosi, kalbėdamas jai, bet žodžių nesustabdys.

— Kolega iš *Kempton Kars* atvažiuoja mūsų paimt. Kai iš pradžių jį sutikau, laikiau jį, galima sakyti, neišpruseliu, ir iš tikrųjų jis daugmaž neišprusėlis, bet geraširdis žmogus. Kaip sakoma angliškai, *žemės druska*. Ar žinai, ką tai reiškia?

— Netrukus...

Jo veidas išsipūtė ir subliūško:

— Žinau, žinau, kaip tai jaudina! Gal paskutinį kartą patikrinkime bilietus ir pasus? Tikiuosi, mes juos vėl pasitikrinsime oro uoste, o tada jie užantspauduos visus juos, ir...

— Turėjau tau pasakyti jau anksčiau, — Naznyn žiūrėjo sau į rankas.

Čianu atsistojo, nusipurtė kelnes — savo geriausias, iš mėlyno poliesterio ir medvilnės audinio, pirktas drauge su priderintu melsvu ir gelsvu diržu. Nuėjo prie televizoriaus. Žingsniai buvo lengvi ir greiti — labiau strakėjo negu ėjo.

— Išjunkim jį. Iš esmės juk žiūrėti tai — vadinasi, dairytis atgal. Geriau žvelkime pirmyn. Kai persikraustysime į bungalą, tavo sesuo ateis gyventi pas mus. Kaip tau patiktų? — jis sugrąžino televizoriaus ekranui etiketę „Aukcionui“. Vėl peržingsniavo per kambarį. Dabar jis beveik šoko. — Žinoma, tau patiktų. Tik pagalvok — vėl drauge su

Hasina, mergaitės su savo teta, atostogos Koksbazare, gal mergaitėms patiks išvykėlė į Sandarbanus. Gal jos pamatys tikrą Bengalijos tigrą. Cha! Cha, cha. Naznyn? Cha!

Ji atsistojo, nuėjo prie jo, ir jie stovėjo labai arti vienas kito plyšyje tarp sofos ir fotelio. Ji pakėlė delną ir uždėjo jam ant skruosto. Jis prispaudė veidą prie jos delno ir pabučiavo jį be galo švelniai ir rimtai. Kaklas jam ėmė geibti, ir galva colis po colio sviro. Ji laikė jam veidą — tvirtai, lyg stabdydama žaizdos kraujavimą, o kita ranka apkabino jį.

— Matai, — pasakė jis, murmėdamas jai į delną. — Visus šiuos metus svajojau grįžti namo kaip Didis Žmogus. Tik dabar, kai man jau beveik baigta, supratau, kas yra svarbu. Kol turiu su savimi savo šeimą, savo žmoną, savo dukteris, esu stiprus, kaip kiekvienas gyvas žmogus.

Jis padėjo kaktą žmonai ant peties. Jo kūną supurtė atodūsis. Ji prisitraukė vyrą truputį arčiau.

— Na, ir ką tas Didis Žmogus? — sušnibždėjo jam į ausį. Liūdesys suspaudė jai krūtinę. Jis viską iš jos išsunkė ir pripildė kaulų ertmes. — Ką tas Stiprusis Žmogus? Ar manai, tai dėl to tave myliu? Ar šitai tavyje mylėtina?

Jo ašaros paliko žymes jos delne.

— Tai tu važiuoji su manim? Važiuosi?

— Ne, — iškvėpė ji, pakėlė jam galvą ir pasižiūrėjo į veidą, kuris atrodė nuspaustas ir ištinęs, vos atpažįstamas. — Negaliu važiuoti su tavimi, — pasakė ji.

— Aš negaliu pasilikti, — tarė Čianu, ir jie įsikibo vienas į kitą, panirdami į liūdesį, nenusakomą žodžiais ir ašaromis, neapibrėžiamą tos vietos, tų priežasčių ir padarinių, liūdesį, kuris tapo jų kvėpiamu oru, jų esme, keliausiančia su jais nuo dabar visur, kur tik jie patrauktų.

Ji nepajėgė užmigti. Atsikėlė vidury nakties ir nuėjo į virtuvę. Dėžutėje, pažymėtoje „Dr. Azadui“, buvo sudėtas visas jų nesuvalgytas maistas. Naznyn paieškojo pjaustymo lentelės. Susirado keptuvę, troškintuvą, peilius, prieskonius, svogūnus ir raudonuosius lęšius.

Nuplovė lęšius, išsirinko akmenukus, užpylė lęšius vandeniu ir pastatė puodą troškintis. Samtis buvo dingęs, bet ji pasiėmė didelį šaukštą, nugraibė putas ir supylė kriauklėn. Sukapojo svogūną, česnaką ir imbierą, sumetė dalį į lęšius, o likusius — į keptuvę su truputėliu aliejaus. Į puodą dar nukeliavo šaukštelis kmynų, žiupsnelis ciberžolės ir truputėlis aitriosios paprikos. Svogūnams apkepus, ji pakramtė aštuonis kardamonus, kad ištrauktų mažas juodas jų sėklytes, ir subėrė jas į keptuvę. Pabarstė gvazdikėlių, įmetė tris lauro lapus ir kelias kalendros sėklas. Prieskoniai išsileido ir paskleidė malonų, turtingą kvapą. Nuo to kvapo visi kiti nublanko: tas buvo lyg rutulys, o visi kiti — tarsi plonyčiai apskritimukai. Naznyn pasilenkė virš keptuvės. Ėmė strakséti kalendros sėklos. Ji sumažino liepsną. Pastūmė šalin dėžutę, kad ant darbo stalo būtų daugiau vietos, o ten buvo nuotrauka.

Čianu gyslotom blauzdom, kyšančiom iš per didelių raudonų šortų, kabančių po didžiuliu pilvu. Po pažastimis jam pakištos mergaitės. Šahana tamsiai žaliu kamizu ir rausvai apsirengusi Bibi; abiejų išraiška — maždaug tarp paklusnios dukrytės ir vargšo įkaito.

Naznyn atrėmė nuotrauką į plyteles. Užmetė akį į laikrodį, pasižiūrėjo pro langą.

Čianu buvo susišaukęs dukras.

— Planai pasikeitė, — jis pasitrynė delnais veidą, versdamas vėl tekėti kraują. — Aš pasiūliau, o jūsų mama pritarė, kad jūs visos trys atvažiuosit vėliau. — Jis pakilnojo pilvą ir truputį paplekšnojo. Atsikrenkštė, ir šį sykį pasirodė, kad kliūties gerklėje būta tikros — jis net apsiašarojo. — Aš dabar nuvyksiu pirmas nutiesti — kchem — kelių.

Mergaitės pažvelgė į Naznyn. Pamatė, kad tai tiesa. Bibi kramtė abiejų kaselių galus. Šahana nuėjo prie tėvo ir apsikabino jam kaklą:

— Bet kas tau darys valgyti, Aba?

— Kas tau pjaustys nuospaudas?

Čianu pakuteno Šahanai pažastis.

— Ką? Jūs nežinote? Aš — geresnis virėjas nei jūsų mama. Ir žiūrėk, Bibi, mano pilvas suplokštėjo labiau už paratą. Jau galiu pasiekti kojų pirštus.

Jis pasilenkė tai įrodyti. Paskui ėmėsi pertvarkyti ryšulius ir pinigus, bilietus ir pasus. Spragtelėjo diržinės piniginės sagtį ir pasitikrino, kaip ta laikosi.

— Būkit geros mergaitės, klausykit mamos, kiekvieną vakarą darykit namų darbus, nespoksokit tuščiai į televizorių ir visą tą šlamštą, skaitykit Tagorę (patarčiau „Gitandžali"), nemanykit, kad yra nors kas, ko negalėtumėt įveikti, atminkit, kad... — jis nutraukė tiradą. — Na, taip. Tai tiek dabar.

Naznyn maišė dalą.

— Mes irgi alkanos, — pasakė Šahana.

Mergaitės atėjo į virtuvę ir ėmė graibyti ryžius.

Nusinešė lėkštes į svetainę ir pasidarė vietos ant stalo.

— Kada mes važiuosim į Daką? — paklausė Bibi.

— *Jeigu* važiuosim, — pasakė Šahana. — Mes juk neprivalom važiuoti, ar ne, Ama?

— O kaip Aba? — subruzdo Bibi. — Juk negalim jo taip palikti.

— Jis galėtų grįžti, — paaiškino Šahana. — Kertu lažybų, jis grįš. O kai grįš, bus žymiai laimingesnis.

— Kodėl jis bus laimingesnis?

Šahana gūžtelėjo pečiais:

— Bus, ir tiek, sakau tau.

— Tai mes nevažiuosim, Ama?

— Tik luktelkit ir... — Naznyn prikando liežuvį. Paėmė dar ryžių. Dar dalo. Pasiūlė jo dukterims. — Pakalbėsim apie tai rytoj arba vėliau ir nuspręsim, ką daryti. Ar pasilikti, ar važiuoti, priklausys nuo mūsų trijų.

2002 METŲ KOVAS

Razija nusiėmė akinius. Prisikišo eskizą prie veido, beveik liesdama ilgą nosį.

— Jokių problemų, — pasakė ji. — Padarysim visai lengvai. — Ji

vėl užsidėjo akinius. — Bet jiems kainuos brangiau. Matai visus tuos papuošimus? — ji ištiesė lapą Hanufai. — Penkiais svarais daugiau už vienetą. Jie gali imti arba atsisakyti.

Hanufa perdavė piešinį Naznyn. Kelnės buvo žemai ant klubų, be juosmens, o liemuo nukirptas virš sagos. Detalėse buvo pavaizduota aukso ir dirbtinių deimantų dakba, o dupatos galai išpuošti tinkleliu. Prikabintas melsvo šilko pavyzdys.

— O ką, jei pridėtum baltos organzos šalikėlį? — pasakė Naznyn. — Būtų gražus kontrastas.

— Mums nemoka, kad dar ir modeliuotume, — nukirto Razija. Ji pakilo ir įsirėmė rankomis į strėnas. — Šita sofa — sena kalė. Labiau sugriuvusi nei aš pati.

Sofa buvo atkeliavusi iš seno šlamšto parduotuvės. Buvo netikros odos, dažyta neaiškiais violetiniais dažais, karvelio išmatų spalvos. Ji buvo tokia plastmasinė, kad ją palietęs, dantimis pajusdavai elektrostatinę iškrovą.

— Kodėl gi ne? — paklausė Naznyn.

Razija pažvelgė į ją skersomis, primerkusi akis.

— Gāli už tai papildomai mokėti.

— Tai taip ir padaryk. Sumodeliuok. Aš parduosiu.

Tai Razija šitai suorganizavo. Užėjo į „Madų sintezę" įžūli it paukštis mainas ir paprašė darbo. Išsikraustė iš prakaito spaudimo įmonės. Lipdavo į autobusą ir vykdavo į tolimus kraštus: Tūtingą, Ylingą, Sautholą, Vemblį. Grįždavo su užsakymais, pavyzdėliais, pavyzdžiais, iškarpom, puošimo elementais, nėriniais, puošiamosiomis plunksnomis, dirbtiniu kailiu, guma ir kristalais. „Tos jaunos mergaitės, — ji įtraukdavo lūpas ir svaidydavo žodžius lyg švino kulkas, — prikabins ant audeklo gabalo bet ką ir pavadins tai madingu drabužiu. Nespėsi nė ištarti „lengha"*, o jos jau prisisiūs virdulį prie apatinių kelnaičių". Ji juokėsi, ir jos juokas žvangėjo po kambarį lyg pora prikaistuvių, paleistų iš didelio aukščio.

Hanufa aiktelėjo:

— Oi, vargšė ponia Islam. Ar negirdėjot? Ji labai serga. Jau net neišeina iš namų. Miniu ją savo maldose.

---

* Tam tikras drabužių stilius Indijoje.

— Sena apgavikė, — pasakė Razija. — Gyvens ilgiau nei mes visos.

— Daktarai neranda, kas jai blogai. Ji visus juos suglumino. Žinot, jie išsikvietė kolegą iš Mančesterio. Dar vienas atvyko iš Škotijos. O trečią parskraidino iš Indijos. Baisus dalykas.

— O, taip, baisus dalykas. Sakai, negali rasti nieko blogo? — Razija išsitiesė ant grindų. Ji buvo pripratusi prie grindų ir dabar manė, kad taip geriau jos nugarai.

Hanufa truputį išplėtė akis:

— Šveicarijoje yra speciali klinika. Ji turbūt vyks tenai atsigauti. Tiesą sakant, ji galvoja pasiimti su savim visą šeimą.

— Visą šeimą, — pasakė Razija. — Ir visas banko sąskaitas.

Atsidarė miegamojo durys ir ant pirštų galiukų išėjo Džorina. Ji buvo apsirengusi vyšnios žiedo rausvumo drabužiais iš aplikuoto šifono, su batraiščių petnešėlėmis ir kelnėmis, prakirptomis ties klubais, kad matytųsi permatomo rausvo šilko čuridaras*.

— O Dieve, — Razija pasisuko ant šono. — Ką ta Bolivudo** Gražuolė padarė iš mūsų Džorinos?

Džorina, vis dar ant pirštų galiukų, apsisuko aplink:

— Pažiūrėkit! Idealiai man tinka. Kaip manot, ar man pasilaikyti tai? Pasiūta kaip tik man.

— Darėme iškarpas tavo dydžiui, — tarė Razija. — Tu — ponia Standartas. Tik per daug neįsijausk. Kur tu jį dėvėsi — kepdama svogūnus? Paklausyk — pirmiau išvystykim prekybą, tada jau pradėsim rengtis kaip kino žvaigždės. — Ji pasiėmė sąskaitų knygą ir pastudijavo skaičius kramtydama parkerio galą. — Hanufa, sumokėsiu tau šiandien. Naznyn ir Džorina, jūs palauksite iki rytojaus, nes tada man vėl ateis pinigų. Visos patenkintos?

Visos buvo patenkintos.

Razija supakavo darbus. Trumpai pasikalbėjo su Džorina apie siūles vilnonio džersio audinyje, iš kurio bus siuvami salvaro kamizai. Truputį paskaičiavo ir atidavė Hanufai pinigus. Naznyn stebėjo savo draugę Raziją, verslininkę. Mintyse pradėjo vaizduotis naujus modelius.

---

* Tokio stiliaus (*churidar*) suknelė.

** Pagrindinė Indijos kino studija, taip vadinama pagal „Holivudo" analogiją.

— Kaip tavo sūnus? — Hanufa pasiteiravo Razijos. — Kaip jo mokslai ir visa kita?

— Mokslai — Okei Ma. Viskas — Okei Ma, — Razija uždėjo delną Hanufai ant riešo. Pasilenkė arčiau. — Maniau, jau būsiu netekusi Tariko. Galvojau: „Nenori jis gyventi šito gyvenimo, kurį jam sukūriau“.

Džorina pasakė:

— Bet juk tai mūsų problema — kuriame gyvenimus savo vaikams, o jie patys nori juos kurtis.

— Taip, — pasakė Razija. — Jie taip ir darys. Net jei tai juos pražudytų.

Naznyn susimažino darbą namuose. Ji pasiėmė savo krepšį ir vėl patraukė į parduotuves kokių nors nėriniuotų papuošalų. Iš kiemo kampo užmetė akį pasižiūrėti, kaip atrodo langai iš apačios. Virš ilgų baltų vamzdžių matėsi keli tamsiai žali lapai. Ji buvo nusipirkusi žieminių našlaičių, ir tos ruošėsi žydėti. Razija buvo iškabinusi skalbinius lauke, ant virvės, ištemptos tarp lietvamzdžio ir geležinio kablio. Į lango stiklus daužėsi jos bliuzonas su Anglijos vėliava.

Naznyn pasuko į kairę, galinių gatvelių už Kolumbijos plento link. Skubėjo, nes norėjo grįžti namo, iki mergaitės pareis iš mokyklos. Kai Čianu išvažiavo namo, Bibi pavirto į pelėdikę. Naznyn pabusdavo ir rasdavo ją tupinčią ant lovos krašto, po baltais naktinukais pakištais keliais. Arba eidavo pasižiūrėti mergaičių ir rasdavo Bibi sėdinčią ant kėdės, saugančią seserį. Dienomis ji būdavo tyli, pajuodusiom akim ir apsimiegojusi. Vakarop imdavo budėti, sujusdama nuo menkiausio krustelėjimo.

Tik dabar ji pradėjo atsipalaiduoti. Naznyn rasdavo ją susirangiusią prie miegamojo durų arba ant grindų palei Šahanos lovą.

„Aš niekur be tavęs neisiu“, — sakė jai Naznyn.

„Aš žinau, — atsakydavo Bibi. — Juk tu niekur neisi, ar eisi?“

Ji nuolat prašydavo pasakoti istorijas. Ji troško žodžių, nes jie arčiau pririšdavo mamą.

„Papasakok mums istoriją „Kaip tu buvai palikta savo Likimui“.

„Tik ne šitą, — urgzdavo Šahana. — Nuobodu“.

„Tiesa, — sakydavo Naznyn. — Papasakosiu jums geresnę".

Naznyn perkirto automobilių stovėjimo aikštę, žaidimų aikštelę ir užkopė į gudrono kalvą, juosiančią betono slėnį. Pasitikrino piniginę — beveik dvidešimt svarų. Gal nupirkti šokolado mergaitėms. Naznyn mintyse padėkojo. Jei ne Razija, visai neturėtų pinigų, nes Karimas pradingo. Ji prarado tarpininką, bet kokį ryšį su fabriku, darbą adatai, pajamas išlaikyti vaikams. Ji meldėsi Dievui, bet Jis jau buvo davęs jai ko reikia — Raziją.

Keli darbininkai pro bendruomenės salės duris bandė prastumti stalą riešutmedžio kojomis ir žalios gelumbės viršumi. Kitas tirštais kreminiais dažais tepliojo užrašus ant dulsvai rausvo mūro. Buvo pakeistas ilgas nuolaidus stogas — dabar jis juodavo kaip skaisčiai žydro dangaus fone išsilydęs vidurnaktis. Virš durų buvo iškeltas užrašas angliškai ir bengališkai: „Dogvudo kvartalo jaunimo klubas".

Stalas prasispraudė pro duris, ir liesas jaunuolis išėjo į blausią pavasario saulę.

Po riaušių viskas turėjo būti pakeista.

Po kvartalą vaikščiojo politikai, susidėję rankas už nugaros, kad parodytų, jog jie čia niekuo dėti, ir kiek palinkę į priekį, kad matytųsi, kaip jie rūpinasi ateitimi. Į Naznyn butą buvo atėjęs savivaldybės narys velvetiniu švarku ir marškiniais suapvalinta apykakle; jis apžiūrėjo koridorių, kur buvo atšokęs tinkas. Su savimi atsivedė reporterį ir fotografą. Fotografas padarė savivaldybės nario, atsirėmusio į plytas, nuotrauką.

„Kiek laiko jau taip yra?" — paklausė savivaldybės narys, dėliodamas vieną žodį po kito.

„Septynerius, aštuonerius metus", — atsakė Naznyn.

„Ar jūs manote, kad sunku tai pakęsti?" — pasiteiravo narys.

„Ne", — tarė Naznyn.

„Kiek jūs turite vaikų?"

„Du", — atsakė Naznyn.

Savivaldybės narys atrodė nusivylęs. Jis išėjo.

Po pietų atbildėjo televizijos komandos. Nebuvo ko filmuoti, tai jie filmavo vieni kitus. Jie grįžo sutemus ir filmavo vaikinus, važinėjančius pirmyn atgal automobiliais. Rado apleistus butus, kur rinkdavosi narkomanai drauge vartoti savo narkotikų, ir nufilmavo bjaurius čiu-

žinius ir sidabrinės vielos gabalus. Tai buvo sensacija. Rodė per vietos žinias.

Buvo suimti trys perpardavinėtojai. Atsirado naujų galimybių įsidarbinti.

Buvo įsteigtas Tauer Hamletso specialiosios paskirties būrys. Per dvejus metus jis paskelbs savo verdiktą.

Tuo metu po kvartalą bastėsi reporteriai, apsiginklavę užrašais ir diktofonais ir ieškantys grupuočių narių. Jie prikibo prie Tariko:

„Kur tos gaujos? Ar tu jų narys?“

„Ne, — sakė jis. — Čia nėra jokių gaujų“.

„Tai fundamentalistai. Gal tu vienas iš jų?“

Plytų gatvėje ant žaizdų greitai užsitraukė šašai. Buvo užklijuota pleistro; nėra nieko, kas neužgytų, ir po kelių savaičių, kai medinės lentos buvo nuimtos, o pleistras nuluptas, atrodė, lyg nieko ir nebuvo įvykę. Neliko jokių matomų randų.

Naznyn nusileido laipteliais į betono baseiną. Liesasis jaunuolis žingsniavo per plokštes, tolyn nuo jos. Ji paspartino žingsnį.

— Salam aleikum.

Jis atsigręžė:

— Valeikum asalam.

— Gal žinote, — paklausė jinai jo, — kas nutiko „Bengalijos tigrams“?

Jis pažvelgė į ją naikinamu žvilgsniu. Jo nosis — didelė, grūstuvo formos — tapo inkvizitoriška:

— Jie išformuoti. Pirmininkas pasitraukė.

— O, — pratarė Naznyn, nuleidusi akis. — Kur jis pasitraukė?

— Karimas? Išvažiavo į Bangladešą.

— Suprantu. Taip.

— Arba prisidėjo prie karavano. Kai kas taip sako.

Naznyn iškilo vaizdas: Karimas su džinsais ir baltais marškiniais, plona auksine grandinėle ant kaklo ir drabužių ryšuliu ant peties; Karimas kalnų oloje, apsuptas vyrų su turbanais ir kulkosvaidžiais.

— Bet aš manau, kad jis išvažiavo į Bangladešą.

— Taip, — pakartojo Naznyn.

— Bet kokiu atveju, — pasakė vaikinukas, — *aš* nevažiuočiau į džihadą kaži kur toli. Ir čia yra ką veikti.

Naznyn žvilgtelėjo į jaunimo klubo užrašą.

— Taip, būtent. Jie ieško organizatorių. O aš buriu naują grupę. Žinote, niekad nepritariau, kad „Bengalijos tigrai“ įsileistų moteris. Tai juk turėjo būti islamiška grupė! Kažkokia mišri idėja. Ne mano, — jis permetė ją žvilgsniu, kuris sakė: abu mes žinome, kieno tai idėja. — Bet kokiu atveju, mano grupė — ne religinė. Tai bus politinė organizacija. Vietinės politikos. Turėtumėt užeiti.

Jei tai bus jo grupė, tai jis taps pirmininku. Klausinėtojas kilo aukštyn. Dėl to atsiras laisva vieta.

— Ateisiu. Norėčiau ateiti, nors buvau tik keliuose kituose susirinkimuose, — pasakė Naznyn. Virš galvų praskrido lėktuvas. Ji pažvelgė aukštyn. Lėktuvas tolygiai kilo. Kuo aukščiau kilo, tuo gilesnis darėsi dangus. Jis lėkė aukštyn. Vis lėkė ir lėkė. Naznyn liovėsi žiūrėjusi. Tarė:

— Bet tai buvo, kol dar nežinojau, ką galiu daryti.

Ji padėjo šokoladą į šaldytuvą, nuėjo į svetainę ir paleido radiją. Jis buvo nustatytas ties viena iš Šahanos stočių. Vyras dainavo apie meilę ir išsiskyrimą, lietų ir ašaras. Jis dainavo apie netektį ir galbūt — žodžiai buvo neaiškūs — apie mirtį. Balsas — negailestingai smagus, šokinėjantis nuo būgnų ir melodijos. Naznyn pasiėmė parkerį, popieriaus ir atsisėdo prie stalo. Pradėjo piešti modelio eskizą. Jai rankas šildė saulė. Ji liejosi į vandens stiklinę ir ant tamsaus stalo skleidė auksinius ratus.

Rytoj Razija jai sumokės. Ryt ji eis į Sonalio banką ir išsiųs pinigų Hasinai. Iš Hasinos negavo laiško jau daugiau nei du mėnesius.

Čianu rašė kas savaitę. Kartais būdavo trijų savaičių tarpas, ir tada iš karto ateidavo visi trys laiškai. Tada — ypač tada — lengvai galėjai matyti, kad jis nuolat rašė vis tą patį laišką. Rašė šį bei tą apie orą. Buvo karšta. Dabar vėsiau. O dabar labai karšta. Jis prakaitavo labai arba nelabai. Laukė lietaus. Rašė apie maistą: pusryčius, pietus, vakarienę. Ji kaip visada labai gerai žinojo jo skrandžio turinį. Jis paminėdavo muilą, vadybą, šuolius pirmyn, šiokius tokius žingsnelius atgal. Didysis Bosas būdavo arba „teikiantis vilčių“, arba „teikiantis

vilčių, bet atsargus". Tos eilutės mažai teišduodavo. Lyg virš jų būtų kabojęs cenzoriaus pieštukas, pasirengęs išbraukti bet kokį apčiuopiamą faktą. Kitus savo naujojo gyvenimo aspektus Čianu apibūdindavo labai išsamiai. Jis buvo ėmęsis mankštintis ir sąžiningai raportuodavo apie savaitės programą. Dvidešimt penki atsilenkimai ir trisdešimt atsispaudimų pirmadienį, keturiasdešimt atsispaudimų ir penkiasdešimt pritūpimų antradienį ir taip toliau. Ir savaitė po savaitės jis nuodugniai aprašinėjo savo naujųjų namų detales: gyvenamojo ploto — dvidešimtkart dešimt pėdų, virtuvės plotas — šešiskart keturios pėdos, artimiausias kirpėjas — už šimto penkiasdešimt jardų, artimiausias mėsininkas — už šešių šimtų jardų, artimiausias bankas — maždaug už mylios. Jis siuntė informaciją savaičių savaites. Visa kita pasilaikydavo sau. Rašė storame geltoname popieriuje ir prirašydavo vieną pusę iki pat pabaigos. Niekada nebaigdavo dar kiek likus iki puslapio galo. Kartais aprašinėdavo orą net du kartus — vien tam, kad užpildytų tuščią plotą.

Maždaug kas mėnesį jis paskambindavo.

„Kaip tau sekasi? Ar atsiųsti pinigų?"

„Ne, — atsakydavo ji. — Mums viskas gerai".

„Mergaitės mokosi?"

„Gauna gerus pažymius. Šahana pradėjo mokytis prancūzų kalbos".

„Gerai. Tuomet viskas tvarkoj."

Linija traškėdavo, jų balsai aidėdavo laidais. Būdavo sunku susikalbėti.

Kartą jinai jo paklausė:

„Ar viskas taip, kaip tikėjaisi? Ar viskas taip, kaip norėjai?"

Ragelis prisipildė balto triukšmo, tarsi į telefoną būtų įsisukusi vėtra. Paskui linija nurimo.

„Anglai sako: „Negali antrąsyk įbristi į tą pačią upę". Žinai tą posakį? Žinai, ką tai reiškia?"

Ji žinojo.

Kitą kartą jis paskambino ir pasakė:

„Mačiau ją".

„Hasiną!"

„Šeima, su kuria ji gyvena, yra padori. Bet būtų geriau, jeigu ji turėtų savo gyvenamąją vietą“.

„Kaip ji atrodė?“

„Ji atrodė... — Čianu patylėjo. — Nepalūžusi“.

„Ką ji sakė? Kaip ji atrodė?“

„Turime nusiųsti pinigų. Ar nusiųsi jai?“

Pirmas atlyginimas, kurį sumokėjo Razija, nebuvo didelis. Visą mėnesį jos valgė ryžius ir dalą, tik ryžius ir dalą, ir mėnesio gale buvo likę penki svarai pasiųsti Hasinai. Kitą mėnesį liko daugiau.

Naznyn padėjo pieštuką. Nieko neišėjo. Ji nebuvo pasiruošusi. Ji manė, kad tereikia pabandyti. Dabar suprato, kad darbas išeis vėliau. Pirma jai reikia įsivaizduoti.

Per radiją pasigirdo nauja daina.

Ėėėėėėėėėėėėėėėėėėėėė

Moters balsas — pusiau dainuojantis, pusiau klykiantis.

Žinai, nuo tavęs man norisi šaukti

Jinai priėjo prie radijo ir pagarsino. Dainininkė stryktelėjo nuo savo vilčių uolos ir ėmė raičiotis ekstazės jūroje.

Naznyn judino galvą į ritmą, kraipė klubus, patrepsėjo ant dešinės kojos, paskui — ant kairės, iškėlė rankas ir judino krūtinę. Muzika bangomis liejosi jos kūnu.

Ji mojavo rankomis, atlošė galvą ir šoko aplink stalą. *Šaukti!* Ji dainavo sau, įkvėpdama pilnus plaučius oro, visa atsipalaidavusi, jausdama, kaip plaukai krenta ant kaklo ir aplink pečius, kojos nevaržomai trypė muzikos ritmu, klubai skrodė orą. Staigiai pasilenkusi ji griebė sarį ir užsikišo už pasijonio. *Šaukti!*

Naznyn susiėmė rankomis juosmenį ir aukštai išmetė kojas. Ji vis sukosi ir mėtė kojas, vis šokinėjo, o pėdos siekė aukščiau galvos.

Suskambo telefonas. Naznyn puolė prie radijo ir išjungė jį.

— Alio, — ji sunkiai alsavo.

— Ar kas nutiko? — tai buvo Čianu.

— Ne, nieko. Tik bėgau prie telefono.

— Tavo sesuo pradingo.

Naznyn susopo krūtinę. Ji sugniaužė ją ranka.

— O Dieve, kas atsitiko?

— Pas mane buvo atėjęs jos šeimininkas. Ji pradingo su virėju. Jie pabėgo drauge.

— Oi, — ištarė Naznyn. — Maniau, kas nors baisaus...

— Tai ir *yra* kas nors baisaus. Virėjas — tik jaunas vaikinukas. Kiek tetruks, kol jinai jam nusibos? Prisimink, kaip buvo aną kartą.

Linija netriukšmavo, tačiau Čianu — ar nuo susijaudinimo, ar iš įpratimo — šaukė.

— Kada ji išėjo?

— Prieš savaitę ar dvi. Aš nežinau. Turėjau velniškai daug sumokėti šeimininkui. Geri virėjai ant medžio neauga, kaip jis man vis aiškino.

— Ar tu jį matei, tą virėją? Kaip jis atrodė?

— Tik nesitikėk, kad pulsiu jos ieškoti. Per akis man muilo verslo. Negaliu lakstyti po visą miestą paskui tą tavo laukinę žąsį.

Naznyn įsivaizdavo jį besiglostantį pilvą.

— Žinau, — pasakė ji.

— Kodėl ji taip padarė? Kodėl ji šitaip daro?

Naznyn nuleido akis ir nustebo, išvydusi savo kojas.

— Dėl to, — tarė ji, — kad ji nesiruošia liautis.

Čianu tylėjo. Linija grojo nekintamą elektrinę melodiją.

— Aš pamaniau, — pasakė Čianu, — gal jūs galėtumėt atvažiuoti atostogų — tu su mergaitėmis.

— O kaip mokykla?

— Ai, — pasakė jis labai atsainiai, — ai, atvažiuok, kai tik įmanoma.

— Taip, — pritarė jinai. — Mes norėtume atvažiuoti.

Atstumas nieko nereiškė. Ji matė, kaip jis nušvito šypsena. Akys pasislėpė raukšlėse, skuostai lyg pasirengę sprogti. Jo balsas, kai vėl prabilo, buvo netvirtas:

— Aš irgi labai norėčiau. To aš norėčiau labiausiai pasaulyje.

— Kur mes važiuojame? — vėl paklausė Naznyn. — Užveskit ant kelio, kad atspėčiau.

Jos važiavo autobusu į Liverpulio gatvę. Ji tik tiek težinojo.

— Ant kelio, ant kelio, — kalbėjo Razija, gražiausiai skersakiuodama.

— Ne! — sušuko Šahana. — Baikit.

— Tai staigmena, — paaiškino Bibi su angeliška kantrybe.

— Tada bandysiu spėti. Vykstame į zoologijos sodą.

— Ne.

— Į kiną.

— Ne.

— Į mugę. Cirką. Žemės kraštą.

— Daugiau nespėliok, — tarė Šahana. Ji išsiėmė iš savo krepšio *Tupperware* dėžutę ir nuėmė dangtelį. Ji pati buvo pasidariusi sumuštinius — aptepusi lydytu sūriu su raugintais mangais.

— Kiekviename po du. Kas nori vieno?

Šahana su Bibi suvalgė po pusę sumuštinio.

Į viršų užlipo konduktorius ir pasakė, kad joms reikės išlipti jau kitoje stotelėje.

Kai išlipo iš autobuso, mergaitės nutvėrė Naznyn už rankų.

— Užsimerk, — paliepė jos.

Ji pakluso.

Jos tempė už rankų:

— Nagi, eik.

Ji atsimerkė.

— Eik užmerktom akim.

Oda ji jautė švelnų vėjelį, akių vokais — saulės šilumą, skruostą kuteno plaukai. Ji ėjo jausdama kiekvieną žingsnį, tikrindama kojų eigastį.

— Jau atėjom, — pasakė Bibi.

— Ša, — tarė Šahana. Ji delnu uždengė Naznyn akis. — Užrišk jai savo skarelę, nes antraip ji sukčiaus.

— Manau, kaži ko iš manęs nesitikite, — perspėjo Razija. — Atminkite: aš — sena moteris. Sena ir kamuojama artrito.

— Ša, — nukirto Šahana. — Atsikratysi jo.

Mergaitės vedė Naznyn, kiekviena laikydama jai ranką ir už juosmens. Naznyn girdėjo balsus — praeinančius pro ją ir tirpstančius tolumoje. Girdėjo skambančią stygų muziką ir pučiamą iš aukštai. Dar buvo girdėti trepsenimas, lyg kas daužytų purvą nuo batų. Ir dar silpnas švilpesys, tarsi vėjelis tunelyje.

— Kur mes esam?

— Sėdėk čia su Razija. Mes viską sutvarkysime.

— Gal truputį pažiūrėti? — paklausė ji Razijos, kai suprato, kad mergaitės nutolusios.

— Pamėgink, — atsakė Razija, — tik tada išdursiu velniop tau akis.

Naznyn padėjo rankas ant stalo. Užuodė kepintą maistą, seną odą, šiltą, jau ne kartą kvėptą orą, pabuvusį daugybėje šnervių, silpną talko, baldų politūros ir aštrų citrinos žievės kvapą. Giliai įkvėpė. Tai politūra kvepėjo citrinomis.

— Mes pasiruošusios, mes pasiruošusios, — pasakė Bibi.

Jos pastatė ją ir apsuko. Šahana atrišo skarelės mazgą.

— Nagi, atsimerk.

Ji atsimerkė.

Priešais ją atsivėrė didžiulė balta arena, apsupta keturių pėdų aukščio lentomis. Spindintis, akinantis, kerintis ledas. Ji žiūrėjo į ledą, ir tas lėtai skleidėsi prieš ją. Raštais kryžiavosi tūkstančiai paviršiaus įbrėžimų, šviesomis mirgėjo ir mainėsi visos spalvos, tai, kas po jomis, laikėsi nekintamai. Pro šalį ant vienos kojos pralėkė moteris. Be blizgučių, be trumpo sijonėlio. Ji buvo su džinsais. Ji nulėkė toliau, jau ant abiejų kojų.

— Štai tavo batai, Ama.

Naznyn apsigręžė. Fiziškai patekti ant ledo jau atrodė nebesvarbu. Mintyse ji jau buvo tenai.

Ji pasakė:

— Bet juk negalima čiuožti su sariu.

Razija jau varstėsi batus.

— Čia Anglija, — pasakė ji. — Gali daryti, ką tik nori.

PADĖKOS

Esu didžiai dėkinga Nailai Kabeer — įkvėpimo sėmiausi iš jos studijos apie Bangladešo moteris siuvėjas Londono ir Dakos fabrikuose *(Pasirinkimo galia)*. Ačiū Nailai už rankraščio komentarus, taip pat ir už pietus.

Norėčiau padėkoti visiems iš *Transworld* už milžinišką paramą, Nicolei Aragi už išmintį — suteiktą, ir stebuklus — atvertus, o Mari Roberts — už sutvarkytus reikalus. Colinas Robinsonas ir Grantas bei Wendis Bardsley visais reikiamais momentais suteikdavo man pasitikėjimo ir vertingų pastabų dėl rankraščio. Lieku skolinga tėvams ir broliui už ilgametes diskusijas, ir ypač savo tėvui, kurio istorijas ir panaudojau. Syful, Sofia, Naema, Ali, Shofiur ir visi kiti, kas nepagailėjo laiko pasikalbėti su manim — ačiū jums. Ypatingą padėką skiriu Simonui, kuris buvo mano pirmasis ir kantriausias skaitytojas.

Ali, Monica

Al-107 Plytų gatvė: [romanas] / Monica Ali; [vertė Edita Mažonienė]. — Kaunas: „Jotema", 2005. — 432 p.

ISBN 9955-13-021-0

Romane „Plytų gatvė" iš esmės atpasakojamas bangladešiečių emigrantų gyvenimas Londone per pastaruosius kelis dešimtmečius. Šis epinis pasakojimas aprėpia itin plačią šiuolaikinės civilizacijos temų ir problemų skalę. Kaip žmogaus likimą paliečia vis spartėjantis globalizacijos procesas? Kaip jis transformuoja atskirų tautų ir net ištisų rasių identitetą — jų gyvenimo būdą, papročius, religinius įsitikinimus? Klausimų begalė, tačiau šiame romane jie sukoncentruoti į paprasto žmogaus, Bangladešo kaimo merginos, tėvo ištekintos už tėvynainio emigranto, kasdienį gyvenimą: šeimyninius ir buitinius rūpesčius, meilės ir neapykantos aistras...

UDK 820-93

Monica Ali

PLYTŲ GATVĖ

Redagavo *Asta Kristinavičienė*
Jonas Vabuolas
Maketavo *Elvyra Laipanova*

SL 250. 27 sp. l. Užsak. Nr. 5.213
UAB „Jotema", Algirdo g. 54, 50157 Kaunas
Tel. 337695, el. paštas: jotema@omni.lt
http://www.jotema.lt
Spausdino AB spaustuvė „Spindulys", Gedimino g. 10, 44318 Kaunas

MONIKA ALI gimė bangladešiečio ir anglės šeimoje 1967 m. Dakoje (tuo metu buvęs Rytų Pakistano administracinis centras, dabar — Bangladešo sostinė). Per 1971 m. pilietinį karą su tėvais emigravo į Didžiąją Britaniją. Gyveno Boltone (Mančesteris), vėliau studijavo politiką, filosofiją ir ekonomiką Vedhamo (Wadham) koledže ir Oksfordo universitete. Dirbo leidybos srityje, augino sūnų ir dukrą, o atsiradus laisvesnio laiko, ėmė rašyti pirmąjį savo romaną „Plytų gatvė“ (*Brick Lane*) — platų epinį pasakojimą apie Bangladešo emigrantų gyvenimą Didžiojoje Britanijoje.

Šiuo metu Monika Ali gyvena Londone.

Vos tik išėjęs, 2003 metais kūrinys susilaukė milžiniško pasisekimo ir pelnė net penkias prestižines literatūrines premijas. Taip pat jis buvo pristatytas gauti patį svariausią ir garbingiausią Tautų Sandraugos šalyse *Booker* literatūrinį apdovanojimą.

Romane *Plytų gatvė* iš esmės atpasakojamas bangladešiečių emigrantų gyvenimas Londone per pastaruosius kelis dešimtmečius. Šis epinis pasakojimas aprėpia itin plačią šiuolaikinės civilizacijos temų ir problemų skalę. Kaip žmogaus likimą paliečia vis spartėjantis globalizacijos procesas? Kaip jis transformuoja atskirų tautų ir net ištisų rasių identitetą — jų gyvenimo būdą, papročius, religinius įsitikinimus? Klausimų begalė, tačiau šiame romane jie sukoncentruoti į kasdienio gyvenimo detales: šeimyninius ir buitinius rūpesčius, meilės ir neapykantos aistras... Didžiosios pasaulio politikos problemas ir įvykius — emigravimą į Vakarus, islamo susidūrimą su Vakarų kultūra ir tarp jų įsižiebiančius konfliktus, netgi 2001-ųjų rugsėjo 11 d. teroro išpuolį, karą Irake, Čečėnijoje ir t. t. — rašytoja sugebėjo itin jautriai perteikti per pagrindinės kūrinio veikėjos Naznyn aplinkinio pasaulio stebėjimą ir suvokimą. Viename asmenyje, viename charakteryje tarsi veidrodyje atsispindi tai, kas šiaip jau atrodo pasklida, globalu ir labai labai nutolę nuo paprasto, kuklaus žmogaus... Tokį įstabų vaizdavimo būdą pavyksta išgauti tik labai talentingiems menininkams.

ISBN 9955-13-021-0

www.jotema.lt